C. PLINII CÆCILII

SECUNDI

EPISTOLARUM

LIBRI DECEM

ET

PANEGYRICUS

EXCUDEBAT FIRMINUS DIDOT,

REGIS ET GALLICARUM ACADEMIARUM TYPOGRAPHUS.

C. PLINII CÆCILII SECUNDI EPISTOLARUM LIBRI DECEM ET PANEGYRICUS

CUM VARIETATE LECTIONUM AC INTEGRIS ADNOTATIONIBUS

EDITIONIS SCHÆFERIANÆ

QUIBUS SUAS ADDIDIT

N. E. LEMAIRE

VOLUMEN POSTERIUS

PARISIIS

COLLIGEBAT NICOLAUS ELIGIUS LEMAIRE

POESEOS LATINÆ PROFESSOR

MDCCCXXIII

C. PLINII CÆCILII
SECUNDI
EPISTOLARUM
LIBER OCTAVUS.*

I.

Ex itineris æstu lectorem suum Encolpium in morbum incidisse, sollicite significat.

C. PLINIUS SEPTICIO ** SUO S.

ITER commode explicui, excepto quod quidam ex meis adversam valetudinem fervescentibus æstibus contraxe-
runt. Encolpius quidem lector, ille seria nostra, ille deli- 2
ciæ, exasperatis faucibus pulvere, sanguinem rejecit.

* Hunc librum non habent MSS. Palat. Voss. Helmst. Arnz. Oxon. Pariss. qui omnes superiori libro nonum subjiciunt, cumque eo voluminì finem imponunt. Abfuit etiam a Neustelteri Codd. E Cortianis unus Medic. habet. Habuit et Aldi Codex antiquissimus, cui Medic. in plerisque assentitur. Ed.

I. ** *Septicio*, cui hoc epistolarum volumen dedicatum. Ed.

2. *Encolpius.... lector*. Forte hoc ipsum nomen ab hero accepit, cujus ἐν κόλπῳ *in sinu* esset, qui non *seria* modo domini esset, sed etiam *deliciæ*. G. Vid. quæ ad Epist. I, 2, 2, notata sunt. Cæterum hoc nomen non rarum fuisse vel incognitum veteribus, Wagnerus in dissert. ad Plin. Epist. I, 2, scripta ex Petronio et Æl. Lamprid. Vit. Severi, cap. XVII, docuit. E.

Quam triste hoc ipsi, quam acerbum mihi, si is, cui omnis ex studiis gratia, inhabilis studiis fuerit! Quis deinde libellos meos sic leget? sic amabit? quem aures meæ sic se-
3 quentur? Sed dii lætiora promittunt. Stetit sanguis, resedit dolor. Præterea continens ipse, nos solliciti, medici diligentes. Ad hoc salubritas cæli, secessus, quies, tantum salutis quantum otii, pollicentur. Vale.

— *Si is, cui,* etc. Desidero hic humanitatem tuam, Secunde. Ergo Encolpii tui omnis perit gratia, quod, exasperatis faucibus, libellos tuos legere non potest? S. — *Aures sic sequentur.* Ut apud Quintil. II, 5, 4: *scripta oculis sequi.* Illud hoc loco magis placet quam *audiam.* Ed.

3. *Ad hoc.* Malim *ad hæc.* Perpetua horum confusio. S.

II.

Vindemiæ emptoribus, quod fructus spem fefellerat, remisisse de pretio, et inde laudem consequutum esse nuntiat.

C. PLINIUS CALVISIO * SUO S.

Alii in prædia sua proficiscuntur, ut locupletiores revertantur; ego, ut pauperior. Vendideram vindemias certatim negotiatoribus ementibus: invitabat pretium, et
2 quod tunc, et quod fore videbatur. Spes fefellit: erat expeditum omnibus remittere æqualiter, sed non satis æquum. Mihi autem egregium imprimis videtur, ut foris, ita domi, ut in magnis, ita in parvis, ut in alienis, ita in suis, agitare justitiam: nam si paria peccata, pares etiam

II. * *Calvisio.* Vid. II, ep. 20. Ed.

1. *Vindemias.* Verissime Catanæus: « vitium fructus, jus demendi uvas a meis vineis. » Postulat id et latinitatis Plinianæ et rei ipsius ratio. Sic apud nos ipsi arborum fructus, cerasa, etc. negotiatoribus venduntur. S.

2. *Agitare justitiam*, eam exercere, ut *agitare imperium* et alia. Ed.

— *Si paria peccata.* Ad Stoicorum illam sententiam respicit, defensam

laudes. Itaque omnibus quidem, ne quis mihi non dona- 3
tus abiret, partem octavam pretii, quo quis emerat, concessi : deinde iis, qui amplissimas summas emptionibus occupaverant, separatim consului : nam et me magis juverant, et majus ipsi fecerant damnum. Igitur iis, qui plu- 4
ris, quam decem millibus emerant, ad illam communem, et quasi publicam octavam, addidi decimam ejus summæ, quæ decem millia excesserat. Vereor, ne parum expres- 5
serim; apertius calculos ostendam. Si qui forte quindecim millibus emerant, hi et quindecim millium octavam, et quinque millium decimam tulerunt. Præter ea, quum 6
reputarem quosdam ex debito aliquantum, quosdam aliquid, quosdam nihil reposuisse, nequaquam verum arbitrabar, quos non æquasset fides solutionis, hos benignitate remissionis æquari. Rursus ergo iis, qui solverant, ejus, quod 7
solverant, decimam remisi : per hoc enim aptissime et in præteritum singulis, pro cujusque merito, gratia referri, et in futurum omnes quum ad emendum, tum etiam ad solvendum allici videbantur. Magno mihi seu ratio hæc, 8
seu facilitas stetit : sed fuit tanti : nam regione tota et novitas remissionis et forma laudatur. Ex ipsis etiam, quos non una, ut dicitur, pertica, sed distincte gradatimque tractavi, quanto quis melior et probior, tanto mihi

Ciceroni Parad. II, et derisam pro Murena, c. 29. Hoc vult, Ex parva re recte administrata æque magna laus debetur auctori. G.

3. *Ne quis mihi*, etc. Expressit et hic Virgilium : vid. Æn. V, 305. S. — Solenne est hoc sensu *abire;* mox § 8 *obligatior abiit;* sic et *discedere.* Ed. — *Occupaverant.* « *Occupare* eleganter dicitur de pecunia, quæ aut sub usuris collocatur, aut pro qua metallifodinæ, agri, etc. emuntur, ut aliquid lucri et reditus habeamus. » Clav. Cic. S.

6. *Reposuisse.* Solvisse. Seneca, de Benef. IV, 32 : *Ego quid cui debeam scio, aliis post longam diem repono, aliis in antecessum*, etc. S. — *Nequaquam verum.* Jam advocarunt viri docti Horatianum illud epist. I, 7, ext. *Metiri se quemque suo modulo ac pede verum est.* Reliqua damus in Lexicis. G. — *Verum* dici æquum et justum multi et hoc loco monuerunt et ad alios auctores, ut Davis. ad Cic. Acad. II, 6; Prisc. XVIII. Ed.

8. *Pertica* eadem, quæ decempeda, metiendi instrumentum. Ed.

obligatior abit, expertus non esse apud me, Ἐν δὲ ἰῇ τιμῇ ἠμὲν κακὸς, ἠδὲ καὶ ἐσθλός.

— *Abit.* Præstat Cortii et Gierigii *abiit.* S. — Ἐν δὲ ἰῇ τιμῇ; in eodem honore et malus et bonus. Ex Il. ι, 319. Studio scribi curavi Ἐν δὲ ἰῇ, non Ἐν δ' ἰῇ. Recte enim monuerunt Barnesius et Clarkius ι in ἰᾷ corripi. G. Aut scripsit Plinius, aut debuit scribere κακὸν, ἐσθλόν. S.

III.

Lætatur, placuisse librum suum, quem miserat, et de oratione, quam missurus erat, idem vel majus sperat. Lubricum hoc argumentum satis modeste et urbane tractavit. Ed.

C. PLINIUS SPARSO * SUO S.

Librum, quem novissime tibi misi, ex omnibus meis vel maxime placere significas. Est eadem opinio cujus-
2 dam eruditissimi. Quo magis adducor, ut neutrum falli putem; quia non est credibile, utrumque falli, et quia tantum blandior mihi. Volo enim, proxima quæque absolutissima videri: et ideo jam nunc contra istum librum faveo orationi, quam nuper in publicum dedi: communicaturus
3 tecum, ut primum diligentem tabellarium invenero. Erexi exspectationem tuam? quam vereor, ne destituat oratio in manus sumpta. Interim tamen tanquam placituram (et fortasse placebit,) exspecta. Vale.

III. * Ad *Sparsum* etiam IV, ep. 5 scripta. Ed.

2. *Proxima.* Recentissima. E. — *Contra istum librum*, etc. Neglecto jam illo, quia non est proximus et recentissimus, *faveo orationi* recentiori et quam novissime scripsi. E. — *Tabellarii* multi negligentes et tardi erant. Ed.

3. *Exspecta.* Cum cupiditate et præcepto quasi amore, quæ adjuncta esse solet exspectationi notio. G.

IV.

Bellum Dacicum scripturo stimulos addit, et de flectendis barbaris nominibus consilium dat.

C. PLINIUS CANINIO * SUO S.

Optime facis, quod bellum Dacicum scribere paras: nam quæ tam recens, tam copiosa, tam lata, quæ denique tam poetica, et (quanquam in verissimis rebus) tam fabulosa materia? Dices immissa terris nova flumina, novos 2
pontes fluminibus injectos, insessa castris montium abrupta, pulsum regia, pulsum etiam vita, regem nihil desperantem. Super hæc, actos bis triumphos: quorum alter ex invicta gente primus, alter novissimus fuit. Una, sed 3
maxima, difficultas, quod hæc æquare dicendo, arduum, immensum, etiam tuo ingenio, quanquam altissime adsurgat et amplissimis operibus increscat. Nonnullus et in illo labor, ut barbara et fera nomina, in primis regis ipsius, græcis versibus non resultent. Sed nihil est, quod non 4

IV. * De *Caninio* poeta comensi, vid. Argum. I, ep. 3. Ed.

1. *Dacicum. Daci* terram, quæ Transilvania hodie vocatur incolebant. Ed.

2. *Immissa.... flumina.* Primum a Decebalo, qui averso Sargetia flumine, sub ipso alveo thesauros absconderat, flumenque deinde reduxerat: deinde a Trajano, qui eruendi caussa similem operam impendit: quod tradit ex Dionis lib. LVIII, Xiphilinus, qui ibidem de ponte Trajani ita commemorat, ut admirabile opus fuisse intelligamus: ne de loco quidem ejus satis hodie constare, doleamus. Quidquid de his rebus scitur, a solo fere Xiphilino, at quo homine? petendum esse, constat: tanto major jactura in Caninii historia facta est. G. — *Regiæ* prioris Sarmizegethusæ rudera hodie ostendit vicus Varhely: posterior ad *Sargetiam* (hodie *Syul*) fluvium sita erat, haud longe a saltu Volkan. Hanc Daeorum proceres, rebus diffisi, ipsi incenderunt. Ed.

3. *Versibus non resultent.* Non patiantur se in versus redigi, sed re-

arte curaque, si non potest vinci, mitigetur. Præterea, si datur Homero, et mollia vocabula et Græca ad lenitatem versus contrahere, extendere, inflectere, cur tibi similis audentia, præsertim non delicata, sed necessaria, nege-
5 tur? Proinde jure vatum, invocatis diis, et inter deos ipso, cujus res, opera, consilia dicturus es, immitte rudentes, pande vela, ac, si quando alias, toto ingenio vehere. Cur
6 enim non ego quoque poetice cum poeta? Illud jam nunc paciscor: prima quæque ut absolveris, mitte, immo etiam, antequam absolvas; sic ut erunt recentia, et rudia, et
7 adhuc similia nascentibus. Respondebis, non posse perinde carptim, ut contexta, perinde inchoata placere, ut effecta.

pugnent metro. De tali difficultate querelas poetarum hic collegit Cortius. Addi possunt tria lepida Martialis epigrammata in Earinum IX, 12, it. 13, et 14. Nomen regis Δεκέβαλος scribitur a Græcis: *Diurpaneus* est Orosio VII, 10. G.

4. *Delicata.* Αὐθαδείᾳ quadam et sine alia caussa, quam quod sic placeat, suscepta. Sic passim *delicias* poni, ubi *capriciam* nominant Galli Italique, alias observamus. G.

5. *Ipso, cujus res.... dicturus es.* Trajanum in partes vocare jubet, ut Virgilius Augustum, Valerius Flaccus Vespasianum, alii alios invocant. Illud *dictaturus es*, quod habent quidam codices, est a barbaro seculo, ubi *dictare* solum est auctorum. G. — *Immitte rudentes*; quibus vela intenduntur, tanquam nervos navis atque tendines, quibus ea moveatur; quod nunc transfert ad scribendi quædam initia. G. — Virgil. Æn. VIII, 707, sq. *Ipsa videbatur ventis regina vocatis Vela dare, et laxos jam jamque immittere funes*; propiusque ad nostrum locum X, 229, *velis immitte rudentes*, quo Secundum, Virgiliana toties exprimentem, respexisse puto. S.

7. *Carptim, ut contexta.* Illud *carptim* semper mihi videbatur concinnitatem hujus loci tollere, in quo et seq. *inchoata* et *effecta* sibi recte respondent. Laudabam igitur, quum viderem in aliis libris *carpta* lectum fuisse. [Est hæc Barthii conjectura, nullius illa libri auctoritate nitens. S.] Sed quum altius inspecto loco animadverterem in composito verbo *contexta* τὸ *con* contrariam τῷ *carptim* notionem habere, putabam ipsum Plinium ita sententiam cogitasse, ut *carptim texta*, *contextis* opponeret, deinde vero brevitatis gratia illud prius *texta* omitteret. E. Hæ sunt argutiæ, omninoque vanus timor, ne quid nostra lectio concinnitati orationis officiat. Similis metus locum Livianum videtur depravasse, lib. XXVIII, cap. 25, 10: *Edictum subinde propositum, ut ad stipendium petendum convenirent Carthaginem; seu carptim partes, seu universi mallent.* J. Fr. Gronovius malit *per partes*. Immo *partes*, ni fallor, inducendum. S.

Scio. Itaque et a me æstimabuntur ut cœpta, spectabuntur ut membra, extremamque limam tuam opperientur in scrinio nostro. Patere hoc me super cetera habere amoris tui pignus, ut ea quoque norim, quæ nosse neminem velles. In summa, potero fortasse scripta tua magis probare, lau- 8
dare, quanto illa tardius cautiusque; sed ipsum te magis amabo, magisque laudabo, quanto celerius et incautius miseris. Vale.

— *Opperientur in scrinio nostro.* Quomodo limam adhibere Caninius poterat carmini latenti in scrinio Plinii? E. Inepta quæstio. Secundus petit exemplum carminis, quod se in scrinio suo servaturum nec cum quoquam communicaturum promittit, donec Caninius extremam ei limam adhibuerit. S.

— *Quæ nosse neminem velles.* Scilicet carmina nondum absoluta, sed inchoata et imperfecta. Hinc mox dicit, se magis amaturum Caninium, si *celerius et incautius miserit;* hoc enim ipsum illud pignus amoris est: certe est documentum fidei et amicitiæ. E.

8. *Quanto illa tardius cautiusque.* Nam quo tardius mittebat, eo diligentius emendata erant. E.

V.

Macrinum uxoris sanctissimæ obitu gravissimum vulnus accepisse, dolet: breviter et vere ad ingenium humanum. Ed.

C. PLINIUS GEMINIO SUO S.

Grave vulnus Macrinus noster accepit: amisit uxorem singularis exempli, etiam si olim fuisset: vixit cum hac triginta novem annis, sine jurgio, sine offensa. Quam illa reverentiam marito suo præstitit, cum ipsa summam mereretur! Quot quantasque virtutes, ex diversis ætati-

V. 1. Cortius cum Medic. *Gemino* inscripsit. — De *Macrino* dictum ad II, ep. 7. Ed.

— *Ex diversis ætatibus.* Sicut de Salinatore dixit VI, 26, 1, *puer simplicitate, comitate juvenis, senex gravitate,* observavit post Buchnerum Cellarius. G.

2 bus sumptas, collegit et miscuit! Habet quidem Macrinus grande solatium, quod tantum bonum tam diu tenuit: sed hoc magis exacerbatur, quod amisit: nam fruendis volup-
3 tatibus crescit carendi dolor. Ero ergo suspensus pro homine amicissimo, dum admittere avocamenta, et cicatricem pati possit; quam nihil æque ac necessitas ipsa, et dies longa, et satietas doloris inducit. Vale.

3. *Ero ergo suspensus.* Hoc est, inquietus, solicitus, ut quæ a filo suspensa, vel non tota basi incumbentia facile moventur. G. — *Avocamenta,* solatia, quæ mentem a dolore avocant. Ed. — *Cicatricem pati.* Quod non possunt, qui refricant subinde vulnera sua, et recordatione jacturæ, quam fecerunt, dolorem renovant atque instaurant. G.

VI.

Adulatorium senatusconsultum de Pallante liberto Claudii perstringit indignabundus.

C. PLINIUS MONTANO SUO S.

Cognovisse jam ex epistola mea debes, adnotasse me nuper monimentum Pallantis sub hac inscriptione: HVIC SENATVS, OB FIDEM PIETATEMQVE ERGA PATRONOS, ORNAMENTA PRÆTORIA DECREVIT ET SESTERTIVM CENTIES
2 QVINQVAGIES, CVIVS HONORE CONTENTVS FVIT. Postea mihi visum est pretium curæ, ipsum SC. quærere. Inveni tam copiosum et effusum, ut ille superbissimus titulus, modicus atque etiam demissus videretur. Conferant se, non

VI. 1. *Ex epistola mea.* Superiori libro XXIX. G.

2. *Pretium curæ.* Al. *operæ pretium*, quæ solennis locutio, nostræque, ἅπαξ illi, opinor, λεγομένη, præferenda. S. — *Conferant se.* Cortiana, sed invito Cortio: *Conferant se, misceantque,* quod nollem a Gierigio revocatum. Adscripsit verbo *conferant* glossator, qui non cogitaret, *conferre* hic esse comparare, non, ad-

dico illi veteres Africani, Achaici, Numantini, sed hi proximi Marii, Syllæ, Pompeii (nolo progredi longius); infra Pallantis laudes jacebunt. Urbanos, qui illa censuerunt, 3
putem, an miseros? Dicerem urbanos, si senatum deceret urbanitas. Miseros ergo? Sed nemo tam miser est, ut ad illa cogatur. Ambitio ergo, et procedendi libido? Sed quis adeo demens, ut per suum, per publicum dedecus procedere velit in ea civitate, in qua hic esset usus florentissimæ dignitatis, ut primus in senatu laudare Pallantem posset? Omitto, quod Pallanti servo prætoria ornamenta 4
offeruntur; quippe offeruntur a servis : mitto, quod censent, NON EXHORTANDVM MODO, VERVM ETIAM COMPELLENDVM AD VSVM AVREORVM ANNVLORVM; erat enim contra majestatem senatus, si ferreis prætorius uteretur. Levia 5
hæc et transeunda; illa memoranda, quod NOMINE PALLANTIS SENATVS, (nec expiata postea curia est?) PALLANTIS NOMINE SENATVS GRATIAS AGIT CÆSARI, QVOD ET IPSE CVM SVMMO HONORE MENTIONEM EJVS PROSEQVVTVS ESSET, ET SENATVI FACVLTATEM FECISSET TESTANDI ERGA EVM

jungere, miscere. S. — *Africani, Achaici.* Synecdoche nota ad posteriores modo pertinet. Notum enim Scipiones Africanos esse duo, unum L. Mummium Achaicum, et juniorem Scipionem eumdem Numantinum. G.

3. *Urbanos.* Qui vanitatem liberti hominis verborum magnificorum inaniis per jocum pascere ita voluerint. G.

— *Si senatum deceret urbanitas.* Nam gravitas decet adeoque severitas. S.

— *Ut ad illa cogatur.* Cortius et Gierigius, deleta præpositione, *ut illa cogatur.* Bene. Secundus II, 20, 11 : *Ille tamen istud tanquam moriturum coegit.* Vid. interpr. ad Liv. IV, 26, 10. S.

— *Esset.* Subaudi; si eo usque ascendere (*procedere*) ambitioso contingeret. Bene ergo *velit* habet. S. — *Primus.* Ut consul designatus. Hæc florentissima dignitas. S.

4. *Omitto.* Cortius : *Mitto.* Verissime; nam sequitur *mitto.* Epanaphoras tales Plinius adamat. S. — *Quippe offeruntur a servis.* Perdunt dignitatem suam ornamenta prætoria eo ipso, quod a servis offeruntur, hoc est, abjectis ad humillimam adulationem hominibus : et hanc ob caussam nimis invidenda non sunt, aut nimis mira in Pallante. Sic etiam in proximo membro caussam subjicit, cur minus admirandum videatur. G.

5. *Nec expiata postea curia est.* Parenthesis acerrima, qua fœdissi-

6 BENEVOLENTIAM SVAM. Quid enim senatui pulchrius, quam ut erga Pallantem satis gratus videretur? Additur, VT PALLAS, cui se omnes pro virili parte obligatos fatentur, SINGVLARIS FIDEI, SINGVLARIS INDVSTRIÆ FRVCTVM MERITISSIMO FERAT. Prolatos imperii fines, redditos exercitus
7 reipublicæ credas. Adstruitur his, QVVM SENATVI POPVLOQVE ROMANO LIBERALITATIS GRATIOR REPRÆSENTARI NVLLA MATERIA POSSET, QVAM SI ABSTINENTISSIMI FIDELISSIMIQVE CVSTODIS PRINCIPALIVM OPVM FACVLTATES ADIVVARE CONTIGISSET. Hoc tunc votum senatus; hoc præcipuum gaudium populi; hæc liberalitatis materia gratissima, si Pallantis facultates adjuvare publicarum opum
8 egestione contingeret. Jam quæ sequuntur, VOLVISSE QVIDEM SENATVM CENSERE, DANDVM EX ÆRARIO SESTERTIVM CENTIES QVINQVAGIES; ET QVANTO AB EIVSMODI CVPIDITATIBVS REMOTIOR EIVS ANIMVS ESSET, TANTO IMPENSIVS PETERE A PVBLICO PARENTE, VT EVM COMPELLERET AD
9 CEDENDVM SENATVI. Id vero deerat, ut cum Pallante auctoritate publica ageretur: Pallas rogaretur, ut senatui cederet: ut illi superbissimæ abstinentiæ Cæsar ipse pa-

mam adulationem detestatur, quæ profanaverit adeo curiam, ut expianda fuerit. G.

6. *Cui.... fatentur.* Gierigius cum Cortio pro parte ipsius SCti habet. Accedo. S. — *Pro virili parte.* Cicero Philipp. XIII, 4, pag. 1647. Ern. *Tum me ejus beneficio plus quam pro virili parte obligatum puto.* Ernestius in Clave: « *Virilis pars*, ne errent tirones, ut vulgo fit, est cujuscumque rei communis pluribus, sive bonæ et lætæ, sive tristis et molestæ, pars ea, quæ unicuique ex eorum numero debetur æqualiter. » S. — *Fidei.* Cortius ἀρχαϊκῶς *fide.* Vid. Voss. de Analog. lib. II, c. XIX, pag. 770. S.

8. *Jam quæ sequuntur.* Est interrogatio. S. — *Centies quinquagies.* Vid. ad VII, 29, 2. G.

9. *Pallas.* Malim *ut Pallas.* Ultima syllaba verbi prægressi hanc particulam videtur elisisse. Quod si quem *ut* toties repetitum offendat, scribat per me licet: *ut Pallas rogaretur, senatui cederet.* S. — *Cæsar ipse patronus advocaretur.* Veram puto Aldi lectionem, si interpunctione adjuvetur: *Cæsar ipse, patronus ipse, advocaretur.* Cogitandum de patrono, non rei, sed liberti. Vid. infra XI. Al. *Cæsar ipse advocatus esset,* quod placuit Cortio et Gierig. Hac in lect. cur *patronus ipse* exciderit, monere non attinet. *Advocatus esset* glos-

tronus advocaretur, ne sestertium centies quinquagies
sperneret. Sprevit quod solum potuit, tantis opibus pu-
blice oblatis : arrogantius fecit, quam si accepisset. Sena- 10
tus tamen id quoque, similis querenti, laudibus tulit, his
quidem verbis : SED QVVM PRINCEPS OPTIMVS, PARENSQVE PVBLICVS, ROGATVS A PALLANTE, EAM PARTEM SENTENTIÆ, QVÆ PERTINEBAT AD DANDVM EI EX ÆRARIO CENTIES QVINQVAGIES SESTERTIVM, REMITTI VOLVISSET; TESTARI SENATVM, ET SE LIBENTER AC MERITO HANC SVMMAM INTER RELIQVOS HONORES, OB FIDEM DILIGENTIAMQVE PALLANTIS, DECERNERE CŒPISSE; VOLVNTATI TAMEN PRINCIPIS SVI, CVI IN NVLLA RE FAS PVTARET REPVGNARE, IN HAC
QVOQVE RE OBSEQVI. Imaginare Pallantem velut interce- 11
dentem senatus consulto, moderantemque honores suos,
et sestertium centies quinquagies, ut nimium, recusantem,
quum prætoria ornamenta, tanquam minus, recepisset.
Imaginare Cæsarem, liberti precibus, vel potius imperio,
coram senatu obtemperantem. Imperat enim libertus pa-
trono, quem in senatu rogat. Imaginare senatum, usque- 12
quaque testantem, merito libenterque se hanc summam,
inter reliquos honores, Pallanti cœpisse decernere; et per-
severaturum fuisse se, nisi obsequeretur principis volun-

sema videtur nostri *advocaretur*. S. — *Sprevit quod*, etc. Verissime Cortius cum Gierigio e libris bonæ notæ : *Sprevit : quod solum potuit, tantis opibus publice oblatis, arrogantius facere, quam si accepisset.* Nostra lectio sensu apto caret. S.

10. *Laudibus tulit.* Non contra dicam vulgari intellectui, laudibus extulit : sed nec incongruum videbatur sumere id verbum ex formula rationum, ubi *ferre* est *acceptum ferre*, adscribere, imputare. Imputavit, adscripsit laudibus Pallantis, quod sprevit tantas opes. Nec est, quod objicias, id esse *acceptum referre :* hac enim ætate et Plinio nostro *ferre acceptum* in usu fuisse, constat. G. — *Et se...... cœpisse.* An scribendum : *etsi...... cœpisset?* Mox præstat Cortii lectio : *Pallanti decernere cœpisse.* S.

11. *Imperat libertus.* Hoc vult, non minus esse impudentem libertum, qui in senatu rogare patronum audeat, quam qui domi imperet : qui rogare possit in senatu, eum posse domi imperare. G. — Gierig. putat ex mente Plinii *rogare in senatu* esse idem quod imperare. Ed.

tati, cui non esset fas in ulla re repugnare. Ita, ne sestertium centies quinquagies Pallas ex ærario referret, verecundia ipsius, obsequio senatus opus fuit? in hoc præcipue non obsequuturi, si in ulla re putasset fas esse non obsequi.
13 Finem existimas? Mane dum, et majora accipe. VTIQVE, QVVM SIT VTILE, PRINCIPIS BENIGNITATEM PROMPTISSIMAM AD LAVDEM PRÆMIAQVE MERENTIVM ILLVSTRARI VBIQVE, ET MAXIME IIS LOCIS, QVIBVS INCITARI AD IMITATIONEM PRÆPOSITI, RERVM EIVS CVRÆ POSSENT, ET PALLANTIS SPECTATISSIMA FIDES, ATQVE INNOCENTIA EXEMPLO PROVOCARE STVDIVM TAM HONESTÆ ÆMVLATIONIS POSSET, EA QVÆ IIII CALEND. FEBRVARIAS, QVÆ PROXIMÆ FVISSENT, IN AMPLISSIMO ORDINE OPTIMVS PRINCEPS RECITASSET, SENATVSQVE CONSVLTA DE HIS REBVS FACTA IN ÆS INCIDERENTVR, IDQVE
14 ÆS FIGERETVR AD STATVAM LORICATAM DIVI IVLII. Parum visum tantorum dedecorum esse curiam testem: delectus est celeberrimus locus, quo legenda præsentibus, legenda futuris proderentur. Placuit ære signari omnes honores fastidiosissimi mancipii: quosque repudiasset, quosque, quantum ad decernentes pertinet, gessisset. Incisa et insculpta sunt publicis æternisque monimentis prætoria; sic quasi fœdera
15 antiqua; sic quasi sacræ leges. Tanta principis, tanta senatus, tanta Pallantis ipsius, ... quid dicam, nescio; ut vellent in oculis omnium figi, Pallas insolentiam suam, pa-

13. *Utique.* Explicat Catanæus *præsertim.* Immo est *et ut.* Solennis hujus particulæ usus in SCtis. S. — *Ad statuam loricatam.* De qua major Plinius XXXIV, 5, seu 10. *Græca res est nihil velare* (in statuis). *At contra Romana ac militaris, thoracas addere. Cæsar quidem Dictator loricatam sibi dicari in foro suo passus est.* G.

14. *Quantum ad decern.* Per senatum enim non stetit, quo minus gereret præturam is, cui prætoria ornamenta decernere non erubuerat. G. — *Prætoria.* Cortius et Gierigius: *prætoria ornamenta Pallantis.* Bene. S. — *Fœdera.... leges.* Qualium ex ære tabularum plures, certe earum fragmenta ætatem tulere, quæ apud Brissonium de formulis, et passim relata sunt. Nobilissimorum unum est senatusconsultum de Bacchanalibus, Gronoviano Ciceroni additum, et accuratius descriptum a doctissimo Ægyptio, qui commentario erudito illud illustravit. G.

tientiam Cæsar, humilitatem senatus. Nec puduit rationem turpitudini obtendere : egregiam quidem pulchramque rationem, VT EXEMPLO PALLANTIS PRÆMIORVM AD STVDIVM ÆMVLATIONIS CETERI PROVOCARENTVR. Ea honorum 16 vilitas erat, illorum etiam, quos Pallas non dedignabatur. Inveniebantur tamen honesto loco nati, qui peterent cuperentque, quod dari liberto, promitti servis videbant. Quam juvat, quod in tempora illa non incidi, quorum 17 sic me, tanquam illis vixerim, pudet! Non dubito, similiter affici te. Scio, quam sit tibi vivus et ingenuus animus: ideoque facilius est, ut me, quanquam indignatione quibusdam in locis fortasse ultra epistolæ modum extulerim, parum doluisse, quam nimis credas. Vale.

15. *Quid dicam, nescio*. Abrumpit orationem desperatione inveniendi nomina actionis hujus indignitatem, stultitiamque exprimentia. Poterat forte *dementiam* ponere, *stuporem*, *insaniam*, vel Græca, quæ Casaubonus suspicatus est, ἀβελτηρίαν, ἀπόνοιαν. G. — *Patientia* hoc sensu etiam occurrit Pan. XXII, 2. Ed.

16. *Quos Pallas non dedignabatur.* Illi sunt majores honores, quos non dedignatur Pallas, qui ceteros fastidiose rejicit. Vilescunt autem hi quoque vel ea ipsa re, quod cadunt in mancipium. Mediceus Codex ita, ut jam Casaubonus conjecerat, *quos Pallas non se dignabatur :* quæ arguta sane est sententia. Nempe alii *dignantur se honore*, id est, dignos se illo putant. At fastidiosus Pallas *honorem* de pluribus unum *dignatur se*, ornamenta prætoria digna putat, quibus aliquid a se splendoris accedat. Illud centies et quinquagies sestertium *non dignatur se*, infra se suamque dignitatem collocat. Cæterum ea vilitas hoc senatusconsulto ostenditur honorum, vel quos recepit Pallas, vel quos sprevit, ut etiam *servis promittantur*. Qui enim servus est, fieri libertus potest; at liberto ista dantur, etc. G.

17. *Vivus et ingenuus*. *Vivus* est *vividus*, acer, qui facile moveatur ad indignationem; *ingenuus*, simplex, qui non dissimulet illam indignationem. Pro *vivus* quidam habent *verus*, quod et ipsum huc convenire puto, ut significet *severum*, et serio agentem quæ agit. G. — *Ut me, quanquam*. Illud *me* primo refertur ad *extulerim*, *quanquam me extulerim;* deinde ad *credas*, *credas me parum doluisse*. Nempe dedimus lectionem manuscriptorum : vulgo illud totum *quanquam.... extulerim* parenthesi includunt, et *indignationem* legunt pro *indignatione*. Cæterum de duplici illa verbi unius relatione vid. quos laudat Cortius ad Nostri III, 7, 4. Quædam nos quoque ad Varr. R. R. II, 1, 4, et in Lex. Rust. sub verbis *Duplex* et *Ut*, add. mox VIII, 10, 2. G.

VII.

A Tacito rogatus, ut librum suum tanquam magister corrigeret, ita promittit, quod is petierat, ut hyperbato titulum deprecetur.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

Neque ut magistro magister, neque ut discipulo discipulus (sic enim scribis) sed ut discipulo magister (nam tu magister, ego contra; atque ideo tu in scholam revocas, ego 1 adhuc Saturnalia extendo), librum misisti. Num potui longius hyperbaton facere, atque hoc ipso probare, eum me esse, qui non modo magister tuus, sed ne discipulus quidem debeam dici? Sumam tamen personam magistri, exseramque in librum tuum jus, quod dedisti; eo liberius, quo nihil ex meis interim missurus sum tibi, in quo te ulciscaris. Vale.

1. *In scholam revocas.* Apposite huc adscripsit Cellarius Martial. V, extr. *Jam tristis nucibus puer relictis Clamoso* revocatur *a magistro..... Saturnalia transiere tota. Extendere* amant pueri, id est, continuare longius *Saturnalia, revocantur* a magistro. Plinius otiosum se fuisse significat per occasionem Saturnalium, interpellatum a Tacito. G.

2. *Num potui longius hyperbaton.* Studio igitur *hyperbaton* commisit, hoc est, longiore parenthesi constructionis grammaticæ ordinem egressus est. G.—Vid. I. C.Th. Ernestii Lexic. Techn. Gr. Rhet. voce ὑπερβατόν. S. — *Non modo magister.* Solenne esse *non* post *non modo* omittere, quoties nova sequatur negatio, ut hic *ne quidem*, pervulgatum hodie est, et in bona Lexica relatum. Sed attentione dignus, quem hic Cortius profert, locus Ciceronis de Senect. XVI. *Ad quem fruendum non modo retardat, verum etiam invitat atque allectat senectus.* Sic nempe legi docet hunc locum in veterrimis membranis Nonii II, 68, et IV, 232 : et video ita etiam dedisse utroque loco Mercerum. Sed apud ipsum Ciceronem non minus quam in aliis Nonii editionibus omnes, quod sciam, *non* interserunt. Utri libri sint sinceriores, non temere dixerim: nisi quod nolim tam aperte vitiari canonem tot exemplis firmatum de non omittenda negatione post *non tantum*, nisi ubi nova negatio sequatur. G.

— *Quo nihil. Quod nihil* MS. Medic. G.—Verum hoc; legereturque in textu Cortianæ, si operæ Cortio obtemperassent. S. — *In quo te ulciscaris.* Et me forte calumniantem vicissim calumnieris. Suavissimus jocus. G.

VIII.

Clitumni fontis et fluvii naturam mirabilem perscribit. Quæ observaverat, ea facunde verbisque delectis narravit. Ed.

C. PLINIUS ROMANO * SUO S.

Vidistine aliquando Clitumnum fontem? Si nondum
(et puto nondum: alioqui narrasses mihi), vide; quem ego
(pœnitet tarditatis) proxime vidi. Modicus collis assur- 2
git, antiqua cupressu nemorosus et opacus. Hunc subter
fons exit, et exprimitur pluribus venis, sed imparibus;
eluctatusque facit gurgitem, qui lato gremio patescit purus
et vitreus, ut numerare jactas stipes et relucentes calcu-
los possis. Inde non loci devexitate, sed ipsa sui copia et 3
quasi pondere impellitur. Fons adhuc, et jam amplissi-
mum flumen atque etiam navium patiens; quas, obvias
quoque et contrario nisu in diversa tendentes, transmit-
tit et perfert: adeo validus, ut illa, qua properat ipse,

VIII. * *Romano*, vel *Voconio*, I, ep. 5; vel *Firmo*, I, ep. 19. Ed.

1. *Clitumnum*. Cui ita assignat locum suum Cellarius, in Umbria, cis Apenninum, inter Spoletium et Hispellum, qui Tiniæ amni ad Mevaniam mistus, in Tiberim cum illo perfertur. *Ad visendum nemus flumenque Clitumni Mevaniam procedit* Calig. apud Suet. c. XLIII, et Honor. Claudian. XXVIII, 506. Add. viri docti ad Virgil. Georg. II, 146, et Broukh. ad Prop. II, 15, 25. G.

2. *Exprimitur*. Quasi in machina hydraulica, vi urgentis columnæ liquidi. G. — *Eluctatusque facit*, etc. Vera hæc lectio, quidquid contra dicat Cortius. *Eluctatus*, scilicet venarum angustias, respicit prægressum *exprimitur*. *Gurges*, idem quod lacus: ποιητικῶς, ut pleraque hujus epistolæ. S. — *Jactas stipes*. Parvulos nummos, quos ut diis aliis, ita fluminibus quoque jactari consuevisse Seneca docet Quæst. nat. IV, 2, de his, quas *Nili venas* vocari ait, *In hæc ora stipem sacerdotes.... jaciunt*. Laudaverat hunc etiam locum Cellarius. G.

3. *Illa, qua.... adjuvetur*. Illa via, qua ipse fluvius properat, verbo, secundus fluvius non adjuvatur remis: quanquam per solum planum, ubi non ita incitatus esse potest

quanquam per solum planum, remis non adjuvetur; idem
4 ægerrime remis contisque superetur adversus. Jucundum utrumque per jocum ludumque fluitantibus, ut flexerint cursum, laborem otio, otium labore variare. Ripæ fraxino multa, multa populo vestiuntur : quas perspicuus amnis, velut mersas, viridi imagine adnumerat. Rigor aquæ cer-
5 taverit nivibus; nec color cedit. Adjacet templum, priscum et religiosum. Stat Clitumnus ipse, amictus ornatusque prætexta. Præsens numen, atque etiam fatidicum, indicant sortes. Sparsa sunt circa sacella complura, totidemque dei. Sua cuique veneratio, suum nomen : quibusdam vero etiam fontes. Nam præter illum, quasi parentem

cursus, quam ubi per declivia fertur, nisi magna vis insequentis aquæ præcedentem alveo suo coercitam urgeat. Hinc illud alterum consequitur, ut cum adverso tanto vehementius luctandum sit. Sequimur autem hic fidem libri Medicei; et illud obiter observamus, lacunam decem epistolarum, quæ ab hoc ipso loco incipit, ac de qua ex Erasmo Fabric. B. L. T. II, p. 764, jam in Aldina editione, ann. 1508, 8, ex illo antiquissimo libro, quem ad Plinii ætatem accedere putabat, expletam; ac legi quoque in Mediceo Codice, quem eumdem ab Aldo usurpatum suspicari possis. G.

4. *Velut mersas.* Ut cacumina et cælum, remotiora nempe ab oculo spectatoris, infra in profundo mersa videantur : illo *adnumerat* indicatur, quot stant in ripa arbores, totidem in fluvio, tanquam in speculo videri. G.

— *Nec color cedit.* Aquas limpidissimas indicat, quales Martial. VII, 27 (31), *niveas* dixit. Nil amplius. S.

5. *Stat Clitumnus. Jovem Clitumnum* etiam coli, docet Vibius Sequester. Dubitat an idem sit, quem hic laudat Plinius, Broukh. ad Propert. II, 16, 25. Possit tamen aliquis, rem ita se habere, vel inde suspicari, quod *stat Clitumnus*, qui Jovis et cælestium deorum habitus est, quum jacentes, et nixi cubitu, vel attollentes ex undis suis caput, alias pingantur fluvii. Inspice v. c. Rhenum apud Gronov. ad Melam. pag. 247. Si quis quærere accuratius ea de re velit, illi Pausanias præsertim percurrendus erit, videndusque Ælianus H. V. II, 33, qui locus classicus est. De fluviis in nummis, tauriformibus præsertim et cornutis, Spanhem. diss. VII, pag. 394, sq. Add. id. ad Callim. H. in Del. 110, pag. 413. G.

— *Totidemque dei. Simulacra* hinc magnis auctoribus ejecit Cortius. Sermo est de aliorum quoque deorum cultu. Itaque sequitur, suum cuique *nomen* fuisse, quod parum ad simulacra plura unius Clitumni convenit. G. — *Dei.* Hanc formam satis tuentur Vossius de Analog. lib. II, cap. 6, pag. 685, et Æg. Forcellinus. Gierigius ex libro Mediceo usitatiorem *dii* adscivit. S.

cæterorum, sunt minores capite discreti; sed flumini miscen-
tur, quod ponte transmittitur. Is terminus sacri profani- 6
que. In superiore parte navigare tantum, infra etiam na-
tare concessum. Balineum Hispellates, quibus illum locum
divus Augustus dono dedit, publice præbent, præbent et
hospitium: nec desunt villæ, quæ sequutæ fluminis amœni-
tatem, margini insistunt. In summa, nihil erit, ex quo 7
non capias voluptatem: nam studebis quoque, et leges
multa multorum omnibus columnis, omnibus parietibus
inscripta, quibus fons ille deusque celebratur. Plura lau-
dabis, nonnulla ridebis; quanquam tu vero, quæ tua hu-
manitas, nulla ridebis. Vale.

6. *Navigare..... natare.* In plane sacris ne navigare quidem licet. Vide Nostrum VIII, 20, 5. Verum magis etiam sacra profanatur aqua nudo corpore, et pudendis quoque partibus contacta, quod egregie hic illustrat Cellarius advocato Tacito XIV, 22, 7, ubi de Nerone, qui *fontem aquæ Marciæ ad urbem deductæ, nando incesserat. Videbatur,* inquit, *potus sacros et cerimoniam loci corpore toto polluisse.* Satis apparet, quorsum illa spectaverit fontium religio; ad puritatem aquæ et salubritatem servandam nimirum. G. — *Hispellum,* colonia Umbriæ cis Apenninum. Ed.

7. *Quamquam tu vero.* Acervatio similis illi III, 8, 4. *Quare ego vero.* G.

IX.

Negotia amicorum præfert studiis.

C. PLINIUS URSO* SUO S.

Olim non librum in manus, non stilum sumpsi. Olim nescio, quid sit otium, quid quies, quid denique illud iners quidem, jucundum tamen, nihil agere, nihil esse:

IX.* De *Urso*, lib. IV, ep. 9. Ed.

1. *Olim.* Jamdiu est, quod. Plinius I, 11, 1. *Olim nullas epistolas mittis.* S. — *Nihil esse.* Non prætorem, non advocatum, non judicem, non salutatorem, non convivam; etc. G.

adeo multa me negotia amicorum nec secedere nec studere
2 patiuntur. Nulla enim studia tanti sunt, ut amicitiæ officium deseratur: quod religiosissime custodiendum, studia ipsa præcipiunt. Vale.

X.

Abortum uxorem fecisse, cum spe fœcunditatis significat.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Quo magis cupis ex nobis pronepotes videre, hoc tristior audies, neptem tuam abortum fecisse, dum se prægnantem esse puellariter nescit, ac per hoc quædam custodienda prægnantibus omittit, facit omittenda. Quem errorem magnis documentis expiavit, in summum peri-
2 culum adducta. Igitur, ut necesse est, graviter accipias senectutem tuam quasi paratis posteris destitutam; sic debes agere diis gratias, quod ita tibi in præsentia pronepotes negaverint, ut servarint neptem, illos reddituri, quorum nobis spem certiorem hæc ipsa, quanquam parum pro-

X. 1. *Magnis documentis*. Sic restituit e libris Cortius. Nec ausim tamen alterum *detrimentis* plane damnare. *Detrimentum* sine dubio fuit abortus, sive ipsius matris valetudinem spectes, sive spem familiæ. Sed ipsum nempe *detrimentum* idem *documentum* fuit. G. — *Documenta* hic ne vertas, *heilsame Lehren*, sed, *Leiden, die zur Warnung dienen*, quibus quidni error expiari possit? Sic *exempla* de pœnis, quæ pro exemplo sunt. Idem tenendum de Græco παράδειγμα. Altera lectio, *detrimentis*, non incommoda illa, si sensum spectes, pro glossemate habenda. S.

2. *Ut necesse est*. Etiam hic locus est inter eos, ubi una vox duplicem personam sustinere videtur, quod de ipsa hac *ut* aliquoties observavimus in Lexico rustico. Redi ad VIII, 6, 17. Quanquam hic potest etiam conjunctio *ut* ad particulam *sic* in apodosi positam referri; altera *ut* post *necesse est* solemni ellipsi omissa esse. G. — Posterior ratio hic unice valet, atque humani quid passus est vir eximius, quum de priore cogitaret. Cæterum sensus: ut tibi do-

spere explorata, fœcunditas facit. Iisdem nunc ego te, 3
quibus ipsum me, hortor, moneo, confirmo: neque enim ardentius tu pronepotes, quam ego liberos cupio: quibus videor a meo tuoque latere pronum ad honores iter, et audita latius nomina, et non subitas imagines relicturus. Nascantur modo, et hunc nostrum dolorem gaudio mutent. Vale.

lendum est, senectutem tuam quasi paratis posteris destitutam esse. S.

3. *Meo tuoque latere.* Paterno et materno. E. —*Audita làtius*...*imagines.* Hæc in hoc loco ita sunt selecta et splendida, ut mihi videantur ex aliquo scriptore vel poeta nobis incognito huc translata. Nisi forte dicamus Plinium, quum hæc scriberet, ita anima commotum fuisse spe futurorum liberorum, ut quasi ποιητικῶς scriberet. Cæterum *non subitas imagines* dixit, non recentem aut novitiam nobilitatem, nec subito in gentem illatam, adeoque vetustam et plures imagines numerantem. E. — Calpurniam duxerat A. C. 98; ætat. 36. Ed.

XI.

Soceri sorori eadem narrat.

C. PLINIUS HISPULLÆ * SUÆ S.

Quum affectum tuum erga fratris filiam cogito, etiam materna indulgentia molliorem, intelligo prius tibi, quod est posterius, nuntiandum, ut præsumpta lætitia sollicitudini locum non relinquat. Quanquam vereor, ne post gratulationem quoque in metum redeas; atque ita gaudeas periculo liberatam, ut simul, quod periclitata sit, perhorrescas. Jam hilaris, jam sibi, jam mihi reddita, incipit 2
refici, transmissumque discrimen convalescendo remetiri.

XI.* De *Hispulla* vid. I, epist. 12, 9; III, epist. 3; IV, epist. 19. Ed.

2. *Discrimen*...*remetiri.* Discrimen et vim morbi imaginemur ut subitum aliquem, in profunda descensum vel delapsum. Qui se ex gravi

Fuit alioqui in summo discrimine (impune dixisse liceat), fuit nulla sua culpa, ætatis aliqua. Inde abortus, et igno-
3 rati uteri triste experimentum. Proinde, etsi non contigit tibi desiderium fratris amissi aut nepote ejus aut nepte solari, memento tamen, dilatum magis istud, quam negatum, quum salva sit, ex qua sperari potest. Simul excusa patri tuo casum, cui paratior apud feminas venia est. Vale.

morbo recipit, ille quotidie quidem melius habet, sed ipsa tamen tarditate, qua ad plenæ valetudinis statum redit, discit, quantum fuerit discrimen, quam vehemens morbus: ut qui de præcipitio quodam vel de scalis præcipiti lapsu decidit, *remetiendo* paullatim viam eamdem, et per gradus ascendendo, demum intelligit, quam alte deciderit, quod æstimare tum per terrorem non poterat. G.—Recte Gesnerus; qui adnotare et hoc poterat, difficiliorem et argutiorem dicendi formam esse, ut declararetur, feminam *gradatim et sensim convalescere*. Alii suffecissent illa: *incipit refici*. Plinius autem raro sine acumine quodam sententiam relinquit. E. — De præcipitio, de scalis non cogitaverim. Immo discrimen illud simpliciter cum via comparatus a valetudine deflectente, est quasi sanitatis divortium, quod convalescens remetitur, donec in pristinum statum restitutus sit. S.

(Impune dixisse liceat). Hæc verba simpliciter refero ad illud, quod initio promittit, se velle de periculo tum demum nuntiare, quum illud jam præteriisse indicasset. *Impune* itaque puto esse, sine tuo, Hispulla, terrore: jam enim audire potes de morbo gravissimo, quum scias superatum. Quod volunt Barthius et Cellarius ad Deos referri: quorum iram metuat, si ipsis potius imputet uxoris periculum, quam illius imprudentiæ: nescio, quam firmum sit. Aliquando etiam putabam esse εὐφημισμὸν, quo, post nuntiatum finem periculi, novum deprecetur. Sed primum maxime placet. G.

3. *Cui paratior apud feminas venia*. Facilius tali errori a puellari ignoratione profecto ignoscunt feminæ, similium sibi consciæ, quam viri, quam avus præsertim, cujus nupera et nondum deposita consuetudo, minores etiam neptis errores castigandi, cujus vehemens pronepotem videndi cupiditas, commotiorem illum hac in re potest reddere. Itaque deprecatricem apud avum parat uxori suæ amitam. G.

XII.

Capitonem auditurus, ejus laudem prædicat.

C. PLINIUS MINUTIANO * SUO S.

HUNC solum diem excuso. Recitaturus est Titinius Capito; quem ego audire, nescio magis debeam, an cupiam. Vir est optimus, et inter præcipua seculi ornamenta numerandus: colit studia, studiosos amat, fovet, provehit, multorumque, qui aliqua componunt, portus, sinus, præmium; omnium exemplum; ipsarum denique literarum
jam senescentium reductor ac reformator. Domum suam 2
recitantibus præbet: auditoria, non apud se tantum, benignitate mira frequentat; mihi certe, si modo in urbe est, defuit nunquam. Porro, tanto turpius gratiam non
referre, quanto honestior caussa referendæ. An, si litibus 3
tererer, obstrictum esse me crederem obeunti vadimonia mea; nunc, quia mihi omne negotium, omnis in studiis cura, minus obligor tanta sedulitate celebranti, in quo
obligari ego, ne dicam solo, certe maxime possum? Quod 4

XII.* Vide ad l. III, epist. 9. Ed.

1. *Titinii Capitonis* laudes habes etiam I, ep. 17. Ed.

—*Multorumque.* Aldus: *multorum.* quod nollem Cortius sprevisset. S. —*Præmium.* Exspectes *gremium.* Cicero pro M. Cœlio XXIV, pag. 1231, ed. Ernest. *cum Q. Metellus abstraheretur e sinu gremioque patriæ.* S.

2. *Porro.* Autem Vid. I, 8, 10; I, 24, 4. S.

3. *Obeunti vadimonia.* Vehementer placuit, quod Mediceus omittit præpositionem, qua oneratur vulgo hic locus, *obeunti ad vadimonia mea. G.*—Cortius: «Alterum [*obeunti ad v. m.*] vix latinum est.» Confidentius Gierigius: «Nemo autem dixit *obire ad vad.*» Tamen Livius X, 25, 14, *ne ad omnia simul obire unus non possit.* Neque offendit illa altera lectio Forcellinum, eximie callentem latinitatis, qui explicat: discurrenti, et assistenti mihi, dum mea vadimonia exsequor. S. —*Vadimonium* nunc ipsa dies, qua præsentia in judicio et postulata est et promissa. Ed.

si illi nullam vicem, nulla quasi mutua officia deberem, solicitarer tamen vel ingenio hominis pulcherrimo et maximo, et in summa severitate dulcissimo, vel honestate materiæ. Scribit exitus illustrium virorum, in iis quorum-
5 dam mihi carissimorum. Videor ergo fungi pio munere, quorumque exsequias celebrare non licuit, horum quasi funebribus laudationibus, seris quidem, sed tanto magis veris, interesse. Vale.

4. *Exitus illustrium virorum.* Quos ille ut coluerit, narrat Noster etiam I, 17, 3. G.

—*Tanto magis veris.* Quia tunc nec adulatio, nec studium partium laudantem a veritate declinat. E.

XIII.

Felicem prædicat, quod docto patre utatur.

C. PLINIUS GENIALI * SUO.

Probo, quod libellos meos cum patre legisti. Pertinet ad profectum tuum, a disertissimo viro discere, quid laudandum, quid reprehendendum; simul ita institui, ut verum dicere assuescas. Vides, quem sequi, cujus debeas
2 implere vestigia. O te beatum! cui contigit vivum, atque idem optimum et conjunctissimum exemplar : qui deni-

XIII.* *Geniali.* Adolescentuli hujus multa in his epistolis, præter h. l. mentio fit. Ed.

2. *Vivum...exemplar.* Nimis pulchra hæc Gronovii emendatio, recepta a Cellario, quam ut expungere eam, et reponere cum Cortio illud dilutum nimis *unum* possim. Quoties *unum* intendendi sive augendi vim habet, adjunctum sibi proxime habet adjectivum, cujus ita vis augetur. Hic proxime sequitur *atque idem.* Igitur si quis me cogat retinere *unum*, certe ita disponam verba, *cui contigit unum optimum, atque idem conjunctissimum exemplar.* Sed præstat, tria epitheta habere hoc exemplar, ut sit (a) *vivum*, adeoque præsens, efficax, (b) *optimum*, quod imitandum esset,

que eum potissimum imitandum habes, cui natura esse te simillimum voluit. Vale.

etiamsi esset mortuum aut alienum; (c) *conjunctissimum*, cujus penitius inspiciendi, consulendi, exprimendi quotidiana facultas. G. — *Qui denique........voluit.* Vim et sensum hujus sententiæ non satis assequor. Si *simillimus* patri est, quorsum et quatenus eum imitetur? nam alterum imitamur, ut similes ei fiamus. Si simillimum eum vultu tantum et ore voluit, quid hoc ad imitationem attinet? Videtur mihi Plinius eam sententiam apposuisse, ut rotundius et concinnius epistola finiret. Habet enim aliquem lusum e repugnantibus, qui tamen sensum non adjuvat, sed minuit. E. — Acerba sane criminatio, si quid arguaris concinnitatis caussa scripsisse, quod sensum non adjuvet, sed impediat. Quidni vero hæc intelligamus sic? qui, ut paucis me expediam, potissimum eum, ut perfectissimum exemplar, imitari debes, quem ipsa tibi natura exprimendum dedit, cum eo te nasci voluerit. Pater filio natura conjunctissimum exemplar, non item semper optimum. S.

XIV.

Quæstionem senatoriam explicandam proponit. Antiquitatis romanæ studiosis accepta esse debent, quæ hic de variis romanorum rebus traduntur. Atque illa etiam mores Plinii commendant docentque, religiosum eum fuisse in custodiendis omnibus muneris sui officiis. Ed.

C. PLINIUS ARISTONI SUO.

Quum sis peritissimus et privati juris et publici, cujus
pars senatorium est, cupio ex te potissimum audire, erra-
verim in senatu proxime, necne : non ut in præteritum,
(serum enim) verum ut in futurum, si quid simile inci- 2
derit, erudiar. Dices, *Cur quæris, quod nosse debebas?*
Priorum temporum servitus, ut aliarum optimarum ar-

XIV, 2. *Quod nosse debebas.* Neque hic dubitavi Gronovianam conjecturam vulgato *debeas* anteponere. Pauci nimis sunt MSti, et nimis durum, hoc est, minime Plinianum *debeas*. G.

—*Priorum temporum servitus.* Nunquam excidisse debet lectori Plinii,

tium, sic etiam juris senatorii oblivionem quamdam et igno-
3 rationem induxit. Quotus enim quisque tam patiens, ut
velit discere, quod in usu non sit habiturus? Adde, quod
difficile est tenere, quæ acceperis, nisi exerceas. Itaque
reducta libertas rudes nos et imperitos deprehendit: cujus
dulcedine accensi cogimur quædam facere ante, quam
4 nosse. Erat autem antiquitus institutum, ut a majoribus
natu, non auribus modo, verum etiam oculis disceremus,
quæ facienda mox ipsi, ac per vices quasdam tradenda
5 minoribus haberemus. Inde adolescentuli statim castren-
sibus stipendiis imbuebantur, ut imperare, parendo, duces
agere, dum sequuntur, assuescerent: inde honores peti-
turi assistebant curiæ foribus, et consilii publici specta-
6 tores ante, quam consortes erant. Suus cuique parens pro
magistro, aut cui parens non erat, maximus quisque et
vetustissimus pro parente. Quæ potestas referentibus, quod
censentibus jus, quæ vis magistratibus, quæ ceteris liber-
tas; ubi cedendum, ubi resistendum; quod silentii tem-
pus, quis dicendi modus, quæ distinctio pugnantium sen-

scripsisse eum, post Domitiani furores, recreata Nervæ et Trajani beneficio republica. Quid tum juvabat discere jura, quibus uti non liceret, ne ad hoc quidem, ut ea tibi cognita esse significares? G.

3. *Deprehendit.* Ipsum hoc verbum habet eam vim, ut oppressum inopinato, et captum notet. Sæpe ita Fabius meus, sed proprie, et unde intelligi metaphora possit, Instit. Or. XII, 2, 14: *Parva quædam animalia, in angustiis mobilia, campo deprehenduntur.* Add. mox VIII, 17, 4. G.

6. *Quis dicendi modus.* Quamdiu dicere fas esset? an liceret, ut mora injiciatur negotio, et differatur, quod jam impediri non potest, *diem dicendo eximere?* Locus ea de re classicus est, Gell. IV, 10. *C. Cæsar consul M. Catonem sententiam rogavit. Cato rem, quam consulebatur, quoniam non e republica videbatur, perfici nolebat. Ejus rei gratia ducendæ, longa oratione utebatur, eximebatque dicendo diem. Erat enim jus senatori,* (en partem juris senatorii!) *ut sententiam rogatus, diceret ante quidquid vellet aliæ rei, et quoad vellet.* Vid. Gronov. Obss. I, 22, et add. supra VI, 5, 1, et VI, 19, 3; infra IX, 13, 9. G. — *Distinctio pugnantium sententiarum.* Recte explicat Catanæus de *dividenda*, ut alias loquuntur, *sententia*, ubi ex parte amplectimur alterius sententiam, ex alia parte eam refutamus. Elegantissime Sen. ep. 21: *Quod in senatu fieri solet, faciendum in philosophia quoque*

tentiarum, quæ exsecutio prioribus aliquid addentium,
omnem denique senatorium morem, quod fidelissimum
præcipiendi genus, exemplis docebantur. At nos juvenes 7
fuimus quidem in castris; sed quum suspecta virtus, inertia in pretio, quum ducibus auctoritas nulla, nulla militibus verecundia, nusquam imperium, nusquam obsequium, omnia soluta, turbata, atque etiam in contrarium versa,
postremo obliviscenda magis, quam tenenda. Iidem pro- 8
speximus curiam trepidam et elinguem, quum dicere quod velles periculosum; quod nolles, miserum esset. Quid tunc disci potuit? quid didicisse juvit? quum senatus aut ad otium summum, aut ad summum nefas vocaretur; et modo ludibrio, modo dolori retentus, nunquam
seria, tristia sæpe censeret. Eadem mala jam senatores, 9
jam participes malorum, multos per annos vidimus, tulimusque: quibus ingenia nostra in posterum quoque he-
betata, fracta, contusa sunt. Breve tempus (nam tanto 10
brevius omne, quanto felicius tempus) quo libet scire, quid simus; libet exercere, quod sumus. Quo justius peto, primum, ut errori (si quis est error) tribuas veniam; deinde,

esse existimo. Quum censuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, jubeo illum dividere sententiam, et sequor. Laudavit hoc loco et totam rem explicavit Brisson. de Form. II, 59, pag. 168; Conr. Conf. mox § 15. G. Add. Gesneri ad J. A. Ernest. epistola. — *Exsecutio*. Nempe *exsequi* est persequi ad finem: qui addit aliquid superiori sententiæ, illam sequitur ultra, quam auctor ipse. G.

8. *Prospeximus curiam. Assistentes nempe in curiæ foribus*, quod dixerat § 5. G.

— *Ludibrio.... dolori*. Senatus retinebatur *ludibrio*, quum consuleretur vel de nugis, vel de quibus jam statuisset princeps: *dolori*, quum crudelitati vel superbiæ principis serviendum esset, decernendis innocentium suppliciis, ubi *seria*, et ex animi sententia, *censere* nemo vir bonus potuit, nisi præsentissimum ultro periculum vellet sibi arcessere. Prius illud graphice depingit Juvenalis majore parte satiræ quartæ, ubi de ingenti rhombo convocatur et consulitur sanctior quidam senatus. G.

10. *Scire, quid simus*. Quæ jura habeamus ut senatores, ut magistratus. Vid. § 6. Nimirum antiqua tenenda est lectio e Mediceo etiam libro firmata, præ Buchneriana conjectura, quam receperat Cellarius, *scire, quod scimus*. G.

medearis scientia tua, cui semper fuit curæ, sic jura publica, ut privata; sic antiqua, ut recentia; sic rara, ut
11 assidua, tractare. Atque ego arbitror illis etiam, quibus plurimarum rerum agitatio frequens nihil esse ignotum patiebatur, genus quæstionis, quod affero ad te, aut non satis tritum, aut etiam inexpertum fuisse. Hoc et ego excusatior, si forte sum lapsus, et tu dignior laude, si potes
12 id quoque docere, quod in obscuro est, an didiceris. Referebatur de libertis Afranii Dextri consulis, incertum sua an suorum manu, scelere an obsequio, perempti. Hos alius, (*Quis?* Ego; sed nihil refert) post quæstionem supplicio liberandos, alius in insulam relegandos, alius morte puniendos arbitrabatur. Quarum sententiarum tanta diver-
13 sitas erat, ut non possent esse, nisi singulæ. Quid enim commune habet, occidere et relegare? Non hercule magis, quam relegare et absolvere: quanquam propior aliquanto est sententiæ relegantis, quæ absolverit, quam quæ occiderit; utraque enim ex illis vitam relinquit, hæc adimit: quum interim et qui morte puniebant, et qui relegabant, una sedebant, et temporaria simulatione concordiæ discor-
14 diam differebant. Ego postulabam, ut tribus sententiis constaret suus numerus, nec se brevibus induciis duæ junge-

11. *An didiceris*. Hoc est, an inciderit tua ætate talis species, ut discendi sub exemplo fuerit occasio. G. — Nempe *discere* caussam proprie dicitur patronus a cliente, qui eam *docere* æque proprie dicitur. E. — Vera hæc, sed ab hoc loco aliena, quem Gesnerus bene interpretatur. S.

12. *Afranii Dextri Cos.* In Almeloveenianis fastis refertur ad ann. Urb. Con. 850, post C. N. 98, ex Kal. Octob. De historia non puto aliunde constare. G.

— *Hos alius (Quis? Ego;)*. Primo simpliciter narrare incipit alicujus sententiam: deinde fingit, amicum interrogare, *Quis* est ille alius? Huic poterat respondere *Ego:* nimirum, se fuisse ipsum in hac sententia. Sed sustinet se, quum nihil ad rem faciat. Ex his, quæ sequuntur, apparet, omnino Plinium in ea fuisse sententia, servos esse absolvendos. G. — Id jam nunc apparet, non demum ex sequentibus. S.

13. *Absolverit.... occiderit.* Immo *absolvit.... occidit:* sicque Cortius cum Gierigio. S. — *Una sedebant.* Nempe in hoc conveniebant, quod

rent. Exigebam ergo, ut, qui capitali supplicio afficiendos putabant, discederent a relegante, nec interim contra absolventes mox dissensuri congregarentur, quia parvulum referret, an idem displiceret, quibus non idem placuisset.
Illud etiam mihi permirum videbatur, eum quidem, qui 15
libertos relegandos, servos supplicio afficiendos censuisset, coactum esse dividere sententiam; hunc autem, qui libertos morte multaret, cum relegante numerari. Nam si oportuisset dividi sententiam unius, quia res duas comprehendebat, non reperiebam, quemadmodum posset jungi
sententia duorum tam diversa censentium. Atque adeo 16
permitte mihi, sic apud te tanquam ibi; sic peracta re, tanquam adhuc integra, rationem judicii mei reddere: quæque tunc carptim, multis obstrepentibus, dixi, per
otium jungere. Fingamus tres omnino judices in hanc 17
caussam datos esse : horum uni placuisse, perire libertos; alteri, relegari; tertio, absolvi : utrumne sententiæ duæ, collatis viribus, novissimam periment? an separatim unaquæque tantumdem, quantum altera, valebit? nec magis poterit cum secunda prima connecti, quam secunda cum
tertia? Igitur in senatu quoque numerari, tanquam con- 18
trariæ, debent, quæ tanquam diversæ dicuntur. Quod si unus atque idem et perdendos censeret et relegandos, num ex sententia unius et perire possent et relegari? num denique omnino una sententia putaretur, quæ tam diversa conjungeret? Quemadmodum igitur, quum alter puniendos, alter censeat relegandos, videri potest una sententia, quæ dicitur a duobus, quæ non videretur

utrique dicerent servos esse puniendos; dissidebant de genere pœnæ. Sed sic temporaria illa concordia superabant mitem illam absolventium sententiam. G.

15. *Dividere sententiam.* Redi ad ea, quæ § 6, hac de re diximus. G.

16. *Carptim.... dixi. Carptim* proprie ad ea pertinet animalia, quæ non uno perpetuo quodam tenore atque tractu vescuntur, sed nunc hic, nunc illic *carpunt* aliquid, sive decerpunt. Hinc *carptim* dicit, qui propter crebras interpellationes non

una, si ab uno diceretur? Quid? lex non aperte docet, dirimi debere sententias occidentis et relegantis, quum ita discessionem fieri jubet : QUI HÆC SENTITIS, IN HANC PARTEM; QUI ALIA OMNIA, IN ILLAM PARTEM ITE, QUA SENTITIS. Examina singula verba et expende : QUI HÆC CENSETIS, hoc est, qui relegandos putatis, IN HANC PARTEM, id est, in eam, in qua sedet, qui censuit relegan-
20 dos. Ex quo manifestum est, non posse in eadem parte remanere eos, qui interficiendos arbitrantur. QUI ALIA OMNIA : animadvertis, ut non contenta lex dicere ALIA, addiderit OMNIA. Num ergo dubium est, alia omnia sentire eos, qui occidunt, quam qui relegant? IN ILLAM PARTEM ITE, QUA SENTITIS : nonne videtur ipsa lex eos, qui dissentiunt, in contrariam partem vocare, cogere, impellere? non consul etiam, ubi quisque remanere, quo transgredi debeat, non tantum solennibus verbis, sed manu
21 gestuque demonstrat? At enim futurum est, ut, si dividantur sententiæ interficientis et relegantis, prævaleat illa, quæ absolvit. Quid istud ad censentes? quos certe non decet omnibus artibus, omni ratione pugnare, ne fiat, quod est mitius. Oportet tamen eos, qui puniunt,

potest contexere justam orationem, sed nunc hanc, nunc aliam sententiam breviter profert. G. — Confer ad lib. IV, epist. 7. ED.

19. *Qua sentitis.* In quam inclinatis vestra sententia. G.

— *Qui hæc censetis.* Opinor scribendum : *Qui hæc sentitis. Censetis* interpretamentum videtur. S.

20. *Alia omnia.* Nempe *alia omnia* ex mente Plinii non significat hic plane diversa, omnibus partibus alia; sed ulla vel quæcumque alia, quocumque modo diversa. G.

21. *At enim futurum.* Hujus objectionis hæc vis est, iniquum esse, quum plures sint longe, qui puniendos putent reos, licet diverso modo, quam qui absolvendos; tamen horum sententiam ideo prævalere, quia illis in genere pœnæ non conveniat, absolvique adeo reos majoris partis sententia damnatos. Respondet Plinius, Illud jam non curandum esse censentibus, etc.

— *Oportet tamen*, etc. Nova objectio. Sic *tamen* orditur objectionem VII, 17, 5. S. — *Qui puniunt.* Nihil opus est hic glossa, quam quidam interserunt, *morte :* etiam § 19, jam ita absolute posuerat *punire* noster, pro *interficere*. G. — Præterea docet Cort. *pœnam* in jure de summo supplicio dici. ED.

et qui relegant, absolventibus primum, mox inter se comparari. Scilicet ut in spectaculis quibusdam sors aliquem seponit ac servat, qui cum victore contendat: sic in senatu sunt aliqua prima, sunt secunda certamina; et ex duabus sententiis eam, quæ superior exierit, tertia exspectat. Quid, quod, prima sententia comprobata, cæte- 22
ræ perimuntur? Qua ergo ratione potest esse [non] unus atque idem locus sententiarum, quarum nullus est postea?

— *In spectaculis.* Disertissime et plurimis verbis hoc non tam descripsit, quam actione velut quadam proposuit Lucianus in Hermotimo p. 536, sqq. Nempe si numero impari, v. g. novem, sint gladiatores, sortes conjiciuntur binæ earumdem literarum, duæ A, duæ B, etc. Comparantur et committuntur duo, quibus eadem litera exiit. Sed restat una sors, quæ parem non habet, ut hic, si ordinem elementorum secuti essent præsides ludi, E. — Cui hæc solitaria litera evenit, hic ἔφεδρος est, hic *sedet* interim, et exspectat victorem aliquem, quicum deinde, integer cum fesso aliquantum, sed forti, et victoria alacri, congreditur. Non usus est Luciano Lipsius Sat. II, 14, quem laudant ad Plinium viri docti: alioqui accuratius ἔφεδρον Plutarchi interpretatus esset: quem *subsessorem* potius, quam *subdititium*, aut *supposititium* vocavimus in nostra Luciani interpretatione, quæ quum maxime Wetsteniana prela exercet. *Hermes supposititius* apud Martial. V, 25, dicitur respectu fatigati gladiatoris, in cujus locum succedit: sed ἔφεδρος Græcorum ἐφεδρεύει, in insidiis quasi collocatus imminet victori. G.

22. *Prima sententia.* Planiora essent hæc, si ponamus fuisse in veteri libro, *una*, unde *ima* ortum sit, et deinde *Ima*, ex quo aliquis *prima* fecerit. Certe hic intellectus est, *una* sententia probata, ceteras perimi, et non valere. Sed tamen recepta lectio etiam hanc sententiam habere potest. G. — Nihil mihi videor obscuritatis in vulgata lectione reperire. Prima sententia in nostra specie (ad hanc enim solam Plinius respicit), est absolventis: qua comprobata, ceteræ, altera relegantis, morte multantis altera, non possunt non perimi. Nulla igitur hic, quam adversarius urget, ἐφεδρεία: satisque commode, si quid video, Plinius hanc alteram objectionem refellit. S.

— *Qua ergo ratione.* Locus forte inter difficillimos Plinii, et destitutus ab interpretibus. Si licet cum Genevensi editione Catanæi negationem, quam ideo inclusimus, omittere, salva res erit, hæc nempe sententia: Quomodo possunt stare interim sententiæ morte multantes et conjungi cum relegantibus, ad superandas absolventes, quarum paullo post, comparatione cum relegantibus facta, nullus locus erit? cur valeant contra absolventes, non valeant contra relegantes? Si post non valent, neque prius debent valere: si prius, etiam post. G. — Negatio nata ex compendio non intellecto adverbii *nunc*. *Nunc postea*,

23 Planius repetam. Nisi, dicente sententiam eo, qui relegat, illi, qui puniunt capite, initio statim in alia discedunt, frustra postea dissentient ab eo, cui paullo ante
24 consenserint. Sed quid ego similis docenti, quum discere velim, an sententias dividi, an iri in singulas, oportuerit? Obtinui quidem, quod postulabam : nihilominus tamen quæro, an postulare debuerim, an abstinere. Quemadmodum obtinui? Is, qui ultimum supplicium sumendum esse censebat, nescio, an jure, certe æquitate postulationis meæ victus, omissa sententia sua, accessit releganti : veritus scilicet, ne, si dividerentur sententiæ (quod alioqui fore videbatur), ea, quæ absolvendos esse censebat, numero prævaleret. Etenim longe plures in hac una, quam
25 in duabus singulis, erant. Tum illi quoque, qui auctoritate ejus trahebantur, transeunte illo, destituti, reliquerunt sententiam ab ipso auctore desertam, secutique
26 sunt quasi transfugam, quem ducem sequebantur. Sic ex tribus sententiis duæ factæ; tenuitque ex duabus altera, tertia expulsa, quæ quum ambas non posset, elegit, ab utra vinceretur. Vale.

sibi opponuntur. Sæpe ita peccatum a librariis. Vid. Drakenb. ad Liv. IX, 7, 5. S.

24. *An sententias dividi, an iri.* Cave putes hæc esse membra disjuncta : ἢ, *an*, per anaphoran posita non aliam vim habet, quam si ita dedisset Plinius, *An sententias dividi, ET iri in singulas oportuerit.* Hoc enim est dividere sententias, si non in duas conjunctim itur, sed in singulas. Malebat Cortius pro posteriori *an* legi *ac :* quod eodem redit. G.

— *Quemadmodum obtinui?* Capitalis emendatio e Mediceo libro prolata a Cortio. Reliqui, *An postulare debuerim, an abstinere, quemadmodum abstinuit is, qui ultimum...... censebat. Nescio an jure*, etc. Quæ ab editoribus ita informata puto, quum semel pro *obtinui* irrepsisset *abstinuit*. Plinianum est ita interrogare, et sibi respondere, vid. III, 9, 2; VI, 2, 1; VI, 23, 1; VI, 29, 1, sq.; IX, 17, 2, vel proponere quædam deinde repetenda, ut mox VIII, 18, 6, ut IX, 16, 1, etc. Mediceus liber etiam verba *an abstinere* omittit. Servavimus ea, quum quod sensum non incommodum habere possunt; subaudire enim licet, *abstinere a postulando :* tum quod inde potest intelligi, unde illud *abstinui* pro *obtinui* irrepserit. G.

XV.

Non habenti quod legat in vineis, legendos mittit libros.

C. PLINIUS JUNIORI * SUO S.

ONERAVI te tot pariter missis voluminibus. Sed oneravi primum, quia exegeras; deinde, quia scripseras tam graciles istic vindemias esse, ut plane scirem tibi vacaturum (quod vulgo dicitur) librum legere. Eadem ex meis 2
agellis nuntiantur. Igitur mihi quoque licebit scribere, quæ legas, sit modo, unde chartæ emi possint : quæ si scabræ bibulæve sint, aut non scribendum, aut non necessario, quidquid scripserimus boni malive, delebimus. Vale.

XV. * Intellige *Terentius junior*, de cujus modestia et otio l. VII, ep. 25. ED.

1. *Quod vulgo dicitur.* Proverbium igitur tum inter scholasticos homines usitatum fuisse debet, de gracili vindemia, ex ambiguitate verbi *legere* tractum, nempe tale : Librum una ferendum esse in vindemiam, ut, si uvæ non sint, sit tamen liber qui *legi* possit. G.

2. *Delebimus.* Etiam hic lusus in verbo est : qui in bibula ac spongiosa nimis et scabra charta scribit, ille diffluentibus literis delere potius et lituras facere quam scribere videtur. G. — Immo, ait Gierig. auctor in bibulis vult aut non scribere, aut, si tentaverit, scripta mox delere, ut adeo bonis chartis deficientibus nihil novorum librorum ab eo exspectandum sit. ED.

XVI.

De morbis et morte servorum queritur, additis solatiis. Is autem sensus tanto magis animum ejus commendat, quanto duriores Romani plerique fere omnes erant in tractandis servis. Ed.

C. PLINIUS PATERNO * SUO S.

Confecerunt me infirmitates meorum, mortes etiam, et quidem juvenum. Solatia duo, nequaquam paria tanto dolori, solatia tamen : unum facilitas manumittendi (videor enim non omnino immaturos perdidisse, quos jam liberos perdidi), alterum, quum permitto servis quoque quasi testamenta facere, eaque, ut legitima, custodio.
2 Mandant rogantque, quod visum : pareo ut jussus. Dividunt, donant, relinquunt, duntaxat intra domum: nam
3 servis respublica quædam et quasi civitas domus est. Sed quamquam his solatiis acquiescam, debilitor et frangor eadem illa humanitate, quæ me, ut hoc ipsum permitterem, induxit. Non ideo tamen velim durior fieri. Nec ignoro, alios hujusmodi casus nihil amplius vocare, quam

XVI. * *Paterni* hujus judicio auctor aliquando servos emerat. I, ep. 21. Ed.

1. *Jam liberos.* Propediem manumittendos, qua re non modo damnum minuitur; sed illa humanissima exoritur consolatio, vicem illis pro suis meritis redditam. G. — Immo, jam manumissos. Facilis autem manumissio, tali fortasse occasione oblata, qualis supra VII, 32, memoratur. S. — *Quum permitto.* Cortius et Gierigius *quod permitto.* Bene. S. — *Testamenta* legitima facere jus Romanum servo non permittebat. Ed.

2. *Pareo ut jussus. Dividunt.* Etiam hic locus Mediceo libro sanitatem debet. Alii, *pareo ocius. Suis dividunt.* G.

— *Quasi civitas.* Quum alias *caput* non habeat servus, nec ullam civilis juris communionem, ac proinde nec facere testamentum, nec percipere ex alio testamento quidquam, quod suum sit, possit, quum ipse sit domini. G.

3. *Alios.... damnum.* Quum mori-

damnum; eoque sibi magnos homines et sapientes videri. Qui an magni sapientesque sint, nescio : homines non sunt. Hominis est enim affici dolore, sentire; resistere 4
tamen, et solatia admittere; non, solatiis non egere. Ve- 5
rum de his plura fortasse, quam debui, sed pauciora, quam volui. Est enim quædam etiam dolendi voluptas : præsertim si in amici sinu defleas, apud quem lacrimis tuis vel laus sit parata, vel venia. Vale.

tur servus, illud modo computant, quanti fuerit, quanti emi alius æque bonus possit; amicitiæ, et ex consuetudine suavitatis, rationem nullam habent. Tangit autem Catonem majorem, *Sapientem* dictum, cujus erga servos vetulos vel morbosos inhumanitas, quam etiam in libello de re rustica, cap. 2, testatam reliquit, tum ab aliis, tum a Plutarcho præsertim, reprehenditur. Vid. pag. 333 Bryani, ubi non τὸ ἄγαν ἀγεννὲς, sed τὸ ἄγαν ἀτενὲς, non *humilitatem* et *ignaviam*, sed *austeritatem severitatemque* nimiam, objici Catoni, alias observavimus. G.

5. *Dolendi voluptas*. Pulchre huc advocarunt illud Ovid. Trist. IV, III, 37 : *est quædam flere voluptas : Expletur lacrymis egeriturque dolor*. G.

XVII.

Exundationem Tiberis et Anienis narrat, rogans ut sibi nuntietur, si quid simile in aliis prædiis accidisset.

C. PLINIUS MACRINO * SUO S.

Num istic quoque immite et turbidum cælum? Hic assiduæ tempestates, et crebra diluvia. Tiberis alveum excessit, et demissioribus ripis alte superfunditur. Quam- 2
quam fossa, quam providentissimus imperator fecit, ex-

XVII. * De *Macrino* vid. ad II, ep. 7. Cellarius intel. *Minucium Macrinum*, de quo I, ep. 14, 5. Ed.

1. *Demissior* erat ripa Tiberis sinistra; altior contra dextra versus Etruriam; vid. ad Hor. Od. I, 11, 13.

2. *Quanquam....exhaustus*. Continuanda, opinor, antecedentibus. S. —*Providentissimus* ille *imperator* fuit Nerva, vel Trajanus. Ed.

haustus, premit valles, innatat campis; quaque planum solum, pro solo cernitur. Inde, quæ solet flumina accipere, et permista devehere, velut obvius retro cogit; atque
3 ita alienis aquis operit agros, quos ipse non tangit. Anio, delicatissimus amnium, ideoque adjacentibus villis velut invitatus retentusque, magna ex parte nemora, quibus inumbratur, fregit et rapuit: subruit montes, et decidentium mole pluribus locis clausus, dum amissum iter quærit, impulit tecta, ac se super ruinas evexit atque extulit.
4 Viderunt hi, quos excelsioribus terris illa tempestas non deprehendit, alibi divitum apparatus, et gravem suppellectilem, alibi instrumenta ruris; ibi boves, aratra, rectores, hic soluta et libera armenta; atque inter hæc arborum truncos, aut villarum trabes [atque culmina] varie
5 lateque fluitantia. Ac ne illa quidem loca malo vacaverunt, ad quæ non ascendit amnis. Nam pro amne imber

— *Retro cogit.* Æque elegans est, quod ex Mediceo dedit Cortius, *sistere cogit.* Sic paullo post habet, *se super ruinas ejecit*, pro aliorum *evexit.* Hæc talia sunt, ut, quod præferam, non inveniam, ac proinde ex interdicto *uti possidetis*, interim agere statuerim. G.

3. *Anio...... extulit.* Sunt hæc omnia, et plurima alia in hac epistola, elaboratiora et splendidiora, quam exspectes. Omnis epistola est chriæ quam epistolæ similior; et si ex nulla alia pateret, Plinium has epistolas de industria et εἰς κτῆμα scripsisse, profecto ex hac intelligeretur. Cæterum quum Plinius Anienem *delicatissimum* amnium dixit, virtutes tales cogitasse putandus est, quæ eum amnem accolis, vel invisentibus jucundissimum, amœnissimum facerent, ut liquoris puritatem, cursus tranquillitatem eam, quæ exundationis pericula excludit, et quæ similia sunt. E. — *Delicatissimus.* Choaspes *delicatam* vehere *aquam* dicitur Quint. Curtio V, 11, 9. Acumen in hoc, sed sophista illud dignum, quod amnis tam delicatus, ut adjacentes eum villæ invitent et retineant, nunc nemora, quibus inumbretur, fregerit, montes subruerit, etc. S.

4. *Tempestas non deprehendit. Deprehendere* esse opprimere, tanquam in decipula, ante observatum ad VIII, 14, 3. Quosdam *excelsioribus locis*, hoc est, propter id ipsum, quod excelsioribus in locis versarentur, non oppressit tempestas. Hi observare aliorum strages et narrare possunt. Servanda nempe omnibus modis est negativa particula, quam male omittit liber Mediceus, etiam in voce *qui* pro *quos* posita vitiosus. G. — *Atque culmina.* Absunt a quibusdam codicibus hæc verba. G.

5. *Ad quæ.* Med. omittit *ad.* Ed.

assiduus, et dejecti nubibus turbines : proruta opera, quibus pretiosa rura cinguntur : quassata atque etiam decussa monimenta. Multi ejusmodi casibus debilitati, obruti, obtriti, et aucta luctibus damna. Ne quid simile 6
istic, pro mensura periculi, vereor : teque rogo, si nihil tale est, quam maturissime solicitudini meæ consulas : sed et, si tale, id quoque nunties. Nam parvulum differt, patiaris adversa, an exspectes : nisi quod tamen est dolendi modus, non est timendi. Doleas enim, quantum scias accidisse; timeas, quantum possit accidere. Vale.

— *Opera, quibus pretiosa.* Aggeres, quibus arbores impositæ, maceriæ, sepes, de quibus rustici mei, v. g. Varro I, 14. Volebam aliquando transpositis verbis duobus *pretiosa* jungere cum *operibus :* sed quo pretiosiora sunt rura, tanto plus in septa eorum impendi verisimile est. G. — *Monimenta.* Non sepulcrorum modo, sed alia etiam publica opera. Videtur Plinius cogitasse secundam oden Horatii, ubi Tiberis it *dejectum monimenta regis*, etc. G.

— *Luctibus.* Ob debilitatos, obrutos, obtritos. S.

6. *Pro mensura periculi.* Intelligit, puto, analogiam et proportionem quamdam. Si hic circa Anienis ac Tiberis confluentes, hoc est, in Latio, tanta diluvia, quanta *istic*, ubi tu es, Macrine; locis humilioribus, diluvio magis alias obnoxiis, etc., forte in Transpadanis, ad Larium lacum, ubi prædia habuisse nostrum constat. G. — *Nisi quod tamen. Tantum* quidam; sed nostrum magis Plinianum. Ed.

XVIII.

Domitium Tullum laudat, qui moribus cætera non probatissimis, testamentum fecerat honestissimum, posthabitis captatoribus, et scriptis unice, quos pietas jubebat. Valet hæc epistola ad illustrandos illorum temporum mores. Ed.

C. PLINIUS RUFINO * SUO S.

Falsum est nimirum, quod creditur vulgo, testamenta hominum speculum esse morum, quum Domitius Tullus
2 longe melior apparuerit morte, quam vita. Nam, quum se captandum præbuisset, reliquit filiam heredem, quæ illi cum fratre communis, quia genitam fratre adoptaverat. Prosequutus est nepotes plurimis jucundissimisque legatis; prosequutus etiam pronepotem. In summa, omnia pietate plenissima; ac tanto magis, quoniam inex-
3 spectata sunt. Ergo varii tota civitate sermones : alii fictum, ingratum, immemorem loquuntur, seque ipsos, dum insectantur illum, turpissimis confessionibus produnt, ut qui de patre, avo, proavo, quasi de orbo, que-

XVIII. * Forte *Trebonius Rufinus* ntel. de quo IV, ep. 22, 1. Ed.

2. *Se captandum præbuisset.* Admisisset blanditias, munera, obsequia, heredipetarum, quibus in testamentum illius irrepere conabantur. Fecit itaque Domitius, quod Coranus ille apud Horatium Sat. II, 5, 55, sq., quod senes plures in Luciani Dialogis mortuorum, verbo, *corvos delusit hiantes.* G.

— *Ac tanto magis...... sunt.* His ego non offendor : nec Gesnerus, opinor, offensus est. Domitii pietas tanto magis placebat adeoque major videbatur, quoniam testamentum tam pium nemo exspectaverat S.

3. *Ut qui de patre.* Speciem habuissent querelæ delusorum captatorum, si *orbus* decessisset, sine liberis, sine pignore, Tullus : sic enim æquum erat, eum gratias ultimo judicio referre bene de se meritis aliis. Sed quod queruntur de *patre* filiæ, *avo* nepotum, *proavo* pronepotis, qui § 2 commemorati sunt, in eo produnt se, etc. Nimirum recepimus sine ulla mutatione

rantur : alii contra hoc ipsum laudibus ferunt, quod sit frustratus improbas spes hominum; quos sic decipere, pro moribus temporum, prudentia est. Addunt etiam, non fuisse ei liberum, alio testamento mori; neque enim reliquisse opes filiæ, sed reddidisse, quibus auctus per filiam
fuerat. Nam Curtilius Mancia, perosus generum suum 4
Domitium Lucanum (frater est Tulli) sub ea conditione filiam ejus, neptem suam, instituerat heredem, si esset manu patris emissa. Emiserat pater, adoptaverat patruus: atque ita circumscripto testamento, consors frater in patris potestatem emancipatam filiam adoptionis fraude revo-
caverat, et quidem cum opibus amplissimis. Fuit alioqui 5
fratribus illis quasi fato datum, ut divites fierent invitissimis, a quibus facti sunt. Quin etiam Domitius Afer, qui illos in nomen assumpsit, reliquit testamentum ante octo et decem annos nuncupatum, adeoque postea improbatum sibi, ut patris eorum bona proscribenda curaverit.
Mira illius asperitas, mira felicitas horum : illius asperi- 6

Mediceam lectionem, ut plane huic loco aptam. Vulgatum adhuc *qui de illo uti de patre, avo, proavo, quasi orbi querantur*. Quæ si lectio locum habere debeat, tum *orbi* fuerint, inaudita, quantum constat, significatione, non qui liberis carent, sed *exhereditati :* quem intellectum Buchnerus quidem sibi invenisse videtur supra V, 1, 3. Sed nihil impedit, quin sententia cogit, ut et ibi solemnis significatio obtineat; et jam contra dixit ad eum ipsum locum Gronovius. G.

4. *Curtilius Mancia,* exercitus in Germania legatus sub Nerone. — *Frater est Tulli.* Cortius ex Mediceo: *frater is Tulli.* Plinianum hoc. Recepit et Gierigius. S.

— *Circumscripto testamento.* Commento quodam, quod juris speciem habet, eluso et frustrato. Illa circumscriptio in eo inest, quod filiam fratris, emancipari jussam, ut frui posset testamento avi sui, adoptat frater is, qui *consors* esset fratris emancipantis, hoc est, in communione bonorum indivisa cum illo viveret : hunc enim esse *consortem,* ICti docent, et Burmann. ad Vell. I, 10. Igitur quod ad ipsum rediturum erat, de bonis filiæ non emancipatæ, illud jàm redibat, postquam emancipata quidem, sed eadem adoptata a fratre consorte erat. G.

5. *Domitius Afer.* Profuit hic locus nobis ad interpretandum non nimis facilem locum Quintiliani VI, 3, 92, ubi putamus hujus testamenti mentionem fieri. G. — *Domitius Afer,* idem qui II, ep. 14, 10, occurrit. Quoquo modo inclarescere

tas, qui numero civium excidit, quem socium etiam in liberis habuit; felicitas horum, quibus successit in locum
7 patris, qui patrem abstulerat. Sed hæc quoque hereditas Afri, ut reliqua cum fratre quæsita, transmittenda erant filiæ fratris, a quo Tullus ex asse heres institutus, prælatusque filiæ fuerat, ut conciliaretur. Quo laudabilius testamentum est, quod pietas, fides, pudor, scripsit : in quo denique omnibus adfinitatibus, pro cujusque officio,
8 gratia relata est; relata et uxori. Accepit amœnissimas villas, accepit magnam pecuniam uxor optima et patientissima : ac tanto melius de viro merita, quanto magis est reprehensa, quod nupsit. Nam mulier natalibus clara, moribus proba, ætate declivis, diu vidua, mater olim, parum decore sequuta matrimonium videbatur divitis senis, ita perditi morbo, ut esse tædio posset uxori, quam
9 juvenis sanusque duxisset. Quippe omnibus membris extortus et fractus tantas opes solis oculis obibat : ac ne in lectulo quidem, nisi ab aliis, movebatur. Quin etiam (fœdum miserandumque dictu) dentes lavandos fricandosque præbebat. Auditum est frequenter ab ipso, quum quereretur de contumeliis debilitatis suæ, *se digitos servorum*
10 *suorum quotidie lingere.* Vivebat tamen, et vivere volebat, sustentante maxime uxore; quæ culpam inchoati ma-

et ditescere cupiens, sub Tiberio plures accusavit. Obiit sub Nerone ann. Chr. 60. Ed.

6. *Socium in liberis.* Cujus ipse filios adoptasset, ut § 2, *filiam, quæ illi cum fratre communis.* G.

7. *Ut conciliaretur.* Ut filiæ suæ propitium redderet fratrem suum, a quo illi insidiæ metuendæ erant, si ipsa heres esset; illum ipsum heredem præterita filia instituit, futurum arbitratus, quod accidit, ut nec vivus insidiaretur suæ ex fratre nepti, cujus jam bona nemine contra dicente haberet; et curaret, quum liberos ex se natos non haberet, ut certe post mortem suam rediret ad illam hereditas. G.

10. *Et vivere volebat.* Non prætulit ἀποκαρτέρησιν, quod honestum nomen quæsitæ per inediam mortis ab iis, qui dolores morborum vel curationis perferre nollent. His, quæ ad Quintil. VIII, 5, 23, dicimus, add. Tertull. Apol. cap. 46. Notum in primis exemplum Attici Corneliani : et Corellii Rufi apud nostrum I, 2. Cum Mæcenate Tullum bene

trimonii in gloriam perseverantia verterat. Habes omnes 11
fabulas urbis. Jam sunt venales tabulæ Tulli : exspectatur auctio. Fuit enim tam copiosus, ut amplissimos hortos eodem, quo emerat, die instruxerit plurimis et antiquissimis statuis. Tantum illi pulcherrimorum operum in horreis, quæ negligebantur. Invicem tu, si quid istic epistola dignum, ne gravare scribere. Nam quum aures ho- 12
minum novitate lætentur, tum ad rationem vitæ exemplis erudimur. Vale.

comparat Buchnerus, cujus versiculos retulit Seneca epist. 101 :

> Debilem facito manu,
> Debilem pede, coxa :
> Tuber adstrue gibberum,
> Lubricos quate dentes.
> Vita dum superest, bene est.
> Hanc mihi, vel acuta
> Si sedeam cruce, sustine. G.

17. *Jam sunt venales tabulæ Tulli.* Argutior adeoque Secundi ingenio dignior lectio Medicei libri, quam Cortius adscivit : Habes *omnes fabulas urbis : nam sunt omnes fabulæ Tullus.* S.

12. *Lætentur.* Cortius *lætantur.* Vid. ad VII, 8, 3. S.

XIX.

Infirmitate et mortibus suorum turbatus, solatium in literis quærit, et librum emendandum mittit.

C. PLINIUS MAXIMO * SUO S.

Et gaudium mihi et solatium in literis; nihilque tam lætum, quod his lætius; nihil tam triste, quod non per has sit minus triste. Itaque et infirmitate uxoris, et meorum periculo, quorumdam vero etiam morte turbatus, ad unicum doloris levamentum studia confugio; quæ præstant, ut adversa magis intelligam, sed patientius feram. Est 2
autem mihi moris, quod sum daturus in manus hominum, ante amicorum judicio examinare, in primis tuo.

XIX. * De *Maximo* vid. ad II, ep. 14. Ed.

1. *Nihilque tam lætum..... minus triste.* Repetit sententiam antecedentem; sed gravius : *summum* gaudium, *summum* solatium est in iis. Ed.

Proinde, si quando, nunc intende libro, quem cum hac epistola accipies; quia vereor, ne ipse, ut tristis, parum intenderim. Imperare enim dolori, ut scriberem, potui; ut vacuo animo lætoque, non potui. Porro, ut ex studiis gaudium, sic studia hilaritate proveniunt. Vale.

XX.

Miranda lacus Vadimonis.

C. PLINIUS GALLO * SUO S.

Ad quæ noscenda iter ingredi, transmittere mare solemus, ea sub oculis posita negligimus; seu quia ita natura comparatum, ut proximorum incuriosi, longinqua sectemur; seu quod omnium rerum cupido languescit, quum facilis occasio est; seu quod differimus tanquam sæpe visuri, quod datur videre, quoties velis cernere. Qua-
2 cumque de caussa, permulta in urbe nostra, juxtaque urbem, non oculis modo, sed ne auribus quidem novimus: quæ si tulisset Achaia, Ægyptus, Asia, aliave quælibet miraculorum ferax commendatrixque terra, audita, perlecta, lustrataque haberemus. Ipse certe nuper, quod
3 nec audieram ante, nec videram, audivi pariter et vidi. Exegerat prosocer meus, ut Amerina prædia sua inspicerem. Hæc perambulanti mihi ostenditur subjacens lacus, nomine Vadimonis; simul quædam incredibilia narran-

XX. * Gallo etiam Laurentinum suum descripsit II, ep. 17. Ed.

2. *Achaia.* Sensu Romanorum dicta. Vid. infra ep. 24, 2. S. — *Lustrataque.* Bene Cortius ex Mediceo *lustrata.* S.

3. *Amerina prædia.* Monet Cellarius, ea non tam ab *Ameria* urbe dicta, quæ trans Tiberim in extrema Umbria fuit; quam a *castello Amerino* cis flumen in Etruria, inter confluentem Naris et Falerios, etc. G. — *Vadimonis.* Pronuntiationis caussa notandum a Polybio II, 20,

tur : perveni ad ipsum. Lacus est in similitudinem jacentis 4
rotæ circumscriptus, et undique æqualis : nullus sinus, obliquitas nulla, omnia dimensa, paria, et quasi artificis manu, cavata et excisa. Color cæruleo albidior; viridior et pressior sulphuris : odor saporque medicatus : vis, qua fracta solidantur. Spatium modicum, quod tamen sentiat ventos, et fluctibus intumescat. Nulla in hoc navis (sacer 5
enim est), sed innatant insulæ herbidæ, omnes arundine et junco tectæ, quæque alia fœcundior palus, ipsaque illa extremitas lacus effert. Sua cuique figura, ut modus : cunctis margo derasus, quia frequenter vel litori vel sibi illisæ terunt teruntur que. Par omnibus altitudo, par levitas : quippe in speciem carinæ humili radice descendunt. Hæc 6

Οὐάδμονα λίμνην vocari, quem laudavit hic et in Geographia Cellarius, ut et Livium IX, 39; Florum I, 13; Senecam Quæst. nat. III, 25, qui unius modo natantis in eo insulæ mentionem facit, tum Plinium majorem II, 95, qui sylvam natantem in eo memorat : ad quem locum Harduinus *lago di Bessanello* hodie vocari refert. G.

4. *Viridior et pressior sulphuris.* Intelligo, *colore.* Nempe intermedium quemdam habet colorem aqua hujus lacus et mixtum, quem *cæruleum*, qui solemnis aquæ color est, dicere non possis; est enim *albidior* pallidiorque. Inclinat ad flavum, sed *sulphuris* colore est *viridior et pressior*, hoc est, obscurior, et plus ex nigro trahens, quo ipso ad cæruleum aliquantum vergit, quippe qui flavo mixtus dat viridem. Nempe sequimur lectionem Mediceam, et antiquarum editionum. Vulgata lectio, *viridiore pressior* debetur conjecturæ Barthii. Præterea ita distinguunt, *viridiore pressior : sulphuris odor, saporque medicatus : vis, qua fracta.* In qua lectione primo incommodum est, quod comparativus comparativo comparatur, *viridiore pressior*, quod vix intelligo : deinde, nisi *odor saporque* conjungatur, τὸ, *que*, ad sapor adjecta male respondet reliquæ verborum continuationi : posuisset sane Plinius, *sulphuris odor, sapor medicatus, vis, qua fracta*, etc. G.

5. *Sacer enim est.* Vide supra VIII, 8, 6. G.

— *Figura, ut modus.* Figura pariter et magnitudine, hic enim *modus* est, differunt. Nolim tamen damnare *motus*, quod ad natatum illum et fluctuationem referri potest. G.
— *Motus* est Lectii conjectura, probata Casaubono. Unice verum *modus*. S.

— *Humili radice.* Quæ *alte* non descendit. Nam *humile* etiam *alto*, in quantum *profundum* notat, opponi, Columella ostendit, quum IV, 1, 6, *humilem positionem* vitis, quam eamdem *suspensam* vocat, altæ opponit, quod in Indice nostro declaravimus. G.

ab omni latere perspicitur: eadem aqua pariter suspensa et mersa. Interdum junctæ copulatæque et continenti similes sunt; interdum discordantibus ventis digeruntur: nonnunquam destitutæ, tranquillitate, singulæ fluitant.
7 Sæpe minores majoribus, velut cymbulæ onerariis, adhærescunt; sæpe inter se majores minoresque quasi cursum certamenque desumunt; rursus omnes in eumdem locum appulsæ, qua steterunt, promovent terram, et modo hac, modo illac, lacum reddunt auferuntque; ac tum demum,
8 quum medium tenuere, non contrahunt. Constat, pecora herbas sequuta, sic in insulas, ut in extremam ripam, procedere solere, nec prius intelligere mobile solum, quam litore abrepta, quasi illata et imposita, circumfusum undique lacum pavent; mox quo tulerit ventus egressa, non magis se descendisse sentire, quam senserint ascendisse.
9 Idem lacus in flumen egeritur; quod ubi se paullisper oculis dedit, specu mergitur, alteque conditum meat: ac, si quid, ante quam subduceretur, accepit, servat et pro-

6. *Eadem aqua... mersa.* Genuina hæc lectio, cui oraculi Medicei effatum præferri non debebat. Sensus: radix ita mersa est aqua, ut tamen simul (eadem aqua) suspensa sit. Errat Cortius de radice alia suspensa, alia mersa cogitans. S.

— *Destitutæ. Destitutæ* a ventis nimirum, *tranquillitate,* quum tranquillitas est: itaque incidendum curavi post utrumque verbum, ne quis jungat. G.

7. *Cursum certamenque.* Ἓν διὰ δυοῖν: cursus certamen. S. — *Promovent terram.* Producunt et continuant terram continentem, quum litori lacus adhærent. Tum et *lacum auferunt.* Eumdem autem *reddunt,* quum a litore recedunt, ut in eorum locum aqua cedat. Etiam in hac epistola Plinius non modo describendi veritatem, sed et artem sectatur. Locus sequens de pecoribus in insulas delatis ex litore, in verbis et sententiis exquisitiores, quam pro narratione tali, flores et colores habet. In his talibus locis tirones immorandi sunt, [tironibus immorandum est,] ut discant artem et argutias et acumina noscere, et a recta ratione et simplici dictione distinguere. E. — *Non contrahunt.* In quacumque parte litoris adhærescant insulæ, illa parte minui videtur lacus, produci et promoveri continens. Itaque tum lacus videtur maximus, quum versus centrum illius coactæ insulæ, ripas in circuitu relinquunt liberas. Intempestive igitur negationem quidam omittendam censuere. G.

8. *Pavent.* Cortius et Gierigius e

fert. Hæc tibi scripsi, quia nec minus ignota, quam mihi 10 nec minus grata credebam. Nam te quoque, ut me, nihil æque ac naturæ opera delectant. Vale.

Mediceo *paveant*. Bene. Sic mox *senserint*. S. — Cf. Liv. XXI, 28, de Hannibalis ad Rhodanum elephantis. Ed.

10. *Nihil.... delectant*. Notanda constructio, verbi numero ad *opera* non ad *nihil* relato. S.

XXI.

Graviora se studia distinguere lusibus, exemplo recitati poematum libri ostendit.

C. PLINIUS ARRIANO * SUO S.

Ut in vita, sic in studiis pulcherrimum et humanissimum existimo, severitatem comitatemque miscere, ne illa in tristitiam, hæc in petulantiam procedat. Qua ratione 2
ductus, graviora opera lusibus jocisque distinguo. Ad hos proferendos et tempus et locum opportunissimum elegi; utque jam nunc adsuescerent et ab otiosis et in triclinio audiri, Julio mense, quo maxime lites interquiescunt, positis ante lectos cathedris, amicos collocavi. Forte acci- 3

XXI. * *Arriani* consilio solebat auctor in studiis uti. I, ep. 2. Ed.

2. *Lites interquiescunt*. Adscribemus et nos locum Statii silv. IV, 4, 39:

Certe jam Latiæ non miscent jurgia leges,
Et pacem piger annus habet, messesque reversæ
Dimisere forum.

Sunt tituli tum Pandectarum tum Codicis de Feriis. Quod paullo post de *advocatione subita* dicit, extraordinarium quiddam fuit, et moræ impatiens. G. — *Positis ante lectos cathedris*. Nempe *cathedra* hic est pulpitum, quo ante lectum posito commodius scribere aliquid vel legere quis possit. Ita accipit Propertius IV, 5, 37:

..... posita tu scribe cathedra
Quidlibet.

G. — Conf. Ep. II, 17, 21. E. — Nimirum ea cathedrarum constructio erat, ut simul et sedis et pulpiti vice fungerentur. Nunc a Plinio tantum considendi caussa adhibitæ sunt. S.

dit, ut eo die mane in advocationem subitam rogarer: quod mihi caussam præloquendi dedit. Sum enim deprecatus, ne quis ut irreverentem operis argueret, quod recitaturus, quamquam et amicis, et paucis, idem iterum amicis, foro et negotiis non abstinuissem. Addidi, hunc ordinem me et in scribendo sequi, ut necessitates voluptatibus, seria jucundis anteferrem, ac primum amicis, tum
4 mihi scriberem. Liber fuit et opusculis varius et metris. Ita solemus, qui ingenio parum fidimus, satietatis periculum fugere. Recitavi biduo : hoc assensus audientium exegit : et tamen ut alii transeunt quædam, imputantque, quod transeant; sic ego nihil prætereo, atque etiam non præterire me, testor. Lego enim omnia, ut omnia emendem.
5 Quod contingere non potest electa recitantibus. At illud modestius, et fortasse reverentius : sed hoc simplicius et amantius; amat enim, qui se sic amari putat, ut tædium non pertimescat. Alioqui quid præstant sodales, si conveniunt voluptatis suæ caussa? Delicatus ac similis ignoto est, qui amici librum bonum mavult audire, quam facere.
6 Non dubito, cupere te, pro cætera mei caritate, quam maturissime legere hunc adhuc musteum librum. Leges, sed retractatum; quæ caussa recitandi fuit; et tamen non nulla jam ex eo nosti. Hæc vel emendata postea, vel (quod in-

3. *Caussam præloquendi.* Ubi? in judicione, an apud audituros recitantem? Puto posterius. Parum enim decora in foro illa esset deprecatio. Sed apud privatos amicos, quibus tanquam musicum epulum præbetur a recitatore, videtur excusationem res mereri, si quis voce jam in foro obtusa, imparatus, et quasi obiter, atque adeo *irreverenter* ad recitandum accedat, quum exquisita omnia et studiose parata exspectent amici. G.

—*Idem iterum.* Vehementer probo conjecturam Barthii, *idem interim.* Multo sane commodius ita legeremus. G.

4. *Imputare* ista ætate frequentatum est pro, in meritis numerare, pro beneficio habere, quo alterum tibi obliges. Ed.

5. *Delicatus ac similis ignoto. Delicatus* est, qui suæ tantum voluptati servit, nihil facere ad alterius commodum vult. *Similis ignoto*, contrarius sodali vel amico. Mox ad *facere* intellig. bonum librum, emendando, consulendo. E.

terdum longiore mora solet) deteriora facta, quasi nova rursus, et rescripta cognosces. Nam, plerisque mutatis, ea quoque mutata videntur, quæ manent. Vale.

6. *Longiore mora.* Ipsa *mora* quomodo fieri deteriora queant, non intelligebam : sed referebam ad illam nimiam emendandi calumniam, et κακιζοτεχνίαν, qua quidam diu nimis limando, et corrigendo, scripta sua perdunt et gratiam iis omnem delent : de qua dicimus ad Quintil. VIII, pr. 31, et X, 1, 115. G.—Rectissime Gesnerus. Est igitur nunc *longior mora*, quum scripto emendando et limando diutius *immoramur*. E.—*Rescripta.* Eodem hic sensu *rescribere*, quo ad V, Ep. VIII, 7. Ed.

XXII.

Reprehendit quosdam, qui dare veniam, nisi sibi nesciunt.

C. PLINIUS GEMINIO * SUO S.

Nostine hos, qui omnium libidinum servi sic aliorum vitiis irascuntur, quasi invideant, et gravissime puniunt, quos maxime imitantur? quum eos etiam, qui non indigent clementia ullius, nihil magis quam lenitas deceat.
Atqui ego optimum et emendatissimum existimo, qui 2
cæteris ita ignoscit, tanquam ipse quotidie peccet; ita
peccatis abstinet, tanquam nemini ignoscat. Proinde hoc 3
domi, hoc foris, hoc in omni vitæ genere teneamus, ut nobis implacabiles simus; exorabiles istis etiam, qui dare veniam, nisi sibi, nesciunt; mandemusque memoriæ, quod vir mitissimus, et ob hoc quoque maximus, Thrasea, crebro dicere solebat : *Qui vitia odit, homines odit.* For-

XXII.* De *Gemini* dictum ad VII, ep. 1. Ed.

2. *Atqui.* Sic e conjectura Gruteri legitur. Omnes libri *atque;* quod bonum. S.

3. *Qui vitia odit.* Ita nempe ut nulli ignoscat, cum vitioso nemine commune quidquam sibi esse velit, etc. Quum enim nusquam non vitii aliquid sit, metus est, ne plane non

4 tasse quæris, quo commotus hæc scribam. Quidam nuper . . . Sed melius coram; quamquam ne tunc quidem. Vereor enim, ne id, quod improbo, insectari, carpere, referre, huic; quod quum maxime præcipimus, repugnet. Quisquis ille, qualiscumque, sileatur; quem insignire, exempli non nihil; non insignire, humanitatis plurimum refert. Vale.

aula, sed vita exeundum sit ei, qui vitia omnia ita reformidet. G. — Optimus homo qui minimis urgetur vitiis. Horat. I, sat. 3, 69. Ed.

4. *Exempli refert.* Sic IX, Ep. XIII, 25, *interest exempli.* De quo vid. Schwarz. ad Paneg. XL, 5; *nihil referre iniquitatis.* Ed.

XXIII.

Obitus Aviti, cum laude ingenii morumque.

C. PLINIUS MARCELLINO * SUO S.

Omnia mihi studia, omnes curas, omnia avocamenta exemit, excussit, eripuit dolor, quem ex morte Junii Aviti
2 gravissimum cepi. Latum clavum in domo mea induerat: suffragio meo adjutus in petendis honoribus fuerat: ad hoc, ita me diligebat, ita verebatur, ut me formatore
3 morum, me quasi magistro uteretur. Rarum hoc adolescentibus nostris: nam quotusquisque vel ætati alterius, vel auctoritati, ut minor, cedit? Statim sapiunt, statim sciunt omnia: neminem verentur, imitantur neminem, atque ipsi sibi exempla sunt. Sed non Avitus: cujus hæc præcipua prudentia, quod alios prudentiores arbitraba-
4 tur; hæc præcipua eruditio, quod discere volebat. Semper ille aut de studiis aliquid, aut de officiis vitæ consulebat:

XXIII. * De *Marcellino* vid. ad V, ep. 16. Ed.

3. *Rarum hoc adolescentibus nostris.* Præstat lectio Medicei libri: *Rarum hoc in adolescentibus nostris.* S. — Rarius et inter nostros hodie. Ed.

semper ita recedebat, ut melior factus; et erat factus
vel eo, quod audierat, vel quod omnino quæsierat. Quod 5
ille obsequium Serviano, exactissimo viro, præstitit! quem
legatum tribunus ita et intellexit, et cepit, ut ex Germania
in Pannoniam transeuntem, non ut commilito, sed ut comes assectatorque sequeretur. Qua industria, qua modestia quæstor consulibus suis (et plures habuit) non minus
jucundus et gratus, quam usui fuit! Quo discursu, qua
vigilantia, hanc ipsam ædilitatem, cui præreptus est,
petiit! Quod vel maxime dolorem meum exulcerat. Obver- 6
santur oculis cassi labores, et infructuosæ preces, et honor quem meruit tantum. Redit animo ille latus clavus in
penatibus meis sumptus; redeunt illa prima, illa postrema suffragia mea, illi sermones, illæ consultationes. Af- 7
ficior adolescentia ipsius, afficior necessitudinum casu.
Erat illi grandis natu parens; erat uxor, quam ante annum virginem acceperat; erat filia, quam paullo ante
sustulerat. Tot spes, tot gaudia dies unus in diversa convertit. Modo designatus ædilis, recens maritus, recens 8
pater, intactum honorem, orbam matrem, viduam uxorem, filiam pupillam, ignaramque patris, reliquit. Ac-

5. De *Serviano* vid. ad III, epist. 17. Ed. — *Exactissimo*. Diligentissimo, accuratissimo, adeoque submoroso, cui non facile esset probari. Quo magis laudandus Avitus, quod tali viro tale obsequium præstitit. Fallitur Gierigius, consummatissimum interpretans. S. — *Et intellexit, et cepit*. Posterius verbum ita omnino interpretandum videtur, ut aliquid a priore diversum significet, hoc nempe, devinxit sibi humanitate sua Servianum, ut Cornelianus Alcibiades Pharnabazum *sua cepit humanitate* VII, 9, 3. G. — Add. Gesneri ad J. A. Ernest. epistola. — Nempe *intelligere* aliquem est, ejus mores, affectus, studia et voluntatem nosse, iisque rebus se in agendo et dicendo accommodare. Hoc qui potest, is alterum necessario *capit*, eum sibi devincit, ei carus est. E. — Formulam *dolorem exulcerat* illustravit Gier. ad I, Ep. 12, 1. Ed.

7. *Necessitudinum casu*. Calamitate et dolore, quo ejus necessarii, quos mox nominat, pater [immo mater. S.], uxor, filia, adfecti [adfectæ] sunt. E.

— *Uxor* . . . *acceperat*. Vid, I, 16, 6. Græci uno verbo : κουριδίη ἄλοχος. S.

8. *Ignaramque patris*. Inserunt alii et ipse Mediceus liber *ignaram*

cedit lacrimis meis, quod absens, et impendentis mali nescius, pariter ægrum, pariter decessisse, cognovi, ne
9 gravissimo dolori timore consuescerem. In tantis tormentis eram, quum scriberem hæc, scriberem sola. Neque enim nunc aliud aut cogitare, aut loqui possum. Vale.

avi, quod potest facere ad calamitatem puellæ hujus augendam, cui nec in avo præsidium, qui alias patris mortui vices solet subire. G.

XXIV.

Maximum, ad Achaiam ordinandam missum, admonet, ut antiquitatis reverentia humaniter civitates tractet.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Amor in te meus cogit, non ut præcipiam (neque enim præceptore eges), admoneam tamen, ut, quæ scis, teneas
2 et observes, aut scias melius. Cogita, te missum in provinciam Achaiam, illam veram et meram Græciam, in qua primum humanitas, literæ, etiam fruges inventæ esse creduntur; missum ad ordinandum statum liberarum civitatum, id est, ad homines maxime homines, ad liberos maxime

XXIV. Secundum, quum hanc epistolam scriberet, celebratissimam illam Tullii ad Quintum fratrem (I, 1,) in animo habuisse, jam vidit Catanæus. S.

2. *Provinciam Achaiam.* Latius patere Achaiæ nomen, et cum tota Peloponneso Atticam etiam et vicinas insulas complecti, hic quoque observarunt viri docti. G. — Cæterum quum hoc loco utiliter conferri possunt, quæ Cicero in nobili ad Quintum fratrem epistola lib. I, 1, simillima scribit. E. — Erat *vera* Græcia, quia ibi Athenæ et Sparta, quarum civitatum res gestæ maximam historiæ græcæ partem conficiunt. Ed. — *Homines maxime homines. Homines maxime homines* sunt ad humanitatem literis et consuetudine exculti: *liberi maxime liberi*, qui naturalem libertatem contra vim externam Persarum et Macedonum, internamque tyrannorum strenue legibus et armis tuiti sunt. Nempe sic elegantissime Mediceus liber.

liberos, qui jus a natura datum virtute, meritis, amicitia, fœdere denique, et religione tenuerunt. Reverere con- 3
ditores deos, nomina deorum : reverere gloriam veterem, et hanc ipsam senectutem, quæ in homine venerabilis, in urbibus sacra est. Sit apud te honor antiquitati, sit ingentibus factis, sit fabulis quoque. Nihil ex cujusquam dignitate, nihil ex libertate, nihil etiam ex jactatione decerpseris. Habe ante oculos, hanc esse terram, quæ nobis 4
miserit jura, quæ leges non victa acceperit, sed petentibus dederit; Athenas esse, quas adeas; Lacedæmonem esse quam regas : quibus reliquam umbram, et residuum libertatis nomen eripere, durum, ferum, barbarumque est. Vides a medicis, quamquam in adversa vale- 5
tudine nihil servi ac liberi differant, mollius tamen liberos clementiusque tractari. Recordare, quid quæque civitas fuerit; non ut despicias, quod esse desierit. Absit superbia, asperitas. Nec timueris comtemtum. An 6
contemnitur, qui imperium, qui fasces habet, nisi qui humilis, et sordidus, et qui se primus ipse contemnit? Male vim suam potestas aliorum contumeliis experitur : male terrore veneratio adquiritur; longeque valentior amor ad obtinendum quod velis, quam timor. Nam timor abit, 7

Repetitio vocis *maxime* fecit, ut ea semel cum proximis aliquot verbis omitteretur. G.

3. *Nomina deorum.* Quæ urbes ipsæ præferunt, ut *Athenæ* τῆς Ἀθηνᾶς, sive Palladis, ut *Apolloniæ*, *Heracleæ*, etc. quæ in tot aris, sub tot statuis, monumentisque leguntur. Sequimur hic quoque Mediceam fidem. *Numina deorum* plerique editi; quæ quum a diis non differrent, *nomina heroum* voluit Gronovius. G.

— *Nihil.... ex jactatione.* Patere illos ineptire, et magni putare suas antiquitates, suorum heroum vestigia, suos artifices. Cicero de tali re in Verr. IV, 56 : *Nimium fortasse hæc illi mirentur atque efferant. Esto. Verumtamen honestius est*, etc. G.

4. *Leges..... dederit.* Respicit ad notam 12 Tabularum historiam, traditam a Livio, III, 31, extr. Totum autem hunc locum de Græciæ Europeæ laudibus et reverentia eodem fere modo tractat Cic. pro Flacco cap. XXVI. G. — Mediceus liber : *quæ leges non victis, sed petentibus dederit;* quod jure placuit Cortio et Gierigio. Insignis hæc laus eunomiæ Græcorum. S.

si recedas; manet amor: ac sicut ille in odium, hic in reverentiam vertitur. Te vero etiam atque etiam (repetam enim) meminisse oportet officii tui titulum, ac tibi ipsi interpretari, quale quantumque sit ordinare statum liberarum civitatum. Nam quid ordinatione civilius? quid libertate pretiosius? Porro quam turpe, si ordinatio ever-
8 sione, libertas servitute mutetur? Accedit, quod tibi certamen est tecum: onerat te quæsturæ tuæ fama, quam ex Bithynia optimam revexisti: onerat testimonium principis: onerat tribunatus, prætura, atque hæc ipsa lega-
9 tio, quasi præmium, data. Quo magis nitendum est, ne in longinqua provincia, quam suburbana; ne inter servientes, quam liberos; ne sorte, quam judicio missus; ne rudis et incognitus, quam exploratus probatusque, humanior, melior, peritior fuisse videaris: quum sit alioqui, ut sæpe audisti, sæpe legisti, multo deformius amittere, quam non adsequi laudem. Hæc velim credas (quod initio dixi), scripsisse me admonentem, non præcipientem, quam-
10 quam præcipientem quoque. Quippe non vereor, in amore ne modum excesserim. Neque enim periculum est, ne sit nimium, quod esse maximum debet. Vale.

8 *Tibi certamen est tecum*. Curandum et annitendum tibi est, ut partam olim famam et opinionem virtutis tuearis et conserves. Jam ea cura habet aliquid molestiæ, quia agendi libertatem quasi coercet, ne quid agamus, quod cum vita ante acta pugnet. Hinc illa: *onerat te quæsturæ tuæ fama, onerat testimonium principis*. E.

9. *Suburbanæ* provinciæ dicebantur Romanis vicinæ. Ed. — *Sorte* mittebantur quæstores, legati *judicio* principis. Ed.

10. *Non vereor, in amore*. Si omnino peccatum a me sit, quod præcipere tibi ausus sum: at illud in eo fuerit peccatum, quod in amore modum excessi. Jam vero *modum* excedere in amore nemo potest. G.

LIBER NONUS.

I.

Maximum hortatur, ut libros, contra Plantam vivum compositos, festinet edere, ne post mortem ejus inchoasse videatur.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Sæpe te monui, ut libros, quos vel pro te, vel in Plantam, immo et pro te et in illum (ita enim materia cogebat) composuisti, quam maturissime emitteres : quod nunc præcipue, morte ejus audita, et hortor, et moneo. Quam- 2
vis enim legeris multis, legendosque dederis, nolo tamen quemquam opinari, defuncto demum inchoatos, quos incolumi eo peregisti. Salva sit tibi constantiæ fama. Erit 3
autem, si notum æquis iniquisque fuerit, non post inimici mortem scribendi tibi natam esse fiduciam, sed jam paratam editionem morte præventam. Simul vitabis illud,

Οὐχ ὁσίη φθιμένοισιν.

Nam quod de vivente scriptum, de vivente recitatum est, 4
in defunctum quoque, tanquam viventem adhuc, editur, si editur statim. Igitur, si quid aliud in manibus, interim 5

I. 1. Quis fuerit *Planta*, incertum: X, ep. 5, occurrit *Pompeius Planta*, Ægypti præfectus. Quidam corruperunt in *Platam*, *Palam*, etc. Ed.

3. Οὐχ ὁσίη. Ex Odyss. χ, 412: Οὐχ ὁσίη κταμένοισιν ἐπ' ἀνδράσιν εὐχετάασθαι. Secutus sum Mediceum et optimos quosque libros cum Cortio. Ex memoria laudavit Plinius locum, et, ut solent in notis versibus, abrupte. G. — Non puto, μνημονικὸν esse ἁμάρτημα : sed Plinius ἔπος illud consulto videtur inflexisse, ut ad rem suam faceret. S.

differ: hoc perfice, quod nobis, qui legimus olim, absolutum videtur. Sed jam videatur et tibi; cujus cunctationem nec res ipsa desiderat, et temporis ratio præcidit. Vale.

5. *Absolutum videtur.....et tibi.* Qui recitante te audivimus Anti-Plantam tuum, absolutum et perfectum judicavimus. Itaque noli tu cunctari et calumniari tanquam imperfectum opus, diutius premendum, ac domi continendum, dum perpoliatur. G.

— *Desiderat.* Male Cortius *desideret.* Indicativus longe accommodatior consilio Plinii, Maximum omni ratione perpellentis, ut ne diutius cunctetur librum suum emittere. S.

— *Temporis.* Genuinum hoc: *mortis aliorum* a glossatore profectum. *Temporis ratio* illa ipsa Plantæ mors est. Sic sæpe *res* et *tempus* junguntur. S.

— *Præcidere*, recusare, negare. Ed.

II.

Longas et crebras epistolas flagitanti, excusat se, quod materia deficiat.

C. PLINIUS SABINO * SUO S.

Facis jucunde, quod non solum plurimas epistolas meas, verum etiam longissimas, flagitas: in quibus parcior fui, partim quia tuas occupationes verebar, partim quia ipse multum distringebar, plerumque frigidis negotiis, quæ
2 simul et avocant animum et comminuunt. Præterea nec materia plura scribendi dabatur. Neque enim eadem nostra conditio, quæ M. Tullii, ad cujus exemplum nos vocas. Illi enim et copiosissimum ingenium, et ingenio qua varietas rerum, qua magnitudo, largissime suppete-
3 bat! Nos quam angustis terminis claudamur, etiam tacente me, perspicis: nisi forte volumus scholasticas tibi, atque,

II.* De *Sabino* vide infra ep. 18, IV, ep. 10; et VI, ep. 18. Ed.

1. *Comminuere*, æque ac *frangere*, debilitandi notionem habet.

ut ita dicam, umbraticas literas mittere. Sed nihil minus 4
aptum arbitramur, quum arma vestra, quum castra, quum
denique cornua, tubas, sudorem, pulverem, soles cogitamus. Habes, ut puto, justam excusationem : quam tamen
dubito, an tibi probari velim. Est enim summi amoris, 5
negare veniam brevibus epistolis amicorum, quamvis scias illis constare rationem. Vale.

5. *An tibi probari velim.* Ut eam accipias, eaque contentus, in posterum non postules epistolas vel plures, vel longiores. G.

—*Illis constare rationem.* Illos habere justas caussas brevitatis aut silentii. Vide ad Paneg. XXXVIII, 4. Ed.—*Illis* Ernestius ad *amicorum* videtur retulisse. Immo referendum ad *epistolis*. S.

III.

Bonam mansuramque famam omnibus aliis rebus anteponit.

C. PLINIUS PAULLINO * SUO S.

Alius alium, ego beatissimum existimo, qui bonæ mansuræque famæ præsumtione perfruitur, certusque posteritatis cum futura gloria vivit. Ac mihi nisi præmium æternitatis ante oculos, pingue illud altumque otium placeat. Etenim omnes homines arbitror oportere aut immortalitatem suam aut mortalitatem cogitare : et illos quidem 2
contendere, eniti; hos quiescere, remitti, nec brevem vitam caducis laboribus fatigare : ut video multos, misera simul et ingrata imagine industriæ, ad vilitatem sui pervenire.

III.* De *Paullino* dictum ad II, ep. 2; V, ep. 19; X, ep. 105. Ed.

2. *Brevem vitam.... fatigare.* In hac vitæ brevitate se defatigare et macerare laboribus inanibus. E. — *Imagine.... pervenire.* Præclare interpretatur Gronovius : Stultis occupationibus, vana specie diligentiæ, jactando sese, et in vanum laborando, hoc assequi, ut leviores et pejores habeantur, quam si quievissent : sibique ipsi exprobrent stultitiam, qui

3 Hæc ego tecum, quæ quotidie mecum, ut desinam mecum, si dissenties tu : quamquam non dissenties, ut qui semper clarum aliquid et immortale mediteris. Vale.

in rebus inanibus, qualem putant ipsi gloriam, ita elaborent. Nempe *vilitas sui* conscientiæ bonæ famæ opposita est : qui sibi ipse vilis et contemtibilis videtur, quid de aliorum judiciis exspectabit ? G.

3. *Clarum... mediteris.* Utrumque e bonis libris apud Cortium : licet ille prius tantum receperit. Vulg. *præclarum.... meditaris.* G. — *Mediteris* Cortio in nullo libro oblatum. Sed habent Brummeri Excerpta ; idque jure prætulit Gesnerus. Plinius V, 5, 4 : « Qui vero posteros cogitant, et memoriam sui operibus extendunt, his nulla mors non repentina est, ut quæ semper inchoatum aliquid abrumpat. » S.

IV.

Excusat orationem, quam mittit, tanquam in universitate longissimam, brevissimam in partibus.

C. PLINIUS MACRINO * SUO S.

Vererer, ne immodicam orationem putares, quam cum hac epistola accipies, nisi esset generis ejus, ut sæpe incipere, sæpe desinere videatur. Nam singulis cri-
2 minibus singulæ velut caussæ continentur. Poteris ergo, undecunque inceperis, ubicunque desieris, quæ deinceps sequentur, et quasi incipientia legere, et quasi cohærentia; meque in universitate longissimum, brevissimum in partibus judicare. Vale.

IV. * De *Macrino* vid. ad II, ep. 7 ; III, ep. 4 ; VII, ep. 6, 10. Ed.

1. *Immodicam orationem.* Eam forte, de qua supra, III, 9, G.

V.

Æquitate Tironis erga provinciales lætatur, monenti potius quam laudanti similis. Ed.

C. PLINIUS TIRONI * SUO S.

Egregie facis (inquiro enim, et persevere) quod justitiam tuam provincialibus multa humanitate commendas cujus præcipua pars est, honestissimum quemque complecti, atque ita a minoribus amari, ut simul a principibus diligare. Plerique autem, dum verentur, ne gratiæ po- 2
tentium nimium impertiri videantur, sinisteritatis atque etiam malignitatis famam consequuntur. A quo vitio tu 3
longe recessisti, scio; sed temperare mihi non possum, quo minus laudem, similis monenti, quod eum modum tenes, ut discrimina ordinum dignitatumque custodias: quæ si confusa, turbata, permista sint, nihil est ipsa æqualitate inæqualius. Vale.

V.* *Tironi.* Vid. VII, ep. 16. Ed.

1. *Et persevere.* Vehementer mihi, ut olim Thomasio Cellarioque, placet Boxhorniana lectio, quæ in parenthesi includit hæc verba : *inquiro enim, et persevere* intell. inquiro, ut in rem, quam scire mea magni interest. Alii (*inquiro enim et persevero*); alii, in quibus et Cortius (*inquiro enim*) *et persevera*. G.

2. *Impertiri gratiæ*, gratificari potentibus, favere. Ed. — *Sinisteritas* dicitur de illo, qui paulo asperior est in alium : non ea est malignitas, sed imperitia morum et rusticitas. Similiter apud Græcos σκαιότης, de qua vide Harles. ad Demosth. de Corona, cap. 36 : et apud nos, *un esprit gauche, des manières gauches; une gaucherie*. Ed.

3. *Longe recessisti.* Quin si totam epistolam inspicias, videtur subaccusare Tironem suum Plinius, quod in hanc partem aliquantum propendeat. G. — *Sint.* Præstat Cortii et Gierigii *sunt*, librorum auctoritate, non ratione latinitatis, quæ utrumque modum fert. S.

VI.

Ridet vanitatem Circensium ludorum, et illorum tempus studiis impendit.

C. PLINIUS CALVISIO * SUO S.

Omne hoc tempus inter pugillares ac libellos jucundissima quiete transmisi. *Quemadmodum*, inquis, *in urbe potuisti?* Circenses erant; quo genere spectaculi ne levissime quidem teneor. Nihil novum, nihil varium, nihil
2 quod non semel spectasse sufficiat. Quo magis miror, tot millia virorum tam pueriliter identidem cupere currentes equos, insistentes curribus homines videre. Si tamen aut velocitate equorum, aut hominum arte traherentur, esset ratio non nulla: nunc favent panno, pannum amant: et si in ipso cursu, medioque certamine, hic color illuc, ille huc transferatur; studium favorque transibit, et repente agitatores illos, equos illos, quos procul noscitant, quorum clamitant nomina, relinquent. Tanta gratia, tanta
3 auctoritas in una vilissima tunica! Mitto apud vulgus, quod

VI.* De *Calvisio* vid. I, epist. 12, 12; II, ep. 20. Ed.

1. *Omne hoc tempus*, etc. Compara Senecam epist. 80, init. « Hodierno die non tantum meo beneficio mihi vaco, sed spectaculi, quod omnes molestos ad sphæromachiam avocavit, etc. » S.

2. *Favent panno*. Cujus, id est, vestimenti diversis coloribus distinctæ sunt factiones Circi, in *Venetam* seu cæruleam, *Prasinam* seu viridem, et *Russatam* seu rubram, atque *Albam*: de quibus locus classicus Cassiodori Var. III, 51. Add. Jac. Gothofr. ad lib. X, C. Theod. de equis curulibus. G. — *Tanta..... tunica.* Post *tunica* comma ponendum: hæc enim artissime cum sequentibus cohærent. S.

3. *Mitto apud vulgus*. Hoc est, non reprehendo apud vulgus et plebem tantam gratiam in vilissima tunica esse: notum enim est vulgus rebus levissimis et humillimis delectari, quia nihil alti, nihil elati sentire didicit. Huic ergo *quosdam graves homines* opponit. Illa autem sententia, *quod vi-*

vilius tunica est; sed apud quosdam graves homines: quos ego quum recordor, in re inani, frigida, assidua, tam insatiabiliter desidere, capio aliquam voluptatem, quod hac voluptate non capiar. Ac per hos dies libentissime otium meum in literis colloco, quos alii otiosissimis occupationibus perdunt. Vale.

lius tunica est, nescio quomodo mihi frigere videtur. Non enim satis promptum et aptum est, hominis pretium cum vestimenti pretio comparare: itaque et acumen, quod in hac comparatione inesse videtur, majorem speciem quam veritatem habet. E. — *Vilius tunica* videtur dictum ad proverbium de contemtissimo homine, *vilior vitioso pomo* aut *cassa nuce*. Ed. — *Assidua*. Malim *assidue*. Mox pro *capiar* Cort. bene *capior*. S.

VII.

Villas suas ad Larium lacum, et in iis ædificationem describit.

C. PLINIUS ROMANO * SUO S.

Ædificare te scribis. Bene est: inveni patrocinium.
Ædifico enim jam ratione, quia tecum. Nam hoc quoque
non dissimile, quod ad mare tu, ego ad Larium lacum.
Hujus in litore plures villæ meæ, sed duæ ut maxime delectant, 2
ita exercent. Altera imposita saxis, more Baiano,
lacum prospicit: altera, æque more Baiano, lacum tangit.
Itaque illam, tragœdiam; hanc, appellare comœdiam soleo: 3
illam, quod quasi cothurnis, hanc, quod quasi socculis
sustinetur. Sua utrique amœnitas, et utramque possidenti

VII.* De *Romano* vid. ad III, ep. 13; IV, ep. 29; VI, ep. 15, 33. Ed. suum ædificandi studium defendat, et excuset. E.

1. *Ratione, quia tecum.* Nempe, tuum mihi exemplum pro ratione est. G. — Hoc idem *patrocinium* dixerat, hoc est, argumentum, quo

2. *More Baiano. Baiarum* enim amœnitas ita nota, ita celebrata omnibus, ut exemplum et nomen præberent aliis. Nam, quod ait dives apud

4 ipsa diversitate jucundior. Hæc lacu propius, illa latius utitur : hæc unum sinum molli curvamine amplectitur, illa editissimo dorso duos dirimit : illic recta gestatio longo limite super litus extenditur, hic spatiosissimo xysto leviter inflectitur : illa fluctus non sentit, hæc frangit : ex illa possis despicere piscantes, ex hac ipse piscari, hamumque e cubiculo, ac pæne etiam lectulo, ut e navicula, jacere. Hæ mihi caussæ utrique, quæ desunt, ad-
5 struendi, ob ea quæ supersunt. Etsi quid ego rationem tibi? apud quem pro ratione erit, idem facere. Vale.

Horatium epist. I, 1, 83 : *Nullus in orbe sinus Baiis prælucet amœnis.* G. — In eadem regione summis montium jugis villas suas imposuerant Marius, Pompeius et Cæsar, quæ, judice Senec. ep. 51, castra potius, quam villæ, esse videbantur. Ed.

4. *Sinum.* Gesneriana, negligentia operarum, *suum.* S. — *Gestatio* Laurentina describitur II, ep. 17, 14. Ed. — *Lectulo.* Præpositio vix recte abest. — Itaque præfero lect. Cort. in libris bonæ notæ repertam : *hamumque de cubiculo, ac pæne etiam de lectulo.* S.

VIII.

Laudatus ab Augurino, laudare eum veretur, et tamen laudat.

C. PLINIUS AUGURINO * SUO S.

Si laudatus a te laudare te cœpero, vereor, ne non tam proferre judicium meum, quam referre gratiam videar. Sed, licet videar, omnia scripta tua pulcherrima existimo; maxime tamen illa, quæ de nobis. Accidit hoc una eademque de caussa. Nam et tu, quæ de amicis, optime scribis; et ego, quæ de me, ut optima lego. Vale.

VIII. * *Augurino.* Qui ad hanc epistolam legendam accedit, respicere debet IV, ep. 27. Ed.

1. *Si. . . . videar.* Singula hic verba bene dimensa et appensa ad se referuntur, sibique opponuntur. Ed.

IX.

Fidem Colonis erga defunctum amicum laudat, præsertim quod dignus ille fuerat.

C. PLINIUS COLONI * SUO S.

UNICE probo, quod Pompeii Quinctiani morte tam dolenter adficeris, ut amissi caritatem desiderio extendas; non ut plerique, qui tantum viventes amant, seu potius amare se simulant, ac ne simulant quidem, nisi quos florentes vident. Nam miserorum, non secus ac defunctorum, obliviscuntur. Sed tibi perennis fides, tantaque in amore constantia, ut finiri, nisi tua morte, non possit.
Et, Hercule, is fuit Quinctianus, quem diligi deceat exem- 2
plo ipsius. Felices amabat, miseros tuebatur, desiderabat amissos. Jam illi quanta probitas in ore! quanta in sermone cunctatio! quam pari libra gravitas comitasque! quod studium literarum! quod judicium! qua pietate cum dissimillimo patre vivebat! quam non obstabat illi, quo minus vir optimus videretur, quod erat optimus filius!

IX.* *Coloni* non nisi has literas scripsit. ED.

1. *Caritatem desiderio extendas.* Desiderium effectus, quin species vel pars caritatis: qui desiderat defunctum, ille se amare nondum desiisse ostendit, producitque adeo et *extendit caritatem.* G.

2. *Probitas in ore.* Pudor qui facile erubescat, et illum virtutis colorem ostendat. Eodem pertinet *cunctatio in sermone*, quam parit hinc verecundia, hinc λογισμὸς ille, qui ὄκνον φέρει. ut supra IV, 7, 3. Impudentis et stupidi simul hominis est effutire, quidquid in buccam venerit. Itaque *pressa et decora cunctatio* laudatur etiam I, 22, 3. G. — *Cum dissimillimo patre.* Est *Afranius Quinctianus* inter C. Pisonis conjuratos apud Tac. A. XV, 49, extr. *Senatorii ordinis, mollitia corporis infamis, et a Nerone probroso carmine diffamatus.* Hunc esse Quinctiani hic laudati patrem, non immerito suspicatus jam est Catanæus. G. — *Optimus filius.* Qui malum etiam patrem revereretur et defenderet. G.

3 Sed quid dolorem tuum exulcero? Quamquam sic amasti viventem, ut hæc audire potius, quam de illo sileri velis: a me præsertim, cujus prædicatione putas vitam ejus ornari, memoriam prorogari, ipsamque illam, qua est raptus, ætatem posse restitui. Vale.

3. *Ut hæc audire potius.* Plerique libri, *ut hoc potius*, id est, ut exulcerari dolorem tuum potius laudibus defuncti commemorandis. Genuinum hoc: nostrum a glossatore profectum. S.

X.

Quod studiis et venationi non conveniat, illa sola in secessu tractari significat.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

Cupio præceptis tuis parere; sed aprorum tanta penuria est, ut Minervæ et Dianæ, quas ais pariter colendas, convenire non possit. Itaque Minervæ tantum ser-
2 viendum est; delicate tamen, ut in secessu, et æstate. In via plane nonnulla leviora, statimque delenda, ea garrulitate, qua sermones in vehiculo seruntur, extendi. His

X. 1. *Præceptis tuis.* Quum tale quid præceperit Tacito Plinius ipse supra I, 6, extr. hinc colligit Catanæus, hanc esse Taciti, ad superiorem respondentis. Sed probabile non est, unam modo adoptatam alienam epistolam a Plinio. Quid prohibet a Tacito admonitum Plinium suorum ipsius præceptorum, cui hic respondeat? Quid impedit, scholasticam esse, et exercitationis modo caussa scriptam, hanc pariter epistolam, et multas alias? Et ubinam in laudata epistola aliquid de eo, quod hic § 2, dicitur, *inter memora et lucos commodissime perfici poemata?* G. — *Convenire non possit.* Eodem studio coli non possit utraque, Minerva et Diana. E.

2. *In via.* In qua serio studere solebat Nostri avunculus. Vid. III, 5, 15. G. — *Extendi.* Respicit hoc verbum uberem illam et luxuriantem scribendi rationem, quam *garrulitatem* etiam vocat. Sic Stat. Silv. V, 3, 22, *modos Arati extendere* est vel

quædam addidi in villa, quum aliud non liberet. Itaque poemata quiescunt, quæ tu inter nemora et lucos commodissime perfici putas. Oratiunculam unam et alteram re- 3
tractavi; quamquam id genus operis inamabile, inamœnum, magisque laboribus ruris, quam voluptatibus simile. Vale.

simpliciter continuare, ut plures fiant versus Aratei, vel paraphrasi uberiore declarare. G. — *Perfici*, simpliciter fieri. Ed.

XI.

Materiam scribendi promittit rogatus, et sua scripta trans Alpes legi lætatur.

C. PLINIUS GEMINO SUO S.

Epistolam tuam jucundissimam recepi; eo maxime, quod aliquid ad te scribi volebas, quod libris inseri posset. Obveniet materia, vel hæc ipsa quam monstras, vel potior alia. Sunt enim in hac offendicula nonnulla: circumfer oculos, et occurrent. Bibliopolas Lugduni esse non pu- 2
tabam: ac tanto libentius ex literis tuis cognovi venditari libellos meos, quibus peregre manere gratiam, quam in urbe collegerint, delector. Incipio enim satis absolutum existimare, de quo tanta diversitate regionum discreta hominum judicia consentiunt. Vale.

XI. 2. *Peregre manere gratiam.* Etiam apud exteros placere, et libenter legi. E. — Jam Tiberii tempore, Augustoduni (caput hoc erat Æduorum) schola erat, in qua nobilissima Gallorum soboles liberalibus artibus operabatur. Tacit. Ann. III, 43. Ed.

— *Discreta hominum judicia.* Debebat esse: *discretorum* tanto intervallo *hominum judicia*. Sed quo magis oppositio exsisteret, Plinius ad ipsa judicia retulit. Gierigius ait, *discreta judicia* esse eorum, quorum alius non alium sequitur. Dubito, an ex mente Plinii. Ed.

XII.

Quædam filiis remittenda, nec semper utendum severitate, exemplo monet.

C. PLINIUS JUNIORI * SUO S.

CASTIGABAT quidam filium suum, quod paullo sumtuosius equos et canes emeret. Huic ego, juvene digresso, « Heus tu, nunquamne fecisti, quod a patre corripi posset? Fecisti? dico. Non interdum facis, quod filius tuus, si repente pater ille, tu filius, pari gravitate reprehendat? Non omnes homines aliquo errore ducuntur? Non hic in
2 illo sibi, in hoc alius, indulget? » Hæc tibi admonitus immodicæ severitatis exemplo, pro amore mutuo, scripsi, ne quando tu quoque filium tuum acerbius duriusque tractares. Cogita et illum puerum esse, et te fuisse : atque ita hoc, quod es pater, utere, ut memineris, et hominem esse te, et hominis patrem. Vale.

XII.* *Juniori* etiam VIII, epistola 15 scripta. ED.

1. *Equos et canes.* Delicias juventutis, quas *Gaudet equis, canibusque, et aprici gramine campi*, etc. Querelas patrum de filiorum ἱπποτροφίᾳ eleganter proponit in Nubium principio Aristophanes. G. — *Gravitas*, severitas. — *Error*, etiam de perversis hominum studiis dicitur. Cicero, ad Attic. XII, 43, de cupiditate sua agrum emendi : « Ferendus tibi in hoc meus *error* : ferendus? immo vero aajuvandus. » — *Ducuntur*, tanquam captivi : infra ep. 17, 3, *capi et duci*. ED.

XIII.

Quæ circa Helvidii ultionem egerit, pertuleritque, ordine renarrat.

C. PLINIUS QUADRATO * SUO S.

Quanto studiosius intentiusque legisti libros, quos
de Helvidii ultione composui; tanto impensius postulas,
ut perscribam tibi, quæque extra libros, quæque circa
libros, totum denique ordinem rei, cui per ætatem non
interfuisti. Occiso Domitiano statui mecum ac deliberavi, 2
esse magnam pulchramque materiam insectandi nocentes,
miseros vindicandi, se proferendi. Porro, inter multa scelera
multorum, nullum atrocius videbatur, quam quod in
senatu senator senatori, prætorius consulari, reo judex,
manus intulisset. Fuerat alioqui mihi cum Helvidio amicitia,
quanta potuerat esse cum eo, qui metu temporum
nomen ingens, paresque virtutes, secessu tegebat. Fuerat 3
cum Arria et Fannia: quarum altera, Helvidii noverca,
altera, mater novercæ. Sed non ita me jura privata, ut
publicum fas, et indignitas facti, et exempli ratio, inci-

XIII. * De *Ummidii Quadrati* genere moribusque nonnulla habet VII, ep. 24. Ed.

1. *De Helvidii ultione.* De quibus supra, VII, 30, 4. G. Hi libri multum probabantur amicis Plinii. Ed.

2. *Statui mecum ac deliberavi. Deliberare* sæpe ita dicitur, ut sit decernere, statuere: ne putes, sic ordinanda hoc loco verba, *deliberavi ac mecum statui.* Cicero Verr. Act. II, 1, 1: *quod iste certe statuerat ac deliberaverat non adesse.* Ibid. III, 41: *sic habuisti statutum cum animo ac deliberatum, omnes.......... rejicere.* S.—*Manus intulisset.* De eadem re Tacitus Agric. cap. 45, *Nostræ duxere Helvidium in carcerem manus*, sive ipsum manuum ministerium intelligatur, sive, quod malunt ad eum locum cum Buchnero Boxhornius, delatoris accusatorisque susceptæ partes ita notentur. G.

3. *Arria et Fannia.* De quibus III, 11, 3. Fannia noverca Helvidii, vel Helvidio, ut ait Cort. Ed.

4 tabat. Ac primis quidem diebus redditæ libertatis pro se
quisque inimicos suos, dumtaxat minores, incondito tur-
bidoque clamore postulaverant simul et oppresserant. Ego
et modestius et constantius arbitratus immanissimum reum
non communi temporum invidia, sed proprio crimine ur-
gere: quum jam satis ille primus impetus defervisset, et
languidior in dies ira ad justitiam redisset, quamquam
tum maxime tristis, amissa nuper uxore, mitto ad An-
teiam (nupta hæc Helvidio fuerat), rogo ut veniat, quia
5 me recens adhuc luctus limine contineret. Ut venit, «De-
stinatum est, inquam, mihi maritum tuum non inultum
pati. Nuntia Arriæ et Fanniæ (ab exsilio enim redierant):
consule te, consule illas, an velitis adscribi facto, in quo
ego comite non egeo: sed non ita gloriæ meæ faverim,
6 ut vobis societatem ejus invideam.» Perfert Anteia man-
data; nec illæ morantur: opportune senatus intra diem
tertium. Omnia ego semper ad Corellium retuli, quem
providentissimum ætatis nostræ sapientissimumque co-
gnovi. In hoc tamen contentus consilio meo fui, veritus,
ne vetaret: erat enim cunctantior cautiorque. Sed non
sustinui inducere in animum, quo minus illi eodem die

4. *Redditæ libertatis* nomine exprimebant Nervæ tempus. Ed. — *Quisque....postulaverant.* Hanc pronominis *quisque* cum plurali constructionem copiose hic ex MSS. probat Cortius. G.

—*Defervisset.* Cortius ex Mediceo, *defremuisset*, quod ipsum quoque aptum huic rei esse, nemo negaverit. Sidonius, imitator Plinii ep. 9, 9, *donec gentium concitatarum procella defremeret. Fremere* de indignantium vocibus et anhelitu dici, notum est. G. Add. Gesneri ad J. A. Ernestium epistola. — *Tum maxime.* Eandem vim habet, quam *quum maxime*: quod ostendit, laudante Cortio, Duker. ad Flor. II, 16, 3. G. — Priorem *uxorem* Plinius amisit a. 97. Solemnis mos lugentium apud Romanos *limine* se continere. Ed.

5. *Ab exsilio enim redierant.* Al. neglecta conjunctione, *ab exsilio redierant.* Quod Cortius jure prætulit. Sic modo habuimus: *nupta hæc Helvidio fuerat.* S. — *Adscribi facto.* Subscribenda accusatione, quam meditatur Plinius, a qua subscriptione pro accusatore ipso *subscriptor* nonnunquam dicitur. Subscripsisse feminas, indicat verbis, *nec illæ morantur.* G. — *Societatem.* Melius Cortius ex Mediceo *societate.* Vid. Heusinger. ad I, 10, 12. S.

facturum me indicarem, quod an facerem non delibera-
bam : expertus usu, de eo, quod destinaveris, non esse
consulendos, quibus consultis obsequi debeas. Venio in 7
senatum : jus dicendi peto : dico paullisper maximo ad-
sensu. Ubi cœpi crimen attingere, reum destinare (adhuc
tamen sine nomine) undique mihi reclamari, alius « Scia-
mus, qui sit, de quo extra ordinem referas; » alius, « Quis
est ante relationem reus ? » alius, « Salvi simus, qui su-
persumus. » Audio imperturbatus, interritus : tantum sus- 8
ceptæ rei honestas valet, tantumque ad fiduciam vel me-
tum differt, nolint homines, quod facias, an non probent.
Longum est omnia, quæ tunc hinc inde jactata sunt, re-
censere. Novissime consul : « Secunde, sententiæ loco di- 9
ces, si quid volueris. — Permiseris, inquam, quod usque
adhuc omnibus permisisti. » Resido : aguntur alia. Interea 10
me quidam ex consularibus amicis secreto accuratoque
sermone, quasi nimis fortiter incauteque progressum,
corripit, revocat, monet, ut desistam. Adjecit etiam :
« Notabilem te futuris principibus fecisti. — Esto, inquam,

7. *Ante relationem reus.* Ante quam *delatum* sit *nomen* ejus, eoque *recepto, relatum* de illo in senatu. G. — *Salvi simus.* Pauci supersumus de crudelitate superiorum principum, de vindictæ libidine contra delatores, de qua ante § 4. — Ex his paucis noli quemquam in crimen vocare. Miserantium hæc vox. S.

8. *Jactata.* Al. *jacta.* Difficile est definire, utrum a Secundi manu profectum sit : magis tamen huc inclino, ut nostrum pro genuino habeam. Vid. omnino Drakenb. ad Liv. X, 37, 2. S.

9. *Sententiæ loco.* Vid. quæ diximus de hoc more ad VIII, 14, 6. G. — *Permiseris.* Non est rogandi vel postulandi vox, ut modo § 7, *sciamus ;* sed subirati, certe jure suo nitentis, quasi dicat: Nihil ita mihi beneficii tribueris, sed ad commune senatorum jus me revocas. G. — Verissime Gesnerus, cujus mentem Gierigius non videtur pervidisse. Neque enim *permiseris* referendum ad jus dicendi, quod extra ordinem Secundus petierat (vid. supra 7), sed ad jus censendi, de quo postea XIII, 18. Non ea spectat Plinius, quæ dixerat, sed quæ erat dicturus. S.

10. *Adjecit.* Alii *Adjicit,* quod præferendum. *Adigit,* quod cod. Arnz. habet, indidem natum : nam est pro *adicit,* hoc est, *adjicit.* S. — *Notabilem* vocatum esse qui in se sævi tyranni oculos verteret, et iram moveret dictum ad III, Ep. 11, 2. G. —

11 dum malis.» Vix ille discesserat, rursus alter: «Quid audes? cur ruis? quibus te periculis objicis? Quid præsentibus confidis, incertus futurorum? Lacessis hominem jam præfectum ærarii, et brevi consulem? præterea qua gratia, quibus amicitiis fultum?» Nominat quemdam, qui tunc ad Orientem amplissimum exercitum, non sine ma-
12 gnis dubiisque rumoribus, obtinebat. Ad hæc ego: «Omnia præcepi, atque animo mecum ante peregi: nec recuso, si ita casus attulerit, luere pœnas ob honestissimum fa-
13 ctum, dum flagitiosissimum ulciscor.» Jam censendi tempus. Dicit Domitius Apollinaris, consul designatus; dicit Fabricius Veiento, Fabius Postumius, Vectius Proculus, collega Publicii Certi, de quo agebatur, uxoris autem meæ, quam amiseram, vitricus: post hos Ammius Flaccus. Omnes Certum, nondum a me nominatum, ut nominatum, defendunt, crimenque quasi in medio reli-
14 ctum defensione suscipiunt. Quæ præterea dixerint, non est necesse narrare; in libris habes. Sum enim cuncta
15 ipsorum verbis persequutus. Dicunt contra Avidius Quietus, Cornutus Tertullus. Quietus: «Iniquissimum esse, querelas dolentium excludi: ideoque Arriæ et Fanniæ jus querendi non auferendum: nec interesse, cujus ordinis

Pro *te* Cort. habet *me* ex Catan. Med.

11. *Cur ruis?* Plerique libri, *quo ruis?* quod cum Cort. præferam. S.

12. *Omnia præcepi.* Ex Æn. VI, 105, ubi, quem ad modum hic, *præcepi*, non *percepi* habent optimi quique libri. G. — *Attulerit.* Malim e libro Vossiano *tulerit.* S.

13. De *Fabricio Veientone* vid. ad IV, ep. 22. Ed. — De *Apollinari* vid. ad II, ep. 9. Ed.

— *Crimenque........ suscipiunt.* Eleganter. Secundus crimen in medio reliquerat, quod reum nondum nominasset: res adhuc anceps et dubia poterat videri, donec edito rei nomine certo constaret, cui a Plinio metuendum esset. Hoc quidquid supererat dubitationis, eximebant illi, qui Certum ut nominatum defenderent. Id scite dicitur, *crimen quasi in medio relictum defensione suscipere.* Ita qui rumoris antea incerti se auctorem profitetur, dici potest famam in medio positam suscepisse. S.

15. *Avidius Quietus.* Idem, puto, de quo supra VI, 29, 1. *Cornutus*

quis sit, sed quam caussam habeat.» Cornutus : «Datum 16
se a consulibus tutorem Helvidii filiæ, petentibus matre ejus et vitrico : nunc quoque non sustinere deserere officii sui partes; in quo tamen, et suo dolori modum imponere, et optimarum feminarum perferre modestissimum adfectum : quas contentas esse, admonere senatum Publicii Certi cruentæ adulationis, et petere, si pœna flagitii manifestissimi remittatur, nota Certo quasi censoria inuratur.» Tum Satrius Rufus medio ambiguoque sermone; 17
«Puto, inquit, injuriam factam Publicio Certo, si non absolvitur : nominatus est ab amicis Arriæ et Fanniæ, nominatus ab amicis suis : nec debemus solliciti esse : idem enim nos, qui bene sentimus de homine, judicaturi sumus : si innocens est, sicuti et spero, et malo, donec aliquid probetur, credo, poteritis absolvere.» Hæc illi, quo 18
quisque ordine citabantur. Venitur ad me : consurgo : utor initio, quod in libro est : respondeo singulis. Mirum qua intentione, quibus clamoribus omnia exceperint, qui modo reclamabant. Tanta conversio vel negotii dignitatem, vel proventum orationis, vel actoris constantiam subsequuta est. Finio. Incipit respondere Veiento : nemo 19
patitur : obturbatur, obstrepitur; adeo quidem, ut diceret : «Rogo, Patres C. ne me cogatis implorare auxilium

autem *Tertullus* collega fuit in consulatu Plinii : vid. Paneg. cap. XC, § 3. G.

17. *Puto.... injuriam.* Mirum non est, si obscuritatis aliquid habeat hæc oratio Satrii, quum ipse Secundus *ambiguam* appellet. Conabimur eam explicatiorem reddere. Quum nominatus sit Certus non quidem a Plinio (vid. § 13), sed ab aliis tum amicis Arriæ et Fanniæ, adversariarum, tum suis; nec tamen probatum quidquam, injuria illi sit, nisi absolvitur : hæret enim crimen non probatum. Ergo interim absolvendus videtur. Nec debemus nos senatores solliciti esse, ne semel absolutus, si forte nocens sit, deinde damnari non possit. Hoc enim si appareat, nos, qui bene de Certo sentimus, idem de illo judicaturi sumus, quod ii, qui nocentem arbitrantur, etc. G.

19. *Auxilium tribunorum.* Quorum vim meminimus comparatam esse ad suum cuique civium jus contra vim injustam, magistratuum præsertim patriciorum, tuendum. G.

tribunorum.» Et statim Murena tribunus: «Permitto tibi, vir clarissime Veiento, dicere.» Tunc quoque reclamatur.
20 Inter moras consul, citatis nominibus et peracta discessione, mittit senatum: ac pæne adhuc stantem tentantemque dicere Veientonem relinquit. Multum ille de hac (ita vocitabat) contumelia questus est homerico versu:

Ὦ γέρον, ἦ μάλα δή σε νέοι τείρουσι μαχηταί.

21 Non fere quisquam in senatu fuit, qui non me complecteretur, exoscularetur, certatimque laude cumularet, quod intermissum tamdiu morem in publicum consulendi, susceptis propriis simultatibus, reduxissem: quod denique senatum invidia liberassem, qua flagrabat apud ordines alios, quod severus in cæteros, senatoribus solis,
22 dissimulatione quasi mutua, parceret. Hæc acta sunt absente Certo. Abfuit enim, seu tale aliquid suspicatus, sive, ut excusabatur, infirmus. Et relationem quidem de eo Cæsar ad senatum non remisit: obtinui tamen, quod
23 intenderam. Nam collega Certi consulatum, successorem Certus accepit: planeque factum est, quod dixeram in fine: «Reddat præmium sub optimo principe, quod a pessimo accepit.» Postea actionem meam, utcunque potui,
24 recollegi: addidi multa. Accidit fortuitum (sed non tanquam fortuitum) quod, editis libris, Certus intra pau-

20. Ὦ γέρον. Iliad. θ, 102, verba Diomedis, admonentis Nestorem, ut, quum senex ipse nimis prematur a juvenibus, in suum, Diomedis, currum transeat. Indicat igitur Veiento, se antiquum senatorem in ordinem cogi a junioribus. G.

21. *Exosculandi* mos frequens apud Romanos. Ed.

22. *Relationem..... ad senatum.* Non jussit rem denuo ad senatum referri, ut alias, verb. grat. IV, 9, 1, etc. G.

23. *Successorem Certus.* Præfectus tum ærarii, brevi consul, ut putabant homines: vid. § 11. G.

24. *Non tanquam fortuitum.* Nemo facile pro fortuito habuit, sed caussam mortis Certi in Plinii actione inesse putarunt vulgo homines. Modestia quadam philosophica utitur Secundus. Non vult tribui sibi eventum, sed nec vehementer repugnat. Et nihil, profecto, impedit, quominus mortem Certo horror, ira, metus, acceleraverit: nihil ab in-

cissimos dies implicitus morbo decessit. Audivi referentes, 25
hanc imaginem menti ejus, hanc oculis oberrasse, tanquam videret me sibi cum ferro imminere. Verane hæc, adfirmare non ausim : interest tamen exempli, ut vera videantur. Habes epistolam, si modum epistolæ cogitas, libris, 26
quos legisti, non minorem. Sed imputabis tibi, qui contentus libris non fuisti. Vale.

genii humani rationibus alienum, si febris illi imminentem cum ferro inimicum objecit. Sed hæc eadem caussa est, cur fingi talia probabilius poterant. G.

26. *Modum epistolæ*. Sic ex libris Cort. Bene. *Modum*, id est, proportionem. G. — *Cogitas*. *Cogites* habet Gierig. ex Medic. Ald. Gryph. lectionibus.

XIV.

Tacitum hortatur ad parandam scriptis immortalitatem.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

Nec ipse tibi plaudis, et ego nihil magis ex fide, quam de te scribo. Posteris an aliqua cura nostri, nescio : nos certe meremur, ut sit aliqua, non dico ingenio (id enim superbum), sed studio, sed labore, et reverentia posterorum. Pergamus modo itinere instituto : quod ut paucos in lucem famamque provexit, ita multos e tenebris et silentio protulit. Vale.

XIV. *Sed studio*, etc. Malim, aut cum Cortio, *sed studio, et labore, et reverentia posterorum*, aut : *sed studio, sed labore, sed reverentia posterorum*. S. — *Reverentia posterorum*. De quorum nimirum judicio de nobis soliciti, et moderatius vivimus, et cura majore scribimus. G.

—*Paucos*... *multos*. Duos nobilitatis e litteris et virtute gradus constituit. Prior, quem multi consequuntur, est, *ut e tenebris et silentio proferantur*, sciantque posteri, eos vixisse : alter et excelsior, sed qui paucis contingit, *ut provehantur in lucem et famam*, sintque non noti modo utcumque posteris, sed in illustri quasi fastigio positi. G.

XV.

Quid in villa agat.

C. PLINIUS FALCONI * SUO S.

REFUGERAM in Tuscos, ut omnia ad arbitrium meum facerem : at hoc ne in Tuscis quidem : tam multis undique rusticorum libellis, et tam querulis, inquietor; quos aliquanto magis invitus, quam meos, lego : nam et meos
2 invitus. Retracto enim actiunculas quasdam ; quod, post intercapedinem temporis, et frigidum et acerbum est.
3 Rationes, quasi absente me, negliguntur. Interdum tamen equum conscendo, et patrem familiæ hactenus ago, quod aliquam partem prædiorum, sed pro gestatione, percurro. Tu consuetudinem serva, nobisque sic rusticis urbana acta perscribe. Vale.

XV. * De *Falcone*, vid. ad I, ep. 23. ED.

2. *Frigidum et acerbum. Frigidum*, quum impetus ille et ardor, qui agentem aut mox ab actione scribentem prosequitur, jam resederit : *acerbum*, quum sua vineta cædere, eaque, quæ inventionis calor commendaverat, condemnare cogatur. G.

— *Rationes.* Acceptorum et expensorum, quas villici curant. Has neque præsens inspicit Plinius libellis nimirum orationum suarum magis quam rationum intentus. *Ratiocinationes* quidam legunt, quos refutant libri optimi, et ipse Mediceus. G.

3. *Sed pro gestatione.* Hoc est, non eo consilio, ut patrem familias agam, ut, quid agant mei, inspiciam : sed movendi illa gestatione corporis, valetudinisque adeo, caussa. G.

XVI.

Non venari se propter vindemias, quamquam exiguas, posse, attamen versiculos pro musto devecturum significat.

C. PLINIUS MAMILIANO * SUO S.

SUMMAM te voluptatem percepisse ex isto copiosissimo
genere venandi non miror, quum historicorum more scri-
bas, numerum iniri non potuisse. Nobis venari nec vacat,
nec libet: vacat quia vindemiæ in manibus; non libet,
quia exiguæ. Devehemus tamen pro novo musto novos 2
versiculos tibi, quos jucundissime exigenti, ut primum
videbuntur defervisse, mittemus. Vale.

XVI. * *Mamiliano* scripta est ep. 25. ED.

1. *Historicorum more.* Ubi prælium et cladem aliquam vel suorum vel hostium referunt. G.

2. *Devehemus . . . . . versiculos tibi, quos . . . mittemus.* Melius Cortius ex libro Mediceo : *Devehemus . . . . versiculos, tibique . . . . mittemus.* Nostra lectio, ut vehementer languida, præ illa sordet. S. —*Defervisse.* Continuata eleganter metaphora, hoc notat, quum versiculi erunt semel iterumque retractati, emendati, et illud musteum quasi ac turbidum, quod a primo calore scribendi traxere, deposuerint. G. — Pro *tibi, quos* ex Medic. *tibique.*

XVII.

Ferendos esse aliorum mores, ut isti nostros quoque ferant, acroamatum in conviviis exemplo monet.

C. PLINIUS GENITORI * SUO S.

Accepi tuas literas, quibus quereris, tædio tibi fuisse quamvis lautissimam cœnam, quia scurræ, cinædi, mo-
2 riones mensis inerrabant. Vis tu remittere aliquid ex rugis? Equidem nihil tale habeo, habentes tamen fero. Cur ergo non habeo? quia nequaquam me, ut inexspectatum festivumve delectat, si quid molle a cinædo, petu-
3 lans a scurra, stultum a morione profertur. Non rationem, sed stomachum tibi narro. Atque adeo quam multos putas esse, quos æque ea, quibus ego et tu capimur et ducimur, partim ut inepta, partim ut molestissima offendant? Quam multi, quum lector aut lyristes aut comœdus inductus est, calceos poscunt, aut non minore cum tædio

XVII.* De *Genitore*. Vid. III, ep. 3, 5. Ed.

2. *Vis tu remittere*. Admonendi formula. Sic Servius Sulpicius ad Cicer. fam. IV, 5, se alloquens, *Visne tu te, Servi, cohibere*, etc. G. — *Non rationem, sed stomachum*. Negat se virtutis aut sapientiæ cujusdam nomine, quæ certa ratione agit omnia, imputari sibi velle, quod ab id genus oblectamentis abhorreat: sed *stomachum* esse, peculiarem et suum sensum atque judicium, *gustum* hodie appellant omnes. Sic VI, 14, 2, dixerat, *stomachi mei hæc natura est*. G.

3. *Calceos poscunt*. Ut abituri nimirum de cœna, quem ad modum *soleas poscit* avunculus Nostri supra VI, 16, 5, quum *gustasset jacens* et *studuisset*, jam vero *adscendere* vellet locum editum, etc. *Soleas* ille, quia extra urbem. Hic de urbanis sermo est, quorum *calceum* esse, ex VII, 3, 2, apparet. G. — *Prodigia*. Puto, e tribus generibus supra propositis, ad primum maxime *cinædorum* respici, quorum detestabilis, et sexui illudens libido, non minus *prodigium* est, quam apud Romanos *hermaphroditus*, quod genus mari mergi expiandi prodigii caussa voluere. Liv. XXVII, 11, et XXXVII, it. XXXI, 12, etc. G.

recubant, quam tu ista (sic enim appellas) prodigia perpessus es? Demus igitur alienis oblectationibus veniam, 4
ut nostris impetremus. Vale.

XVIII.

Desideranti libellos suos promittit, sed per partes, ne memoriam turbet.

C. PLINIUS SABINO SUO S.

Qua intentione, quo studio, qua denique memoria, legeris libellos meos, epistola tua ostendit. Ipse igitur exhibes negotium tibi, qui elicis et invitas, ut quamplurima communicare tecum velim. Faciam; per partes tamen, 2
et quasi digesta, ne istam ipsam memoriam, cui gratias ago, assiduitate et copia turbem, oneratamque, et quasi oppressam, cogam pluribus singula, posterioribus priora dimittere. Vale.

XVIII. 2. *Cui gratias ago*. Genuina hæc sunt. Pergratum Secundo fecerat Sabinus, qui tanta intentione, tanto studio, *tanta denique memoria* (id maxime placebat Plinio laudis avidissimo, edisci sua legentibus glorianti) illius libellos contrivisset. Debebatur igitur gratia a Plinio Sabini memoriæ. S. — *Pluribus ..dimittere*. Posterius lecta urgent quasi et premunt memoriam, coguntque, ut posteriora teneat, priora dimittere. Imaginatur memoriam ut manum, ut vas, quæ ultra certum finem oblata vel infusa capere, ac tenere capta, non possunt. Sed sunt scilicet Briarei quidam centimani, sunt Scævolæ, sunt dolia pertusa, sunt oceani. In verbo *dimittere* præceptorem imitatus esse videri potest. Sic enim Fabius, XI, 2, 9. «Invenio apud Platonem, obstare memoriæ usum literarum : videlicet quod illa, quæ scriptis reposuimus, velut custodire desinimus, et ipsa securitate dimittimus. Vide Senecam, ep. 84, pag. 61. G.

XIX.

Verginium tuetur, quod factum suum sepulcro inscribi jusserit; et Frontinum laudat, qui monimentum sibi fieri vetuerat.

C. PLINIUS RUFONI * SUO S.

Significas, legisse te in quadam epistola mea, jussisse Verginium Rufum inscribi sepulcro suo:

HIC SITVS EST RVFVS, PVLSO QVI VINDICE QVONDAM IMPERIVM ADSERVIT NON SIBI, SED PATRIÆ.

Reprehendis, quod jusserit; addis etiam, melius rectiusque Frontinum, quod vetuerit omnino monimentum sibi fieri; meque ad extremum, quid de utroque sentiam,
2 consulis. Utrumque dilexi; miratus sum magis, quem tu reprehendis, atque ita miratus, ut non putarem satis unquam laudari posse, cujus nunc mihi subeunda defensio
3 est. Omnes ego, qui magnum aliquod memorandumque fecerunt, non modo venia, verum etiam laude dignissimos judico, si immortalitatem, quam meruere, sectantur, victurique nominis famam supremis etiam titulis prorogare
4 nituntur. Nec facile quemquam nisi Verginium invenio, cujus tanta in prædicando verecundia, quanta gloria ex
5 facto. Ipse sum testis, familiariter ab eo dilectus probatusque, semel omnino, me audiente, provectum, ut de

XIX.* *Rufonis* mentio præter h. l. in his epp. fit nulla. Alii *Rusoni. Ruso* autem fuit adolescens quem Plinius valde amavit. Vid. VI, 23. Crematiis et Octaviis illud cognomen commune fuit. Ed.

1. *In quadam epistola mea.* Est VI, 10, ad quam etiam de ipso Verginii facto, quod hic celebratur, dictum est. G.— *Frontinum. Julius Frontinus* intel. vid. IV, ep. 8, 3. Ed.

2. *Atque ita miratus.* Florentina lectio. Al. e libro Modii, *adeoque miratus.* G.

3. *Immortalitatem . . . . . sectantur.* Ciceronem suum hic etiam sequitur

rebus suis hoc unum referret, ita secum aliquando Cluvium loquutum: «Scis, Vergini, quæ historiæ fides debeatur: proinde si quid in historiis meis legis aliter ac velles, rogo ignoscas.» Ad hoc sic illum: «Tune, Cluvi, ignoras, ideo me fecisse, quod feci, ut esset liberum vobis scribere, quæ libuisset?» Agedum, hunc ipsum Frontinum in hoc 6
ipso, in quo tibi parcior videtur et pressior, comparemus. Vetuit exstrui monimentum: sed quibus verbis? «Impensa monimenti supervacua est; memoria nostri durabit, si vita meruimus.» An restrictius arbitraris per orbem terrarum legendum dare, duraturam memoriam sui, quam uno in loco duobus versiculis signare, quod feceris? Quam- 7
quam non habeo propositum illum reprehendendi, sed hunc

Secundus, qui tum alias, tum luculenter in Archiana oratione hunc locum tractat, *optimum quemque laudis studio trahi.* Plura hac de re in præfatione ubi ostendimus, id ipsum Secundo harum epistolarum vel scribendarum vel edendarum consilium fuisse. G.

5. *M. Cluvius Rufus,* vir facundus pacisque artibus clarus, sub Nerone consulatu functus, a. ch. 76, scripsit historiam sui temporis, quam Tacitus laudat. Ed. — *Velles.* Cortius et Gierigius: *velis.* Nil puto referre. — Mox malim cum Cortio, *Ad hoc ille.* S.

— *Tune, Cluvi.* Sic e Mediceo libro Cortius. G. — *Me fecisse, quod feci.* Me imperium adseruisse, non mihi, sed patriæ. S.

6. *Parcior et pressior. Parcior* suæ laudis, et *pressior* id est moderatior, non efferens se. *Pressum* enim luxurianti, superfluo, opponi, vel nostri Secundi usus, ex indice notus, satis docet. G.

— *Per orbem terrarum.* Hinc intelligimus, verba Frontini modo adscripta, non in testamenti modo tabulis aut scripto privato posita, sed in librum in vulgus editum relata esse. Opponit enim Plinius hæc duo, *per orbem terrarum legendum dare*, et, *uno in loco,* nempe in monimento sepulcri, *duobus versiculis signare.* G. — *Legendum.* Gesneriana *legendam*, negligentia, puto, operarum. S.

7. *Habeo propositum* aliquid faciendi, non abhorret a latinitate. Vid. Vorstius de lat. falso suspecta p. 306 quamquam Cic. potius dicit, *proposui mihi, propositum mihi est* de voluntate agendi. — Juvat, vel animi caussa, Verginium etiam *ex collatione Nævii* poetæ defendere. Is enim inscribi sepulcro suo voluit hæc: *Mortalis immortalis flere si foret fas, Flerent divæ Camœnæ Nævium poetam. Itaque postquam est Orcino traditus thesauro, Oblitei sunt Romæ loquier Latina lingua.* Gellius N. A. I, 24. Nec multo modestior fuit Plautus. Ibid. — Frontinum vero cum Agesilao conferamus, qui, quum celeberrimæ Græciæ civitates sta-

tuendi : cujus quæ potest apud te justior esse defensio,
8 quam ex collatione ejus, quem prætulisti? Meo quidem judicio neuter culpandus, quorum uterque ad gloriam pari cupiditate, diverso itinere, contendit : alter, dum expetit debitos titulos; alter, dum mavult videri contempsisse. Vale.

tuas ei ponere decrevissent, vetuit ullam sibi imaginem fieri vel pictam, vel fictam, vel ex ulla alia materia factam. G.

8. *Mavult videri contempsisse.* Fecit enim simile quiddam iis Philosophis, qui in libris suis de contemnenda gloria nomen suum adscribunt; aut, si inclementius agere lubeat, Diogeni, Platonis fastum fastu alio calcanti. — De his conf. ad Pan. LIV, 2, et LV, 9. G.

XX.

Lætatur epistola, qua libros suos laudatos vidit; et de vindemiis nuntiat.

C. PLINIUS VENATORI SUO S.

Tua vero epistola tanto mihi jucundior fuit, quanto longior erat, præsertim quum de libellis meis tota loqueretur; quos tibi voluptati esse non miror, quum omnia nostra perinde ac nos ames.
2 Ipse quum maxime vindemias, graciles quidem, uberiores tamen quam exspectaveram, colligo; si colligere est, non unquam decerpere uvam, torculum invisere, gustare de lacu mustum, obrepere urbanis, qui nunc rusticis præsunt, meque notariis et lectoribus reliquerunt. Vale.

XXI.

Libertum in gratiam cum patrono reducere tentat.

(Adde epist. XXIV, hujus libri.)

C. PLINIUS SABINIANO SUO S.

LIBERTUS tuus, cui succensere te dixeras, venit ad me, advolutusque pedibus meis, tanquam tuis, hæsit. Flevit multum, multumque rogavit; multum etiam tacuit : in summa, fecit mihi fidem pœnitentiæ. Vere credo emendatum, quia deliquisse se sentit. Irasceris, scio : et irasceris 2
merito, id quoque scio : sed tunc præcipua mansuetudinis laus, quum iræ caussa justissima est. Amasti hominem, 3
et, spero, amabis : interim sufficit, ut exorari te sinas. Licebit rursus irasci, si meruerit : quod exoratus excusatius facies. Remitte aliquid adolescentiæ ipsius, remitte lacrymis, remitte indulgentiæ tuæ : ne torseris illum, ne torseris etiam te. Torqueris enim, quum tam lenis irasceris. Vereor, ne videar non rogare, sed cogere, si precibus 4
ejus meas junxero. Jungam tamen tanto plenius et effusius, quanto ipsum acrius severiusque corripui, destricte minatus, nunquam me postea rogaturum. Hoc illi, quem terreri oportebat, tibi non idem. Nam fortasse iterum

XXI. 3. *Torqueris enim, quum.* Quo quis natura lenior est et mansuetior, tanto ei ira gravior et nocentior ipsi solet esse. Hinc tritum illud, *patientia læsa sit furor.* Admirabiliter hic tractat et versat quasi amicum suum Plinius : eamque in eo virtutem laudat, qua quum maxime opus est. Huc pertinet, quod ait, *vereor ne videar non rogare, sed cogere.* Indicat enim et amici officium, atque in se voluntatem, et suam in rogando modestiam, qui ob id ipsum rogare dubitet, quod sciat sibi nihil negare amicum posse. G.

4. *Tibi non idem.* Potest omnino et ferri, et commode explicari, *tibi*

rogabo, iterum impetrabo: sit modo tale, ut rogare me, ut præstare te deceat. Vale.

non idem, nempe dico. Sed nec diffiteor, mihi etiam in mentem venisse, et non dubitaturum recipere, si in libro inveniam, illud, quod in Schæffero improbat Cortius, *tibi non item*. G.

XXII.

Passieni ægritudine dolet, ejusque genus, mores et ingenium laudat.

C. PLINIUS SEVERO * SUO S.

Magna me solicitudine adfecit Passieni Paulli valetudo, et quidem plurimis justissimisque de caussis. Vir est optimus, honestissimus, nostri amantissimus; præterea in literis veteres æmulatur, exprimit, reddit: Propertium in primis, a quo genus ducit, vera soboles, eoque simillima
2 illi, in quo ille præcipuus. Si elegos ejus in manum sumseris, leges opus tersum, molle, jucundum, et plane in Propertii domo scriptum. Nuper ad lyrica deflexit, in quibus ita Horatium, ut in illis illum alterum, effingit. Putes, si quid in studiis cognatio valet, et hujus propinquum. Magna varietas, magna mobilitas. Amat, ut qui verissime; dolet, ut qui impatientissime; laudat, ut qui

XXII.* De *Severo* vid. ad I, epist. 22. Ed.

1. *In quo ille præcipuus*. In eo genere simillimus est Propertio Passienus in quo ille est præcipuus, nempe in elegia. G.

2. *Manum*. Cortius et Gierigius: *manus*. Sic solet Plinius. S.

—*Effingit. Putes*. Hanc lectionem, quam a Boxhornio Thomasioque accepit Cellarius, præfero ipsi Mediceæ, *effingi putes: si quid in studiis cognatio valet; et hujus propinquus*. Nam malo illud *effingit* absolute et simpliciter dici, *putes* autem adjungi ad illum lusum de *propinquo*; quam contra verbum *putes* adjici ad id, quod simpliciter verum est, excusationem nullam ad figuratum de *propinquo* sermonem apponi. G.

benignissime; ludit, ut qui facetissime: omnia denique tanquam singula absolvit. Pro hoc ego amico, pro hoc 3
ingenio, non minus æger animo, quam corpore ille, tandem illum, tandem me recepi. Gratulare mihi; gratulare etiam literis ipsis, quæ ex periculo ejus tantum discrimen adierunt, quantum ex salute gloriæ consequentur. Vale.

XXIII.

Lætatur, doctorum nomine se in primis et Tacitum intelligi. Vanitas vanitatum plinianarum. Omnia in hac epistola vana sunt. Ed.

C. PLINIUS MAXIMO * SUO S.

Frequenter agenti mihi evenit, ut centumviri, quum diu se intra judicum auctoritatem gravitatemque tenuissent, omnes repente quasi victi coactique consurgerent
laudarentque. Frequenter e senatu famam, qualem maxime 2
optaveram, retuli: nunquam tamen majorem cepi voluptatem, quam nuper ex sermone Cornelii Taciti. Narrabat, sedisse secum Circensibus proximis equitem Roma-

XXIII.* *Maximo*. II, ep. 14. Ed.

2. *Sedisse secum equitem Romanum*. Potuit hoc fieri, ut senatori Tacito adsideret eques. Nam licet in circo etiam sua senatui, sua equitibus loca adsignata essent Neronis instituto; potuit tamen senator, privata veste usus, sedere etiam ubi vellet: quod ex Dionis lib. LX, ad Tac. Ann. XV, 32 docet; nec hunc ipsum locum omittit Lipsius. Nimirum servanda nobis videtur recepta lectio, et probata Buchnero Cellarioque interpretatio Lipsii. Quod dedit ex Mediceo Cortius, *sedisse se cum quodam Circensibus proximis: hunc post*, etc. non reprehendo equidem, et potuisse ita dare Secundum, concesserim. Sed manet eadem difficultas, ad quam Lipsii observatione opus est; nisi putamus senatorem hic describi, qui sederit cum Tacito; eique alium senatorem, collegam prope suum, virum fama celeberrimum, facie fuisse ignotum. Nec video caussam, cur non potuerit sic interrogare eques Romanus, urbanus etiam et politus, doctusque homo, Tacitum spectaculorum dies non admodum obeun-

num: hunc post varios eruditosque sermones requisisse, *Italicus es, an provincialis?* se respondisse, *Nosti me,*
3 *et quidem ex studiis.* Ad hoc illum, *Tacitus es, an Plinius?* Exprimere non possum, quam sit jucundum mihi, quod nomina nostra, quasi literarum propria, non hominum, literis redduntur; quod uterque nostrum his etiam
4 ex studiis notus, quibus aliter ignotus est. Accidit aliud ante pauculos dies simile. Recumbebat mecum vir egregius, Fabius Rufinus: super eum municeps ipsius, qui illo die primum in urbem venerat; cui Rufinus, demonstrans me, *Vides hunc?* Multa deinde de studiis nostris.
5 Et ille, *Plinius est*, inquit. Verum fatebor, capio magnum laboris mei fructum. An, si Demosthenes jure lætatus est,

tem, nec alias multum versantem in publico, in urbe, qualis et quanta tum erat Roma. Si plebeium facimus hunc assessorem, tanto magis opus est Lipsiana animadversione. Equitem minimum suadet eruditio, et locus cum Tacito: senatorem negat ignorantia. Absurdi profecto nihil habet recepta vel lectio vel interpretatio. G.

3. *Nomina . . . . . literis redduntur. Reddere* alicui *nomen* suum apud avunculum Nostri frequentissime significat, nomine illum suum compellare. Non utar exemplis in re obvia. *Reddit ergo literis nomen Taciti et Plinii,* qui ita colligit, *Literatus est, ergo vel Tacitus, vel Plinius.* Ita poesi redditur nomen Homeri, vel Virgilii. Sic præceptor Nostri Fabius X, 1, p. 916. *Ut,* inquit, *Cicero jam non hominis, sed eloquentiæ nomen habeatur,* hoc est, Ciceronis nomen reddatur eloquentiæ. G. — *Aliter.* Cortius *alter,* perperam. Secundus loquitur de iis, qui utrumque ignorabant. Ideo eques ille: *Tacitus es, an Plinius? Aliter* et *ex studiis* sibi opponuntur. S.

5. *Noscitavit. Noscitare* est eorum, qui dubiam adhuc notitiam confirmare student, et certo cupiunt cognoscere. Hoc Plautinis præsertim exemplis Cistell. IV, 2, 14; Epid. IV, 1, 10; Mil. II, 6, 41 et Trin. IV, 2, 21, demonstramus in Thesauro, qui nos quum maxime exercitos habet linguæ latinæ. [Add. Gesneri ad J. A. Ernestium epistola.] Igitur hic interrogationis notam adpono et vocem arbitror, certe Plinium intellexisse puto, interrogantis muliercuIæ, *Hiccine est ille Demosthenes?* Contigit huic etiam narratiunculæ, quod multis aliis, ut varie pro cujusque ingenio et referretur, et judicaretur. Hic satis fuerit indicare loca Cic. Tusc. V, 36; Ælian. V; H. IX, 17; Schol. Pers. ad I, 28. Nempe illud, *Digito monstrari, et dicier* HIC EST? ab hac narratione ortum volunt: quod etiam Horatio placuit, Od. lib. IV, 3, v. 22. G.

quod illum anus Attica ita noscitavit, Οὗτός ἐστι Δημοσθένης; ego celebritate nominis mei gaudere non debeo? Ego vero et gaudeo, et gaudere me dico. Neque enim vereor, ne 6
jactantior videar, quum de me aliorum judicium, non meum, profero : præsertim apud te, qui nec ullius invides laudibus, et faves nostris. Vale.

XXIV.

Gratias agit, quod precibus pro liberto suis locum dederit.

(Conf. IX, ep. 21.)

C. PLINIUS SABINIANO SUO S.

Bene fecisti, quod libertum, aliquando tibi carum, reducentibus epistolis meis, in domum, in animum recepisti. Juvabit hoc te : me certe juvat; primum, quod te talem video, ut in ira regi possis; deinde quod tantum mihi tribuis, ut vel auctoritati meæ pareas, vel precibus indulgeas : igitur et laudo et gratias ago. Simul in posterum moneo, ut te erroribus tuorum, etsi non fuerit, qui deprecetur, placabilem præstes. Vale.

XXIV. *Te talem video.* Elegans est et plinianum, quod ex Mediceo dedit Cortius, *te tam tractabilem video.* Sed dubitavi recipere, quia longior hæc phrasis interpretatio videtur nominis *talem*, apparetque adeo ratio, qui in libros bonos venerit : non item contra, qua re ductus aliquis *tam tractabilem* expunxerit, substitueritque *talem.* G.

XXV.

Ex castris sollicitatus de carminibus, missurum esse finito rerum actu, pollicetur.

(Conf. ep. 18, et VII, ep. 2.)

C. PLINIUS MAMILIANO SUO S.

QUERERIS de turba castrensium negotiorum, et, tanquam summo otio perfruare, lusus et ineptias nostras legis, amas, flagitas, meque ad similia condenda non mediocriter
2 incitas. Incipio enim ex hoc genere studiorum non solum oblectationem, verum etiam gloriam petere, post judicium tuum, viri gravissimi, eruditissimi, ac super ista
3 verissimi. Nunc me rerum actus modice, sed tamen distringit: quo finito aliquid earumdem Camœnarum in istum benignissimum sinum mittam. Tu passerculis et columbulis nostris inter aquilas vestras dabis pennas, si tamen et sibi et tibi placebunt: si tantum sibi, continendos cavea nidove curabis. Vale.

XXV. 2. *Post judicium....verissimi.* Hæc appendicula et propter ordinem, qui periodi concinnitatem tollit, et propter sensum mihi semper aliquo modo frigere visa est. — Mox *rerum actus* negotia forensia, caussarum actiones dicit. E. — Appendicula illa, quam Ernestius dixit, tantum abest, ut frigeat, ut ad sensum maxime necessaria sit. S.

3. *Camœnas* cum poetis dixit ipsa carmina. Ed.

— *Inter aquilas vestras.* In castris versatus Mamilianus, inter *aquilas* ergo et signa militaria. Plinius mittit inter carmina alia etiam ludrica quædam, et *passeri* Catulliano, noto, quod hodieque legitur, carmini, atque *columbæ* Stellæ, æqualis fere Plinio poetæ (de qua Martial. I, 8, et VII, 13; Statiusque Silv. I, 2, 102.), similia. Alioquin etiam lascivi passeres, columbæ Veneri sacræ et venereæ. Vid. Burm. ad Petron. cap. LXXXV, pag. 418. Potest quoque fieri, ut hos ipsos titulos quibusdam libellis, vel partibus eorum, dederit Plinius. G.

XXVI.

Veterum exemplo probat, oratorem sublimia interdum et fere præcipitia decere.

C. PLINIUS LUPERCO * SUO S.

Dixi de quodam oratore seculi nostri, recto quidem et sano, sed parum grandi et ornato, ut opinor apte : *Nihil peccat, nisi quod nihil peccat.* Debet enim orator 2
erigi, attolli, interdum etiam effervescere, efferri, ac sæpe accedere ad præceps. Nam plerumque altis et excelsis adjacent abrupta : tutius per plana, sed humilius et depressius iter ; frequentior currentibus, quam reptantibus, lapsus ; sed his non labentibus nulla, illis non nulla laus, etiamsi labantur. Nam ut quasdam artes, ita eloquentiam 3
nihil magis, quam ancipitia commendant. Vides, qui per funem in summa nituntur, quantos soleant excitare clamores, quum jam jamque casuri videntur. Sunt enim 4
maxime mirabilia, quæ maxime insperata, maxime periculosa, utque Græci magis exprimunt, παράβολα. Ideo nequaquam par gubernatoris est virtus, quum placido et quum turbato mari vehitur : tunc admirante nullo illaudatus, inglorius subit portum ; at quum stridunt funes,

XXVI.* De *Luperco* vid. ad II, ep. 5. Ed.

3. *Nituntur.* Verum puto. Mediceus liber *nitantur*, quod Gierigius prætulit. S.

4. *Maxime periculosa.* Multa de his rhetores. Græci non παράβολα modo vocant, ut hic etiam monet Secundus, sed παρακεκινδυνευμένα, τολμηρὰ, ἐπισφαλῆ, ἀκροσφαλῆ, κ. τ. λ. Multa Latini, præsertim Fabius, ad cujus II, 11, 3, Longini pluscula dedimus. Add. VIII, 2, 20; VIII, 6, 11; X, 1, 128. *Parabolos*, projectæ audaciæ gladiatores, et bestiarum in amphitheatro confectores, illustravit hic ex Cassiodoro et aliunde Cellarius. G.

curvatur arbor, gubernacula gemunt, tunc ille clarus et
5 diis maris proximus. Cur hæc? quia visus es mihi in scriptis meis adnotasse quædam ut tumida, quæ ego sublimia; ut improba, quæ ego audentia; ut nimia, quæ ego plena arbitrabar. Plurimum autem refert, reprehendenda
6 adnotes, an insignia. Omnis enim advertit, quod eminet et exstat; sed acri intentione dijudicandum est, immodicum sit an grande, altum an enorme. Atque ut Homerum potissimum attingam, quem tandem alterutram in partem potest fugere,

— — βράχε δ' εὐρεῖα χθὼν,
Ἀμφὶ δὲ σάλπιγξεν μέγας οὐρανός.

et

— ἠέρι δ' ἔγχος ἐκέκλιτο — —

— *Diis maris*. Præter Neptunum, Æolumque, in primis Castori et Polluci, qui θεοὶ σωτῆρες ideo dicti, in inscriptione Phari ægyptiæ; tum Palæmoni forte, seu Melicertæ, etc. G.

6. *Omnis enim*. Si retinere lubet scriptionem hanc librorum forte omnium, certe illud tenendum, quod jam Gronovius hic monuit esse accusativum pluralem. Constructio similis et significatio verbi *adverto* est I, 10, 5. Cortius reposuit *omnes*. G.

— Βράχε δ'. Iliad. φ, 387, quem ipsum versum olim et recentiori ætate varia judicia expertum videre licet ex Clarkii adnotatione, qui hanc versionem probasse videtur: *Remugiit lata tellus, Circumque clangorem reddidit magnum cælum*. G.

— Ἠέρι δ' ἔγχος. Il. ε, 356. Qua in re insit audacia et periculum hujus formulæ, non facile intelliget, si quis solam versionem consulet, quæ etiam in clarkiana editione sic habet, *caligine hasta* Martis pugnam spectantis *erat abdita*. Sic enim nihil aliud, quam hoc intelligitur, Martem videri potuisse ipsum, hastam ipsius et equos videri non potuisse: ἠέρι δ' ἔγχος ἐκέκλιτο καὶ ταχὲ ἵππω. Et præivit his interpretibus scholiorum minorum auctor. Verum non hoc dicit poeta, sed ait, *in aere reclinatam fuisse hastam et equos*: ubi primum illud audacissimum, quod *in aere reclinatam dicit hastam*. Ubi igitur? aut quid eam tanquam paries retinuit? Nempe aeria etiam erat hasta, aut fumo poetico constans. Deinde et illud notat Eustathius, audacter eodem verbo hastam et equos comprehendi, etc. Prius monuisse ad Plinium intelligendum opus erat. Plinii enim etiam hunc locum putamus, revocatum a Cortio, licet absit a plerisque editis. G. — Errat Gesnerus de hasta aeria fumoque poetico cogitans. Melius Gierigius: « Immo hoc volebat Homerus: Hasta circumdata erat nube. Hæc nubes et quasi paries videbatur; hinc audaci tropo dixit:

et totum illud,

> Ὡς δ' ὅτε χείμαῤῥοι ποταμοὶ κατ' ὄρεσφι ῥέοντες,
> Ἐς μισγάγκειαν συμβάλλετον ὄμβριμον ὕδωρ.

Sed opus est examine et libra, incredibilia sint hæc et immania, an magnifica et cælestia: nec nunc ego me his similia aut dixisse aut posse dicere puto. Non ita insanio: sed hoc intelligi volo, laxandos esse eloquentiæ frenos, nec angustissimo gyro ingeniorum impetus refringendos. 7
At enim alia conditio oratorum, alia poetarum: quasi vero 8
M. Tullius minus audeat. Quamquam hunc omitto: neque enim ambigi puto. Sed Demosthenes ipse, ille norma oratoris et regula, num se cohibet et comprimit, quum dicit illa notissima? Ἄνθρωποι μιαροὶ καὶ κόλακες καὶ ἀλάστορες. Et rursus: Οὐ γὰρ λίθοις ἐτείχισα τὴν πόλιν, οὐδὲ πλίνθοις ἐγώ. Et statim: Οὐκ ἐκ μὲν θαλάττης τὴν Εὔβοιαν προὐβαλόμην

hasta reclinata erat nubi. Hoc ipsum spectavit Plinius. » Cæterum cur locus hic in libris exciderit, caussa in propatulo est: duplex enim *et* fefellit oculos minus diligentes. S.

— *Totum illud.* Il. δ, 452, in quibus τραχυφωνίαν μιμητικὴν τῶν πραγμάτων laudat Eustathius, et jam expenderat Dionysius Halic. περὶ συνθέσ. cap. XVI, apud quem ita vertitur: *Non secus hiberni summis de montibus amnes Permistas volvunt plenis convallibus undas.* G.

8. *Ipse, ille.* Melius: *ipse ille.* S.

— Ἄνθρωποι μιαροί. Circa hunc, et qui sequuntur in hac epistola locos Demosthenis eamdem veniam rogo lectores, et impetraturum me confido, quam cæteri, qui in eo adhuc versati sunt. Fieri non potest, ut vim eorum, et id ipsum, propter quod laudavit illos Secundus, aliquis adsequatur, nisi Demosthenem pæne totum, statum reipublicæ, personas, et consilium omne orationum harum cognoverit. Istam disputationem vero non capiunt adnotationes, quales jam scribimus. Qui intelligere ista volunt, ii debent malle ipsum Demosthenem, quem tanto opere hic etiam commendat Secundus, cognoscere: alioquin frustra illos judicare de talibus doceas. Huc vel maxime pertinet illud sublimitatis magistri, § 6. Ἡ τῶν λόγων κρίσις πολλῆς ἐστι πείρας τελευταῖον ἐπιγέννημα. G.

— Ἄνθρωποι . . . . . ἀλάστορες. Demosthenes pag. 324, 20. Reisk. S.

— Οὐ γὰρ . . . . ἐγώ. Ibid. p. 325, 22. S.

— Οὐκ ἐκ μὲν . . . δυνατόν. Varia hic miscentur, librariorum, opinor, negligentia, non ipsius Plinii. Conf. Demosthenem, pagina 325, 27; pag. 326, 8. S.

ἐγὼ πρὸ τῆς Ἀττικῆς; (ὅσον ἦν ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ δυνατόν). Et alibi: Ἐγὼ δὲ οἶμαι μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, νὴ τοὺς θεοὺς,
9 ἐκεῖνον μεθύειν τῷ μεγέθει τῶν πεπραγμένων. Jam quid audentius illo pulcherrimo ac longissimo excessu? Νόσημα γάρ. Quid hæc, breviora superioribus, sed audacia paria? Τότε ἐγὼ μὲν τῷ Πύθωνι θρασυνομένῳ καὶ πολλῷ ῥέοντι καθ' ὑμῶν. Ex eadem nota: Ὅταν δὲ ἐκ πλεονεξίας καὶ πονηρίας τὶς, ὥσπερ οὗτος, ἰσχύσῃ, ἡ πρώτη πρόφασις καὶ μικρὸν πταῖσμα ἅπαντα ἀνεχαίτισε καὶ διέλυσε. Simile his: Ἀπεσχοινισμένος ἅπασι τοῖς ἐν τῇ πόλει δικαίοις, γνώσεσι τριῶν δικαστηρίων. Et ibidem: Σὺ τὸν εἰς ταῦτα ἔλεον προὔδωκας, Ἀριστόγειτον, μᾶλλον δὲ ἀνῄρηκας ὅλως μὴ δὴ, πρὸς οὓς αὐτὸς ἑάλωκας λιμένας, καὶ προσβολῶν ἐνέπλησας, πρὸς τούτους ὁρμίζου. Et dixerat: Δέδοικα, μὴ δόξητέ τισι τὸν ἀεὶ βουλόμενον εἶναι πονηρὸν τῶν ἐν τῇ πόλει παιδοτριβεῖν· ἀσθενὴς μὲν γάρ ἐστι πᾶς ὁ πονηρὸς καθ' ἑαυτόν. Et deinceps: Τούτῳ δ' οὐδένα ὁρῶ τῶν τόπων τούτων βάσιμον ὄντα, ἀλλὰ πάντα ἀπόκρημνα, φάραγγας, βάραθρα. Nec satis: Οὐδὲ γὰρ τοὺς προγόνους ὑπολαμβάνω τὰ δικαστήρια ταῦτα οἰκοδομῆσαι, ἵνα τοὺς τοιούτους ἐν αὐτοῖς μοσχεύητε, ἀλλὰ τοὐναντίον, ἵν' ἀνείργητε, καὶ κολάζητε, καὶ μηδεὶς ζηλοῖ, μηδ' ἐπιθυμῇ κακίας. Adhuc: Εἰ δὲ κάπηλός ἐστι πονηρίας, καὶ παλιγκάπηλος, καὶ μεταβολεύς. Et mille talia; ut prætercam quæ ab Æschine θαύματα, non
10 ῥήματα, vocantur. In contrarium incidi. Dices, hunc quo-

— Ἐγὼ δὲ . . . πεπραγμένων. Demosth. p. 54, 8. S.

9. Νόσημα γάρ. Idem, pag. 424, 3. S.

— Τότε ἐγὼ . . . . . ὑμῶν. Idem, pag. 272, 19. S.

— *Ex eadem nota*. Hoc est ejusdem generis, ut vinum primæ aut alterius *notæ* esse dicitur. G.

— Ὅταν δὲ ἐκ . . . διέλυσε. Idem, pag. 20, 25. S.

— Ἀπεσχοινισμένος . . . δικαστηρίων. Idem, pag. 778, 16. S.

— Σὺ τὸν . . . . . ὁρμίζου. Idem, pag. 795, 12, cum lectionis varietate, unde pliniana corrigenda. S.

— Δέδοικα . . . . καθ' ἑαυτόν. Idem, pag. 771, 25. S.

— Τούτῳ . . . . . βάραθρα. Idem, pag. 793, 4. S.

— Οὐδὲ γὰρ . . . . κακίας. Idem, pag. 785, 2. S.

— Εἰ δὲ . . . . μεταβολεύς. Idem, pag. 784, 7. S.

— Θαύματα, *non* ῥήματα. Æschines, pag. 557, Reisk. S.

10. *In contrarium*. Dum obiter Æschinis dictum profero, qui θαύ-

que ob ista culpari. Sed vide, quanto major sit, qui reprehenditur, ipso reprehendente; et major ob hæc quoque. In aliis enim vis, in his granditas ejus elucet. Num autem 11
Æschines ipse iis, quæ ab Demosthene carpebat, abstinuit? Χρὴ γὰρ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὸ αὐτὸ φθέγγεσθαι τὸν ῥήτορα καὶ τὸν νόμον· ὅταν δ' ἑτέραν μὲν φωνὴν ἀφιῇ ὁ νόμος, ἑτέραν δὲ ὁ ῥήτωρ, τῷ τοῦ νόμου δικαίῳ χρὴ διδόναι τὴν ψῆφον, οὐ τῇ τοῦ λέγοντος ἀναισχυντίᾳ. Alio loco: Ἔπειτα ἀναφαίνεται περὶ πάντων ἐν τῷ ψηφίσματι πρὸς τῷ κλέμματι γράψας, τὰ πέντε τάλαντα τοὺς πρέσβεις ἀξιῶν τοὺς Ὠρείτας μὴ ἡμῖν, ἀλλὰ Καλλίᾳ διδόναι. Ὅτι δὲ ἀληθῆ λέγω, ἀφελὼν τὸν κόμπον, καὶ τὰς τριήρεις, καὶ τὴν ἀλαζονείαν ἐκ τοῦ ψηφίσματος, ἀνάγνωθι. Iterum alio: Καὶ μὴ ἐᾶτε αὐτὸν εἰς τοὺς τοῦ παρανόμου λόγους περιΐστασθαι. Quod adeo probavit, ut repetat: Ἀλλὰ ἐγκαθήμενοι καὶ ἐνεδρεύοντες ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἰσελαύνετε αὐτὸν εἰς τοὺς τοῦ παρανόμου λόγους, καὶ τὰς ἐκτροπὰς αὐτοῦ τῶν λόγων ἐπιτηρεῖτε. An illa custoditius pressiusque? 12
Σὺ δὲ ἑλκοποιεῖς, καὶ μᾶλλόν σοι μέλει τῶν αὐθημέρων λόγων, ἢ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως. Altius illa: Οὐκ ἀποπέμψεσθε τὸν ἄνθρωπον ὡς κοινὴν τῶν Ἑλλήνων συμφορὰν, ἢ συλλαβόντες ὡς λῃστὴν τῶν πραγμάτων διὰ τῆς πολιτείας πλέοντα τιμωρήσεσθε, et alia. Exspecto, ut quædam ex hac epistola, ut illud, 13
gubernacula gemunt, et *diis maris proximus*, iisdem notis, quibus ea, de quibus scribo, confodias. Intelligo enim me, dum veniam prioribus peto, in illa ipsa, quæ adnotaveras,

ματα vocavit audaciora illa Demosthenis, quorum prolata adhuc sunt specimina; incidi in aliquid, quod contrarium est meæ sententiæ, quum hoc ipso verbo Æschines reprehendendi caussa hoc nomine usus sit. G.

11. *Ab Demosthene.* Cortius nulla notata varietate lectionis, *in Demosthene*, idque verum puto. S.

— Χρὴ . . . ἀναισχυντίᾳ. Æschines, pag. 404. S.

— Ἔπειτα . . . . ἀνάγνωθι. Idem, pag. 492. S.

— Καὶ μὴ . . . περιΐστασθαι. Idem, pag. 595. S.

— Ἀλλὰ . . . . . ἐπιτηρεῖτε. Idem, pag. 596. S.

12. Σὺ δὲ . . . . τῆς πόλεως. Idem, pag. 599. S.

— Οὐκ . . . . τιμωρήσεσθε. Idem, pag. 644. S.

13. *Gubernacula gemunt.* Vide supra § 4. G.

incidisse. Sed confodias licet, dummodo jam nunc destines diem, quo et de illis et de his coram exigere possimus. Aut enim tu me timidum, aut ego te temerarium faciam. Vale.

— *Exigere possimus.* Peculiaris verbi notio, in qua non illam modo vim habet, a qua *examen* quasi *exagmen* dictum est; sed illam quoque, ubi est *ad finem agere*, perficere, qualis est in *exsequi, exædificare*, etc. Vid. VI, 12, 3, et de illa *examinis* significatione ad Quintil. VI, 5, 5, et Burmannum ad Ovidii Metamorph. I, 118. G.

XXVII.

Historiæ reverentiam haberi, exemplo monstrat.

C. PLINIUS LATERANO * SUO. S.

QUANTA potestas, quanta dignitas, quanta majestas, quantum denique numen sit historiæ, quum frequenter alias, tum proxime sensi. Recitaverat quidam verissimum librum, partemque ejus in alium diem reservaverat : ecce amici cujusdam orantes obsecrantesque, ne reliqua reci-
2 taret. Tantus audiendi quæ fecerint, pudor, quibus nullus faciendi, quæ audire erubescunt. Et ille quidem præstitit, quod rogabatur : sinebat fides. Liber tamen, ut factum ipsum, manet, manebit, legeturque semper, tanto magis, quia non statim. Incitantur enim homines ad agnoscenda, quæ differuntur. Vale.

XXVII. * *Laterani* cognomen Claudiis, Plautiis, Sextiis commune. Multi *Paterno* inscribunt hanc epistolam, de quo ad I, epist. 21. FD.

2. *Agnoscenda.* Excerpta Brummeri *cognoscenda*, quod malim. S.

XXVIII.

Tribus epistolis respondet : quartam, curiosius scriptam, accepisse se negat.

C. PLINIUS ROMANO * SUO. S.

Post longum tempus epistolas tuas, sed tres pariter recepi, omnes elegantissimas, amantissimas, et quales a te venire, præsertim desideratas, oportebat : quarum una injungis mihi jucundissimum ministerium, ut ad Plotinam, sanctissimam feminam, literæ tuæ perferantur. Eadem 2
commendas Popilium Artemisium : statim præstiti, quod petebat. Indicas etiam, modicas te vindemias collegisse. Communis hæc mihi tecum, quamquam in diversissima parte terrarum, querela est. Altera epistola nuntias, multa 3
te nunc dictare, nunc scribere, quibus nos tibi repræsentes. Gratias ago : agerem magis, si me illa ipsa, quæ scribis aut dictas, legere voluisses. Et erat æquum, ut te mea, ita me tua scripta cognoscere, etiamsi ad alium, quam ad me pertinerent. Polliceris in fine, quum certius 4
de vitæ nostræ ordinatione aliquid audieris, futurum te fugitivum rei familiaris, statimque ad nos evolaturum, qui jam tibi compedes nectimus, quas perfringere nullo

XXVIII. * *Voconius Romanus* intelligitur quem II, ep. 13 commendat. Ed.

1. *Plotinam sanctissimam feminam.* Hoc eam titulo mactat, non tantum propter augustum conjugium Trajani; sed propter mores, quos Paneg. LXXXIII, 5. sq. etiam laudat. G.

3. *Tibi repræsentes.* Non tantum, nobiscum tanquam cum præsentibus agas, inter studendum, recitandum de nobis cogites; sed maxime de nobis vel ad nos aliquid scribas, atque præsentem adeo animo tuo et cogitationi me habeas. Hoc postulant aperte ultima hujus segmenti verba. G.

4. *Qui jam tibi...possis.* His verbis continetur responsum ad par-

5 modo possis. Tertia epistola continebat, esse tibi redditam orationem pro Clario, eamque visam uberiorem, quam dicente me, audiente te, fuerit. Est uberior : multa enim postea inserui. Adjicis, alias te literas curiosius scriptas misisse : an acceperim, quæris : non accepi, et accipere gestio. Proinde prima quaque occasione mitte, appositis quidem usuris, quas ego (num parcius possum?) centesimas computabo. Vale.

tem epistolæ Virginii Romani. Scripserat ille, *se evolaturum* ad Plinium. Hic, se jam vincula ei et *compedes nectere*, hoc est, excogitare varias caussas, serias, jocosas, voluptates, negotia, quibus hospitem ita carum quam diutissime apud se retineat. G.

5. *Clario* nonnulli, *C. Lanio*. Nihil scimus de hac oratione et de hoc homine. Ed.

— *Centesimas computabo*. Usuræ maximæ, unus de centum in singulos menses, adeoque, ut nunc loquimur, *XII per centum* : sed non parcius potest æstimare Plinius damnum, quod facit ex dilatione jucunditatis speratæ ex literis amici, itaque *computaturum*, hoc est, imputaturum et proinde exacturum se dicit usuras, quæ maximæ sunt inter legitimas. G.

XXIX.

Diffisus perfectioni in uno scribendi genere, se vario, merendæ veniæ caussa, exercet.

C. PLINIUS RUSTICO * SUO. S.

Ut satius, unum aliquid insigniter, quam facere plurima mediocriter; ita plurima mediocriter, si non possis unum aliquid insigniter. Quod intuens ego, variis me
2 studiorum generibus, nulli satis confisus, experior. Proinde

XXIX.* *Rustico*. Putant fuisse *Antistii Rustici* filium, quem Martial. in Cappadocia periisse narrat. Occurrunt et alii *Rustici*. *Fabium Rusticum*, eloquentissimum recentium historicum, laudat Tacit. Agr. 10. Sub Tiberio in senatu fuit *Junius Rusticus*. Idem, Ann. V, 4. Ed.

quum hoc vel illud leges, ita singulis veniam, ut non singulis, dabis. An cæteris artibus excusatio in numero, literis durior lex, in quibus difficilior effectus est? Quid autem ego de venia quasi ingratus? Nam si ea facilitate hæc proxima acceperis, qua priora, laus potius speranda, quam venia obsecranda est. Mihi tamen venia sufficit. Vale.

2. *Ut non singulis.* Cortius : « Sic de uno opere judicabis, ut reputes non esse unicum, sed plura me scripsisse, ut vel propter numerum me excusatum habeas, si singula non sint perfectissima. » S.

— *Excusatio in numero.* Ut, quanto plures delibavit, tanto minus in singulis ab eo exspectetur. Cæterum illud facile intelligitur, plures esse ejus rei, de qua hic disputatur, gradus : (*a*) plurima insigniter ; (*b*) unum vel pauca insigniter, multa mediocriter; (*c*) multa mediocriter, nihil insigniter ; (*d*) unum insigniter, cætera ne mediocriter quidem : quamquam, si illud unum sit præclarum quiddam, possis illi etiam priorem locum adsignare ; (*e*) unum mediocriter, cætera ne mediocriter quidem, etc. G. — Rectius cum Gierigio sic intelligas : An cæterarum artium peritis, si parum effecerunt, excusatio in numero operum, literatis durior lex? S. — *Hæc* Cort. et Edit. Vet. expunxit. G.

XXX.

Quæ vera liberalitas sit, docet.

C. PLINIUS GEMINIO SUO. S.

LAUDAS mihi, et frequenter præsens, et nunc per epistolas, Nonium tuum, quod sit liberalis in quosdam : et ipse laudo, si tamen non in hos solos. Volo enim eum, qui sit vere liberalis, tribuere patriæ, propinquis, adfinibus, amicis, sed amicis dico pauperibus : non ut isti, qui iis potissimum donant, qui donare maxime possunt.

XXX. 1. *Nonium.* Quod *Liberalem se Nonium* legisse ait Catanæus in monimentis Brixianorum, puto pertinere ad inscriptionem, quam *Brixiæ* descriptam refert Gruterus pag. 828, 8, SILVIANÆ FLORÆ NONIUS LIBERALIS CONJUGI. Est igitur proprium ; quid si ex hujus Nostri virtute ortum? G. — *In hos solos.* Sic conjecerat Casaubonus, sic Boxhor-

2 Hos ego viscatis hamatisque muneribus non sua promere puto, sed aliena corripere. Sunt ingenio simili, qui quod huic donant, auferunt illi, famamque liberalitatis avaritia
3 petunt. Primum est autem, suo esse contentum : deinde, quos præcipue scias indigere, sustentantem foventemque, orbe quodam societatis ambire. Quæ cuncta si facit iste, usquequaque laudandus est : si unum aliquod, minus qui-
4 dem, laudandus tamen. Tam rarum est etiam imperfectæ liberalitatis exemplàr. Ea invasit homines habendi cupido, ut possideri magis, quam possidere videantur. Vale.

nius dedit, et Cellarius. Alii *in nos solos*. Sunt etiam qui legant *sit tamen non*, etc., facili errore librariorum, primam sequentis syllabæ priori etiam adscribentium. G.

2. *Viscatis hamatisque*. Vid. Paneg. XLIII, 5. G.

4. *Possideri*. Non ipsi potestatem habere rerum suarum, sed in potestate aliena esse, atque adeo a cupiditate tuendæ augendæque rei familiaris teneri, ut ne *liberi* quidem, nedum *liberales* sint. Convenit huc Diogenis illud, ἔχω τὴν Λαΐδα, οὐκ ἔχομαι. Pluscula præbet Cortius ad Sallustii Jug. II, 3; ubi *animus* noster *agit atque habet cuncta*, *neque ipse habetur*. G.

XXXI.

Laudat illius librum, et laudatus in eo ipse, gratias agit.

C. PLINIUS SARDO SUO S.

Postquam a te recessi, non minus tecum, quam quum apud te, fui. Legi enim librum tuum, identidem repetens maxime (non enim mentiar) quæ de me scripsisti : in quibus quidem percopiosus fuisti. Quam multa, quam varia, quam non eadem de eodem, nec tamen diversa, dixisti?
2 Laudem pariter et gratias agam? Neutrum satis possum, et, si possem, timerem, ne arrogans esset, ob ea laudare,

XXXI. 2. *Ne arrogans esset*. Viderer enim tanquam rem laude dignam extollere secundum illud et benevolum tuum de me judicium ;

ob quæ gratias agerem. Unum illud addam, omnia mihi tanto laudabiliora visa, quanto jucundiora; et tanto jucundiora, quanto laudabiliora erant. Vale.

idque ea ipse re probare, et agnoscere. Quæ sequuntur, ita intelligo: Illud ipsum laudabile in libro tuo puto, quod ita jucunde potuisti scribere, ita suaviter laudare. Vicissim illud multum auxit jucunditatem, quam ex libro tuo percepi, quod gaudebam amicum ita in illo versatum, laudem ut mereretur. Hæc ingenii ludus. G.

XXXII.

Quid agat amicus, quærit: et delicatum otium suum festive narrat.

C. PLINIUS TITIANO * SUO S.

Quid agis? quid acturus es? Ipse vitam jucundissimam, id est otiosissimam, vivo. Quo fit, ut scribere longiores epistolas nolim, velim legere: illud, tanquam delicatus; hoc, tanquam otiosus. Nihil est enim aut pigrius delicatis, aut curiosius otiosis. Vale.

XXXII. * Forte *Cornelius Titianus* intelligitur, ad quem et I, 17. Ed.

1. *Quid agis?*.... Voss. *Quid agis? an quo ago ruri ipse?* Eum secutus est Sichard. Sed Helmst. Edit. Vet. *Quid agis? quid agitur? sectantibus vitam.* Inde Cort. conj. *Quid agis? quid agitur? quid acturus es?* ut expressa hæc sint e Cic. ad Div. XII, 18, 3: « Ut et quid tu agas, et quid agatur, scire possim, et etiam quid acturus sis. » — *Vitam vivo*, vita fruor. Contra vita qua quis non fruitur, vita non vitalis. — De *delicato* dictum ad supra VIII, epist. 21, 5. Ed.

XXXIII.

Mira de hipponensi delphino narrat.

C. PLINIUS CANINIO * SUO S.

INCIDI in materiam veram, sed simillimam fictæ, dignamque isto lætissimo, altissimo, planeque poetico ingenio. Incidi autem, dum super cœnam varia miracula hinc inde referuntur. Magna auctoris fides : tametsi quid poetæ cum fide? Is tamen auctor, cui bene vel historiam scri-
2 pturus credidisses. Est in Africa hipponensis colonia, mari proxima : adjacet ei navigabile stagnum, ex quo, in modum fluminis, æstuarium emergit, quod vice alterna, prout æstus aut repressit, aut impulit, nunc infertur mari,
3 nunc redditur stagno. Omnis hic ætas piscandi, navigandi, atque etiam natandi studio tenetur : maxime pueri, quos otium ludusque solicitat. His gloria et virtus altissime provehi : victor ille, qui longissime, ut litus, ita simul
4 nantes, reliquit. Hoc certamine puer quidam, audentior cæteris, in ulteriora tendebat. Delphinus occurrit, et nunc

XXXIII. * De *Caninio* poeta v. I, ep. 3; VIII, ep. 4, 3. Ed.

1. *Isto*. Quod in te est. Plinius IV, 30, 1. *Attuli tibi ex patria mea pro munusculo quæstionem, altissima ista eruditione dignissimam*. Ubi vid. Gesner. et Heusinger. S. — *Poetico ingenio*. Quod describit VIII, 4, pr. G. — *Magna auctoris fides*. Cur non nominat avunculum suum, qui narrat IX, 8, § 8? ubi plures id genus delphini amatores hominum. Similis etiam, quam ex Apione narrat Gellius VII, 8. G.

2. *Hipponensis*. Duæ hujus nominis urbes in Africa, Hippo Regius, et, quæ nunc intelligitur Hippo Diarrhytus, cui ab aquarum irriguis cognomen. Hodie ruderum locus regno Tunetano adponitur. Sinum ibi fuisse, hipponensem dictum, tradit Mela I, 7, 7. Ed. — *Adjacet*... *ex quo*. Cort. *Adjacet navigabile stagnum : ex hoc*, placet. Sic enim narratio vividior. S.

4. *Ulteriora*. Non stagni puto, sed maris; remotiora a litore, a terra. S.

sequi, nunc circuire, postremo subire, deponere, iterum
subire, trepidantemque perferre primum in altum : mox
flectit ad litus, redditque terræ et æqualibus. Serpit per 5
coloniam fama : concurrere omnes, ipsum puerum tan-
quam miraculum adspicere, interrogare, audire, narrare.
Postero die obsident litus, prospectant mare, et si quid
est mari simile. Natant pueri : inter hos ille, sed cautius.
Delphinus rursus ad tempus, rursus ad puerum venit.
Fugit ille cum cæteris. Delphinus, quasi invitet, revocet,
exsilit, mergitur, variosque orbes implicitat expeditque.
Hoc altero die, hoc tertio, hoc pluribus, donec homines, 6
innutritos mari subiret timendi pudor. Accedunt, et adlu-
dunt, et appellant : tangunt etiam, pertrectantque præ-
bentem. Crescit audacia experimento. Maxime puer, qui
primus expertus est, adnatat natanti, insilit tergo; fertur
referturque : agnosci se, amari putat, amat ipse : neuter
timet, neuter timetur; hujus fiducia, mansuetudo illius
augetur. Nec non alii pueri dextra lævaque simul eunt 7
hortantes monentesque. Ibat una (id quoque mirum) del-
phinus alius, tantum spectator et comes. Nihil enim simile
aut faciebat, aut patiebatur; sed alterum illum ducebat,

5. *Si quid est mari simile.* Consueta figura *si quid* posuit pro relativo *quod* vel *quidquid*, non ipsum tantum mare, sed illud stagnum cum suo Euripo, quo mare inferri referrique modo dixit. G. — Vera videtur Cortii conjectura : *ecquid e mari simile.* S.

— *Invitet, revocet.* Cortius et Gierigius *invitet et revocet.* Bene. S. — *Implicitat expeditque.* Hoc vult, non continuasse eundem motum circularem, sed quem primo fecisset orbem, illum converso corpore deinde remensum : ut canes, quum lasciviunt, aliaque animalia facere videmus. G.

6. *Appellant. Simonem* vocant. Major Plin. IX, 8, § 7. *Rostrum* delphinis *simum : qua de caussa nomen Simonis omnes miro modo agnoscunt, maluntque ita appellari.* Si quis severius agere cum viro erudito velit, possit ipsi tribuere hanc sententiam, quasi putasset, (*a*) conscios sibi esse delphinos illius conformationis rostri sui : (*b*) nosse, hanc conformationem nomine *Simonis* declarari : (*c*) illam sibi conformationem pulchram, et materiam laudis videri. Satis, credo, fuerit illis qualemcunque blanditiarum et plausus alieni sensum, ut equis, canibus, pavonibus aliisque animalibus tribuere. G.

8 reducebat, ut puerum cæteri pueri. Incredibile (tam verum
tamen quam priora) delphinum gestatorem collusoremque
que puerorum in terram quoque extrahi solitum, arenisque
9 siccatum, ubi incaluisset, in mare revolvi. Constat Octavium
vium Avitum, legatum proconsulis, in litus educto religione
gione prava superfudisse unguentum, cujus illum novitatem
tem odoremque in altum refugisse : nec nisi post multos
dies visum languidum et mœstum; mox, redditis viribus,
10 priorem lasciviam et solita ministeria repetisse. Confluebant
bant ad spectaculum omnes magistratus, quorum adventu,
et mora, modica res publica novis sumptibus atterebatur.
Postremo locus ipse quietem suam secretumque perdebat.
11 Placuit occulte interfici, ad quod coibatur. Hæc tu qua

8. *In terram*...*extrahi*. Jam alias observavimus, quæ ex Ovidii Ep. Herus ad Leand. 201. adferuntur, ut ostendatur, quam incredibilis hæc sit narratio, *Quem postquam bibulis illisit fluctus arenis Unda, simul miserum, vitaque deseruit;* ea partem somnii esse, non ad historiam animalis hujus pertinere. Pluribus autem observatum apud Plin. maj. l. c. legendum, *Solent in terram erumpere incerta de caussa, nec* (non *et*) *statim tellure tacta moriuntur*. G.

9. *Octavium Avitum*. Major Plinius Flavianum legatum proconsulis [immo proconsulem. S.] nominat : forte ambo una fuere. G. — *Superfudisse unguentum*. Quod honoris genus habebant animalibus, quæ libera dimitterent, hirundinibus, equis, elephantis. Vide eruditissimam observationem Casauboni ad Sueton. Cæs. 81, ubi nec hujus delphini obliviscitur. G. — De illo honore hic non cogitandum, sed, ut ipse Plinius ait, religione motus Avitus, quod τοῦ θείου aliquid in delphino reperisse sibi videretur, eum unguento perfudit. Verissime Gesnerus in carmine : *Hoc in pisce deos sibi placaturus Avitus Naribus affundit croceos nardique liquores*. S.

10. *Modica res publica*. Reditus publici Hipponensium jam ante modici ac tenues : *res publica* hic dicitur ut *res familiaris*, ut *rem facere*. Qui vel ita interpungunt, ut *mora modica* jungantur, vel *resp.* scribunt, non videntur hanc sententiam spectasse, quæ, nisi fallimur, unice vera est. G.

11. *Hæc tu qua miseratione*. Poetam Caninium alloquitur, cui nimirum ob id ipsum hanc narravit historiam, ut materiem carmini præberet. Utrum fecerit Caninius, non dixerim : me certe excitavit Secundus, ut hoc sumerem ante XII annos argumentum carminis, quo honorem haberem veteri meo et literarum omnium in Vinariensi aula patrono, cui mitem senectutem et beatum in rure suo, in quod recessit, otium, ex animi sententia precor. Licetne illud huc attexere? Et ponamus, monumentum non tam

miseratione, qua copia deflebis, ornabis, attolles! Quanquam non est opus adfingas aliquid, aut adstruas: sufficit, ne ea, quæ sunt vera, minuantur. Vale.

qualiscunque ingenii, quod ad tales ludos paullatim, ut par est, obdurescit, quam æternæ in virum, immortaliter de nobis meritum, pietatis. Hoc monumentum tibi, Secunde, qui similes MARSCHALLI mei, et tui ipsius viros vivus complectebare, colebas mortuos, ad omnes posteros servandum commendamus. — Est autem illud carmen, cujus aliquot similia olim nobis nata sunt. Et erunt forte amici quidam, quibus hunc libellum donabimus, ita blandi, uti rogent ea colligi, quibus deinde obtemperatum, in præfatione gloriari modeste possimus. Satisne probavi me poetam? an melius, quam ipso carmine? G.

DELPHINUS PLINIANUS

ILLUSTRISSIMO HEROI

FRIDERICO GOTTHILF MARSCHALLO

GRYPHO

IN STRENÆ VICEM OBLATUS VINARIÆ

KAL. JANUAR. A. CIƆIƆCCXXVII

A

I. M. G.

Hoc unum, MARSCHALLE, tuis tibi deerat in hortis,
Fons salientis aquæ, nymphis sedesque jocusque.
Hoc etiam tua cura tibi, an fortuna? paravit.
Qua puros capiunt passo specularia soles
In lunam falcata sinu, qua maximus æstus,
Exoritur jam dulce sitisque æstusque levamen:
Lympha salit labro recidens excepta capaci.
An patiere, alto qui munera pectore spernis,
Piscis ut his in aquis nostro tibi munere ludat?
Accipe, quem prisci commendat gratia sæcli,

Quique instar sæcli vel solus, Plinius ille,
Trajani decus, atque sui laus unica Comi,
Quem primum laudet, cui non ignotus uterque,
Si tibi sit similis prisco revocandus ab ævo.
Nec metus, ut labri delphinum angustia magnum
Terreat : ille per arentes te lætus arenas,
Ille per et montes, et per stabula alta ferarum,
Ingentem pietate virum pius ipse sequatur.
Monstrorum genitrix terra Afra, Diarrhytos Hippo
Qua colitur missis Roma de matre colonis,
Humani ah! nimium vidit miracula piscis.
Imminet urbs stagno. Hoc vicino e gurgite ponti,
(Euripus qualis fluctus vomit atque resorbet)
Hauritque infusas urgentibus æstibus undas,
Eructatque suum pelago residente liquorem.
Navigat hic omnis populus, varioque natatu
Neptuni pecus exagitat. Dubitaveris, alti
Imperiumne Jovis, sceptra an fraterna sequantur.
Non canibus matres hic irascuntur equisve,
Non trochus exercet, non pulverulenta palæstra,
Non cursus, pueros : mare summa et sola voluptas.
Exsuperat tam quisque alios, quanto altius æquor
Ingressus, litusque simul nantesque reliquit.
Hujus amore puer reliquis audentior unus
Accensus palmæ, quæ meta suprema laborum
Illum erat ante diem, proferre interritus audet,
Ipsamque ingreditur Neptuni fervidus aulam.
Nec tamen hæc bilem movisse audacia regi
Creditur. En cara in primis de gente satelles
Occurrit puero delphinus, et accipit ultro
Advenientem: et jam videas præire sequentem,
Pergentemque sequi, gyros jam ducere circum,
Jamque subire pedes, equitandaque subdere terga,
Ponere jam trepidum novitate, iterumque subire,
Inque altum ferre, et vestigia flectere retro,
Ludentumque gregi læto sic reddere tandem.
Fama exit, non est tota vulgatior urbe
Fabula, confertumque videt lux altera litus :
Spectatum veniunt matres, veniuntque puellæ.
Est, quæ delphinum obtendat, lectura tot inter
Egregios juvenes præstanti corpore amicum.
Confestim redit ad certamina nota juventus.
Delphini puer at vector discedere turba
Cunctatur, fidei incertus, cautusque pericli,
Et pavidæ parens genitrici. Piscis ad horam

Præsto est, et puerum cursu designat: at ille
Cum reliquis celeri repetit sua litora planta.
Delphinus sequitur rapido non ille volatu,
Quo, quando urgetur per Gallica * retia mugil,
Verum invitanti similis nutuque vocanti.
Exsilit hinc, et mergitur hinc, varioque natatu
Spumeus implicitat crebros atque expedit orbes.
Qualis ubi teneræ Melitæa gente catellus
Alludit dominæ, refugitque, venitque, caditque,
Et revolutus humi subito emicat, atque lacessit
Dentibus innocuis vestem, latratibus aures;
Vel qualis, juvenes quando facilesque puellæ
Lusibus ingenuis campo viridante calescunt,
Malo blanda petit juvenem Galatea, fugitque
Illa quidem celeri pede, sed deprendier optat:
Itque reditque viam, atque ultro se amplexibus offert;
Quos vario cupit anfractu fugisse videri:
Talis delphinus puerum pertentat amatum.
Verum hic lætitiæ medius, mediusque timoris
Blanditias sentit, sed respondere verétur.
Viderat ille cani quondam colludere hyænam,
Sed lusus inter medios in devia raptum.
Omnia vincit amor; timor hic concessit amori.
Accedit venienti, alludit voce manuque,
Simonem appellans, et squamea tergora mulcens.
Adnatat, insilit in tergum, ferturque referturque;
Agnosci credit se, credit amari, amat ipse:
Insidias neuter metuit, fiducia crescit
Alterius tantum, quanto est mansuetior alter.
Nec non et reliqui dextra pueri atque sinistra
Vectorem comitantur, iter clamore frequentant:
« Heus age, dextrorsum frenis inflecte caballum,
Heus nunc siste gradum, nunc nunc calcaribus urge. »
Verum et delphino suus est comes alter; it una
Spectator ludi, non pars, comitatur euntem,
Deducit reducem, sed nil patiturve facitve
Ingenium præter piscis, moresque ferinos.
Alter at in litus pueris volventibus exit,
Et jacet in siccis et cauda ludit arenis,
Inque suas pinna fervente revolvitur undas.
Prava superstitio, millenum caussa malorum,
Hos etiam ludos, grata hæc spectacula turbat.
Hoc in pisce deos sibi placaturus Avitus

* Plin. H. N. IX. 8, s. 9.

Naribus affundit croceos nardique liquores.
Ilicet acris odor novitate infestat et angit
Delphinum : refugit trepidans, et mergitur alto,
Nec nisi post aliquot languens emergere soles,
Offenso similis diffidentique, videtur.
Mansisses! ævo dignum pecus, inque profundis
Narrasses, animos hominum quam stulta teneret
Religio : sua sed miserum clementia perdit.
Nam redit ad solitum, populo plaudente, theatrum,
Paullatimque prior lascivia redditur. Orbem
Rumores miro crebri de pisce pererrant.
Spectatum ingenti concurritur undique turba.
Nunquam tot chlamydas, trabeas tot viderat Hippo,
Roma paludatos tot nunquam miserat illuc,
Multum, GRYPHE, tui absimiles, et munerum avaros.
Jam loca, quæ tribuant cives, jam lautia desunt.
Ira in inhumanos merito concepta Quirites
Expetit in miserum, nec quidquam tale merentem.
Ne sit, quod spectare velit damnosa Quirini
Gens, in delphini conjuratur caput insons;
Tempore et obtruncant capto miseranda gementem.
Heu pietas! heu sancta fides! heu flebile fatum!
Hæc erat ergo tibi pro tanto debita amore
Merces? sicne, viri, miseros tractatis amantes?
Ergo Barbariæ tibi, tellus improba, nomen
Jura datum post hæc merito, æternumque manebit.
Te, delphine, mori totum vetuere Camænæ :
Tam pisces inter memorabile nomen habebis,
Quantum homines inter MARSOMALLI fama decusque
Eminet, occultoque frequens celebrabitur ævo.

XXXIV.

Consulit, num versus, quos male legere dicatur, ipse pergat recitare, an liberto legendos tradat.

C. PLINIUS TRANQUILLO * SUO S.

Explica æstum meum. Audio, me male legere, dumtaxat versus: orationes enim commodius, sed tanto minus versus. Cogito ergo, recitaturus familiaribus amicis, experiri libertum meum. Hoc quoque familiare, quod elegi, non bene, sed melius lecturum: si tamen non fuerit perturbatus. Est enim tam novus lector, quam ego poeta.

XXXIV.* De *Suetonio Tranquillo*, vid. I, ep. 24, 1. Ed.

1. *Explica æstum meum.* Libera me sollicitudine, quæ me facit incertum, quid faciam. Sic et *æstuare* dicitur. Vid. epist. I, 23, 3, et cf. Sallust. Catil. XXIII. Etiam *æstuare dubitatione* Cicero dixit Verr. Act. II, lib. 2, 30. E. — *Explicat æstum* alterius ille, qui dubitantem et inter duas sententias fluctuantem, ad aliam quasi revincit. Sed mihi videntur reprehendi posse diversi duo tropi ita juncti. Ed. — *Cogito*, constitui; est enim non intellectus tantum sed et voluntatis vocabulum, notante Gierigio. Ed.

— *Libertum. E libertis* Plinii *lectores* commemorantur Zosimus et Encolpius. Ed.

— *Hoc quoque familiare.* Quem ad modum familiares modo amicos ad recitationem adhibeo, ita *hoc quoque familiaritatis jure mihi arrogo*, quod non mea voce, sed liberti uti decrevi. Elegi autem *non bene* ex omni parte lecturum (quam non vulgarem laudem fuisse, ex Cornelii Attico videas I, 3, et præceptis Fabii XI, 3), sed melius tamen, quam possum ego, qui oratoriæ actioni adsuetus, minus commode poemata recito. Hæc lectio antiqua male a quibusdam sic immutata est: *Hic quoque similiter, quem elegi, non bene; sed melius scio lecturum, si tamen non fuerit perturbatus.* Possit etiam in nostra lectione illud *scio* retineri, si parentheseos instar inter duo incisa coerceamus. G.

— *Tam novus... quam ego.* Inde colligit Gierig. hanc epistolam scriptam fuisse, quo tempore poesin auctor tractare incipiebat: vid. VII, ep. 4, ubi studii sui poetici historiam ordine enarrat. Ad primum igitur illud periculum, non nisi familiares amicos invitavit; mox crevit, ut fit, audacia. Ed.

2 Ipse nescio quid illo legente interim faciam, sedeam defixus, et mutus, et similis otioso, an (ut quidam) quæ pronuntiabit, murmure, oculis, manu prosequar. Sed puto, me non minus male saltare, quam legere. Iterum dicam, explica æstum meum, vereque rescribe, num sit melius, pessime legere, quam ista vel non facere, vel facere. Vale.

2. *An.... prosequar.* Cachinnos excitaret, si quis hodie scripta sua, dum recitarentur, sic prosequeretur. Sed olim auditores, qui et ipsi toto corpore sensa sua declarabant (ut notat Gier. hoc loco et ad VI, 17, 2), talibus non offendebantur. Ed. — *Murmure*, compressis labris pronuntians, quæ ille clara voce. Ed.

3. *Male saltare.* Respicit ad illud *manu prosequar.* Nam illa manuum apta et ad argumenta accommodata gesticulatio, proprie saltatio est. Vid. Quintil. I, 11, 18, sq. I, 12, 14; XI, 3, 66, it. 89, etc. Notum est Ovidianum illud, *Si vox est, canta; si mollia brachia, salta:* et Juven. V, 120. *Structorem..... Saltantem spectes, et cheironomonta volanti Cultello.* G. — Caussam esse notat Gierig. quia qui vulgo saltantes dicuntur in manibus movendis plurimum artis et elegantiæ adhibebant, quod e monumentis apparet, in quibus saltatrices expressæ. Ed.

—*Num sit melius.* Scripsisses ista, Secunde, Catoni alicui, triste responsum accepisses, et simile illi judicio, quod de Aulo Albino tulit antiquus et archetypus Cato apud Gellium XI, 8: *Næ tu, inquit, Aule, nimium nugator es, quum maluisti culpam deprecari, quam culpa vacare,* etc. Sed nimirum Plinius familiariter deliberat cum familiarissimo, de re per se parva; sed vel ea ipsa caussa alicujus momenti, quod ad honorem studiorum pertineret. G.

XXXV.

Librum sibi missum, quum vacaverit, lecturum esse promittit: et ne diligentior amicus in retractatione sit, monet.

C. PLINIUS APPIO.* SUO S.

LIBRUM, quem misisti, recepi, et gratias ago: sum tamen hoc tempore occupatissimus. Ideo nondum eum legi, quum alioqui validissime cupiam: sed eam reverentiam quum literis ipsis, tum scriptis tuis debeo, ut sumere illa, nisi vacuo animo, irreligiosum putem. Diligentiam tuam in retractandis operibus valde probo. Est 2
tamen aliquis modus, primum, quod nimia cura deterit magis, quam emendat; deinde, quod nos a recentioribus revocat, simulque nec absolvit priora, et inchoare posteriora non patitur. Vale.

XXXV.* *Appio*. Alii *Oppio*. Ed.

1. *Librum*. Illum *librum* orationem fuisse putat Gierig. quia mox retractationis mentio fit, quæ istis maxime operibus conveniebat. Et *liber* de oratione passim; vid. I, 2, 1. Jam vide quam urbane tarditatem suam in libro cognoscendo excusat. Ed. — *Irreligiosum*, quo violatur reverentia literis debita, notante Gierig. De reverentia *religio* dicitur et I, 17, 3. Ed.

2. *Est tamen aliquis modus*. Modum esse adhibendum in emendandis scriptis monet etiam V, 11, 3, ut notat Gierig. sicut illic est *atterere*, sic nunc *deterere*, depravare. Horat. I, 6, 12: *Laudes Cæsaris culpa deterere ingenii*. Ed. — *Nimia cura deterit magis*. Quam *calumniam* et *cavillationem* atque κακιζοτεχνίαν sæpe reprehendit Fab. Vid. Noster ad lib. X, 1, 115, item supra, lib. V, 11, 3. G.

XXXVI.

Quam vitæ rationem et studiorum in secessu seu villa teneat, exponit.

(Conf. III, 5.)

C. PLINIUS FUSCO * SUO S.

Quæris, quemadmodum in Tuscis diem æstate dispo-
nam. Evigilo quum libuit, plerumque circa horam pri-
mam sæpe ante, tardius raro: clausæ fenestræ manent:
2 mire enim silentio et tenebris animus alitur. Ab iis, quæ
avocant, abductus, et liber, et mihi relictus, non oculos
animo, sed animum oculis sequor, qui eadem, quæ mens,
vident, quoties non vident alia. Cogito si quid in mani-
bus, cogito ad verbum scribenti emendantique similis:
nunc pauciora, nunc plura, ut vel difficile vel facile
componi tenerive potuerunt. Notarium voco, et, die ad-
misso, quæ formaveram dicto: abit, rursusque revocatur,
3 rursusque remittitur. Ubi hora quarta vel quinta (neque

XXXVI. * *Fusco*, cui VII, epist. 9, rationem stili exercendi præscripsit. Ed.

1. Prædii in *Tuscis* descriptionem habet V, ep. 6. Ed.

— *Tenebris animus alitur.* Fabius X, 3, 25: *Lucubrantes silentium noctis, et clausum cubiculum, et lumen unum velut tectos maxime teneat.* Quem locum a correctione, quæ non necessaria nobis videatur, tuemur. Cæterum de lecto studendi caussa etiam adhibito, supra VII, 27, 7. G. — Commode Büchnerus Græcorum εὐφρόνῃ hic comparat. Vid. H. Steph. Thes. L. Gr. Append. col. 991, sq. S.

2. *Cogito ad verbum.* « Est illa exercitatio cogitandi, totasque materias vel silentio (dum tamen quasi dicat intra se ipsum) persequendi, quæ nullo non et tempore et loco, quando non aliud agimus, explicari potest, etc. Quintil. X, 7, 25. G.

— *Notarium.* Vid. ad III, 5, 15, quam nempe totam epistolam cum hac conferre utile fuerit, ut ad argumentum monuimus. G. — *Die admisso;* reclusis s. apertis fenestris, quæ antea clausæ erant. E.

enim certum dimensumque tempus), ut dies suasit, in xystum me vel cryptoporticum confero; reliqua meditor et dicto. Vehiculum adscendo: ibi quoque idem, quod ambulans aut jacens. Durat intentio, mutatione ipsa refecta : paullum redormio, dein ambulo, mox orationem Græcam Latinamve clare et intente, non tam vocis caussa, quam stomachi, lego : pariter tamen et illa firmatur. Ite- 4
rum ambulo, ungor, exerceor, lavor. Cœnanti mihi, si cum uxore, vel paucis, liber legitur : post cœnam, comœdi aut lyristes : mox cum meis ambulo, quorum in numero sunt eruditi. Ita variis sermonibus vespera extenditur, et, quanquam longissimus, dies cito conditur. Non nunquam ex hoc ordine aliqua mutantur : nam si 5
diu tacui, vel ambulavi, post somnum demum lectionemque, non vehiculo, sed (quod brevius, quia velocius) equo gestor. Interveniunt amici ex proximis oppidis, partemque diei ad se trahunt, interdumque lassato mihi opportuna interpellatione subveniunt. Venor aliquando; sed 6
non sine pugillaribus, ut, quamvis nihil ceperim, nonnihil referam. Datur et colonis, ut videtur ipsis, non satis

3. *Stomachi.* Barthius laudavit Celsum I, 8, in. *Si quis vero stomacho laborat, legere clare debet.* S.

4. *Comœdi.* Cortius *comœdus.* Quod præferam. S. — *Quorum in numero sunt eruditi.* Propter hoc ipsum, quod quis eruditus est, meus est, in meorum numero est. G. — Equidem malim cum Gierigio de pueris literatis intelligere. S.

— *Dies . . . . conditur.* Notissimum illud Virgilii : *sæpe ego longos Cantando puerum memini me condere soles.* Quod Bentleius comparat cum Callimacheo, ἥλιον ἐν λέσχῃ κατεδύσαμεν, Epigr. II, 3, pag. 275, ed. Ernest. S.

5. *Tacui.* Al. *jacui*, quod jure prætulerunt Cortius et Gierigius. S. — *Quod brevius, quia velocius.* Hora gestationis impensa est alii rei. Ne plane a motu corporis recedat, aliud tempus sumitur decerpendum alii rei : ne longum nimis sit, in equo conficiuntur eadem spatia, quæ alias in curru: totidem succussionibus movetur corpus, sed celerius se consequentibus. G.

6. *Venor aliquando; sed non sine pugillaribus.* Vid. lib. I, epist. 6. G. *Apros tres . . . cepi . . . . Ad retia sedebam : erant in proximo, non venabulum aut lancea, sed stilus et pugillares. Meditabar aliquid enotabamque, ut si manus vacuas, plenas tamen ceras reportarem.*

temporis, quorum mihi agrestes querelæ literas nostras et isthæc urbana opera commendant. Vale.

— *Isthæc.* Præstat plerorumque librorum *hæc*. Romæ hæc epistola videtur scripta. S. — *Commendant.* Querelæ rusticorum, quales habes IX, 15, faciunt, ut tædium me capiat ruris, ac tanto lubentius vel literis me abdam, vel redeam in Urbem. G.

XXXVII.

Excusat se, quod propter prædiorum locationem Calendis Januariis Paullino, consulatum inituro, non possit adesse.

C. PLINIUS PAULLINO * SUO S.

Nec tuæ naturæ est, translaticia hæc et quasi publica officia a familiaribus amicis contra ipsorum commodum exigere: et ego te constantius amo, quam ut verear, ne aliter ac velim accipias, nisi te Calendis statim consulem videro: præsertim quum me necessitas locandorum prædiorum plures annos ordinatura detineat; in qua mihi
2 nova consilia sumenda sunt. Nam priore lustro, quanquam post magnas remissiones, reliqua creverunt: inde plerisque nulla jam cura minuendi æris alieni, quod de-

XXXVII.* De *Valerio Paullino* ad II, ep. 2 dictum. Ed.

1. *Translaticia.... publica.* Huc præsertim pertinent Petroniana ista cap. 113: *nec Giton me tralaticia propinatione dignum judicabat*, et cap. 114: *præteriens aliquis tralaticia humanitate lapidabit* ejecta naufragio corpora. *Publica* officia dicuntur, ut *publica verba* Ovid. Ar. I, 144, quibus in primis etiam congressionibus utimur, a quibus initium notitiæ oritur. G. — Opponuntur hic *publica* officia *familiaribus* amicis. Venia danda *familiari* amico, si quod *publicum* officium negligat. S. — *Ordinatura.* Hoc vult: Locatio, quam nunc facio, non ad unum modo annum pertinet, sed ad plures, ad lustrum. Rationem enim censoris et publicani secuti etiam in locationibus privati, quod satis multis jurisconsultorum veterum locis comprobare pronum est. Igitur lex locationis, quam lustri initio constituebant, valebat in plu-

sperant posse persolvi; rapiunt etiam, consumuntque, quod natum est, ut qui jam putent se non sibi parcere. Occurrendum ergo augescentibus vitiis, et medendum 3
est. Medendi una ratio, si non nummo, sed partibus locem, ac deinde ex meis aliquos exactores operi, custodes fructibus ponam: et alioqui nullum justius genus reditus, quam quod terra, cælum, annus refert. Ad hoc, magnam 4
fidem, acres oculos, numerosas manus poscit: experiendum tamen, et, quasi in veteri morbo, quælibet mutationis auxilia tentanda sunt. Vides, quam non delicata 5
me caussa obire primum consulatus tui diem non sinat: quem tamen hic ut præsens votis, gaudio, gratulatione celebrabo. Vale.

res annos, quo consideratius diligentiusque cogitanda primum, deinde scribenda erat. G.

2. *Non sibi parcere.* Plura se'jam debere, quam solvere possint, itaque exactum iri de prædiis: quidquid igitur efficiant, tamen nullam ad se inde utilitatem perventuram. G.

3. *Partibus locem.* Partibus reditus, ut v. g. semissis, quincunx, triens, quadrans illius cedat colono: qui quanto diligentiorem operam dederit, tanto sic feret fructum laboris sui uberiorem. Egimus hac de re ad Caton. R. R. 136, et 137. Contra *nummo locat,* qui certam pecuniæ summam exigit, quicunque proventus fuerit. G. — *Exactores operi.* Al. *operis exactores.* Nostrum concinnius. S.

4. *Ad hoc.* Melius Gierigius ex aliquot libris: *At hoc.* S.

5. *Non delicata me caussa obire primum consulatus tui diem.* Otii, aut deliciarum; sed negotium molestum magis, quo quis est naturæ liberalioris, qualem Plinium fuisse, loquuntur hæ epistolæ. G.

XXXVIII.

Rufum laudat, non tam precibus alienis, quam ipsius meritis inductus.

C. PLINIUS SATURNINO * SUO S.

Ego vero Rufum nostrum laudo: non quia tu, ut ita facerem, petiisti, sed quia est ille dignissimus. Legi enim librum omnibus numeris absolutum, cui multum apud me gratiæ amor ipsius adjecit. Judicavi tamen: neque enim soli judicant, qui maligne legunt. Vale.

XXXVIII.* *Pompeii Saturnini* laudes habet I, ep. 16. Ed.

1. De *Rufo* dictum ad V, epist. 21. Ed.

XXXIX.

Ædem Cereris refecturus, marmora et signum sibi emi rogat.

C. PLINIUS MUSTIO SUO S.

Aruspicum monitu reficienda est mihi ædes Cereris in prædiis in melius et in majus. Vetus sane et angusta,
2 quum sit alioqui stato die frequentissima. Nam Idibus Septembribus magnus e regione tota coit populus, multæ res aguntur, multa vota suscipiuntur, multa redduntur;

XXXIX. 1. *In melius et in majus.* Cortius et Gierigius: *in melius, in majus.* Nolim sequi. S.

2. *Multæ res aguntur.* Boni ominis caussa enim in templis deorum senatus habetur, conventusque celebrantur alii vel de publica re vel privata. G. — Apte hæc a Gesnero monentur. In universum is de usu templorum præter religiosum loqui-

sed nullum in proximo suffugium aut imbris aut solis. Videor ergo munifice simul religioseque facturus, si ædem 3 quam pulcherrimam exstruxero, addidero porticus: illam ad usum deæ, has ad hominum. Velim ergo emas quatuor marmoreas columnas, cujus tibi videbitur generis: emas marmora, quibus solum, quibus parietes excolantur. Erit 4 etiam vel faciendum vel emendum ipsius deæ signum: quia antiquum illud e ligno quibusdam sui partibus vetustate truncatum est. Quantum ad porticus, nihil interim 5 occurrit, quod videatur istinc esse repetendum; nisi tamen, ut formam secundum rationem loci scribas: neque enim possunt circumdari templo; nam solum templi hinc flumine et abruptissimis ripis, hinc via cingitur. Est ultra 6 viam latissimum pratum, in quo satis apte contra templum ipsum porticus explicabuntur: nisi quid tu melius inveneris, qui soles locorum difficultates arte superare. Vale.

tur: nam in æde illa Pliniana senatum non habitum fuisse, sponte apparet. S. — *Suffugium..... imbris.* Opportune jam hic laudatus est Vitruv. III, 2: «Pteromatos ratio et columnarum circa eadem dispositio ideo est inventa...si imbrium aquæ vis occupaverit et intercluserit hominum multitudinem, ut habeat in æde circaque cellam cum laxamento liberam moram.» G.

3. *Addidero porticus.* Malim cum Cortio et Gierigio, ut magis Plinianum, *addidero porticus ædi.* S.

5. *Istinc....repetendum.* Quod a te petendum, tibi injungendum sit, ut huc ad me mittas. G.

6. *Contra templum...explicabuntur.* E regione templi ipsius porticus exstruentur. *Explicare porticus* significanter dictum, ut *fossam deprimere* aliaque id genus. S.

XL.

Cui vitæ studiorumque rationem æstivam, quam in secessu teneat, epist. XXXVI perscripserat; eidem rogatus exponit etiam hibernam.

C. PLINIUS FUSCO SUO S.

Scribis, pergratas tibi fuisse literas meas, quibus cognovisti, quemadmodum in Tuscis otium æstatis exigerem : requiris, quid ex hoc in Laurentino hieme per-
2 mutem. Nihil, nisi quod meridianus somnus eximitur, multumque de nocte vel ante vel post diem sumitur : et, si agendi necessitas instat, quæ frequens hieme, non jam comœdo vel lyristæ post cœnam locus; sed illa, quæ dictavi, identidem retractantur, ac simul memoriæ frequenti
3 emendatione proficitur. Habes æstate, hieme consuetudinem; addas huc, licet, auctumnum, quæque inter hiemem æstatemque media, ut nihil de die perdunt, ita de nocte parvulum adquirunt. Vale.

XL. 1. *Literas meas.* Supra IX, 36. G.

2. *Agendi necessitas.* Dicendi in judicio, in senatu : ideo etiam hieme in Laurentino versatur, quod pæne suburbanum est. G.

3. *Addas huc.......media, ut nihil de die perdunt, ita etc.* Leg. cum Cortio et Gierigio auctoritate bonorum librorum : *addas huc, licet, ver et auctumnum, quæ inter hiemem æstatemque media.* Nostra lectio a facilitate Plinianæ orationis mirum quantum abhorret. S.

LIBER DECIMUS

IN QUO EPISTOLÆ PLINII AD TRAJANUM IMPERATOREM, ET TRAJANI AD PLINIUM.

I.

Imperium Trajano morte Nervæ consequuto gratulatur.

C. PLINIUS TRAJANO *.

TUA quidem pietas, imperator sanctissime, optaverat, ut quam tardissime succederes patri: sed dii immortales festinaverunt virtutes tuas ad gubernacula reipublicæ, quam susceperas, admovere. Precor ergo, ut tibi, et per 2
te generi humano, prospera omnia, id est, digna sæculo

I. * A. Chr. 96, die 18 sept. Domitiano interfecto Nerva successit, qui, quum senex tantarum rerum moli imparem se sentiret, eodem anni sequentis die *Trajanum* simul adoptavit, simul consortem imperii fecit. Neque tamen pia illa societas diu duravit. Parente enim d. 27 jan. a. 98, defuncto, summa rerum penes unum Trajanum fuit. Ed.

1. *Quam susceperas.* Cujus curam susceperas. Plenius Cicero Orat. pro P. Sextio cap. 22, pag. 1145, Ern. *neminem unquam fore, qui auderet suscipere contra improbos cives reipublicæ salutem.* Displicent tamen hæc Pliniana J. A. Ernestio, quod gubernacula commemorantur, gubernatorque non recte dicatur navem suscipere. S.

2. *Generis humani* appellationem paullo superbius Romani, constanter tamen, incolis imperii sui tribuerunt. Ed. — *Sæculo tuo.* Sæculum imperatoris est tempus, quo rerum potitur. Igitur *digna sæculo* imperatoris sunt, quæ imp. virtute sua meretur ut se imperante contingant. G.

tuo, contingant. Fortem te et hilarem, Imperator optime, et privatim et publice opto.

— *Et privatim et publice*. Hæc adverbia incertum quo referantur. Si cum *opto* jungas; significat Plinius, se hoc optare, quum pro amore, quo Trajanum per se complectatur, tum quod utile hoc putet reipublicæ: si ad *fortem et hilarem*, et domi esse vult felicem, et in administranda re publica. Posterius magis mihi placet. G. — Immo vero mihi prius, hoc sensu: opto, ut sis fortis et hilaris *(gesund und vergnügt)*, et meo et totius civitatis nomine. Nempe tum et mihi et reipublicæ consultum est. E. — Verissime Ernestius: idque tam apertum est, ut mirer Gesnero alteram illam rationem placere potuisse. Commode huc advocat J. A. Ernest. ex ep. 9, *et tuo nomine et reipublicæ gratulor*. S. — *Et privatim et publice. opto*.. Fluctuat *Gesnerus*, utrum ad *fortem et hilarem*, an ad *opto* referendum putet: sed magis inclinat illuc. Ego sine dubitatione ad *opto* refero. Decernat ipse *Plinius*. Epist. 9, *et tuo nomine et reipublicæ gratulor*, hoc est publice privatimque. J. A. Ernestius.

II.

Jure trium liberorum donatus, gratias agit.

C. PLINIUS TRAJANO.

Exprimere, Domine, verbis non possum, quantum mihi gaudium attuleris, quod me dignum putasti jure

II. 1. *Domine*. Hæc appellatio, qua perpetuo in his epistolis utitur auctor, interdum scrupulum mihi movit, possintne ejus auctoris esse, qui Paneg. XLV, 3, et alias *Dominum* ita diligenter a principe separet, crudelitatisque et injustitiæ illi notionem adjungat. Sed aliud videtur, *Dominum* se ipsum vocare in publicis edictis: aliud; blandientis amici honorem non adspernari. *Sic reges* suos vocabant clientes libera etiam republica: sic *Domini* et *Dominæ* nomen in amantium et conjugum adeo blanditiis. Cogitabam aliquando, ex provinciis modo imperatorem tum vocatum *Dominum*, nempe *provinciæ*, ut ipsa Roma *rerum Domina*. Sed hæc quidem, et plures epistolæ non e provincia datæ videntur. Senec. epist. 3: *Obvios si nomen non succurrit, dominos salutamus*. Maneat igitur, blandientis et amantis Plinii hanc esse vocem: qui idem nihilo minus reprehendere potuerit eos, qui ipsi sibi id nomen arrogassent, et mensuram nominis ejus, quum pro servis tractarent ci-

trium liberorum. Quamvis enim Julii Serviani, optimi viri, tuique amantissimi, precibus indulseris: tamen etiam ex rescripto intelligo, libentius hoc ei te præstitisse, quia pro me rogabat. Videor ergo summam voti mei conse- 2
quutus, quum inter initia felicissimi principatus tui probaveris, me ad peculiarem indulgentiam tuam pertinere: eoque magis liberos concupisco; quos habere etiam illo tristissimo sæculo volui, sicut potes duobus matrimoniis meis credere. Sed dii melius, qui omnia integra bonitati 3
tuæ reservarunt. Malui hoc potius tempore me patrem fieri, quo futurus essem et securus et felix.

ves, implessent. Similia ad Baudii et Hearnii quæstionem respondet Arntzenius ad Paneg. II, 3. Eadem Anglus interpres Melmothus. G. — De *Julio Serviano*, vid. ad III, ep. 17. Is fuit Trajano carissimus, qui, auctore Dione, id adeo molitus esse videtur, ut eum successorem sibi designaret. In Germania superiore tum erat cum imperio. Ed.

2. *Sicut potes*. Si hæc verba ad ea, quæ proxime procedunt, referas, Plinius jam duas uxores Domitiano imperante duxisse debet. Sed potest etiam ad paullo superiora respici, *eoque magis liberos concupisco*. Certe de duabus ejus modo uxoribus constat. G.

3. *Dii...reservarunt*. Dii melius, quid mihi utile sit, vident; et a bonitate tua exspectare me voluerunt jura eorum, qui liberos habent, quæ matrimoniis duobus adhuc non consequutus sum. Nimirum hinc non minus, quam ex epist. 95 apparet, conditionem impetrandi hujus juris fuisse, ut quis legitimo modo liberos quæsierit, sed frustra. G. — Immo est: dii melius, qui mihi antea prolem negarunt, ut sub principe tam bono demum pater fierem. S.

— *Malui*. Sub bono principe malunt homines liberos habere. Vid. Paneg. XXVI, extr. Cæterum non optime hæc cohærent superioribus: quid si legamus, *maluerunt?* [scripserat Gesnerus *malunt:* unde, quæ sequuntur, lucem accipiunt. Vid. Gesneri ad J. A. Ernestium epistolam, ipsumque Ernestium ad h. l. S.] quod facile corrumpi in *malui* potuit, si *n* per transversam literæ *u* impolitam signavit librarius. Sic simul indicarit, spem prolis e Calpurnia, quam circa hæc tempora duxit, suscipiendæ se habere. Vid. VIII, 10, ubi abortum ejus Fabato narrat. Certe si cui illud audacius videatur, quanquam non est, legerim *malim*, ut votum sit, quo illud *concupisco* confirmet. G. — Assentior J. A. Ernestio *maluere* rescribenti. S.—*Malui hoc potius*. Agnovit *Gesnerus*, correctionem suam *malunt* stare non posse. Itaque in nota ad h. l. nunc bene correctum est, *maluerunt*. Ergo *maluere* sine hæsitatione rescripserim. *Malui* nec per grammaticam rationem stare potest: deberet enim sequi, *pater fieri*, non, *me patrem fieri:* nec per sententiam; quia de deorum beneficio sermo est, non de *Plinii* voluntate. J. A. Ernestius.

III. (V)

Petit, ut Voconium in senatorium ordinem promoveat. Reverenter hæc scripta sunt, sed simul fiduciæ nascentis vestigia quædam animadvertes. Ed.

C. PLINIUS TRAJANO.

Indulgentia tua, Imperator optime, quam plenissimam experior, hortatur me, ut audeam tibi etiam pro amicis obligari; inter quos sibi vel præcipuum locum vindicat Voconius Romanus, ab ineunte ætate condiscipulus
2 et contubernalis meus. Quibus ex caussis et a divo patre tuo petieram, ut illum in amplissimum ordinem promoveret: sed hoc votum meum bonitati tuæ reservatum est, quia mater Romani liberalitatem sestertii quadringenties,

III. 1. De *Voconio* vid. II, epist. 13. Ed.

2. *Quadringenties.* Immanis summa, millio uncialium nummorum, seu imperiales 1,333,333 1/3: Buehn. et Gronovii conjectura moderatior *quaterdecies*, quæ essent quinque et triginta millia uncialium: medium, *quadragies*, tonnam uncialium efficiat. Fuisse summam mediocrem, vel inde apparet, quod ad censum senatorium explendum data est, qui, si Suetonium sequamur, Augusto c. 41, ab illo constitutus est *duodecies*, hoc est, triginta millium uncialium. Itaque ipsum *quaterdecies* jam nimium esse videtur. Quid si fuit ccccHS, hoc est *quadringentorum millium*, quæ sunt 13,333 1/3 imperiales s. unciales 10,000. G.— Vid. J. A. Ernestius ad h. l. S. — *Liberalitatem sestertii quadringenties.* Nimis grandis summa videtur etiam *Gesnero*, qui sane ingeniose conjicit CCCCHS: *quadringentorum sestertiorum*, sc. pondo; ut sit pars census senatorii, qui Voconio deerat ad locum in senatu tenendum, quem petebat. Vix tamen possum intelligere, quomodo librarii ex his signis fecerint *sestertii quadringenties*: quum satis constet, eos in numeris, ad rem pecuniariam pertinentibus, explanate scribendis, sicut nostri vulgo in enunciandis, in illam difficiliorem formam, quæ a *J. F. Gronovio* demum liquido explicata est, nunquam incidisse. Magnitudo summæ me non ita movet, ut vitiosam decernam. Nam illis et sequutis temporibus ista pecunia non nimis grandis fuit. Vid. *Salmasius* ad *Vopisci*

quod conferre se filio codicillis ad patrem tuum scriptis
professa fuerat, nondum satis legitime peregerat. Quod
postea fecit, admonita a nobis. Nam et fundos emancipa- 3
vit, et cætera, quæ in emancipatione implenda solent
exigi, consummavit. Quum sit ergo finitum, quod spes 4
nostras morabatur, non sine magna fiducia subsigno apud
te fidem pro moribus Romani mei, quos et liberalia stu-
dia exornant, et eximia pietas, quæ hanc ipsam matris
liberalitatem, et statim patris hereditatem, et adoptionem
a vitrico meruit. Auget hæc et natalium et paternarum 5
facultatum splendor; quibus singulis multum commen-
dationis accessurum etiam ex meis precibus, indulgentiæ
tuæ credo. Rogo ergo, Domine, ut me exoptatissimæ 6
mihi gratulationis compotem facias, et honestis (ut spero)
affectibus meis præstes, ut non in me tantum, verum et
in amico gloriari judiciis tuis possim.

Tacitum c. X, ubi Tacitus, quum privatus esset, *in redditibus* habuisse dicitur *sestertii bis millies quadringenties*. Ern.

3. *Fundos emancipavit*. Solemni ritu e suo dominio dimisit et filio tradidit, ut jam verus illorum dominus esset, neque retrahi aut revocari manus posset. G.

5. *Paternarum facultatum*. Recte monet Cellarius, eas non omnes pervenisse ad hunc filium, qui alioquin opus non habuisset liberalitate matris. Forte fratres habuit. G.

IV. (VI)

Medico suo civitatem Romanam : Antoniæ libertis feminis jus Quiritium petit.

(Conf. ep. 22.)

C. PLINIUS TRAJANO.

PROXIMO anno, Domine, gravissima valetudine usque
ad periculum vitæ vexatus iatralipten adsumpsi : cujus
solicitudini et studio, tuæ tantum indulgentiæ beneficio
2 referre gratiam possum. Quare rogo, des ei civitatem
Romanam. Est enim peregrinæ conditionis, manumissus
a peregrina. Vocatur ipse Harpocras : patronam habuit
Thermuthin Theonis, quæ jampridem defuncta est. Idem
rogo, des jus Quiritium libertis Antoniæ Maximillæ, ornatissimæ feminæ, Heliæ et Antoniæ Harmeridi. Quod a te,
petente patrona, peto.

IV. 1. *Iatraliptes*, medicus, aut reunctor medicorum, qui ungendo corpora ægrotorum curabat. A verb. græc. ἰατρός et ἀλείφω. ED.

2. *Jus Quiritium*. Hodie, beneficio præsertim Ill. Spanhemii, qui ista in Orbe Romano expedivit feliciter, satis constat de gradibus *civitatis Romanæ*, in iisque summum esse, *jus* ipsum *Quiritium*. Habemus in compendium relatas tum aliorum tum Spanhemii observationes in Ill. Heineccii append. ad L. I. antiquitt. jur. Rom. G.

V. (XI)

Alexandrinam etiam civitatem Harpocrati datam lætatur, cui literas ad præfectum Ægypti, sibi licentiam occursus longioris petit.

C. PLINIUS TRAJANO.

Exprimere, Domine, verbis non possum, quanto me gaudio affecerint epistolæ tuæ, ex quibus cognovi te Harpocrati, iatraliptæ meo, etiam Alexandrinam civitatem tribuisse, quamvis secundum institutionem principum non temere eam dare proposuisses. Esse autem Harpocran νομοῦ Μεμφιτικοῦ indico tibi. Rogo ergo, in- 2
dulgentissime Imperator, ut mihi ad Pompeium Plantam, præfectum Ægypti, amicum tuum, sic, ut promisisti, epistolam mittas. Obviam iturus, quo maturius, Domine, exoptatissimi adventus tui gaudio frui possim, rogo, permittas mihi, quam longissime occurrere tibi.

V. 1. *Epistolæ tuæ*. Respondet præsertim epistolæ 23 hujus libri, quæ cum 22 ante hanc legi omnino debet. G. — Cæterum notandum, *epistolas* hic de una dici epistola. Vid. Rittershus. ad h. l. Sic sæpius Justinus. Vid. indic. Freinshem. S.

— Νομοῦ. Latina voce utitur Trajanus, vel librarii, ep. 23. De *nomis* seu præfecturis Ægyptiis inspicere præstat Marshamum in Can. Chron. pag. 391, seq. et ipsum præsertim Geographum, Cellarium. G.

2. *Amicum tuum*. Displicent hæc verba J. A. Ernestio, ut parum apte et decore addita, forsitanque repetita a librario ex epistola 23. Mirum ni etiam quæ statim sequuntur, *ut promisisti*, plurimaque alia his in epistolis, ad nostrum sensum indecore scripta, Ernestium offenderint. S. — Præfectum Ægypti, *amicum tuum*. Verba posteriora sunt ex ep. 23, ubi Trajanus eum appellat *amicum suum;* in qua scilicet hoc Trajanus promiserat, quod *Plinius* petit. *Plinius*, an librarius ea verba repetierit, vix decernam : saltem non satis apte et decore repetita sunt. J. A. Ernestius.

VI. (XII)

Medici propinquis civitatem, et aliis jus Quiritium petit.

C. PLINIUS TRAJANO.

Proxima infirmitas mea, Domine, obligavit me Postumio Marino medico : cui parem gratiam referre beneficio tuo possum, si precibus meis, ex consuetudine
2 bonitatis tuæ, indulseris. Rogo ergo, ut propinquis ejus des civitatem, Chrysippo Mithridatis, uxorique Chrysippi Stratonicæ Epigoni, item liberis ejusdem Chrysippi, Epigono et Mithridati, ita ut sint in patris potestate, utque iis in libertos servetur jus patronorum. Item rogo, indulgeas jus Quiritium L. Satrio Abascantio, et P. Cæsio Phosphoro, et Panchariæ Soteridi. Quod a te, volentibus patronis, peto.

VI. 2. *Epigono et Mithridati.* Observamus hic quoque morem Græcorum, qui avi utriusque nominibus appellarent suos liberos : quæ res obscuritatem non nunquam ex hominum ejusdem nominis confusione parit. G. — *In patris potestate.* Nam *patria potestas* est pars Romanæ civitatis, non minus quam *jus patronorum*. Vult ergo Plinius, ut jus civitatis retro etiam valeat ad patriam potestatem in eos quoque liberos, qui ante nati sunt, etc. G. — *Jus Quiritium.* Jam fuere cives, sed summum gradum civitatis illis petit Plinius. Vid. ad X, 4, 2. G.

VII. (XIII)

Præturam amico, Accio Suræ, petit.

C. PLINIUS TRAJANO.

SCIO, Domine, memoriæ tuæ, quæ est benefaciendi tenacissima, preces nostras inhærere: quia tamen in hoc quoque sæpe indulsisti, admoneo simul et impense rogo, ut Accium Suram prætura exornare digneris, quum locus vacet. Ad quam spem alioqui quietissimum hortatur et natalium splendor, et summa integritas in paupertate, et ante omnia, felicitas temporum, quæ bonam conscientiam civium tuorum ad usum indulgentiæ tuæ provocat et attollit.

VII. *In hoc quoque.* Ut, si usus ferret, preces iterarem. S. — *Sura* haud dubie idem, ad quem VII, ep. 27, de spectris scripsit. ED. —*Alioqui quietissimum.* Qui otium potius honestum, quam vitæ publicæ et negotiosæ strepitus amat. E. — *Summa integritas in paupertate.* J. A. Ernestii ad h. l. dubitationi bene occurrit Gierigius, monens paupertatem hic non eam intelligi, quæ hodie fere dicatur, sed ejus, qui præter censum nihil, certe parum habeat. S. — *Summa integritas in paupertate.* Paupertatis commemoratio quomodo hic fiat, intelligi non potest. Sane integritas (id est abstinentia a pecuniis alienis) est maxime apta magistratui, inprimisque præturæ; et est magna virtus, si sit in paupere: sed paupertatis nulla vis est ad impellendum hominem abstinentem, ut magistratum petat. Immo si pauper erat, senator esse, et præturam petere non poterat. Adhæsitne ex alio loco, ubi ad augendam integritatis laudem addita erat paupertatis commemoratio; an *Plinius* deceptus est illius ποιήσεως dulcedine, ut alibi? ERN.

VIII. (XIV)

Sacerdotium sibi petit.

C. PLINIUS TRAJANO.

Quum sciam, Domine, ad testimonium laudemque morum meorum pertinere, tam boni principis judicio exornari; rogo, dignitati, ad quam me provexit indulgentia tua, vel auguratum, vel septemviratum, quia vacant, adjicere digneris, ut jure sacerdotii precari deos pro te publice possim, quos nunc precor pietate privata.

VIII. *Septemv.* Epulonum, de quo ad II, 11, 12. *Augur.* accepisse testatur inscriptio antiqua, quam etiam nos cum vita Plinii damus. G.

IX. (XV)

Victoriam Trajano gratulatur.

C. PLINIUS TRAJANO.

Victoriæ tuæ, optime Imperator, maximæ, pulcherrimæ, antiquissimæ, et tuo nomine et reipublicæ gratulor, deosque immortales precor, ut omnes cogitationes tuas tam lætus sequatur eventus, ut virtutibus tantis gloria imperii et novetur et augeatur.

IX. 1. De victis primum Dacis sine dubio loquitur. Ed.

X. (XXVI)

Servilii adventum nunciat.

C. PLINIUS TRAJANO.

Servilius Pudens legatus, Domine, VIII Calend. Decembr. Nicomediam venit, meque longæ exspectationis solicitudine liberavit.

X. *Legat.* e genere eorum qui præsidibus prov. addebantur, ut iis operam præstarent in jure dicendo. Ed.

— *Nicomediam.* Bithyniæ caput. Scripta ergo hæc epistola est ex provincia, ut major pars reliquarum. G.

XI. (XXVII)

Rosianum commendat.

C. PLINIUS TRAJANO.

Rosianum Geminum, Domine, arctissimo vinculo mecum tua in me beneficia junxerunt. Habui enim illum quæstorem in consulatu, mei summe observantissimum expertus. Tantam mihi post consulatum reverentiam præstat, ut publicæ necessitudinis pignora privatis cumulet officiis. Rogo ergo, ut ipse apud te pro dignitate ejus 2 precibus meis faveas: cui et, si quid mihi credis, indul-

XI. De *Gemino*, videatur ad VII, ep. 1. Ed.

1. *Summe observantissimum.* Vid. Sanctii Minerva lib. IV, cap. 9. S.

2. *Ut ipse apud te.* Ipsius Gemini nomine.........*cui et*, etc. Bene Cortius: « Sensus est: non tantum favebis dignitati ejus, sed et indulgentiam tuam ipsi dabis: quæ utraque multum sane differunt. » Cæterum hic locus mihi quidem, ut qui maxime, sanus videtur. S.

gentiam tuam dabis. Dabit ipse operam, ut in his, quæ ei mandaveris, majora mereatur. Parciorem me in laudando facit, quod spero, tibi et integritatem ejus, et probitatem, et industriam non solum ex ejus honoribus, quos in urbe sub oculis tuis gessit, verum etiam ex commi-
3 litio, esse notissimam. Illud unum, quod propter caritatem ejus nondum mihi videor satis plene fecisse, etiam atque etiam facio; teque, Domine, rogo, gaudere me exornata quæstoris mei dignitate, id est, per illum mea, quam maturissime velis.

— *In his, quæ.* In muneribus, quæ ei mandaveris. Observanda res levicula, quia *in* præpositio quibusdam præter rem hic suspecta est. G.

XII.

Gratias agit, quod Cœlium ex consulatu in Bithyniam missurus sit.

C. PLINIUS TRAJANO.

Difficile est, Domine, exprimere verbis, quantam perceperim lætitiam, quod et mihi et socrui meæ præstitisti, ut ad finem consulatus Cœlium Clementem in hanc pro-
2 vinciam transferres. Ex illo enim mensuram beneficii tui penitus intelligo, quum tam plenam indulgentiam cum tota domo mea experiar: cui referre gratiam parem ne audeo quidem, quamvis maxime debeam. Itaque ad vota confugio, deosque precor, ut iis, quæ in me assidue confers, non indignus existimer.

XII. *Consul* fuit suffectus; in Fastis enim nomen Cœlii non occurrit. Ed.

XIII. (LXIV)

Tabellarium regis Sauromatæ ad Trajanum mittit.

C. PLINIUS TRAJANO.

Scripsit mihi, Domine, Lycormas, libertus tuus, ut, si qua legatio a Bosporo venisset, urbem petitura, usque in adventum suum retineretur. Et legatio quidem, dumtaxat in eam civitatem, in qua ipse sum, nulla adhuc venit; sed venit tabellarius Sauromatæ, quem ego, usus opportunitate, quam mihi casus obtulerat, cum tabellario, qui Lycormam ex itinere præcessit, mittendum putavi, ut possis ex Lycormæ et ex regis epistolis pariter cognoscere, quæ fortasse pariter scire deberes.

XIII. *Bosporus* Cimmerius inter Mæotidem et Pontum Euxinum. Non longe ab eo, ad Tanaim, incolebant, quos græci *Sauromatas*, latini Sarmatas appellabant. Ed.

—*Possis*. *Posses* corrigit J. A. Ernestius, quem vide ad h. l. 8. — Cum tabellario mittendum *putavi*, ut *possis* ex Lycormæ..... epistolis cognoscere, quæ..... scire *deberes*. Sine dubitatione in textu rescribendum est, *posses*. Hoc genere vitii et alibi textus *Plinii* laborat, ut videbimus. Sed ad id videndum Germani vulgo non sunt satis acuti. Impediuntur enim, ut quondam librarii, linguæ suæ sive vitio, sive consuetudine. Ern.

XIV. (LXV)

Diplomate se tabellarium Sauromatum juvisse significat.

C. PLINIUS TRAJANO.

Rex Sauromates scripsit mihi, esse quædam, quæ deberes quam maturissime scire: qua ex caussa festinatio-

nem tabellarii, quem ad te cum epistolis misit, diplomate adjuvi.

XIV. Non persuadet Gierigius, hoc epistolium partem superioris esse decernens. Priorem illum tabellarium Plinius opportunitate usus, quam casus obtulerat, ad Trajanum misit: hujus alterius cursum, quod talis opportunitas deesset, adjuvit diplomate. Cæterum ante *deberes* videtur excidisse *D.*, id est *Domine*. .....*Epistolis* de una epistola. Jam supra monuimus. S.

—*Diplomate adjuvi.* Cujus ea vis erat, ut publice præbitis equis et vehiculis cursus illius adjuvaretur. Sic enim Plutarchus in Galba pag. 1494. Ed. Henr. Steph. Τῶν ὑπάτων οἰκέτας δημοσίους προχειρισαμένων, τὰ δόγματα κομίζοντας τῷ αὐτοκράτορι, καὶ τὰ καλούμενα διπλώματα σεσημασμένα δόντων, ἃ γνωρίζοντες, οἱ κατὰ πόλιν ἄρχοντες, ἐν ταῖς τῶν ὀχημάτων ἀμοιβαῖς ἐπιταχύνουσι τὰς προπομπὰς τῶν γραμματηφόρων. Add. 10, 121. G.

XV. (LXVIII)

Excusat, quod legatum regis Sauromatæ non retinuerit.

C. PLINIUS TRAJANO.

LEGATO Sauromatæ regis, quum sua sponte Niceæ, ubi me invenerat, biduo substitisset, longiorem moram faciendam, Domine, non putavi: primum quod incertum adhuc erat, quando libertus tuus Lycormas venturus esset; deinde quod ipse proficiscebar in diversam provinciæ par-
2 tem, ita officii necessitate exigente. Hæc in notitiam tuam perferenda existimavi, quia proxime scripseram, petiisse Lycormam, ut legationem, si qua venisset a Bosporo, usque in adventum suum retinerem. Quod diutius faciendi nulla mihi probabilis ratio occurrit; præsertim quum epistolæ Lycormæ, quas detinere, ut ante prædixi, nolui, aliquot diebus hunc legatum antecessuræ viderentur.

XV. 1. *Niceæ.* Immo *Nicææ.* Sic et infra malim. S.

2. *Quia proxime scripseram.* Epistola XIII. G.

XVI. (LXXV)

Callidromum, multorum variante fortuna servum, Trajano mittit.

C. PLINIUS TRAJANO.

Apuleius, Domine, miles, qui est in statione Nicomedensi, scripsit mihi, quemdam nomine Callidromum, quum detineretur a Maximo et Dionysio pistoribus, quibus operas suas locaverat, confugisse ad tuam statuam, perductumque ad magistratus indicasse, servisse aliquando Laberio Maximo, captumque a Susago in Mœsia, et a Decebalo muneri missum Pacoro, Parthiæ regi, pluribusque annis in ministerio ejus fuisse; deinde fugisse, atque ita in Nicomediam pervenisse. Quem ego perductum ad 2
me, quum eadem narrasset, mittendum ad te putavi. Quod paullo tardius feci, dum requiro gemmam, quam sibi, habentem imaginem Pacori, et quibus insignibus ornatus fuisset, subtractam indicabat. Volui enim hanc 3
quoque, si inveniri potuisset, simul mittere, sicut glebulam misi, quam se ex parthico metallo attulisse dice-

XVI. 1. *Ad tuam statuam.* Tanquam ad asylum: de qua re copiose Lips. ad Tac. A. III, 36, s. Excurs. F. G. — *Servisse.* Potuisse *se* post *servisse* absorberi a clausula verbi, concederem J. A. Ernestio, si credibile esset, Plinium tam inepte εὐρυθμίσαι, ut aurium judicium susque deque haberet. Et ipse agnoscit Ernestius, tales ellipses non raras esse. S. — Perductum ad magistratus indicasse, *servisse* aliquando Laberio etc. Potuit *se* post *servisse* absorberi a clausula verbi: sed et alibi *Plinius* omittit, ut ep. XXX, extr. etc. Ern. — *Susagus* dux Decebali. Sub Domitiano Daci sæpius *Mœsiam* invadebant, ab iisque duo exercitus Romani deleti sunt. Suet. Dom. VI. Ed. — *Pacorus* tertius hujus nominis, rex Parthorum. Ed.

2. *Mittendum ad te.* Qui forte referre posset de rebus parthicis, quæ audire Trajani interesset. G.

3. *Sicut glebulam misi.* Glebulam auri, ut videtur: *eine Goldstufe.* Mox *metallum* de ipsa fodina intelligendum. S.

bat. Signata est annulo meo, cujus aposphragisma quadriga.

—*Aposphragisma.* Expressa imago: sic impedire vult, ne quid subjiciatur aliud. Opportune comparavit Cellarius, quod est apud Capitolinum in Albino c. II, ex literis Commodi, *Super hoc ad procuratores meos literas misi, quas ipse signatas excipies signo Amazoniæ.* G.

XVII. (LXXXVI)

Procuratorem Cæsaris testimonio prosequitur.

C. PLINIUS TRAJANO.

MAXIMUM, libertum et procuratorem tuum, Domine, per omne tempus, quo fuimus una, probum, et industrium, et diligentem, ac, sicut rei tuæ amantissimum, ita disciplinæ tenacissimum expertus, libenter apud te testimonio prosequor ea fide, quam tibi debeo.

XVII. *Maximum.* De quo et jam ep. 28, 5, it. 36 et 37. G. — *Procuratores* Cæsaris in provinciis curabant ea quæ ad Cæsaris fiscum pertinebant; erant vel equestris ordinis vel liberti. Ed.

XVIII. (LXXXVII)

Gabium Bassum laudat apud Trajanum.

C. PLINIUS TRAJANO.

GABIUM Bassum, Domine, præfectum oræ Ponticæ, integrum, probum, industrium, atque inter ista reverentissimum mei expertus, voto pariter et suffragio prosequor, ea fide, quam tibi debeo: quem abunde conspexi

XVIII. 1. *Gabium Bassum.* Laudat etiam ep. 32. G. — *Ea fide, quam tibi debeo.* Referendum hic ad ipsius Plinii suffragium. Repetitur in fine

instructum commilitio tuo, cujus disciplinæ debet, quod indulgentia tua dignus est. Apud me et milites et pagani, 2 a quibus justitia ejus et humanitas penitus inspecta est, certatim ei, qua privatim, qua publica, testimonium retribuerunt. Quod in notitiam tuam perferre ea fide, quam tibi debeo.

epistolii eadem formula, sed ibi spectat ea, quæ Plinius de testimonio aliorum perscribit. Utroque loco apte posita est. S.

2. *Retribuerunt.* Cort. *pertribuerunt.* Cf. Arntz. ad Paneg. XCV, 1. G. — Vid. Gesneri ad J. A. Ernest. epist. coll. ipsius Ernestii ad h. l. nota. S. — *Testimonium ei ...... retribuerunt* Gesnero in secundis curis magis placuit *pertribuerunt*, quod Cortius et Arntzenius in libris repererunt; idque adeo verbum ex hoc loco est simili *Paneg.* XCV, 1, ubi Arntzenius pro *perhibuistis* e libris rescribit *pertribuistis*, in *Thes. L. L.* intulit. Non ausim ego verbum, cujus nullum aliud exemplum exstet, in textum ex aliquot libris editis inferre. Homines offendit *retribuerunt*, pro tribuerunt, hærentes in etymologia. Sed habet hoc verbum in hac significatione characterem ætatis Plinianæ, quæ, ut multis *Taciti, Suetonii*, locis intelligitur, formæ hujus verba pro simplicibus dixit, contra consuetudinem veterem. Sed in hoc verbo bonus auctor est *Cicero* pro *Roscio Com.* cap. 15, ubi *detrahere* et *retribuere* ex adversum sibi respondent, estque *retribuere* pro tribuere. J. A. Ernestius.

XIX. (LXXXVIII)

Filium commilitonis sui, et ipsum acrem militem, commendat.

C. PLINIUS TRAJANO.

Nymphidium Lupum, Domine, primipilarem, commilitonem habui; quum ipse tribunus essem, ille præfectus: inde familiariter diligere cœpi. Crevit postea caritas

XIX. 1. *Nymphidiorum* nomen etiam in historia Romana, tempore Neronis et Galbæ, occurrit. Ed.— *Primipilarem.* J. A. Ernestii dubitationi occurras, si post *habui* colon ponas, et ad *præfectus* subaudias *fuit.* S. — Nymphidium Lupum *primipilarem. Primipilaris* quid sit, ex-

2 ipsa mutuæ vetustate amicitiæ. Itaque et quieti ejus injeci manum, et exegi, ut me in Bithynia consilio instrueret. Quod ille amicissime, et otii et senectutis ratione post-
3 posita, et jam fecit, et facturus est. Quibus ex caussis necessitudines ejus inter meas numero, et filium in primis, Nymphidium Lupum, juvenem probum, industrium, et egregio patre dignissimum, suffecturum indulgentiæ tuæ: sicut primis ejus experimentis cognoscere potes, quum præfectus cohortis plenissimum testimonium meruerit Julii Ferocis et Fusci Salinatoris, clarissimorum virorum. Meum gaudium, Domine, meam gratulationem filii honores continuent.

plicant quidam de interpretibus: alii non attingunt, velut hic nihil sit, in quo hærere possis. Sed quomodo Lupus primipilaris dicitur, sive tu militem intelligas, sive centurionem, si ille jam præfectus cohortis fuit, quum Plinius tribunus militum esset? Non magis videtur Lupus centurio fuisse, quam Plinius; ne in juventute quidem, nedum in illa ætate. Nam et filius jam erat præfectus cohortis, ut ex hac epistola patet. Utrum delendum omnino sit verbum, an in eo aliud quid lateat, non decerno. Ern.

3. *Et filium in primis.* Malim cum Cortio, delata copula, *filium in primis.* S. — *Suffecturum indulgentiæ.* Dignum illa, qui capere eam, agnoscere, æstimare, tueri possit. Laudarunt jam viri docti Stat. Silv. II, p. 175: *Vade puer, tantisque enixus suffice donis.* G.—Ipse Plinius ep. VI, 23, 4: *Spondeo, sollicitudini tuæ, spei meæ, magnitudini caussæ suffecturum.* S.

De *Julio Feroce* v. II, ep. 11, 5. Ed. — De *Salinatore* VI, epp. 11, et 26. Ed.

— *Continuent.* Hæc est petitio ipsa, et argumentum adeo epistolæ. Nempe sic legendum puto levissime immutata lectione Boxhornii, ut superiores taceam, et Cellarii, qui illam debent, puto, Aldo, in cujus editione 1518, ut et in Grut. 1620 legitur, *filii honore continerent;* unde ipsi fecerunt, *honores continerent.* Gruterianæ 1611 lectio *mea gratulatio filii honore continuetur* (*continetur* reposuit, servatis cæteris, Longolius) mutat nimis multa ab antiqua scriptura. Quam vicina sint *continuent* et *continerent*, facile intelligunt qui tractarunt libros. Sententia aperta, Plinio digna, et prope necessaria, nisi velimus, nihil illum hac epistola petiisse. G.

PLINII ET TRAJANI
EPISTOLÆ MUTUÆ.

XX. (III)

Excusat se, quod præfectus ærario patrocinium Afris negaverit, et rursus jubente senatu præstiterit.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Ut primum me, Domine, indulgentia vestra promovit ad præfecturam ærarii Saturni, omnibus advocationibus,

XX. 1. *Indulgentia vestra.* Cujus? Trajani et Nervæ tum adhuc viventis? Ita sequutus Lipsium et Rittershusium Cellarius. Contra dicit subductis temporum rationibus doctissimus Massonus ad annum Christ. XCVIII, § 7, sed ita, ut, licet posuerit calculos, tamen hoc non effecerit, fieri non potuisse, ut Nerva adhuc vivente præfectura hæc demandata Plinio fuerit. Provocat ad X, 24, 3, ubi *primum valetudine* Nervæ (demus ei, hanc fuisse ultimam, et statim ita gravem, ut per eam non potuerit præfecturam decernere Secundo) *postea curis delegati officii* (demus de hac præfectura sermonem esse), *se retentum.* Sed nonne potuit ante delegatum esse, aditum post aliquod unius alteriusve mensis intervallum? Hoc si ponas, calculi Massoniani stabunt, et tamen præfecturam ab utroque imperatore acceperit Plinius, qui hic pariter et X, 24, 3, non videtur contra morem suum et sæculi plurium numero de uno Trajano usus fuisse; præsertim posteriore loco, ubi et patris Nervæ et Trajani filii diserta mentio proxime præcessit. Igitur hoc quidem in loco præsidium non invenit illa sequioris ævi ratio, quam *vossitationem*, digno hac re vocabulo, appellant. Agit de origine hujus rei Bælius in ep. p. 279, sq. ubi semina quasi ab hoc ævo et ipse repetit; sed idem observat, in Symmachi adeo epistolis videri respici ad collegas imperii, quum *vestræ majestatis, vestri numinis,* etc. fit mentio. Quid autem dicemus de epistola Tiberiani ad Trajanum ap. Jo. Malalam pag. 356, ubi ὑμέτερα θεσπίσματα..... καταξιώσατε. An hoc ipsum νοθείας signum, vel certe interpolatæ a Malala epistolæ? G.—*Ærarii Saturni.* Videntur

quibus alioqui nunquam eram promiscue functus, renun-
2 tiavi, ut toto animo, delegato mihi officio vacarem. Qua ex caussa, quum patronum me provinciales optassent contra Marium Priscum, et petii veniam hujus muneris, et impetravi; sed quum postea consul designatus censuisset, agendum nobiscum, quorum erat excusatio recepta, ut essemus in senatus potestate, pateremurque nomina nostra in urnam conjici, convenientissimum esse tranquillitati sæculi putavi, præsertim tam moderatæ volun-
3 tati amplissimi ordinis non repugnare. Cui obsequio meo, opto, ut existimes constare rationem, quum omnia facta dictaque mea probare sanctissimis moribus tuis cupiam.

antiquissimis Diis et ætatis ratione avaris ærarium credidisse Romani, ut Opi, hoc est, Telluri Deorum Matri, de quo Cic. Phil. I, 7, et II, 14, it. 37, et Saturno, de quo etiam Suet. Claud. c. XXIV. Quin unum idemque templum Saturni et Opis, nunc a marito, nunc ab uxore denominatum videtur fuisse. Habuisse enim communem ædem hos conjuges, apparet non ex P. Victore modo, qui Regione octava s. foro Romano *ædem Opis et Saturni* junctim memorat, quum apud Sextum Rufum eadem Regione solius *Saturni templum* nominetur : sed etiam ex inscriptione apud Gruterum p. 26, 3, ubi *locus assignatus ædi Opis et Saturni* dicitur, etc. Non omisit hosce Deos paredros vir doctus Georgius d'*Arnaud*, c. XXIII. G.

2. *Contra Marium Priscum*. Vid. supra II, 11. G. — *Consul designatus*. Quidni *consules designati*? Fuit forte in libro antiquo coss. DESS. ultima litera facile periit. Sed potuit tamen fieri, ut alter consulum designatorum primo ita *censuerit*, (quod senatorium verbum est) eique alii postea adsensi sint. Quare nihil contra libros hic mutandum. G. — *In urnam conjici*. Ut sorte definiretur, quis inter plures a senatu nominatos accusaret Marium Priscum. G.

XXI. (IV)

TRAJANUS PLINIO S.

Et civis et senatoris boni partibus functus es, obsequium amplissimi ordinis, quod justissime exigebat, præstando. Quas partes impleturum te secundum susceptam fidem confido.

XXII. (VII)

Gratias agit pro impetratis, quæ rogaverat, et Alexandrinam quoque civitatem iatraliptæ suo petit.

(Conf. ep. 4, et 5.)

C. PLINIUS TRAJANO.

Ago gratias, Domine, quod et jus Quiritium libertis necessariæ mihi feminæ, et civitatem Romanam Harpocrati, iatraliptæ meo, sine mora indulsisti. Sed quum annos ejus et censum, sicut præceperas, ederem, admonitus sum a peritioribus, debuisse me ante ei Alexandrinam civitatem impetrare, deinde Romanam, quoniam esset Ægyptius. Ego autem, quia inter Ægyptios cæteros- 2
que peregrinos nihil interesse credebam, contentus fueram hoc solum scribere tibi, eum scilicet a peregrina manumissum, patronamque ejus jam pridem decessisse. De qua ignorantia mea non queror, per quam stetit, ut tibi pro eodem homine sæpius obligarer. Rogo itaque, ut beneficio tuo legitime frui possim, tribuas ei et Ale-

XXII. 1. *Annos......et censum.* Hæc enim professio necessaria, ut scribatur aliquis in tabulis censualibus. Notum ex oratione *pro Archia Poeta*. G.

2. *Per quam stetit, ut tibi pro eodem homine* etc. Elegans erroris sui excusatio. Non queror de errore meo, quum non uno libello petii, quod petendum erat; non excuso tibi duplicem objectam pro una respondendi molestiam: nam eadem etiam tibi nata est bis mihi gratificandi, mihi nata bis tibi gratias agendi occasio. Sed illud nove dictum, *per quam stetit, ut obligarer.* Quum enim in hac formula, *stetit* alias vim suam retineat, ut sit *substitit, non progressum est, impeditum est;* non sequuntur apud antiquos, quantum observaverim, nisi verba negativa. Habuit tamen Secundus præceptoris sui auctoritatem. Sic enim Fabius decl. CCL, p. 451, Burm. *Fortasse per te stetit, ut injuriam hic quoque faceret.* G.

xandrinam civitatem, et Romanam. Annos ejus et censum (ne quid rursus indulgentiam tuam moraretur) libertis tuis, quibus jusseras, misi.

XXIII. (VIII)

TRAJANUS PLINIO S.

Civitatem Alexandrinam secundum institutionem principum non temere dare proposui : sed quum Harpocrati, iatraliptæ tuo, jam civitatem Romanam impetraveris, huic quoque petitioni tuæ negare non sustineo. Tu ex quo nomo sit, notum mihi facere debebis, ut epistolam tibi ad Pompeium Plantam, præfectum Ægypti, amicum meum, mittam.

XXIII. 1. *Ex quo nomo sit.* Respondet Plinius supra epist. V, ubi aliquid de *nomo*. G. — *Ægypti* præsides ex institutione Augusti *præfecti* dicebantur, erantque infimi dignitate inter præsides. Ed.

XXIV. (IX)

Commeatum in agros excurrendi petit, tum rerum suarum caussa, tum ut templum exstruat.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Quum divus pater tuus, Domine, et oratione pulcherrima, et honestissimo exemplo, omnes cives ad munificentiam esset cohortatus; petii ab eo, ut statuas principum, quas in longinquis agris per plures successiones traditas mihi, quales acceperam, custodiebam, permitteret

in municipium transferre, adjecta sua statua. Quodque
ille mihi cum plenissimo testimonio indulserat, ego sta-
tim decurionibus scripseram, ut assignarent solum, in
quo templum pecunia mea exstruerem : illi in honorem
operis ipsius electionem loci mihi obtulerunt. Sed pri- 3
mum mea, deinde patris tui valetudine, postea curis dele-
gati a vobis officii retentus, nunc videor commodissime
posse in rem præsentem excurrere. Nam et menstruum
meum Calend. Septembris finitur, et sequens mensis
complures dies feriatos habet. Rogo ergo, ante omnia 4
permittas mihi, opus quod inchoaturus sum, exornare
et tua statua : deinde, ut hoc facere quam maturissime
possim, indulgeas commeatum. Non est autem simplici- 5
tatis meæ dissimulare apud bonitatem tuam, obiter te
plurimum collaturum utilitatibus rei familiaris meæ. Agro-
rum enim, quos in eadem regione possideo, locatio quum
alioqui CCCC excedat, adeo non potest differri, ut proxi-
mam putationem novus colonus facere debeat. Præterea
continuæ sterilitates cogunt me de remissionibus cogi-
tare : quarum rationem, nisi præsens, inire non possum.

XXIV. 1. *In municipium.* Tifernum Tiberinum. Videtur enim idem templum, de quo IV, 1, 5. G.

2. *In honorem.* Cortiana *in honore*, sed, ut videtur, invito Cortio. S.

3. *Delegati a vobis officii.* Loquitur de præfectura ærarii Saturni. Vid. ad X, 20, 1. G.

— *Menstruum meum.* Pulchre hic ostendit Buchnerus, per menstruas vices administrari solita Romæ collegarum munera. De fascibus Consulum res apparet etiam ex Sueton. Cæs. capit. 20; et Gell. II, 15. G. — *Septembris.* Immo Calendis *Septembribus.* S. — *Dies feriatos habet.* Vindemiales præsertim, item ludos, quod apparet ex Kalendariis. G.

5. *Bonitatem.* Hic habemus prima semina formularum, quibus postea stilus curialis usus est. Apud Symmachum occurrunt illa : *vestra serenitas*, *mansuetudo*, *celsitudo*, *tua æternitas*, aut *perennitas*, *æternitas numinis vestri*, *sublimitatis vestræ felicitas*, *vestri numinis æterna justitia*, etc. Ed.

— *CD.* Supple *HS.* S. — *Putationem.* Vinearum, quæ fit mox a vindemia. Vid. Colum. IV, 9, 1, et IV, 10, 3. G.

— *De remissionibus.* Vid. IX, 37, 2. Sed de hac ipsa re videtur agere VIII, 2. init. G.

6 Debebo ergo, Domine, indulgentiæ tuæ et pietatis meæ celeritatem, et status ordinationem, si mihi ob utraque hæc dederis commeatum XXX dierum. Neque enim angustius tempus præfinire possum, quum et municipium et agri, de quibus loquor, sint ultra centesimum et quinquagesimum lapidem.

6. *Pietatis.......celeritatem.* Ut templo ædificando, ponendisque in eo statuis, mox satisfaciam meæ in Nervam atque te pietati. G.—*Status ordinationem.* Ut mox constituere possim, quid meum sit, quid alienum, quod scire ante non possum, quam remissiones illæ ordinatæ fuerint. *Status* hanc significationem esse, ut certam et securam patrimonii etiam rationem possessionemque notare possit, nullum dubium est: licet exempla, quæ hic dedit Gronovius, ad rem familiarem, certe solam, pertinere non putem. Vid. Vell. II, 2, 3; II, 72, 5. Tac. III, 28, 5. G. — *Statum* Gesnerus sensu nimis angusto intelligit. Complectitur enim non solum illas remissiones, sed etiam agrorum locationem, omninoque rationem rei familiaris Secundi. S.

XXV.

TRAJANUS PLINIO S.

Et privatas multas et omnes publicas caussas petendi commeatus reddidisti: mihi autem vel sola voluntas tua suffecisset. Neque enim dubito te, ut primum potueris, ad tam districtum officium reversurum. Statuam poni mihi a te eo, quo desideras loco, quanquam ejusmodi honorum parcissimus, tamen patior, ne impedisse cursum erga me pietatis tuæ videar.

XXVI. (XVI)

Suum ad Bithyniam accessum nuntiat.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Quia confido, Domine, ad curam tuam pertinere, nuntio tibi, me Ephesum cum omnibus meis ὑπὲρ Μαλέαν navigasse. Quamvis contrariis ventis retentus, nunc destino partim orariis navibus, partim vehiculis, provinciam petere. Nam sicut itineri graves æstus, ita continuæ navigationi etesiæ reluctantur.

XXVI. 1. *Me Ephesum....navigasse.* Cur huc appulerit, docet J. A. Ernestius ad h. l. S. — *Me Ephesum ...navigasse.* Cur hoc narrat? scil. quia ibi appellere primum Præsides debebant. Vid. *Ulpian.* § 4, de Off. Procons. Inde terra ibant ad provincias destinatas in istis regionibus. Cf. ep. 28. Ern. — Ὑπὲρ Μαλέαν. Mentionem hujus infimi ad austrum promontorii Laconiæ facit quasi proverbio (Μαλέαν δὲ κάμψας ἐπιλάθου τῶν οἴκαδε, circa Maleam cursum flectens obliviscere, quæ domi sunt), quod infame naufragiis et latronibus esset. Vid. Berkel. ad Steph. Byzant. h. v. G. — Nunc *Malvasia* dicitur. Ed. — Sulpicius, ep. ad Ciceronem (4, 12.), *ille, ut aiebat,* ὑπὲρ Μαλέας *in Italiam versus navigaturus erat.* Ad q. l. vid. Victorius pag. 201 : ed. Græv. S.

— *Retentus.* Aut sic interpungendum, aut, si cum aliis editoribus *quamvis.............retentus* antecedentibus continues, legendum, quod jam Stephanus suasit, *retentum.* Prius cum Gesnero præferes, si contuleris ep. 28, 2. S. — *Orariis navibus.* Parvis, quibus *oræ* leguntur, an quæ *oris*, id est, funibus e litore trahuntur? recte huc advocavit vir doctus illud Rutilii I, 129 : *Progredimur parvis per litora proxima cymbis, Quarum perfugio crebra pateret humus.* G.

—*Etesiæ.* Tendenti nempe in Bithyniam, versus Septentrionem, reflant etesiæ, boreales venti, etiam Nilum retinere quibusdam crediti, etc. G.

XXVII. (XVII)

TRAJANUS PLINIO S.

Recte renuntiasti mihi, Secunde carissime. Pertinet enim ad animum meum, quali itinere in provinciam pervenias. Prudenter autem constituis interim navibus, interim vehiculis uti, prout loca suaserint.

XXVII. 1. *Mihi S. c.* Al. *mi Secunde carissime.* Frequens hoc in Trajani ad Plinium epistolis: malimque et hic, ut amantius. S. —*Pertinet enim ad animum meum ...pervenias.* Majus hoc quiddam, quam quod Plinius scripserat, *ad curam tuam.* Curamus multa, quæ tamen ad animum nostrum non pertinent. S.

XXVIII. (XVIII)

Nuntiat se tandem in provinciam venisse, et rationes excutere, propter quas mensorem ex Urbe petit.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Sicut saluberrimam navigationem, Domine, usque Ephesum expertus, ita inde, postquam vehiculis iter facere cœpi, gravissimis æstibus, atque etiam febriculis
2 vexatus, Pergami substiti. Rursus, quum transissem in orarias naviculas, contrariis ventis retentus, aliquanto tardius, quam speraveram, id est, XV Calend. Octobres,

XXVIII. 1. *Expertus.* Desideres hic *sum expertus.* S.—*Pergamus,* urbs Mysiæ ad Caicum fluvium paullo remotior a mari. Ed.

2. *Id est, XV Calend. Octobres.* E glossa nata videntur J. A. Ernestio. Non assentior. Conferenti enim seriem eorum, quæ Trajanus his Plinii

Bithyniam intravi. Non possum tamen de mora queri, quum mihi contigerit, quod erat auspicatissimum, natalem tuum in provincia celebrare. Nunc rei publicæ Pru- 3
sensium impendia, reditus, debitores excutio: quod ex ipso tractu magis ac magis necessarium intelligo. Multæ enim pecuniæ variis ex caussis a privatis detinentur: præterea quædam minime legitimis sumptibus erogantur.
Hæc tibi, Domine, in ipso ingressu meo scripsi. Quinto 4
decimo Calend. Octobres, Domine, provinciam intravi, quam in eo obsequio, in ea erga te fide, quam de genere humano mereris, inveni. Dispice, Domine, an necessa- 5
rium putes, mittere huc mensorem. Videntur enim non mediocres pecuniæ posse revocari a curatoribus operum,

literis rescripsit, apparet, hoc loco diem ingressus in provinciam indicatum fuisse. S.—Aliquanto tardius, id est, *XV. Kalend. Octobr.* Bithyniam intravi. An illa, id est,.... *Octobres* sunt e glossa, addita e sequentibus temere? Cur enim dicatur bis eadem res? Mox: *quinto decimo Kal. Oct. provinc. intravi*, etc. Ern.

3. *Prusa.* Duas hujus nominis urbes Bithynia habuit, *Prusam* ad Olympum, et *Prusam* sub Hypio monte. Nunc prior intelligenda est. Ed. — *Tractu.* Forte *tractatu*, quod ex conjectura Rittershusiana assumpsit Cortius. G. — Assumpsit item Gierigius. Vid. J. A. Ernestium ad h. l. S.

—Quod isto *tractu* magis ac magis necessarium intelligo. Semper pro errore typographico habui *tractu*. Video tamen viros doctissimos dubitare et *tractu* tueri. Non bene faciunt. *Rationes* non dicuntur *trahi*, sed *tractari*, vid. ep. 28. Probo Cortii judicium, qui de Rittershusii conjectura recepit *tractatu* quod et infra occurrit. Ern.

4. *Hæc tibi....... inveni.* Uncis hæc, ut spuria, Gierigius inclusit. Laudo factum. S.

5. *Mensorem. Ædificiorum* intellige, quod nomen etiam adjicitur in vetustis aliquot inscriptionibus apud Grut. p. 623, f. Sunt nempe hi *mensores* architecti, qui dimensis omnibus æstimant materiam pariter atque operam ædificiorum. Videtur autem Plinius Roma petiisse mensorem, non tam, quod peritus nemo esset in provincia, quam quod fidem non haberet Græculis, metueretque, ne illi odio aut amori, vel lucro adeo, plus darent, quam fidei et religioni. Quam frequens hic fraus fuerit, docet titulus Digestorum XI, 6, si mensor falsum modum dixerit. Ad similem quæstionem simile responsum accipit Secundus 48, 6; 49, 3. G.

—*Si..... aguntur.* Vix ferri hic potest indicativus modus, non propter conditionalem *si*, quæ sine dubio indicativo sæpe jungitur; sed quod ipsa sententia omnino suspensa, et cum modesta dubitatione

si mensuræ fideliter aguntur. Ita certe prospicio ex ratione Prusensium, quam cum Maximo tracto.

conjuncta, videtur. Nolui tamen contra libros, quod sciam, omnes aliquid mutare. Sic mox XL, 4. G. — Adscivit Gierigius *agantur*. Cf. J. A. Ernestius ad h. l. S. — *Aguntur*. Aures meæ desiderant *agantur*: quod etiam in editionibus pluribus reperitur. Sensit et Gesnerus, sed fundamentum sensus non vidit. Illud *videntur posse* conjunctivum requirit. Ern.

—*Quam cum Maximo tracto*. Maximus Trajani libertus et procurator, quem in Bithynia aliquandiu cum Plinio una fuisse ex epp. 38, 51, apparet. Ed.

XXIX.

TRAJANUS PLINIO S.

Cuperem sine querela corpusculi tui, et tuorum, pervenire in Bithyniam potuisses, ac simile tibi iter ab Epheso ei navigationi fuisset, quam expertus usque illo
2 eras. Quo autem die pervenisses in Bithyniam, cognovi, Secunde carissime, literis tuis. Provinciales, credo, prospectum sibi a me, intelligent. Nam et tu dabis operam, ut manifestum sit illis, electum te esse, qui ad eosdem
3 mei loco mittereris. Rationes autem in primis tibi rerum publicarum excutiendæ sunt. Nam et esse eas vexatas satis constat. Mensores vix etiam iis operibus, quæ aut Romæ, aut in proximo, fiunt, sufficientes habeo: sed in omni provincia inveniuntur, quibus credi possit, et ideo non deerunt tibi, modo velis diligenter excutere.

XXIX. 1. *Tuorum*. Nolim tentare: per se enim intelligitur, gravissimos illos æstus etiam comitibus Plinii molestos fuisse. Cæterum quid in hac epistola joculare insit, non video: immo omnia, ut peramanter, ita graviter scripta sunt. S.

3. *Suffic*. Tanto enim ædificandi studio tenebatur Trajanus ut *orbem terrarum ædificasse* diceretur. Ed.

XXX.

Consulit, custodiæ per publicos servos asservandæ sint, an per milites.

C. PLINIUS TRAJANO S.

Rogo, Domine, consilio me regas hæsitantem, utrum
per publicos civitatum servos (quod usque adhuc factum),
an per milites, asservare custodias debeam. Vereor enim,
ne et per servos publicos parum fideliter custodiantur,
et non exiguum militum numerum hæc cura distringat.
Interim publicis servis paucos milites addidi. Video tamen 2
periculum esse, ne id ipsum utrisque negligentiæ caussa
sit; dum communem culpam hi in illos, illi in hos regerere
posse confidunt.

XXXI. (XXI)

TRAJANUS PLINIO S.

Nihil opus est, mi Secunde carissime, ad continendas custodias, plures commilitones converti. Perseveremus in ea consuetudine, quæ isti provinciæ est, ut per publicos servos custodiantur. Etenim, ut fideliter hoc faciant, in tua severitate ac diligentia positum est. In primis enim, sicut scribis, verendum est, ne, si permisceantur servis publicis milites, mutua inter se fiducia negligentiores sint: sed et illud hæreat nobis, quam paucissimos milites a signis avocandos esse.

XXXII. (XXII)

Cur nondum a Basso supernumerarios milites revocaverit, significat.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Gabius Bassus, præfectus oræ Ponticæ, et reverentissime et officiosissime, Domine, venit ad me, et compluribus diebus fuit mecum. Quantum perspicere potui, vir egregius, et indulgentia tua dignus: cui ego notum feci, præcepisse te, ut ex cohortibus, quibus me præesse voluisti, contentus esset beneficiariis decem, equitibus duobus, centurione uno. Respondit, non sufficere sibi hunc numerum, idque se scripturum tibi. Hoc in caussa fuit, quo minus statim revocandos putarem, quos habet supra numerum.

XXXII. *Pontum,* concedente Polemone rege, Nero in provinciæ formam redegit. Conjuncta erat cum Bithynia, sed *oræ* ejus præerat *præfectus,* qui parebat præsidi Bithyniæ. Ed.

— *Beneficiariis.* Dubiæ admodum conditionis homines in locum suum vindicasse videtur vir illustris Ge. Christian. Gebauerus in originibus Feodi p. 6, sqq. Breviter, sunt milites beneficio Ducis sui, seu Tribuni a durioribus militiæ muneribus, portandi, fodiendi, liberi, ut propriam belli operam tanto enixius navarent, quos proinde Duces custodiæ et ministeriorum quorumdam caussa circa se habebant ἐπὶ θεραπείᾳ τῶν Μαγιστράτων τεταγμένοι, ut optime in glossis verborum juris Car. Labbæi ex ipsius emendatione definiuntur. Hæc descriptio ad loca veterum omnia convenit, et ad conciliandum cum Festo, id est, Verrio Flacco, Vegetium etiam valet: quod ex Gebaueri observatis in thesauro Linguæ Latinæ ostendere non omittemus. G.

XXXIII. (XXIII)

TRAJANUS PLINIO S.

Et mihi scribit Gabius Bassus, non sufficere sibi eum militum numerum, qui ut daretur illi, mandatis meis complexus sum. Quod quæris, scripsisse me, ut notum haberes, his literis subjici jussi. Multum interest, res poscat, an homines imperare latius velint. Nobis autem utilitas demum spectanda est: et quantum fieri potest, curandum, ne milites a signis absint.

XXXIII. *Quod quæris scripsisse.* Locus depositus, cui tamen sensum mentemque reddidit illustris Gebauerus laudatis modo origg. Feodi I, A. p. 8, not. z. *Quoi quæ rescripserim, ut notum haberes.* Mirifice favet huic conjecturæ antiqui Codicis lectio a Catanæo prolata, *Quot quæris scripsisse, me:* quam si recipimus, ipsum tamen *Quoi* non tam a Plinio, quam a librario antiquario, qui pro *Cui* ita dederit, acceptum referendum videtur. G. —*Demum* solum, tantum, explicant Gloss. Ed.

XXXIV. (XXIV)

Prusensium nomine balineum rogat exstrui.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Prusenses, Domine, balineum habent et sordidum et vetus. Id itaque, indulgentia tua, restituere desiderant: ego tamen æstimans novum fieri debere, videris mihi de-

XXXIV. 1. *Ego tamen... videris.* Manifestum anacoluthon, sive Plinii fusum incuria, sive descriptoribus imputandum sit. Quam non infrequentia sint talia apud optimos quosque scriptores, docent quos laudat

2 siderio eorum indulgere posse. Erit enim pecunia, ex qua fiat : primum ea, quam revocare a privatis et exigere jam cœpi : deinde, quam ipsi erogare in oleum soliti, parati sunt in opus balinei conferre. Quod alioqui et dignitas civitatis, et sæculi tui nitor postulat.

Cort. ad Sallust. Jug. XXX, 1, add. Davis. ad. Cic. Tusc. II, 1. Simillimum est Hirtii de B. Afr. c. 25, pr. *Rex Juba cognitis Cæsaris difficultatibus, et copiarum paucitate*, visum est, etc. Etiam hic plura dedit Davisius. G.

2. *Revocare a privatis.* Vid. ep. 28, 3. G.—*In oleum.* Quod publice præberetur in balneis : unde publicum munus ut *sitonias*, sic *elæonias*, σιτωνίας, ἐλαιωνίας, *emendi olei*, de quo l. XVIII, § 5, π. de vacat. et excusat. muner. add. Cujac. ad l. VI, π. de excusationibus. Vetus lapis ap. Grut. p. 375, 5. « L. Cæcilius... HS. N. XXX. municipibus Comensibus legavit, quorum reditu quotannis per Neptunalia oleum in campo, et in thermis, et balineis omnibus, quæ sunt Comi, populo præberetur. » G.

XXXV. (XXV)

TRAJANUS PLINIO S.

Si instructio novi balinei oneratura vires Prusensium non est, possumus desiderio eorum indulgere : modo ne quid ideo aut intribuant, aut minus illis in posterum fiat ad necessarias erogationes.

XXXVI. (XXVI)

De militibus, liberto Cæsaris relinquendis, consulit.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Maximus, libertus et procurator tuus, Domine, præter decem beneficiarios, quos assignari a me Gemellino, optimo viro, jussisti, sibi quoque confirmat necessarios esse milites. Ex his interim, sicut inveneram, in ministerio ejus relinquendos existimavi: præsertim quum ad frumentum comparandum iret in Paphlagoniam. Quin etiam tutelæ caussa, quia desiderabat, addidi duos equites. In futurum quid servari velis, rogo rescribas.

XXXVI. *Maximus.* De quo etiam supra in ep. 17. G. — *Beneficiarios.* Vid. quoque supra ad ep. 32. G. —*Virdius Gemellinus* et ipse Cæsaris procurator, sed non libertus. Ed. —*Interim, sicut inveneram in ministerio*, videtur numerus militum deesse. G.

XXXVII. (XXIX)

TRAJANUS PLINIO S.

Nunc quidem proficiscentem, ad comparationem frumentorum, Maximum, libertum meum, recte militibus instruxisti. Fungebatur enim et ipse extraordinario munere. Quum ad pristinum actum reversus fuerit, sufficient illi duo a te dati milites, et totidem a Virbio Gemellino, procuratore meo, quem adjuvat.

XXXVIII. (XXX)

Consulit de pœna servorum inter tirones repertorum.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

SEMPRONIUS Cælianus, egregius juvenis, repertos inter tirones, duos servos misit ad me: quorum ego supplicium distuli, ut te, conditorem disciplinæ militaris
2 firmatoremque, consulerem de modo pœnæ. Ipse enim dubito ob hæc maxime, quod, ut jam dixerant, sacramento militari nondum distributi in numeros erant. Quid ergo debeam sequi, rogo, Domine, scribas, præsertim quum pertineat ad exemplum.

XXXVIII. 1. *Duos servos.* Laudavit opportune Buchnerus l. XI, π. de re milit. ubi Marcianus, *Ab omni*, inquit, *militia servi prohibentur; alioquin capite puniuntur.* G.

2. *Quod, ut jam dixerant, sacramento*, etc. Interpungendum: *quod, ut jam dixerant sacramento militari, nondum*, etc. *Sacramento dicere* solennis locutio. S.

XXXIX. (XXXI)

TRAJANUS PLINIO S.

SECUNDUM mandata mea fecit Sempronius Cælianus, mittendo ad te eos, de quibus cognosci oportebat, an capitale supplicium meruisse videantur. Refert autem, voluntarii se obtulerint, an lecti sint, vel etiam vicarii
2 dati. Lecti si sunt, inquisitor peccavit: si vicarii dati,

XXXIX. 2. *Inquisitor.* Libri veteres *inquisitio;* quod præferendum videtur, tanquam paullo abstrusius, neque tamen non verum, ut *mini-*

penes eos culpa est, qui dederunt : si ipsi, quum haberent conditionis suæ conscientiam, venerunt, animadvertendum in illos erit. Neque enim multum interest, quod nondum per numeros distributi sunt. Ille enim dies, quo primum probati sunt, veritatem ab his originis suæ exigit.

sterium pro *ministris* et i. g. a. G.— Prætulit cum Longolio Gierigius. S. — *Quo primum probati sunt.* Quo tribunus vel ipse dux exploratione facta illos idoneos et recipiendos judicavit, licet non statim sacramento dixerint. Explicat Vegetius I, 4, *cujus ætatis tirones* probandi, et c. 5, *qua statura sint* probandi, etc. Probatur autem, ut obiter adjiciamus locum, qui nos detinuit : « adolescens vigilantibus oculis, erecta cervice, lato pectore, humeris musculosis, valentibus digitis, longioribus brachiis, ventre modico, exilior cruribus, suris, et pedibus non superflua carne distentis, sed nervorum duritia collectis. » Quo igitur die probati sunt, significante eo, qui delectum agit, eos sibi probari, se velle illos recipere, indicare debent originem suam, etc. G.

XL. (XXXII)

Quærit, quid faciendum de damnatis sit, qui ministeriis publicis se immiscuerunt.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Salva magnitudine tua, Domine, descendas oportet ad meas curas, quum jus mihi dederis referendi ad te, de quibus dubito. In plerisque civitatibus, maxime Nico- 2
mediæ et Niceæ, quidam vel in opus damnati, vel in ludum, similiaque his genera pœnarum, publicorum servorum officio ministerioque funguntur, atque etiam, ut publici servi, annua accipiunt. Quod ego quum audis-

XL. 2. *In opus, in ludum. In opus* quale est *metalli; in ludum* gladiatorium, vel venatorium, ubi depugnandum cum bestiis. Laudatus jam hic est Paullus, rec. sent. V, 17, it. Ulpian. l. VIII, π. de pœnis § 5, sq. G. — *Servorum* illorum alii erant tabelliones, alii actores. Ed.

3 sem, diu multumque hæsitavi, quid facere deberem. Nam
et reddere pœnæ post longum tempus plerosque jam se-
nes, et, quantum adfirmatur, frugaliter modesteque
viventes, nimis severum arbitrabar; et in publicis officiis
retinere damnatos, non satis honestum putabam: eosdem
rursus a republica pasci otiosos, inutile; non pasci, etiam
4 periculosum existimabam. Necessario ergo rem totam,
dum te consulerem, in suspenso reliqui. Quæres fortasse,
quemadmodum evenerit, ut pœnis, in quas damnati erant,
exsolverentur: et ego quæsivi, sed nihil comperi, quod
affirmare tibi possum. Ut decreta, quibus damnati erant,
proferebantur; ita nulla monimenta, quibus liberati pro-
5 barentur. Erant tamen, qui dicerent deprecantes, jussu
proconsulum legatorumve dimissos. Addebat fidem, quod
credibile erat, neminem hoc ausum sine auctore.

3. *Periculosum.* Ne victum peterent, unde non oportet, cum damno privatorum et rei publicæ. G.

4. *In quas damnati.* Libri quidam *dati*, eleganter et bonis auctoribus, ipsoque mox Trajano, ultimis proximæ epistolæ verbis. G. — *Quod... possum.* Verius videtur *possim*, ut infinita magis et incerta reddatur oratio. Sed ætati suæ hic forte indulsit Plinius, ut in illo *si aguntur* X, 28, 5. G. — Vid. J. A. Ernest. ad h. l., qui *possim* non sprevisset, si reputasset, *comperi* hic non dici ἀορίστως, sed habere vim τοῦ παρακειμένου. S. — Et ego quæsivi, sed nihil comperi, quod adfirmare tibi *possum*. Senserat *Gesnerus*, non bene dici hic *possum*, et ei verius videbatur *possim*; forte tamen hic ætatis suæ consuetudine indulsisse. Immo scribendum est *possem* secundum legitimam rationem; nec in hoc indulgere *Plinius* ætati potuit: etsi scio, paullatim cœpisse aberrare Latinos a legitima consuetudine, sed eos, qui a Germanicis nationibus infecti essent. Ern.

— *Monimenta*, documenta, quidquid vim probandi habet. Ed.

XLI. (XXXIII)

TRAJANUS PLINIO S.

Memineris, idcirco te in istam provinciam missum,
quoniam multa in ea emendanda apparuerint. Erit autem
vel hoc maxime corrigendum, quod qui damnati ad pœ-
nam erant, non modo ea sine auctore, ut scribis, liberati
sunt, sed etiam in conditionem proborum ministrorum
retrahuntur. Qui igitur intra hos proximos decem annos 2
damnati, nec ullo idoneo auctore liberati sunt, hos opor-
tebit pœnæ suæ reddi : si qui vetustiores invenientur, et
senes, ante annos decem damnati, distribuamus illos in
ea ministeria, quæ non longe a pœna sint. Solent enim
ejusmodi, ad balineum, ad purgationes cloacarum, item
munitiones viarum et vicorum, dari.

XLI. 1. *Vel hoc maxime.* Accedo Rittershusio *hoc vel maxime* corrigenti. S.

2. *Balineum, ad purgationes cloacarum.* Servi qui ad *balineum* atque ad alia ministeria vel sordida vel molesta adhiberi solebant *mediastini* dicebantur. Ed.

XLII. (XXXIV)

Nicomedense incendium narrat, et institutionem collegii fabrum commendat.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Quum diversam partem provinciæ circumirem, Nicomediæ vastissimum incendium multas privatorum domos,

XLII. 1. *Quum diversam partem.* Videtur hoc indicare, per absentiam suam in diversa ac remotiore parte provinciæ rem secius administratam

et duo publica opera, quamquam via interjacente, Gerusian et Isson, absumpsit. Est autem latius sparsum; primum violentia venti, deinde inertia hominum, quod satis constat otiosos et immobiles tanti mali spectatores perstitisse: et alioqui nullus usquam in publico sipho, nulla hama, nullum denique instrumentum ad incendia compescenda. Et hæc quidem, ut jam præcepi, parabuntur. Tu, Domine, dispice, an instituendum putes collegium fabrorum, dumtaxat hominum CL; ego attendam, ne quis, nisi faber, recipiatur, neve jure concesso in aliud utatur. Nec erit difficile custodire tam paucos.

Nicomediæ. G.—*Gerusian*. Gerusia, γερουσία, ad verbum *senatum* notat: unde etiam Plutarchus lib. An seni resp. p. 1413, extr. τὴν ἐν Λακεδαίμονι παραζευχθεῖσαν ἀριστοκρατίαν τοῖς βασιλεῦσιν....ὁ Λυκοῦργος ἄντικρυς γερουσίαν ὠνόμασεν· ἡ δὲ Ῥωμαίων σύγκλητος ἄχρι νῦν γερουσία καλεῖται. De Lacedæmoniis etiam Paus. Lacon. p. 92, 16: Ἡ μὲν δὴ γερουσία συνέδριον Λακεδαιμονίοις κυριώτατον τῆς πολιτείας. Pronum igitur erat *Gerusian* interpretari *curiam*, senatus habendi templum. Sed est etiam locus notabilis Vitruvii II, 8: *Cræsi domus quam Sardiani civibus ad requiescendum ætatis otio, seniorum collegio Gerusian dedicaverunt*. Eadem repetit avunculus Plin. nostri XXXV, 14. s. 49. Fuerit itaque quasi *Prytaneum* Atheniensium, ubi honoris caussa aluntur senes de republica bene meriti. Sed *Gerontocomeion* egestati senum levandæ dicatum, etc. G.— *Et Isson*. Non habeo melius quidquam conjectura Rittershusiana [immo Catanæi. S.]. *Iseon*, Ἰσεῖον, templum Isidis: cujus monetæ nominum magnam vim, neque hoc omisso, recenset Fabric. B. G. II, 1, 7; vol. I, pag. 257, sq. Quin ab Eutropio VII, extr. inter *opera*, quæ Romæ fecit Domitianus, etiam est *Iseum*, ubi male in paraphrasi edit. noviss. legitur τὸ Ἰσιὸν pro Ἰσεῖον· melius Cellar. Ἴσιον. G.

2. *Sipho*. Hesych. Σίφων· ὄργανόν τι εἰς πρόεσιν ὑδάτων ἐν τοῖς ἐμπρησμοῖς. Ed. — *Nulla hama*. Ad afferendam aquam. Romæ illud non negligebatur. Paullus l. III, π. de off. Præf. Virgil. § 3: *Sciendum est præfectum vigilum per totam noctem vigilare debere, et coerrare* (quid si *cærare*, hoc est, *curare?*) *cum hamis et dolabris*. De hamis etiam Cato R. R. 135. G.

3. *Ego attendam*. Suspecta imperatori collegia omnia: itaque cautionem promittit Secundus et tamen, ut statim videbimus, non persuadet. G.

XLIII. (XXXV)

TRAJANUS PLINIO S.

Tibi quidem, secundum exempla complurium, in mentem venit, posse collegium fabrorum apud Nicomedenses constitui. Sed meminerimus, provinciam istam, et præcipue eas civitates, ab ejusmodi factionibus esse vexatas. Quodcunque nomen ex quacunque caussa dederimus iis, qui in idem contracti fuerint, hetæriæ, quamvis breves, fient. Satius itaque est comparari ea, quæ ad coercendos 2
ignes auxilio esse possint, admonerique dominos prædiorum, ut et ipsi inhibeant; ac, si res proposcerit, accursu populi ad hoc uti.

XLIII. 1. *Factionibus*. Quibus occasionem dederant collegia ejusmodi: nempe homines honestissima etiam de caussa collecti, interdum, ubi vires suas sentiunt, contra rem publicam coitionem faciunt. Quid collegia opificum, quas *Gildas* vocant (gallice dicimus *les confréries*. Ed.), sæpe turbaverint, notum est. Hæc caussa, obtentus certe, in Christianos sæviendi fuit. Vid. inf. ep. 97, 7. *Hetæria*, ab ἑταῖρος *sodalis*, ad congressum proprie pertinet, cui oblectatio sola proposita est, *sodalitium*. Sed multo facilius hæc in suspicionem adducitur. Novimus, quid nuper de *Collegii Fabrum Liberalium* Britannici coloniis per Franciam et Italiam metuerint quidam principes. Add. infra ep. 93, et 97, 7. Similis ex aliqua parte species tractatur ep. 117. G.

2. *Dominos prædiorum*. Urbanorum nempe: quæ apud Jurisconsultos præsertim frequens appellatio est. Vid. v. g. titulus Digestorum VIII, 2, de Servit. prædiorum urban. G.

XLIV. (XXXVI)

Vota pro principis salute suscepta et soluta nuntiat.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Solennia vota pro incolumitate tua, qua publica salus continetur, et suscipimus, Domine, pariter et solvimus, precati deos, ut velint ea semper solvi, semperque signari.

XLIV. *Solennia.* Buchnerus hic laudavit Caium l. 233, de V. S. *Post Kalendas Januarias die tertio pro salute principis vota suscipiuntur.* Ipsum hunc diem *Vota* appellatum censent. Sic principum *Natales* et *Parilia*, et *Kalendæ Januariæ*, et *Vota* junguntur apud Vopiscum Tac. IX. Vid. omnino Casaubon. ad Spartian. Adrian. c. XXIII. G.—*Semper solvi semperque signari.* Scripto comprehendi, ut exstet illorum memoria. Jam laudatus hic Rutgers. vol. V, 5. G.

XLV. (XXXVII)

TRAJANUS PLINIO S.

Et solvisse vos cum provincialibus, diis immortalibus vota pro mea salute et incolumitate, et nuncupasse, libenter, mi Secunde carissime, cognovi ex literis tuis.

XLVI. (XXXVIII)

Aquæductum, Nicomediæ frustra inceptum, perfici posse, si ex Urbe aquilex mittatur.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

In aquæductum, Domine, Nicomedenses impenderunt HS. XXX CCC XXIX, qui imperfectus adhuc relictus, ac etiam destructus est: rursus in alium ductum erogata sunt CC. Hoc quoque relicto, novo impendio est opus, ut aquam habeant, qui tantam pecuniam male perdiderunt. Ipse perveni ad fontem purissimum, ex quo videtur 1

XLVI. 1. Quum Plin. operibus publicis plurimum curæ impenderet, non dubito hanc epist. Nicomediæ haud diu post ejus adventum esse scriptam. Plin. autem an. 103 prov. intravit. Ed.—*HS XXX.* Ad primum hunc numerum, si sanus est, minimum intelligenda millia, ipse ordo numerorum suadet, et forte imposita fuit in libris antiquis transversa linea, a posterioribus, ut fit, omissa. Sunt enim 30,329 sestertii circiter 1200 imperiales. Quæ deinde sequuntur notæ, CC, in iis etiam intelligo millia, qui sunt 6666 2/3 imperiales. Alioquin non fuerit, cur imperator appellet *tantam pecuniam.* Quin, suadet epistola 48, 1, de *HS. centies*, ut putem non XXXM, s. *triginta millia* hic legendum, sed *tricies*, qui sunt centies mille imperiales: ac deinde *ducenties*, hoc est, 666,666 2/3 imperiales. Hæ demum summæ, tantis ac tam magnificis operibus dignæ. Cæterum si quis lector et hanc epistolam recte intelligere, et de hac tota ratione antiquæ magnificentiæ recte edoceri cupit, legendi erunt commentarii illustrissimi marchionis Poleni ad Frontinum, quo opere nihil in hoc genere perfectius limatiusque visum adhuc esse, mihi videbatur. G.—In numeris inpensarum hæsit *Gesnerus*, sive potius in modo numerorum, qui per signa scripta sunt, enunciandorum; putatque in primo *HS. XXX* exprimendum esse *tricies*, in altero *CC ducenties*, ut summæ aptæ operi, de quo sermo est, fiant. Sed ei rei refragatur, in altero quidem, latinitas: *rursus in alium ductum erogata sunt HS. CC.* Deberet esse *erogatum est HS. CC.* Si sestertia intelligimus, ut secundum hoc debemus, minores quidem, quam pro operum istorum modo, summæ existunt: sed inchoata tantum opera erant, et relicta; unde tamen magna est pecunia, quæ perierat. Ern.

aqua debere perduci, sicut initio tentatum erat, arcuato opere, ne tantum ad plana civitatis et humilia perveniat. Manent adhuc paucissimi arcus : possunt et erigi quidam lapide quadrato, qui ex superiore opere detractus est : aliqua pars, ut mihi videtur, testaceo opere agenda erit;
3 id enim et facilius et vilius. Et in primis necessarium est, mitti a te vel aquilegem vel architectum, ne rursus eveniat, quod accidit. Ego illud unum adfirmo, et utilitatem operis et pulchritudinem sæculo tuo esse dignissimam.

— *Perduci...... arcuato opere...... arcus*, quibus Romanorum aquæductus impositi, quibusdam in locis, auctore Frontino, centum novem pedes sublati erant. Ed.—*Testaceum* varie fiebat, ex arena, e marmore, et testis ferreo pilo contusis et calci mixtis. Plinius Historiæ Naturalis libro XXXVI, 23; Vitruvius libro VII, 3 et 4. Ed.

XLVII. (XXXIX)

TRAJANUS PLINIO S.

Curandum est, ut aqua in Nicomedensem civitatem perducatur. Vere credo, te ea, qua debebis, diligentia hoc opus adgressurum. Sed, me Dius fidius, ad eamdem diligentiam tuam pertinet, inquirere, quorum vitio ad hoc opus tantam pecuniam Nicomedenses perdiderint, ne, quum inter se gratificantur, et inchoaverint aquæ-

XLVII. *Ad hoc opus*. Al. *Ad hoc tempus*. Quod J. A. Ernestio haud displicet. S.

— *Quum*. Cum J. Fr. Gronovio legendum *dum*. Sic et J. A. Ernest. Cæterum Gierigius errat ante *et inchoaverint* inserendum esse *impune* arbitrans. Non meminerat, *ne* hic πευστικῶς dictum esse. Vid. Perizon. ad Sanct. Min. IV, 15, 30. S. — Ne, *quum* inter se gratificantur. Recte judicavit *J. F. Gronovius*, hic rescribendum esse *dum*, quod ego sine hæsitatione in textum intulerim. Ortum est vitium a librariis imperitis, ad suæ linguæ modum

ductus, et reliquerint. Quid itaque compereris, perfer in notitiam meam.

refingentibus. Nam et nostri imperite dicunt interdum *quum* pro *dum*. Ern. — *Ad hoc opus*. Libri quidam editi habent *ad hoc tempus*. Operi sane non convenit *perdiderint*: forte totum est a librariis, et e superiori *hoc opus* huc tractum. Id si non est, sane *tempus* legendum. Ern. — *Quid itaque compereris, perfer in notitiam nostram*. *Quid* sine dubio vitiosum est, corrigendumque *Quod*. Sermo est enim de futuro. Jubet cognoscere rem, et ad ipsum referre, quod repererit. Etiam infra hoc genus vitii in libris notavi. Ern.

— *Quidquid itaque compereris*. An *quidquid*? Nisi cum J. A. Ernestio malis *quod*. S.

XLVIII. (XL)

De Nicensium et Claudiopolitanorum ædificationibus consulit.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Theatrum, Domine, Niceæ maxima jam parte constructum, imperfectum tamen, sestertium, ut audio (neque enim ratio plus excussa est), amplius centies hausit: vereor ne frustra. Ingentibus enim rimis descendit et hiat, 2 sive in caussa solum humidum et molle, sive lapis ipse gracilis et putris: dignum est certe deliberatione, sitne faciendum, an sit relinquendum, an etiam destruendum.

XLVIII. 1. *Plus*. J. A. Ernestius pro vitioso habet rescribitque *dum*. Legendumne *penitus*? Certe *plus* vix genuinum. S. — Neque enim ratio *plus* excussa est. Credo *plus* esse vitiosum, rescribendumque *dum*. Ratio nondum excussa erat. Habebat enim tantum de auditu. *Ut audio*, inquit, *HS. amplius centies hausit*. Cl. *Longolius* nos amandat ad *Perizonii* dicta de usu verbi *plus* ad Sanctii Minervam IV, 2, 1; sed ea nihil efficiunt. Ern.

2. *Descendit*. Tuetur hoc J. A. Ernestius, quem vide. S. — *Descendit* et hiat. Frustra hæsere viri docti in primo verbo; tentaruntque *discedit*. *Descendit* refertur ad *solum*, quo subsidente, a mole ædificii, rimæ aguntur. Ern. — *Sitne .... an sit*. Servavi lectionem Cellarianam, quum adhuc unum *an* sequatur. Quæ

Nam fulturæ ac substructiones, quibus subinde suscipi-
3 tur, non tam firmæ mihi quam sumptuosæ videntur. Huic theatro ex privatorum pollicitationibus multa debentur, ut basilicæ circa, ut porticus supra caveam: quæ nunc omnia differuntur cessante eo, quod ante peragendum
4 est. Iidem Nicenses gymnasium, incendio amissum, ante adventum meum restituere cœperunt longe numerosius laxiusque, quam fuerat. Etiam aliquantum erogaverunt: periculum est, ne parum utiliter. Incompositum enim et sparsum est. Præterea architectus, sane æmulus ejus, a quo opus inchoatum est, adfirmat, parietes (quamquam viginti et duos pedes latos) imposita onera sustinere non posse, quia sine cæmento medio farti, nec testaceo opere

adferuntur ex bonæ ætatis scriptoribus ad tuendum usum τῆς *aut* post *utrum* aut *ne*, ea vereor, ut vel non habeant disjunctionem veram, aut librariis semibarbaris debeantur. Ipsum illud Nostri I, 18, 5, non ita cohæret, *Dispice an vertas, aut rescribas*: sed *dispice aut rescribe*. Vid. tamen ad Paneg. LXXXIV, 1. — Nec magis ita cohæret Trajani illud ep. 39, 1: *Refert autem, voluntarii se obtulerint, an lecti sint, vel etiam vicarii dati*. Ibi enim voluntariis opponuntur, et lecti, et vicarii dati. S.

3. *Porticus supra caveam*. Quibus ornetur et tegatur suprema illa post gradus omnes theatri præcinctio et ambulatio. G.

4. *Longe numerosius*. Vel plurium cubiculorum et membrorum, ut vult Gronovius, vel certe quod majorem hominum numerum capiat, ut *numerosa subsellia* II, 14, 6. G. — Non probat hæc J. A. Ernestius, nihil ipse afferens, quod melius sit. S. — Gymnasium. . . . . . . longe *numerosius* et laxius. Non videtur *numerosius* adhuc recte intelligendum esse. Nam nec multitudo cubiculorum et membrorum, nec multitudo hominum, quam capiebat, satis apta est sequentibus *Incompositum est et sparsum*, id est, cujus partes, quæ et ipsæ ædificiorum instar habebant, non aptæ inter se nexæ erant, sed dissitæ et per intervalla structæ: nisi vero huc *membra* in Gronoviana interpretatione trahas. Ern.

— *Sine cæmento*. *Cæmenta* magni lapides ad angulos rectos cæsi, fundamentis idonei. Hinc apud Horatium Od. III, 1, 34, quum jaci in altum moles debent, *cæmenta demittit redemptor*, ac III, 24, 3, *Cæmentis occupatur mare Tyrrhenum*, etc. Parietes itaque qui sustinere onera debent, cæmentis struuntur optime. Iidem *testaceo opere præcingi* dicuntur, quum *corium* illis, nam sic etiam loquuntur, inducitur ex testa s. figlina materia tusa, calce temperata. Hoc opere, quod *signinum* etiam vocatur, tegi parietes, hoc piscinas, hoc pavimenta fieri jubent rustici mei. Vid. Lex. Rust. et add. Polen.

præcincti. Claudiopolitani quoque in depresso loco, imminente etiam monte, ingens balineum defodiunt magis, quam ædificant, et quidem ex ea pecunia, quam buleutæ addunt beneficio tuo, aut jam obtulerunt ob introitum, aut nobis exigentibus conferent. Ergo quum timeam, ne illic publica pecunia, hic, quod est omni pecunia pretiosius, munus tuum male collocetur, cogor petere a te, non solum ob theatrum, verum etiam ob hæc balinea, mittas architectum, dispecturum, utrum sit utilius post sumptum, qui factus est, quoquo modo consummare

(Right margin: 5 beside the first line; 6 beside "aut nobis exigentibus conferent. Ergo quum timeam, ne")

ad Frontin. art. X, n. 9, et art. CXXV, n. 4. Hoc igitur vel signino vel testaceo munitus et præcinctus paries ab aquis tutus, vitium eo minus potest facere; hoc continetur, si quid etiam in medio *farcti* sit, hoc est, rudere, lapillis, glarea, modo impleti. Si vero *sine cæmento medio farti* tantum sint parietes, *nec certe testaceo opere præcincti*, facile aqua penetrat, facile dilabitur materia. Hæc ipsa interpretatio ostendit, falsam esse alteram lectionem, *quia sint cæmento medii farti. Cæmento farciri* non dicitur paries, sed materie minuta : a *cæmentis* non fit imbecillis aut vitiosus paries, sed substructionibus aptissimus. G. — Non rejiciam illud *sint*. Plinius enim videtur scripsisse : *quia sint sine*, etc. S.

5. *Claudiopolis* et Bithynium dicebatur, Ptol. V, 1. Ed. — *Buleutæ addunt.* Quid hic sibi velit *addunt*, quod libros omnes obsedit, nemo docet. *Additi* conjicit Casaubonus, plaudentibus aliis. Sermo enim est de *buleutis* s. *decurionibus* (quo nomine esse in aliis urbibus, qui Romæ *senatores*, translaticium est) qui beneficio Trajani creati, et reliquis *additi*, non a suis censoribus lecti sunt. Quid si *adjuncti* legamus? Hi quidem et sono vocis, et numero apicum, propius a verbo *addunt* videntur abesse. Res ipsa satis declaratur infra ep. 113 et 114. G. — Ego tamen vix intelligo, cur hoc in loco commemoretur illud, buleutas *creatos esse beneficio Trajani*. Hæc sententia plane aliena est. Mihi in voce *addunt* latere videtur vel hoc, *aut dant*, ut pecunia illa ex fisco Trajani vel saltem eo concedente ex ærario sumpta significetur; aut hoc, *dabunt*, eodem sensu. Unde et mox *munus dicitur*. E. — Conf. J. A. Ernestius ad h. l. Suspicor scribendum esse *addendi*. Nostra lectio nasci potuit ex altera forma, invecta fortasse a librario captante archaismos, *addundi* : quæ si cui mira videatur, sciat in Lucretio legi *reddundus* I, 54; V, 67. S. — Quam buleutæ *addunt* beneficio tuo. *Addunt* esse vitiosum, in eo fere consentiunt. Conjeci *qui sunt*, quod non displicebat *Gesnero* (vid. ep. ad h. l.), qui conjecerat *adjuncti*. Id verbum in hac re non est usitatum. Forte plane spurium et insititium est verbum. J. A. Ernest.

6. *Munus tuum*. Quod licet præter suas leges, ærarii supplendi caussa,

opera, ut inchoata sunt: an, quæ videntur emendanda, corrigere; quæ transferenda, transferre; ne, dum servare volumus, quod impensum est, male impendamus, quod addendum est.

legere supra numerum decuriones sive buleutas, qui pecuniam eo nomine publico conferant. G. — *Dum servare volumus, quod impensum est.* ut, *ne perdiderit, non cessat perdere lusor.* G.

XLIX. (XLI)

TRAJANUS PLINIO S.

Quid oporteat fieri circa theatrum, quod inchoatum apud Nicenses est, in re præsenti optime deliberabis et constitues. Mihi sufficiet indicari, cui sententiæ adcesseris. Tunc autem e privatis exigi opera tibi curæ sit, quum theatrum (propter quod illa promissa sunt) factum erit.
2 Gymnasiis indulgent Græculi; ideo forsitan Nicenses majore animo constructionem ejus adgressi sunt: sed oportet
3 illos eo contentos esse, quod possit illis sufficere. Quod Claudiopolitanis circa balineum, quod parum (ut scribis) idoneo loco inchoaverunt, suadendum sit, tu constitues. Architecti tibi deesse non possunt. Nulla provincia est,

XLIX. 1. *Mihi sufficiet.* Pronomen *Mihi* æque ad *sufficiet*, quam ad *indicari* referri potest. Sæpe talia occurrunt, ut notavimus ad VIII, 6, 17; it. ad VIII, 10. 12. G.

2. *Græculi*, ob mores minus severos, Græci a Romanis dicti sunt. Ipse Cicero adolescens e Græcia reversus vulgo Græculus dictus est. Ed. — *Gymnasiis indulgent* et plurima ædificant, et libentissime in iis tempus transigunt. Ed. — *Majore animo.* Animosius, cupidius, ut proinde majora viribus susceperint. G. — *Illos...... illis.* Alterutrum delet J. A. Ernestius. Sane abesse poterat. S. — Sed oportet *illos* eo contentos esse quod possit *illis* sufficere. Alterum vel *illos* vel *illis* delendum: malim prius. Ean.

3. *Quod Claudiopolitanis.* Al. bene: *Quid Claudiopolitanis.* S.

quæ non peritos et ingeniosos homines habeat: modo ne existimes, brevius esse, ab Urbe mitti, quum ex Græcia etiam ad nos venire soliti sunt.

— *Modo ne existimes.* Vid. ad X, 18, 5. G. — *Soliti sunt.* Immo *soliti sint.* S.

— *Brevius*, expeditius. Acerbe propemodum Plinio temeritatem exprobrat. Ed.

L. (XLII)

Suadet, ut lacus Nicomedensis cum mari fossa conjungatur.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Intuenti mihi et fortunæ tuæ et animi magnitudinem, convenientissimum videtur, demonstrare opera non minus æternitate tua, quam gloria digna, quantumque pulchritudinis, tantum utilitatis habitura. Est in Nicomedensium 2
finibus amplissimus lacus: per hunc marmora, fructus, ligna, materiæ, et sumptu modico et labore usque ad viam navibus, inde magno labore, majore impendio, vehiculis ad mare devehuntur. Sed hoc opus multas manus poscit. At hæ pro re non desunt: nam et in agris magna copia est hominum, et maxima in civitate; certaque spes, omnes libentissime adgressuros opus omnibus

L. 1. *Demonstrare opera.* Subjicere tibi et ostendere opera, in quibus possis illam animi tui et fortunæ magnitudinem declarare, et commendare posteritati. Alioquin possit etiam alicui, qui vim verbi Græci ἀποδεικνύειν cogitet, in mentem venire, *demonstrare* hic ad ipsum Trajanum referri, et idem esse quod *efficere*. Sed sic illud *convenientissimum* de Trajano non usurpaturus videtur politissimus scriptor et submisse admodum agere cum imperatore solitus. G.

2. *Sed hoc opus*, etc. Lacunam, quam viri docti hic reperisse sibi visi sunt, quomodo J. A. Ernestius expleverit, vide in ejus ad h. l. nota. Durior sane ellipsis, si talem Plinius sibi indulsit: quanquam Trajano non opus fuit divinatione, ut intelligeret, de quonam ille opere loque-

fructuosum. Superest, ut tu libratorem vel architectum, si tibi videbitur, mittas, qui diligenter exploret, sitne lacus altior mari, quem artifices regionis hujus qua-
4 draginta cubitis altiorem esse contendunt. Ego per eadem loca invenio fossam a rege percussam : sed incertum, utrum ad colligendum humorem circumjacentium agrorum, an ad committendum flumini lacum; est enim imperfecta : hoc quoque dubium, intercepto rege morta-
5 litate, an desperato operis effectu. Sed hoc ipso (feres enim me ambitiosum) pro tua gloria incitor et accendor, ut cupiam peragi a te, quæ tantum cœperant reges.

retur. Cæterum *Sed...poscit* objectio est, cui respondent sequentia, *At... desunt*. Moneo, ne quis cum J. A. Ernestio corrigendum putet, *Et hæ*, etc. S. Sed *hoc opus.... at hæ*. Quod opus intelligatur, ex antecedentibus intelligi non potest : nec ulla res commemorata est, ad quam *hoc opus* referatur. Videtur aliquid excidisse, v. c. *itaque mari committere cupiunt*, ex epistola sequente. Tum pro *at* melius fuerit : *et* hæ pro re non desunt. J. A. Ern.

3. *Libratorem*. Qui libram aquæ exploret, hoc est, quantum altitudo ejus a centro terræ computata unius loci, superet altitudinem loci alterius. Qui verbis Latinis et dilucidis ad veterum mentem totum hoc de *libra, libramento, libratoribus* disputatum legere vult, illi satisfaciet J. Polenus ad Frontin. de Aquæduct. art. XVIII, p. 61, sq. G.

4. *A rege percussam*. Loquiturne more antiquo Romanorum et Græcorum de rege Persarum; an successorum Alexandri aliquem indefinite designat? G. — Add. Gesneri ad J. A. Ernest. epist., ipsumque ad h. l. Ernest. S. — *A rege percussam*. Maneo in sententia, de Bythiniæ rege quodam esse capiendum. Ern. — *Intercepto rege mortalitate*. Μεσολαβηθέντος τοῦ βασιλέως ὑπὸ τῆς πεπρωμένης. Sæpe sic Diodorus : vid. XVI, 1. S.

5. *Pro tua gloria*. Bonane fide, Secunde? Nonne sperabas futurum, ut tuum etiam, Legati, nomen in pariete hæreret? G. — Gierigius *pro tua gloria* bene conjungit cum *ambitiosum*. S.

LI. (XLIII)

TRAJANUS PLINIO S.

Potest nos solicitare lacus iste, ut committere illum mari velimus : sed plane explorandum est diligenter, ne, si immissus in mare fuerit, totus effluat; certe, quantum aquarum, et unde accipiat. Poteris a Calpurnio Macro petere libratorem, et ego hinc aliquem tibi, peritum ejusmodi operum, mittam.

LI. 1. Non mirabitur, sollicitatum esse ea re, Trajanum, qui novit, quam magnificis operibus Romam, Italiam atque provincias ornavit. De ponte qui Danubium junxit dictum ad VIII, ep. 4. Forum Romæ exstruxit; columnam, rerum suarum indicem, opus giganteum fecit; Circo immensum latus addidit, ut P. R. sufficeret; aquæductuum numerum auxit; ad Centum Cellas portum magnifice munivit, Ostiensem amplificavit; per Pomptinas paludes, mole ingenti injecta, viam Appiam duxit; per Hispaniam, Daciam, aliasque provincias, tum Italiæ regiones, vias publicas non exiguo impendio stravit. Ed.—De *Calpurnio Macro* vide ad librum III, epistol. 5. Ed.

LII. (XLIV)

De sumptu Byzantiorum, in legationem ad principem quotannis facto, consulit.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Requirenti mihi Byzantiorum reipublicæ impendia, quæ maxima fecit, indicatum est, Domine, legatum

LII. 1. Thracia, in qua *Byzantium*, sub Claudio provincia facta erat; sed Byzantinis Vespasianus demum libertatem ademit. Ed.

ad te salutandum annis omnibus cum psephismate mitti,
2 eique dari nummorum duodena millia. Memor ergo propositi tui, legatum quidem retinendum, psephisma autem mittendum putavi, ut simul et sumptus levaretur, et im-
3 pleretur publicum officium. Eidem civitati imputata sunt terna millia, quæ, viatici nomine, annua dabantur legato eunti ad eum, qui Mœsiæ præest, publice salutandum.
4 Hæc ego in posterum circumcidenda existimavi. Te, Domine, rogo, ut, quid sentias, rescribendo, aut consilium meum confirmare, aut errorem emendare digneris.

2. *Legatum.....retinendum.* Fuit Plinio hic etiam cum Cicerone æmulatio, quem tales provincialium legationes impediisse, ex Fam. III, 8, apparet. G.

3. *Quæ viatici nomine annua.* Non erat, cur J. A. Ernestio suspectum videretur. Addidit Plinius, ut Trajanus certo sciret illam summam singulis annis expensam esse. S. — Quæ viatici nomine *annua* dabantur legato. *Annua* mihi suspectum verbum est. Dicitur enim de stipendiis perpetuis, non de eo, quod datur singulis, non iisdem; nec opus erat dici iterum, quod ante jam dictum esset *annis omnibus;* vel, quia id ad aliud pertinet, in *terna.* An fuit *antea?* cui respondet *in posterum?* J. A. Ern.

LIII. (XLV)

TRAJANUS PLINIO S.

Optime fecisti, Secunde carissime, duodena ista Byzantiis, quæ ad salutandum me in legatum impendebantur, remittendo. Fungetur his partibus, etsi solum eorum psephisma per te missum fuerit. Ignoscet illis et Mœsiæ præses, si minus illum sumptuose coluerint.

LIII. *Fungetur.* Præstat Juntinæ *fungentur,* quod Gierigius adscivit. S.

LIV. (XLVI)

Diplomata quamdiu valeant, doceri cupit.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Diplomata, Domine, quorum dies præterita, an omnino observari, et quamdiu velis, rogo scribas, meque hæsitatione liberes. Vereor enim, ne in alterutram partem ignorantia lapsus, aut illicita confirmem, aut necessaria impediam.

LIV. *Diplomata:* diploma vocabant literas publicas, quæ profecturis dabantur, ut in oppidis, per quæ iter esset, magistratus operam darent, ut celeriter equos et quæ ad iter sunt necessaria, reperirent. Nomen ductum est a duplici tabellarum forma, a verbo græco διπλόος, duplex. Curam eorum non exiguam gerebant Cæsares. Mortuo imperatore aliquo, nullam ab eo data amplius habebant vim. Ed.

LV. (XLVII)

TRAJANUS PLINIO S.

Diplomata, quorum præteritus est dies, in usu esse non debent. Ideo inter prima injungo mihi, ut per omnes provincias ante mittam nova diplomata, quam desiderari possint.

LVI. (XLVIII)

Ad Apameorum rationes, quod putabant contra privilegia esse, inspiciendæ sint, consulit.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Quum vellem Apameæ, Domine, cognoscere publicos debitores, et reditum, et impendia, responsum est mihi cupere quidem universos, ut a me rationes coloniæ legerentur: nunquam tamen esse lectas ab ullo proconsulum; habuisse privilegium et vetustissimum morem, arbitrio
2 suo rempublicam administrare. Exegi, ut, quæ dicebant, quæque recitabant, libello complecterentur: quem tibi, qualem acceperam, misi, quamvis intelligerem, pleraque
3 ex illo ad id, de quo quæritur, non pertinere. Te rogo, ut mihi præcipere digneris, quid me putes observare debere. Vereor enim, ne aut excessisse, aut non implesse officii mei partes videar.

LVI. 1. *Apameæ.* Plin. H. N. V, 32, 43 : *Intus in Bithynia colonia Apamena...quæ nunc Myrlea Colophoniorum.* Stephanus contra Μύρλεια, πόλις Βιθυνίας, ἡ νῦν καλουμένη Ἀπάμεια. Ed. — *Proconsulum* qui antea nomine senatus in Bithyniam mittebantur, quorum nonnulli in ipsis Plinii epistolis occurrunt. Ed. — *Habuisse privilegium.* Poterat aliquis suspicari, post *habuisse* pronomen *se* excidisse. Sed sic etiam *te* omittit Trajanus mox LVII, 2, *ut sciant, hoc......esse facturum.* G.

2. *Ex illo.* Valde suspectum fuit J. A. Ernestio. Poterat abesse : nec tamen ideo arbitrer delendum esse. S.—Pleraque *ex illo* ad id, non pertinere. *Ex illo*, quod refertur ad *libello*, mihi valde suspectum est; adeo inutile et inelegans est! puto quoque delendum esse. J. A. Ern.

LVII. (XLIX)

TRAJANUS PLINIO S.

Libellus Apameorum, quem epistolæ tuæ junxeras, remisit mihi necessitatem perpendendi, qualia essent, propter quæ videri volunt eos, qui pro consulibus hanc provinciam obtinuerunt, abstinuisse inspectione rationum suarum, quum ipsum te, ut eas inspiceres, non recusaverint. Remuneranda est igitur probitas eorum, ut jam nunc sciant, hoc, quod inspecturus es, ex mea voluntate, salvis, quæ habent, privilegiis, esse facturum.

LVII. 1. *Apameorum. Apamenorum* habet manuscriptus Vossianus. Ed. — *Remisit.* Remittere necessitatem, ut Paneg. 70, 8. Ed. — *Videri.* Non deleverim. Consulto addidit Trajanus, quod res ei admodum dubia videretur. S. — Propter quæ *videri volunt eos*, qui proconsules hanc provinciam obtinuerunt, abstinuisse, etc. Non desiderarem *videri*, si abesset: sed ferri potest. *Volunt... videri.* Sed *volunt* durius est post *essent.* Legitima ratio postulat *vellent.* Si maxime *Plinius* [*Trajanus*] dedit *volunt,* quod non credo, ab interprete debent moneri adolescentes, id esse per se vitiosum, dicendumque fuisse *vellent*, ut ipsi adsuescant legitimæ rationi dicendi. Ern. — *Inspectione* pro *inspectatione.* Longolius ex MS. Vossii, Edd. Vett. Rivin. Veenhus. revocavit *inspectatione,* quod sane apud Senecam N. Q. VI, 4, et sæpius apud scriptores ecclesiasticos reperitur. Est autem *inspicere* solemne de iis, qui aliquid probandi, improbandive caussa examinant. Ed. — *Ipsum.* Probo lectionem Cod. Voss. *ipsi:* quo et inclinat ed. Catan. *ipse...*recusaverim. Ern. — *Ipsum te.* Justi tam amantem. Noli igitur *ipsum* tentare. Cæterum notanda constructio : *quum ipsum te, ut eas inspiceres, non recusaverint.* S.

LVIII. (L)

Consulit, an ædes Matris Magnæ transferri possit.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Ante adventum meum, Domine, Nicomedenses priori foro novum adjicere cœperunt, cujus in angulo est ædes vetustissima Matris Magnæ, aut reficienda, aut transferenda : ob hoc præcipue, quod est multo depressior opere
2 eo, quod nunc maxime surgit. Ego, quum quærerem, num esset aliqua lex dicta templo, cognovi alium hic, alium apud nos esse morem dedicationis. Dispice ergo, Domine, an putes ædem, cui nulla lex dicta est, salva religione

LVIII. Magnæ Matris aut Idææ Matris sedes fuit Phrygia, Bithyniæ vicina. Ex illa terra ejus sacra etiam Romam translata. Ed.

1. *Opere eo.* Ipsum puto forum intelligi. G.—*Nunc maxime.* Cortius et Gierigius *quum maxime*, quod et ipse præferam. Sed vide J. A. Ern. ad h. l., qui etiam docet, cur Secundus forum *opus* dixerit. S. — Quod est multo depressior *opere eo*, quod nunc maxime surgit. *Quum maxime*, quod Cortius sequutus est, melius sane est in se, nec ipse aliter dixerim : sed et *nunc maxime* rectum. *Opus* autem recte *Gesnerus* interpretatur forum, quod non area modo lata, secundum nostrum morem, sed vel maxime ædificiis ambientibus aream censetur, ut basilicis, tabernis, etc. *Suetonius* in Cæs. cap. XXV, clare distinguit aream a reliquo foro. Ad intelligendam rem planius profuerit studiosis cognoscere, quæ de *foro Lugdunensi* traduntur apud scriptores sæculi noni, quod a Cæsaribus ædificatum, ea ætate repente corruit. Ea reperiant in *Antiquitatibus urbis Lugdunensis*, quæ sunt in capite operis, quod *Hist. liter. Lugdun.* inscribitur francice. Ern.

2. *Salva religione posse transferri.* Nam romanis moribus *evocatione* Deorum, et *exauguratione* opus erat. Notum est Liv. I, 55, et V, 54, ut Terminus et Juventas evocari se non passi sint, quum Capitolium cedere Jovi juberentur. De Veiis et illorum Junone Liv. III, 21, et 22. Locus classicus Macrob. sat. III, 9, quem olim laudavimus ad Plinium XXVIII, 2, s. 4, ubi etiam citavimus illustris Bergeri dissertationem de Evocatione Deorum ex oppidis obsessis 1714, Vitebergæ habitam. De evocandis sacris ad Ulpianum, l. IX, § π, de Rer. divis. et qualit. exstat præclara Henr. Coccеii disputatio habita 1711. G.

posse transferri: alioqui commodissimum est, si religio non impedit.

LIX. (LI)

TRAJANUS PLINIO S.

Potes, mi Secundè carissime, sine solicitudine religionis, si loci positio videtur hoc desiderare, ædem Matris Deum transferre in eam, quæ est accommodatior: nec te moveat, quod lex dedicationis nulla reperitur, quum solum peregrinæ civitatis capax non sit dedicationis, quæ fit nostro jure.

LX. (LIII)

Diem imperii solemniter celebratum esse nuntiat.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Diem, Domine, quo servasti imperium, dum suscipis, quanta mereris lætitia, celebravimus, precati deos, ut te generi humano, cujus tutela et securitas saluti tuæ innisa est, incolumem florentemque præstarent. Præivimus,

LX. Similis argumenti est epist. 103. G.

— *Servasti imperium.* Panegyr. V, 6: *Obstinatum tibi non suscipere imperium, nisi servandum fuisset.* G.

—*Præivimus.Præivit* nempe Plinius verba jurisjurandi, quæ sequerentur milites et provinciales. Cæterum non prætereunda lectio, quæ ex margine Casauboni et Minois laudatur, *more solenni, eadem provincialibus pietate certatim jurantibus.* Præclare sane, si ex libro antiquo, haberetque hanc sententiam, jusjurandum exactum solum a militibus; provincialium vero circumstantem

et commilitonibus jus jurandum more solemni præstantibus, et provincialibus, qui eadem certarunt pietate, jurantibus.

coronam sua sponte ipsam quoque eadem se religione obstrinxisse: eo fere modo, quo Cicerone jurante, servatam a se rempublicam, populus, vere illum jurasse, juravit, quod ipse narrat Fam. V, 2. G. —*Jurantibus*. Fluctuant libri in hoc loco, cui sane non est ultimum verbum *jurantibus;* quo sublato, elegantior multo fit oratio. Adscripsisse videtur aliquis, scilicet *jurantibus;* quod deinde adhæsit..... Cæterum, an ex loco colligi possit, Plinium in provincia Bithynica habuisse *imperium consulare* (nam *de potestate* non dubitatur, quæ et in inscriptione vetere diserte commemoratur) disputari video inter *Norisium* et *Pagium,* quem consulent, qui de ea re cognoscere velint, in Critica Baron. ad a. C. tom. I, p. 63. Hic de ea re disputari nihil attinet. Ern.

LXI. (LIV)

TRAJANUS PLINIO S.

Quanta religione ac lætitia commilitones cum provincialibus, te præeunte, diem imperii mei celebraverint, libenter, mi Secunde carissime, cognovi ex literis tuis.

LXII. (LV)

De usu publicæ pecuniæ consulit.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Pecuniæ publicæ, Domine, providentia tua et ministerio nostro etiam exactæ sunt et exiguntur: quæ vereor ne otiosæ jaceant. Nam et prædiorum comparandorum aut nulla aut rarissima occasio est: nec inveniuntur, qui

velint debere, reipublicæ præsertim, [duodenis] assibus, quanti a privatis mutuantur. Dispice ergo, Domine, num- 2 quid minuendam usuram, ac per hoc idoneos debitores

LXII. 1. *Debere, reipublicæ.* Quæ paratissimam habet facultatem exigendi debita, et non facile, nisi pignoribus datis, dat mutuum: quæ hodieque *montium pietatis* et *Lombardicarum*, quas vocant, est ratio. G. — Interpunge: *qui velint debere reipublicæ, præsertim*, etc. S. — *Duodenis assibus.* Si vera est lectio, significat, *duodenis* in singulos annos *assibus* de centum usuræ nomine solvendis, debere homines reipublicæ nolle. Sed quum menstruæ tantum usuræ soleant commemorari, non annuæ; quum insolens formula sit, *debere duodenis assibus:* olim visum est Salmasio et Gronovio, pro *duodenis* legendum *usuris*. Neque dubium est, *usuras asses*, in menses nempe, efficere *duodenos asses annuos*. Sed illud tamen præstare nemo, arbitror, potest, Plinii ætate non paullatim rationem illam usurarum menstruam ad annos integros revocari cœptam: et æque concisum est loquendi genus Cic. Fam. V, 6, *Omnino semissibus* (usuris mutuandæ pecuniæ) *magna copia est*. Igitur ἐπέχειν licebit. Si quid omnino mutandum, illud maxime probem, *duodenis* plane omitti, ut glossema alicujus, qui metueret, ne parum aperta esset oratio. Funccius ad LL. XII Tab. pag. 172, ait, duodenos asses semiunciales = semissibus illis antiquis. Astute! quasi alius as intelligi posset in usura, alius in sorte: aut quasi omnino as hic pretii, non proportionis nomen esset. G. — Mihi, ut J. A. Ernestio, totum illud *duodenis assibus* spurium videtur. S. — Nec inveniuntur, qui velint debere, reipublicæ præsertim [*duodenis*] *assibus*, quanti a privatis mutuantur. Locus hic sine dubio vitiosus est. *Salmasius* et *J. F. Gronovius* pro *duodenis* rescribunt *usuris*, ut sint *usuræ asses*, sicut dicuntur *usuræ semisses* in jure. *Nooditus* rem et sensum probabat, sed simpliciter *assibus* scribi volebat, delétis *duodenis*. Eleganter: nam et *Cicero* dicit, *semissibus magna copia est*, pro *usuris semissibus;* quem locum commemorat etiam *Gesnerus:* qui tamen sibi non liquere ostendit, utrum sequatur id, quod secundum veterem et veram latinitatem rectum est, an *Plinii* ætate jam deflecti cœperint homines a vetere ratione usurarum secundum menses ducendarum, et annua ratione uti. In quo tamen opus foret aliquo indicio historiæ veteris; quod sane nullum mihi occurrit: immo contraria omnia et in historicis latinis, Plinio junioribus, et in libris juris civilis. Si ergo e Gronoviana et Nooditiana ratione seligenda esset, quæ maxime probabilis videretur; secundum hanc decernerem quia durior est aberratio ab *usuris* ad *duodenis*. Mihi, fateor, totum illud *duodenis assibus* delendum videtur. Ita Plinius simpliciter dixit, nolle quem pecuniam debere publico, quanti deberi soleat privatis; ut adeo nil lucretur in ære, quum durior sit conditio debendi reipublicæ. Quia vero ordinarius modus usurarum olim fuit hic, ut duodeni pro centenis darentur, in provinciis inprimis, quæ sunt usuræ asses; aliquis adscripsit modum usurarum, et quidem secundum con-

invitandos, putes; et, si ne sic quidem reperiuntur, distribuendum inter decuriones pecuniam, ita ut recte reipublicæ caveant : quod, quamquam invitis et recusantibus, minus acerbum erit, leviore usura constituta.

suetudinem recentiorem, quæ tum invaluerat. Ern.

2. *Distribuendum...... pecuniam.* Sic solere Gerundio adjungi casum verbi, notum est, et, ut alia taceamus, plusculis Varronis exemplis in Lex. rustico nostro demonstratum. Nempe sequimur lectionem ex antiquis libris revocatam a cl. Longolio. G.

LXIII. (LVI)

TRAJANUS PLINIO S.

Et ipse non aliud remedium dispicio, mi Secunde carissime, quam ut quantitas usurarum minuatur, quo facilius pecuniæ publicæ collocentur. Modum ejus ex copia eorum, qui mutuabuntur, tu constitues. Invitos ad accipiendum compellere, quod fortassis ipsis otiosum futurum sit, non est ex justitia nostrorum temporum.

LXIII. *Ex copia.* Nihil in universum constituit de modo usurarum, semissesne exigendæ sint, an quincunces, etc. sed illum jubet constitui e *copia*, prout offerretur facultas, sive copia hominum idoneorum, qui velint et possint plus, minus dare. Sic optime Gronovius. G. — *Quod fortassis ipsis otiosum futurum.* Pro *otiosum* Casaubon. et Minos *onerosum*, quod est consequens *otiosi*. Potuit Trajanus utrumque scribere ; sed quia Plinius de *otiosa* pecunia loquutus erat, et Trajanus ejus verba plerumque repetit, propterea *otiosum* verum puto. Ed. — *Non est ex justitia meorum temporum,* non convenit imperio meo justo. Ed.

LXIV. (LVII)

De relegatis Imperatorem consulit.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Summas, Domine, gratias ago, quod inter maximas occupationes iis, de quibus te consului, me quoque regere dignatus es: quod nunc quoque facias rogo. Adiit enim 2
me quidam, indicavitque, adversarios suos a Servilio Calvo, clarissimo viro, in triennium relegatos, in provincia morari: illi contra, ab eodem se restitutos adfirmaverunt, edictumque recitaverunt: qua caussa necessarium credidi, rem integram ad te referre. Nam sicut mandatis tuis cau- 3
tum est, ne restituam ab alio, aut a me relegatos; ita de iis, quos alius relegaverit, et restituerit, nihil comprehensum est. Ideo tu, Domine, consulendus fuisti, quid observare me velles, tam, Hercule, de his, quam de illis, qui in perpetuum relegati, nec restituti, in provincia deprehenduntur. Nam hæc quoque species incidit in cogni- 4
tionem meam. Est enim adductus ad me in perpetuum

LXIV. 1. *Quod.....dignatus es.* *Qui* esse aiunt in libris: sed sic commodius respondeat deinde *sis* pro eo, quod constanter legitur, *es*. G. — *Iis*. Desideres *in iis*. Monuerunt jam J. A. Ernestius et Gierigius. S. — Quod inter maximas occupationes, *iis*, de quibus.....me.....regere dignatus es. Aut intelligendum aut addendum *in*. Ern.

2. *Servilius Calvus* successit *Basso* a. 100; ipse autem a. 101, *Rufum Varenum* successorem habuit. De *Basso* et *Vareno* a Bithyniis accusatis, Noster IV, ep. 9; V, ep. 20; VI, ep. 5. Ed.

3. *Mandatis*. Mandata sunt ea, quæ principes magistratibus provincias proficiscentibus præcipiunt. Ed. — *Relegaverit, et restituerit.* Præstat cum Cortiana et Gierigiana legere: *et relegaverit, et restituerit.* S.

— *Hercule.* Quomodo huic voci suus hic locus sit, Gierigius satis se videre negat. At similiter Plinius VI, 19, 6: « Proinde, si pœnitet te Italicorum prædiorum, hoc vendendi tempus, tam, Hercule, quam in pro-

relegatus a Julio Basso proconsule. Ego, quia sciebam acta Bassi rescissa, datumque a senatu jus omnibus, de quibus ille aliquid constituisset, ex integro agendi dumtaxat per biennium, interrogavi hunc, quem relegaverat, an adiisset, docuissetque proconsulem : negavit. Per quod effectum est, ut te consulerem, reddendum eum pœnæ suæ, an gravius aliquid ; et quid potissimum constituendum putares et in hunc, et in eos, si qui forte in simili conditione invenirentur. Decretum Calvi et edictum, item decretum Bassi his literis subjeci.

vinciis comparandi. » S. — *De his.* Ita frequenter *his* et *iis* miscent librarii, ut non multum auctoritate opus sit, si alterum pro altero velis reponere. Et sunt tamen hic, qui *his*, non *iis*, agnoscunt. G.

4. *Acta.* Quidquid magistratus aliquis publice instituit fecitque. Ed. — *Docuissetque proconsulem.* Successorem Bassi. *Docere* hic eam fere vim habet, quam in illa formula, qua litigator patronum *caussam docet.* G.

5. *Reddendum eum.* Sic recte ex optimis libris restitutum, omissa τῷ *an* ante *reddendum :* quæ particula etiam expungenda, monente Cortio, fuerat supra VI, 16, 15, ubi dormitavimus. G. — *Decretum* quo quis condemnatur ; *edictum* quo restituitur. Ed.

LXV. (LVIII)

TRAJANUS PLINIO S.

Quid in personam eorum statuendum sit, qui a Publio Servilio Calvo proconsule in triennium relegati, et mox ejusdem edicto restituti in provincia remanserunt, proxime tibi rescribam, quum caussas hujus facti a Calvo requisiero. Qui a Julio Basso in perpetuum relegatus est, quum per biennium agendi facultatem habuerit, si existimabat se injuria relegatum, neque id fecerit, atque in provincia morari perseveraverit, vinctus mitti ad præfectos

prætorii mei debet. Neque enim sufficit, eum pœnæ suæ restitui, quam contumacia elusit.

LXV. 2. *Eum pœnæ suæ restitui, quam contumacia elusit.* Similis plane ratio mox LXVI, 2, *reddendum pœnæ, quam evasisset.* Errorem operarum puto, quod libri quidam habent *quem.* G.

LXVI. (LIX)

De Archippo philosopho, in metallum damnato, consulit.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Quum citarem judices, Domine, conventum inchoaturus, Flavius Archippus vacationem petere cœpit, ut philosophus. Fuerunt qui dicerent, non modo liberandum eum 2
judicandi necessitate, sed omnino tollendum de judicum numero, reddendumque pœnæ, quam fractis vinculis evasisset. Recitata est sententia Velii Paulli proconsulis, qua 3
probatur Archippus crimine falsi damnatus in metallum: ille nihil proferebat, quo restitutum se doceret. Allegabat tamen pro restitutione et libellum a se Domitiano datum,

LXVI. 1. *Citarem judices.* Citare, *namentlich aufrufen.* Plin. IX, 13, 17: *Hæc illi, quo quisque ordine citabantur;* ubi vid. Buchner. it. Clav. Cicer. v. citare. S. — *Conventum.* Judiciorum habendorum caussa. Cic. Verr. XI: *Nam scitote esse oppidum in Sicilia nullum ex iis oppidis, in quibus consistere prætores, et conventum agere solent,* etc. Hæc res occasionem dedit, ut post in *conventus* dividerentur provinciæ, dictos ab iis urbibus, in quas convenire juris dicendi vel impetrandi caussa vicini cogebantur. Sic Hispaniam dividit avunculus Plinii nostri, et v. g. III, 1, s. 3, de Bætica, *Juridici,* inquit, *conventus ei quatuor, Gaditanus, Cordubensis,* etc. G. — *Vacationem.* Ut excusationem a tutelis, sic ab aliis muneribus vacationem habebant Philosophi. Vid. l. VI, § 5, sqq. π. de excusationibus. Sic l. XVIII, § ult. π. de muner. et honor. *philosophi* quoque in iis referuntur, *qui civilium munerum vacationem habent.* Sed add. l. VIII, § 4, π. de vacat. et excus. muner. G.

et epistolas ejus ad honorem suum pertinentes, et decretum Prusensium. Addebat his et literas tuas scriptas sibi: addebat et patris tui edictum, et epistolam, quibus con-
4 firmasset beneficia a Domitiano data. Itaque, quamvis eidem talia crimina applicarentur, nihil decernendum putavi, donec te consulerem de eo, quod mihi constitutione tua dignum videbatur. Ea, quæ sunt utrimque recitata, his literis subjeci.

EPISTOLA DOMITIANI

AD TERENTIUM MAXIMUM.

5 Flavius Archippus philosophus impetravit a me, ut agrum ei DC circa Prusiadem, patriam suam, emi juberem, cujus reditu suos alere posset. Quod ei præstari volo: summam expensam liberalitati meæ feres.

EJUSDEM AD L. APPIUM MAXIMUM.

6 Archippum philosophum, bonum virum, et professioni suæ, etiam majoribus respondentem, commendatum habeas velim, mi Maxime, et plenam ei humanitatem tuam præstes in iis, quæ verecunde a te desideraverit.

3. *Probatur.* Al. *probabatur,* quod præferendum. S.

5. *Agrum ei DC. Sexcentorum millium,* id est, vicies mille imperialium. De *Prusiade* nihil conficit Cellarius : non improbabile tamen, eamdem esse, quæ deinde, ep. 85, 1, *Prusa ad Olympum* dicitur. G.

— *Expensam liberalitati.* Nostris moribus diceret, *in rationibus scribes sub capite munerum.* G.

6. *Majoribus.* Vel antiquis philosophis; vel parentibus et majoribus proprie dictis. Elegans suspicio Rittershusii *moribus;* pulchrum *philosophus moribus respondens professioni.* Sed nihil certi. G.—Quum *majoribus* opponatur *philosophiæ professioni*, intelligi oportet, non *majores*, sed *majora.* Ea autem sunt munera publica. Archippum in judicibus fuisse supra legimus. S.

EDICTUM DIVI NERVÆ.

QVÆDAM SINE DVBIO, QVIRITES, IPSA FELICITAS TEM- 7
PORVM EDICIT, NEC SPECTANDVS EST IN IIS BONVS PRIN-
CEPS, QVIBVS ILLVM INTELLIGI SATIS EST, QVVM HOC SIBI
QVISQVE CIVIVM MEORVM SPONDERE POSSIT, ME SECVRI-
TATEM OMNIVM QVIETI MEÆ PRÆTVLISSE, VT ET LIBENTER
NOVA BENEFICIA CONFERREM, ET ANTE ME CONCESSA SERVA- 8
REM. NE TAMEN ALIQVAM GAVDIIS PVBLICIS ADFERAT HÆ-
SITATIONEM VEL EORVM QVI IMPETRAVERVNT DIFFIDENTIA,
VEL EIVS MEMORIA QVI PRÆSTITIT, NECESSARIVM PARITER
CREDIDI AC LÆTVM, OBVIAM DVBITANTIBVS INDVLGENTIAM
MEAM MITTERE. NOLO EXISTIMET QVISQVAM, QVÆ ALIO 9
PRINCIPE VEL PRIVATIM VEL PVBLICE CONSEQVVTVS, IDEO
SALTEM A ME RESCINDI, VT POTIVS MIHI DEBEAT, SI ILLA
RATA ET CERTA [FECERO] : NEC GRATVLATIO VLLIVS IN-

7. *Spectandus.* Forte *exspect.* Video hoc placere etiam Vonckio Obss. misc. c. IV, p. 91. G. — *Quum hoc sibi quisque.* Jo. de Tridino cum edit. princ. *Quum hoc sibi civium meorum spondere possit vel non admonita persuasio.* Non fit mihi verisimile, talem mutationem a librariis profectam : sed quum excidissent verba, *vel non admonita persuasio*, inseruisse aliquem pronomen *quisque*. Sic statim iidem libri, *tu tot nova benef. conferre e. a. m. c. servare*, quæ bene cohærent superioribus; modo pro *tu* ponamus fuisse *tu* s. *tum*. G. — *Omnium.* Gesneriana *omnem*, negligentia, puto, operarum. S.

9. *Quæ alio principe.* In antiquis libris est *quod*, per numeri enallagen, sive synesin. Et *fecero*, quod inclusimus, exsulat. G.

— *Ut... debeat.* Vid. Vonck. l. c. G. — *Nec gratulatio.* Ita hic locus ordinandus interpretandusque videtur : Neque novis atque ad me allegatis precibus opus est, ut gratulari plenum beneficium ejusque fructum liceat ei, quem *fortuna* superioris *imperii*, s. superiorum imperatorum aliquis *meliore* placidoque *vultu respexit.* Nimirum omissis recentiorum interpolationibus, quas uncinis interim cohibuimus, simpliciter revocandum, et ita, ut fecimus, interpungendam censemus primæ editionis et Jo. de Tridino lectionem. Corrumpendi hujus loci ea videtur fuisse occasio, quod putaret aliquis, a *fortuna imperii* non posse *respici*, nisi ipsum imperatorem. Quin *fortuna imperii* est majestas imperatoris, seu ipse imperator, in quantum tribuit beneficia, quæ nemo nisi imperator tribuere potest. G. —Vid. J. A. Ernestius ad h. l. S. —In *edicto Nervæ* locus valde scaber est in his verbis : « ut potius mihi debeat, si illa rata et certa (fecero): nec

STAVRATIS EGET PRECIBVS, [ET QVI NON HABENT, ME,] QVEM FORTVNA IMPERII VVLTV MELIORE RESPEXIT. ME NOVIS BENEFICIIS VACARE PATIANTVR: ET EA DEMVM SCIANT ROGANDA ESSE, QVÆ NON HABENT.

EPISTOLA EJUSDEM AD TULLIUM JUSTUM.

QUUM rerum omnium ordinatio, quæ prioribus temporibus inchoatæ consummatæ sunt, observanda sit, tum epistolis etiam Domitiani standum est.

gratulatio ullius instauratis eget precibus (et qui non habent, me), quem fortuna vultu meliore respexit.» Hæc sic refingenda puto: «debeat. Sint illa rata et certa: nec... precibus, quem... respexit, me... novis beneficiis vacare patiantur.» Emendationi *sint* pro *si* favent Codd. in quibus est *sine*. *Fecero* item, et *qui non habent me*, sunt ex interpolationibus recentioribus, ut bene *Gesnerus* vidit, nec habentur in edd. primis. Ita arbitror locum planum factum. ERN.

— *Quæ non habent.* Videtur Titi exemplum spectasse Divus Nerva, de quo Sueton. c. VIII: «Quum ex instituto Tiberii omnes dehinc Cæsares beneficia, a superioribus concessa principibus, aliter rata non haberent, quam si eadem iisdem et ipsi dedissent, primus præterita omnia uno confirmavit edicto, nec a se peti passus est. G.

LXVII. (LX)

Archippi et accusatricis libellos mittit principi.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

FLAVIUS Archippus per salutem tuam æternitatemque petit a me, ut libellum, quem mihi dedit, mitterem tibi. Quod ego sic roganti præstandum putavi; ita tamen, ut missurum me, notum accusatrici ejus facerem, a qua et

LVII. *Æternitas* non ad divinitatem, quam Trajanus sibi tribui non patiebatur, sed ad perpetuam famam referenda est. ED.

ipsa acceptum libellum his epistolis junxi, quo facilius, velut audita utraque parte, dispiceres, quid statuendum putares.

LXVIII. (LXI)

TRAJANUS PLINIO S.

Potuit quidem ignorasse Domitianus, in quo statu esset Archippus, quum tam multa ad honorem ejus pertinentia scriberet; sed meæ naturæ accommodatius est credere, etiam statui ejus subventum interventu principis : præsertim quum etiam statuarum ei honor toties decretus sit ab iis, qui ignorabant, quid de illo Paullus proconsul pronuntiasset. Quæ tamen, mi Secunde carissime, non eo pertinent, ut, si quid illi novi criminis objiciatur, minus de eo audiendum putes. Libellos Furiæ Primæ accusatricis, item ipsius Archippi, quos alteri epistolæ tuæ junxeras, legi.

LXVIII. *Statui ejus subventum.* Ne haberetur amplius pro *servo pœnæ*, quales sunt damnati ad metalla l. VIII, § 4 et 12, ff. de pœnis. Vid. X, 66, 3. G. — *In honore statuarum* est breviloquentia, qualis Panegyric. 23, 1. *In honore nominum.* Ed. — *Statuarum.* An huc pertinet titulus Ο ΔΗΜΟΣ ΑΡΧΙΠΠΩ ΔΙΩΝΟΣ. G. — *Qui ignorabant.* Sensum loci poscere *qui non ignorabant*, bene vidit J. A. Ern. Agitur enim de decreto Prusensium, quos proconsulis sententia latere non potuit. S. — Quum ei honor toties decretus sit ab iis, *qui ignorabant*, quid de illo Paull. proc. pronuntiasset. Immo, *non ignorabant:* idque res et contextus et argumenti ratio requirit. Ern. — *Novi crim. objiciatur.* Pro *objiciatur* Cort. in antiquis libris *objicitur* prætulit, quia Plinius *si* libenter cum indicativo conjunxerit. Immo conjunctivum post conjunctivum latinitatis lex postulat; neque Plinius hic loquitur, sed Trajanus. Ed.

LXIX.

Rursus de lacu Nicomedensium cum mari committendo scribit, seu respondet ad epist. LI.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Tu quidem, Domine, providentissime vereris, ne commissus flumini, atque ita mari, lacus effluat: sed ego in re præsenti invenisse videor, quemadmodum huic periculo occurrerem. Potest enim lacus fossa usque ad flumen adduci, nec tamen in flumen emitti, sed relicto quasi margine contineri pariter et dirimi: sic consequemur, ut nec vicino videatur flumini mistus, et sit perinde ac si misceatur. Erit enim facile per illam brevissimam terram, quæ interjacebit, advecta fossa onera transponere in flu-
3 men. Quod ita fiet, si necessitas coget; et, spero, non coget. Est enim et lacus ipse satis altus, et nunc in contrariam partem flumen emittit; quod interclusum inde, et quo volumus aversum, sine ullo detrimento, lacui tantum aquæ, quantum nunc portat, adfundet. Præterea per id spatium, per quod fossa facienda est, incidunt rivi: qui si diligenter colligantur, augebunt illud, quod
4 lacus dederit. Enimvero si placeat fossam longius ducere, et arctius pressam mari æquare, nec in flumen, sed in ipsum mare emittere, repercussus maris servabit et re-

LXIX. 4. *Arctius pressam.* Arctior facienda est fossa, ut non ita multa aqua, satis tamen alta fieri possit ad accipiendas naves. *Premere fossam* pro fodere a Frontini Strateg. I, 5, 8, notum. *Deprimere puteum*, vel certe *depressos puteos* dixit Nostri avunculus XXXVII, 2, s. 9, it. 37, 9, s. 43. *Depressuros fossam* Tac. A. XV, 42, 3. G. — *Repercussus maris.* Hoc ea conditione fiet, si eodem fere libramento et fastigio sit utraque aqua. Alioquin enim colligetur quidem circa ostium, non retro agetur

primet quidquid e lacu veniet. Quorum si nihil nobis loci natura præstaret, expeditum tamen erat, cataractis aquæ cursum temperare. Verum et hæc et alia multo sagacius conquiret explorabitque librator, quem plane, Domine, debes mittere, ut polliceris. Est enim res digna et magnitudine tua et cura. Ego interim Calpurnio Macro, clarissimo viro, auctore te, scripsi, ut libratorem quam maxime idoneum mitteret.

supra libram maris. Neque vero illa ignoravit Plinius. Sed cavendum est nobis nihilominus, ne ignorasse putetur. G.

LXX. (LXIII)

TRAJANUS PLINIO S.

Manifestum est, mi Secunde carissime, nec prudentiam nec diligentiam tibi defuisse circa istum lacum, quum tam multa provisa habeas, per quæ nec periclitetur exhauriri, et magis in usus nobis futurus sit. Elige igitur id, quod præcipue res ipsa suaserit. Calpurnium Macrum credo facturum, ut te libratore instruat: neque enim provinciæ istæ his artificibus carent.

LXX. De *periclitari* vid. Schwarz. ad Panegyr. LXXXIV, 5. — *Usus*, scilicet commoda, utilitates: hinc in operibus artis *usus* et species sæpe distinguuntur. Pro *in usus* Catan. prior, Ald. Junt. Casaub. Gruter, *in usu*: utrumque recte; Tacit. Hist. II, 86: « In nullo Othoniani belli usu fuit. *Elige igitur id, quod præcipue* etc. Sic legendum, non *elice*; vel contra omnes libros recte vidit post Gruterum Rittershusius. *Elicere* verbum bonum est et Plinianum, sed hic ἀπροσδιόνυσον: sed Longolius adversus Cellarium et Gesnerum veritus est, omnibus libris repugnantibus auctori quidquam obtrudere. Ed.

LXXI. (LXVI)

De iis, qui liberi nati, expositi sunt; deinde sublati à quibusdam et in servitute educati sunt, quærit.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Magna, Domine, et ad totam provinciam pertinens quæstio est de conditione et alimentis eorum, quos vo-
2 cant Θρεπτούς. In qua ego, auditis constitutionibus principum, quia nihil inveniebam aut proprium, aut universale, quod ad Bithynos ferretur, consulendum te existimavi, quid observari velles. Neque enim putavi, posse me in eo, quod auctoritatem tuam posceret, exemplis esse
3 contentum. Recitabatur autem apud me edictum, quod dicebatur divi Augusti, ad Anniam pertinens: recitatæ et epistolæ divi Vespasiani ad Lacedæmonios; et divi Titi ad eosdem, dein ad Achæos; et Domitiani ad Avidium Nigrinum et Armenium Brocchum, proconsules; item ad Lacedæmonios: quæ ideo tibi non misi, quia et parum emendata, et quædam non certæ fidei videbantur, et quia vera et emendata in scriniis tuis esse credebam.

LXXI. 1. Θρεπτούς. Qui sint θρεπτοὶ, q. d. *nutriti*, satis indicat imperator responsione sua. Qui ἐκθέτους legunt, id est, *expositos*, idem genus dicunt sub respectu. Cæterum totum hoc argumentum elegantia qua solet tractavit, et ipsum Trajanum jura docuit, vir summus Cornelius Bynkershoek de jure occidendi liberos c. IX, p. 213, sqq. G.

3. Lacedæmonii ab ipso Lycurgo jussi erant liberos debiles et deformes in Taygeti montis spelunca exponere. Ed.

LXXII. (LXVII)

TRAJANUS PLINIO S.

Quæstio ista, quæ pertinet ad eos, qui liberi nati, expositi, deinde sublati a quibusdam, et in servitute educati sunt, sæpe tractata est: nec quidquam invenitur in commentariis eorum principum, qui ante me fuerunt,
quod ad omnes provincias sit constitutum. Epistolæ sane 2
sunt Domitiani ad Avidium Nigrinum et Armenium Brocchum, quæ fortasse debeant observari: sed inter eas provincias, de quibus rescripsit, non est Bithynia: et ideo nec assertionem denegandam iis, qui ex ejusmodi caussa in libertatem vindicabuntur, puto, neque ipsam libertatem redimendam pretio alimentorum.

LXXIII. (LXIX)

An reliquias mortuorum transferre liceat, Trajanum, tanquam P. M. consulit.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Petentibus quibusdam, ut sibi reliquias suorum, aut propter injuriam vetustatis, aut propter fluminis incur-

LXXIII. *Reliquias.* Ut supra VI, 10, 3. Jam laudati hic sunt Kirchmannus de fun. III, 25, ubi de translatione reliquiarum agit, ut et Guther. de jur. man. III, 23, ac de jure Pontif. III, 9. Et est in codice Justinianeo legi I, de religios. præscriptum lemma, *de translatione reliquiarum*, quam adscribemus, quum apprime huc faciat. Rescribit autem imp. Antoninus A. Doritæ: «Si vi fluminis reliquiæ filii tui contingantur,

sum, aliaque his similia quæcunque, secundum exemplum proconsulum, transferre permitterem, quia sciebam in urbe nostra ex ejusmodi caussis collegium pontificum adiri solere, te, Domine, maximum pontificem, consulendum putavi, quid observare me velis.

vel alia justa et necessaria caussa intervenit, existimatione rectoris provinciæ transferre eas in alium locum poteris.» Unde patet reliquias mortuorum, quum perpetuæ sepulturæ mandarentur, nisi justa aliqua caussa interveniente, transferri non posse in alium locum: namque etiam sepulcra, quippe diis Manibus consecrata, religio occupaverat. Graviore igitur caussa, scilicet metu ruinæ, aut fluminis incursu, translatio erat impetranda ab iis, penes quos illa cognitio. Ed. — *Maximum pontificem.* Hujus ergo muneris ratione rescripsit, quod modo vidimus, Antoninus; sed Christiani etiam imperatores Valentinianus, Theodosius et Arcadius l. XIV, cod. de religiosis, ubi hæc: « Nemo humanum corpus ad alium locum sine Augusti adfatibus adferat: » nempe quia Pontif. Maximi dignitas cum Principali conjuncta. Ed.

LXXIV. (LXX)

TRAJANUS PLINIO S.

Durum est injungere necessitatem provincialibus pontificum adeundorum, si reliquias suorum propter aliquas justas caussas transferre ex loco in alium locum velint. Sequenda ergo potius tibi exempla sunt eorum, qui isti provinciæ præfuerunt, et ex caussa cuique ita aut permittendum, aut negandum.

LXXIV. *Durum.* Volebat Labeo, narrante Ulp. l. VIII, π. de religios. *exspectandum vel permissum pontificiale, seu jussum principis.* G.

LXXV. (LXXI)

Locum idoneum ostendit, ubi balineum, ab imperatore Prusensibus concessum, possit exstrui.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Quærenti mihi, Domine, Prusæ ubi posset balineum, quod indulsisti, fieri, placuit locus, in quo fuit aliquando domus, ut audio, pulchra, nunc deformis ruinis. Per hoc enim consequemur, ut fœdissima facies civitatis ornetur, atque etiam, ut ipsa civitas amplietur, nec ulla ædificia tollantur, sed quæ sunt vetustate sublapsa, reparentur in melius. Est autem hujus domus conditio talis. Legaverat 2
eam Claudius Polyænus Claudio Cæsari, jusseratque in peristylio templum ei fieri, reliqua ex domo locari, ex quo reditum aliquamdiu civitas percepit : deinde paullatim partim spoliata, partim neglecta, cum peristylio domus tota collapsa est : ac jam pæne nihil ex ea, nisi solum superest : quod tu, Domine, sive donaveris civitati, sive venire jusseris, propter opportunitatem loci pro summo munere accipiet. Ego, si permiseris, cogito in area vacua 3
balineum collocare; eum autem locum, in quo ædificia fuerunt, exhedra et porticibus amplecti, atque tibi conse-

LXXV. 1. *Prusæ.* Caret hoc vocabulo Cortiana. Male. S. — *Quod indulsisti.* Supra ep. 35. G.

2. *Claudium Polyænum* putant libertum fuisse Claudii Cæsaris. Ed. — *In peristylio.* Loco undique columnarum ordinibus consepto, quibus tectum impositum, sub quo et libero aere frui, et a radiis solaribus, pluviisque, tuti esse possent, qui exerceri sub illis, aut inambulare, aut spectare denique alios, vellent. Monendi subinde his de rebus nostri homines, quum, ob diversam et cæli nostri et vitæ rationem, in magnis etiam urbibus nihil tale exstet hodie. Vid. not. prox. G.

3. *Exhedra.* Unice huc facit Vitruv. V, 11, ubi de palæstrarum ædificationibus : « Constituuntur in

crare, cujus beneficio elegans opus dignumque nomine tuo
4 fiet. Exemplar testamenti, quamquam mendosum, misi tibi; ex quo cognosces, multa Polyænum in ejusdem domus ornatum reliquisse, quæ, ut domus ipsa, perierunt, a me tamen, in quantum potuerit, requirentur.

tribus porticibus exhedræ spatiosæ, habentes sedes, in quibus philosophi, rhetores, reliquique qui studiis delectantur, sedentes disputare possint. In palæstris peristylia quadrata sive oblonga ita sunt facienda, uti duorum stadiorum habeant ambulationis circuitionem, etc.» Ostendit Baldus de verborum Vitruvii significatione *exhedras* (ipse mavult *exedras*) alias fuisse tectas, alias subdivales, etc. G.

— *Exemplar*. Scilicet ἀρχέτυπον, ad quod fiunt exempla, seu ἀντίγραφα, gallice *copies*. Sed hæc duo vocc. sæpe permutantur. Apud Tacit. Hist. IV, 25 *exemplaria* literarum sunt haud dubie copiæ: atque ita plus semel ap. Sueton. MS. Voss. et edit. vet. habent *exempla*. Ed.

LXXVI. (LXXII)

TRAJANUS PLINIO S.

Possumus apud Prusenses area ista cum domo collapsa, quam vacare scribis, ad exstructionem balinei uti. Illud tamen parum expressisti, an ædes in peristylio Claudio facta esset. Nam si facta ædes esset, licet collapsa sit, religio ejus occupavit solum.

LXXVI. *Esset*. Al. *Nam si facta est*, quod unice verum, *esset* ferri nequit. S.—*Occupavit solum*. Ut adeo consecrari Trajano non possit ante, quam exaugurata sit. Vide ad 58, 2. G.—Nam si facta ædes *esset*, licet collapsa sit, religio ejus *occupavit* solum. Poterat tamen illa religio exauguratione demi. Hinc Tarquinius Superbus, Jovis templum in monte Tarpeio positurus, ut libera a ceteris religionibus area esset, tota Jovis, templique ejus quod inædificaretur, exaugurare fana sacellaque statuit; » Liv. I, 55. Ed. In his aut *est* legendum pro *esset*, aut *occupasset*. Sed illud habent cod. Voss. et ed. pr. Ern.

LXXVII. (LXXIII)

Consulit de liberis agnoscendis et natalibus restituendis.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Postulantibus quibusdam, ut de agnoscendis liberis restituendisque natalibus et secundum epistolam Domitiani scriptam Minucio Rufo, et secundum exempla proconsulum, ipse cognoscerem, respexi ad SC. pertinens ad eadem genera caussarum, quod de his tantum provinciis loquitur, quibus proconsules præsunt : ideoque rem integram distuli, dum tu, Domine, præceperis, quid observare me velis.

LXXVII. *Restituendis natalibus.* Ut pro ingenuis habeantur imperatoris beneficio, qui servi nati sunt. Libertinis hoc præsertim dabatur, consentiente tamen patrono. Tota res tractatur peculiari titulo π. de natalibus restituendis. G. — *Quibus proconsules.* Recte utitur hoc loco exquisitæ diligentiæ scriptor Massonus ad An. Plinii XLI, § 5, p. 70, ut ostendat, Plinium non fuisse proconsulem, a Senatu missum, sed legatum Cæsaris pro prætore : de qua provinciarum, et qui illis præessent, differentia pluscula ibi monet, quæ addi possunt Ill. Spanhemii observationibus Diss. XIII, 2, pag. 587, sqq. immortalis operis, ubi p. 592, speciatim de Bithynia agitur. G.

LXXVIII. (LXXIV)

TRAJANUS PLINIO S.

Si mihi SC. miseris, quod hæsitationem tibi fecit, æstimabo, an debeas cognoscere de agnoscendis liberis, et natalibus suis restituendis.

LXXIX. (LXXVI)

Ex Largi hereditate utrum opera sibi fieri, an ludos institui Trajanus malit, rogatur.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Julius, Domine, Largus, ex Ponto, nondum mihi visus, ac ne auditus quidem, sed judicio tuo credens, dispensationem quandam mihi erga te pietatis suæ ministe-
2 riumque mandavit. Rogavit enim testamento, ut hereditatem suam adirem, cerneremque: ac deinde, perceptis quinquaginta millibus nummum, reliquum omne Heracleotarum et Tianorum civitatibus redderem, ita ut esset arbitrii mei, utrum opera facienda, quæ honori tuo consecrarentur, putarem, an instituendos quinquennales

LXXIX. 1. *Judicio tuo credens.* Virum bonum putans, cui tu provinciam mandasses. G.

2. *Perceptis quinquaginta millibus.* Hanc summam 3,333 1/3 imperialium honorarium quasi legat Plinio, et præmium laboris sui in exsequendo, ut hodie loquimur, testamento. *Præceptis* mallent hic viri docti: nec dubium, quin huc conveniat optime, quum non Noster solum eo verbo supra usus sit V, 7, 1: sed præsertim quum sic loquantur jurisconsulti, ubi ad senatusconsultum Trebellianum disputant, v. g. l. I, § 16, h. tit. *Si heres præcepto fundo rogatus sit hereditatem restituere.* l. XXVII, § 14: *Si præceptis quibusdam rebus heres rogatus sit restituere hereditatem.* Add. l. XXIV, § 3; it. l. CXXV, de Legatis I, etc. Verum quum neque hoc dubium sit, *percipi* etiam legata, quorsum, præter leges aliquot, laudat Sueton. Aug. CI, et Tib. XV. Longolius: optimum fuerit, quod et ille suadet, nihil mutare. G. — *Reliquum . . . . . . redderem.* Tanquam sortem, de cujus reditu ludos celebrarent: vel cujus partem in ædificia impenderent, partem in fœnore collocatam servarent ad tutelam, sive sarta tecta eorum operum. G. — *Heracleotarum.* Nimirum *Heracleam* etiam ad Pontum Euxinum in Bithynia fuisse, vel hoc ex loco disceremus, si aliunde notum non esset. G. — *Quinquennales agonas.* Ad Olympiorum imitationem passim institutos ludos similes sive certamina, satis constat. Sic *Neapoli quinquennale certamen gymnicum honori Augusti institutum,* apud Suetonium

agonas, qui Trajani appellentur. Quod in notitiam tuam perferendum existimavi, ob hoc maxime, ut dispiceres, quid eligere debeam.

c. XCVIII, *Romæ primus omnium more græco instituit* Nero, teste eodem cap. XII. Domitianus quoque *Capitolino Jovi sacrum* ibid. c. IV, ubi multa viri docti. *Gymnicum agona apud Viennenses ex cujusdam testamento celebratum* habemus supra V, 22, 1. G. — *Appellentur.* Al. *appellarentur*, quod verum. Mox *debeam* displicet J. A. Ernestio, corrigenti *deberem.* Non puto necessarium esse. S. — Primum in his: utrum...putarem, an instituendos quinquennales agonas, qui Trajani *appellentur*, pro ultimo debet esse *appellarentur.* Tum pro *debeam* in sequentibus *deberem.* Nam et sic est epist. 93, *dispiceres*, quid et quatenus aut permittendum, aut prohibendum *putares*, non *putes.* Ernesti.

LXXX. (LXXVII)

TRAJANUS PLINIO S.

Julius Largus fidem tuam, quasi te bene nosset, elegit. Quid ergo potissimum ad perpetuitatem memoriæ ejus faciat, secundum cujusque loci conditionem ipse dispice, et quod optimum existimaveris, sequere.

LXXX. *Fidem tuam.....elegit.* Est enim *fidei commissum* illud Largi, de quo epistola superior agit. G. — *Fidem tuam.....elegit. Fidei tuæ committo* formula solemnis in testamentis. Ed.

LXXXI. (LXXVIII)

Juliopolitanis centurionem legionarium mitti cupit.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Providentissime, Domine, fecisti, quod præcepisti Calpurnio Macro, clarissimo viro, ut legionarium centu-

2 rionem Byzantium mitteret. Dispice, an etiam Juliopolitanis simili ratione consulendum putes: quorum civitas, quum sit perexigua, onera maxima sustinet, tantoque
3 graviores injurias, quanto est infirmior, patitur. Quidquid autem Juliopolitanis præstiteris, id etiam toti provinciæ proderit. Sunt enim in capite Bithyniæ, plurimisque per eam commeantibus transitum præbent.

LXXXI. 2. *Juliopolis.* Plin. H. N. V, 32, *inter* duodecim Bithyniæ *civitates* Gordiu-come (Γορδίου κώμη), quæ Juliopolis nominatur. Nempe secundum Strabonem XII, p. 574, ex Gordio pago dux quidam prædonum urbem condidit eamque *Juliopolim* nominavit. Ed.

3. *In capite Bithyniæ, plurimisque per eam commeantibus.* In extremo fine versus Paphlagoniam, ut *capita pontis* dicuntur extrema. G.

LXXXII. (LXXIX)

TRAJANUS PLINIO S.

Ea conditio est civitatis Byzantiorum, confluente undique in eam commeantium turba, ut, secundum consuetudinem præcedentium temporum, honoribus ejus præsidio centurionis legionarii consulendum habuerimus: si Juliopolitanis succurrendum eodem modo putaverimus, one-
2 rabimus nos exemplo. Plures enim tanto magis eadem requirent, quanto infirmiores erunt: tibi eam fiduciam diligentiæ habeo, ut credam, te omni ratione id acturum,
3 ne sint obnoxii injuriis. Si qui autem se contra disciplinam meam gesserint, statim coerceantur: aut, si plus admiserint, quam ut in re præsenti satis puniantur: si milites

LXXXII. 1. *Si Juliopolitanis.* Quod *si* abest a quibusdam libris, tribuendum videtur more vetusto scribendi uno tenore, *habuerimuS Juliopolitanis*, ubi duæ literæ *S* et *I* excidere facile potuerunt. G.

3. *Satis puniantur.* Provinciales expositi injuriis non tenuissimorum,

erunt, legatis eorum, quæ deprehenderis, notum facies: aut, si in Urbem versus venturi erunt, mihi scribes.

sed eorum præsertim civium romanorum, atque militum, quos vel potentia sua, vel gratia, vel potestas denique, insolentiores facit. Hi non semper *coerceri statim* possunt, non satis a Præside provinciæ *in re præsenti puniri*, quum sua illos dignitas, jusque ipsum adeo Quiritium, tueatur. Sic X, 97, 4, Christianos, *qui cives romani erant, adnotat in Urbem remittendos.* De his itaque constituit Trajanus. Recipimus nempe nos etiam lectionem antiquam, pro vulgata, *quum ut in re præsenti sit satis, puniantur.* G. — *Milites* non gregarii modo dicuntur, sed ipsi duces quoque. *Miles* habet eumdem sensum quam vox gallica *militaire.* Ed.— *In Urbem versus.* Apertum hoc pleonasmi illius, quo ad *versus* adjicitur præpositio, exemplum. In quibusdam *versus* participium potius est, ut in illo Sall. Cat. LVI, 4, *Modo in Galliam versus castra movere:* et Sulp. ad Cic. fam. IV, 12, *Supra Maleas in Italiam versus navigaturus erat.* G.

LXXXIII. (LXXX)

De annali Bithynis data lege disquirit.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Cautum est, Domine, Pompeia lege, quæ Bithynis data est, ne quis capiat magistratum, neve sit in senatu minor annorum XXX; eadem lege comprehensum est, ut, qui ceperint magistratum, sint in senatu. Sequutum 2 est dein edictum divi Augusti, quo permisit minores magistratus ab annis duobus et viginti capere. Quæritur ergo, 3 an qui minor XXX annorum gessit magistratus, possit a

LXXXIII. 1. *Pompeia lege.* Quam Pompeius Magnus devicto a se Mithridate, et illius regno in provinciæ formam redacto, auctoritate Populi Rom. Bithyniæ, cui Pontum adjiceret, dedit. Mentio ejus fit epistol. 113 et 115. G.

2. *Minores.* Non esse jungendum cum voce *magistratus*, qui est Catanæi error, docent ea quæ post sequuntur: *quoniam Augustus gerere magistratus minoribus annis XXX permisisset.* Sensus foret magis perspicuus, si legeretur hoc ordine verborum: *quo permisit minores ab annis duobus et viginti magistratus capere.* S.

censoribus in senatum legi: et, si potest, an ii quoque, qui non gesserint, possint per eamdem interpretationem ab ea ætate senatores legi, a qua illis magistratum gerere permissum est. Quod alioqui factitatum adhuc, et esse necessarium dicitur, quia sit aliquanto melius, honestorum
4 hominum liberos, quam e plebe in curiam admitti. Ego a destinatis censoribus, quid sentirem, interrogatus, eos quidem, qui minores XXX annis gessissent magistratum, putabam posse in senatum et secundum edictum Augusti, et secundum legem Pompeiam, legi; quoniam Augustus gerere magistratus minoribus annis XXX permisisset; lex
5 senatorem esse voluisset, qui gessisset magistratum: de his autem, qui non gessissent, quamvis essent ætatis ejusdem, cujus illi, quibus gerere permissum est, hæsitabam. Per quod effectum est, ut te, Domine, consulerem, quid observari velles. Capita legis, tum edictum Augusti, literis subjeci.

3. *Censores* etiam in urbibus provincialibus, ut in municipiis, fuerunt. Ed. — *An ii quoque.* Damus lectionem ex libris antiquis nuper restitutam; vulgatum erat, *An ex iis quoque, qui non gesserint, possit quis per eamdem...senator legi.* Ad sententiam nihil refert. G.

LXXXIV. (LXXXI)

TRAJANUS PLINIO S.

Interpretationi tuæ, mi Secunde carissime, idem existimo: hactenus edicto divi Augusti novatam esse legem pompeiam, ut magistratum quidem capere possint ii,

LXXXIV. *Interpretationi tuæ... idem existimo.* Hellenismus non solis poetis usitatus. Vid. Heusinger. ad Vechner. Hellenol. pag. 297. S. — *Capere possint.* Al. *capere possent.* Bene. S. — Novatam esse legem pompeiam, ut magistratum capere *possint* ii, qui...*essent*, et qui acce-

qui non minores duorum et viginti annorum essent; et qui accepissent, in senatum cujusque civitatis pervenirent. Cæterum, non capto magistratu, eos, qui minores XXX annorum sint, quia magistratum capere possint, in curiam etiam loci cujusque non existimo legi posse.

pissent, in senatum c. c. *pervenirent.* Vel paullum attendenti patet, rescribendum esse *possent.* Secus est in sequentibus, ubi mera præsentia sunt, recteque adeo, capere *possint.* Ern. — *Cæterum.* I. q. sed. Vid. Drakenb. ad Liv. IX, 21, 1. S. — In utroque Longol. malebat *possint.*

LXXXV. (LXXXII)

Libellum supplicem Dionis, cui controversia cum Archippo de opere publico erat, imperatori mittit.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Quum Prusæ ad Olympum, Domine, publicis negotiis intra hospitium, eodem die exiturus, vacarem, Asclepiades magistratus indicavit, appellatum me a Claudio Eumolpo, quum Cocceianus Dion in bule adsignari civitati opus, cujus curam egerat, vellet: tum Eumolpus adsistens Flavio Archippo dixit, exigendam esse a Dione rationem operis, antequam reipublicæ traderetur, quod
aliter fecisset ac debuisset. Adjecit etiam, esse in eodem 2
opere positam tuam statuam, et corpora sepultorum,

LXXXV. 1. *Prusæ ad Olympum.* Est enim alia quoque *ad Hypium* montem et fluvium. Forte eadem Prusias, de qua X, 66, 5. G. — *Eumolpo.* Post hanc vocem plene interpungendum. Narratur deinde ipsa species. Monuit et J. A. Ernestius. S. — In principio hujus epistolæ interpunctio vitiosa est, sensumque turbat: eaque sic mutanda: *appellatum me a Claudio Eumolpo.* (Hinc incipit narratio caussæ.) *Quum Cocceianus Dion in bule*, etc. Ern.

2. *In eodem opere.* Male ominatum, et majestatis crimini adfine, videri volebant accusatores factum Dionis, qui statuam imperatoris vicinis funeribus funestasset. Si enim

uxoris Dionis, et filii : postulavitque, ut cognoscerem
3 pro tribunali. Quod quum ego me protinus facturum dilaturumque profectionem dixissem; ut longiorem diem ad instruendam caussam darem, utque in alia civitate cogno-
4 scerem, petiit. Ego me auditurum Niceæ, respondi : ubi quum sedissem cogniturus, idem Eumolpus, tanquam adhuc parum instructus, dilationem petere cœpit : contra
5 Dion, ut audiretur, exigere : dicta sunt utrimque multa etiam de caussa. Ego quum dandam dilationem et consulendum existimarem in re ad exemplum pertinenti, dixi utrique parti, ut postulationum suarum libellos darent. Volebam enim te ipsorum potissimum verbis ea, quæ erant proposita, cognoscere. Et Dion quidem se daturum dixit : et Eumolpus respondit, complexurum se libello,
6 quæ reipublicæ peteret. Cæterum, quod ad sepultos pertinet, non accusatorem se, sed advocatum Flavii Archippi, cujus mandata pertulisset. Archippus, cui Eumolpus, sicut Prusæ, adsistebat, dixit se libellum daturum. Ita nec Eumolpus, nec Archippus, quam plurimis diebus exspectati, adhuc mihi libellos dederunt : Dion dedit, quem huic
7 epistolæ junxi. Ipse in re præsenti fui, et vidi tuam quoque statuam in bibliotheca positam : id autem, in quo dicuntur sepulti filius et uxor Dionis, in area collocatum,
8 quæ porticibus includitur. Te, Domine, rogo, ut me in

majestas est servum punire apud statuam, aut ventrem ibi laxare, quid ni cadaver eo inferre? G.

3. *Ad instruendam caussam.* Opportune jam laudata est l. I, π. de fide instrum. : « Instrumentorum nomine ea omnia accipienda sunt, quibus caussa instrui potest : et ideo tam testimonia, quam personæ instrumentorum loco habentur. » G.

4. *Contra Dion.* Dio Chrysostomus hic est, quod probat ex illius Oratt. 40, 45, 46 et 47. Vales. ad Exc. Dionis p. 8, n. 23, Reim. G.

5. *Et consulendum.* Post *et* suspicor *te* excidisse. Respondet Trajanus : *de quo me consulendum existimasti.* S.

— *Et Eumolpus.* Hoc *et* abesse mallem. S.

6. *Quod ad sepultos*, etc. Præferrem : *quod ad sepultos pertineret, non accusatorem se esse, sed*, etc. S.

— *Ita*, deinde. Hoc sensu et alibi

hoc præcipue genere cognitionis regere digneris, quum alioqui magna sit exspectatio; ut necesse sit, in ea re, quæ et in confessum venit, et exemplis defenditur, deliberare.

legitur, mirorque, Gierigio suspectum videri potuisse. S.

8. *In confessum venit.* Ubi de facto disputari vel dissimulari non potest, quin et certum, et in judicium delatum sit: ubi etiam ad aliorum exempla provocatur, ut adeo metus sit, ne, si unum puniamus Dionem, plures ejusdem criminis a delatoribus rei fiant. G. — *Deliberare.* Omittunt hoc verbum quidam. Sed non ausim eos sequi, quum dura nimis videatur, in fine præsertim, ellipsis. G.

LXXXVI. (LXXXIII)

TRAJANUS PLINIO S.

Potuisti non hærere, mi Secunde carissime, circa id, de quo me consulendum existimasti, quum propositum meum optime nosses, non ex metu nec terrore hominum, aut criminibus majestatis, reverentiam nomini meo adquiri. Omissa ergo ea quæstione, quam non admitterem, 2
etiamsi exemplis adjuvaretur, ratio totius operis effecti sub cura tua Cocceiano Dioni excutiatur, quum et utilitas civitatis exigat, nec aut recuset Dion, aut debeat recusare.

LXXXVI. 2. *Excut.* Non hoc vult, puto, *a Dione ratio excut.*, ut, *audita tibi*, hoc est *a te:* sed excuti sub Plinii cura rationem Dionis, in ipsius gratiam, ideo certe, ut deinde adsignari opus reipublicæ posset. Hæc aperta, nisi forte velis aliquem, qui debet reipublicæ, ipsum suas rationes excutere, non excutiendas dare aliis. Neque constructio habet difficultatem. Quidni enim diceret Dion, *Excutite mihi rationem meam?* Quidam libri *Cocceiani Dionis*, quod dubitationem non haberet, sed obscuriusculum fit propter alteros genitivos *totius operis effecti*. G.

LXXXVII. (LXXXIV)

Nicensium libellum supplicem mittit.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Rogatus, Domine, a Nicensibus publice per ea, quæ mihi et sunt et debent esse sanctissima, id est, per æternitatem tuam salutemque, ut preces suas ad te perferrem, fas non putavi negare; acceptumque ab his libellum, huic epistolæ junxi.

LXXXVII. *Ut preces suas ad te perferrem.* Voculam *ut* delendam censent Casaub. et Minos. Ed. — *His.* Videtur scribendum *iis.* Perpetua horum pronominum confusio. S.

LXXXVIII.

TRAJANUS PLINIO S.

Nicensibus, qui intestatorum civium suorum concessam vindicationem bonorum a divo Augusto adfirmant, debebis vacare, contractis omnibus personis ad idem negotium pertinentibus, adhibitis Virbio Gemellino, et Epimacho, liberto meo, procuratoribus; ut, æstimatis etiam iis, quæ contra dicuntur, quod optimum credideritis, statuatis.

LXXXVIII. *Qui intestatorum*, etc. Qui concessum sibi esse adfirmant, civium suorum, intestate morientium, bona ærario suo vindicare: ea res etiam ad Cæsaris fiscum pertinebat: ideo Trajanus et *procuratores* adhiberi vult. — De Virbio Gemellino. Vid. ad Epist. 37. Ed.

LXXXIX.

Trajano natalem diem gratulatur.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

OPTO, Domine, et hunc natalem, et plurimos alios, quam felicissimos agas; æternaque laude florentem virtutis tuæ gloriam, incolumis et fortis, aliis super alia operibus augeas.

XC.

TRAJANUS PLINIO S.

AGNOSCO vota tua, mi Secunde carissime, quibus precaris, ut plurimos et felicissimos natales florente statu reipublicæ nostræ agam.

XCI.

De aqua in Sinopensem coloniam perducenda consulit.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

SINOPENSES, Domine, aqua deficiuntur; quæ videtur et bona et copiosa ab sextodecimo milliario posse perduci. Est tamen statim ab capite paullo amplius mille passibus locus suspectus et mollis; quem ego interim explorari

modico impendio jussi, an recipere et sustinere opus possit.
2 Pecunia, curantibus nobis, contracta non deerit, si tu, Domine, hoc genus operis et salubritati et amœnitati valde sitientis coloniæ indulseris.

XCI. 1. Sinope, Diogenis Cynici patria, sedes olim Ponticorum regum, a Cytoro 164 millibus passuum distans. Ibi Harduinus ex nummis comprobat fuisse olim coloniam romanam; in iis enim colonia Julia Augusta Sinopensis vocatur. Ed.

1. *Recipere.....opus.* Aquæ ductum, quæ quantæ molis fuerint opera, totis libris explicatum a Fabretto, et docet cum suo Frontino Polenus. G.

XCII.

TRAJANUS PLINIO S.

Ut cœpisti, Secunde carissime, explora diligenter, an locus ille, quem suspectum habes, sustinere opus aquæductus possit. Neque enim dubitandum puto, quin aqua perducenda sit in coloniam Sinopensem, si modo et viribus suis ipsa id adsequi potest, quum plurimum ea res et salubritati et voluptati ejus collatura sit.

XCIII.

Libellum Amisenorum mittit Trajano.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Amisenorum civitas et libera et fœderata beneficio indulgentiæ tuæ legibus suis utitur. In hac datum mihi

XCIII. *Amisus*, aut, secundum Plinium, *Amisum*, urbs nobilis Ponti, ubi olim reges Pontici domicilium habebant, libertate sua celebratur.

publice libellum, ad eranos pertinentem, his literis subjeci, ut tu, Domine, dispiceres, quid et quatenus aut permittendum aut prohibendum putares.

Condita erat ab Atheniensibus, quo tempore imperium maris obtinebant; eoque se contulerant, qui Aristonis tyrannidem fugiebant: quapropter et Lucullus in bello Mithridatico benignum se huic urbi præbere voluit. Ed.

—*Ad eranos.* Ne de convivantium ex symbolis conventibus, qui et ipsi sunt *erani*, intelligamus, obstat Trajani responsio. Intelligitur ergo illa collatio, qua necessitatibus egentium subveniebatur: cujus rei caussa quædam etiam collegia fuisse, et statos conventus, leges item et judicia (ut habent hodie *die Feuercassen, Wittwencassen*) satis apparet ex his, quæ Is. Casaubonus quum ad Athenæum pluribus locis observavit, tum disputavit copiose ad Theophrasti characterem φὐθαδείας p. m. 280, sqq. ubi neque hunc locum prætermittit. Cæterum hanc tanquam ἑταιρίαν et sodalitatem Romanis suspectam et vetitam fuisse, vel hoc ipso loco discimus. Videatur supra epistola 43, 1, et infra epistola 97, 7. G.

XCIV.

TRAJANUS PLINIO S.

Amisenos, quorum libellum epistolæ tuæ junxeras, si legibus istorum, quibus de officio fœderis utuntur, concessum est eranos habere, possumus, quo minus habeant, non impedire, eo facilius, si tali collatione, non ad turbas et illicitos cœtus, [sed] ad sustinendam tenuiorum inopiam utuntur. In cæteris civitatibus, quæ nostro jure obstrictæ sunt, res hujusmodi prohibenda est.

XCIV. *Possumus... non impedire.* Id est, possumus, ut habeant, concedere. Trajanus supra ep. 86: *Potuisti non hærere.* Moneo, ne quis cum Gierigio locum de mendo suspectum habeat. S.

XCV.

Suetonio jus trium liberorum a principe petit.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

SUETONIUM Tranquillum, probissimum, honestissimum, eruditissimum virum, et mores ejus sequutus et studia, jampridem, Domine, in contubernium adsumpsi, tantoque magis diligere cœpi, quanto hunc propius inspexi.
2 Huic jus trium liberorum necessarium faciunt duæ caussæ. Nam et judicia amicorum promeretur, et parum felix matrimonium expertus est: impetrandumque a bonitate tua per nos habet, quod illi fortunæ malignitas denegavit.
3 Scio, Domine, quantum beneficium petam. Sed peto a te, cujus in omnibus desideriis meis plenissimam indulgentiam experior. Potes autem colligere, quantopere cupiam, quod non rogarem absens, si mediocriter cuperem.

XCV. 1. De *Suetonio*, Plinii contubernali, I, ep. 24. ED.

2. *Jus trium liberorum.* Vid. supra ad X, 2, ubi pro se petit; item ad VII, 16, 2. G.

—*Judicia amicorum.* Qui heredem illum scribunt. Prodest autem in primis jus illud in adeundis hereditatibus, v. g. Paull. Rec. Sent. IV, 9: « Latina ingenua, jus Quiritium consequuta, si ter pepererit, ad legitimam filii hereditatem admittitur. » G.

3. *Sed peto.* Sic ex editione Jo. de Tridino et Juntæ reposuit Longolius. *Quod peto*, reliqui. G.

XCVI.

TRAJANUS PLINIO S.

Quam parce hæc beneficia tribuam, utique, mi Secunde carissime, hæret tibi, quum etiam in senatu adfirmare soleam, non excessisse me numerum, quem apud amplissimum ordinem suffecturum mihi professus sum: tuo tamen desiderio subscripsi; et [ut scias] dedisse me jus trium liberorum Suetonio Tranquillo ea conditione, qua adsuevi, referri in commentarios meos jussi.

XCVI. *Suffecturum mihi.* Quum enim per illam fictionem juris vis ipsa legum tam necessariarum, quibus incitarentur homines, ut prolem vellent tollere, imminueretur: boni imperatores parcissimi erant merito in eo jure tribuendo. Itaque professus erat Trajanus, se ultra certum numerum civium eo beneficio non esse affecturum. Hæc etiam caussa est, cur referri in commentarios suos jubet, si quid cui tribuit. G. — *Ut scias.* Possunt hæc verba abesse, et absunt a bonis libris: sed quum in simillima re occurrant deinde epist. 106, non ausim delere. G.

XCVII.

De Christianorum rebus accurate perscribit.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Solenne est mihi, Domine, omnia, de quibus dubito, ad te referre. Quis enim potest melius vel cunctationem

XCVII. 1. *Solenne.* Certatim hanc epistolam commentariis justis illustrarunt viri docti, quos magno numero laudat Fabricius B. L. II, 22, p. 478. Cæterorum observatis usus, multa de sua penu præclara addidit ill. Boehmerus in dissertationibus juris eccl. antiqui ad has epistolas

meam regere, vel ignorantiam instruere? Cognitionibus de christianis interfui nunquam : ideo nescio, quid et
2 quatenus aut puniri soleat, aut quæri. Nec mediocriter hæsitavi, sitne aliquod discrimen ætatum, an quamlibet teneri nihil a robustioribus differant; deturne pœnitentiæ venia, an ei, qui omnino christianus fuit, desisse non prosit; nomen ipsum, etiamsi flagitiis careat, an flagitia cohærentia nomini, puniantur. Interim in iis, qui ad me tanquam christiani deferebantur, hunc sum sequutus
3 modum. Interrogavi ipsos, an essent christiani: confitentes iterum ac tertio interrogavi, supplicium minatus: perseverantes duci jussi. Neque enim dubitabam, qualecunque esset, quod faterentur, pervicaciam certe, et inflexibilem
4 obstinationem debere puniri. Fuerunt alii similis amentiæ: quos, quia cives Romani erant, adnotavi in urbem remittendos. Mox ipso tractatu, ut fieri solet, diffundente se
5 crimine, plures species inciderunt. Propositus est libellus sine auctore, multorum nomina continens, qui negarent se esse christianos, aut fuisse, quum, præeunte me,

Lips. 1711, 8, editas. Nos instituto nostro hic egrediendi caussam habemus nullam. Illud modo monemus, laudari hanc epistolam, et hoc rescriptum Trajani, jam a Tertulliano apolog. cap. II, his verbis: «Plinius Secundus quum provinciam regeret, damnatis quibusdam Christianis, quibusdam gradu pulsis, ipsa tamen multitudine perturbatus, quid de cætero ageret, consuluit Trajanum tunc imperatorem (sic. leg. vid. pro *tunc Traj. Imp.*), allegans præter obstinationem non sacrificandi, nihil aliud se de sacramentis eorum comperisse, quam cœtus antelucanos ad canendum Christo ut Deo, et ad confœderandam disciplinam; homicidium, fraudem, perfidiam, et cætera scelera prohibentes (forte leg. *prohibentem*, nempe *disciplinam*). Tunc Trajanus rescripsit, hoc genus conquirendos quidem non esse, oblatos vero puniri oportere.» Cf. *le Moyne* ad V. S. p. 142, sqq. Euseb. Chron. p. 209, Scal. it. Heum. de persec. Christian. Pliniana in dissertt. Syllog. p. 1. G.

3. *Supplicium minatus.* Ut ap. Prud. tum alias, tum in Eulal. Perist. III, 114, sqq. G.

— *Pervicaciam.* Longol. *pertinaciam.* Certe pertinacia semper vitiosa, si audias Non. V, 40. G.

4. *Quia cives Romani erant.* In quos animadverti non temere in provincia posset. Vid. ad X, 82; 3. G.

5. *Quum, præeunte me,* etc. Interpunctionem hujus loci, quæ J. A. Ernestio placuit, si mecum am-

deos appellarent, et imagini tuæ, quam propter hoc jusseram cum simulacris numinum adferri, thure ac vino supplicarent, præterea maledicerent Christo: quorum nihil cogi posse dicuntur, qui sunt revera christiani: ergo dimittendos putavi. Alii ab indice nominati, esse se chri- 6
stianos dixerunt, et mox negaverunt; fuisse quidem, sed desisse: quidam ante triennium, quidam ante plures annos, non nemo etiam ante viginti quoque. Omnes et imaginem tuam, deorumque simulacra venerati sunt: ii et Christo maledixerunt. Adfirmabant autem, hanc fuisse 7
summam vel culpæ suæ, vel erroris, quod essent soliti stato die ante lucem convenire; carmenque Christo, quasi Deo, dicere secum invicem, seque sacramento non in

plecteris, dele post *ergo*, quod in multis libris deest, videturque demum in textum immigrasse, quum vulgaris interpungendi ratio probari cœpta esset. S.—*Imagini tuæ*. Igitur in provincia eum honorem imperatori habuit Plinius, quem non admissum Romæ ab eo prædicat Paneg. LII, 5: *Non apud genium tuum bonitati tuæ gratias agi, sed apud numen Jovis Optimi Maximi pateris*. Vid. Minuc. Felix XXIX, 6, et ibi viri docti. G.

— *Ergo dimittendos*. Minuc. Felix XXVIII, 5: *Si quis infirmior, malo pressus et victus, christianum se negasset, favebamus ei* (loquitur de statu suo ante susceptam religionem christianam), *quasi, ejerato nomine, jam omnia facta sua illa negatione purgasset*. G.

6. *Fuisse*. Voss. *Alii fuisse* aut *vel fuisse*. G. — *Etiam* .... *quoque*. Vid. Cortius ad V, 6, 21. S.

7. *Stato die*. Sabbathi eo tempore in Bithynia, quod probabile facit Boehmerus Diss. I. G.—*Carmenque*. Non omnino metro adstrictum, sed formulam conceptorum verborum, etc. Vid. Misc. Lips. V, 3, 7. Hymnophilus aliquis hanc sententiam, quæ et Moshemii est, refellere conatur: et movit fere Moshemium, de rebus Christianorum ante Constantinum p. 148, sqq. ubi cæteroquin mea laudat. G. — *Christo, quasi Deo*. Si vim habere debeat hoc argumentum pro fide ante-Nicæna contra Arianos, ponendum est, Christianos ipsos Deum vocasse Christum, non adjecisse hoc *quasi Deo* Plinium. *Dei* enim appellatio multo, quod constat, apud gentiles patet latius, et longe humilioris fastigii naturas comprehendit. G. —*Dicere secum invicem*. Dicere una, idque ἀμοιβαίως. Offenderunt hæc, nescio qua ex caussa, Gierigium. S.—*Sacramento*. Quum mature *sacramenti* voce uterentur de ritibus suis et dogmatis Christiani, quæ diligenter occultarent; ea porro vox, in quantum ad militare jus jurandum refertur, ad conjurationem trahi ab ignaris posset: quum porro de sanguine Christi Dei et hominis inter sacramenta

scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent: quibus peractis morem sibi discedendi fuisse, rursusque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen, et innoxium: quod ipsum facere desisse post edictum meum, quo secundum mandata tua
8 hetærias esse vetueram. Quo magis necessarium credidi, ex duabus ancillis, quæ ministræ dicebantur, quid esset veri, et per tormenta quærere. Sed nihil aliud inveni, quam superstitionem pravam et immodicam, ideoque,
9 dilata cognitione, ad consulendum te decurri. Visa est enim mihi res digna consultatione, maxime propter periclitantium numerum. Multi enim omnis ætatis, omnis ordinis, utriusque sexus etiam, vocantur in periculum,

adhibito aliquid tamen emanaret; mirum non est profecto, illis in mentem venisse aliquem Catilinam, de quo Sallustius cap. XXII: «Quum ad jus jurandum populares sceleris sui adigeret, humani corporis sanguinem, vino permixtum, in pateris circumtulisse; inde quum post exsecrationem omnes degustavissent, sicuti in solennibus sacris fieri consuevit, etc.» mirum non est, in Thyestearum illos epularum suspicionem vocatos esse. His suspicionibus opponitur deinde *cibus promiscuus et innoxius*, quem merito ad *Agapas* Christianorum viri docti referunt. *Cœna nostra*, inquit Tertull. apol. c. XXXIX, *de nomine rationem sui ostendit: id vocatur, quod dilectio penes Græcos est*, etc. Vid. quos hic laudat doctissimus Havercampus. Cæterum de vocibus *sacramenti* et *conjurandi* vid. Liv. XXII, 38: «Nam ad eam diem nihil præter sacramentum fuerat; at ubi ad decuriatum aut centuriatum convenissent, sua voluntate ipsi inter se equites decuriati, centuriati pedites conjurabant, sese fugæ atque formidinis ergo non abituros, etc. Id ex voluntario inter ipsos fœdere a tribunis ad legitimam juris jurandi adactionem translatum.» G. — *Promiscuum tamen, et innoxium*. Interpretor cum Gierigio *cibum promiscuum*, non peculiarem aliquem, sed communem hominibus, panem, olera, carnes animalium: *innoxium*, probro carentem. Aliter, sed vix recte, opinor, Lessingius *in Sämmtlichen Schriften* T. XVII, pag. 259. S. — *Hetærias*. Vid. supra ad X, 43, et ex jurisconsultorum libris Bynk. Observatt. I, 16, et de religione peregrina diss. II, pag. 255, sqq. Bacchanalia sua recordabantur Romani. His simile quiddam metuebant. G.

8. *Ancillis*. Heum. Syll. Diss. tom. I, pag. 133, mutat in *aniculis*. Sed *ancillas* tormenta arguunt. G. — *Ministræ*. Diaconissæ veteris ecclesiæ. Quum alioqui non liceret servos interrogare in caput domini, hæc lex in hac quidem caussa non valuit. G.

et vocabuntur. Neque enim civitates tantum, sed vicos etiam atque agros superstitionis istius contagio pervagata est: quæ videtur sisti et corrigi posse. Certe satis constat, prope jam desolata templa cœpisse celebrari, et sacra solennia diu intermissa repeti, passimque venire victimas, quarum adhuc rarissimus emptor inveniebatur. Ex quo facile est opinari, quæ turba hominum emendari possit, si fiat pœnitentiæ locus.

XCVIII.

TRAJANUS PLINIO S.

Actum, quem debuisti, mi Secunde, in excutiendis
caussis eorum, qui christiani ad te delati fuerant, sequutus
es. Neque enim in universum aliquid, quod quasi certam
formam habeat, constitui potest. Conquirendi non sunt: 2
si deferantur et arguantur, puniendi sunt: ita tamen, ut,
qui negaverit se christianum esse, idque re ipsa manifestum fecerit, id est, supplicando diis nostris, quamvis suspectus in præteritum fuerit, veniam ex pœnitentia impetret. Sine auctore vero propositi libelli, nullo crimine locum habere debent: nam et pessimi exempli, nec nostri sæculi est.

XCVIII. 2. *Conquirendi.* Nempe hoc dat innocentiæ, ne sua sponte in illos, ut in latrones, fures, sacrilegos, quæratur; neque indicare cogantur conscios: hoc statuit in pertinaciam, quam imputat iis, et legum contemptum, ut accusati, et confessi damnentur. Quanto hæc moderatiora illo sacræ Inquisitionis judicio! G.

XCIX.

Quærit de contegenda Amastrianorum pestifera aqua.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Amastrianorum civitas, Domine, et elegans et ornata, habet inter præcipua opera pulcherrimam, eamdemque longissimam, plateam : cujus a latere per spatium omne porrigitur nomine quidem flumen, re vero cloaca fœdissima : quæ sicut turpis et immundissima adspectu, ita
2 pestilens est odore teterrimo. Quibus ex caussis, non minus salubritatis quam decoris interest, eam contegi : quod fiet, si permiseris, curantibus nobis, ne desit quoque pecunia operi tam magno, quam necessario.

XCIX. 1. *Amastrianorum civitas.* *Amastris*, olim Sesamus aut Sesamum dicta, Paphlagoniæ annumeratur a Plinio XI, 2. Ed.

C.

TRAJANUS PLINIO S.

Rationis est, mi Secunde carissime, contegi aquam istam, quæ per civitatem Amastrianorum fluit, si intecta salubritati obest. Pecunia ne huic operi desit, curaturum te secundum diligentiam tuam, certum habeo.

CI.

Vota pro salute Trajani et soluta et nova nuncupata esse nuntiat.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Vota, Domine, priorum annorum nuncupata alacres lætique persolvimus, novaque rursus, curante commilitonum et provincialium pietate, suscepimus: precati deos, ut te remque publicam florentem et incolumem ea benignitate servarent, quam super magnas plurimasque virtutes, præcipue sanctitate consequi, deorum honore meruisti.

CI. *Vota ....nuncupata.* Forte natali imperii, ut supra ep. 60, it. 103 et 104. G. — *Curante...pietate.* Melius extra comparationem est, quod Cellarius suspicabatur, *certante*, ut X, 560, *certarunt pietate*. G.— *Deorum honore.* Videtur excidisse ante *deorum* conjunctio *et*. De hac pietate Trajani erga deos Panegyr. c. LII. G.

CII.

TRAJANUS PLINIO S.

Solvisse vota diis immortalibus, te præeunte, pro mea incolumitate, commilitones cum provincialibus lætissimo consensu, in futurumque nuncupasse, libenter, mi Secunde carissime, cognovi literis tuis.

CIII.

Diem imperii suscepti anniversario ritu celebratum esse annuntiat.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Diem, in quem tutela generis humani felicissima successione translata est, debita religione celebravimus, commendantes diis, imperii tui auctoribus, et vota publica et gaudia.

CIII. *Diem, in quem.* Valde obscure loquutus est Plinius, si ita loquutus est. Gronovius suspicatur, *Diem*, quo *in te*. G.

CIV.

TRAJANUS PLINIO S.

Diem imperii mei debita lætitia et religione a commilitonibus et provincialibus, præeunte te, celebratum, libenter, mi Secunde carissime, cognovi literis tuis.

CV.

Jus Quiritium pro tribus libertis petit.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Valerius, Domine, Paullinus, excepto uno, jus Latinorum suorum mihi reliquit: ex quibus rogo tribus interim

CV. De *Valerio Paullino* dictum ad II, ep. 2. Ed. — *Latinorum suorum.* Libertorum, qui jus Latii modo consequuti fuerant, a quo gradus

jus Quiritium des. Vereor enim, ne sit immodicum, pro omnibus pariter invocare indulgentiam tuam; qua debeo tanto modestius uti, quanto pleniorem experior. Sunt autem, pro quibus peto, C. Valerius Æstiæus, C. Valerius Dionysius, C. Valerius Aper.

adhuc superest ad ipsum plenum jus civitatis Quiritium. Vid. ad X, 4, 2. G.

—*C. Valerius Æstiæus, C. Valerius Dionysius.* Observa obiter, libertos omnes habere nomen domini, adjunctumque cognominis instar nomen servitutis. G.

CVI.

TRAJANUS PLINIO S.

Quum honestissime iis, qui apud fidem tuam a Valerio Paullino depositi sunt, consultum velis mature per me; iis interim, quibus nunc petisti, ut scias dedisse me jus Quiritium, referri in commentarios meos jussi, idem facturus in cæteris, pro quibus petieris.

CVI. *Consultum velis mature.* *Matura* ex libris antiquis Longolius, ut sit vox hortantis imperatoris, quo *maturet* Plinius, hoc est, festinet prospicere libertis. Cæterum vid. ep. 96. G.

CVII.

Centurionis, filiæ civitatem petentis, libellum mittit.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Rogatus, Domine, a P. Accio Aquila, centurione cohortis sextæ equestris, ut mitterem tibi libellum, per

CVII. *Cohortis...equestris.* Novum hoc. Olim *cohortes* modo peditum: equitum *turmæ*. G. — Vid. J. A Ernest. ad h. l. S.—Centurio *cohortis*

quem indulgentiam pro statu filiæ suæ implorat, durum putavi negare, quum scirem, quantam soleres militum precibus patientiam humanitatemque præstare.

equestris. Bene *Gesnerus* novum hoc esse monet, quum olim cohortes peditum modo fuerint. Vestigium rei etiam supra est epistola 32, videatur *Schelius* ad *Hyginum* p. 86. *Hygino* est *cohors equitata*, quo nomine et in inscriptionibus occurrit. J. A. Ern. — *Pro statu filiæ*. Quam ex responsione Trajani, civitatem ei dantis, intelligimus ante susceptam, quam pater civis fieret, vel ex noncive, etc. G.

CVIII.

TRAJANUS PLINIO S.

Libellum P. Accii Aquilæ, centurionis cohortis sextæ equestris, quem mihi misisti, legi: cujus precibus motus dedi filiæ ejus civitatem Romanam. Libellum rescripti, quem illi redderes, misi tibi.

CIX.

De protopraxia civitatum consulit.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Quid habere juris velis et Bithynas et Ponticas civitates in exigendis pecuniis, quæ illis vel ex locationibus, vel ex venditionibus aliisve caussis debeantur, rogo, Domine, rescribas. Ego inveni, a plerisque proconsulibus concessam eis protopraxian, eamque pro lege valuisse. Existimo

CIX. *Protopraxian*. Jus primæ exactionis, quod satis explicat responsio Trajani. G. — Suidas interpretatur τὸ πρῶτον ἀπαιτούμενον. Ed.

tamen tua providentia constituendum aliquid et sanciendum, per quod utilitatibus eorum in perpetuum consulatur. Nam quæ sunt ab aliis instituta, sint licet sapienter indulta, brevia tamen et infirma sunt, nisi illis tua contingat auctoritas.

CX.

TRAJANUS PLINIO S.

Quo jure uti debeant Bithynæ vel Ponticæ civitates in iis pecuniis, quæ ex quaque caussa reipublicæ debebuntur, ex lege cujusque animadvertendum est. Nam sive habent privilegium, quo cæteris creditoribus anteponantur, custodiendum est; sive non habent, in injuriam privatorum id dari a me non oportebit.

CXI.

De Amisenis, pecuniam Pisoni olim donatam repetentibus, Trajanum consulit.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Ecdicus, Domine, Amisenorum civitatis petebat apud me ab Julio Pisone denariorum circiter XL millia, donata ei publice ante XX annos et bule et ecclesia consentiente:

CXI. 1. *Ecdicus. Defensores civitatum* tales vocantur in jure. Est titulus Codicis I, 55, et C. Theod. I, 10, de defensoribus civitatum. De iisdem Justiniani novella XV, ubi gr. περὶ τῶν ἐκδίκων. De ipsorum officio vel ex hoc ipso loco apparet. G. — *Denarius* respondebat quatuor sestertiis. Ed. — *Bule et ecclesia.* Romæ esset *Senatus Populusque*. G.

nitebaturque mandatis tuis, quibus ejusmodi donationes vetantur. Piso contra, plurima se in rempublicam contulisse, ac prope totas facultates erogasse, dicebat. Addebat etiam temporis spatium, postulabatque, ne id, quod pro multis et olim accepisset, cum eversione reliquæ dignitatis reddere cogeretur. Quibus ex caussis integram cognitionem differendam existimavi, ut te, Domine, consulerem, quid sequendum putares.

–In decretis scribi solebat, δέδοχθαι τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ. Ed. — *Nitebaturque.* Libri antiqui *utebatur*, eadem sententia. G.

CXII.

TRAJANUS PLINIO S.

Sicut largitiones ex publico fieri mandata prohibent, ita, ne multorum securitas subruatur, factas ante aliquantum temporis retractari atque in irritum vindicari non oportet. Quidquid ergo ex hac caussa actum ante viginti annos erit, omittamus. Non minus enim hominibus cujusque loci, quam pecuniæ publicæ consultum volo.

CXIII.

An in senatum lecti pro introitu aliquid inferre debeant, quærit.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Lex Pompeia, Domine, qua Bithyni et Pontici utuntur, eos, qui in bulen a censoribus leguntur, dare pecuniam

CXIII. 1. *Lex Pompeia.* Vid. X, 83 et 115. De ipsa hac quæstione aliquid supra X, 48, 5. G. — De *buleutis* sive *decurionibus* super legi-

non jubet : sed ii, quos indulgentia tua quibusdam civitatibus super legitimum numerum adjicere permisit, et singula millia denarium et bina intulerunt. Anicius deinde 2
Maximus proconsul eos etiam, qui a censoribus legerentur, dumtaxat in paucissimis civitatibus, aliud aliis, jussit inferre. Superest ergo, ut ipse dispicias, an in omnibus 3
civitatibus certum aliquid omnes, qui deinde buleutæ leguntur, debeant pro introitu dare. Nam quod in perpetuum mansurum est, a te constitui decet, cujus factis dictisque debetur æternitas.

timum numerum in Bithyniæ urbibus adjectis, eorumque pecunia pro introitu soluta, cf. ep. 33, 5. Ed.

2. *Anicium Maximum* fuisse Vareni successorem, Plinii vero antecessorem, ab a. 102 usque ad annum sequentem existimant. Ed. — *Aliud aliis.* Intellige, *in civitatibus*, ratione habita facultatum nempe. G.

3. *Leguntur.* Scripsitne *legentur?* S.

CXIV.

TRAJANUS PLINIO S.

Honorarium decurionatus omnes, qui in quaque civitate Bithyniæ decuriones fiunt, inferre debeant, necne, in universum ad me non potest statui. Id ergo quod semper tutissimum est, sequendam cujusque civitatis legem, puto, scilicet adversus eos, qui inviti fiunt de-

CXIV. *Honorarium*, quidquid fit honoris caussa. Nunc pecunia intelligitur, quæ a decurionibus pro honoribus impetratis infertur. Ed. — *Id ergo quod*, etc. Durius videtur J. A. Ernestio : mihi non item. *Id quod* sæpissime ita dicitur, ut *id* abundet. Vid. Drakenb. ad Liv. VI, 17, 6. S. — Durius mihi visum est hoc : *Id ergo, quod semper tutissimum est, sequendam cujusque civitatis legem, puto* : mollius fuerit sic : *Id ergo, quod semper tutissimum est, sequendum cujusque civitatis legem, puto* : intellecto *id ergo*. Ern. — *Scilicet adversus eos.* Locus obscurus, si quis alius Plinii, quem ita interea interpretandum putabam, dum quis meliorem vel lectionem proferat, vel interpretationem. Sequendam legem

curiones. Existimo id acturos, ut erogatio cæteris præferatur.

putat imperator non universim, sed *adversus eos, qui inviti fiunt decuriones,* et tamen excusari non possunt: qui enim petunt honorem, illi pro se inferent, ut lege non opus sit. Subjungit, *existimo id acturos* censores, qui jus legendorum decurionum s. buleutarum habent, *ut erogatio*, hoc est is, qui erogare aliquid in honorarium pro introitu potest et vult, *cæteris*, invitis, *præferatur*, nec adeo sæpe opus sit coactione. G. — *Existimo id acturos, ut erogatio* etc. Suspicor legendum: *Cæteros existimo id acturos, ut erogatio præferatur.* S.

CXV.

Decuriones alienæ civitatis an ejici senatu possint, novam quæstionem circa legem pompeiam proponit.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Lege, Domine, pompeia permissum bithynicis civitatibus adscribere sibi, quos vellent cives, dum civitatis non sint alienæ, sed suarum quisque civitatium, quæ sunt in Bithynia. Eadem lege sancitur, quibus de caussis senatu a censoribus ejiciantur: inter quas nihil de cive alieno
2 cavetur. Inde me quidam ex censoribus consulendum putaverunt, an ejicere deberent eum, qui esset alterius

CXV. 1. *Lege....pompeia.* Vid. X, 83 et 113. G. — *Vellent.* Corrigendum *velint.* Monuit etiam J. A. Ernest. S. — Adscribere sibi, quos *vellent*, cives, dum civitatis non *sint* alienæ. Corrige *velint.* Cæterum in *Cod. Theod.* L. XII, tit. 1, de decurionibus, est l. v, ad Bithynos, ad quos pertinet etiam lib. CXIX; sed ad præf. P. directa ad l. v, *J. Gothofredus* memorat hunc *Plinii* locum, sive has epistolas, sed neglegentius epistolas inspexit. Ernesti. — *Senatu a censoribus.* Vulg. *e senatu a censoribus.* Veteres editiones, quas sequitur Longolius, *senatu censoribus.* Utramque præpositionem abesse in tali constructione posse, dubium non est. Sed eadem in formula ita parcum fuisse Trajani quæstorem, vel scribam, non putabam. Itaque bonis libris ἕτερον μὲν ἔδωκα ἑκὼν, ἕτερον δ' ἀνένευσα. Videatur I, 7, 1. G.

civitatis. Ego, quia lex, sicut adscribi civem alienum 3
vetabat, ita ejici a senatu ob hanc caussam non jubebat: præterea quia ab aliquibus adfirmabatur mihi, in omni civitate plurimos esse buleutas ex aliis civitatibus, futurumque, ut multi homines multæque civitates concuterentur ea parte legis, quæ jampridem consensu quodam exolevisset; necessarium existimavi consulere te, quid servandum putares. Capita legis his literis subjeci.

CXVI.

TRAJANUS PLINIO S.

MERITO hæsisti, Secunde carissime, quid a te rescribi oporteret censoribus consulentibus, an legerent in senatum aliarum civitatium, ejusdem tamen provinciæ, cives. Nam et legis auctoritas, et longa consuetudo usurpata contra legem, in diversum movere te potuit. Mihi hoc temperamentum ejus placuit, ut ex præterito nihil novaremus, sed manerent, quamvis contra legem, adsciti quarumcunque civitatium cives, in futurum autem lex pompeia observaretur: cujus vim si retro quoque velimus custodire, multa necesse est perturbari.

CXVI. 1. Plinius de ejiciendis senatoribus consuluerat; sed Trajanus, ut in futurum quoque rei publicæ prospiceret, prudenter etiam de legendis præcipit. ED.—*In diversum movere*, uno verbo *distrahere*, ut Cic. Acad. IV, 44: « Distrahor: tum hoc mihi probabilius, tum illud videtur.» ED. — *Temperamentum ejus.* Num melius *utriusque?* nempe et legis et consuetudinis. ED. — *Novaremus*, mutaremus, ut supra. Catan. *moveremus*, non inusitato lapsu. ED. —*Adsciti.* Tac. Hist. II, 53, *in senatum nuper adscitus*. ED. — *Custodire*, observare, vid. ad Nostri ep. I, 20. ED.

CXVII.

Veretur, ne ex invitatione ad solenne officium factiones oriantur. Igitur istis invitationibus, sportulisque interea distribuendis modum esse præbendum existimat. Illustrant hæc mores illorum temporum.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Qui virilem togam sumunt, vel nuptias faciunt, vel ineunt magistratum, vel opus publicum dedicant, solent totam bulen, atque etiam e plebe non exiguum numerum vocare, binosque denarios vel singulos dare: quod an
2 celebrandum, et quatenus, putes, rogo scribas. Ipse enim, sicut arbitror, [non imprudenter,] præsertim ex solenni-

CXVII. 1. *Virilem togam*. De quo officio I, 9, 2. De virili toga pariter ac nuptiis Apuleius Apol. pag. 416, Scipionis Gent. « Quippe ita placuerat, in suburbana villa potius ut conjungeremur, ne cives denuo ad sportulas convolarent: quum haud pridem Pudentilla de suo quinquaginta millia nummum in populum expunxisset ea die, qua Pontianus (filius Pudentillæ, privignus Apuleii major natu) uxorem duxit, et hic puerulus (contemptim sic appellat filium Pudentillæ, suum autem privignum minorem) toga est involutus.» Plura ad h. l. Scipio Gentilis. G.

2. [*Non imprudenter,*]. Hæc verba quum nullo idoneo auctore in recentiores editiones adsumpta sint (forte ex conjectura alicujus, qui fulcire sententiam, per importunum illud *jussi* laborantem, vellet) merito uncis coercita sunt. Forte etiam *arbitror* huc redigendum sit: [*arbitror non imprudenter*]. Sed illo *jussi* quid faciamus? Profecto non cohærent, *sicut arbitror concedendum jussi; ita vereor.* Nempe aut legendum cum Scheffero, *concedendum jus invitationis;* aut ex Juntina *concedendum ipsis* (nempe *qui virilem togam sumunt*, et reliquis) *invitationes;* aut inveniendum ex ingenio, eruendumve ex libris, aliquid melius. G. —Verissime Schefferus, parum felix cæteroqui criticus, *concedendum jus invitationis. Jussi* natum ex repetitione duarum literarum sese excipientium. Tam uber tamque cognitus hic fons errorum, ut mirer, aliam Gierigio rationem placere potuisse. S.— *Dianomes.* Διανομῆς *divisionis* pecuniarum vel cujuscunque rei, quæ ad *ambitus* crimen Romæ pertinet. Docent hoc veteres glossæ, ubi διανομὴ χρυσίου, itemque διανομὴ ἀργύρου, redditur *sportula*, qua voce in responsione Trajanus utitur δια-

bus caussis concedendum [jussi] invitationes; ita vereor, ne ii, qui mille homines, interdum etiam plures, vocant, modum excedere, et in speciem dianomes incidere videantur.

νομὴ κρέως *visceratio*. Hinc *divisoris* sordidum, si non infame nomen Romæ, v. g. Cicer. procem. Act. in Verr. c. 8. Pro licita per testamentum largitione ponuntur *divisiones* l. XXIII, π. de annuis leg. *Divisio civium et epulum* eadem ratione junguntur l. CXXIII, de Legatis I. Manemus ergo in Casauboni emendatione, qui pro *diamones* ita restituit. *Diamœries*, quod libri antiqui hic habent, qui tamen in responsione Trajani *diamones* agnoscunt, ex διαμοιρίας corruptum, quod eumdem sensum habere potest: sed nescio, an habeat auctorem alium. G.

CXVIII.

TRAJANUS PLINIO S.

Merito vereris, ne in speciem dianomes incidat invitatio, quæ et in numero modum excedit, et quasi per corpora, non viritim singulos ex notitia, ad solennes sportulas contrahit. Sed ego ideo prudentiam tuam elegi, ut formandis istius provinciæ moribus ipse moderareris, et eo constituas, quæ ad perpetuam ejus provinciæ quietem essent profutura.

CXVIII. *Corpora*, societates, collegia. Ed. — *Viritim*, solenne in largitionum commemoratione. Sueton. Cæsar. c. XXVI: « Singula interdum mancipia et prædia viritim divisit. » Ibid. c. XXXVIII: « Populo trecenos nummos viritim divisit. » Idem in August. XLI. « Frumentum viritim admensus est. » Et in Nerone, X: « Divisis populo viritim quadringenis nummis. Ed. — *Notitia*, noti, ut mortalitas pro mortalibus. Ed. — De *sportulis* dictum ad ep. II, 14, § 3. Ed. — *Sed ego*. Cf. ad Ep. X, 44 § 1; et Pan. 47, 1. Ed. — *Moderareris*. Scribendum, aut *modereris* et *sint*, aut *constitueres*. S. — Ut formandis istius provinciæ moribus ipse *moderareris, et* ea *constituas*, quæ... *essent* profutura. Hic quidem *constitueres* esse rescribendum, unus quisque, admonitus præsertim, videat. Ern.

CXIX.

Doceri desiderat, a quo die incipiant iselastica præmia victoribus dari.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Athletæ, Domine, ea, quæ pro iselasticis certaminibus constituisti, deberi sibi putant statim ex eo die, quo sunt coronati. Nihil enim referre, quando sint patriam invecti, sed quando certamine vicerint, ex quo invehi possint. Ego contra [scribo] iselastici nomine [itaque eorum] vehementer addubitem, an sit potius id tem-
2 pus, quo εἰσήλασαν, intuendum. Iidem obsonia petunt pro

CXIX. 1. *Pro iselasticis*. Quorum victoribus licet εἰσελαύνειν, solenni pompa in urbem invehi. Locus classicus Vitruv. IX, princip. « Nobilibus athletis, qui Olympia, Pythia, Isthmia, Nemea, vicissent, Græcorum majores ita magnos honores constituerunt, uti non modo in conventu stantes cum palma et corona ferant laudes; sed etiam quum revertuntur in suas civitates cum victoria, triumphantes quadrigis in mœnia et in patrias invehantur, e reque publica, perpetua vita constitutis vectigalibus fruantur. » Hæc sufficiunt intelligendis his epistolis. Plura desiderantem juvabunt Turneb. I, 19 et XXVII, 5; et in primis Petr. Faber Agonist. II, 10 et 17, laudati Longol. G. — De his v. nost. præf. pag. XVIII, sq. Ed.

— *Scribo iselastici*. Locus corruptus, si quid video, cujus sententiam non obscuram arbitror; quibus verbis conceptus fuerit, non dixerim. Verbum *scribo* non esse sanum, confirmare prope ausim. Sententia autem hæc est: Ne sentiam cum athletis, ipse nomine *iselastici* moveor, quod facit, ut dubitem, *an sit potius*, etc. Si verba, quæ ideo inclusimus, interim prætermittas, sententia, quam dixi, exorietur. Et video jam sic in mentem venisse Grutero: *Ego contra iselasticorum nomine vehementer addubitem*. Non dissimulo, ipsam etiam formulam, *vehementer addubitem*, mihi initio suspectam fuisse; quum *addubitare* bona ætate significet *aliquantum dubitare*; sed video, sic etiam positum II, 19, 1. Itaque patior illud locum suum tenere; neque tamen imitari audeam. G.

2. *Obsonia*. Non præfracte negaverim græca notione ὀψώνια hic forte sumi, pro stipendio: sed notandum tamen, *annonam* et *cibos* etiam illis publice datos, quod docuit Faber

eo agone, qui a te iselasticus factus est, quamvis vicerint ante, quam fieret. Aiunt enim congruens esse, sicut non datur sibi pro his certaminibus, quæ esse iselastica, postquam vicerunt, desierunt, ita pro iis dari, quæ esse cœperunt. Hic quoque non mediocriter hæreo, ne cujus- 3
quam retro habeatur ratio, dandumque, quod tunc, quum vincerent, non debebatur. Rogo ergo, ut dubitationem meam regere, id est, beneficia tua interpretari ipse digneris.

Agonist. II, 17. G. — *Iselasticus factus est.* Cui tu tribuisti eosdem honores, immunitates, præmia, quæ habent ii, qui olim hoc nomine appellati sunt. G.

3. *Ne cujusquam.* De ratione qua *ne*, dubitandi vel interrogandi adeo particula, præponitur, diximus in Lex. Rei rusticæ et ad Quintilianum I, 5, 38. G.

CXX.

TRAJANUS PLINIO S.

Iselasticum tunc primum mihi videtur incipere deberi, quum quis in civitatem suam ipse εἰσήλασεν. Obsonia eorum certaminum, quæ iselastica esse placuit mihi, [si] ante iselastica non fuerunt, retro non debentur. Nec proficere pro desiderio athletarum potest, tam eorum, quæ postea iselastica lege constitui, quam, quum vincerent,

CXX: [*Si*] *ante iselastica.* Importuna videtur conditionalis particula, qua deleta vel cum *quæ* permutata, facilis erat sententia. G. — Vid. J. A. Ernestium ad h. l. S. — Si ante iselastica non fuerunt. Importuna videtur *Gesnero* particula *si*, quam vel delendam, vel cum *quæ* permutandam] putat. Ego totam propositionem deleverim. Ern.

— *Tam eorum, quæ.* Hæc esse corruptissima video, medelam non video. Sententia interim pellucet. Rejicit imperator rationem athletarum vel convertit potius, et ostendit, esse ἀντιστρέφουσαν. Illi dixerant, æquum esse, ut acciperent præmia eorum certaminum, quibus post victoriam demum suam proposita essent præmia; quum desinant dari

esse desierunt. Mutata enim conditione certaminum, nihilominus, quæ ante perceperant, non revocantur.

quorumdam certaminum, quæ tum darentur, quum vincerent. At respondet imperator, si retro valere velint legem, quæ decernat præmia nova, etiam retro valere debere eam, quæ auferat vetera. Si posterius non placeat, si reddere nolint præmia jam percepta eorum certaminum, pro quibus nihil amplius datur; etiam non postulare debere præmia, quæ tum, quum vincerent, nondum fuerant constituta. Lacunam igitur hic esse sentio, quibus proprie verbis sit explenda, hariolari nolo. G. — *Revocare*, repetere ut III, 9, 17. Ed.

CXXI.

Excusat se, quod uxorem diplomate adjuverit.

C. PLINIUS TRAJANO IMP. S.

Usque in hoc tempus, Domine, neque cuiquam diplomata commodavi, neque in rem ullam, nisi tuam, misi: quam perpetuam servationem meam quædam necessitas
2 rupit. Uxori enim meæ, audita morte avi, volenti ad amitam suam excurrere, usum eorum negare durum putavi, quum talis officii gratia in celeritate consisteret, sciremque, te rationem itineris probaturum, cujus caussa erat pietas. Hæc scripsi, quia mihi parum gratus tibi fore videbar, si dissimulassem inter alia beneficia hoc unum, quod me debere sciebam indulgentiæ tuæ, quod fiducia ejus, quasi consulto te, non dubitavi facere; quem si consuluissem, sero fecissem.

CXXI. 1. *Diplom.* Vid. ep. 14. G.

2. De *avo* Fabato vid. IV, ep. 1, et de *amita* Hispulla IV, epist. 19. Ambo Comi consenuerunt. Ed.

— *Debere sciebam. Sciebam* omittit prima editio, legitque pro *unum*, *uno*: nullo sensu idoneo. Sed erit sensus Plinio dignus, si ita legas: *Si dissimulassem, inter alia beneficia hoc quoque me debere indulgentiæ tuæ, quod fiducia ejus*, etc. Id ipsum est beneficium Cæsaris; quod Plinius audet, fiducia illius indulgentiæ, inconsulto illo uti ipsius beneficio. G.

CXXII.

TRAJANUS PLINIO S.

MERITO habuisti, Secunde carissime, fiduciam animi mei. Nec dubitandum fuisset, si exspectasses, donec me consuleres, an iter uxoris tuæ diplomatibus, quæ officio tuo dedi, adjuvandum esset, usum eorum intentioni non profuisse, quum apud amitam suam uxor tua deberet etiam celeritate gratiam adventus sui augere.

CXXII. *Exspectasses*. Longolius e Vossiano codice qui ubique misere corruptus est, ejusque fideli assecla Editione veteri *expectasset*, quia scilicet non insolitum sit, ex sequentibus alium casum adsumere, veluti hoc loco *uxor* ex sequenti *uxoris*. ED. — *Diplomatibus*. De diplomatum ratione vid. ad epist. X, 31. Magnam eorum curam et Cæsaribus, et præsidibus provinciarum fuisse, ex epist. 59 et 60 videmus. Ex nostra etiam apparet, ea non nisi consulto Cæsare dari debuisse, in Italia quidem. Facile autem Massono assentior, qui pag. 149 contra vulgarem rationem negat, Plinium, quum uxorem diplomate adjuvaret, in Bithynia fuisse; de itinere enim tam longinquo vix verbum *excurrere* adhibuisset; e Bithynia usque uxor *celeritate gratiam adventus sui augere* non potuisset; neque Trajanus imperium Plinii in Bithynia officii nomine indicasset. Verum nec justam caussam idem Massonus adfert, cur Plinium eo tempore alveo Tiberino præfectum fuisse credamus. ED. — *Quæ officio tuo dedi*. Quorum dandorum potestatem tibi propter officium tuum concessi. *Adjuvandum esset*. Catan. notat, legi etiam *adjuvandum putarem*, quod Grutero minus inquinatum, nondum tamen omnino purum videbatur. ED. — *Profuisse*. Vid. J. A. Er. S. — Usum eorum intentioni non *profuisse*. Debebat esse, *non profuturum fuisse*. Fallor an et alia exempla mihi occurrerunt perfecti sic positi pro futuro. ERN.

GIERIGII
EXCURSUS I.
IN
PLINII EPISTOLAS
DE
RECITATIONIBUS ROMANORUM.

In locum de *recitationibus Romanorum* excursurus, quarum crebro in Plinii epistolis fit mentio, eos mihi terminos posui, ut non tam multa multorum, quam nostri potius auctoris loca componerem, pauca de earum origine successuque præfatus. Scio, *Vossium* patrem peculiarem de Recitationibus Veterum libellum scripsisse, aliosque viros doctos obiter in scriptis suis idem argumentum tractasse; sed nihil horum mihi, quum hæc scriberem, ad manus erat; nihil igitur, nisi quod a me ipso observatum ad consilium meum pertinet, more meo in medium adferam.

Ab antiquissimis inde temporibus credibile admodum est, ut scriptor quisque maxime sibi diffideret, ita diligentissime circumspexisse virum doctum, cujus judicio ingenii sui fetus prius, quam vulgaret, modeste subjiceret, ut aut ejus laude confirmatus securior, aut ab eo admonitus emendatior, in ora hominum tenderet. *Horatii*

quidem ætate Romanis, ad ingenii gloriam adspirantibus, severe hanc operam *Quintilius Varus* præstabat, cui si quid recitares, *Corrige sodes hoc, aiebat, et hoc*, et quæ plura apud Horatium A. P. 438 sequuntur. Neque minus se vel sagacem vel liberum in castigandis aliorum scriptis *Spurius Metius Tarpa* exhibebat. Hinc idem Horatius vs. 387 Pisonis filio majori suadet hoc, ut, si quid olim scripserit, id *in Metii judicis, aut Horatii aures descendat.* Et quanta illi severitate versus reprehenderint inertes, culparint duros, incomptis alleverint atrum signum, ambitiosa reciderint ornamenta, idem vs. 445—49 docet. Neque Plinium hoc emendandi genus neglexisse putandum est: postquam ipse sua secum pertractaverat, *duobus aut tribus* amicis *prælegebat*, VII, Ep. 17, 7.

Sed Augusti sæculo scriptores, *Asinio Pollione*, ut tradunt, auctore, cœtus amicorum, notorum doctorumque virorum cogere cœperunt, quibus scripta sua recitarent, et quorum de singulis locis judicia e vocibus eorum, vultibus aliisque signis inter recitandum cognoscerent. Quæ recitandi ratio, quum Augusti sæculum feracissimum esset hominibus, qui aut scriptis nominis famam quærerent, aut judicandi de ingenii operibus facultatem sibi arrogarent, otiosis item et occasionem quamcunque desidiæ suæ speciem honestatis prætexendi ambitiose captantibus, cupidissime vulgo est accepta latiusque propagata. Omnia hinc strepere recitantium acclamantiumque vocibus, non auditoria tantum, sed et fora et balneorum loca concamerata, Horat. I, Sat. 4, 75. Magna enim prodibat caterva eorum, qui aut ipsi ad recitandum provolarent, aut ab amicis id exigerent. Ovidius ex Pont. III, 5, 39: *aut recitas factum modo carmen amicis, Aut, quod sæpe soles, exigis, ut recitent.* Sed utilitatem, quam institutum illud bonis literis allaturum esse vide-

batur, jam inde a principio vanitas hominum, sæculique perversitas intercepit. Etenim et recitantium plurimos, posthabita judiciorum veritate, nil nisi fronti suæ hederam undique decerptam colligere studuisse, et qui ad audiendum vel ipsi convolarent, vel traherentur, eorum alios parum judicio valuisse, alios variis ex caussis totos in laudando fuisse accepimus. Debitor æris, nisi tristibus Calendis mercedem aut nummos unde unde extricaret, amaros creditoris libros porrecto jugulo audire cogebatur, Horat. I, Sat. 3, 87. Ubi vero poeta dives et potens recitabat, tum auditores uno ore, *Pulchre! bene! recte!* clamare audiebantur, pallescere super his, etiam stillare amicis ex oculis rorem, salire, tundere pede terram, A. P. 419 sqq. Non mirum igitur est, gravioribus viris displicuisse hanc recitandi rationem, eosque nec ipsos ad recitandum inclinasse, nec facile aliis affuisse. Quos inter fuit et *Horatius:* is enim non recitabat *nisi amicis, idque coactus, non ubivis, coramve quibuslibet,* I Sat. 4, 73. neque *nobilium scriptorum* erat *auditor et ultor,* I Ep. 19, 39. Sed, ut solent homines judiciis dissidere, erant etiam, quibus recitationes magnopere probarentur; in quibus nomen suum professus est etiam *Ovidius.* Is enim quum exsul inter Getas graviter doleret, *non esse, cui carmina sua recitet, aut, si recitet, cujus intellecturis auribus utatur; non recitare se, nisi flavis Corallis, quasque alias gentes barbarus Ister habeat,* caussam doloris addidit hanc : *Excitat auditor studium, laudataque virtus Crescit, et immensum gloria calcar habet,* ex Pont. IV, 2, 34; III, Trist. 14, 39; IV, 2, 89. Sed ne levioris hujus poetæ auctoritatem premamus, ipse *Augustus,* ut ingenia, ita et recitationes fovit. *Recitantes benigne et patienter audivit: nec tantum carmina et historias, sed et orationes et dialogos,* Sueton. Aug. 89. Idem e scriptis suis *nonnulla in cœtu familiarium velut in auditorio recitavit.*

et senior legendo *fatigatus* reliqua *Tiberio tradidit perlegenda*, ep. 85. *Claudium* recitantibus adfuisse Noster I, Ep. 13, 3 narrat. Historiam a se scriptam adolescens ipse recitavit, in principatu autem assidue id fecit per lectorem, Sueton. Claud. 41. Et quid *Neronem* commemorem, magnum illum, ut sibi ipse videbatur, artificem? qui *recitavit et carmina, non modo domi, sed et in theatro, tanta universorum lætitia, ut ob recitationem supplicatio decreta sit, eaque pars carminum aureis literis Jovi Capitolino dicata*, Sueton. Ner. 10. Exemplum ejus imitatus est *Domitianus*, qui et ipse, poeticæ studium simulans, *recitavit publice*; idem, Dom. 2. Videmus igitur, rerum scriptores studium, quod Cæsares recitationibus impendissent, non indignum credidisse, quod in Vitis eorum posteris proderent. Quod studium si Cæsares non infra dignitatem positum esse putarunt, quid privatos, qui ad Principis fere exemplum componi atque conformari ambitiose solent? quid eos, qui artes profiterentur, factitasse dicamus? Recitavit M. *Annæus Lucanus* civile bellum, quod cum Pompeio et Cæsare gestum est, Sueton. in ej. Vita. Etiam *Silius Italicus* nonnunquam judicia hominum recitationibus experiebatur, Plin. III, Ep. 7, 5. Seneca vero moderari conabatur tam vanitatem recitantium, quam judicia audientium et laudationes: quæ enim Ep. 52, p. 531 de philosophorum disputationibus præcipit, ea facile ad recitationes transferri poterant: quamquam idem in his quoque, quæ perversa essent, passim notabat. Sed, missis aliis, ad *Plinium* ejusque tempora jam deveniamus.

Non deerant tum, qui recitationibus ingenia sua experirentur. Hoc diserte Noster I, Ep. 13, 1 testatur: *Magnum proventum poetarum hic annus attulit. Toto mense Aprili nullus fere dies, quo non recitaret aliquis.* Quibuscum congruunt illa I, Ep. 10, 1: *Si quando urbs*

nostra liberalibus studiis floruit, nunc maxime floret. Et multi, qui sua prælegerint, nominatim recensentur; *Regulus* libros pedestri oratione compositos prælegit, I, Ep. 5, 2; IV, Ep. 7. *Sentius Augurinus* poematia, IV, Ep. 27. *Calpurnius Piso* carmen, V, Ep. 7. *Passienus Paullus* elegos, VI, Ep. 15. Amicus quidam Plinii librum absolutissimum, VI, Ep. 17. *Verginius Romanus* comœdiam, VI, Ep. 21. *Titinius Capito* exitus illustrium virorum, VIII, Ep. 12. *Maximus* libros in Plantam, IX, Ep. 1. Quidam librum historicum, IX, Ep. 27. Ipse *Plinius* recitavit libellum de Spurinnæ filio, III, Ep. 10; Panegyricum, III, Ep. 18; versiculos suos, V, Ep. 3; VIII Ep. 21; IX Ep. 34; orationes, IV, Ep. 5; V, Ep. 13; VII, Ep. 17. Erant etiam, qui recitationes aliorum adjuvarent: in his *Titinius Capito*, fautor eruditorum insignis, I, Ep. 17: *qui domum suam recitantibus præbebat, auditoria, non apud se tantum, benignitate mira frequentabat*: Plinio *certe deerat numquam*, VIII, Ep. 12. His se adjungebat Noster; nam et illum *juvabat, quod se proferebant ingenia*, I, Ep. 13, 1: *deerat nemini*, ibid. § 6: ad recitandum excitabat Octavium, II, Ep. 10; Suetonium Tranquillum, V, Ep. 11, aliosque. Sed in auditoribus Noster studium desiderabat. *Raro vacabat aut commodum erat audire recitantem*, III, Ep. 18. *Ad audiendum pigre coibatur. Plerique in stationibus* sedere solebant, ac subinde sibi nuntiari jubere, an jam recitator intraverit, an dixerit præfationem, an ex magna parte evolverit librum: tum demum, ac tunc quoque lente cunctanterque venire: nec tamen permanere, sed ante finem recedere, alii dissimulanter et furtim, alii simpliciter et libere, I, Ep. 13, 2. Neque hoc mirum videri debet: quum enim creberrimæ essent recitationes, totosque interdum dies durarent, etiam plures dies continuarentur; quum multi insulsos ibi ingenii sui fetus proponerent, nec ullus quidquam præter

effusas audientium laudes spectaret, molestum sane audiendi officium esse cœpit, effectumque est, ut multi multo ante rogati identidem admoniti aut non venirent, aut, si venirent, quererentur, se diem perdidisse, I, Ep. 13, 4: nonnulli etiam, quum mutis surdisque similes sederent, habitu suo præ se ferrent, quanta cum animi ægritudine adessent, VI, Ep. 17. Adde et hoc, quod audiendi intentio scurrilibus rebus subinde turbabatur. Ipse Javolenus Priscus non dubitavit, Passieno Paullo legente, cachinnos excitare, VI, Ep. 15. Claudio Cæsare aliquando recitante, defractis compluribus subselliis obesitate cujusdam, risus et tumultus ortus est. Claudius vero quum inter legendum facti passim reminisceretur, cachinnos revocavit, Sueton. Claud. 41. Hinc Noster *sollicite recitaturis providendum* esse *ait, non solum ut sint ipsi sani, verum etiam ut sanos adhibeant.* Neque Epictetus Ench. 33, 11 indignam judicavit illam rem, de qua præciperet: Εἰς ἀκροάσεις, inquit, τινῶν μὴ εἰκῇ μηδὲ ῥᾳδίως πάριθι. Παριὼν δὲ, τὸ σεμνὸν καὶ εὐσταθὲς, καὶ ἅμα ἀνεπαχθὲς, φύλασσε. *Recitationibus nonnullorum ne temere, neve facile intersis. Ubi autem accesseris, memento gravitatem ac constantiam servare, simul caveto, ne cuiquam molestus sis.* Ad viros insignes autem audiendos frequenter et libenter invitati confluebant. Nostro quidem Panegyricum recitanti per triduum amici, fœdissimis insuper tempestatibus, aderant, III, Ep. 18, 4.

Ab initio *carmina* in primis et *historiæ* recitari solebant, quamquam interdum et *orationes* et *dialogi*, Sueton. Aug. 89. Sed *orationes* mox ex horum librorum numero exemptæ fuisse videntur, quia ineptum videbatur recitari paucis, quæ quis jam coram magna hominum corona dixisset; tum quia inter legendum præcipua actionis adjumenta præpediebantur; denique quia ab auditorio aberant, quæ in judicio vel maxime com-

mandabant orationem. Itaque et Plinius, rogatus a Cereali, ut priscum recitandi orationes morem revocaret, ab initio, quid faceret, vehementer addubitabat, ad II, Ep. 19: postea tamen trahi se passus est ad eas recitandas; quumque eo nomine a multis, tanquam novæ et ineptæ rei auctor, graviter vituperaretur, pluribus hoc suum institutum defendit, VII, Ep. 17: neque profecto temere, siquidem recitator id spectabat, ut orationes vulgandas, amicorum judiciis edoctus, emendatiores redderet.

Nonnulli *amicis paucis* in *cubiculo* legebant, V, Ep. 13, VI, Ep. 21, ad exemplum quidem Augusti, de quo Sueton. 85; sed plerumque id faciebant coram multis in *auditorio* vel suo vel alieno. Regulus *ingens adhibebat auditorium*, quum librum de vita filii recitaret, IV, Ep. 7, 2. Titinium Capitonem jam supra vidimus domum suam recitantibus præbuisse. Quid igitur recitaturo curandum fuerit, in Dial. de Cor. Eloq. 9 narratur: «Rogare ultro et ambire cogitur, ut sint, qui dignentur audire: et ne id quidem gratis. Nam et domum mutuatur, et auditorium exstruit, et subsellia conducit, et libellos dispergit». Invitari auditores varie solebant, etiam per *libellos* et *codicillos*, multo ante et identidem admoneri, III, Ep. 18, 4. Rogabantur primum amici, tum fautores ingeniorum, etiam ii, quibus recitaturus antea adfuerat, tanquam debitores, I, Ep. 13, 7. Invitati *adhiberi* dicebantur verbo solenni, I, Ep. 5, 4, pro quo tamen, VII, Ep. 17, 5 *adsumi* et § 12 *advocari* legitur. Lusus suos Noster in *triclinio*, tanquam loco maxime idoneo, recitabat, positis ante lectos tricliniares cathedris, in quibus auditores considerent, VIII, Ep. 21, 2. Uxor in proximo sedebat, velo discreta, laudesque mariti avidissimis auribus excipiebat, IV, Ep. 19, 3.

Amplissimi auditorii adspectus *reverentiam* scriptori-

bus et *metum* injiciebat, cui Noster vim in emendandis scriptis maximam tribuebat, V, Ep. 13, 1. « Recitaturus oratiunculam, quam publicare cogito, advocavi aliquos, ut vererer; paucos, ut verum audirem. Nam mihi duplex ratio recitandi; una, ut sollicitudine intendar; altera, ut admonear, si quid forte me, ut meum, fallat.» Similiter, VII, Ep. 17, 13: « Timor est emendator asperrimus. Hoc ipsum, quod nos recitaturos cogitamus, emendat: quod auditorium ingredimur, emendat: quod pallemus, horrescimus, circumspicimus, emendat.» Tum, V, Ep. 3, 8: « Itaque has recitandi caussas sequor: primum quod ipse, qui recitat, aliquando acrius scriptis suis intendit: deinde, quod de quibus dubitat, quasi ex consilii sententia statuit.» Has igitur recitandi rationes aut vere habuit, aut, quod ex pluribus locis colligas, vanitati suæ prætendit. Nam, si rem vere æstimes, satis graves reverendi caussas habet, qui inter scribendum cogitat, se librum esse publicaturum; judicia autem subita de locis, quæ celeri lapsu aurem prætervolant et omnibus pronuntiationis ornamentis adjuvantur, parum valent ad emendandum, præsertim quum olim ab iis proferrentur, qui non nisi laudandi caussa, ex more temporum, convenissent. Simplicius ergo alii totam rem ad ostentationem referebant; unde et recitationibus nomen *ostentationum*, ἐπιδείξεων, hæsit, ipsique scriptores *se ostentare* et *se proferre* dicebantur. Eumdem sensum Auctor ipse quum alibi prodidit, tum II, Ep. 10, § 9: ubi Octavium applausu commemorato ad recitandum impellit, additque: *Hoc fructu tanto desine studia tua fraudare.* Sed plerumque laus sic collecta nec late serpebat, nec diu durabat. Dial. de Cor. Eloq. 9: « Ut beatissimus recitationem eventus prosequatur, omnis illa laus intra unum aut alterum diem, velut in herba vel flore præcepta, ad nullam certam et solidam pervenit frugem »: nil inde

refert nisi «clamorem vagum, et voces inanes, et gaudium volucre». Et cap. 10: «Quando recitationum fama in totam urbem penetrat? nedum ut per tot provincias innotescat.»

Scriptor, ubi ad recitandum prodierat, primum *præfationem* dicebat (I, Ep. 13, 2), qua de consilio suo nonnulla disserere, tum se librumque suum audientium benevolentiæ commendare, aut alia, quæ res et tempus suppeditarent, qualia, VIII, Ep. 21, 2 commemorantur, exponere solebat. Tum librum, quem plicatum secum attulerat, *evolvebat*, legebatque, vel, ut Plinius, totum opus ordine, vel, quod alii malebant, electa tantum, sive ut facilius laudem inveniret, sive ne tædium afferret sodalibus, VIII, Ep. 21, § 4: quod tædium Plinius non pertimescebat, quum amicorum esse existimaret, non voluptatis caussa convenire, sed ut librum recitantis bonum redderent. Tum quisque, quantum poterat, *pronuntiationis adjumenta* adhibebat, ut scriptis gratiam adderet, auditorumque intentionem etiam extrinsecus vel blandimentis quibusdam caperet, vel aculeis excitaret. Hac arte etiam nugæ probabantur. Horat. I, Ep. 19, 41:

.... spissis indigna theatris
Scripta pudet recitare, et nugis addere pondus.

Qui ergo ab adjumentis illis minus validus erat, is librum alii pronuntiandum tradebat, ut Plinius versus suos liberto, atque ipse interim aut defixus sedebat, aut, quæ pronuntiabantur, murmure, oculis, manu prosequebatur, IX, Ep. 34. Neque aures tantum ad judicia auditorum attentas habebant recitantes, sed obliquis etiam oculis circumspiciebant, ut ex vultu, nutu, manu, murmure, silentio, quid quisque sentiret, perspicerent: eaque satis apertis notis judicium ab humanitate discernere bonus Plinius persuasum sibi habebat, V, Ep. 3, 9. Silentio quam vim tribuerit, II, Ep. 10, 7 declarat: «quo

ego, quum recito, non minus, quam clamore, delector; sit modo silentium acre et intentum et cupidum ulteriora audiendi». Nempe erat et silentium frigidorum et morosorum, quales, VI, Ep. 17 describuntur. Qui autem intentum illud silentium servabant, ii Horat. I, Sat. 3, 87 *porrecto jugulo, ut captivum, audire* acerbe dicuntur. Sed plerumque clamores prævalebant, iique in magno auditorio immensi, ut longe lateque exaudiri possent, quum audientium alius Pulchre! recte! bene! alta voce clamaret, alius manus comploderet, alius e sede exsiliret, pede tunderet terram, togamque jactaret, alius alia animi commotissimi signa ederet. Cf. quæ in notis ad I, Ep. 13, 3; et VI, Ep. 17, 2 monuimus. Hinc posteriore loco tam insulsi Nostro videbantur duo aut tres illi, qui *surdis mutisque similes audiebant;* qui *non labra diduxerunt, non moverunt manum, non denique adsurrexerunt.* Erant etiam, qui, finita recitatione, scriptorem multum ac diu exoscularentur, eumque laudibus incitarent, pergeret, qua cœpisset; V, Ep. 17, 4. Si ille, nondum absoluto opere, finem facere volebat, amici rogabant, ut pergeret, ut diem alterum tertiumve adderet, III, Ep. 18, 4; IV, Ep. 5; VIII, Ep. 21, 4: quamquam idem et derisores factitabant. Senec. Ep. 95, p. 711: «Recitator historiam ingentem attulit, minutissime scriptam, arctissime plicatam, et magna parte perlecta: Desinam, inquit, si vultis. Acclamatur, Recita, recita, ab his, qui illum obmutescere illico cupiunt.» In summa, omnia ad laudandum composita erant. Hoc ipse Plinius sequebatur, ut VI, Ep. 17, 4: «Sive plus, sive minus, sive idem præstas, lauda vel inferiorem, vel superiorem, vel parem.» Et summæ arrogantiæ, sinisteritatis ac potius amentiæ esse putat, recitantem offendere et inimicum relinquere, ad quem tanquam amicissimus veneris. Quanto rectius Horat. A. P. 450:

Vir bonus et prudens non dicet; Cur ego amicum
Offendam in nugis? Hæ nugæ seria ducent
In mala derisum semel exceptumque sinistre.

Verum, ut jam dixi, emendationis ratio nulla est habita in istis ostentationibus. Quod si fuisset, unde ille timor et pallor, quo et Plinius auditorium intrans corripiebatur, VII, Ep. 17, 13, et alii pro amicis recitantibus, V, Ep. 17, 5? Quæ caussa fuisset Nostro timendi in primis eos, qui doctrinam non proferrent, sed modeste celarent, VII, Ep. 25, 1? Neque clamores illi et laudes hanc vim habere potuerunt, ut, quod Ovidius putabat, ingenia scribentium excitarent, quum omnibus ferme recitantibus promiscue contingerent, nec plus valerent, quam verba publica. Hinc Seneca, Ep. 52, p. 531, *dementem* judicat scriptorem, quem clamores illi *hilarem ex auditorio dimittant*.

EXCURSUS II.

DE

CONTUBERNIIS ROMANORUM.

CONTUBERNIUM (quasi *contabernium* a *tabernis*) proprie fuisse vocabulum castrense, atque *contubernales* dictos esse milites in eodem tentorio, sub eodem decano agentes, notum est. Postea quum hoc vocabulum pluribus cum rebus communicatum esset, illud *contubernium castrense*, discriminis caussa, dictum est, Pl. H. N. pr. p. 2. Ipsa adeo tentoria eo nomine insigniri cœperunt. Apud Tacit. An. I, 41, milites progrediuntur *contuberniis*, et cap. 48, irrumpunt *contubernia*. Præterea translatum est ad consuetudinem hominum cum militibus in castris. Tacit. An. I, 41, *in contubernio militum eductus* s. educatus, et Hist. II, 80: « Provinciales sueto militum contubernio (consuetudine inde orta, quod milites castra diutius inter ipsos habuerant) gaudebant, plerique necessitudinibus et propinquitatibus mixti. » Porro adolescentes nobiles, ducem belli præsidemve provinciæ comitantes, ut sub oculis et cura ejus vel rem militarem discerent, vel provincias cognoscerent, *in contubernio* ejus *agere*, ejusque *contubernales esse* dicebantur. Julius Cæsar instituit, ne quis senatoris filius, nisi *contubernalis aut comes magistratus*, peregre proficisceretur, Sueton. Jul. 42. — Sed et servorum in tabernis habitantium connubio tributum est *contubernii* nomen, eorumque uxoribus *contubernalium*. Apud Plin. H. N. 36, 12 s. 17, Rhodope Æsopi Phrygii *contubernalis* fuisse narratur. Inde

factum est, ut etiam liberi hominis cum concubina consuetudo ita vocaretur. Vespasianus Cænidem, Antoniæ libertam, dilectam quondam sibi, *revocavit in contubernium*, *habuitque*, *etiam imperator*, *pæne justæ uxoris loco*, Sueton. Vesp. 3, ubi vid. Torrent. Quin adeo et consuetudo impudica quæcunque vel maris et feminæ (Cic. Verr. V, 40) vel pæderastæ et pathici ita nominata est. Apud Suet. Cal. 36, vociferatur aliquis, *latera sibi contubernio ejus defessa.* Quintil. IV, 2, 123, illæ *præclaræ contubernales ab omnibus spondis transversæ incubantes* scorta sunt.

Ad honestiora *contubernia* redeamus. A tentoriis militum translata est hæc vox ad quæcunque domicilia, quatenus aut plures in iis habitant, aut plura inter se conjuncta sunt. Tacit. Hist. III, 74, Domitianus *æditui contubernium* (domum, in qua apud æedituum olim latuerat) *disjecit.* Seneca Ep. 95, p. 712, terram vocat *contubernium mortale.* Apud Plinium, H. N. XI, 11, apes primum plebei domos exædificant, deinde fucis *contubernia* adjiciunt. Itaque et diuturnior commoratio apud aliquem hoc nomine comprehensa est, ut quum Suet. Jul. 49, tradit, pudicitiæ Cæsaris famam nihil quidem præter *Nicomedis contubernium* læsisse. Plinius, II, Ep. 17, extr. Gallum in Laurentinum invitat, ut villulæ suæ maxima commendatio ex ejus *contubernio* accedat. Liberi et teneri in *contubernio* parentum, cognatorum aut eorum esse dicebantur, a quibus educarentur. Caligula primum in matris, deinde, ea relegata, in Liviæ Augustæ, proaviæ suæ, *contubernio* mansit, Sueton. Cal. X. Plinius de uxore sua Hispullæ, IV, Ep. 19, 6, scribit : «quæ nihil in contubernio tuo vidit, nisi sanctum honestumque». Nepos Quadratillæ, secundum VII, Ep. 24, 3, *vixit in contubernio aviæ delicatæ severissime.* III, Ep. 3, 3: «Adhuc illum pueritiæ ratio intra contubernium tuum tenuit.»

In primis autem notabimus, *contubernium* usurpatum esse de convictu et consuetudine quotidiana amicorum, quorum vel studiis vel moribus homines nobiles ita delectarentur, ut eos semper secum habere vellent : qui iidem et *commensales* dicti sunt. Peregre euntes hos suos secum ducebant, magistratus quidem et duces etiam in provincias et bella. Horat. I, Sat. 6, 101 : «Si nobilis essem,

> .... ducendus et unus,
> Et comes alter, uti ne solus rusve peregreve
> Exirem.

Unde et *comites* vocati sunt, item *comites peregrinationum expeditionumque* (Sueton. in Tib. 46, ad quem locum vide Ernesti Excurs.) et *cohors amicorum*, ad exemplum prætoriæ cohortis. Gracchus et Livius Drusus primi cœperunt eos in classes quasdam redigere, ita ut alii *amici primæ admissionis* dicerentur, alii *secundæ tertiæve;* quod idem et Tiberius Cæsar imitatus est, Senec. de Benef. VI, 34. Vid. Lipsius ad Tacit. An. VI, 9. Augustus literarum caussa Arei philosophi, filiorumque ejus *contubernium iniit*, Sueton. 89. Comites peregrinationum salario sustentabat, Tiberius tantum cibariis, Sueton. Tib. 46. Mæcenas Brundusium proficiscens comites secum habebat Horatium, Virgilium, Varium, Plotium, Heliodorum, rhetorem græcum, I, Sat. V. Ipse Horatius se vocat *convictorem* Mæcenatis, I, Sat. VI, 47, et *amicum*, vs. 50. Habebat eum Mæcenas in numero eorum, quos *tollere rheda vellet, iter faciens*, II, Sat. VI, 41 sq. Tiberius Vestilium in cohortem suam transtulit, Tacit. An. VI, 9, et Thrasyllum mathematicum, ut sapientiæ professorem, *contubernio admovit*, Sueton. 14. Idem lenis erat *in convictores græculos, e quibus Seleucum grammaticum a contubernio removit*, cap. 56. Missus ab Augusto in Armeniam *studiosam cohortem* secum ha-

bebat, quæ ab Horat. I, ep. 3 describitur. Germanici *comites* et *amici* in provincia commemorantur a Tacit. An. III, 13. Claudius *e contubernio sordidissimorum hominum* ebrietatis et aleæ infamiam subiit, Sueton. Claud. 5. Neque Trajanus *contubernalibus* caruit, Paneg. 86, 5. Valde honorificum erat, in contubernio esse viri vel illustris vel gravissimi, Plinius IV, ep. 27, 5, ubi eo nomine commendatur Sentius Augurinus, quod et Spurinnæ et Antonino contubernalis fuerit. Hinc passim a rerum scriptoribus traditur, cujus quis contubernio et convictu usus sit. In eo arctissimum amicitiæ vinculum esse judicabatur. In Dial. de Cor. Eloq. 5, Secundus negat, quemquam sibi conjunctiorem esse *et usu amicitiæ*, *et assiduitate contubernii*, quam Saleium Bassum. A Lactant. M. P. 20, 3, *veteris contubernii amicus* commemoratur.

Plinius plures *contubernales* habuit, duos quidem ab ineunte ætate, et condiscipulos simul, *Romanum Firmum* et *Voconium Romanum*, utrumque equitem romanum. Illi, I, ep. 19, 1 scribit: *Municeps tu meus et condiscipulus*, *et ab ineunte ætate contubernalis*. Pluribus eum non notavit, neque constat, an plures ad eum literas dederit; nam ex iis, quibus unum *Romani* nomen inscriptum, III, ep. 13; VI, ep. 33; IX, ep. 28; IV, ep. 29; VI, ep. 15; IX, ep. 7, certum mihi videtur, saltem priores tres ad *Voconium Romanum* pertinere. Hunc vero et præ cæteris amavit, et egregie posteritati commendavit. Utrumque testatur, II, ep. 13, ubi exquisitis laudibus Prisci amicitiæ traditur: quibuscum conjunge X, ep. 3. Hunc igitur *omnia sua facta*, *dicta et consilia cognoscere* volebat, I, ep. 5, 17. Hujus judicio in recensendis scriptis maxime fidebat, præsertim quum omnes Plinii orationes memoriter teneret, III, ep. 13; VI, ep. 33. Hujus epistolas maxime desiderabat, IX, ep. 28, unde eum colligas prædia habuisse in Hispania, ibique aliquandiu commo-

ratum esse. His duobus accessit *Suetonius Tranquillus*, qui Vitas Cæsarum scripsit, quem Plinius, *mores ejus et studia sequutus*, diu ante, quam Bithyniam administraret, *in contubernium assumpsit*, tantoque magis dilexit, quanto propius inspexit, X, ep. 94. Atque mutuum illum amorem, quo conjuncti erant, spirant etiam epistolæ, quas Noster ad eum et de eo scripsit, I, ep. 18, 24; III, ep. 8; V, ep. 11; IX, ep. 34. *Calvisium* contubernalem, I, ep. 12, 12, memorat et IV, ep. 4. Ad eum et II, ep. 20; III, ep. 1, 19; V, ep. 7; VIII, ep. 2; et IX, ep. 6, scripsit, unde videmus, hunc *C. Calvisium Rufum* fuisse Comensem, atque quum in aliis rebus, tum in disponendis facultatibus plurimum usus et providentiæ habuisse, adsumptumque ideo esse a Plinio sæpe in consilium rerum familiarium, et vicarium adhibitum, per quem res suas apud Comenses transigeret. His nescio an *Pontium* addam; nam *contubernium* ejus, quod V, ep. 15, 9 laudatur, potest et latiore sensu capi, ut II, ep. 17 extr. Hoc autem videmus quum ex hac epistola, tum ex VI, ep. 28, et VII, ep. 4, summa familiaritate eos fuisse conjunctos. Cum his igitur, forte et aliis quibusdam, contubernalibus Noster jocos et seria miscebat; horum judicia in edendis libris sequebatur, I, ep. 2, 3; VI, ep. 33, 11; horum salute lætabatur. Romano Firmo, decurioni Comensi, insignem summam obtulit ad implendum censum equestrem, I, ep. 19. Voconium Romanum commendavit primum Trajano, ut ei jus trium liberorum concederet, et mox, ut eum in amplissimum ordinem promoveret, X, ep. 3, tum Prisco, qui amplissimum exercitum regebat, II, ep. 13. Suetonio jus trium liberorum a Trajano impetravit, X, ep. 94, atque tribunatum a Neratio Marcello, III, ep. 8, eumdemque adjuvit in agello emendo, I, ep. 24.

C. PLINII CÆCILII

SECUNDI

PANEGYRICUS

TRAJANVS.

C. Laguiche del.t A. Allais sculp.t

C. PLINII CÆCILII
SECUNDI
PANEGYRICUS.

Bene ac sapienter, Patres conscripti, majores instituerunt, ut rerum agendarum, ita dicendi initium a precationibus capere : quod nihil rite, nihilque providenter homines, sine deorum immortalium ope, consilio, honore, auspicarentur. Qui mos cui potius, quam consuli? aut 2
quando magis usurpandus colendusque est, quam quum imperio senatus, auctoritate reipublicæ, ad agendas optimo principi gratias excitamur? Quod enim præstabilius 3
est, aut pulchrius munus deorum, quam castus et sanctus,

Panegyricus. Nescio an hoc nomen ipse actioni suæ ac libro posuerit Plinius. Certe non colligas ex ep. III, 18, quæ epistola præfationis instar ad hunc librum est, et ante eum legenda. G.

I. 1. *Nihil rite, nihilque providenter.* Præstat membranarum lectio, a Longolio ad Plin. epist. pag. 754, laudata : *nihil rite, nihil providenter.* S.

2. *Imperio... auctoritate.* Discedit a veteribus formulis, in quibus non temere *imperare* dicitur *Senatus : sed placet Senatui, Senatus fit auctor,* etc. Vid. Brisson. de form. tum alias, tum præsertim, II, 109, pag. 201; conf. infra LXXVIII, 1. Nimirum partim blanditur Senatui, partim, quod toto hoc libello agit, auctoritatem hujus ordinis it amplificatum : ut mirari subeat interdum æquitatem animi in Trajano majorem fere, quam temere a principe exspectes, qui vel probaverit ista, vel tulerit, vel contempserit. G.—*Ad agendas... gratias.* Habemus ejus rei exemplum etiam ep. II, 1, 5. Jam observatum aliis, non huc trahendum esse Dionem l. LX, pag. 672, D. ubi vetuit lege Claudius : τοὺς αἱρετοὺς (ἄρχοντας) μηδεμίαν οἱ χάριν ἐν τῷ συνεδρίῳ γινώσκειν. Est enim ibi de provincialibus magistratibus sermo. G.

4 et diis simillimus princeps? Ac si adhuc dubium fuisset, forte casuque rectores terris, an aliquo numine darentur, principem tamen nostrum liqueret divinitus constitutum.
5 Non enim occulta potestate fatorum, sed ab Jove ipso coram ac palam repertus est, electus quippe inter aras et altaria, eodemque loci, quem deus ille tam manifestus ac
6 præsens, quam cælum ac sidera insedit. Quo magis aptum piumque est, te, Jupiter Optime Maxime, antea conditorem, nunc conservatorem imperii nostri, precari, ut mihi digna consule, digna senatu, digna principe contingat oratio: utque omnibus, quæ dicentur a me, libertas, fides,

3. *Diis simillimus.* Stoicæ virtutis apex, deo similem esse. Ita statim ex eadem philosophia casum excludit, commendat providentiam. G.—Non opus erat in his ad Stoicam philosophiam confugere. Exaggerabant laudem virtutum, qui *diis similem* aliquem dicebant, ut apud Vellei. II, 130, 5: *Livia per omnia diis quam hominibus similior.* E.

5. *Repertus est, electus. Reperire,* ut *invenire*, non semper ad casum, sed interdum ad quærendi effectum pertinere, notum est. Nostri in tali re, *ausfündig machen.* Vulgo legitur, *repertus, electus est quippe*, quod inconcinnitatis aliquid habere, aures sentiunt. Retinuit tamen Arntzenius. Liber Schwarzii quum *est* omittat, suspicandi occasionem viro clarissimo dedit, legendum, ut dedimus. Possis etiam propius ad codicis fidem legere, *repertus est, lectus.* Verbum *est* prima sua litera scriptum, evanido, qui imponi solet, apice, adhæsit ad sequens vocabulum tanto facilius, quum *electus* optime huc conveniat, et sit usitatius. G. — *Inter aras et altaria.* In Capitolio. Ponamus, quia ad illustrandum non hunc tantum locum, sed bonam partem Panegyrici pertinent, verba Dionis l. LXVIII, e Xiphilino p. 770: E. Ὁ Νερούας διὰ τὸ γῆρας καταφρονούμενος ἀνέβη τε ἐς τὸ Καπιτώλιον καὶ ἔφη γεγωνήσας (magno clamore). Ἀγαθῇ τύχῃ τῆς τε βουλῆς καὶ τοῦ δήμου τῶν Ῥωμαίων, καὶ ἐμοῦ αὐτοῦ, Μάρκον Οὔλπιον Νερούαν Τραϊανὸν ποιοῦμαι (id est εἰσποιοῦμαι, adopto). Καὶ μετὰ ταῦτα ἐν τῷ συνεδρίῳ Καίσαρά τε αὐτὸν ἀπέδειξε κ. τ. λ. G. —*Aras et altaria.* Altaria in quibus ignis adoletur. Antiqui diis superis in ædificiis a terra exaltatis sacra faciebant, diis terrestribus in terra, diis infernalibus in effossa terra. Ed.

6. *Conservatorem. Jovis conservatoris* titulus exstat nummis Domitiani et Diocletiani. Illustravit etiam Justus Rycquius de Capitolio c. 20, p. 204. Add. Reines. I, 254, et II, 77. Plures sunt apud Gruterum. G. —*Fides.* Intelligit, puto, *fidem*, qua Cæsari et reip. obstrictus sit, quæque *libertati* et *veritati* quasi innexa est: nam de altera fide, quam sibi haberi optat, deinde dicit, quum *speciem adulationis* deprecatur. G. — Non opus est cum Gesnero hæc ita distinguere, ut *fides* intelligatur, qua Cæsari et reipublicæ obstrictus

veritas constet; tantumque a specie adulationis absit gratiarum actio mea, quantum abest a necessitate.

II. Equidem non consuli modo, sed omnibus civibus enitendum reor, ne quid de principe nostro ita dicant, ut
idem illud de alio dici potuisse videatur. Quare abeant ac 2
recedant voces illæ, quas metus exprimebat: nihil, quale ante, dicamus; nihil enim, quale antea, patimur: nec eadem de principe palam, quæ prius, prædicemus; neque
enim eadem secreto loquimur, quæ prius. Discernatur ora- 3
tionibus nostris diversitas temporum, et ex ipso genere gratiarum agendarum intelligatur, cui, quando sint actæ. Nusquam ut deo, nusquam ut numini blandiamur: non enim de tyranno, sed de cive; non de domino, sed de
parente loquimur. Unum ille se ex nobis, et hoc magis 4
excellit atque eminet, quod unum ex nobis putat; nec minus hominem se, quam hominibus præesse meminit.
Intelligamus ergo bona nostra, dignosque nos illis usu 5

sit. Sæpe *fides* et *veritas* ut effectus et caussa junguntur. Nisi melius sit *fidem* pro simplicitate atque integritate accipere, e qua veritas consequitur. Precatur Plinius, ut sibi contingat, libere et ex animi sententia et vere dicere. E. — *A necessitate.* Quod, etiamsi gratiarum actio intermissa fuisset, tamen ei a Trajano nihil fuisset timendum. Ergo etiam in hoc ab æquitate et clementia Trajanum laudat. E. — Sic et Gierigius. Sed falluntur viri doctissimi. *A necessitate*, subaudi *adulationis*. S.

II. 1. *Equidem....videatur*. J. A. Ernestii crisin de hoc loco, qui mihi sanissimus videtur, vehementer miror. S. — Sed omnibus civibus *enitendum* reor, ne quid de principe nostro ita dicant, ut *idem illud* de alio dici potuisse videatur. Hic locus non una de caussa displicet. Primum *enitendum* est ab sententia alienum, et aut *videndum* scripsit *Plinius*, aut non bene scripsit. Nam requiritur hic significatio cavendi, quæ non est in verbo *enitendi*. Deinde nec alterum placet, quod dicit, ne quid... *ita* dicant, ut *idem illud de alio* dici potuisse videatur. Etsi maxime simpliciter dicatur, ne *idem* dici potuisse videatur, tamen *illud* plane languet, et alienum est. Ern.

2. *Loquimur, quæ prius.* Paullo concinniorem sententiam e libris MS. et editis Gierigius reddidit: *neque enim eadem secreto, quæ prius, loquimur.* E. — Al. *neque enim eadem, quæ prius, secreto loquimur.* Quod magis etiam placet. S.

5. *Dignosque nos illis.* Si facilem et sui similem hic quoque Plinium esse volumus, sic ut Lipsio suadente

probemus, atque identidem cogitemus, quam sit indignum, si majus principibus præstemus obsequium, qui ser-
6 vitute civium, quam qui libertate lætantur. Et populus quidem Romanus dilectum principum servat, quantoque paulo ante concentu formosum alium, hunc fortissimum personat; quibusque aliquando clamoribus gestum alterius et vocem, hujus pietatem, abstinentiam, mansuetudinem
7 laudat. Quid nos ipsi? divinitatem principis nostri, an humanitatem, temperantiam, facilitatem, ut amor et gaudium tulit, celebrare universi solemus? Jam quid tam civile, tam senatorium, quam illud additum a nobis OPTIMI cognomen? quod peculiare hujus et proprium arro-
8 gantia priorum principum fecit. Enim vero quam commune, quam ex æquo, quod FELICES NOS, FELICEM ILLVM prædicamus! alternisque votis, HÆC FACIAT, HÆC AVDIAT,

dedimus, legendum puto. Sive enim ita intelligas, *probemus nos dignos usu Trajani* (quod defendit Schwarzius) duriusculum est; sive, *probemus nos dignos illius*, nempe Trajani, Græcismus est, poetis dignior, de quo Drakenb. ad Sil. XI, 381, et XII, 81. *Illis* placuisse etiam Perizonio, docet Arntzenius, qui ex ILLIUSU, id est, *illi usu* ortam putat lectionem *illius usu*. Putat itaque *dignos* cum dativo construi. G. Add. Gesneri ad J. A. Ernestium epistola.

6. *Concentu.* Proprio ad rem verbo. Plebs (inquit Tacitus, XVI Annalium) personabat certis modis, plausuque composito. ED. — *Formosum.* Domitianum *pulchrum et decentem* vocat, et plura ea de re commemorat Sueton. cap. XVIII. Pulchritudinis caussa etiam Apollinis nomen et insignia ipse et Nero affectabant, qui *formosus* est: ad Neronem etiam pertinet *gestus et vox* laudata, cujus insaniæ plura specimina dat Suetonius a cap. inde XX. G.

7. *OPTIMI cognomen.* Quod sexcenti nummi et inscriptiones servant. Vid. LXXXVIII, 6. G.

— *Civile*, dignum cive. ED.

8. *Commune. Commune* est, hoc est, principem *communem, civilem* et *humanum* indicat, etc. Serv. ad Æn. VIII, 275. *Alii* communem deum *(dictum volunt) humanum, beneficum*, φιλάνθρωπον, *unde et* communes homines *dicimus*. G. — Simplicius tamen est et aptius, illa *quam commune, quam ex æquo*, ita jungere, ut communis et æqualis prædicantium vox intelligatur. Mox eodem sensu *alterna vota* dicit. E. — Mihi vero *commune* et *ex æquo* idem fere videtur, quod Plinius antea *civile* dixit. Civilitatis quidem Trajani signum erat, quod Romani non solum imperatorem, sed se quoque felices prædicarent. S. — *Hæc faciat. Hæc* opera, digna optimo principe,

quasi non dicturi, nisi fecerit, comprecamur? Ad quas ille voces lacrymis etiam ac multo pudore suffunditur. Agnoscit enim sentitque, sibi, non Principi, dici.

III. Igitur quod temperamentum omnes in illo subito pietatis calore servavimus, hoc singuli quoque meditatique teneamus; sciamusque, nullum esse neque sincerius, neque acceptius genus gratiarum, quam quod illas acclamationes æmuletur, quæ fingendi non habent tempus.
Quantum ad me pertinet, laborabo, ut orationem meam 2
ad modestiam Principis moderationemque submittam, nec minus considerabo, quid aures ejus pati possint, quam
quid virtutibus debeatur. Magna et inusitata Principis 3
gloria, cui gratias acturus, non tam vereor, ne me in
laudibus suis parcum, quam ne nimium putet. Hæc me 4
cura, hæc difficultas sola circumstat : nam merenti gratias agere, facile est, Patres Conscripti. Non enim periculum est, ne, quum loquar de humanitate, exprobrari sibi superbiam credat; quum de frugalitate, luxuriam; quum de clementia, crudelitatem; quum de liberalitate, avaritiam; quum de benignitate, livorem; quum de continen-

semper *faciat* Trajanus! *hæc* nomina hos titulos, has laudes, semper *audiat!* G.—Rectius, puto, Gierigius hæc ita supplevit : mox dicimus, *hæc*, quæ ipsi ex animo apprecamur, *audiat!* Nisi forte ultima hæc melius sic suppleantur : *hæc*, quæ reprehendimus, vel conquerimur, *audiat!* Certi enim sumus, eum ne reprehensionibus quidem nostris aut querimoniis irasci, sed indulgentissime eas audire, et iis, si fieri possit, mederi. E. — Ego Gesneri rationem, in qua nihil duri video, sequar. Apparet enim, Plinium loqui de iis, quæ Trajanus olim sit auditurus, si civium exspectationi satisfecerit. S.

— *Suffunditur*. De pudore proprie dicitur : non item de lacrymis. Sic autem sæpissime utriusque linguæ scriptores unum pluribus nominibus verbum jungunt, cujus significatio non omnibus illis nominibus ad amussim congruit. S.

III. 1. *Quæ fingendi.....tempus.* Quæ tam celeriter prorumpunt, ut verum pectoris sensum efferant, non fictum ex adulatione. E.

3. *Magna et inusitata principis gloria.* Epiphonema, cujus sensus tam patet, ut satis mirari nequeam, Gierigium hic interpretando labi potuisse. S.

— *Livorem.* Livor proprie vestigium et macula quæ ex contusione oritur. Ed.

tia, libidinem; quum de labore, inertiam; quum de fortitudine, timorem. Ac ne illud quidem vereor, ne gratus
5 ingratusve videar, prout satis aut parum dixero. Animadverto enim, etiam deos ipsos, non tam accuratis adorantium precibus, quam innocentia et sanctitate lætari; gratioremque existimari, qui delubris eorum puram castamque mentem, quam qui meditatum carmen intulerit.

IV. Sed parendum est Senatusconsulto, quo ex utilitate publica placuit, ut Consulis voce, sub titulo gratiarum agendarum, boni principes, quæ facerent, recognoscerent;
2 mali, quæ facere deberent. Id nunc eo magis solemne ac necessarium est, quod parens noster privatas gratiarum actiones cohibet et comprimit : intercessurus etiam publicis, si permitteret sibi vetare, quod Senatus
3 juberet. Utrumque, Cæsar Auguste, moderate, et quod alibi tibi gratias agi non sinis, et quod hic sinis. Non enim a te ipso tibi honor iste, sed agentibus habetur. Cedis affectibus nostris, nec nobis munera tua prædicare, sed audire tibi necesse est.

5. *Accuratis.* Cum cura et arte quadam conceptis et concinnatis. Nempe pietas non verba, sed sensus curat. Itaque mox *meditatum carmen* opponitur. E. — *Meditatum carmen.* Formulam verbis conceptis. Collegit in hoc etiam genere plurima Brisson. de form. I, 103, sqq. Huc pertinent Hymni Homerici, odæ quædam Horatii et Catulli. G.

IV. 1. *Quo...placuit.* Gierigius e libris MS. et editis multis edidit *quod...placuit*, hoc sensu : parendum est noto illi SCto, quod utilitatis publicæ caussa (senatui) placuit s. factum est, hoc consilio, ut consulis voce, etc. E. — Prætulit eamdem lectionem Gesnerus in epistola ad J. A. Ernestium. E.

2. *Intercessurus...vetare.* Tribunitiæ potestatis verba, commode hic adhibita, quum eam habuerit etiam Imperator. G.

3. *Sed agentibus habetur.* Quum permittis tibi gratias agi publice, ea in re non tibi habes honorem, sed nobis, qui agimus. Plana sententia, sed quam obscuraverat inculcata temere *ab*, quum legeretur : *Non enim a te ipso tibi honor iste, sed ab agentibus habetur.* Ejecimus itaque præpositionem Schwarziani libri auctoritate. Idem vir doctissimus mallit, *non enim a te ipsi tibi*, non *ipso* : recte sane : et erit plenior oppositio. G. — His equidem acquiescam. Plura molitur J. A. Ernestius : dubito, an jure. S. — *Non enim a te ipso tibi honor iste, sed agentibus habetur.* Olim etiam erat *ab agentibus.*

Sæpe ego mecum, P. C. tacitus agitavi, qualem quan- 4
tumque esse oporteret, cujus ditione nutuque maria, terræ,
pax, bella, regerentur: quum interea fingenti formantique
mihi principem, quem æquata diis immortalibus potestas
deceret, nunquam voto saltem concipere succurrit simi-
lem huic, quem videmus. Enituit aliquis in bello, sed ob- 5
solevit in pace: alium toga, sed non et arma honestarunt:
reverentiam ille terrore, alius amorem humilitate capta-
vit: ille quæsitam domi gloriam in publico, hic in pu-
blico partam domi perdidit. Postremo adhuc nemo exsti-
tit, cujus virtutes nullo vitiorum confinio læderentur. At 6
Principi nostro quanta concordia, quantusque concentus
omnium laudum, omnisque gloriæ contigit! Ut nihil seve-
ritati ejus hilaritate, nihil gravitati simplicitate, nihil ma-

Vid. notulam Gesneri. Et Schwarzius malebat, non improbante Gesnero, *ipsi tibi*, ut oppositio clarior esset. Locus ne sic quidem satis placet. Quid enim illud *a te?* quid *a te tibi honor habetur?* quis honor iste, quem videri possit Trajanus sibi habere? Locus elegans forte, si sic legeretur, *non enim tibi honor iste, sed a te agentibus habetur?* scilicet non tam tibi hoc modo habetur honos gratiis agendis, sed tu honorem tribuis senatui, quum admittendis gratiis ostendis reverentiam senatus. Sive porro addatur in capite ipso, sive post scribatur *a te ipso*, non multum refert: neutrum admodum elegans est, et pro concinnitate alia Plinii. Nam ut plena et accurata oppositio esset, necessarium foret, *non enim a senatu tibi honor iste, sed a te agentibus habetur.* Ernest.

4. *Sæpe ego.* Hic proprie ipsa tractatio incipit, et agmen quoddam laudum proponitur, quas deinde per partes persequitur. G. — *Nutu.* Nutus tribuitur diis et est indicium summæ potestatis, quum in nutu ipso residet auctoritas. Ed. — *Maria, terræ.* Asyndeton, quod genus præsertim in oppositis locum habet, ut *ruta cæsa, sarta tecta.* Vid. quæ dedimus ad Caton. XIV, 4. G.

5. *Enituit aliquis.* Jucundum erit videre antrorsum Homerum Il. ν, 730 sq. ab altera parte vero Claudianum Stilicon. I, 25 sqq. G. — *Amorem humilitate.* Ut *gravitatis,* qua alias paratur reverentia, excessus *terror* est, sic *humanitatis,* comitatis, benignitatisque, *humilitas.* Recte igitur post alios e suo codice vindicavit *humilitatem* Schwarzius, quam male hic *humanitas* pepulerat. G. — *Quæsitam domi.* Ut Caligula et Galba, *quo nemo servus melior, nec deterior dominus.* Ed. — *Domi perdidit.* Ut Augustus in filia, nepte, nepotibus, et tota familia infelix. Ed.

6. *Gravitati simplicitate.* Difficile in primis harum rerum temperamentum: quod qui graves volunt esse ac videri, sæpe in affectationem et quæsitum *compositumque* quemdam

7 jestati humanitate detrahitur! Jam firmitas, jam proceritas corporis, jam honor capitis, et dignitas oris, ad hoc ætatis indeflexa maturitas, nec sine quodam munere deum festinatis senectutis insignibus ad augendam majestatem ornata cæsaries, nonne longe lateque Principem ostentant?

V. Talem esse oportuit, quem non bella civilia, nec armis oppressa respublica, sed pax, et adoptio, et tandem
2 exorata terris numina, dedissent. An fas erat, nihil differre inter imperatorem, quem homines, et quem dii fecissent? quorum quidem in te, Cæsar Auguste, judicium et favor, tunc statim, quum ad exercitum proficiscereris,
3 et quidem inusitato indicio enituit. Nam cæteros principes

rigorem incidunt, *simplicitati* illi et ἀφελείᾳ contrarium, quæ nihil fictum, nihil adscitum habet, sed candide omnia, et excussis quasi omnibus cordis recessibus atque plicis, administrat. G.

7. *Ad hoc.....maturitas. Ad hoc ætatis* tempus provecta, sed nondum tamen *deflexa maturitas*, nondum minui atque decrescere incipiens. Prope ἀκμὴν et summum vigorem est ætas (quartum et quadragesimum annum tum agebat Trajanus), nondum tamen declinare cœpit, ut sol, quum primum solstitialem terminum attigit, deflectit. G. — Recte omnia Gesnerus, nisi quod *ad hoc* nunc est, præterea, ut centies apud Plinium. Conf. Epist. I, 10, 6. E. — *Ad hoc*. Arntzenius interpretatur *ad hæc, præterea*. G. — Malim *ad hæc*. S. — *Festinatis..... insignibus*. Claudian. Nupt. Honor. 324: *Vultusque auctura verendos Canities festina venit*. G. — *Longe lateque*. Non refero ad *principem* hæc adverbia, sed ad *ostentant*. Narrat e Dione, lib. LXVIII Xiphilinus, pag. 785. D. in Expeditione contra Agarenos magno in periculo fuisse Trajanum: Καὶ αὐτὸς βραχυτάτου ἐδέησε τρωθῆναι, καίπερ τὴν βασιλικὴν στολὴν ἀποθέμενος, ἵνα μὴ γνωρισθῇ, τῆς δὲ πολιᾶς αὐτοῦ τὸ γαῦρον καὶ τὸ σεμνοπρεπὲς τοῦ προσώπου ἰδόντες, ὑπετόπησάν τε εἶναι, ὃς ἦν, καὶ ἐπετόξευσαν αὐτῷ κ. τ. λ. Viderat locum Lipsius. G.

V. 2. *Exercitum*. A Domitiano, in Germaniam inferiorem missus, legatus consularis. Ed. — *Indicio enituit. Judicio* typorum Cuspiniani errori videtur deberi: plane omittitur in Schwarziano. *Enotuit*, quod est in quibusdam libris, et ipsum Plinianum est II, 10, 3. Cæterum Ernesti meus legi volebat *eminuit*. G. — Vid. J. A. Ernestius ad hunc locum. S. — *Quorum in te judicium et favor tunc statim inusitato indicio enituit*. Verbum *enituit* non est aptum neque judicio, neque favori. Hinc quæsitum videtur *enotuit*, quod nec ipsum commodum est. Verba propria favori sunt *eminere* et *emicare*. Confunduntur autem sæpe in libris *eminere* et *enitere*. Vid. v. c. Burmannum ad Sueton. Calig. 15. Ern.

aut largus cruor hostiarum, aut sinister volatus avium con-
sulentibus nuntiavit: tibi ascendenti de more Capitolium,
quamquam non id agentium civium clamor, ut jam Prin-
cipi, obcurrit. Siquidem omnis turba, quæ limen inside- 4
rat, ad ingressum tuum foribus reclusis, illa quidem, ut
tunc arbitrabatur, deum; cæterum, ut docuit eventus, te
consalutavit imperatorem. Nec aliter a cunctis omen ac- 5
ceptum est. Nam ipse intelligere nolebas: recusabas enim
imperare; recusabas, quod bene erat imperaturi. Igitur 6
cogendus fuisti. Cogi porro non poteras, nisi periculo pa-
triæ, et nutatione reipublicæ. Obstinatum enim tibi non
suscipere imperium, nisi servandum fuisset. Quare ego 7

3. *Largus cruor*. Pro Caio Cæsare tribus, ac ne totis quidem mensibus, supra centum sexaginta millia victimarum cæsa. Ed. — *Sinister volatus*. Cic. de Divin. II, 39: *Nobis sinistra videntur, Graiis et Barbaris dextra meliora*. Vid. Davis. G. — *Non id agentium*. Ea enim *ominis* ratio est, *si quis aliquid ex sua re atque ex suo sermone dixerit, et ejus verbum aliquod apte ceciderit ad id, quod ages aut cogitabis*, ut ridens, vere tamen, quod exempla declarant, ostendit Cic. de Divin. II, 40. Est omnino stultitiæ humanæ hic exemplum. Ille apud Phædrum, V, 7, tibicen, qui *Princeps* suo nomine diceretur, irrisus est, quum *Principi*, id est, Imperatori dictum carmen ad se raperet: et consulem romanum in concilio terrarum orbis gravissimo non pudet, persuadere velle Trajano ad ipsum pertinuisse verba, quibus *Jovem Imperatorem* salutabat populus. *Jovis Imperatoris* mentio Cic. in Verr. IV, 58; origo Liv. VI, 29. Dissensum quemdam utriusque tollere hic studet Lipsius. G.

5. *Omen*. Id est, augurium quod fit ore, quasi oremen aut potius osmen. Ed.

— *Quod bene erat imperaturi*. Qui intelligeret, quantum onus esset imperium, qui illud non negligere vellet, sed ex dignitate gerere. Similia de Theodosio Pacatus, cap. 10 sq. Vid. LXXXVI, 2. G.

6. *Nutatione reipublicæ*. Sic omnino legendum ex libris Grutero inspectis. *Mutatione* non convenit: neque enim mutata est respublica, sed *nutavit* in contempta Nervæ auctoritate, ruinam minata est, ut *nutantia templa*, infra LI, 1. Conf. VI, 3: *Ruens super imperatorem imperium*. G.

— *Nisi servandum fuisset*. Nisi servandum habuisses; nisi nutatio reipublicæ servatorem poposcisset. Nescio, cur *fuisset*, J. A. Ernestio et Gierigio displicuerit. S. — *Obstinatum tibi, non suscipere imperium, nisi servandum fuisset*. In *obstinatum* intelligendum *erat*. Itaque sequi debet *esset*, vel *foret;* alterutrum sequendum. Mox *præsævisse* melius est, quam *præcessisse*. Utrum Plinii verbum sit, an aliquis in margine

illum ipsum furorem motumque castrensem reor exstitisse, quia magna vi magnoque terrore modestia tua vin-
8 cenda erat. Ac sicut maris cælique temperiem turbines tempestatesque commendant; ita ad augendam pacis tuæ
9 gratiam illum tumultum præcessisse crediderim. Habet has vices conditio mortalium, ut adversa ex secundis, ex adversis secunda nascantur. Occultat utrorumque semina deus, et plerumque bonorum malorumque caussæ sub diversa specie latent.

VI. Magnum quidem illud sæculo dedecus, magnum reipublicæ vulnus impressum est. Imperator, et parens generis humani, obsessus, captus, inclusus: ablata mitissimo seni servandorum hominum potestas; ereptumque principi illud in principatu beatissimum, quod nihil cogi-
2 tur. Si tamen hæc sola erat ratio, quæ te publicæ salutis gubernaculis admoveret; prope est ut exclamem, tanti

Vossiani libri scripserit, ut melius Pliniano verbo, non dixerim. Ern.

7. *Furorem*. Prætorianorum militum, Casperio Æliano, præfecto, autore. Ed.

8. *Præcessisse*. Codex Voss. *præsæviisse*, quod jure prætulit Arntzenius. S.

9. *Nascantur*. Avunculus Nostri, VII, 40, seu 41, eumdem locum tractat: *Quid? quod iste calculi candore illo laudatus dies* originem mali *habuit. Quam multos accepta afflixere imperia! quam multos bona perdidere, et ultimis mersere suppliciis!* Malui itaque servare *nascantur*, quam *noscantur* e libris quibusdam reponere: quum apertum sit, non de cognitione hic agi, sed de ipsa origine secundorum ex adversis, et contra; seu, ut ipse ait, de *caussis bonorum malorumque, sub diversa specie latentibus*. G. — Mihi quoque *nascantur* uniçe verum videtur. De seminibus ac caussis agitur, non de modo, quo secunda adversaque noscantur. Cæterum mira Gierigii ratio, ambas lectiones in ipso verborum contextu lectori proponentis. S.

VI. 1. *Imperator*. . .*potestas*. Narrat Xiphilinus e Dionis lib. LXVIII, p. 770, D. Αἰλιανὸς ὁ Κασπέριος..... τοὺς στρατιώτας ἐστασίασε κατ' αὐτοῦ παρασκευάσας ἐξαιτῆσαί τινας, ὥστε θανατωθῆναι· πρὸς οὓς ὁ Νερούας τοσοῦτον ἀντέσχεν, ὥστε καὶ τὴν κλεῖν ἀπογυμνῶσαι, καὶ τὴν σφαγὴν αὐτοῦ προδεῖξαι· οὐ μὴν τι καὶ ἤνυσεν, ἀλλ' ἀνῃρέθησαν, οὓς ὁ Αἰλιανὸς ἐβουλήθη. Hinc statim fecit Nerva, quod referebamus ad I, 5. G.

2. *Hæc sola*. . . . .*ratio*. Antiquum est ergo, permissa a providentia mala dicere ob eam caussam, quod bona quædam exsistere aliter non possunt. G. — *Tanti fuisse*. Exiguum fuit incommodum illud, et contemptus Nervæ oblatus, si compa-

fuisse. Corrupta est disciplina castrorum, ut tu corrector emendatorque contingeres : inductum pessimum exemplum, ut optimum opponeretur : postremo coactus princeps, quos nollet, occidere, ut daret principem, qui cogi
non posset. Olim tu quidem adoptari merebare; sed ne- 3
scissemus, quantum tibi deberet imperium, si ante adoptatus esses. Exspectatum est tempus, in quo liqueret, non tam accepisse te beneficium, quam dedisse. Confugit in sinum tuum concussa respublica, ruensque imperium super imperatorem imperatoris tibi voce delatum est.
Imploratus adoptione, et accitus es, ut olim duces magni 4
a peregrinis externisque bellis ad opem patriæ ferendam revocari solebant. Ita filius ac parens uno eodemque momento rem maximam invicem præstitistis : ille tibi imperium dedit, tu illi reddidisti. Solus ergo ad hoc ævi pro munere tanto paria accipiendo fecisti, immo ultro dan-

retur cum bonis ex imperio Trajani, quod peperit iste tumultus, consequutis. Igitur *tanti* fuit; æquum pretium fuit tantorum bonorum, contemptus Nervæ. Contulit hunc locum Grotius cum Lucani illo, I, 37:

.... Scelera ipsa nefasque
Hac mercede placent.

Plura e Græcis hic dedit Lipsius. Quin sic quoque cecinit ecclesia in Sequentia ad primam missam in nocte nativit. Domini, *O culpa nimium beata, qua redempta est natura*, etc. Nescio, quam bene. G. — *Corrupta est*, etc. Ad solum illum motum castrensem referam, non omnino ad disciplinæ corruptionem sub prioribus principibus. S. — *Ut tu....contingeres.* Qui eruerit hinc canonem grammaticum, *ut* interdum etiam referri ad eventum, non ad consilium, id enim est, non τελικῶς poni, sed ἐκβατικῶς : poterit illo in magis seriis rebus non nunquam uti. Cæterum *corrector emendatorque* fuit Trajanus ipsorum etiam in Nervam admissorum, explevitque versiculum Iliad. α, 42, quem sua manu ei scripserat senex, Τίσειαν Δαναοὶ ἐμὰ δάκρυα σοῖσι βέλεσσιν, ut ostendit e Dione, Xiphilinus, loco cit. pag. 771, C. G. — *Quos nollet.* Non damnarim hanc lectionem. Sed tamen magis placet, quod est in MS. Schwarzius et al. *nolebat*. G.

4. *Ad hoc ævi.* Firmat hanc lectionem e suo et Gudii libro Schwarzius. Al. *adhuc, qui.* G. — *Ultro dantem obligasti.* Male jungunt quidam *ultro* cum *dantem*, quod ad *obligasti* referendum est. *Ultro obligasti*, prior illi beneficium præstitisti : eam enim vim esse hujus adverbii, ut non tam ad liberam voluntatem, quam ad præventionem quamdam et occupationem pertineat, exempla illa docent, quibus

tem obligasti: communicato enim imperio, solicitior tu, ille securior factus est.

VII. O novum atque inauditum ad principatum iter! Non te propria cupiditas, proprius metus; sed aliena
2 utilitas, alienus timor principem fecit. Videaris licet quod est amplissimum consequutus inter homines; felicius tamen erat illud, quod reliquisti: sub bono principe priva-
3 tus esse desiisti. Assumptus es in laborum curarumque consortium, nec te læta et prospera stationis illius, sed aspera et dura ad capessendam eam compulerunt. Suscepisti imperium, postquam alium suscepti pœnitebat.
4 Nulla adoptati cum eo, qui adoptabat, cognatio, nulla necessitudo; nisi quod uterque optimus erat, dignusque alter eligi, alter eligere. Itaque adoptatus es, non, ut prius alius atque alius, in gratiam uxoris. Adscivit enim te filium, non vitricus, sed princeps, eodemque animo divus Nerva pater tuus factus est, quo erat omnium. Nec decet aliter
5 filium assumi, si assumatur a principe. An Senatum Populumque Romanum, exercitus, provincias, socios, transmissurus uni, successorem e sinu uxoris accipias? summæque potestatis heredem tantum intra domum tuam quæras? non per totam civitatem circumferas oculos? et hunc tibi proximum, hunc conjunctissimum existimes.

nescio quæ aliæ significationes in lexicis tribuuntur, quod ostendimus in novo, quem molimur, Linguæ Latinæ thesauro. Sed nec damnaverim *ultra*, quod habent quidam: ut corrigat illud *paria fecisti*. *Ultra*, id est, amplius tu illum, quam ille te, obligasti. Sed *ultro* etiam esse *insuper* studet ostendere Arntzenius. G.

VII. 2. *Privatus*. Atqui senator erat et consularis et provinciæ præses. Nihil ad rem. More hujus ævi, omnes *privati* qui non principes. Ed.

4. *Non vitricus*. Ut Tiberium Augustus, Claudius Neronem. G.

5. *Senatum populumque*. Sic optimi quique libri. Alii, *senatus populique*, quod pro ratione illius temporis falsum erat. *Senatus* ipse *populusque rom.* in tutela tum et potestate principis erant. G. — *Intra domum tuam*. Galba Pisonem adoptans, Tacit. Histor. I, 15, 3: *Augustus in domo successorem quæsivit; ego in republica*. Totam illam orationem contulisse cum hac Panegyrici parte juverit. G.

quem optimum, quem diis simillimum inveneris? Imperaturus omnibus, eligi debet ex omnibus. Non enim servu- 6
lis tuis dominum, ut possis esse contentus quasi necessario herede, sed principem civibus daturus es imperator. Superbum istud et regium, nisi adoptes eum, quem constet imperaturum fuisse, etiamsi non adoptasses. Fecit hoc 7
Nerva, nihil interesse arbitratus, genueris an elegeris, si perinde sine judicio adoptentur liberi, ac nascuntur: nisi tamen quod æquiore animo ferunt homines, quem princeps parum feliciter genuit, quam quem male elegit.

VIII. Sedulo ergo vitavit hunc casum, nec judicia hominum, sed deorum etiam in consilium assumpsit. Itaque non tua in cubiculo, sed in templo; nec ante genialem torum, sed ante pulvinar Jovis Optimi Maximi, adoptio peracta est: qua tandem non servitus nostra, sed libertas, et salus, et securitas fundabatur. Sic enim dii gloriam 2
illam vindicaverunt: horum opus, horum illud imperium; Nerva tantum minister fuit. Utique qui adoptaret tam pa-

6. *Imperaturum fuisse.* Eligendum nempe propter virtutem ab omnibus, qui salvam esse cuperent rempublicam. G.

7. *Nisi tamen quod.* Immo *nisi quod tamen*, ut Schwarzius et Gierigius ediderunt. Vid. ad Epist. VI, 21, 6. — *Nascuntur.* Al. *nascantur,* quod præferendum. S.

VIII. 1. *Nec judicia.* Huic lectioni non favet modo, Gud. II, apud Schwarz. sed etiam qui *judicio* legunt corrupte. Al. *judicium.* G.

— *Tua.* Arntzen. *tui,* quod placet J. A. Ernestio. Præterea malim: *Itaque tui non in cubiculo,* etc. S. — *Genialem torum.* Apposite ad *pulvinar* Jovis: ut enim *focus* privatus unusquisque *ara genii,* ita lectus, conjugalis præsertim, *genii pulvinar.* *Aræ mensarum* rationem habent; *lectorum*, qui etiam *tricliniares sunt*, *pulvinaria.* Hinc *lectisternia*, epulæ quasi solenniores deorum, etc. G.— *Libertas* et principatus res olim dissociabiles æquitate Trajani junctæ. Ed.

2. *Utique.* Sic omnino legendum, vidit Schwarzius: cujus codex, ut et margo Gudiani, *utque* hic habent. Quum literas *er* sic signare soleant librarii, ut apicem apostrophi instar ad literam præcedentem adjiciant; apparet, quomodo *i* litera obscure scripta, vel plane omitti, vel in *er* mutari potuerit. Cæterum malit vir doctissimus, *qui adoptabat;* quum sequatur, *qui adoptabaris.* Cogitabam, an forte fuerit *quum.* Vocabula monosyllaba, quorum principium est *q*, omnibus modis misceri et confundi in libris antiquis, non igno-

3 ruit, quam tu, qui adoptabaris. Allata erat ex Pannonia laurea, id agentibus diis, ut invicti imperatoris exortum victoriæ insigne decoraret. Hanc imperator Nerva in gremio Jovis collocarat : quum repente solito major et augustior, advocata hominum concione deorumque, te filium sibi, hoc est, unicum auxilium fessis rebus assumpsit.
4 Inde quasi deposito imperio, qua securitate, qua gloria lætus (nam quantulum refert, deponas, an partiaris imperium? nisi quod difficilius hoc est), non secus ac præ-

rant, qui eos tractarunt. Ingeniose Heumannus meus, *teque quum adoptaret.* G.— Bene Gierigius ita edidit : *Uterque, tam qui adoptabat, tum paruit, quam tu, qui adoptabaris.* E. — Vid. J. A. Ernestius, cui accedo. S.—*Utique qui adoptaret*, etc. *Utique* bene restitutum pro *uterque. Qui adoptaret*, non debebat a Schwarzio mutari in *adoptarat*. Est enim contra latinitatem. Nam temporis ratio non admittit plusquamperfectum. Potius scribam *adoptabat :* sed *adoptaret* commode manet, propter relationem ad *paruit*, unde pendet. Ern.

3. *Ex Pannonia laurea.* Non a Trajano (ut scriptor multis sæculis posterior Cedrenus narrat) quod hic non taciturus erat Plinius; et diserte Xiphilinus e Dione, lib. LXVIII, pag. 770, E, ubi de hac re, ἦρχε δὲ τῆς Γερμανίας ἐκεῖνος. Add. mox IX, 2. Quæ contra hanc sententiam monuit Dodwellus Præl. Cambd. VI, p. 273 sqq. non potuerunt ab ea dimovere Massonum in vita Plinii ad A. C. 99, § 3. De *literis laureatis*, e provincia mitti solitis, exstat elegans dissertatio Johan. Guil. Bergeri. Repetit de hac lauro, XVI, 1. G. — *Pannonia*, quæ nunc Hungaria. Ed.

— *Solito major.* Quem solicitudo atque metus contraxerant ante et depresserant, eum gaudium de consilio suo, et certa spes boni eventus, jam erigebat. Nota vis utriusque commotionis: nota Sixti V historia, inventis Petri clavibus se erigentis. G. — Hæc Gesnerus φυσικῶς. Sed majus quiddam cogitavit Plinius, ipsius numinis quamdam quasi ἐπίπνοιαν agnoscens. Virgilius Æn. I, 588 sqq. :

Restitit Æneas, claraque in luce refulsit,
Os humerosque deo similis, etc.

ubi vid. Heynium. Eodem spectat *deorum concio*, quod Gierigius, ni fallor, minus recte interpretatur. Splendididissimus hic locus. S.

4. *Qua gloria. Gloriam* hic intelligo non alienam prædicationem, sed judicium de suo facto præclarum, verbo, *gloriationem*, sed honestam, et potius in vultu alacri et sereno, conscientiæ indice, quam invidiose sui jactatione positam. G. — *Nam...... hoc est.* Mihi non est dubium, hanc parenthesin culpa librarii, qui eam prætervideret, versu uno serius, quam oportebat, collocatam, revocari debere, ponique post verba, *quasi deposito imperio*. G. — Nisi verba sic ordinanda : *Inde qua securitate, qua gloria lætus, quasi*

senti tibi innixus, tuis humeris se patriamque sustentans,
tua juventa, tuo robore invaluit! Statim consedit omnis
tumultus. Non adoptionis opus istud fuit, sed adoptati: 5
atque adeo temere fecerat Nerva, si adoptasset alium.
Oblitine sumus, ut nuper post adoptionem non desierit
seditio, sed cœperit? Irritamentum istud irarum, et fax
tumultus fuisset, nisi incidisset in te. An dubium est, ut 6
dare posset imperium imperator, qui reverentiam amise-
rat, auctoritate ejus effectum esse, cui dabatur? Simul
filius, simul Cæsar, mox Imperator, et consors Tribuni-
tiæ potestatis, et omnia pariter, et statim factus es: quæ
proxime parens verus tantum in alterum filium contulit.

IX. Magnum hoc tuæ moderationis indicium, quod non solum successor imperii, sed particeps etiam sociusque placuisti. Nam successor, etiamsi nolis, habendus est:

deposito imperio, etc. Fervidum dicentis ingenium naturalem cogitationum ordinem turbare posse, fateor: sed quem nos legimus Plinii Panegyricum, non in senatu recitatus, sed per otium elaboratus, adque omnes bene scribendi regulas diligentissime exactus est. S.

5. *Post adoptionem.* Pisonis a Galba factam, Tacit. Hist. I, 15 sqq. G.

6. *Simul filius*, etc. Vid. J. A. Ernestium ad hunc locum. S. — *Simul filius, simul Cæsar, mox imperator et consors tribunitiæ potestatis, et omnia pariter*, etc. Hæc oratorie dicta videntur. Nam, ut Tillemontius docet in Nerva, p. 147, 148, non omnia pariter et simul factus est. Tum *imperatoris* nomen quomodo dicatur, disputari video. Pagius, in Critic. Baron. tom. I, pag. 115—119, intelligi disputat proconsulare imperium, hoc est, jus in omnes provincias cum potestate belli gerendi. Item, pag. 90, b; 93, a, ubi nummi Nerva vivo cusi, in quibus Trajanus imperator dicitur. Sed in iis nummis *imperatoris* nomen est victoriæ indicium, quia nomini et cæteris honoribus postponitur, non ante nomen ponitur, ut fit in aliis. Forte imperatoris nomen et tribunitia potestas idem sunt. Nam et prænomen illud nititur tribunitia potestate. Capite quidem 23, dicitur Trajanus imperator salutatus esse a populo in ipsa adoptione. Sed in oratione ista non sunt ad vivum resecanda. Ern. — *Tribunitiæ potestatis.* Tacit. Annal. III, 56. Id summi fastigii vocabulum Augustus reperit, ne regis aut dictatoris nomen assumeret, ac tamen appellatione aliqua cætera imperia præmineret. Ed. — *Parens verus.* Vespasianus in Titum; non item in Domitianum. G.

IX. 1. *Successor.* Suspectus semper invisusque dominantibus qui proximus destinatur. Tacit. Histor. I. Ed.

2 non est habendus socius, nisi velis. Credentne posteri, Patricio et Consulari, et Triumphali patre genitum, quum fortissimum, amplissimum, amantissimum sui exercitum regeret, Imperatorem non ab exercitu factum? eidem, quum Germaniæ præsideret, Germanici nomen hinc missum? nihil ipsum, ut Imperator fieret, agitasse? nihil fe-
3 cisse, nisi quod meruit, et paruit? Paruisti enim, Cæsar, et ad principatum obsequio pervenisti : nihilque magis a te subjecti animo factum est, quam quod imperare cœpisti. Jam Cæsar, jam Imperator, jam Germanicus, absens et ignarus, et post tanta nomina, quantum ad te pertinet,
4 privatus. Magnum videretur, si dicerem, Nescisti te Im-

— *Non est habendus.* Omittit hoc *est* liber Schwarzianus : qui recte etiam suffragatur lectioni optimorum, quam damus; quum alii legant, *habendus es : non es habendus.* G. — Hi nempe non videbant, Plinium nunc universe loqui. Cæterum bene notavit Gierigius, hanc sententiam incommode hic adhibitam esse; sermonem enim esse de successore, quem imperator ipse sua sponte sibi eligat. E. — Non assentior. Hæc enim sententia argumentum tenet, quo evincatur, Trajanum Nervæ etiam participem imperii sociumque placuisse. S.

2. *Patricio.* Non sensu antiquo; qui neque Italus, aut juris adeo Italici esset : sed *patricius* fuit Trajanus pater ex eo genere, qui suppleti sunt ab imperatoribus, quale quid constat de Julio Cæs. e Sueton. c. 41; de Claudio ex Tacit. Ann. XI, 25. Nempe *in numerum patriciorum adscivit vetustissimum quemque e senatu, aut quibus clari parentes fuerant :* quis autem consule clarior? de Vespasiano denique ex ejusd. Taciti Agric. 9. Hujus conditionis fuisse videtur *Titianus, C. Mæsi Titiani et Fonteiæ Frontinæ consularium filius, PATRICIUS,* cui *ob honorem togæ virilis* monumentum posuit *Clodius Rufus* apud Reines. VI, 62. De *patriciis* a Constantino M. institutis πάντα περὶ πάντων, Jac. Gothofr. ad C. Th. VI, 6, de COSS. præfectis, etc. G. Add. Gesneri ad J. A. Ernestium epistola. — *Consulari, triumphali.* Consulatus mentio in fastis nulla : triumphum Parthicum, id est, ornamenta triumphalia memorat etiam, XIV, 1. G. — *Amplissimum,* erant quatuor legiones cum auxiliis. Ed. — *Nihil agitasse, nihil fecisse, nisi quod meruit et paruit.* Cicero dixisset, *nihil nisi meruisse et paruisse.* Ern.

4. *Magnum videretur,* etc. Similis forma orationis deinde, XXXI, 5. G. — Addidit hæc Plinius, ut ostenderet, quam longe Trajanus ab omni ambitione affectandique imperii studio affuisset. Qui pro lusu frigido ineptoque habent, vereor ne justo severius judicent. Dandum in his oratori aliquid licentiæ, nec ad vivum talia resecanda. S. — *Magnum videretur.... patri!* In his est lusus

peratorem futurum : eras Imperator, et esse te nesciebas.
Ut vero ad te fortunæ tuæ nuntius venit, malebas quidem
hoc esse, quod fueras, sed non erat liberum. Annon ob-
sequereris Principi civis, legatus imperatori, filius patri? 5
Ubi deinde disciplina, ubi mos a majoribus traditus,
quodcumque Imperator munus injungeret, æquo animo
paratoque subeundi? Quid enim, si provincias ex provin-
ciis, ex bellis bella mandaret? Eodem illum uti jure posse
putes, quum ad imperium revocet, quo sit usus, quum
ad exercitum miserit; nihilque interesse, ire legatum, an
redire principem jubeat, nisi quod major sit obsequii glo-
ria in eo, quod quis minus velit.

X. Augebat auctoritatem jubentis in summum discri-
men auctoritas ejus adducta : utque magis parendum im-
peranti putares, efficiebatur eo, quod ab aliis minus pa-
rebatur. Ad hoc audiebas Senatus Populique consensum. 2
Non unius Nervæ judicium illud, illa electio fuit. Nam
qui ubique sunt homines, hoc idem votis expetebant; ille
tantum jure Principis occupavit, primusque fecit, quod

merus, sed quod genus auribus illorum temporum placebat: quemadmodum et illa, cap. 10, sententia inepta est, qua rationem reddit, quare statim ab adoptione mortuus Nerva : *ut quandoque inter posteros quæreretur, an illud jam Deus fecisset.* Ernest.

— *Eras imperator, et esse te nesciebas.* Velim admoneat in hoc loco magister tirones, quam facile sit captandis antithesibus et acuminibus in ineptias incidere. Trajanus, priusquam ei ex Roma nuntiabatur, non poterat scire, se imperatorem factum : post nuntium autem non poterat nescire, neque nesciebat. Talia, si e superficie spectes, splendent : si, quem sensum habeant, examines, mirifice frigent. E.

5. *Ad imperium revocet.* Non, denuo vocet ad imperium, quod, vel quale jam habuisti; sed, retro vocet Romam ad suscipiendum populi Romani imperium. Sed quantumvis probabilis sit hæc interpretatio, tamen non diffiteor, mihi magis placere Baudianam conjecturam, *ad imperium te vocet.* Sic etiam tueri licebat, *eodem illo uti jure*, etc. Sed potior tamen Lipsiana emendatio a Cuspiano jam prodita, *illum.* G. — Cave Baudianam conjecturam probes. Vulgatam lectionem satis tuentur sequentia, REDIRE *principem. Mittere* et *revocare* sibi opponuntur, ut *ire* et *redire*. S.

X. 2. *Jure principis.* Suavitas quæ-

omnes facturi erant. Nec Hercule tantopere cunctis fa-
3 ctum placeret, nisi placuisset antequam fieret. At quo, dii boni, temperamento potestatem tuam fortunamque moderatus es? Imperator tu titulis, et imaginibus, et signis: cæterum modestia, labore, vigilantia, dux, et legatus et miles, quum jam tua vexilla, tuas aquilas magno gradu anteires: neque aliud tibi ex illa adoptione, quam filii pietatem, filii obsequium assereres, longamque huic no-
4 mini ætatem longam gloriam precarere. Jam te providentia deorum primum in locum provexerat; tu adhuc in secundo resistere, atque etiam senescere optabas: privatus tibi videbaris, quamdiu Imperator et alius esset. Audita sunt vota tua, sed in quantum optimo illi et sanctissimo seni utile fuit, quem dii cælo vindicaverunt, ne quid post
5 illud divinum et immortale factum, mortale faceret. Deberi quippe maximo operi hanc venerationem, ut novissimum esset, auctoremque ejus statim consecrandum, ut quandoque inter posteros quæreretur, an illud jam deus
6 fecisset. Ita ille nullo magis nomine publicus parens, quam quia tuus. Ingens gloria, ingensque fama, quum abunde expertus esset, quam bene humeris tuis sederet imperium,

dam est in hoc loco, quam capias, si cogites, *principem* ordinis proprie nomen esse, ut, *princeps Horat. ibat.* G.

3. *Titulis, et imaginibus. Titulos* intelligo inscriptionum publicarum in statuis, clipeis, et aliis monumentis: *imagines* non tantum illas nobilitatis indices, privatas; sed eas, quæ in castris, *cum signis* et *in signis* militaribus colebantur, de quibus, ipsisque adeo *signis* Lipsius, de Re milit. IV, 5. Ideo ait, *jam tua vexilla, tuas aquilas*. Vid. LIX, 8, G. — *Longamque...precarere.* Optans, ut diu tibi contingeret, filii nomen gerere, et obsequii gloria frui. E.

4. *Vota tua.* Quum optares, non cum Nerva imperare. G. — Gierigius intelligit *vota*, quæ fecerat omnino pro salute Nervæ. Has preces audiverunt dii ita, ut Nervam cælo vindicarent, hoc est, summam ei dederunt salutem. E. — Refero ad superiora, *in secundo loco resistere.* Quod item Gesnero placuit. S.

5. *Ut quandoque*, etc. Acumen frigidissimum in his reperisse Gierigius sibi videtur. Dubito, an similiter statuerint Romani: his autem, non nobis, Plinius hunc librum scripsit. S.

6. *Ingens...fama.* Virgilius Æn.

tibi terras, te terris reliquit; eo ipso carus omnibus ac desiderandus, quod prospexerat, ne desideraretur.

XI. Quem tu lacrymis primum, ita ut filium decuit, mox templis honestasti, non imitatus illos, qui hoc idem, sed alia mente, fecerunt. Dicavit cælo Tiberius Augustum, sed ut majestatis crimen induceret: Claudium Nero, sed ut irrideret: Vespasianum Titus, Domitianus Titum; sed
ille, ut dei filius, hic, ut frater videretur. Tu sideribus 2
patrem intulisti, non ad metum civium, non in contumeliam numinum, non in honorem tuum; sed quia deum
credis. Minus est hoc, quum fit ab his, qui et sese deos 3

XI, 124: *O fama ingens*. S.—*Ipso*. Gesneriana per operarum, ni fallor, negligentiam *ipse*. S.

XI. 1. *Honestati*. De ratione consecrandi imperatores romanos. Herodianus, lib. III. Ed. — *Fecerunt*. Optime habet. Sic statim sequitur *dicavit*. S. — *Non imitatus illos, qui hoc idem, sed alia mente, fecerunt*. Ferri posse arbitror: sed rectius foret *fecerant*. Ernest.

— *Majestatis crimen*. Hoc est, ut tanto facilius majestatis, quos vellet, damnaret. Tanto enim vehementius puniuntur, qui imperatoris, vel vivi, vel mortui majestatem minuunt, quod religionem etiam deorum violasse censentur. Hinc *majestatis crimen* ἀσεβείας nomine passim appellat Dio, tum in ipso Tiberio, v. g. lib. LVII, pag. 607, E, tum alias. Et notum illud, *impie locutus parmularius* ex Sueton. Domit. 10. Add. infra 33, 3 et 4. Respondent igitur his verbis, ordine nihil immutato, ista, *non ad metum civium*. Neque tamen non fateor, me ab altera quoque hujus loci lectione solicitari, *majestatis numen induceret*. Tiberius etiam apud Tacitum, Annal. I, 73, rescripsit consulibus: *Non ideo decretum patri suo cælum, ut in perniciem civium is honor verteretur*. Quid si dedit Plinius, una litera minus, *ut majestati numen induceret*, hoc est, *ut majestati* imperatorum *induceret* velum, vestemque venerabilem, *numen* divinum, eoque obtentu tanto acerbius eam posset vindicare. Et video etiam Heumanno placuisse *ut majestati suæ numen induceret*. Sed *crimen* firmat Schwarzianus, et Arntzenius. Ernesti autem meus legi vult: *nomen majestatis induceret*: ut est apud Cic. Famil. I, 6: *Nomen fictæ religionis inductum*. G. — *Ut irrideret*. Quid Nero de Claudii ἀποθεώσει sentiret, pulchre expressum est in præceptoris ipsius ludo, scil. ἀποκολοκυνθώσει G. Cf. Tacit. Ann. XIII, 2, et Sueton. Ner. XXXIII. E.

2. *Sideribus.... intulisti*. Antiquissima illa ἀποθεώσεως ratio: hinc stella in nummis consecrationis signum: hinc *sideribus recepta* in nummis Faustina, etc. Vid. LXXXIX, 2. G.

3. *Qui et sese deos*. Horum enim interest, quam sanctissime coli, quos ipsi in deorum numerum retulere.

putant. Sed licet illum aris, pulvinaribus, flamine colas; non alio magis tamen deum et facis et probas, quam quod ipse talis es. In principe enim, qui electo successore fato concessit, una eademque certissima divinitatis fides est,
4 bonus successor. Num ergo tibi ex immortalitate patris aliquid arrogantiæ accessit? num hos proximos divinitate parentum desides ac superbos potius, quam illos veteres et antiquos æmularis? qui hoc ipsum imperium peperere, quod modo hostes invaserant contempserantque; cujus pulsi fugatique non aliud majus habebatur judicium, quam si

Interest, inquam, ea ratione, ut deinde LXV, 2, *Imperatoris maxime interest, non pejerari;* ut de Augusto Seneca Consol. ad Marciam, c. 15: *Tulit fortiter* (domestica funera), *tanquam ejus jam res ageretur, cujus quum maxime intererat, de diis neminem queri.* Similis Augustus, similes Titus ac Domitianus illi homini, qui asper semper senatus obtrectator et objurgator, quum ipse paullo post allectus esset, *Non putaram*, inquit, *ita præclarum nos senatum habere.* G.

—*Pulvinaribus.* Vid. ad VIII, 1. G.

— *Bonus successor.* Qui vita et actionibus testatur, divino se consilio electum, primum et capitale novi dei munus, etc.

4. *Hostes.* Daci, Sarmatæ, Suevi, Cotti, sub Domitiano. Ed. — *Cujus pulsi fugatique. Cujus imperii Romani pulsi ab hostibus suis fugatique non aliud majus certiusque habebatur indicium*, apud prudentes viros et sagaciores, *quam si* Romæ ab imperatoribus *triumpharetur*, triumphus ageretur. De falsis imperatorum priorum et mimicis (vid. mox XVI, 3) triumphis res nota: de Caio e Sueton. XLVII; de Domitiano e Tacit. Agric. XXXIX, ubi plura viri docti. Locus classicus servatus in excerptis Dionis e Theodosio, lib. LVII, p. 761 sq. Nimirum servo antiquam Aldi et cæterorum lectionem, ad quam quo sæpius redeo, tanto minus ea mihi videtur vitiosa. Quid enim est, quod concoquere non possunt viri docti? *pulsum et fugatum dici imperium?* at fecerunt *contemni, invadi:* quæ profecto ipsa quoque non ad imperium, in quantum incorporalis res est, sed ad homines, ad duces, ad exercitus, pertinent. Itaque pœnitet fere, quod in superioris editionis contextum recepi supplementum e vestigiis vitiatorum et mutilorum sine dubio codicum, ingeniose exsculptum a Jo. Frid. Gronovio observat. IV, 16, et cel. Schwarzio, qui post *contempserantque* inserunt, *quoniam imperabat is:* non displiceret hæc lectio, si in bono et integro hac ipsa parte codice eam invenirem: præferre illam liquidæ, ut mihi videtur, et dignæ Plinio sententiæ non possum. Sed vid. Cel. Ernesti in Actis Erud. ad an. 1740, pag. 56. G. — Gierigius tamen sic edidit: *quoniam imperator is, cujus pulsi....quam si triumpharet.* E. — Add. Gesnerus in epistola ad J. A. Ernestium, ipseque Ernestius. S.— *Cujus pulsi fugatique non aliud majus*

triumpharetur. Ergo sustulerant animos, et jugum excusserant : nec jam nobiscum de sua libertate, sed de nostra servitute, certabant : ac ne inducias quidem, nisi æquis conditionibus inibant, legesque ut acciperent, dabant. 5

XII. At nunc rediit omnibus terror et metus, et votum imperata faciendi : vident enim romanum ducem, unum ex illis veteribus et priscis; quibus imperatorium nomen addebant contecti cædibus campi et infecta victoriis maria. Accipimus obsides ergo, non emimus : nec ingentibus 2
damnis immensisque muneribus paciscimur, ut vicerimus. Rogant, supplicant; largimur, negamus, utrumque ex imperii majestate : agunt gratias, qui impetraverunt; non audent queri, quibus negatum est. An audeant, qui sciant, 3

habebatur indicium. In hoc loco explicando valde se torsere ingenia.. Jo. Fr. Gronovius, quum sentiret, aliquid deesse, unde penderet, *cujus pulsi fugatique*, etc. supplevit, *quoniam Imperator is*, quod probavit deinde, et suæ editioni intulit Schwarzius. Utrum mox legatur *triumpharetur*, an *triumpharet*, quod prætulit Schwarzius, nihil ad sensum refert. Ern. — *Si triumpharetur.* Sic Ald. et alii : *quod* alii, eadem sententia. G.

5. *Nisi æquis conditionibus.* Id vero ipsum iniquum videbatur Romanis rerum dominis, in quos diceres, quod Agrippinæ objecit Tiberius, Suet. LIII : *Si non dominaris, filiola, injuriam te accipere existimas :* vel ut est apud Tacit. Annal. IV, 52 : *Ideo lædi, quia non regnaret.* G. — *Legesque ut acciperent, dabant.* Hæ sunt æquæ illæ conditiones : cave igitur cum Lipsio *nisi* expungas.

XII. 1. *Imperatorium nomen.* Tralaticium est *imperatoris* nomen tributum, si quis certum numerum hostium cecidisset; numerum ipsum memoriæ proditum non esse. G. — *Victoriis.* Parum hic placet. Præferrem *cruoribus.* Dicemusne, pluralem *cruores* librarios adeo offendisse, ut languidum illud vixque aptum huic loco *victoriis* substituerent? S. — *Infecta victoriis*, id est, tincta sanguine occisorum in navalibus præliis. Ed.

2. *Non emimus.* Tacit. Agricol. XXXIX : *Emptis per commercia, quorum habitus et crines in captivorum speciem formarentur.* G. — Taciti ille locus huc non spectat. S. — *Ingentibus damnis.* Quæ describit copiose Dio, loco a Theodosio servato, lib. LXVII, pag. 762, ubi emptam damnis et muneribus a Decebalo pacem enarrat. *Damnis* plerique, alii *donis :* sed *dona* quomodo hic a *muneribus* differant, non apparet : *damna* hic esse respectu donantis, quæ *munera* accipientis, facile intelligas. Neque tamen non luculenter ostendit Schwarzius, *dona* et *munera* sæpe, et quasi solemniter apud auctores jungi. Itaque præferrem *donis*, nisi accederet illud, quod majorem vim indignitatemque *damna* habere videntur. Movit hoc

te adsedisse ferocissimis populis eo ipso tempore, quod amicissimum illis, difficillimum nobis, quum Danubius ripas gelu jungit, duratusque glacie ingentia tergo bella transportat, quum feræ gentes non telis magis, quam suo
4 cælo, suo sidere armantur? Sed ubi in proximo tu, non secus ac si mutatæ temporum vices essent, illi quidem latibulis suis clausi tenebantur; nostra agmina percursare ripas, et aliena occasione, si permitteres, uti, ultroque hiemem suam barbaris inferre, gaudebant.

XIII. Hæc tibi apud hostes veneratio. Quid apud milites? quam admirationem, quemadmodum comparasti? quum tecum inediam, tecum ferrent sitim; quum in illa meditatione campestri militaribus turmis imperatorium pulverem sudoremque misceres, nihil a cæteris, nisi robore ac præstantia differens; quum libero Marte, nunc cominus tela vibrares, nunc vibrata susciperes, alacer virtute militum et lætus, quoties aut cassidi tuæ, aut clypeo gra-
2 vior ictus incideret; (laudabas quippe ferientes, hortaba-

ipsum, atque etiam Arntzenium. G.

3. *Adsedisse. Præsidere, obsidere, insidere*, et *insidias facere, considere*, etc. militaria verba, quæ ad constantem præsentiam et firmitatem quamdam referuntur. Ita hic *assidere*, hoc est, castra habere. G. — *Ferocissimis* Germanis; quos nunquam penitus Romani subjugarunt. Ed. — *Tergo bella*. Sic poetæ; præsertim Claudianus, de Bell. Get. 337, de Rheno et Istro, *Ambo habiles remis, ambo glacialia secti Terga rotis*. Vix eloquentiores sunt Græci Italique homines, quum in describendis fluviis *glacie*, tanquam ponte, *junctis*. Vid. v. g. Ovid. Trist. III, 10, ubi omnia. G.

4. *Aliena occasione*. Qua nempe adhuc non Romani, sed barbari soli usi sunt. Eadem ratione dicit *hiemem suam*, hoc est, ipsis solis adhuc commodam. G.

XIII. 1. *Meditatione*. Exercitio in campo, μελέτη. Ed. — *Libero Marte*. Ut *æquo Marte*. Liberum erat ei, adversus quem pugnabat in illa meditatione campestri Trajanus, repugnare, ultro ferire, dejicere, si posset, gradu, etc. G. — *Cominus vibrares*, Vid. J. A. Ernestius. *Cominus*, corruptum puto. Legam *eminus*. Ultima vocis prægressæ adhærens sequenti videtur *cominus* peperisse. S. — *Cominus vibrares*. Præfero *librares* cum Schwarzio: non modo propter auctoritatem librorum, sed etiam, quia verbum hoc est efficacius. Nec tamen propterea cum Lipsio in altero legam: *nunc* librata *susciperes*. Nam nec necessarium est idem in utroque verbum esse, et

risque, ut auderent; et audebant jam : quum spectator
moderatorque ineuntium certamina virorum, arma com-
poneres, tela tentares, ac si quod durius accipienti vide-
retur, ipse vibrares. Quid quum solatium fessis, ægris opem 3
ferres? non tibi moris tua inire tentoria, nisi commilito-
num ante lustrasses; nec requiem corpori, nisi post omnes
dare. Hac mihi admiratione dignus imperator non vide- 4
retur, si inter Fabricios, et Scipiones, et Camillos talis
esset. Tunc enim illum imitationis ardor, semperque me- 5
lior aliquis accenderet. Postquam vero studium armorum
a manibus ad oculos, ad voluptatem a labore translatum
est; postquam exercitationibus nostris non veteranorum
aliquis, cui decus muralis aut civica, sed Græculus magi-
ster assistit, quam magnum est, unum ex omnibus patrio
more, patria virtute lætari, et sine æmulo, ac sine exem-
plo secum certare, secum contendere, ac sicut imperat
solus, solum ita esse, qui debeat imperare!

XIV. Nonne incunabula hæc tibi, Cæsar, et rudimenta, quum puer admodum Parthica lauro gloriam patris auge-

potuit consulto efficacius verbum Trajano tribuisse. Ern.

2. *Arma componeres.* Ut essent æqualia utriusque partis. G.

5. *Ad oculos.* Ad spectacula gladiatorum publica et privata. Similis querela jam Varronis R. R. II, pr. 3: *Manus movere maluerunt in theatro ac circo, quam in segetibus ac vinetis.* G. — *Muralis.* Dabatur ei qui primus murum adscendisset. Erat autem obsidionalis ex viridi gramine, civica ex quercu aut ilice. Ed. — *Græculus magister.* Palæstris in gymnasiis, aliptes, res Græca : unde Senec. de Brevit. vitæ, cap. XII : *Ne Romana quidem, sed Græca vitia* vocat, *sedere in ceromate*, etc. G. — *Patrio more.* De patria Trajani hic erudite et suo more Lipsius disputat, dissidentesque inter se scriptorum locos conciliare studet. Ad hunc quidem Plinii locum parum refert, sitne Romæ natus Trajanus an in Hispania. Romanus enim mos illi patrius, ex quo civis Romanus fuit, magis etiam, ex quo Nervæ filius. G.

XIV. 1. *Parthica lauro.* Memoria omnis hujus victoriæ, partorumque ea triumphalium ornamentorum, alia intercidit. Triumphum proprie dictum non est, ut intelligamus, rem, quam imperatores sibi vindicaverant, a quo tempore Agrippa sibi debitum intermisit A. U. C. 740. Vid. Dion. lib. LIV, p. 538, D. Cogitabam, an ad illustrandam hanc victoriam aliquid valeat num-

res, nomenque Germanici jam tum mererere, quum ferociam superbiamque barbarorum ex proximo auditus magno terrore cohiberes, Rhenumque et Euphratem admirationis tuæ societate conjungeres? quum orbem terrarum non pedibus magis, quam laudibus peragrares? apud eos semper major et clarior, quibus postea contigisses : et

mus Antiochensium apud Spanh. diss. 11, p. 329, percussus ἐπὶ Τραϊανοῦ, qua ratione Præsides Provinciæ notari in hujus urbis nummis solent. Et ait vir illustrissimus *sub Nerone cusum*, cujus ultimo anno, circa 14 suæ ætatis, et confinia adeo pueritiæ, versatus filius Trajanus esse debet. Præses vero Syriæ Pater contra Parthos rem per filium gerere potuit. Optime ista. Sed de Neronis temporibus scrupulum epocha literis E K R expressa injicit. Si ponamus, ultimam R quocunque errore positam pro P græca, orietur numerus 125. Est autem in hujus ætatis nummis epocha a fœdere cum Julio Cæsare et M. Antonio ducta, cujus annus 125 convenit cum A. U. 831 et Consulatu nono Vespasiani patris, quo tempore Trajanus noster pueritiæ antiquæ illius tempora jam excesserit. Sed nihil impedit victoriam Parthicam ponere hoc nummo aliquot annis priorem : meruisse ea Trajanum patrem, ut continuaretur illi provincia; meruisse hic *triumphalia* ornamenta, a quibus *triumphalis* vocatur deinde XVI, 1; Add. LXXXIX, 3, vid. Bach. v. Traj. p. 19. Sunt res illorum temporum obscuræ atque impeditæ, in quibus hallucinari neque magnis viris, et hoc agentibus, turpe fuerit. Quid vero si *parta lauro* legatur? G. — De vita et victoriis Trajani Marius Maximus, Fabius Marcellinus, Aurelius Verus, Statius Valens scripserant. Nullus horum ad nos pervenit. Ed. — *Nomenque ... quum.* Sed vid. c. XV, 1, unde apparet, hæc omnia ad rudimenta referri ante tribunatum. Igitur vel ante *nomenque*, quod placet Schwarzio, vel ante *quum*, quod mihi videtur, aliquid excidit, quia puerilia rudimenta Trajani cum virtute virili conjungebantur. G. — *Superbiamque barbarorum.* Germanos facile est intelligere ex ipso, quod modo posuit, *Germanici* nomine. *Genus hoc victoriæ* pulcherrimum vocat etiam Noster ep. II, 7, 2, ubi quis *ferocissimam gentem, ostentato bello, terrore perdomuit.* Ad illud *ex proximo* conf. XII, 3, et XVI, 2, ubi de Germanis sermo est. Recepi emendationem Schwarzii, quod non tantum, ut est sane, ingeniosa videretur, sed prope necessaria. Quid enim *Parthorum* (quos habent libri, quantum constat, omnes) *ferocia* ad titulum Germanici? aut quid facilius, quam somniculosum, licet antiquissimum, et fac Plinii ipsius librarium *Parthos* hic inculcasse, quum *Parthicæ lauri* modo mentio præcesserit? G. — *Admirationis tuæ societate.* Etiam hanc lectionem, quam e suo et aliis libris protulit Schwarzius, illi alteri, *admirationis tuæ fama,* longe præferendam judico. G. — Sensus : non minus ad Rhenum quam ad Euphratem admirationem tui excitares. S.

necdum imperator, necdum dei filius eras. Germaniam 2
quidem quum plurimæ gentes, ac prope infinita vastitas interjacentis soli, tum Pyrenæus, Alpes, immensique alii
montes, nisi his comparentur, muniunt dirimuntque. Per 3
hoc omne spatium quum legiones duceres, seu potius (tanta velocitas erat!) raperes, non vehiculum unquam, non equum respexisti. Levis hic, non subsidium itineris, sed decus, et cum cæteris subsequebatur : ut cujus nullus tibi usus, nisi quum die stativorum proximum campum alacritate, discursu, pulvere attolleres. Initium labo- 4
ris mirer, an finem? multum est, quod perseverasti; plus
tamen, quod non timuisti, ne perseverare non posses. Nec 5
dubito, quin ille, qui te inter illa Germaniæ bella ab Hispania usque, ut validissimum præsidium, exciverat, iners ipse alienisque virtutibus tunc quoque invidus imperator, quum ope earum indigeret, tantam admirationem tui non sine quodam timore conceperit, quantam ille genitus Jove post sævos labores duraque imperia regi suo indomitus semper indefessusque referebat; quum aliis super alias expeditionibus munere alio dignus invenireris.

2. *Germaniam quidem.* Recepimus hic quoque emendationem Cl. Schwarzii ingenio debitam, ut blandissimam, quum *quidem* ita corripi in codicibus antiquis soleat, ut facile in *que* transire potuerit. Neque vero non optime convenit lectio Baunii, modo non esset paullo audacior, *Hispaniam Germaniamque.* Vid. not. prox. G. — Baunii conjecturam adscivit Gierigius. Veram et ipse puto, sic tamen ut malim hoc verborum ordine : *Germaniam Hispaniamque.* S. — *Pyrenæus.* Non opus esse puto, ut ad Pyrenæum, Alpium Tridentinarum partem, *den Brenner,* confugiamus : quem cæteroquin ex Guntheri Ligur. II, 69, adstruit Arntzenius : «Ut Pyrenæum vero sit nomine totum, totius partes sint Apenninus et Alpes.» Ab Hispania vocatum ad hæc Germaniæ bella esse Trajanum, e §. 5, clarissimum est. G.

3. *Non vehiculum.* Xiphilinus e Dione, L. LXVIII, p. 781, D: Ἐβάδιζεν ἀεὶ μετὰ παντὸς τοῦ στρατοῦ πεζῇ, διεκόσμει τε αὐτοὺς διὰ πᾶσαν τὴν πορείαν . . . τούς τε ποταμοὺς . . . πεζῇ διέβαινε. G.

5. *Ille genitus Jove.* De Hercule, et imperatis illi ab Eurystheo laboribus, sermonem esse, vix admonendus erit quisquam. G. — *Munere alio.* Vid. J. A. Ernestius ad h. l. Præferrem : «Quum aliis super alias expeditionibus, munere alio atque alio dignus invenireris.» S. — *Munere alio dignus invenireris.* Schwarzius e libris reposuit *itinere*

XV. Tribunus vero disjunctissimas terras, teneris adhuc annis, viri firmitate lustrasti: jam tunc præmonente Fortuna, ut diu penitus perdisceres, quæ mox præcipere de-
2 beres. Neque enim prospexisse castra, brevemque militiam quasi transisse contentus, ita egisti tribunum, ut esse statim dux posses, nihilque discendum haberes tempore
3 docendi. Cognovisti per stipendia decem, mores gentium, regionum situs, opportunitates locorum; et diversam aquarum cælique temperiem, ut patrios fontes patriumque sidus, ferre consuevisti. Quoties equos, quoties emerita
4 arma mutasti! Veniet ergo tempus, quo posteri visere, visendum tradere minoribus suis gestient, quis sudores tuos

illo scilicet in Germaniam. Tota hæc appendix melius abesset: sed à Plinio esse concedo. *Dignus itinere* sane mirificum est: *par itineri* recte aliquis dicat, non *dignus itinere*. Sicut nemo dixerit *dignus laboro*. Itaque *munere alio dignus* melius est: et est durum, expeditionem bellicam iter simpliciter dici. Ern.

XV. 1. *Disjunctissimas.* Parthiam, Hispaniam, Germaniam. Ed. — *Teneris annis.* Nam tribuni, illo ævo, adolescentes fiebant. Hadrianus demum instituit, *neminem tribunum, nisi plena barba fieri.* Ed. — *Fortuna.* Populi Romani Fortunam puto intelligi. Pro *præmonente* malit Lipsius *præmuniente*, vel *præmoliente*. Sed hoc ipso *præmuniit* et *præmolita est*, quod rebus ipsis et actu eum *præmonuit.* G.

2. *Prospexisse castra.* Eminus atque e longinquo castra vidisse. Hæc est prima formulæ illius notio, ut recte judicavit Schwarzius; sed ea non ad timiditatem notandam, verum potius ad levem artis militaris scientiam pertinet. Variate mox idem Plinius *brevem militiam transisse* dicit, hoc est obiter, et ὡς ἐν παρόδῳ cognoscere rem militarem. Quæ huic levitati contraria sunt, inde a § 3, per partes singulas exponuntur. E. — *Ut esse statim.* Inniti quasi et insistere oportet non in *dux*, sed in *esse*. Non hoc vult Plinius, Trajanum, a quo tempore tribunus fuerit, statim potuisse *ducem* esse: sed hoc, ita diu perstitisse in tribunatu, ad quem teneris jam annis pervenerat, ut deinde dux factus, statim *esset* dux, non nomine modo et specie, sed re et factis. Nempe *decem stipendia*, de quibus statim, in tribunatu meruit, non universim in militia. G.

3. *Decem stipendia.* Equites enim dena stipendia, pedites vicena implere oportebat intra annum quadragesimum sextum. Ed.

4. *Minoribus suis. Suis* si abesset, non desiderarem: nolim tamen negare, a Plinio profectum esse. Mox J. A. Ernestius probabiliter corrigit *qui sudores.* S. — *Tempus, quo posteri visere, visendumque tradere minoribus suis gestient.* Delendum *suis:* quod est a librario Germano. Ern. — Mox in *quis sudores tuos hauserit campus,* corrigi debet *qui.* Ultima litera adhæsit e sequente verbo: nam et mox *quod* tectum; non *quid:* estque plane

hauserit campus, quæ refectiones tuas arbores, quæ som-
num saxa prætexerint, quod denique tectum magnus ho-
spes impleveris; ut tunc ipsi tibi ingentium ducum sacra
vestigia, iisdem in locis, monstrabantur. Verum hæc olim : 5
in præsentia quidem, quisquis paullo vetustior miles, hic
te commilitone censetur : quotus enim quisque, cujus tu
non ante commilito, quam imperator? inde est, quod prope
omnes nomine appellas, quod singulorum fortia facta com-
memoras, nec habent adnumeranda tibi pro republica
vulnera, quibus statim laudator et testis contigisti.

XVI. Sed magis prædicanda moderatio tua, quod innu-
tritus bellicis laudibus pacem amas : nec quia vel pater
tibi triumphalis, vel adoptionis tuæ die dicata Capitolino
Jovi laurus, idcirco ex occasione omni quæris triumphos.
Non times bella, nec provocas. Magnum est, imperator 2
Auguste, magnum est stare in Danubii ripa, si transeas,
certum triumphi; nec decertare cupere cum recusantibus:
quorum alterum fortitudine, alterum moderatione effici-
tur. Nam ut ipse nolis pugnare, moderatio, fortitudo tua 3
præstat, ut neque hostes tui velint. Accipiet ergo aliquando

puerile vitium, quod mirandum est tamdiu latuisse viros doctos. Ern. — *Prætexerint.* Obtexerint significare potest vi verbi. Sed non dissimulo, *prætexuerint* multo mihi elegantius et magis Plinianum videri, quum *prætego* vix auctorem habeat, *prætexendi* hæc solemnis et consueta sit notio. G. *Prætego* Forcellinus interque nostrates Scheller. satis tuentur. S. — *Impleveris.* Imitatur hunc locum, quod solet, Sidon. Appollin. III, 2, pr. *Salutat te populus Arvernus, cujus parva tuguria magnus hospes implesti :* sed corrumpit, adjecto *parva*. Quid enim *magno* hospite opus erat ad implenda *parva tuguria*? Multo commodius ii, quos laudat ad l. c. Savaro. Cf. Noster ep. VII, 24, 9, et infra P. 50, 6. G. — Fundus sententiæ apud Virgilium. Vid. J. H. Ernestius ad h. l. S. — *Quod tectum magnus hospse impleveris.* Bella sententia, sed poeticæ fere formæ. Fundus ejus est apud Virgilium, ubi angusti limina tecti ingentem Æneam excipiunt. *Æn. VIII.* Ern.

5. *Te commilitone censetur.* Eo melior miles habetur, quod tuo in commilitio fuit. G.

XVI. 1. *Nec quia pater tibi triumphalis.* Videatur ad XIV, 1, de *lauro Parthica*. G. — *Adoptionis tuæ die dicata Capitolino Jovi laurus.* Vid. ad VIII, 3. G.

Capitolium non mimicos currus, nec falsæ simulacra victoriæ, sed imperatorem veram ac solidam gloriam reportantem, pacem, tranquillitatem, et tam confessa hostium
4 obsequia, ut vincendus nemo fuerit. Pulchrius hoc omnibus triumphis: neque enim unquam, nisi ex contemptu
5 imperii nostri factum est, ut vinceremus. Quod si quis barbarus rex eo insolentiæ furorisque processerit, ut iram tuam indignationemque mereatur, næ ille, sive interfuso mari, seu fluminibus immensis, seu præcipiti monte defenditur, omnia hæc tam prona, tamque cedentia virtutibus tuis sentiet, ut subsedisse montes, flumina exaruisse, interceptum mare, illatasque sibi non esse classes nostras, sed terras ipsas arbitretur.

XVII. Videor jam cernere non spoliis provinciarum, et extorto sociis auro, sed hostilibus armis, captorumque regum catenis triumphum gravem: videor ingentia ducum

3. *Mimicos currus.* Fictos, simulatos, quum fabula tantum triumphi agitur, et quasi comœdia, non triumphus verus. Conf. ep. VII, 29, 3, et Symm. VI, 79, *mimica usus est techna.* De re ipsa dictum est ad XI, 4. Nempe recipienda tandem fuit felix Livineii et Rittershusii conjectura, qui *inimicos*, quod erat in quibusdam MStis, rectius emendarunt, quam ii, qui *inanes* substituere. Favet insuper Schwarzii liber, qui *iniquos* præ se fert. G. — *Simulacra.* Imagines et iconismi pugnarum, qui in ferculis. Ed. — *Imperatorem.* Pulchre quidam libri, *imperatore...reportante:* qua ratione longum Polyptoton interpellatur. G. — Tuetur nostram lectionem J. A. Ernestius. S. — *Sed Imperatorem, veram ac solidam gloriam reportantem, pacem, tranquillitatem.* Ista tanta multitudo accusativorum sane parum elegans est. Nam remedium a libris, qui habent *Imperatore ....reportante*, nullum est. Capitolium non accipit pacem et tranquillitatem, sed imperatorem, qui veram pacem reportet. Ern.

4. *Neque enim...vinceremus.* Nisi hostes contempsissent imperium nostrum, semper mansissent pacati, nec nos unquam habuissemus caussam eos vincendi. Hunc sensum recte dedit Gierigius. E.

5. *Illatasque...terras ipsas.* Hæc si omisisset Plinius, tumoris et inepti frigoris culpa caruisset. Verba, si propius inspexeris, ne sensum quidem habent. E. — Sic et Gierigius: vereor, ne justo severius. Certe hæc e præcedentibus sic apta nexaque sunt, ut, si ea omiseris, aliquid ad sensum loci explendum deesse videatur. S.

XVII. 1. *Extorto sociis auro.* Aurum *coronarium* intelligit, quod prætextu victoriæ acerbe exigebant. Ed

nomina, nec indecora nominibus corpora noscitare: vi- 2
deor intueri immanibus ausis barbarorum onusta fercula, et sua quemque facta vinctis manibus sequentem; mox ipsum te sublimem, instantemque curru domitarum gentium tergo; ante currum autem clypeos, quos ipse perfode-
ris. Nec tibi opima defuerint, si quis regum venire in 3
manus audeat, nec non modo telorum tuorum, sed etiam oculorum minarumque conjectum toto campo, totoque
exercitu opposito, perhorrescat. Meruisti proxima mode- 4
ratione, ut, quandocunque te vel inferre, vel propulsare bellum coegerit imperii dignitas, non ideo vicisse videaris, ut triumphares, sed triumphare, quia viceris.

XVIII. Aliud ex alio mihi occurrit: quam speciosum est enim, quod disciplinam castrorum lapsam exstinctamque refovisti, depulso prioris sæculi malo, inertia et con-
tumacia et dedignatione parendi? Tutum est reverentiam, 2
tutum caritatem mereri: nec ducum quisquam, aut non amari a militibus, aut amari timet: et inde offensæ gra-

— *Nomina ... noscitare.* Præferuntur scilicet tituli et nomina hominum, urbium, etc. Qui notabilem et insignem virum videt, *noscitat,* scire cupit, nomen: qui nomen s. titulum legit, *noscitat,* nosse studet, virum: et videt, respondere corpus famæ de eo sparsæ, staturam robori prædicato, etc. Cui hæc Pliniana triumphi descriptio præcisa nimis fuerit, ille conferat Ovidianam Trist. IV, 2, itemque ex Ponto II, 1, et commentarium non desiderabit. G. — *Noscitare* hic i. q. cognoscere. Arguunt id cætera verba, *cernere, intueri.* Vid. ad epist. VI, 20, 14. S.

2. *Sua quemque facta.* Schwarzius conjecturam Baudii firmat MS. et legit *fata sequentem,* nempe deflectentem de via sacra in carcerem. G. — Præfero *facta.* Modo dixerat *ausa.* S.

3. *Opima.* Scilicet spolia, noto sensu, quæ dux duci detrahit. Hinc sequentia: *si quis regum,* etc. E. — *Nec non modo.* Vid. Gesneri ad J. A. Ernestium epistola, ipseque Ernestius ad h. l. quos equidem nolim cum Gierigio deserere. S. — *Nec non modo.* Bene sic edidit Gesnerus; et omissio τοῦ *non,* et transpositio Schwarziani improbanda est. Quid in conjunctione *nec* et *non* durius sit, non sentio. Ern.

4. *Quandocunque.* Arntzen. *quandoque.* Vid. Gesneri ad J. A. Ernestium epistola. S.

XVIII. 2. *Non amari.* Miseria illis Domitiani temporibus periculosum erat duci, *non amari a mili-*

tiæque pariter securi, instant operibus, adsunt exercita-
3 tionibus, arma, mœnia, viros aptant. Quippe non is princeps, qui sibi imminere, sibi intendi putet, quod in hostes paretur : quæ persuasio fuit illorum, qui hostilia quum facerent, timebant. Iidem ergo torpere militaria studia, nec animos modo, sed et corpora ipsa languescere, gladios
4 etiam incuria hebetari retundique gaudebant. Duces porro nostri, non tam regum exterorum, quam suorum principum insidias, nec tam hostium, quam commilitonum manus ferrumque metuebant.

XIX. Est hæc natura sideribus, ut parva et exilia validiorum exortus obscuret : similiter Imperatoris adventu
2 legatorum dignitas inumbratur. Tu tamen major omnibus quidem eras, sed sine ullius deminutione major : eamdem auctoritatem præsente te quisque, quam absente, retinebat : quin etiam plerisque ex eo reverentia accesserat,
3 quod tu quoque illos reverebare. Itaque perinde summis atque infimis carus, sic imperatorem commilitonemque miscueras, ut studium omnium laboremque, et tanquam exactor intenderes, et tanquam particeps sociusque rele-
4 vares. Felices illos, quorum fides et industria non per internuntios et interpretes, sed ab ipso te, nec auribus tuis,

tibus; sic enim facile delatori invenire crimen : sed *amari* quoque; quum suspicio esset, illum aliquid moliri, etc. G. — *Mœnia.* Castrorum atque urbium. Vel generaliter *mœnia* accipiamus *munia*, a quibus *munifices* dicuntur, oppositi immunibus. Nempe *mœnia* struere inter *munia* præcipuum est; atque eadem plane vox, a qua *muniri* castra, viæ, urbes, dicuntur. G.

3. *Qui hostilia,* etc. Cod. *qui hostilia quum facerent, hostilia timebant.* Quod præferam, ut sonantius auresque magis implens. S.

— *Iidem ergo torpere.* Quantivis pretii emendatio Cl. Schwarzii libro debetur. *Eodem ergo tempore* vel *eodem torpore* al. G.

4. *Principum insidias.* Qui vel per calumnias in senatu, vel per submissos percussores in castris tollebant. Ed.

XIX. 1. *Imperatoris adventu legatorum.* Quum de bello adhuc sermo sit, *Legatos* non modo *Cæsaris* et *Consulares* intelligam, qui provincias aliena auctoritate regerent; sed militares, qui vel exercitui vel legioni præessent. G.

sed oculis probabantur! consequuti sunt, ut absens quoque de absentibus nemini magis, quam tibi crederes.

XX. Jam te civium desideria revocabant, amoremque castrorum superabat caritas patriæ: iter inde placidum ac
modestum, ut plane a pace redeuntis. Nec vero ego in 2
laudibus tuis ponam, quod adventum tuum non pater quisquam, non maritus expavit. Affectata aliis castitas, tibi ingenita et innata, interque ea, quæ imputare non possis.
Nullus in exigendis vehiculis tumultus, nullum circa ho- 3
spitia fastidium; annona, quæ cæteris; ad hoc, comitatus accinctus, et parens: diceres magnum aliquem ducem, ac te potissimum, ad exercitus ire : adeo nihil, aut certe parum intererat inter Imperatorem factum, et brevi futu-
rum. Quam dissimilis nuper alterius principis transitus! 4
si tamen transitus ille, non populatio fuit, quum abactus hospitum exerceret, omniaque dextra lævaque perusta et

4. *Probabantur.* Sic legendum. Sic est v. g. in edit. Salmur. Lipsii. Al. *probantur* lapsu nimis facili. Præteritum tempus præcessisse, indicio apertissimo est verbum *crederes*. G.

XX. 2. *Non pater* qui filiæ suæ timeret; non maritus qui uxori. Ed.

— *Castitas.* In tantum castum fuisse Trajanum, ut ab injuria abstineret, fatetur etiam Dio p. 772, C. ἐν τοῖς παιδικοῖς οὐδένα ἐλύπησεν. Præcessit περὶ τὰ μειράκια ἐσπουδάκει. G.

3. *Ad exercitus ire.* Ubi futuri cogitatio, apparatus necessarii, homines etiam non nimis temperantes continere et moderatos facere possunt. *Brevi futurus Imperator*, qui mox rebus bene gerendis nomen hoc consequetur. G.

4. *Si tamen transitus ille.* Addidi *transitus*, quod in Gesneriana deerat. Vid. J. A. Ernestium ad h. l. S.

— *Principis transitus ? si tamen ille non populatio fuit.* Sic editum in ed. pr. Gesneri. Schwarzius monuit, si *transitus* post *tamen* non repetatur, elegantiæ aliquid decedere. Imo deberet esse *illa.* Est autem *transitus* per errorem operarum omissus : nec id animadvertit Gesnerus. In editione altera sine notis est verbum hoc restitutum a Gesnero. Porro mox : *quum abactus hospitum exerceret*, legendum est, *exerceretur*, vel *exercerentur ;* nam et passiva sequuntur : omniaque dextra lævaque *perusta et attrita, ut si,* etc. Ern. — *Abactus hospitum.* Nomen nescio an alias legatur. *Abigendi* verbum, a quo *abigei* et *abactores* dicuntur, ad pecorum plurium, totiusque adeo gregis, furtum pertinere, notum est. Videtur itaque *abactus* dicere illam *vehiculationum* et *angariarum* exactionem intemperantem, qua greges jumentorum abigerentur hospitibus. Sic respondeant hæc verba

attrita, ut si vis aliqua, vel ipsi illi barbari, quos fugiebat, inciderent. Persuadendum provinciis erat, illud iter
5 Domitiani fuisse, non principis. Itaque non tam pro tua gloria, quam pro utilitate communi, edicto subjecisti, quid in utrumque vestrum esset impensum. Assuescat imperator cum imperio calculum ponere: sic exeat, sic redeat, tanquam rationem redditurus; edicat, quid absumpserit:
6 ita fiet, ut non absumat, quod pudeat dicere. Præterea futuri principes, velint nolint, sciant: tanti tuum constat; propositisque duobus exemplis meminerint, perinde conjecturam de moribus suis homines esse facturos, prout hoc vel illud elegerint.

XXI. Nonne his tot tantisque meritis novos aliquos honores, novos titulos merebare? At tu etiam nomen patris patriæ recusabas. Quam longa nobis cum modestia tua
2 pugna! quam tarde vicimus! Nomen illud, quod alii primo statim principatus die, ut Imperatoris et Cæsaris, receperunt, tu usque eo distulisti, donec tu quoque, beneficiorum tuorum parcissimus æstimator, jam te mereri fa-
3 tereris. Itaque soli omnium contigit tibi, ut pater patriæ esses, ante quam fieres; eras enim in animis, in judiciis nostris: nec publicæ pietatis intererat, quid vocarere; nisi quod ingrata sibi videbatur, si te Imperatorem potius vo-

illis, *Nullus in exigendis vehiculis tumultus*. G. — Hæc Gierigium moverunt, ut locum corruptum, et ita restituendum existimaret: *quum abacta hospitum jumenta cerneres*. Mihi ne hæc quidem satisfaciunt: et illud *cerneres* cum sequenti *fugiebat* non convenit. E.

XXI. 1. *Nomen patris patriæ*. Prima vox abest in Codice Guelferbyt. teste Cortio ad epistol. III, 9, 12, et abesse sane, hoc est, e superioribus intelligi commode potest. G.

2. *Alii primo.... die*. Sub illa *aliorum* appellatione Augustum, Tiberium, Neronem, non posse comprehendi, e Suetonio apertum, Tacitoque: adeoque laborat certe illud, *soli omnium contigit tibi*. Sed plane falsus est Plinius, si vera sunt, quæ leguntur ap. Capitolin. de Pertinace cap. V. Primus *sane omnium ea die, qua Augustus est appellatus, etiam patris patriæ nomen recepit*. Malim ego erroris postulare Capitolinum. Σοφὸν φάρμακον Lipsii, probatum Casaubono, series

caret et Cæsarem, quum patrem experiretur. Quod qui- 4
dem nomen qua benignitate, qua indulgentia exerces! ut
cum civibus tuis, quasi cum liberis parens, vivis! ut rever-
sus Imperator, qui privatus exieras, agnoscis, agnosceris!
eosdem nos, eumdem te putas: par omnibus, et hoc tan-
tum cæteris major, quo melior.

XXII. Ac primum, qui dies ille, quo exspectatus de-
sideratusque urbem ingressus es! Jam hoc ipsum, quod
ingressus es, quam mirum lætumque! nam priores invehi
et importari solebant: non dico quadrijugo curru, et al-
bentibus equis, sed humeris hominum, quod arrogantius
erat. Tu sola corporis proceritate elatior aliis et excelsior, 2
non de patientia nostra quemdam triumphum, sed de su-
perbia principum egisti. Ergo non ætas quemquam, non
valetudo, non sexus retardavit, quominus oculos insolito
spectaculo impleret. Te parvuli noscere, ostentare juvenes, 3
mirari senes; ægri quoque, neglecto medentium imperio,

orationis apud Capitolinum vix recipit, quod Gruterus et Salmasius observarunt. G.

4. *Agnoscis, agnosceris.* Gierigius *agnosceris* delevit, et propter varietatem quamdam Codd. qui alterutram vocem omittunt, et propter sensum, a quo tamen aberrasse mihi videtur. Plinius hoc vult: tu *reversus Imperator*, tamen nos *agnoscis*, hoc est, non minus benevole et comiter nos tractas, quam antea, quum privatus eras: et a nobis rursus *agnosceris*, hoc est, suscepta dignitas adeo non mutavit animum et mores tuos, ut etiamnum eumdem te privatum, qualis exieras, agnoscamus. Sed dum hæc Plinius ita voluit eloqui, ut nec sine acumine brevitas esset, contortior atque obscurior oratio facta est. Idem fere prædicat Cap. XXIV. *Manet imperatori, quæ prior* etc. E. — *Quo melior.* Immo *quod melior*. Vid. J. A. Ernest. h. l. S. — *Et hoc tantum cæteris major, quo melior.* Dudum legendum credideram *quod*, quum id et doctis placuisse inveni: idque sine dubitatione in textum inferendum erat. Decepit homines, quod *hoc* retulere ad *major*: quum sit manifeste *in hoc, hac in re, modo*. Ern.

XXII. 1. *Importari.* Sueton. Domit. 19: « Laboris impatiens per urbem pedibus non temere ambulavit.. lectica assidue vectus est. » Conferri jubet merito Lipsius Pacati paneg. in Theodos. 21, 4: « Lecticis thensisque subvecti, et densissima circum supraque cooperti virorum armorumque testudine, sensim atque ad numerum movebantur. » G. — *Quod arrogantius erat.* Hæc glossa videbatur Grutero et Hearnio. G.

ad conspectum tui, quasi ad salutem sanitatemque prorepere. Inde alii, se satis vixisse te viso, te recepto; alii, nunc magis esse vivendum, prædicabant. Feminas etiam tunc fœcunditatis suæ maxima voluptas subiit, quum cernerent, cui principi cives, cui imperatori milites pepe-
4 rissent. Videres referta tecta ac laborantia, ac ne eum quidem vacantem locum, qui non nisi suspensum et instabile vestigium caperet; oppletas undique vias, angustumque tramitem relictum tibi; alacrem hinc atque inde
5 populum, ubique par gaudium paremque clamorem. Tam æqualis ab omnibus ex adventu tuo lætitia percepta est, quam omnibus venisti: quæ tamen ipsa cum ingressu tuo crevit, ac prope in singulos gradus adaucta est.

XXIII. Gratum erat cunctis, quod senatum osculo exciperes, ut dimissus osculo fueras; gratum, quod equestris ordinis decora honore nominum sine monitore signa-

4. *Tecta.* Supremæ ædium partes, vicinæ tectis. An et ipsa tecta proprie capis, quæ plana et constrata sæpe olim, ideoque apta insisti. Ed. — *Laborantia.* Ita onerata, ut pandi, et minari ruinam viderentur. G. *Suspensum... vestigium.* Eleganter, de loco, quo quis nititur, ita angusto, ut non totam pedis plantam, sed ut digitos solos, vel calcem etc. capiat. G. — Assentior J. A. Ernestio, minutius hoc esse arbitranti, quam pro cætera descriptionis magnificentia. S.

5. *Quam*, id est, *quam æqualis.* Non audio hic J. A. Ernestium. S. — *Tam æqualis ab omnibus lætitia percepta est.* Libri editi veteres fere habent *æqualiter*, sed scripti fere *æqualis*, quos sequutus est, post longam dubitationem, Schwarzius, usus hac ratione, quod *par gaudium* et *par clamor* præcedit. Nec dubitari potest, recte dici *æqualem lætitiam*: sed *æqualiter* magis convenit extremis, quæ id prope flagitant. Sensus manifeste est: tam æqualiter omnes lætati sunt, quam æqualiter, vel pariter omnibus venisti. In ultimo omittitur verbum et intelligitur e primo membro. Nam, *quam æqualis omnibus venisti*, ineptum h. l. foret. Secundum hæc necessarium est, scripsisse Plinium non *æqualis*, sed *æqualiter*. Ern.

XXIII. 1. *Osculo.* In quo superbi principes. De Caligula Dio, l. 59, p. 661, A: Ἐφίλει ὀλιγίστους· τοῖς γὰρ πλείστοις καὶ τῶν συμβουλευτῶν ἢ τὴν χεῖρα ἢ τὸν πόδα προσκυνεῖν ὤρεγε κ. τ. λ. Fuit itaque vetustus Romæ mos pedem osculandum præbere. Vid. de Caio etiam Sen. de benef. II, 12 et Lips. Elect. II, 6. extr. Add. Sueton. c. 56. Ac de Domitiano c. 12. G. — *Honore nominum.* Prænominis præsertim, quo *gaudent molles auriculæ*, ad quam rem opus

res; gratum, quod tantum non ultro clientibus salutatis
quasdam familiaritatis notas adderes. Gratius tamen, quod 2
sensim et placide, et quantum respectantium turba pate-
retur, incederes; quod occursantium populus te quoque,
te immo maxime, adstaret; quod primo statim die latus
tuum crederes omnibus. Neque enim stipatus satellitum 3
manu, sed circumfusus undique nunc senatus, nunc eque-
stris ordinis flore, prout alterutrum frequentiæ genus in-
valuisset, silentes quietosque lictores tuos subsequebare:
nam milites nihil a plebe habitu, tranquillitate, modestia,
differebant. Ubi vero cœpisti Capitolium adscendere, quam 4
læta omnibus adoptionis tuæ recordatio! quam peculiare
gaudium eorum, qui te primi eodem loco salutaverant im-
peratorem! quin etiam deum ipsum tunc præcipuam vo-
luptatem operis sui percepisse crediderim. Ut quidem iis- 5

habent alii *monitore* s. nomenclatore. G.—*Monitore*, nomenclatore, qui inter necessaria officia claris olim viris apparebat. Ed.

2. *Respectantium*. Simpliciter *spectantium*. Sic et alibi. S. — *Adstaret*. Leg. de conjectura Schwarzii *artaret* vel *arctaret*. G. — Recepit *artaret* Gierigius. Vid. tamen J. A. Ernest. ad h. l. S. — *Respectantium* turba... Populus te quoque, te immo maxime *adstaret*. In *respectantium* intelligo simpliciter *spectantes*; tarde incessit, ut omnes per moram ingrediendi eum videre possent. vid. ad Ep. X, 18. Pro *adstaret* Schwarzius volebat *artaret*, dolebatque in Obs. XXVIII, quod id non recepisset in textum: quod fecit Gesnerus in ed. posteriori Panegyrici. Id ego non imiter. Non hoc potuit gratum esse et placere, quod populus Cæsarem arctaret, premeret, dum ingrederetur: sed quod Cæsar pateretur, unumquemque de populo ita prope adstare, et os e proximo intueri: hoc pati, est comitatis, quæ placeat. Ernestius.

3. *Milites*. Ii quoque stipabant principem, et ferociter solebant submovere. Non fecit Trajanus, nec Pertinax. Ed.

4. *Deum ipsum tunc præc. vol. op. sui*. vid. Schwarz.; id est, Nervam, quem tu Deum, ut ille te Imperatorem, filium etc. fecit. G.—Immo Jupiter Capitolinus est, ut bene Gierigius. Vid. J. A. Ern. S.—*Deum ipsum tunc p. v. operis sui* etc. Quod Schwarzius hic recepit, *Deum tuum*, idque Gesnerus imitatus est in ed. min. non probo, etsi in ed. vett. reperitur. Non bene, credo, dicatur Nerva Deus Trajani. Et si maxime sic dici bene latine et apte posset, tamen esset alienum, quum supra Plinius diserte dixerit, adoptionem non fuisse Nervæ opus, sed Dei, sed Deorum cap. VIII quorum nomine et ipso Jovem Capit. intelligit. Ern.

5. *Iisdem vestigiis*. Vid. ad Ep.

dem vestigiis institisti, quibus parens tuus ingens illud deorum prolaturus arcanum, quæ circumstantium gaudia! quam recens clamor! quam similis illi dies, qui hunc genuit diem! ut plena altaribus, augusta victimis cuncta! ut in unius salutem collata omnium vota! quum sibi se ac liberis suis intelligerent precari, quæ pro te precarentur.
6 Inde tu in Palatium quidem, sed eo vultu, sed ea moderatione, ut si privatam domum peteres: cæteri ad penates suos quisque, iteraturus gaudii fidem, ubi nulla necessitas gaudendi est.

XXIV. Onerasset alium ejusmodi introitus; tu quotidie admirabilior et melior, talis denique, quales alii principes futuros se tantum pollicentur. Solum ergo te commendat augetque temporis spatium: junxisti enim ac miscuisti res diversissimas, securitatem olim imperantis, et inci-
2 pientis pudorem. Non tu civium amplexus ad pedes tuos deprimis nec osculum manu reddis: manet Imperatori,

VI, 7, 1. G. — *Prolaturus arcanum.* Nerva dicitur, declaraturus populo arcanam deorum voluntatem, quam sequutus Trajanum adoptaverit. Cf. Cap. I, 5. E. — *Augusta victimis cuncta.* Arntzenius *angusta victimis cuncta* e MS. Guel. et not. Heinsii; nec damnare ausim. Laudare poterat infra 52, 7. Etiam Schwarzius recepit. G.

— Ad meum sensum *angusta* longe præstat, imprimis quum *plena altaribus* præcesserit. Ferrem: *ut augusta altaribus, plena victimis cuncta!* S.— *Augusta victimis cuncta.* Arntzenius et Schwarzius edidere e MMS. *angusta*, quos et in ed. min. imitatus est Gesnerus. Mihi adhuc ambigua res videtur, nec audeo decernere. Verbum *angusta* ad multitudinem victimarum intelligendam aptius, *augusta* majus aliquid sonat. Ern.

6. *Gaudii fidem.* Ἓν δια δυεῖν, gaudium fidele, sincerum, minime fictum: ut Horat. Od. III, 16, 30. *Segetis certa fides meæ*, seges certa, quæ spem non fallit. G.

— Sensus: iterum gavisurus ibi, ubi nemo gauderet, nisi gaudium sincerum esset. S.

XXIV, 1. *Onerasset.* Difficile ei fuisset ita se gerere, ut reliqua vita tali initio responderet. Sic Cic. ad Curionem, II, 4: « Est tibi gravis adversaria constituta... exspectatio, quam tu... vinces. » Conf. 73, 6. G.

2. *Ad pedes tuos.* Vid. ad XXIII, 1. C. — Papa hanc quoque servitutem sibi vindicat, ut calcare possit Cæsarum cervices, et regum oscula deprimere infra solum crepidarum. Ed. — *Osculum manu.* Malim, *osculo manum. Osculum*, hoc est, ad blanditias conformatum *offertur; huic*

quæ prior oris humanitas, dexteræ verecundia. Incedebas pedibus; incedis : lætabaris labore; lætaris : eadem, quæ omnia illa circa te, nihil in ipso te Fortuna mutavit. Li- 3
berum est, ingrediente per publicum principe, subsistere, occurrere, comitari, præterire : ambulas inter nos, non quasi contingas; et copiam tui, non ut imputes, facis :

redditur manus. Sed potest tamen *reddis* intelligi, pensas, rependis. G. — *Oris humanitas*. Ut ad osculum admittas amicos eosdem, quos ante imperium. Opponitur *dexteræ verecundia*, quam scilicet uon ita facile, sed cum pudore quodam, prensantibus præbes, quasi malles os offerre. Contra Domitianus ap. Sueton. XII, *Cænidi ... osculum, ut adsueverat, offerenti, manum præbuit*. Admisi nomen, quod post alios etiam habet liber Schwarzii. G. — *Eadem, quæ*. Sic puto legendum pro vulgata, « Eademque omnia illa circa te: nihil ipso te etc. » Atque illud *que* encliticon in *quæ* mutare nulla, puto, invidia est : *in* ante *ipso* jam est in Boxhorniana, et placuit viris doctis. Forte magis placebit aliis Gruteri conjectura. *Eademque quæ omnia, nihil ipsum te F. m.* aut Cel. Schwarzii, *nihil ipsa te* etc. Mihi videbatur plus dici, si ponas *nihil in ipso te Fortuna mutavit*. Opponuntur *circa te* et *in te*. Laudavit Schwarzius opportune præfationem majoris Plinii, qui ad Titum, «Nequidquam, inquit, mutavit in te fortunæ amplitudo, nisi ut prodesse tantumdem posses, ut velles.» Pro *ut* malim *ac*, vel *et*, quod est in Elzevir. Cæterum in illo Arntzenius etiam *eademque* legit, præcedente interpunctione minori, et nostram notam non satis integre retulit. G. — Gierigius, Schwarzium sequutus, edidit: *eademque omnia illa circa te*, hoc sensu : eadem illa modestiæ signa, de quibus modo dixi, manent circa te, adeo ut nec ipsa te Fortuna mutet. E. — Cf. J. A. Ernest. ad h. l. — *Eadem, quæ.. nihil in te ipso Fortuna mutavit*. Arbitror hunc locum bene a Gesnero constitutum, pro *eademque* rescribendo : *eadem, quæ :* et miror, quomodo ille tamen correctionem Schwarzii : *nihil ipsa te. F. m.* aliis forte magis placituram, dicere potuerit: sed magis, quomodo ea conjectura Schwarzio ita placere, ut etiam in textum reciperet, quum sit nimis absurda. Quid enim est *eadem ipsa Fortuna?* Clarum est voluisse dicere, Fortunam circa Trajanum, extrinsecus, omnia mutasse, sed in ipso ejus animo, moribus, intrinsecus, nihil : quæ est bellissima sententia. ERN.

3. *Non quasi contingas*. Donat. ad Terent. Andr. IV, 2, 13. *Quod vix evenit, contigisse dicitur*. *Contingunt* nempe, quæ fato quodam, et divina benevolentia hominibus eveniunt, quæ proinde imputari ipsis a deo possunt. Sic ap. Martialem XII, 6. « Contigit Ausoniæ procerum mitissimus aulæ Nerva. » Sic apud ipsum Nostrum, c. 14, 1, « Apud eos semper major et clarior, quibus postea contigisses », hoc est, ad quos felici fato, et gratulantes sibi tuam præsentiam, venisses. Sic XXXII, 2, *Postquam contigit princeps*. Sic observavit ad Quintil. decl. X, 2. p. 213.

hæret lateri tuo, quisquis accessit, finemque sermoni suus
4 cuique pudor, non tua superbia, facit. Regimur quidem a te, et subjecti tibi, sed quemadmodum legibus, sumus: nam et illæ cupiditates nostras libidinesque moderantur, nobiscum tamen et inter nos versantur. Emines, excellis, ut honor, ut potestas, quæ super homines quidem, ho-
5 minum sunt tamen. Ante te principes, fastidio nostri, et quodam æqualitatis metu, usum pedum amiserant: illos ergo humeri cervicesque servorum super ora nostra; te fama, te gloria, te civium pietas, te libertas super ipsos principes vehunt; te ad sidera tollit humus ita communis, et confusa principis vestigia.

XXV. Nec vereor, P. C., ne longior videar, quum sit maxime optandum, ut ea, pro quibus aguntur principi gratiæ, multæ sint: quæ quidem reverentius fuerit integra illibataque cogitationibus vestris reservari, quam carptim breviterque perstringi; quia fere sequitur, ut illa quidem, de quibus taceas, tanta, quanta sunt, esse vi-

Burmannus, de rebus lætis, quæ spem fere superant, adhiberi hoc verbum. Quæ quum ita sint, frustra tentatum hunc locum aio; nec posse quidquam immutari, ut non gratiæ, et naturali quam habet Veneri aliquid decedat; recteque defensum contra interpretationem Baunii a Fabricio Bibl. Lat. II. p. 774. itemque Arntzen. ad h. l. G.

— Ex his a Gesnero adnotatis tamen non intelligitur verborum sensus is, quem Gierigius recte expressit: dum ambulas inter nos, non putas conspectum tui Romanis pro magna felicitate habendum. Manifeste Plinius negat Trajanum vanitate aut arrogantia permoveri, ut in publicum prodeat, et se conspiciendum præbeat. Sed iterum affectata brevitas est, qua illa *contingere* et *imputare* ad hunc sensum adhibet. E.

5. *Ita*. Gierigius *ista*, quod item Ernestius editurus erat. « Sic reposui, inquit, quod jam in Add. probaverat Gesnerus, et Gierigius etiam edidit, pro vulg. *ita*. » *Ita* tuetur J. A. Ernestius, quem vide. S. — *Humus ita communis*. Dimisit *ita* cum Arntzenio Schwarzius, reposito *ista*, quamquam ostendit ægre a se factum. Mea de sententia *ita* retineri debet, quod non minus bonos libros habet auctores: et quia, *ista* quem hic sensum habeat, intelligi nequit, nec habere commodum potest, ut opinor. Non *humus* indiget demonstratione, sed *communis* habere potest particulam αὐξητικήν. Contra bene cap. 26. n. 5. restituit *educandi* pro *educandis*, quod miror Gesnerum non in textum editionis minoris recepisse. nam vel sua sponte videre licet, *ita* legi debere. Ern.

deantur. Nisi vero leviter attingi placet, locupletatas tri- 2
bus, datumque congiarium populo, et datum totum,
quum donativi partem milites accepissent. An mediocris
animi est, his potius repræsentare, quibus magis negari
potest? quamquam in hac quoque diversitate æqualitatis
ratio servata est: æquati sunt enim populo milites, eo
quod partem, sed priores; populus militibus, quod
posterior, sed totum statim accepit. Enimvero qua 3
benignitate divisum est! quantæ curæ tibi fuit, ne quis
expers liberalitatis tuæ fieret! Datum est his, qui post
edictum tuum in locum erasorum subditi fuerant: æqua-
tique sunt cæteris illi etiam, quibus non erat promissum.
Negotiis aliquis, valetudine alius, hic mari, ille flumini- 4
bus distinebatur: exspectatum est provisumque, ne quis
æger, ne quis occupatus, ne quis denique longe fuisset:
veniret quisque, quum vellet; veniret quisque, quum
posset. Magnificum, Cæsar, et tuum, disjunctissimas ter- 5
ras munificentiæ ingenio velut admovere, immensaque

XXV, 1. *Esse videantur.* Potest videri hic aliquid intercidisse. Præcesserunt duo membra: prius, *integra illibataque cogitationibus reservari*, alterum, *carptim breviterque perstringi.* Infert deinde, *Quia fere sequitur, ut illa QVIDEM, de quibus taceas.... videantur.* Quis hic non expectat simile quiddam his, « ea autem, quæ breviter perstringuntur, dictis non majora putentur, etc. » Sed refellit hæc Schwarzius: non male. G.

2. *Quibus magis negari potest.* Plebi inermi: hanc enim *populi* nomine, quod alias sæpe fit, intelligit: militum metui poterat, si superiora exempla videres, seditio. G.

3. *In locum erasorum.* Qui tabulis congiarii jam confectis moriuntur, demigrant, cives esse desinunt, ii eraduntur. Pro his insertos et *subditos* alios non rejicit Trajanus, mitior hac in re et benignior ipso Augusto, qui « quum proposito congiario multos (ob id ipsum eo potissimum tempore et ut ad patronos aliquid e publica liberalitate rediret, vid. Casaub.) manu missos, insertosque civium numero comperisset, negavit accepturos, quibus promissum non esset ». Sueton. LXII. Trajanus certe magna liberalitate dat his etiam, *quibus non erat promissum.* G.

4. *Ne quis ....fuisset.* Id est, ne quis sentiret, se ægrum, aut occupatum, aut longe fuisse; ut mox: *omni ope adniti, ne quis...hominem magis sentiret se fuisse, quam civem.* S.

5. *Munificentiæ ingenio.* Ingeniosa et arte adjuta magnificentia. Sic nempe, 49, 7, *exquisita ingenia cœnarum* dixit. G. — *Velut admovere.*

spatia liberalitate contrahere; intercedere casibus, occursare fortunæ, atque omni ope adniti, ne quis e plebe Romana, dante congiarium te, hominem magis sentiret se fuisse, quam civem.

XXVI. Adventante congiarii die, observare principis egressum in publicum, insidere vias examina infantium, futurusque populus solebat. Labor parentibus erat, ostentare parvulos, impositosque cervicibus adulantia verba blandasque voces edocere: reddebant illi, quæ moneban-
2 tur. Ac plerique irritis precibus surdas principis aures adstrepebant; ignarique quid rogassent, quid non impe-
3 trassent, donec plane scirent, differebantur. Tu ne rogari quidem sustinuisti, et quamquam lætissimum oculis tuis esset, conspectu Romanæ sobolis impleri, omnes tamen, antequam te viderent adirentve, recipi, incidi jussisti: ut jam inde ab infantia parentem publicum munere educationis experirentur; crescerent de tuo, qui crescerent tibi, alimentisque tuis ad stipendia tua pervenirent, tantumque omnes uni tibi, quantum parentibus suis quis-
4 que, deberent. Recte, Cæsar, quod spem Romani nominis sumptibus tuis suscipis: nullum est enim magno principe, immortalitatemque merituro, impendii genus dignius, quam
5 quod erogatur in posteros. Locupletes ad tollendos liberos ingentia præmia, et pares pœnæ, cohortantur; pauperibus educandis una ratio est, bonus princeps. Hic fidu-

Quia absentes habiti pro præsentibus, et mox *intercedere casibus*, ad ægros spectat vel occupatos. Ed.

XXVI. 1. *Adventante*. Inserendumne post hoc participium *antea*? Certe hæc particula, quam ad sensum loci explendum desideres, facillime potuit excidere. S.

2. *Ac plerique*. Malim *At* mutatione, quæ in scriptura Longobardica vix sentiatur. Adversativæ particulæ hic locum esse, apparet. Atque etiam sic dedit Schwarzius. G.

3. *Incidi*. In tabulas, in tesseras frumentarias. Sen. de Benef. IV, 28. *Frumentum publicum.. accipiunt sine delectu morum, quiquis incisus est.* Sic recte Gronovius ex MSS. apud Pinc. et Grut. Al. *Quisquis civis est.* G. — *Alimentisque tuis*. Jungit hoc toto capite, propter similitudinem muneris, cum congiario *alimenta ingenuo-*

cia sui procreatos nisi larga manu fovet, auget, amplectitur, occasum imperii, occasum reipublicæ accelerat, frustraque proceres, plebe neglecta, ut defectum corpore caput nutaturumque instabili pondere, tuetur. Facile est 7
conjectare, quod perceperis gaudium, quum te parentum, liberorum, senum, infantium, puerorum clamor exciperet. Hæc prima parvulorum civium vox aures tuas imbuit, quibus tu daturus alimenta, hoc maximum præstitisti, ne rogarent. Super omnia est tamen, quod talis es, ut sub te liberos tollere libeat et expediat.

XXVII. Nemo jam parens filio, nisi fragilitatis humanæ vices horret; nec inter insanabiles morbos principis ira numeratur. Magnum quidem est educandi incitamentum, tollere liberos in spem alimentorum, in spem congiariorum; majus tamen, in spem libertatis, in spem securitatis. Atque adeo nihil largiatur princeps, dum nihil 2
auferat; non alat, dum non occidat : nec deerunt, qui filios concupiscant: contra, largiatur et auferat; alat et

rum, de quibus accuratius mox dicet capite proximo. Exstat multa ejus rei in nummis memoria, quam suo more persequutus est Ezech. Spanhemius diss. XIII. p. 542. sq. G.

5. *Præmia....pœnæ*. De quibus JCti, quum de jure trium liberorum agunt. Vid. ad Epist. VII, 16, 2. G. — *Pœnæ*. Uti cœlibes ex testamento nihil caperent nisi e proxime junctorum, orbi, nisi dimidium. Cœlibi relictum legatum caducum fieri, nisi legi intra centum dies paruerit. Ed. — *Educandis*. Al. *educandi;* quod unice verum. S.

6. *Frustraque proceres*. Sic Schwarzii liber. Al. *Princeps*. G.

7. *Super omnia*. Diligenter monendi sumus, illam in capita, quæ vocamus, divisionem non esse a vetustis auctoribus, ne imperite divellantur, quæ sunt conjunctissima. Ut hic ultima verba transitum continent, suavem sane et elegantem, ad ea, quæ sequuntur : quæ arctissime nisi jungas, gratia omnis perit. G. — Novum ab his verbis caput Ernestius exorsurus erat, notaque Gesneri deleta hanc appositurus : « Verba *Super.... expediat*, quum, Gesnero etiam monente, antea male avulsa ab hoc capite [XXVII], cum quo arcte cohærent, ad antecedens referrentur, non dubitavi ea cum Gierigio in hunc locum suum reponere. » S.

XXVII. 2. *Contra largiatur et auferat, alat et occidat*. In *largiatur* aut *si* vel *qui* intelligendum, aut addendum : nam id consequens, *næ ille* etc. postulat. Secus est in præcedente, ubi alia forma est orationis.

occidat : næ ille jam brevi tempore effecerit, ut omnes non posterorum modo, sed sui parentumque pœniteat.
3 Quocirca nihil magis in tua tota liberalitate laudaverim, quam quod congiarium das de tuo, alimenta de tuo : neque a te liberi civium, ut ferarum catuli, sanguine et
4 cædibus nutriuntur : quodque gratissimum est accipientibus, sciunt dari sibi, quod nemini est ereptum, locupletatisque tam multis, pauperiorem esse factum principem tantum : quamquam nec hunc quidem; nam cujus est, quidquid est omnium, tantum ipse, quantum omnes, habet.

XXVIII. Alio me vocat numerosa gloria tua : alio autem? quasi vero satis veneratus miratusque sim, quod tantam pecuniam profudisti, non ut flagitii tibi conscius ab insectatione ejus averteres famam; nec ut tristes hominum mœstosque sermones lætiore materia detineres.
2 Nullam congiario culpam, nullam alimentis crudelitatem redemisti; nec tibi bene faciendi fuit caussa, ut, quæ male feceras, impune fecisses. Amor impendio isto, non venia

In cæteris *næ ille jam brevi tempore* etc. melius simpliciter esset: *næ jam brevi tempore*. Lectio quidem vulgata *in tam b. t.* absurda est. Ern.

—*Næ ille jam brevi tempore*. Dedi lectionem Gruteri. Al. etiam Arntzenius, qui nec meminit Gruterianæ lectionis : *Næ ille in tam brevi tempore*. G.

— *Tam* h. l. absurdum dicit J. A. Ernestius. Cautior Bremius, qui ad Cicer. de Finib. init. tuetur. S.

4. *Nec hunc quidem*. Mollius ad aures accidit *ne hunc quidem*. G. — Immo sic scribendum. Vid. J. A. Ernestius ad h. l. S. — *Quamquam nec hunc quidem*, Gesnerus ait, mollius fore, *ne hunc quidem*. Immo sic sine hæsitatione scribendum, posteaquam toties demonstratum est e libris bonis, *nec quidem* vitiose substitutum esse alteri *ne quidem*. Ern.

—*Tantum ipse*. Constantius Chlorus, amicis increpantibus, quod fiscum indiligentius curaret, respondit: « Bonus princeps, qui magis, a suis diligitur quam timetur, habet quidquid cives possident. » Ed.

XXVIII. 1. *Non ut flagitii*. Sunt alias non magni faciendæ ejusmodi laudes, in quibus ipse qui laudatur sibi dicere cogitur illud, *Vitavi denique culpam, Non laudem merui*. Sed major puriorque scilicet laus fit, a qua removeri ea possunt, quæ aliorum laudes fœdarunt. G. — *Lætiore materia*. Quam comparare solent dolio, quale balænis objicere nautæ di-

quæsita est; populusque Romanus obligatus a tribunali
tuo, non exoratus recessit. Obtulisti enim congiarium gau- 3
dentibus gaudens, securusque securis : quodque antea
principes ad odium sui leniendum tumentibus plebis ani-
mis objectabant, id tu tam innocens populo dedisti, quam
populus accepit. Paulo minus, P. C., quinque millia in- 4
genuorum fuerunt, quæ liberalitas principis nostri con-
quisivit, invenit, adscivit. Hi subsidium bellorum, orna-
mentum pacis, publicis sumptibus aluntur, patriamque
non ut patriam tantum, verum ut altricem amare con-
discunt. Ex his castra, ex his tribus replebuntur; ex his 5
quandoque nascentur, quibus alimentis opus non sit.
Dent tibi, Cæsar, ætatem dii, quam mereris, serventque 6
animum, quem dederunt : et quanto majorem infantium
turbam iterum atque iterum videbis incidi! Augetur 7
enim quotidie et crescit : non quia cariores parenti-
bus liberi; sed quia principi cives. Dabis congiaria, si
voles; præstabis alimenta, si voles : illi tamen propter te
nascuntur.

XXIX. Instar ego perpetui congiarii reor affluentiam
annonæ. Hujus aliquando cura Pompeio non minus ad-
didit gloriæ, quam pulsus ambitus campo, exactus hostis
mari, Oriens triumphis Occidensque lustratus. Nec vero 2

cuntur, ut, dum illum sibi ludibrium habeant, navem mittant. G.

— *Crudelitatem*. Solenne in principibus, *sepelire infamiam suam pulvere aureo*. Ed.

3. *Tumentibus plebis animis*. Sic Græci οἰδεῖν etc. Pausan. VIII, c. 28. ὁ δὲ, ἅτε οἰδοῦντος αὐτῷ τοῦ θυμοῦ, παίει κ. τ. λ. S. — *Objectabant*. Ut cani irato bolum, ne latret, v. g. Phædr. I, 23. G.

6. *Videbis incidi*. Elegans etiam quorumdam librorum lectio *jubebis incidi*. G.

7. *Propter te*. Fiducia benignitatis tuæ, et felicis imperii : licet congiarium aut alimenta non sperent. G.

XXIX. 1. *Pompeio*. Eo ipso tempore, quo de exsilio rediit Cicero, cujus in sententiam SCtum factum est de omni potestate rei frumentariæ per totum orbem terrarum in quinquennium Pompeio mandanda. Vid. Cic. ad Att. IV, 1. Idem Pompeius in tertio suo consulatu severiores contra ambitum leges pertulit, quem proinde *campo* Martio, in quo comitia, *pepulit*. G.

ille civilius, quam parens noster, auctoritate, consilio, fide reclusit vias, portus patefecit, itinera terris, litoribus mare, litora mari reddidit, diversasque gentes ita commercio miscuit, ut, quod genitum esset usquam, id
3 apud omnes natum esse videretur. Nonne cernere datur, ut sine ullius injuria omnis usibus nostris annus exuberet? quippe non, ut ex hostico raptæ perituræque in horreis
4 messes, nequidquam quiritantibus sociis auferuntur. Devehunt ipsi, quod terra genuit, quod sidus aluit, quod annus tulit : nec novis indictionibns pressi ad vetera tri-
5 buta deficiunt. Emit fiscus, quiquid videtur emere : inde copiæ, inde annona, de qua inter licentem vendentemque conveniat : inde hic satietas, nec fames usquam.

XXX. Ægyptus alendis augendisque seminibus ita gloriata est, ut nihil imbribus cæloque deberet : siquidem proprio semper amne perfusa, nec alio genere aquarum

2. *Civilius*. Ipse interpretatur Secundus, non armis, non opprimenda libertate, sed *auctoritate*, *consilio*, *fide*, rem gessisse. Nempe *civiliter* agit, qui æqualitatem civium tuetur, tyrannidem non affectat. Hoc monendum fuit propter eos, qui nimis vage interpretantur *civilius*, *ad majorem utilitatem reipublicæ*. G. — *Litoribus mare*. Ut solvere auderent homines; *litora mari*, ut appellere possent, sine metu piratarum, vel alterius injuriæ : qua ratione commeatus et annonæ vilitas restituta. G.

3. *In horreis*. Quæ Romani in provinciis passim habebant, ubi frumenta conderent, et militares annonas. Sed et Romæ horrea, per omnes regiones urbis sparsa ad publicum hoc frumentum. Ed. — *Quiritantibus*. Vid. ad ep. VI, 20, 14. S.

4. *Indictionibus*. Pensionibus s. tributis extraordinariis, quæ sæpe ex improviso et ex arbitrio ab imperatoribus indicebantur. E. — Ab *indictionibus*, quoque, spatio nempe annorum, ea ratio et consuetudo annorum numerandorum cœpit, Constantio imperante. Ed.

5. *Videtur emere*. Sub specie emptionis, quam injuste actum nonnunquam cum aratoribus, vel sola Ciceronis frumentaria s. in Verrem L. 3, ubi Apronii facinora enarrantur, docuerit. Cæterum protulit Schwarzius e Gudii libro hanc lectionem, «Sinit fiscus, quidquid videtur e re, emere : » sententia et ipsa bona. G. —Cæterum loci sensus : Olim fiscus tantum videbatur emere, revera non emebat, sed sociis, sub specioso emptionis prætextu, auferebat : nunc, quæ species videatur emptionis, si priora tempora cogites, vera emptio est. Aliter Gierigius, quem Plinii acumen, opinor, fefellit. S.

solita pinguescere, quam quas ipse devexerat, tantis segetibus induebatur, ut cum feracissimis terris, quasi nunquam cessura, certaret. Hæc inopina siccitate usque 2
ad injuriam sterilitatis exaruit; quia piger Nilus cunctanter alveo sese ac languide extulerat, ingentibus quidem tunc quoque ille, fluminibus tamen, conferendus. Hinc 3
pars magna terrarum mergi repararique palanti amne consueta, alto pulvere incanduit. Frustra tunc Ægyptus nubila optavit, cælumque respexit, quum ipse fœcunditatis parens contractior et exilior, iisdem ubertatem ejus anni angustiis, quibus abundantiam suam, cohibuisset. Neque 4
enim solum vagus ille, quum expanditur, amnis intra usur-

XXX. 1. *Ipse*. Præstat *ipsa*, sicque jam alii conjecerunt. S.

2. *Fluminibus tamen*. Nomen *fluminibus* duplicem quasi personam habet : *ingentibus fluminibus conferendus* Nilus tum erat; *sed fluminibus tamen*, non mari, ut alias. Ita mox XXXI, 2. *Quod victorem quidem populum* (pasceret), *pasceret tamen*. Add. XXXI, 5. « Et nos Ægypto posse, et nobis Ægyptum carere non posse. » Adde finem cap. in verbo *fluxit*; it. 37, 6, in *bonis*; it. 38, 2, *hereditate*. G.

3. *Mergi repararique palanti*. Dum *mergitur* terra *amne palanti* s. vaganti, eadem *reparatur*, succum et vires quasi recipit. Nondum innotuit mihi liber, qui hanc lectionem habeat; sed divisi sunt codices inter *palanti*, et *repararique* : interim neque dum pœnitet ejus, quod in priore editione usu mihi venit, de quo ita tum ad cl. Schwarzium scribebam : Dum dubito, dum calamus ipse inter duas lectiones fluctuat, ponendumne sit, *mergi palanti amne*, quod adhuc obtinuit, an illud ex MSS. *mergi repararique*? utrumque exiisse prelis video, et neutrum ne nunc quidem vel damnare audeo vel probare. Certe *palans amnis* mihi imagine non inamœna blandiebatur, hoc est, ripas suas, et quasi castra, hinc inde egressus, et prout fors vel impetus tulit, hic longius et densior, hic rarior et brevius commoratus. Quid? si utrumque est a Plinio, et error noster suam huic loco faciem, ut Nealcis furor desperatam in equo spumam, reddidit? G. — *Incanduit*. Incaluit, exarsit. Nempe hunc ardorem continuum *altus pulvis* sequebatur, et ipse fervens. E.

4. *Quum expanditur*. Vulg. *vagus ille expanditor amnis* : quasi substantivum nomen sit *expanditor*. Lectionem nostram debemus his, quæ e bonis libris notavit Schwarzius, in quibus *expandebatur*, vel *expanditur* : cui verbo *si* vel *quum* præponendum, jam judicarunt viri docti. G. — Forcellinus : *vagus ille et expanditor amnis*, hac addita explicatione : id est, qui se extra alveum suum expandit et effundit. S. — *Intra usurpata... collium*. Observanda vis vocis *intra*. Substitit *intra* colles

pata semper collium substiterat atque hæserat; sed supino etiam ac detinenti solo, non placido se mollique lapsu refugum abstulerat, et necdum satis humentes terras addiderat arentibus. Igitur inundatione, id est, ubertate, regio fraudata, sic opem Cæsaris invocavit, ut solet amnem suum: nec longius illi adversorum fuit spatium, quam dum nuntiat. Tam velox, Cæsar, potentia tua est, tamque in omnia pariter intenta bonitas et accincta, ut tristius aliquid sæculo tuo passis, ad remedium salutemque sufficiat, ut scias.

XXXI. Omnibus equidem gentibus fertiles annos gratasque terras precor: crediderim tamen per hunc Ægypti statum tuas Fortunam vires experiri tuamque vigilantiam spectari voluisse: nam quum omnia ubique secunda me-

usurpatos, non adscendit, quo solebat: non superavit colles, unde deinde per plana camporum diffunderetur. G.—*Supino ac detinenti solo.* Humili, ubi alias morari aqua solet. Nempe ut *altum* et *profundum*, relatæ ad terminum, hæc, unde despicitur, illa, quo suspicitur, appellationes, usurpantur mutatis non nunquam vicibus: sic *supinum*, quod proprie *devexo* opponitur (vid. Frontin. de Aquæd. art. XXXVI, p. 103. Pole.), interdum non refertur ad adscensum, ut plerumque, sed ad descensum; ita ut humile potius, quam altum, notet. Liv. VII, 24. *Egistis præcipites supina valle*, id est, adverso monte subire ad vos ausos deturbastis. Sic avunculus noster L. 23. princ. *Tellure supina quæ proveniunt*, frumenta, flores, herbas opponit *Pomonæ*, hoc est, arborum fructibus, iisque, quæ vocat *pendentia*. G.—Pro *detinenti*, quod non satis commodum sensum habet, Arntzen. e MS. dedit *clementi*, hoc est, sensim et tarde se supra planitiem extollente. Hoc et Gesnerus, in epist. ad J. A. Ernestium, probaverat. E. — Cæterum *solum supinum* compares cum Græcorum γῇ ὑπτίᾳ. Appianus de Bello Mithrid. XLII. ἐν ᾧ σφίσι μὲν ὕπτιον καὶ εὐπετὲς ἐς δίωξιν καὶ ἀναχώρησιν ἦν πεδίον. ubi κρημνοί opponuntur πεδίῳ ὑπτίῳ, ut hic *colles solo supino*. S. — *Refugum. Refusum* liber Schwarzii. Sed *refugum* videtur ad celeritatem refluentis aquæ pertinere, et exprobrationem quamdam continere Nili. G. —*Nec dum satis humentes. Semimadidam* terram in primis abominantur agricolæ. v. Colum. II, 4, 5. G.

XXXI. 1. *Spectari.* Libri puto, omnes *expectare;* nisi quod Cuspin. *ostentare*, sententia magnifica. Illud *ex* præfixum librariis illius ætatis deberi, credibile est, quæ *especc*, *esprit*, *espée*, *espejo* formavit e *specie*, *spiritu*, *spada*, *speculo*, etc. *x* enim et *s* perpetuo fere miscentur. Hinc *spectare* malit cel. Schwarzius, me

rearis, nonne manifestum est, si quid adversi cadat, tuis laudibus, tuisque virtutibus materiem campumque prosterni, quum secunda felices, adversa magnos probent?
Percrebuerat antiquitus, urbem nostram nisi opibus Æ- 2
gypti ali sustentarique non posse. Superbiebat ventosa et insolens natio, quod victorem quidem populum, pasceret tamen; quod in suo flumine, in suis navibus vel abun-
dantia nostra, vel fames esset. Refudimus Nilo suas co- 3
pias: recepit frumenta, quæ miserat, deportatasque messes revexit: discat igitur Ægyptus, credatque experimento, non alimenta se nobis, sed tributa præstare; sciat, se non esse
Pop. Roman. necessariam, et tamen serviat. Post hæc, 4
si volet, Nilus amet alveum suum, et fluminis modum servet: nihil hoc ad Urbem, ac ne ad Ægyptum quidem,

non invito, nisi quod sic ab *experiri* distinguere vix possum. Itaque nihil dum melius puto, quam cum Baunio legere *spectari*. Add. ad XXXIII, 3. et XXXV, 3. ad quem posteriorem locum vid. Schwarzius; it. Drakenb. ad Liv. VI, 33, 1. Cæterum *spectare* vult etiam Arntzenius. G.

— *Expectare*, quod Gierigius edidit, etiam multum languere mihi h. l. videtur præ *spectari*, quod commendatur sequentibus: « tuis laudibus, tuisque virtutibus materiem campumque prosterni. » Jam enim virtutes late longeque *spectari* possunt. E. — Mihi quidem *spectare* verum videtur. S. — *Prosterni.* Præstat Arntzenii *præsterni*, probatum item Gesnero in ep. ad J. A. Ernest. S.

2. *Pasceret tamen.* Vid. ad XXX, 4. *fluminibus tamen*. G. — *In suis navibus*. Classe illa Alexandrina, de qua plena manu ad hunc locum cl. Schwarzius. Nempe *navibus* legendum, non *manibus*, pulchre monuere viri docti. Sic dedit etiam Arntzenius. Quod autem hujus classis opportunitate usum Paulum Apostolum, assentiuntur Hasæo viri celeberrimi, reprehendere non ausim equidem, quum faveat Act. XXVII, 6 et 38: interim scrupulum mihi movent CCLXXVI homines in una navi frumentaria. Verum tollit eum scrupulum Luciani navis σιταγωγὸς Ægyptia, in qua τὸ τῶν ναυτῶν πλῆθος στρατοπέδῳ ἄν τις εἰκάσειεν. pag. 494, 1. G.

3. *Refudimus Nilo.* Bona fide, Secunde, nonne istuc etiam ventosulum est? Quid refudistis igitur? Unius anni annonam, pro tot et perpetuis Ægypti classibus. Sed redit ad modestiam, quamquam et istam subdolam, deinde c. XXXII, 3 et 4. G. — Ventosus sane locus, adeoque insolens, ut alii haud pauci in hoc libro. Nolim tamen hoc nomine Plinium durius increpare, cui, ut oratori, aliquid licentiæ concedendum. Alia lex orationis ejusque de genere ἐγκωμιαστικῷ, alia historiæ. S.

nisi ut inde navigia inania et vacua et similia redeuntibus, hinc plena et onusta et qualia solent venire, mittantur; conversoque munere maris, hinc potius venti ferentes
5 et brevis cursus optentur. Mirum, Cæsar, videretur, si desidem Ægyptum cessantemque Nilum non sensisset Urbis annona: qnæ tuis opibus, tua cura usque illuc redundavit, ut simul probaretur, et nos Ægypto posse, et
6 nobis Ægyptum carere non posse. Actum erat de fœcundissima gente, si libera fuisset: pudebat sterilitatis insolitæ, nec minus erubescebat fame, quam torquebatur; quum pariter a te necessitatibus ejus pudorique subventum est: stupebant agricolæ plena horrea, quæ non ipsi refersissent, quibusque de campis illa subvecta messis, quave in Ægypti parte alius amnis. Ita beneficio tuo, nec maligna tellus, et obsequens Nilus: Ægypto quidem sæpe, sed gloriæ nostræ nunquam largior fluxit.

4. *Venti ferentes*. Virgil. Æn. III, 473. *Fieret vento mora ne qua ferenti.* Græcorum ἄνεμος φορός. vid. Wesseling. ad Diod. Sic. t. I, p. 685. S.

5. *Mirum..videretur*. Conf. supra IX, 4; it. 31, 6. Argumentatur ita, Mira et laudibus nostris digna fuisset providentia tua, si sterilitatem Ægypti, emansionem (sit venia verbo) classis Alexandrinæ, non sensisset annona Urbis; si non aucta esset inde illius caritas: quæ annona contra ea, per tuam providentiam, instar vasis pleni redundavit et superfluxit usque in Ægyptum. Satis erat Romam carere posse Ægypto: eidem de suo impertiit. G.

6. *Si libera fuisset.* Si non subjecta fuisset imperio Rom. adeoque providentia et cura optimi imperatoris caruisset. E.

— *Quibusque de campis*. Repetendum est *stupebant*, hoc est, cum stupore mirabantur, et nesciebant, *quibus d. c.*, etc. E. — *Alius amnis*. Qui fertilitatem induxisset. Miram suavitatem habet hic locus ex observato ἤθει. Ægyptii non a pluviis, sed ab amne expectant humorem satis; unam modo fertilitatis caussam norunt. Hæc venustas perierit, si tibi persuaderi a Lipsio patiare, legendum potius *alius annus*, id est, proventus, messis. Et persuaderi sibi passus est, in paritate prope auctorum Arntzenius. G.

— *Obsequens Nilus*. In tantum certe, ut allatum classe frumentum adverso amne ad interiora Ægypti perferatur. Interpunctionem post *Nilus* sustulit Schwarzius. G. — Schwarzium sequutus est Gierigius, qui edidit: *et obsequens Nilus Ægypto quidem sæpe*, etc. hoc sensu: beneficio tuo primum non maligna tellus fuit, deinde Nilus *obsequens*, votis

XXXII. Quam nunc juvat provincias omnes in fidem
nostram ditionemque venisse, postquam contigit princeps
qui terrarum fœcunditatem nunc huc, nunc illuc, ut
tempus et necessitas posceret, transferret referretque! qui
diremptam mari gentem, ut partem aliquam populi ple-
bisque Romanæ, aleret ac tueretur! Et cælo quidem nun- 2
quam benignitas tanta, ut omnes simul terras ubertet
foveatque: hic omnibus pariter, si non sterilitatem, at
mala sterilitatis exturbat: hic, si non fœcunditatem,
at bona fœcunditatis importat: hic alternis com-
meatibus orientem occidentemque connectit, ut, quæ
ubique feruntur, quæque expetuntur, omnes gentes

notis se quasi accommodans, *Ægypto quidem*, etc.—Non damno: tamen nescio quomodo ista oratio abrupta, quam interpunctio efficit, magis Pliniana videtur. E. — Probo Gesneri interpunctionem. Tum malim voce repetita: *Nilus Ægypto quidem*, etc. S. — *Ægypto quidem sæpe*. Prozeugma, ut vocant Grammatici. *Ægypto sæpe largior fluxit Nilus*, et fœcunditatem illi conciliavit: *sed gloriæ*, etc. Refert ad hanc gloriam Lipsius nummum Trajani, in cujus aversa Nili consueta effigies, cum nomine addito, et inscriptione. S. P. Q. R. OPTIMO PRINCIPI. G.

XXXII. 2. *Ubertet*. Sic Gudius e MS. quod probat Schwarzius. Al. cum Arntzenio *uberet*. Sententia eadem. *Ubertat* legitur constanter apud imitatorem Nostri Eumenium pro Flaviens. s. VII, 9, 6. G. — *Alternis commeatibus*. Id est, mutuis, ubi alteri sufficiunt, quæ desunt aliis. Nimis manifestum est, et monuit Lipsius, sic legendum, pro *æternis*, quod libros, in quantum Schwarzio innotuere, omnes obsedit, ac tuetur Arntzenius, quam bene, ipse viderit. Retinet illustratque Schwarz. G. — Hunc sequutus etiam Gierigius *æternis* edidit. At enimvero ipse Plinius prodidit, se *alternis* scripsisse. Nam quæ sequuntur: « ut, quæ ubique feruntur, quæque expetuntur, omnes gentes invicem capiant »: et mox, « quippe discretis quidem bonis omnium, sua cujusque ad singulos mala; sociatis autem atque permixtis, etc. » hæc, inquam, illos tantum *alternos* commeatus, non *æternos*, explicant. E. — *Feruntur, quæque*. *Feruntur*, proferuntur a terra, vel ultro, vel quum culta est. *Seruntur* est e conjectura Lipsii. Alii plures apud Schwarzium sic: «ut, quæ ferunt, quæque expetunt opes gentes, discant invicem capiant quanto». Priora certe verba commode se habent. G. — Vid. J. A. Ernest. ad h. l. S. — *Quæ ubique feruntur*. Non possum conquerere in hac sententia *feruntur*, estque aut *efferuntur* legendum: nam prima syllaba in concursu hoc finalis et primæ literæ facile excidere potuit: aut *feruntur*: cap. 29, 2, « quod genitum esset usquam,

invicem capiant, et discant, quanto libertati discordi servientibus sit utilius, unum esse, cui serviant.
3 Quippe discretis quidem bonis omnium, sua cujusque ad singulos mala; sociatis autem atque permixtis, singulorum mala ad neminem, ad omnes omnium bona pertinent. Sed sive terris divinitas quædam, sive aliquis amnibus genius; et solum illud et flumen ipsum precor, ut hac principis benignitate contentum, molli gremio se-
4 mina recondat, multiplicata restituat. Non equidem reposcimus fœnus: putet tamen esse solvendum, fallacemque unius anni fidem, omnibus annis, omnibusque postea sæculis tanto magis, quia non exigimus, excuset.

XXXIII. Satisfactum qua civium, qua sociorum utilitatibus. Visum est spectaculum inde non enerve, nec

id apud omnes natum esse videretur.» Ern.-*Libertati discordi*. Propter *libertatem discordem*, quæ non accommodet se voluntati cujusquam, sed suas sibi res habeat, suam sibi rationem sequatur, omnia facientibus. Hoc enim esse v. c. *servire gloriæ*, gloriæ caussa omnia facere, satis apertum. Veniam ergo mihi dabunt æqui æstimatores unius apicis immutati, posito *libertati* pro *libertate*, quod librarius aliquis, credo, posuit, quum jungendum comparativo *utilius* videretur. Vid. tamen, quomodo vulgatum tueatur Perizonius et Schwarzius. G.

3. *Ad neminem*...*pertinent*. Cave hæc verbo tenus intelligas. Bene Gierigius docuit ad h. l. e studio concinnæ antitheseos hyperbolice dicta esse pro, minus urgent singulos, quia levantur auxilio sociorum, qui in societatem malorum veniunt, et sua bona communicant cum cæteris. E. — *Omnium bona*. Arntzenius *omnia b.* ex MSS. G.

— *Terris divinitas*. *Divinitatem* illam *terrarum*, illos *amnium genios* figuris humanis, illam mulierum stolatarum, turritas coronas gestantium, hos senum gigantiformium, etc. passim in nummis et alias repræsentari, notum est. Vid. de Africa Epist. VII, 27, 2. G.

4. *Fallacemque*...*fidem*...*excuset*. Sterilitatem unius anni omnium annorum sequentium proventu compenset. Exquisitus verbi *excusare* usus. Attulerunt interpretes exempla Claud. XXVI, 562, *armis excusate nefas*. Stat. Theb. VI, 44, *Lacrymis excusant crimen obortis*. E.

XXXIII. 1. *Spectaculum*. Ludi, quos in principio imperii edere solebant imperatores, a Trajano quoque editi. E. — *Spectaculum* gladiatorium edebant quia ituri ad bellum Romani debebant pugnas videre et ferrum et nudas inter se cohortes, ne dimicantes in bello armatos hostes timerent aut vulnera, aut ferrum. Ed. — *Nec fluxum*. Vid. Arntzen.

fluxum, nec quod animos virorum molliret et frangeret, sed quod ad pulchra vulnera contemptumque mortis accenderet: quum in servorum etiam noxiorumque corporibus amor laudis et cupido victoriæ cerneretur. Quam deinde 2
in edendo liberalitatem, quam justitiam exhibuit, omni affectione aut intactus, aut major! Impetratum est, quod postulabatur: oblatum, quod non postulabatur. Institit ultro, et, ut concupisceremus, admonuit: ac sic quoque plura inopinata, plura subita. Jam quam libera spe- 3
ctantium studia, quam securus favor! Nemini impietas, ut solebat, objecta, quod odisset gladiatorem: nemo e spectatore spectaculum factus, miseras voluptates unco et ignibus expiavit. Demens ille, verique honoris ignarus, 4
qui crimina majestatis in arena colligebat, ac se despici et contemni, nisi etiam gladiatores ejus veneraremur, sibi maledici in illis, suam divinitatem, suum numen violari,

ad Aurel. Victor. p. 146. S. — *Pulchra vulnera*. Quæ pro patria fortiter pugnantes accipiunt. — De *amore laudis* in servis etiam et noxiis conspicuo cf. Cic. Tusc. II, 17. E. — *Servorum*. Duo enim genera hominum ad hos ludos, servi aut noxii. Illi vel bello capti, vel prælio; a lanistis empti isti, qui ob facinus aut scelus damnati in hos ludos. Ed.

2. *In edendo liberalitatem*. Conf. VI, 34, 2. G. — *Intactus....major*. *Intactus*, liber omnino, indole et natura: *major*, eo animo et consilio, ut affectiones comprimat et vincat.

3. *Impietas....objecta*. Ut Domitianus teste Sueton. X. Patrem familias quod Thracem mirmilloni (quicum pugnabat) parem, muneratio (Domitiano editori, cujus adversus favor illum premebat) « imparem dixerat, detractum e spectaculis in arenam canibus objecit, cum hoc titulo, » Impie loquutus parmularius. De *impietatis* illa notione pro crimine majestatis dictum ad 11, 1. Cæterum hic civis, ut et ille Esius Proculus a Caligula detractus, Sueton. XXXV (cf. cap. 31.), *e spectatore* factus est spectaculum. Recepimus enim Schwarzianam lectionem, quam is e codicis sui his verbis exsculpsit, *Nemo exspectator exspectaculum factus*. Vid. ad XXXI, 1. G. — *Unco et ignibus*. *Unco*, quo injecto traherentur per arenam: *ignibus*, quibus in *tunica* illa *molesta* urerentur homines, de qua Juven. VIII, 235. Utrumque supplicium conjungere videtur idem, 1, 155: *Tæda lucebis in illa, Qua stantes ardent, qui fixo gutture fumant; Et latum media sulcum diducit arena*. Sic legendum illum locum puto. Vide nostram Edit. Juvenalis, vol. I, pag. 17, 68 et 69, ubi varios sensus exposui. Ed.

interpretabatur; quum se idem quod deos, idem gladiatores quod se putabat.

XXXIV. At tu, Cæsar, quam pulchrum spectaculum pro illo nobis exsecrabili reddidisti! Vidimus delatorum judicium, quasi grassatorum, quasi latronum. Non solitudinem illi, non iter, sed templum, sed forum insederant: nulla jam testamenta secura, nullius status certus:
2 non orbitas, non liberi proderant. Auxerat hoc malum principum avaritia. Advertisti oculos, atque ut ante castris, ita postea pacem foro reddidisti: exscidisti intestinum malum; et provida severitate cavisti, ne fundata legibus
3 civitas eversa legibus videretur. Licet ergo quum fortuna, tum liberalitas tua visenda nobis præbuerit, ut præbuit, nunc ingentia robora virorum, et pares animos; nunc immanitatem ferarum, nunc mansuetudinem incognitam; nunc secretas illas et arcanas, ac sub te primum

4. *Idem quod deos.* Scil. *putaret.* Pro *quum* Gierigius e libris scriptis et editis recepit *quumque.* E.

XXXIV. 1. *Delatorum judicium.* Sic boni libri complures. Sed nec altera non satis magna factio, *delatorum agmen inductum.* Aut *inductum* primo corruptum in *judicium*, quo facto *agmen* ut superfluum periit: aut, hoc quum excidisset, *inductum* in *judicium* mutatum est. Ita recte disputat Schwarzius. Sed Arntzen. *agmen inductum* præfert. G. — Præfert item J. A. Ernestius, expressitque Gierigius. Jure, opinor. Cf, §. III. 4. S.— *Delatorum judicium. Del agmen inductum* recte receptum ab Arntzenio, Schwarzio et Gesnero in ed. sec. min. idque et in hac editione exprimi debebat. De spectaculis hic sermo est, non judiciis. Ed. — *Status certus.* Ut sciret certo se liberum, se patricium; suum servum autem non esse liberum, etc. G. — Al. *nullus status certus.* Nostram lectionem tuetur J. A. Ernestius. S.— *Nulla jam testamenta secura, nullius status certus.* Hoc melius puto, quam *nullus*, quod servavit Schwarzius, etsi alterum non improbat, immo contra Arntzenii rationes defendit. Sane genitivus cum *statu* solet jungi. Sueton. Vesp. VIII, de *statu defunctorum* quærere. Tacitus A. III, 28. *multorum status* excisi. Ern.

2. *Eversa legibus.* Quas perverse et calumniatorie interpretabantur delatores. G.

3. *Ferarum.* Quas ipsas ita largiter præbuit, ut aliquando mille feræ cæsæ, interdum ad decem millia fuerint. Ed. — *Secretas .... opes.* Palatinas opes in theatris ac templis publicabat Trajanus. Laudatum Lipsio Epigramma Martialis XII, 15. *Quiquid Parrhasia* (Palatina) *nitebat aula, Donatum est oculis* in theatro, *deisque* in templis *nostris*. G.

communes opes: nihil tamen gratius, nihil sæculo dignius,
quam quod contigit desuper intueri delatorum supina
ora, retortasque cervices. Agnoscebamus et fruebamur, 4
quum velut piaculares publicæ solicitudinis victimæ, supra
sanguinem noxiorum, ad lenta supplicia gravioresque pœnas
ducerentur. Congesti sunt in navigia raptim conquisita, 5
ac tempestatibus dediti; abirent, fugerentque vastatas
delationibus terras: ac, si quem fluctus ac procellæ scopulis reservassent, hic nuda saxa et inhospitale litus incoleret: ageret duram et anxiam vitam, relictaque post tergum totius generis humani securitate, mœreret.

XXXV. Memoranda facies, delatorum classis permissa omnibus ventis, coactaque vela tempestatibus pandere, iratosque fluctus sequi, quoscunque in scopulos detulissent. Juvabat, prospectare statim a portu sparsa navigia, et apud illud ipsum mare agere principi gratias, qui, clementia sua salva, ultionem hominum terrarumque diis
maris commendasset. Quantum diversitas temporum pos- 2
set, tum maxime cognitum est, quum iisdem, quibus antea cautibus innocentissimus quisque, tunc nocentissimus affigeretur; quumque insulas omnes, quas modo senatorum, jam delatorum turba compleret, quos quidem non in præsens tantum, sed in æternum repressisti, in
illa pœnarum indagine inclusos. Ereptum alienas pecunias 3

4. *Supra sanguinem noxiorum.* Qui in circo depugnare, vel inter se vel cum bestiis, coacti pœnæ caussa fuerant. Eodem inducti delatores, ut viderent, quid et ipsi commeruissent. Vide laudandum statim ad c. 35, 4 locum Suetonii. G.

5. *Raptim conquisita.* Pravitatem ac parvitatem sic indicari, lubenter Lipsio adsentior: sed quid si melius ea indicatur voce *consuta?* ut sint σχεδίαι, id est, rates temere contextæ, quæ facile solverentur: vid. de similibus suppliciis Casaub. ad Suetonii Cæs. 66. G. — *Scopulis reservassent.* Fere probabilius enim erat, eos in mari perire, solutis mox navigiis. G.

XXXV. 2. *Tunc nocentissimus.* MSS. quidam *nunc*, eadem sententia, sed hoc vividius. Sic statim *affigeretur* præferendum alteri *affligeretur*: et *in illa pœnarum indagine*, pro *mille pœnarum*: omnia præsidiis Schwarzianis debentur. G. — *Pœnarum indagine.* In insula, quam mare, tanquam indago, cingit, ne ex illa

eunt? perdant, quas habent: expellere penatibus gestiunt? suis exturbentur: neque, ut antea, exsanguem illam et ferream frontem necquidquam convulnerandam præbeant punctis, et notas suas rideant; sed exspectent paria præmio damna, nec majores spes, quam metus habeant, timeant-
4 que, quantum timebantur. Ingenti quidem animo divus Titus securitati nostræ ultionique prospexerat, ideoque numinibus æquatus est: sed quanto tu quandoque dignior cælo, qui tot res illis adjecisti, [propter quas illum deum fecimus]! Id hoc magis arduum fuit, quod Imperator Nerva, te filio, te successore dignissimus, postquam magna quædam edicto Titi adstruxerat, nihil reliquisse tibi videbatur, qui tam multa excogitasti, ut si ante te nihil esset
5 inventum. Quæ singula quantum tibi gratiæ dispensata

aufugere possint. In illa igitur insula pœnas luunt. Quis non videat, hoc sensu *pœnarum indaginem* durius audaciusque dictam? E.

3. *Eunt?... gestiunt?* Addidi signa interrogationis; additurusque erat Ernestius. Sic et Gierigius. S.—*Exsanguem*. Ruboris et pudoris expertem; *ferream*, sensus idem. G.—*Notas suas*. K literam, Kalumniæ notam, e lege Remmia, qua de re viri docti ad Cic. pro Rosc. Am. cap. 20. ubi illud Papiniani non omittunt, quum hominem *integræ frontis* opponit damnato calumniæ l. 13. π. de testibus. Omnia dedit, puto, nondum enim vidi, cel. Brencmannus in diss. de Lege Remmia. G. — *Exspectent*. Sic Schwarzius. Al. *spectent*, eadem fere sententia; spectent considerent ante factum. G.

4. *Divus Titus*. Sueton. cap. 8. « Delatores mandatoresque (delationum) in foro flagellis ac fustibus cæsos, ac novissime traductos per Amphitheatri arenam, partim subjici in servos, ac venire imperavit, partim in asperrimas insulas avehi. » G. — *Dignior cœlo*. Quod ab Adriano successore factum faventissimo senatu. Ed.—*Tot res illis adjecisti*. Illis rebus, legibus, institutis. Nempe *illis* scribendum, Schwarzio auctore, pro *illi*, quod vix commode interpretari quisquam poterit: et infeliciter tentavit Arntzenius; nam *propter quas* non aliorsum quam ad *illis* referri potest. Sic etiam statim ex ejusdem observatis dedimus *postquam.. nihil reliquisse*. G. — *Tot res*. Domitianus Titum cælo vindicavit, ut dei frater haberetur. Ed.—*Nihil reliquisse tibi videbatur*. Al. *nihil reliquisse nisi tibi videbatur* Sed vid. Gesneri epist. ad J. A. Ernestium. G.

5. *Dispensata... omnia*. Hæc sibi opponuntur. Ergo *dispensata* sunt singula, quæ per partes, singulatim aguntur. Sequens comparatio rem magis illustrat. E. — *Dispensata*, Græcorum τεταμιευμένα. Vid. Wesseling. ad Diod. Sic. T. I, p. 257.

adjecissent! At tu simul omnia profudisti; ut sol et dies non parte aliqua, sed statim totus, nec uni aut alteri, sed omnibus in commune, profertur.

XXXVI. Quam juvat cernere ærarium silens, et quietum, et quale ante delatores erat! Nunc templum illud, nunc vere ædes, non spoliarium civium, cruentarumque prædarum sævum receptaculum, ac toto in orbe terrarum adhuc locus unus, in quo, optimo principe, boni malis
impares essent. Manet tamen honor legum, nihilque ex 2
publica utilitate convulsum: nec pœna cuiquam remissa,

sq. S. — *At...profudisti*. Etiam illud *at*, omissum a quibusdam, revocavit Schwarzius. G. — *Omnibus*. ὁ θεὸς τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς. Deus solem profert malis et bonis in commune. Matth. V, 45. Ed.

XXXVI. 1. *Ærarium*. Ærarii cura olim quæstoribus, sub C. Cæsare Ædilibus duobus commissa est donec Augustus prætorios substituit. Ed. — *Vere ædes*. Utrumque jungit, quia *templum* proprie est illa patens undique columnarum substructio; *ædes* autem cavum illud clausum, quod alias *cella* vocatur. Sequimur Gron. Obss. IV, 16. p. 255. qui pro vulgato *deus* (Saturnum autem intelligebant), *ædes* substituit. *Deus* tanto minus convenit, quia nihil habet, quod ex adverso respondeat. Nihil aliud, quam loci nomina ponere voluit, posuit, Plinius. Et tamen *ædes* Arntzenio displicet, et, quod hic ait, non probabatur Perizonio. G.— *Spoliarium*. Quum sit locus, ubi gladiatorum vestes et instrumentum servarentur in Amphitheatro: apparet ex Sen. epist. 93. extr. etiam *occisos in spoliario gladiatores*. Et controv. 33. pr. *infantium spoliarium*, ubi truncarentur, vel debilitarentur. Nec aliter de provid. cap. 3. G. — Nunc *spoliarium* simpliciter est locus, in quo pecuniæ civium, tamquam rapinæ et spolia delatorum, deponuntur. E. — *Ac...locus unus*. Ærarium reip. in æde Saturni constitutum, nunc unus est locus in orbe terrarum, ubi, optimo licet principe imperante, tamen boni defensores illius vincuntur a malis et impudentibus hominibus: quia mavult Cæsar caussa cadere ærarium, quam esse, qui de eo vel injuria queratur. Sic. s. IV. « Sæpius vincitur fiscus, cujus mala caussa nunquam est, nisi sub bono principe. » — *Ac toto in orbe terrarum adhuc locus unus in quo* etc. Gesnerus hoc male accepit adfirmandi sensu. Immo e præcedentibus intelligendum *non; ac non toto*, etc. Hoc pulchre vidit, et more suo, verbis multis explicavit Schwarzius. J. A. Ernestius. — *Impares essent*. Scribendum *sint*. Duæ ultimæ literæ vocabuli prægressi perperam iteratæ. S.

2. *Manet tamen*. Qui sub Nerva non manebat. Vox Frontonis consulis apud Xiphil. e Dion. L. 68. p. 769. B. ὡς κακὸν μέν ἐστιν αὐτοκράτορα ἔχειν, ἐφ᾽ οὗ μηδενὶ μηδὲν ἔξεστι ποιεῖν, χεῖρον δὲ, ἐφ᾽ οὗ πᾶσι πάντα. G. —

sed addita est ultio, solumque mutatum, quod jam non
3 delatores, sed leges timentur. At fortasse non eadem severitate fiscum, qua ærarium, cohibes; immo tanto majore, quanto plus tibi licere de tuo, quam de publico credis. Dicitur actori, atque etiam procuratori tuo: « In
4 jus veni; sequere ad tribunali. » Nam tribunal quoque excogitatum principatui est, par cæteris, nisi illud litigatoris amplitudine metiaris. Sors et urna fisco judicem assignat: licet rejicere, licet exclamare: « Hunc nolo, timidus est, et bona sæculi parum intelligit: illum volo, quia Cæsarem fortiter amat. » Eodem foro utuntur principatus et libertas. Quæ præcipua tua gloria est, sæpius vincitur fiscus; cujus mala caussa nunquam
5 est, nisi sub bono principe. Ingens hoc meritum: majus illud, quod eos procuratores habes, ut plerumque cives tui non alios judices malint. Liberum est autem disceptanti

Addita est ultio in calumniatores ac delatores fisci patronos. G.

3. *Fiscus*, bona propria principis; *Ærarium* bona publica. Ed.

— *Actori, atque etiam procuratori.* Vel hinc apparet, majoris dignationis *procuratorem* esse quam *actorem*. Sic et in privatis familiis. Noster ep. III, 19, 2. in eadem re *procuratorem* unum, plures *actores* commemorat. G. — *Dicitur actori atque etiam procuratori.* Notulam ad hæc verba, qua hinc intelligi patet, procuratorem esse majorem actore, deletam vellem. Non hic de dignitate sermo est. Nihil aliud dicitur, quam fiscum sive ministros fisci, non meliori esse conditione in controversiis fisci, quam privatos: eosque ad magistratum in jus vocari a privatis posse, sicut privatos ab ipsis. Ern.

4. *Principatui.* In quo ipse princeps conveniri, et peti ab illo possit. Quod l. II. de O. I. §. 32. commemoratur, « Prætor, qui inter fiscum et privatos jus diceret, » institutus a Divo Nerva, illud ad Nervam Trajanum pertinere suspicatur Schwarzius, id est ad ipsum, in quo versatur hic Plinius, judicium. Dedimus conjecturam certissimam Lipsii, pro vulgato, *cruciatu*, quod nihili est, et misere defenditur ab Arntzenio. G.

—*Rejicere.* Nam id moris prisci, ut sortitione facta, et quum judices jam sedissent, accusator et reus, quisque sibi suspectos possent rejicere, et jubere cedere; in eorum locum alios subsortiebantur. Rejiciendi autem judicis formula erat: *ejero*. Ed.

— *Quæ.* Suspicor *quæque*. Sic et Lipsius. S.

5. *Disceptanti.* Quis est ille? arbiterne et judex, an litigator? De judice dici hoc verbum, dubium non habet. Ipse noster sic ep. VI, 15, 2. Sed etiam de litigatore Cic. in Verr.

dicere: «Nolo eum eligere.» Neque enim ullam necessitatem muneribus tuis addis, ut qui scias, hanc esse beneficiorum principalium summam gratiam, si illis et non uti licet.

XXXVII. Onera imperii pleraque vectigalia institui, ut pro utilitate communi, ita singulorum injuriis coegerunt. His Vicesima reperta est, tributum tolerabile et facile heredibus dumtaxat extraneis, domesticis grave.
Itaque illis irrogatum est, his remissum : videlicet, quod 2
manifestum erat, quanto cum dolore laturi, seu potius

II, 15. « Heraclius cum advocatis adit, et postulat, ut sibi cum Palæstris............. æquo jure disceptare liceat. » Id pro Corn. Balbo XXVIII. de hoc ipso reo, « Non de aliquo crimine, inquit, sed periculo suo de publico jure disceptat» Hact. itaque licet etiam sic intelligere : Potestatem habet litigator dicendi, *nolo eum*, nempe procuratorem Cæsaris, de quo sermo est, *eligere* judicem caussæ meæ. *Eligendi* verbo in tali re locum esse, et Servius docet ad Ecl. III, 50. « Editicius judex est, quem una pars eligit : » et Nostri avunculus in præfatione, ubi judicium de suis scriptis comparat cum lite, ubi dixerat, se posse cuivis alii dicere, « Quid te judicem facis ? quum hanc operam condicerem, tu non eras in hoc albo : » subjungit, « Hæc ego mihi patrocinia ademi nuncupatione : quoniam plurimum refert, sortiatur aliquis judicem, an eligat. » Et, « summum quisque caussæ suæ judicem facit quemcunque, quum eligit. » Neque enim provocare decorum est ab eo, quem ipse elegeris, qui proinde ipsa electione tua fit summus. Quæ verba subjiciuntur in omnibus, Harduino teste, libris, *unde provocatio appellatur*, ea glossam puto, ad ea quæ parvo intervallo præcedunt adscripta, « quum Tribunos appellaret, » hoc modo : *Unde provocatio appellatio* sc. dicta. *Appellatio* enim recentius. G.

— *Summam gratiam*. *Gratia*, Venus quædam, et maxima commendatio accedit beneficio principis, si liceat etiam recusare, et illo non uti. Servari itaque cupio nomen, quod abest in quibusdam libris, et abesse potest, ut *summam* fiat substantivum : sed gratiam miram huic loco conciliat. Omisit etiam Arntzenius caussa nulla allegata. G.

XXXVII. 1. *Vectigalia*. Ad res et fundos, τέλος. *Tributum* ad capita et res mobiles, φόρος. ED.

— *Vicesima*. *Vicesima* pars *hereditatum* solvi jussa primum ab Augusto, ita tamen ut proximi quique, et pauperes, immunes essent. Omnem hujus tributi historiam, cujus hic magna pars est, persequitur Petr. Burmannus de vectigalibus Pop. Rom. cap. 11. Potiora dabit cel. Schwarzius ad h. l. Locus classicus apud Dionem l. 55. p. 565. E. τὴν εἰκοστὴν τῶν κλήρων καὶ τῶν δωρεῶν, ἃς ἂν οἱ τελευτῶντές τισι, πλὴν τῶν πάνυ συγγενῶν καὶ τῶν πενήτων, καταλείπωσι κ. τ. λ. G. — — *His Vicesima*, etc., hoc est ad hæc onera sustinenda. E.

2. *Seu potius non laturi*. Malit Schwarzius *seu potius quam non laturi*.

non laturi homines essent, destringi aliquid et abradi bonis, quæ sanguine, gentilitate, sacrorum denique societate, meruissent, quæque nunquam ut aliena et speranda, sed ut sua semperque possessa, ac deinceps pro-
3 ximo cuique transmittenda cepissent. Hæc mansuetudo legis veteribus civibus servabatur: novi, seu per Latium in civitatem, seu beneficio principis venissent, nisi simul cognationis jura impetrassent, alienissimi habebantur,
4 quibus conjunctissimi fuerant. Ita maximum beneficium vertebatur in gravissimam injuriam, civitasque Romana instar erat odii, et discordiæ, et orbitatis, quum carissima pignora,
5 salva ipsorum pietate, distraheret. Inveniebantur tamen, quibus tantus amor nominis nostri inesset, ut Romanam civitatem non Vicesimæ modo, verum etiam affinitatum damno bene compensari putarent; sed his maxime debe-

Sed videtur etiam ἐκ τοῦ κοινοῦ ex *quanto* repeti posse. Agnovit hoc ipse et omisit. G. — *Gentilitate, sacrorum... societate. Gentiles* ejusdem gentis homines, qui proinde idem nomen habent, ut Tullii omnes Ciceronis sunt gentiles. *Sacrorum societas*, quia sua sibi sacra familiæ atque gentis propria habebant, quæ ad heredes etiam transirent. Vid. de his Guther. de Vet. Jure Pontif. IV, 6 et 7. G.

3. *Per Latium*. Verbi gratia, qui in civitate Latini juris magistratum gessissent. Appiani locum adscribamus Civ. II. p. 443. A. H. Steph. quia de patria Plinii nostri agit, Πόλιν Νεόκωμον ὁ Καῖσαρ ἐς Λατίου δίκαιον ἐπὶ τῶν Ἄλπεων ᾠκίκει, ὧν ὅσοι κατ' ἔτος ἦρχον, ἐγίγνοντο Ῥωμαίων πολῖται· τόδε γὰρ ἰσχύει τὸ Λάτιον. Reliqua dabunt JCti, v. g. Heinecc. Antiquitt. app. I. 7. sqq. Add. XXXIX, 2. G. — *Alienissimi habebantur*. Quantum ad vicesimæ tributum tractabantur ut alienissimi, licet defunctis proximo gradu essent conjuncti. G.

4. *Ita maximum*, etc. Vid. J. A. Ernestius ad h. l. S. — *Maximum beneficium vertebatur in gravissimam injuriam*. Scil. quod, quum Latini essent, ei vectigali obnoxii non fuerant, in nova conditione civitatis id pendere cogebantur. Ern.

5. *Affinitatum damno*. Quum ille, qui ex peregrino civis Rom. factus esset, propter jus connubiorum non posset uxorem peregrinam habere. Ulpianus fragm. V, 4. « Connubium habent cives Rom. cum civibus Rom., cum Latinis autem et peregrinis ita, SI CONCESSVM SIT. » Sen. de Benef. IV, 35. « Promisi tibi filiam in matrimonium: postea peregrinus apparuisti: non est mihi cum externo connubium. » Vid. Spanh. Orb. Rom. Exerc. II, 22. et inde Heinecc. Antt. app. I, 33. sqq. G.

bat gratuita contingere, a quibus tam magnò æstimabatur.
Igitur pater tuus sanxit, ut, quod ex matris ad liberos, 6
ex liberorum bonis pervenisset ad matrem, etiamsi cogna-
tionum jura non recepissent, quum civitatem adipisce-
rentur, ejus Vicesimam ne darent. Eamdem immunitatem 7
in paternis bonis filio tribuit, si modo reductus esset in
patris potestatem, ratus, improbe et insolenter ac pæne
impie his nominibus inseri publicanum, nec sine piaculo
quodam sanctissimas necessitudines velut intercedente
Vicesima scindi; nullum esse tanti vectigal, quod liberos
ac parentes faceret extraneos.

XXXVIII. Hactenus ille: parcius fortasse, quam decuit optimum principem, sed non parcius, quam optimum patrem, qui optimum adoptaturus, hoc quoque parentis indulgentissimi fecit, quod delibasse quædam, seu potius demonstrasse contentus, largam ac prope intactam benefaciendi materiam filio reservavit. Statim ergo muneri ejus liberalitas tua adstruxit, ut, quemadmodum in patris filius, sic in hereditate filii pater esset immunis, nec eodem momento, quo pater esse desisset, hoc quoque

6. *Etiamsi cognationum jura.* Hinc intelligitur, quid sibi velit Ulpianus loco modo laudato, verbis, *si concessum sit.* Nempe cum civitate non semper dabatur jus cognationum; dabatur tamen, vid. 37, 2. G.

7. *Reductus esset.* Ut *recipi*, *redigi*, *referri*, sic *reduci* etiam potest aliquis *in fidem*, *in ditionem*, *in numeros*, *in potestatem*, licet numquam ibi fuerit. Jam jus patriæ potestatis est pars juris Quiritium, quod non continuo habet aliquis, etsi civitatem consequutus sit, etc. Igitur si filium immunitate Vicesimæ frui velit, curandum est ut is lege, vel beneficio principis in potestatem suam, non quæ juris gentium est aut naturalis adeo, sed Romanam, *reducatur*, id est, redigatur. Conf. XXXVIII, 7, ubi συνωνύμως: *Si modo filius in potestate patris fuisset. Redactus*, quod conjiciunt quidam viri docti, eamdem vim habet; sed non est necessarium. G. — *Pæne impie.* Quia videtur violari necessitudo, quæ est inter patrem et filium, si rationibus illorum intersit publicanus, si interroget, Quantum accepisti a patre? Sunt hic quædam ῥητορικώτερον dicta quam verius: nihil aliud vult, quam indignum esse, si circa liberorum et parentum hereditates lex civilis plus valeat, quam illa naturæ conjunctio. G.

— *Publicani* Vicesimam redimebant, inde *Vicesimarii* dicti. E.

XXXVIII. 1. *Materiam...reser-*

3 amitteret, quod fuisset. Egregie, Cæsar, quod lacrymas
parentum vectigales esse non pateris. Bona filii pater sine
deminutione possideat, nec socium hereditatis accipiat,
qui non habet luctus: nemo recentem et attonitam orbi-
tatem ad computationem vocet, cogatque patrem, quid
4 reliquerit filius, scire. Augeo P. C. principis munus, quum
ostendo, liberalitati ejus inesse rationem: ambitio enim
et jactantia, et effusio, et quidvis potius, quam liberalitas
5 existimanda est, cui ratio non constat. Dignum ergo,
Imperator, mansuetudine tua, minuere orbitatis injurias,
nec pati quemquam, filio amisso, insuper affici alio do-
lore. Sic quoque abunde misera res est, pater filio solus
heres; quid si coheredem non a filio accipiat? Adde,
6 quod, quum divus Nerva sanxisset, ut in paternis
bonis liberi necessitate Vicesimæ solverentur, congruens
erat, eamdem immunitatem parentes in liberorum bonis

vavit. Ne plorare cogeretur cum Alexandro puero, sibi a patre nihil, quod agat, relinqui. G.

2. *Amitteret, quod fuisset.* Ludit Plinius verbis et sententiis. Nempe quum pater Vicesimam hereditatis solvere cogitur, habetur instar extranei, et tanquam nunquam pater fuisset. Sic bene Gierigius. G.

3. *Lacrymas....vectigales.* Tolle figuram, et dicet, Præter luctum etiam damnum percipere parentes non pateris. Sed illud indignitatem magis movet. Habet hoc latinus sermo, quod hic præsertim apparet, ut ponendis *abstractis* vel *adjunctis* loco eorum, quæ *concreta* vocantur, ea parte res obvertat animo, qua maxime ad eum commovendum valent. Huc pertinent *lacrymæ vectigales, orbitas attonita, scire quid reliquerit filius.* G.

— *Qui non habet luctus.* Gierigius ex probabili virorum doctorum conjectura *quem n. h. l.* Probavit item J. A. Ernestius. S. — *Qui non habet luctus.* Legendum esse *quem*, consentio viris doctissimis: nam ratio Schwarziana per supplementa tria explicandæ sententiæ admodum dura est: *nec* (fiscum) *socium hereditatis habeat, qui* (eum) *non habet* (socium) *luctus.* Ern.

4. *Liberalitati.* Liberalis dat οἷς δεῖ καὶ ὅσα, καὶ ὅτε· καὶ ταῦτα ἡδέως ἢ ἀλύπως. τὸ γὰρ κατ' ἀρετὴν ἡδύ. Aristot. Ed.

— *Cui ratio non constat.* Cujus liberalitas non ex honestis justisque caussis proficiscitur. Huic et *inest ratio*, quum fit consilio, et honesta ex caussa, cui temeritas opponitur, ut in ambitiosis, prodigis, jactatoribus. E.

5. *Quid si coheredem non a filio accipiat.* Scilicet adscriptum, sed iniquitate legis additum, publicanum, qui Vicesimam exigat; et in societatem hereditatis cum patre veniat. E.

obtinere; cur enim posteris amplior honor, quam majoribus haberetur? curve non retro quoque recurreret æquitas eadem? Tu quidem, Cæsar, illam exceptionem removisti, *si modo filius in potestate patris fuisset*: intuitus, opinor, vim legemque naturæ, quæ semper in ditione parentum esse liberos jussit, nec, uti inter pecudes, sic inter homines potestatem et imperium valentioribus dedit. 7

XXXIX. Nec vero contentus primum cognationis gradum abstulisse Vicesimæ, secundum quoque exemit, cavitque, ut in sororis bonis frater, et contra, in fratris soror, utque avus, avia, in neptis nepotisque, et invicem illi, servarentur immunes. His quoque, quibus per Latium civitas Romana patuisset, idem indulsit, omnibusque inter se cognationum jura commisit, simul et pariter, et more naturæ; quæ priores principes a singulis rogari gestiebant, non tam præstandi animo, quam negandi. Ex quo intelligi 2
potest, quantæ benignitatis, quanti spiritus fuerit, sparsas, atque, ut ita dicam, laceras gentilitates colligere atque connectere, et quasi renasci jubere; deferre quod negabatur, atque id præstare cunctis, quod sæpe singuli non impetrassent; postremo, ipsum sibi eripere tot beneficiorum occasiones, tam numerosam obligandi imputandique materiam. Indignum credo ei visum, ab homine peti, quod dii dedissent. Sorores estis et frater, avus et nepotes;

7. *Retro...recurreret.* Inepta variatio sententiæ præcedentis! Præter aliquem lusum verborum, et acumen variandi, nihil erat, quod vim aut virtutem adderet sententiæ. E. — Non est variatio sententiæ prioris, nedum inepta variatio. Quid enim? num æquitas idem quod honor? S.

XXXIX. 1. *Secundum....exemit.* eos quoque, qui secundo gradu cognati essent, Vicesima solvenda liberavit. Eodem sensu *primum gradum abstulit Vicesimæ*. E.

2. *Per Latium.* Vid. XXXVII, 3. G.

3. *Quanti spiritus.* Quantæ animi magnitudinis, quæ, posthabita utilitatis ratione, solam honestatem et justitiam sequi posset. Quod *spiritum* addidit Plinius, egregie cavit, ne Trajanus ex quadam imbecillitate animi, ut sæpe fit, benignus videretur. E.

4. *Sorores estis et frater.* Plures so-

quid est ergo, cur rogetis, ut sitis? vobis estis. Quid? pro cætera sua moderatione non minus invidiosum putat
5 dare hereditatem, quam auferre. Læti ergo adite honores, capessite civitatem, neminem hoc necessitudinis abruptum, velut truncum, amputatumque destituet: iisdem omnes quibus ante pignoribus, sed honestiores per-
6 fruentur. Ac ne remotus quidem, jamque deficientis affinitatis gradus, a qualibet quantitate Vicesimam inferre cogetur; statuit enim communis omnium parens summam, quæ publicanum pati possit.

XL. Carebit onere Vicesimæ parva et exilis hereditas: et si ita gratus heres volet, tota sepulcro, tota funeri

rores unius fratris, plures unius avi nepotes. Itaque non puto opus, ut receptam lectionem mutemus altera quorumdam librorum *fratres, avi*. G. — Nonne autem sæpe una soror plures fratres habere solet? Ergo illa Gesneri explicatio non firma est. Quamobrem ex Livineii conjectura Gierigius edidit: *Soror estis et frater, avus et nepos*. Quæ sequuntur, *vobis estis*, hoc sensu dicit: vos cognati natura, non opus habetis rogare, ut vestram cognationem imperator confirmet; vestro quodam jure, quod natura dedit, cognati, sorores et fratres, estis. Non itaque hic locus conjecturis sollicitari debebat, ut quum Gierigius edidit: «Quid est ergo? cur rogetis, ut sitis? Princeps vobis est is, qui pro cætera, etc.» Hoc est, mea sententia, ingenium Plinianum, abruptas acutasque sententias sectans, in ordinem cogere. E.

— *Quid? pro cætera*. Sic pulchre liber Schwarzii. Al. *Qui*. G.

5. *Hoc necessitudinis abrupt*. Id est, abrupta ac sublata per leges necessitudo. G. — Melius, puto, Gierigius locum ita explicuit: *hoc*, quod *necessitudinis* est, hoc officium capessendi remp. *neminem destituet*, non privabit quemquam cognatis, ut v. c. pater privatus filiis, similis sit *trunco abrupto et amputato*, arbori, cujus rami circumcirca recisi sunt. — Mox *honestiores* sunt honoratiores, civitatis honore aucti. E.

— *Hoc necessitudinis*, i. q. *hæc necessitudo*. Videatur Schwarzius p. 495. S.

6. *Ac ne remotus quidem*. Hinc novum caput incipiendum erat. Certe cavendum, ne per occasionem hujus divisionis divellamus, quæ sunt conjunctissima. G. — Sic distincturus erat Ernestius. « Non dubitavi, inquit, ab his verbis, quæ vulgari divisione ad Cap. XXXIX referebantur, novum caput incipere, quod ut fieret, jam Gesnerus monuerat, et optaverat. » S.

— *Jamque deficientis affinitatis gradus*. Nedum consanguinitatis; argumentatur enim a minori ad majus. Gesner. — *Inferre*. Scil. in ærarium, hoc est, solvere. Mox *pati publicanum* concisius dictum pro vulgari, pati exactiones Vicesimæ per publicanum. E.

serviet; nemo observator, nemo castigator adsistet; cuicunque modica pecunia ex hereditate alicujus obvenerit, securus habeat quietusque possideat. Ea lex Vicesimæ 2
dicta est, ut ad periculum ejus perveniri, nisi opibus, non possit. Conversa est iniquitas in gratulationem; injuria in votum: optat heres, ut Vicesimam debeat. Ad- 3
ditum est, ut, qui ejusmodi ex caussis in diem edicti Vicesimam deberent, nondum tamen intulissent, non inferrent. At in præteritum subvenire ne dii quidem possunt: tu tamen subvenisti, cavistique, ut desineret quisque debere, quod non esset postea debiturus. Idem effe- 4
cisti, ne malos principes habuissemus; quo ingenio, si natura pateretur, quam libenter tot spoliatis, tot trucidatis sanguinem et bona refudisses? Vetuisti exigi, quod 5
deberi non tuo sæculo cœperat. Alius ut contumacibus irasceretur, tarditatemque solvendi dupli vel et quadrupli irrogatione mulctaret: tu nihil referre iniquitatis existi-

XL. 1. *Castigator.* Ex illa prima notione verbi, qua *castigare* est arctius constringere, coercere, etc. Si enim de hereditate exigua, quæ vix monumento sufficit, vicesima quoque sit solvenda, coercendi erunt et vicesima parte minuendi sumptus monumenti. G.

— *Cuicunque modica.* Pulchre codicis sui auctoritate firmat hanc lectionem Schwarzius. Vulgaris lectio, *Cujuscunque modi ea*, vix est ut sententiam commodam pariat. G.

2. *Ut ad periculum...possit.* Hoc est, ut nemo periculo Vicesimæ solvendæ obnoxius sit, nisi qui ex opulenta hereditate dives fiat. E.

3. *In præteritum subvenire.* Factum infectum reddere. Licet Romanis hominibus blandiri homini vivo vel mortuo cum injuria Deorum. Cicero Sullam cum Jove comparat, ut hunc ignorantiæ et impotentiæ circa opus suum accuset, pro Roscio Amer. cap. 45. In luctu Germanici « lapidata Deorum templa, subversæ Deum aræ, Lares a quibusdam familiares in publicum abjecti. » Sueton. Calig. V. vid. deinde ad 80, 6. Sed necesse est frigidum fieri, quidquid vero nimis adversum. Quomodo enim *in præteritum* hic *subvenit* Trajanus, ut non unusquisque nostrum, remittendo debito magno parvo, eadem ratione subvenire possit, nedum ut Deus? Itaque pro meo in Plinium amore auro redemerim, hæc ab illo non esse scripta: multo sanius infra 80, 2, *infectum reddere, quidquid fieri non oportuerit.* cf. 94, 2. vid. Heraldus ad Arnobium p. 179. sq. G.

4. *Ne malos principes habuissemus.* Hoc est, ne ex illorum dura lege ad

mas, exigas, quod deberi non oportuerit, an constituas, ut debeatur?

XLI. Feres, Cæsar, curam et solicitudinem consularem; nam mihi cogitanti, eumdem te collationes remisisse, donativum reddidisse, congiarium obtulisse, delatores abegisse, vectigalia temperasse, interrogandus videris, satisne computaveris imperii reditus, an tantas vires habeat frugalitas principis, ut tot impendiis, tot erogationi-
2 bus sola sufficiat. Nam quid est caussæ, cur aliis quidem, quum omnia raperent, et rapta retinerent, ut si nihil rapuissent, nihil detinuissent, defuerint omnia? tibi,

tardos in solvendo quod exegerant, aliquid damni perveniret. Suspensus atque impeditus effectus illorum malitiæ, etc. Hic etiam verba splendidiora quam sensus. G.

5. *Nihil referre iniquitatis*. Perinde iniquum esse. Ad *iniquitatis* subaudi *nomine*. Minus commode hunc locum explicat Perizonius ad Sanct. Minerv. III, 5, 3, castigatus ideo a Bauero p. 581. S.

XLI. 1. *Collationes*. Præsertim *auri coronarii*, quod ex honore provinciarum voluntario paullatim in tributum abiit. De hoc Lips. de magnit. Rom. II, 9. Et sunt tituli *de Auro Coronario* in utroque Codice. Imitatus est Trajanum Adrianus ap. Spartian. VI. « Aurum coronarium Italiæ remisit, in provinciis minuit. » G.

2. *Nam*. Unde pendeat, docet J. A. Ernestius. S.

— *Sola sufficiat?* Hic videtur intelligendum: *immo sufficit:* quod deinde firmatur rebus ipsis. In sequentibus verba: *nihil detinuissent*, vel *retinuissent*, absunt a MSS. edd. antiquissimis apud *Schwarzium*, etiam antiquissima mea Germanica s. l. et a. nec sunt necessaria, etsi a Plinii ingenio non aliena. Ern.

— *Nihil detinuissent*. Constitui lectionem ex sententia Cl. Schwarzii: nisi quod *detinuissent* prætuli alteri *retinuissent*, in paribus fere auctoritatibus: quum in *detinuissent* simul injuriæ quædam nota impressa sit, qua in priore parte periodi opus non erat, quum adjectum esset *rapta*. G. — Mihi tamen verius videtur *retinuissent*, quia præcessit *retinerent*. Est hæc concinnitas Plinii, quam ubique sequitur. — Mox post verba *omnia supersint* Gierigius ex MS. Paris. Venet. Schwar. et edit. Cuspin. in textum revocavit hoc supplementum: *ut si nihil largiaris et auferas omnia*. Sane hoc additamentum cæteris affectatæ concinnitatis notis, quas totum caput habet, non respondet. E. — Placet *retinuissent*. Nec minus probo supplementum illud a Gierigio in ordinem receptum, sic tamen ut verba hoc modo ordinanda putem; « tibi, quum tam multa largiaris, et nihil auferas, ut si nihil largiaris, et auferas omnia, omnia supersint? » Jam apparet, qui factum sit, ut illa verba in aliis libris exciderent. Adde quod ipsa concinnitas videtur hunc ordinem commendare. S.

quum tam multa largiaris, et nihil auferas, omnia supersint? Nunquam principibus defuerunt, qui fronte 3
gravi et tristi supercilio utilitatibus fisci contumaciter adessent; et erant principes ipsi sua sponte avidi et rapaces, et qui magistris non egerent: plura tamen semper a nobis contra nos didicerunt. Sed ad tuas aures quum cæteris omnibus, tum vel maxime avaris adulationibus obstructus est aditus. Silent ergo et quiescunt, et post- 4
quam non est, cui suadeatur, qui suadeant, non sunt. Quo evenit, ut tibi quum plurimum pro tuis, plus tamen pro nostris moribus debeamus.

XLII. Locupletabant et fiscum et ærarium non tam Voconiæ et Juliæ leges, quam majestatis singulare et unicum crimen eorum, qui crimine vacarent. Hujus tu metum penitus sustulisti, contentus magnitudine, qua nulli magis caruerunt, quam qui sibi majestatem vindicabant. Reddita est amicis fides, liberis pietas, obse- 2

3. *A nobis.... didicerunt.* Nostris adulationibus ad avaritiam corrupti sunt. Hinc illas mox *avaras* dicit, hoc est, quæ avaros reddunt eos, quibus adulamur. E.

4. *Pro nostris moribus.* Tibi debemus hos nostros mores: nam tu tuis moribus nostros correxisti et finxisti. Cf. Cap. 44 et 45. E.

XLII. 1. *Voconiæ.* « C. Voconius sanxit, ne quis heredem virginem neve mulierem faceret, » Cic. Verr. I, 42. Sed universam hujus legis rationem declaravit Perizonius secunda dissertationum, in Triade ab ipso, tum etiam ab ill. Heineccio edita. G.—*Juliæ.* Præsertim intelligi eam, quam augendæ Papiæ Poppææ tulit Augustus, *de maritandis ordinibus*, ex verbis Tac. A. III, 25, observat Lipsius, « Relatum deinde de moderanda Papia Poppæa, quam senior Augustus post Julias rogationes incitandis cœlibum pœnis, et augendo ærario, sanxerat. » Quantum de hac juris veteris particula meritus nuper sit ill. Heineccius, nemo ignorat. G. — Gierigius tamen mavult intelligi Vicesimariam, s. de vicesima hereditatum, quam Nerva et Trajanus temperarunt. E. — *Majestatis.* Vid. ad XI, 1. Plena apud Suetonium et Tacitum omnia. G.

—*Magnitudine... majestatem.* Respicit, opinor, ad etymon *majestatis*, quæ majus quid dam communi, quæ in homines cadit, magnitudine notare videtur. G.

2. *Reddita.... amicis fides, liberis pietas.* Ante enim solicitabantur amici, liberi, servi, præmiis, quæ delatoribus indicibusque proposita essent, ut religiosissimas necessitates aspernati, proderent liberam vocem amici, patris, domini, etc. G.

quium servis: verentur, et parent, et dominos habent. Non enim jam servi nostri principis amici, sed nos sumus:
3 nec pater patriæ alienis se mancipiis cariorem, quam civibus suis credit. Omnes accusatore domestico liberasti, unoque salutis publicæ signo illud, ut sic dixerim, servile bellum sustulisti, in quo non minus servis, quam dominis præstitisti: hos enim securos, illos bonos fecisti. Non vis interea laudari; nec fortasse laudanda sint: grata
4 sunt tamen recordantibus principem illum in capita dominorum servos subornantem, monstrantemque crimina, quæ tamquam delata puniret: magnum et inevitabile, ac toties cuique experiendum malum, quoties quisque similes principi servos haberet.

XLIII. In eodem genere ponendum est, quod testamenta nostra secura sunt: nec unus omnium, nunc quia scriptus, nunc quia non scriptus, heres es. Non tu falsis, non tu

3. *Servi nostri.* Levissima transpositione ex suo aliisque libris prolata verum et suum huic loco sensum reddidit Schwarzius. Al. *servi principis nostri amici.* G. — *Unoque.. signo.* Una lege reipublicæ salutari, qua Trajanus insolentiores servorum accusationes coerceret. Difficilius autem dictu est, quare illam legem *signum* dicat. Quæ interpretes de signis s. vexillis ad h. l. adferunt, non satis apta videntur. *Signa tollere* obvium et notum est: sed quid est *signo bellum tollere?* Num forte cogitabimus de *signo* s. *sigillo*, quo aliquid, cui imprimitur, confirmatur. Ita bono sensu Plinius illam legem diceret *signum salutis public.* quia illa lege salutem publicam Trajanus confirmaverit et sanciverit. At metaphoram male continuavit, qui mox illo tali signo *servile bellum* sublatum dicit. Sit ita: non satis apte dixerit Plinius. Ipsum illud quod addit (*ut sic dixerim*) suspectum alicujus negligentiæ reddit. Nam et in *servili bello* ad vetera et vera bella servilia allusio est non satis apta huic loco, in quo non nisi de licentia servorum in dominos accusatoria sermo est. E.

4. *Nec fortasse laudanda sint.* Quam enim laudem meretur, qui latro non est, tyrannus, insidiator, crudelis, non est? G.

XLIII. 1. *Nunc quia scriptus.* Amabat Augustus in testamentis amicorum honorem sibi haberi; sed honeste et liberaliter. vid. Sueton. LXVI. Alii principes ad avaritiam et crudelitatem testamentorum obtentu abusi, qui rescinderent ultimas voluntates, in quibus ipsi scripti non essent, eoque terrore permoverent alios, ut contra animi sui sententiam, quo partem certe bonorum suis servarent, principem adscriberent. vid. Sueton. Caligul.

iniquis tabulis advocaris. Nullius ad te iracundia, nullius impietas, nullius furor confugit: nec quia offendit alius, nuncuparis, sed quia ipse meruisti. Scriberis ab amicis, 2
ab ignotis præteriris: nihilque inter privatum et principem interest, nisi quod nunc a pluribus amaris: nam et plures amas. Tene, Cæsar, hunc cursum; et proba- 3
bitur experimento, sitne feracius et uberius, non ad laudem modo, sed ad pecuniam, principi, si herede illo mori homines velint, quam si cogantur. Donavit pater tuus 4
multa, et ipse donasti. Cesserit parum gratus: manent tamen ii, qui bonis ejus fruantur, nihilque ex illis ad te nisi gloria redit: nam liberalitatem jucundiorem debitor gratus, clariorem ingratus facit. Sed quis ante te laudem 5
istam pecuniæ prætulit? quotusquisque principum ne id quidem in patrimoniis nostris suum duxit, quod esset de suo? Nonne ut regum, ita Cæsarum munera illitos cibis hamos, opertos præda laqueos, æmulabantur? quum pri-

XXXVIII. (quo nuper usi sumus ad Quintil. VI, 3, 92.) Neron. XXXII. Domit. XII. Notabile præsertim Taciti epiphonema Agric. XLIII, « a bono patre non scribi heredem nisi malum principem. » G.

— *Non tu.... advocaris.* Tu non adscriberis iniquis testamentis ideo, ut illorum fidem tuo nomine facias. Hanc sententiam mox variat, *Nullius.... confugit*, etc. E.

— *Iracundia.* Ut Judæi olim ad *Korban*, ut Christiani proh pudor! ad *pias caussas* sæpe confugiunt, ne habeat a se possessa heres naturalis, cui iniquissima de caussa irati sunt. G. — *Iracundia* puta liberti, qui patrono offensus, et ut illum jure successionis privaret, principem scribebat. Ed.

4. *Et ipse donasti.* J. A. Ernestius, voce repetita: *multa et ipse donasti.* S. — *Donavit pater tuus multa, et ipse donasti.* Verbum *multa* repetendum videtur: *donavit p. t. multa; multa et ipse donasti.* Ern.

— *Cesserit parum gratus.* Ille enim obtentus rescindendorum testamentorum. Vid. quos laudamus ad s. 1. G.

— *Clariorem ingratus.* Multa Seneca in fine librorum de beneficiis. Ultimum illud, « Non est magni animi dare et perdere: hoc est magni animi, perdere et dare. » G.

5. *Munera.... hamos.* Vid. Epist. IX, 30, 2. G. — J. A. Ernestius: *inditos cibis hamos.* S. — *Cæsarum munera illitos cibis hamos... arbitrabantur.* Miror nemini vitium hujus scripturæ animadversum. Hami non illinuntur cibis, esca, sed induntur. Scribe: *inditos* cibis hamos. Ex *inditos* factum *inlitos*. Sic Curtius X,

vatis facultatibus velut hausta et implicata, retro secum, quidquid attigerant, referrent.

XLIV. Quam utile est, ad usum secundorum per adversa venisse! Vixisti nobiscum, periclitatus es, timuisti, quæ tunc erat innocentium vita. Scis et expertus es, quantopere detestentur malos principes etiam, qui malos faciunt. Meministi, quæ optare nobiscum, quæ sis queri
2 solitus. Nam privato judicio principem geris, meliorem immo te præstas, quam tibi alium precabare. Itaque sic imbuti sumus, ut, quibus erat summa votorum melior pessimo princeps, jam non possimus nisi optimum ferre.
3 Nemo est ergo tam tui, tam ignarus sui, ut locum istum post te concupiscat. Facilius est, ut esse aliquis successor
4 tuus possit, quam ut velit. Quis enim curæ tuæ molem sponte subeat? quis comparari tibi non reformidet? Expertus et ipse es, quam sit onerosum succedere bono

10, *inditum potioni venenum*. Apud Horatium hami dicuntur *occulti* et *operti*, hoc est, inditi escæ. Ern.— *Velut hausta et implicata*. Duo participia respondent nominibus præcedentibus. *Munera* comparata sunt *hamis*, itaque *velut hauriuntur*, id est, devorantur; *laqueis*, itaque *implicantur*, *privatis facultatibus*. Primo illud *hausta* in *aucta* corruptum fuit, quod traxit deinde alterum *implicata*, ut *multiplicata* effingerent inde homines. Hic velut fons multiplicis circa hunc locum varietatis, prout alterutrum vel utrumque ex hoc gemino pari verborum adsumptum est. G.

XLIV. 2. *Privato*. Defendit J. A. Ernestius. Malim tamen *privati*. Solius Trajani privati judicium respici videtur: nam sequitur, *quam tibi alium precabare*. S.

— *Privato judicio principem geris*. Id est, judicio privati, quod privatus tenebas, privati tenent. Sic cap. 43, *facultates privatæ* pro *facult. privatorum*. Ern.

4. *Adoptanti*. Nervæ adoptanti te hanc excusationem afferebas, nimis difficile esse tam bono principi, quam esset Nerva, succedere. *Adoptanti* diserte præ se ferunt codices MSS. plures. Malit etiam *eam* ex conjectura inserere Schwarzius h. m. *et eam afferebas excusationem adoptanti*: quod ad lucem sententiæ facit sine dubio. Vulgo legitur, *et afferebas excusationem adoptati*. Sed quæ sit adoptati excusatio, non intelligo: potest enim deprecari. Nisi forte quod melior illius caussa est, quam si quis sponte, vel vi adeo, se ingessit. Arntzenius *adoptati* explicat *propter adoptionem*, deficiente parte suscipere coactus es onus imperii. Sed non intelligitur tamen, quid hoc faciat ad antecessorem bonum? Itaque *adoptanti* magis semper placet. G.

principi, et afferebas excusationem adoptanti. An prona 5
parvaque sunt ad æmulandum, quod nemo incolumitatem
turpitudine rependit? Salva est omnibus vita, et dignitas
vitæ: nec jam consideratus ac sapiens, qui ætatem in
tenebris agit. Eadem quippe sub principe virtutibus præ- 6
mia, quæ in libertate: nec bene facto tantum ex con-
scientia merces: amas constantiam civium, rectosque ac
vividos animos non, ut alii, contundis ac deprimis, sed
foves et attollis. Prodest bonos esse, quum sit satis abun- 7
deque, si non nocet: his honores, his sacerdotia, his
provincias offers: hi amicitia tua, hi judicio florent.
Acuuntur isto integritatis et industriæ pretio similes, dissi-
miles alliciuntur: nam præmia bonorum malorumque bo-
nos ac malos faciunt. Pauci adeo ingenio valent, ut non 8
turpe honestumque, prout bene ac secus cessit, expetant
fugiantve; cæteri, ubi laboris inertiæ, vigilantiæ somno,
frugalitatis luxuriæ merces datur, eadem ista, quibus alios

5. *Incolumitatem rependit.* Turpe aliquid committere, v. c. uxore cedere, adulari, delator esse, cogitur, ne salutem et incolumitatem Imperator eripiat. G.

6. *Rectosque.* Wassii *erectos* probat J. A. Ernestius. S.

— *Rectosque ac vividos animos non contundis ac deprimis, sed foves et attollis.* Wassius ad Sall. Catil. VII, corrigit *erectos*: idque verissimum puto, propter verbum *deprimis*, et contrarium *attollis*, etiam *constantiam*, quæ non conveniunt *rectis*. Male Schwarzius rejicit istam correctionem, vulgatumque male interpretatur, nec bene cum cæteris verbis conciliat. Ern.

7. *Acuuntur isto.* Quantivis pretii emendatio, ingenio Lipsiano debita, quam recipi dignam judicavit etiam Schwarzius, editum adhuc: *Acuuntur isti integritatis et industriæ pretio: similes et dissimiles alliciuntur.* Eadem probavit Perizonius. Mavult tamen Arntzenius βαλανηφαγεῖν. G.

8. *Adeo ingenio valent;* eas mentis vires habent. Nove dictum J. A. Ernestio videtur. Non puto. S. — *Ingenio valent.* Id est, sapientia, nove dictum. Mox in bene *ac* secus *cessit*, Schwarzius male rejicit Bentleii correctionem, *aut* pro *ac*; quia est etiam: *turpe honestumque.* Nam judicium pravum illud in utroque genere fit; unde *que* necessarium: at in hoc *aut* est necessarium, quia de singulis rebus intelligitur; unde et post est *expetant fugiantve*, non *fugiantque.* Atque etiam secundum ἀκρίβειαν latinitatis esse debebat *cesserit.* Ern. — *Bene ac secus.* Bentleius ad Horat. Serm. II, 1, 31. *b. aut s.* legi vult. G. — Vid. J. A. Ernestius,

artibus assequutos vident, consectantur: qualesque sunt illi, tales esse et videri volunt; et dum volunt, fiunt.

XLV. Et priores quidem principes, excepto patre tuo, præterea uno aut altero (et nimis dixi), vitiis potius civium, quam virtutibus lætabantur: primum, quod in alio sua quemque natura delectat; deinde, quod patientiores servitutis arbitrabantur, quos non deceret esse nisi servos.
2 Horum in sinum omnia congerebant: bonos autem otio aut situ abstrusos, et quasi sepultos, non nisi delationibus
3 et periculis in lucem ac diem proferebant. Tu amicos ex optimis legis, et hercule æquum est, esse eos carissimos bono principi, qui invisi malo fuerint. Scis, ut sunt diversa natura dominatio et principatus, ita non aliis esse principem gratiorem, quam qui maxime dominum gra-
4 ventur. Hos ergo provehis, et ostentas quasi specimen et exemplar, quæ tibi secta vitæ, quod hominum genus placeat: et ideo non censuram adhuc, non præfecturam

cui *cesserit* corrigenti non assentior. Sæpissime autem particulæ *ac* et *aut* confusæ. Videatur Drakenb. ad Liv. XXI, 53, 3. S. — *Dum volunt, fiunt.* Nimirum verum est, quod dicebat apud Xenoph. Memor. I, 7, Socrates: Οὐκ ἔστι καλλίων ὁδὸς ἐπ' εὐδοξίαν, ἢ δι' ἧς ἄν τις ἀγαθὸς τοῦτο γένοιτο, ὃ καὶ δοκεῖν βούλοιτο. Deinde illud, quod eidem tribuit Cic. de Orat. I, 47: « Quibus persuasum esset, ut nihil se malint esse quam bonos viros, iis facilem reliquam esse doctrinam. » Hic est naturalis quoque precum circa virtutem parandam effectus, quem si quis alius, præclare intellexisse videtur ille noster Arndius. G.

XLV. 1. *Uno aut altero.* Omnes boni principes in annulo proscribi possunt. Ed. — *Deceret esse.... servos.* Hi sunt illi *servi natura*, qui pœnis atque metu reguntur, etc. G.

2. *Aut situ.* Malim *ac situ.* Vid. J. A. Ernestius. S. — *Otio aut situ. Aut* vel copulative dicitur, vel in *ac* mutandum: non sunt enim contraria et disjuncta, sed eadem et saltem vicina: in otio diuturno situs ducitur. Ern.

3. *Diversa natura.* Tiberii dictum ea mente: dominum se servorum, imperatorem militum esse, principem cæterorum. Ed.

4. *Non præfecturam morum.* A Censura, cujus hæc alioqui periphrasis est, diversam, qualis Pompeio primum delata videtur viris doctis, quum Tac. Ann. III, 28, *corrigendis moribus delectus* dicatur. Deinde Julius Cæsar apud Sueton. LXXVI, inter « reliquos honores nimios, ut continuum consulatum, perpetuam dictaturam, » *etiam* « præ-

morum recepisti, quia tibi beneficiis potius, quam remediis ingenia nostra experiri placet: et alioquin nescio, an plus moribus conferat princeps, qui bonos esse patitur, quam qui cogit. Flexibiles quamcunque in partem ducimur 5
a principe, atque, ut ita dicam, sequaces sumus: huic enim cari, huic probati esse cupimus; quod frustra speraverint dissimiles; eoque obsequii continuatione pervenimus, ut prope omnes homines unius moribus vivamus. Porro, non tam sinistre constitutum est, ut, qui malum principem possumus, bonum non possimus imitari. Perge 6
modo, Cæsar, et vim effectumque censuræ, tuum propositum, tui actus obtinebunt: nam vita principis censura est, eaque perpetua: ad hanc dirigimur, ad hanc convertimur: nec tam imperio nobis opus est, quam exemplo. Quippe infidelis recti magister est metus. Melius homines

fecturam morum recepit. » Eodem teste cap. 28, Augustus *morum legumque regimen perpetuum recepit, sine censuræ honore.* De hac pariter et censura proprie dicta Imperatorum vid. Ez. Spanh. X, 10, p. 472. sqq. G.

— *Quam qui cogit.* Quum enim omne virtutis decus et nobilitas in eo insit, quod libera est, quod cogi non potest: illud ei adimunt principes, et quasi castrant, qui perficere imperio volunt, ut homines boni sint. Simulationem forte effecerint ea via, virtuti plus fere nocent. G.

5. *Dissimiles.* Cives intellige, *dissimiles* principi, sive bono sive malo, frustra speraverint ei probari. Simile enim simili gaudet. G. — Simplicius tamen fuerit *dissimiles* Trajano intelligere, hoc sensu: *quod*, quem Trajani amorem, *frustra speraverint* cives ei dissimiles. E. — Sic et Gierigius. Bene, si Plinius de uno Trajano loquitur. Sed mihi sententia videtur generalis: probo igitur rationem Gesneri. S.

— *Omnes homines.* Gravat orationem additum *homines*. Qui reputaverit, quot locis *omnes* et *homines* librariorum negligentia confusa sint (vid. Drakenb. ad Liv. III, 54, 6; Schwarz. Suppl. ad Plin. Paneg. p. 601. b), ei non improbabile videbitur, διττογραφίαν hic textum occupasse. S.

— *Ut prope omnes homines unius moribus vivamus. Homines* redundat. Videtur explendæ et rotundandæ orationis caussa additum: *prope homines... unius moribus vivamus.* Er.

6. *Vita principis.* Huc, ut solet, respexisse videtur Claudian. IV, Consulat. Honor. 299: « Componitur orbis Regis ad exemplum, nec sic inflectere sensus Humanos edicta valent, ut *vita regentis.* Gierig.

exemplis docentur, quæ in primis hoc in se boni habent, quod approbant, quæ præcipiunt, fieri posse.

XLVI. Et quis terror valuisset efficere, quod reverentia tui effecit? obtinuit aliquis, ut spectaculum pantomimorum populus romanus tolli pateretur; sed non obtinuit, ut
2 vellet. Rogatus es tu, quod cogebat alius, cœpitque esse beneficium, quod necessitas fuerat: neque enim a te minore concentu, ut tolleres pantomimos, quam a patre tuo,
3 ut restitueret, exactum est. Utrumque recte: nam et restitui oportebat, quos sustulerat malus princeps; et tolli restitutos: in his enim, quæ a malis bene fiunt, hic tenendus modus, ut appareat, auctorem displicuisse, non
4 factum. Idem ergo populus ille aliquando scenici imperatoris spectator et applausor, nunc in pantomimis quoque aversatur et damnat effeminatas artes, et indecora sæculo
5 studia. Ex quo manifestum est, principum disciplinam capere etiam vulgus: quum rem, si ab uno fiat, severis-

— *Quæ præcipiunt.* Elegans est conjectura, et Heumanno digna, quum monuit cl. Schwarzium, legendum *esse præcipiuntur*: et quam facile interceptæ duæ literulæ sunt? Necessariam tamen non puto. Nam ipsa quoque exempla *præcipiunt*, docent, commonstrant, quid fieri debeat non minus, quam quid possit. G.

XLVI. 1. *Spectaculum pantomimorum.* v. g. a Nerone *pantomimorum factiones cum ipsis simul relegatæ* Sueton. XVI. Et Domitianus ibid. VII, *interdixit histrionibus scenam.* G. — *Pantomimorum.* Qui gestu, et saltatione motuque corporis, omnia exprimunt et imitantur, unde græcum nomen. Latini *Histriones*, et *saltatores*, et *gesticulatores* reddunt. Ed.

3. *Utrumque recte*, etc. Male hæc judicat Plinius, dum utrumque et Nervam et Trajanum laudare vult. Sæpe jam alias laudandi propositum veritatem sustulit. E.

— *Auctorem displicuisse.* Ut Lacedæmonii qui bonam sententiam ab improbo homine in senatu dictam, jusserunt a bono iterum dici, eique inscribi. Ed.

4. *Scenici imperatoris.* Neronis. Vid. Sueton. cap. 20. sqq. G. — *Applausor.* Dubiæ vox auctoritatis, quum nec alibi lecta sit, neque hoc loco codices nihil varient. Alii enim *plausor*, quod Gierigius adscivit. S.

5. *Disciplinam....vulgus.* Etiam in vulgo et infimis hominibus hanc mentis et judicii vim esse, ut vel principis instituta et mores approbare et imitari possint. E.

simam, fecerint omnes. Macte hac gravitatis gloria, Cæsar, qua consequutus es, ut, quod antea vis et imperium, nunc mores vocarentur. Castigaverunt vitia sua ipsi, qui 6
castigari merebantur; iidemque emendatores, qui emendandi fuerint: itaque nemo de severitate tua queritur, et liberum est queri. Sed quum ita comparatum sit, ut de 7
nullo minus principe querantur homines, quam de quo maxime licet; tuo in sæculo nihil est, quo non omne hominum genus lætetur et gaudeat. Boni provehuntur; 8
mali, qui tranquillissimus status civitatis, nec timent, nec timentur. Mederis erroribus, sed implorantibus: omnibusque, quos bonos facis, hanc adstruis laudem, ne coegisse videaris.

XLVII. Quid vitam? quid mores juventutis? quam principaliter formas! quem honorem dicendi magistris,

7. *Tuo in sæculo*. Nullæ jam audiuntur querelæ: primo quia queri licet; ob id ipsum enim non queruntur homines: deinde quia tuo sæculo nihil est, quo non potius, etiam si quibus queri lubeat, gaudeant. *Tuo in sæculo* in bonis libris esse ostendit Schwarzius, pro eo quod vulgo editur, *tamen in sæculo*, vel, quod alii præferunt, *tum in sæculo*. G.

8. *Sed implorantibus*. Duriuscula loquendi ratio. Neque enim ipsi *errores* implorant, sed *errantes*. Itaque vehementer placet ingenium cl. Schwarzii, qui conjicit, *implorantium*. G. — Nihil opus est hac conjectura. Sit dura ratio loquendi; obviæ in Plinio similes sunt. Attulit Gierigius ex cap. III, 1, *acclamationes fingunt;* ex cap. XLIII, 6, *gratiarum actiones meminerunt;* ex cap. XII, *transportat tergo bella;* ex cap. XLI, 4, *silent et quiescunt adulationes*. E.

XLVII. 1. *Quid vitam? quid*, etc. Interpunge cum aliis: *Quid? vitam, quid? mores juventutis quam principaliter formas!* S. — *Dicendi magistris*. Aur. Victor Epit. XIII, 8. *Eruditissimos, quamvis ipse parcæ esset scientiæ, moderateque eloquens, diligebat*. Xiphil. ex Dione L. 68. p. 772. C. Παιδείας ἀκριβοῦς, ὅση ἐν λόγοις, οὐ μετέσχε· τό γε μὴν ἔργον αὐτῆς καὶ ἠπίστατο, καὶ ἐποίει. Τὸ ἔργον αὐτῆς, non significat moralem philosophiam, quam a Plutarcho didicerit, quod vult hic Lipsius; sed res ipsas, quas docet philosophia. Recte sentiebat, loquebatur, vivebat Trajanus, sine literis. Nescio, an aliquis adhibuerit hunc Dionis locum ad illustrandum τὸ ἔργον τοῦ νόμου Rom. II, 15: apprime huc convenire τὸ ἔργον τῆς παιδείας, pulchre nosse mihi videor. Optimus ipse interpres noster, *Præstas*, ait, *quæcunque præcipiunt*. Cæterum hic respici etiam ad philosophos Urbe a Domitiano pulsos, apparet, de qua

quam dignationem sapientiæ doctoribus habes! ut sub te spiritum et sanguinem et patriam receperunt studia! quæ priorum temporum immanitas exsiliis puniebat, quum sibi vitiorum omnium conscius princeps inimicas vitiis artes non odio magis, quam reverentia, relegaret.
2 At tu easdem artes in complexu, oculis, auribus habes. præstas enim, quæcunque præcipiunt, tantumque eas
3 diligis, quantum ab illis probaris. An quisquam studia humanitatis professus, non quum omnia tua, tum vel in primis laudibus ferat admissionum tuarum facilitatem?
4 Magno quidem animo parens tuus hanc ante vos principes arcem PUBLICARUM ÆDIUM nomine inscripserat; frustra tamen, nisi adoptasset, qui habitare, ut in pu-
5 blicis, posset. Quam bene cum titulo isto moribus tuis convenit! quamque omnia sic facis, tanquam non alius inscripserit! quod enim forum, quæ templa tam reserata? non Capitolium, ipsaque illa adoptionis tuæ sedes magis publica, magis omnium. Nullæ obices, nulli

re Sueton. X. Itaque quum exsularent ante, sub Trajano *patriam receperunt studia*. G. — *Dignationem*. Reposuit hoc nomen ex libris pluribus cl. Schwarzius pro vulgato *dignitatem*. Conf. LXXVII, 5. G.

2. *In complexu...habes*. Hæc ex oppositis explicanda. Priores imperatores artes *exsiliis puniebant, relegabant*. Tu eas *in complexu habes*, foves et colis propinquas; *in oculis*, legens, spectans cum delectatione opera artis et literarum; *in auribus*, audiens cum voluptate recitantes, scriptores, et poetas. Conf. Aurel. Vict. XIII, 8; Juvenal. Sat. VII, 162; Xiphil. e Dione LXVIII, p. 772, ubi memoratur Trajanus poetas muneribus affecisse. E.

3. *Admissionum tuarum*. His præerant in aula, qui inde *Admissionales* vel *ab admissionibus* dicti, de quibus post Lips. ad Tac. A. VI, 9, Guther. de off. Dom. Aug. III, 11, vid. mox. ad § VI. G.

4. *Arcem Publicarum*. Ante fuit *arx*, id est, locus munitus, tyrannidis propugnaculum: jam sunt ÆDES PUBLICÆ non modo eo sensu, de quo argute hic Secundus, sed veteri instituto Augusti, in quibus habitaret *Pontifex Maximus*, quem *in publico habitare* oporteret. Probat e Dione Lipsius, qui v. g. L. LIV, p. 541, A. de Augusto, οὔτ' οἰκίαν τινὰ δημοσίαν ἔλαβεν, ἀλλὰ μέρος τὶ τῆς ἑαυτοῦ, ὅτι τὸν Ἀρχιερέα ἐν κοινῷ πάντως οἰκεῖν ἐχρῆν, ἐδήμωσε. G.

5. *Ipsaque illa...sedes*. Templum Jovis Capitolini, pars Capitolii. Itaque perperam Gierigiana, nescio quo auctore: *ipsa illa...sedes*. S.

contumeliarum gradus: superatisque jam mille liminibus,
ultra semper aliqua dura et obstantia. Magna ante te, 6
magna post te, juxta tamen maxima quies: tantum ubique
silentium, tam altus pudor, ut ad parvos penates et larem
angustum ex domo principis, modestiæ et tranquillitatis
exempla referantur.

XLVIII. Ipse autem ut excipis omnes! ut exspectas! ut
magnam partem dierum inter tot imperii curas quasi per
otium transigis! Itaque non ut alias attoniti, nec ut
periculum capitis adituri tarditate, sed securi et hilares,
quum commodum est, convenimus. Et admittente prin- 2
cipe, interdum est aliquid, quod nos domi quasi magis
necessarium teneat: excusati semper tibi, nec unquam
excusandi sumus: scis enim sibi quemque præstare, quod
te videat, quod te frequentet: ac tanto liberalius ac
diutius voluptatis hujus copiam præbes. Nec salutationes 3
tuas fuga et vastitas sequitur: remoramur, resistimus, ut
in communi domo, quam nuper illa immanissima bellua
plurimo terrore munierat, quum velut quodam specu
inclusa, nunc propinquorum sanguinem lamberet, nunc
se ad clarissimorum civium strages cædesque proferret.
Obversabantur foribus horror et minæ, et par metus 4

— *Contumeliarum gradus.* De admissionibus loquitur. Sen. de Benef. VI, 33. « Non sunt isti amici.... qui in primas et secundas admissiones digeruntur.... Est proprium superbiæ, magno æstimare introitum ac tactum sui liminis: pro honore dare, ut ostio suo propius assideas, ut gradum prior intra domum ponas, in qua deinceps multa sunt ostia, quæ receptos quoque excludunt. » Moderatius et verius ista, quam *mille limina*, de quibus statim Noster. G.

6. *Ut ad parvos*, etc. Id est, ut principis domus parvis penatibus larique angusto exemplum sit modestiæ et tranquillitatis. S.

XLVIII, 1. *Tarditate.* Per tarditatem, crimine tarditatis. Vid. J. A. Ernestium. S. — *Ut periculum capitis adituri tarditate.* Recte tuetur *tarditate* Schwarzius, id est, per tarditatem, sed non satis e contextu. Respicit verbum *est*, quæ sequuntur, *quum commodum est*, item inprimis mox: *interdum est aliquid, quod nos domi teneat*, scil. ut tardius veniamus. Ern.

2. *Sibi.... præstare.* Non tam tibi

admissis et exclusis. Ad hæc ipse occursu quoque visuque terribilis: superbia in fronte, ira in oculis, femineus pallor in corpore, in ore impudentia multo rubore suf-
5 fusa. Non adire quisquam, non alloqui audebat, tenebras semper secretumque captantem, nec unquam ex solitudine sua prodeuntem, nisi ut solitudinem faceret.

XLIX. Ille tamen, quibus sibi parietibus et muris salutem suam tueri videbatur, dolum secum et insidias, et ultorem scelerum deum inclusit: dimovit perfregitque custodias Pœna, angustosque per aditus et obstructos, non secus ac per apertas fores et invitantia limina irrupit; longeque tunc illi divinitas sua, longe arcana illa cubilia sævique secessus, in quos timore, et superbia, et odio
2 hominum agebatur. Quanto nunc tutior, quanto securior eadem domus, postquam non crudelitatis, sed amoris excubiis, non altitudine et claustris, sed civium celebritate
3 defenditur! Ecquid ergo discimus experimento, fidissimam esse custodiam principis ipsius innocentiam? hæc arx inaccessa, hoc inexpugnabile munimentum, muni-

habere honorem, quam sibi præstare voluptatem. Vid. LVIII, 1. LXVIII, 5. G.

4. *Impudentia....rubore suffusa.* *Vultum modestum ruborisque plenum* ei tribuit Sueton. XVIII. Nempe ille rubor modestiæ speciem habebat: erat itaque in Domitiano impudentia, quæ pudoris quasi vestem induerat. G.

XLIX. 1. *Pœna.* Hic persona est, ut Cic. in Pisone XXXVII: *o Pœna, o Furia sociorum!* Sic Græci Ποινὰς vocant. G. — *Divinitas sua.* Quum *Dominum Deumque* Romanorum percuteret Stephanus. Sumpserunt formulam reliqui a Virg. Æn. XII, 52: *Longe illi Dea mater erit:* quod pulchre huc convenit, quum teste Philostrato VIII, 35, extr. jacens invocarit καὶ τὴν Ἄρτεμιν ἀρωγόν, quam matrem ferebat. G. — Ergo sensus est: nihil ei divinitas sua, nihil ei secessus illi et insidiæ proderant. E.

2. *Postquam non. Ejus*, quod inter hæc duo verba inserunt, Gudiani apud Schwarzium codicis auctoritate omisi. Sed quum inserendi causa nulla fuerit, magna omittendi; placet fere magis Lipsii conjectura *herus*. Nempe *erus* aliquis scripserat, quod non intellectum sibi mutavit in *ejus*. G. — *Altitudine.* Nescio unde ea venerit: *solitudine* omnes. G.

— Gierigius *solitudine*, quod etiam oppositum, *civium celebritas*, tuetur. Probabatur item Ernestio. S.

3. *Ecquid....innocentiam?* Proba

mento non egere. Frustra se terrore succinxerit, qui septus caritate non fuerit: armis enim arma irritantur.
Num autem serias tantum partes dierum in oculis nostris 4
cœtuque consumis? num remissionibus tuis eadem frequentia, eademque illa socialitas interest? non tibi sem- 5
per in medio cibus, semperque mensa communis? non ex convictu nostro mutua voluptas? non provocas reddisque sermones? non ipsum tempus epularum tuarum,
quum frugalitas contrahat, extendit humanitas? non 6
enim ante medium diem distentus solitaria cœna spectator adnotatorque convivis tuis immines: nec jejunis et inanibus plenus ipse et ructans, non tam apponis, quam objicis cibos, quos dedigneris attingere, ægreque perpessus superbam illam convictus simulationem, rursus te ad clandestinam ganeam occultumque luxum refers.
Ergo non aurum, nec argentum, nec exquisita ingenia 7
cœnarum, sed suavitatem tuam jucunditatemque mira-

Gesneri interpunctio. *Ecquid* id. q. num; vid. Drakenb. ad Liv. XXVII, 10, 2. S.

4. *Serias....partes dierum*. Seriis negotiis destinatæ. Opponuntur *remissiones*. E. — Sex primæ diei horæ. Epigr. adesp. CCXLII. Ἓξ ὧραι μόχθοις ἱκανώταται· αἱ δὲ μετ' αὐτὰς Γράμμασι δεικνύμεναι ΖΗΘΙ λέγουσι βροτοῖς. ad q. l. vid. Jacobs., loci Pliniani haud immemor. S. — *Num remissionibus*. Arntzenius *non*. Contra Ald. omnia quæ sequuntur membra a *num* incipit, quem sequitur Gruterus, excepto ultimo *Non enim:* ubi Aldus adhuc *num*. G. — Add. Gesneri ad J. A. Ernestium epistola ad LVI, 2. *Non* placebat et J. A. Ernestio, eratque editurus alter Ernestius. Recepit Gierigius. Laudo. S. — *Num remissionibus tuis eadem frequentia*. Dudum correxeram *non*. Idem vidi repositum e MSS. a cl. Schwarzio. Sic est etiam in veterrima editione German. s. l. et a. Ern.

5. *In medio cibus*. Nunquam solus epularis, sed semper convivas adhibes. E.

6. *Ante medium diem*. Suet. Domit. XXI: « ac lavabat de die prandebatque ad satietatem: ut non temere super cœnam, præter Matianum malum, et modicam in ampulla potiunculam, sumeret. » G. — *Adnotator*. Quid dicant, edant, bibant, innuant. Ed. — *Et ructans*. Sic conj. Schwarzius et olim Livin. Casaub. Perizon. Vulg. *eructans*, quod defendit Arntzenius. G.—Cæterum bene monuit Gierigius ad hunc locum Plinium non satis urbane Trajanum cum *ructante* et *distento cibis* Domitiano comparare; nisi forte hoc sit urbane laudare, si alteri dicas: tu non es porcus! E. — Verissime, si rem ex nostris moribus æstimes: secus, si ex Romanis.

7. *Ingenia cœnarum*. Ingeniosas

mur: quibus nulla satietas adest, quando sincera omnia,
8 et vera, et ornata gravitate. Neque enim aut peregrinæ superstitionis mysteria, aut obscena petulantia, mensis principis oberrat: sed benigna invitatio, et liberales joci, et studiorum honor. Inde tibi parcus et brevis somnus, nullumque amore nostri angustius tempus, quam quod sine nobis agis.

L. Sed quum rebus tuis ut participes perfruamur, quæ habemus ipsi, quam propria, quam nostra sunt! non enim exturbatis prioribus dominis, omne stagnum, omnem lacum, omnem etiam saltum, immensa possessione circumvenis: nec unius oculis flumina, fontes,
2 maria deserviunt. Est, quod Cæsar non suum videat; tandemque imperium principis, quam patrimonium, majus est: multa enim ex patrimonio refert in imperium, quæ priores principes occupabant, non ut ipsi
3 fruerentur, sed ne quis alius. Ergo in vestigia sedesque

et arte paratas cœnas, ut XXV, 5: *Ingenium munificentiæ*. G.

8. *Mysteria*. Qualia Deæ Phrygiæ et Bellonæ sacerdotum Gallorum describuntur ab Apuleio libro octavo et noni principio. Nam talia malim intelligere, quam putare, hic forte pungi Christianorum Agapas. *Obscena petulantia* oberrabat in cœnis Tiberii, in quibus *nudæ puellæ ministrabant*, Sueton. XLII. G. — *Invitatio*. Ad loquendum, et edendum, bibendum præsertim; in quo solo intemperantiam aliquam Trajani commemorant historici, sed eamdem nemini noxiam. G.

— *Brevis somnus*. Ex homerico præcepto: Οὐ χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα. Dedecus est totam rectorem stertere noctem. Ed.

L. 1. *Circumvenis*. Occupas, vindicas tibi possessionem. Verbum *circumvenire* videtur delegisse, ut exprimeret rapacitatem illam, quæ partibus non contenta, totas possessiones, quam late patent, occupat. E.

2. *Imperium... majus*. Hæc ita intelligo: Trajano majus et gravius est, imperatorem esse, qui imperii sui viribus cives adjuvet, quam ipsum divitem, et patrimonium habentem, quo solus frueretur, nihil inde civibus impertiens. Nempe in *imperio* est notio patris patriæ, qui non sibi, sed civibus vivit et imperat: in *patrimonio* notio privati, qui suas res auget, nihil aliorum curans. Vellem igitur, in aliquo libro legeretur *Principi*, quod illum sensum adjuvat. E. — Ernestii interpretationem an multi probaturi sint, vehementer dubito. Mihi, ut Gierigio, unice placet ratio Lipsii, *imperium* intelligentis de terris, quæ faciebant imperium Romanum. S.

— *Occupabant*. J. A. Ernestius

nobilium immigrant pares domini, nec jam clarissimorum virorum receptacula habitatore servo teruntur
aut fœda vastitate procumbunt. Datur intueri pulcherri- 4
mas ædes, deterso situ auctas ac vigentes. Magnum hoc tuum non erga homines modo, sed erga tecta ipsa meritum, sistere ruinas, solitudinem pellere, ingentia opera eodem quo exstructa sunt animo ab interitu vindicare. Muta quidem illa et anima carentia; sentire tamen et lætari videntur, quod niteant, quod frequententur, quod
aliquando cœperint esse domini scientis. Circumfertur sub 5

suspicatur *occuparant*. Imperfectum autem melius respondet præcedenti *refert*. S.

4. *Domini scientis*. Ejus domini, qui propter mediocrem numerum possessionum suarum, hæc etiam sua esse non ignoret, ac proinde curet, sarta tecta servet, etc., qui porro sciat, quantum amœnitatis, salis, commoditatis habeant, eoque iis fruatur: quæ contra omnia se habebant, quum omnia possidere vellent Imperatores superiores, quos consequens erat neque scire, quid haberent, neque tueri, neque frui. Hanc lectionem docuit Gron. Observatt. IV, 16. p. 256; et firmat Schwarzius. Alii *domini non servientis*; al. *donum scientis*, quod plane iisdem lineis constat. Maluit hic contra consensum antiquissimorum librorum Arntzenius ponere illud frigidum *domini non servientis*. G. — Hoc ipsum tamen in textum revocavit Gierigius, acute docens, hanc omnem periodum respondere superioribus. Antea illæ ædes *situ* squalebant et *procumbebant*; Trajanus *detergit situm* et *sistit ruinas*: hinc illæ lætantur, quod *niteant*. Antea in iis erat *vastitas*; Trajanus *pellit solitudinem*: hinc illæ lætantur, quod *frequententur*. Antea *habitatore servo terebantur*; Trajanus eas *ab interitu vindicat eodem animo, quo exstructæ sunt*, hoc est, *immigrare jubet pares dominos*: hinc illæ lætantur, quod *aliquando cœperint esse domini*..... cujus tandem? profecto *non servientis*. Hæc ille. Ego, quamvis Gronovianam illam explicationem duriorem nec satis aptam contextui existimo, non sum tamen ausus vulgarem lectionem deserere. Videtur mihi in *domini scientis* aliquod acumen Plinianum latere, quod vel interpretatione, vel levi lectionis mutatione expediendum sit. Sæpe Plinius, ut verbo acutus esse possit, summam obscuritatem non respuit. Quid? si *dominum scientem* cogitaverit eum dominum, qui scit, se dominum esse. Etiam hunc sensum commendant multa eorum, quæ antea dixerat. Dicit, « priores principes, exturbatis prioribus dominis, omnia occupasse, non ut ipsi fruerentur, sed ne quis alius. » Non ita Trajanus. *Quæ habemus ipsi*, inquit, *quam propria*, *quam nostra sunt!* Jam igitur certo scire possumus, nos nostrarum domuum dominos esse. Cæterum judicent doctiores. E.

nomine Cæsaris tabula ingens rerum venalium; quo sit detestanda avaritia illius, qui tam multa concupiscebat, quum haberet supervacua tam multa. Tunc exitialis erat apud principem, huic laxior domus, illi amœnior villa.
6 Nunc princeps in hæc eadem dominos quærit, ipse inducit: ipsos illos magni aliquando imperatoris hortos, illud nunquam nisi Cæsaris suburbanum, licemur, emimus, implemus. Tanta benignitas principis, tanta securitas temporum est, ut ille nos principalibus rebus existimet dignos, nos non timeamus, quod digni esse videmur.
7 Nec vero emendi tantum civibus tuis copiam præbes, sed amœnissima quæque largiris et donas: ita, inquam, donas, in quæ electus, in quæ adoptatus es: transfers, quod judicio accepisti, ac nihil magis tuum credis, quam quod per amicos habes.

LI. Idem tam parcus in ædificando, quam diligens in

— *Quo sit.* Vid. Gesneri ad J. A. Ernestium epistola. At mihi placet J. Fr. Gronovii et Perizonii conjectura, *quo fit.* S.

6. *Implemus.* Digni illo judicamur, et tales domini, qui *implere* illud possint; ut non dicatur, *Heu domus antiqua*, etc. Vid. ad XV, 4, et cf. quæ jam sequuntur. G. — Mihi tamen potior videtur Lipsii explicatio: *implemus*, scilicet supellectile, servis, etc. Nam arcte cohærent hæc tria: *liceri*, *emere*, *implere*, hoc est, domum licitatione emptam jam inhabitare, et implere iis rebus, quæ ad habitationem pertinent. Dignitas illa, quam Gesnerus tangit, alio pertinet, et a Plinio separatim commemoratur. E.

7. *Ita, inquam.* Placet Lipsii conjectura, *ista, inquam, donas*, etc. G. — *Ita, inquam, donas.* Arridet Gesnero correctio Lipsii: *ista.* Nempe quo referatur *ita*, non est: atque id debebat ostendere Schwarzius, si volebat recte defendere. Sed ego tamen malim *ipsa*, quam *ista.* Ern. —*Judicio.* Scil. amicorum, quorum legata vel dona acceperat. Nempe quæ electus et adoptatus Trajanus habebat, jure et quadam necessitate acceperat; quæ autem *per amicos* habebat, horum *judicio* et voluntate habebat. E. — Sic et Gierigius. Ego malim Schwarzii explicationem amplecti, quam item Gesnerus sequutus videtur. *Judicio*, scil. Nervæ; *per amicos*, nam τὰ τῶν φίλων κοινά. S. —*Per amicos habes.* Quum, quæ amicorum Imperatoris sunt, sint etiam ipsius. Sic *frui per alios* LVIII, 6. G.

LI. 1. *Parcus in ædificando.* Scil. *privatim*: nam paullo post eumdem Trajanum *magnificum in publicum* prædicat. Hac igitur distinctione callide laudat principem, cujus

tuendo : itaque non, ut ante, immanium transvectione saxorum urbis tecta quatiuntur; stant securæ domus, nec jam templa nutantia. Satis est tibi, nimiumque, 2
quum successeris frugalissimo principi; mavis recidere aliquid et amputare ex his, quæ princeps tanquam necessaria reliquit. Præterea pater tuus usibus suis detrahebat, quæ fortuna imperii dederat : tu tuis, quod pater.
At quam magnificus in publicum es! hinc porticus, inde 3
delubra occulta celeritate properantur, ut non consummata, sed tantum commutata videantur : hic immensum latus Circi templorum pulchritudinem provocat, digna populo victore gentium sedes, nec minus ipsa visenda, quam quæ ex illa spectabuntur : visenda autem quum cætera specie, tum quod æquatus plebis ac principis locus.
Siquidem per omne spatium una facies, omnia continua 4

summum ædificandi studium a nemine ignorabatur. Vid. Gesner. ad § 3. E.—Scribendumne, quo magis exsistat oppositio, *in ædificando tibi?* Alibi quoque *tibi* in libris excidit. Conf. Schw. ad LII, 5, LXV, 1. S. —*Transvectione saxorum.* Juven. III. 257. « Nam si procubuit, qui saxa Ligustica portat Axis, et eversum fudit super agmina montem; Quid superest de corporibus? » G.

2. *Mavis recidere.* Bongarsiana et Gronoviana emendatio ex hujus Observationn. IV, 16, probata Cl. Schwarzio. Vulgo *magis rejicere* aliquid. G. — Omnem locum Gierigius ita edidit : « Satis est tibi, nimiumque. Quum successeris frugalissimo principi, magnum recidere aliquid, etc. » E. —*Præterea...pater.* Augent hæc laudem Trajani. Nerva detrahebat usibus suis, quæ magis reipublicæ erant, quam ipsius, certe a republica profecta erant : Trajanus, quæ tanquam hereditatis jure a patre acceperat... *Quod pater.* Al. *quæ pater.* bene. S.

3. *Magnificus in publicum.* Laudant uno ore historici. In multitudinem inscriptionum et titulorum illius jocati posteri *herbam parietariam* eum appellarunt. Vid. Aur. Vict. Epit. XLI, 13; Ammian. Marcell. XXVII, 3. p. 523; Gron. In primis multus est Dio a Xiphilino excerptus p. 776. sq., in ponte Danubii describendo. G.

— *Latus Circi.* Ex lapide Naumachiæ quam Domitianus fabricaverat, per Trajanum Maximus circus adustis utrinque lateribus, exstructus est. Ed. — *Nec minus... ipsa visenda, quam quæ ex illa spectabuntur.* Haud parva illius operis laus, si cogitaveris, quam insane Romani ludos Circenses concupiverint. Hoc autem populi de illis spectaculis, non suum ipsius judicium, alibi in sinu amici proditum, Secundus hic sequi debuit. S.

et paria, nec magis proprius spectandi Cæsaris suggestus, quam propria, quæ spectet. Licebit ergo civibus tuis invicem contueri: dabitur, non cubiculum principis, sed ipsum principem cernere, in publico, in populo sedentem: populo, cui locorum quinque millia adjecisti: auxeras enim numerum ejus congiarii facilitate, majoremque in posterum suscipi liberalitatis tuæ fide jusseras.

LII. Horum unum si præstitisset alius, illi jam dudum radiatum caput, et media inter deos sedes auro staret aut ebore, augustioribusque aris et grandioribus victimis
2 invocaretur. Tu delubra non nisi adoraturus intras, tibi maximus honor excubare pro templis, postibusque prætexi. Sic fit, ut dei summum inter homines fastigium ser-

4. *Spectandi Cæsaris suggestus.* In quo Cæsar spectandus proponeretur. Erat nempe locus cubiculi instar clausus in podio, loco senatorum. Vid. Lips. de amphith. c. XI, ex Sueton. Cæs. LXXVI, et Ner. XII. Hic suggestus, hoc cubiculum intercipiebat proximis ab utraque parte spectatoribus prospectum, ne se invicem contueri possent. Putabam aliquando legendum, *spectanti Cæsari*. G. — Schwarzius Gesnerianæ illi explicationi objicit, cubantem aut sedentem in cubiculo Principem non potuisse spectari. Itaque *spectanti Cæsari* in textum recepit, quem et sequutus est Gierigius. G. — Corrigendum minima mutatione: *spectandi Cæsari*. S.

— *Populo.* Legendum puto *in populo*. Ultima litera vocis præcedentis elisit præpositionem. S. — *Quinque millia.* Minutus nimis numerus Lipsio merito videtur, qui ostendit, quum Julii Cæsaris ætate CCLX millia ceperit, tempore conditæ notitiæ imperii cepisse millia CCCCLXXXV. Nempe corrector aliquis Plinii hic numerum conformare voluit ad numerum *ingenuorum*, cui alimenta data. Sed circus omnis generis multitudinem debebat capere. G.

LII. 1. *Illi jam dudum.* Codices *jam dudum illi;* quem verborum ordinem Gierigius jure prætulit. S. — *Radiatum caput.* Ad solis aut alterius astri effigiem. Videmus in nummis. G.

2. *Excubare pro templis.* Statuæ Trajani, extra cellam templorum positæ, quasi excubitores sunt, honoris Deorum caussa ibi collocati. G. — Non minus exquisite *postibus prætexi* dicuntur, quæ collocantur ante templa vel fores templorum. Sic Senec. Ep. LXXXIX, « nullum flumen, cujus non ripas ædificia nostra prætexant. » E.

— *Ut dei... servent.* Non amplius adducuntur in contemptum dii societate hominum viventium, qua adhuc *sordebant*, uti mox loquitur; sed servant fastigium suum et supremum honorem, quum tu illorum honorem et fastigium tibi non arroges. Nempe verbum *servent* eas mihi habere videbatur auctoritates, pro-

vent, quum deorum ipse non adpetas. Itaque tuam sta- 3
tuam in vestibulo Jovis Optimi Maximi unam alteramve, et hanc æream, cernimus: at paullo ante aditus omnes, omnes gradus, totaque area hinc auro, hinc argento relucebat, seu potius polluebatur, quum incesti principis statuis permixta deorum simulacra sorderent. Ergo istæ 4
quidem æreæ et paucæ manent, manebuntque, quam diu templum ipsum: illæ autem aureæ et innumerabiles strage et ruina publico gaudio litaverunt. Juvabat illidere solo superbissimos vultus, instare ferro, sævire securibus, ut si singulos ictus sanguis dolorque sequeretur. Nemo tam 5
temperans gaudii seræque lætitiæ, quin instar ultionis videretur, cernere laceros artus, truncata membra, postremo truces horrendasque imagines abjectas, excoctasque

ductas a Cl. Schwarzio, quas convellere difficile est. *Adeptus* autem, quod habent libri, in *adpetas* mutare videbatur non immodestum. Sed quum *dei* pro *dii* vix inveniatur; quum *serves* etiam sit in bonis libris; quum *adeptus sis* etiam significare possit *capessieris*: æque fere placet cl. Schwarzii ratio, qui ita legendum existimat. « Sic fit, ut summum inter homines fastigium serves, quum deorum ipse non sis adeptus. » Explicare possis hanc sententiam Horatii verbis, Od. III, 6, 5. *Dis te minorem quod geris, imperas*. G. — Ernestius editurus erat: *ut summum inter homines fastigium serves*, expunctaque nota Gesneri, appositurus hanc: « Sic cum Schwarzio et Gierigio reponere non dubitavi. Gesnerus ediderat: Sic fit, ut dei summum inter homines fastigium servent, quum deorum ipse non appetas. Et ipse Gesnerus sibi hæc placere fatebatur. » De forma *dei* vid. ad ep. VII 8, 5. S. — Athenienses, inter monosticha quæ adventanti P mpeio gratabundi scripserant: ἐφ' ὅσον ὢν ἄνθρωπος οἶδας, ἐπὶ τοσοῦτον εἶ θεός. Id est: quatenus te censes hominem, eatenus nobis es deus. Ed.

4. *Strage et ruina*. Quum senatus *clypeos* ejus *et imagines coram*, in curia, « detrahi et ibidem solo adfligi juberet: novissime eradendos ubique titulos, abolendamque omnem memoriam decerneret ». Suet. XXIII, ubi notant viri docti hodieque exstare marmora, in quibus erasum Domitiani nomen, v. g. Grut. XII, 2, LXVIII, 1. De statuis conflatis e Dione Xiphilinus in principio Nervæ, συνεχωνεύθησαν, καὶ ἐξ αὐτῶν μεγάλα χρήματα συνελέγη. De nomine eraso addenda Macrobii Satira, I, 12, extr. — Cæterum exquisita et apta huic omni loco metaphora *statuæ ruina publico gaudio litaverunt*, hoc est, deletæ sunt, omnibus civibus hac strage et ruina gaudentibus. E.

flammis: ut ex illo terrore et minis in usum hominum ac
6 voluptates ignibus mutarentur. Simili reverentia, Cæsar, non apud Genium tuum bonitati tuæ gratias agi, sed apud numen Jovis Optimi Maximi pateris: illi debere, quidquid nos tibi debeamus, illius, quod bene facias,
7 muneris esse, qui te dedit. Ante quidem ingentes hostiarum greges per Capitolinum iter, magna sui parte velut intercepti, devertere via cogebantur; quum sævissimi domini atrocissima effigies tanto victimarum cruore coleretur, quantum ipse humani sanguinis profundebat.

LIII. Omnia, P. C., quæ de aliis principibus a me aut dicuntur, aut dicta sunt, eo pertinent, ut ostendam, quam longa consuetudine corruptos depravatosque mores principatus parens noster reformet et corrigat. Et alioquin nihil non parum grate sine comparatione laudatur.
2 Præterea hoc primum erga optimum Imperatorem piorum civium officium est, insequi dissimiles: neque enim satis amarint bonos principes, qui malos satis non oderint.
3 Adjice, quod Imperatoris nostri non aliud amplius ac diffusius meritum est, quod insectari malos principes tu-
4 tum est. An excidit dolori nostro modo vindicatus Nero?

5. *Terrore et minis*. Quum non tantum admonerent homines vivorum exemplorum s. archetyporum, sed etiam criminibus majestatis occasionem dare possent. G. — Illæ truces horrendæque imagines, quarum superbissimi vultus terrebant, et minabantur, in eas formas mutabantur, quæ hominibus et utiles et jucundæ essent; ut in nummos, vasa. E.

6. *Apud Genium tuum*. Per *Genium Principis* jurare, illi sacrificare solenne. Videatur Torr. ad Sueton. Calig. XXVII, qui quosdam ultimo supplicio affecit, *quod nunquam per Genium suum dejerassent*. G. — *Illi debere*, etc. Al. *illi debere nos, quidquid tibi debeamus;* quod verum. S.

7. *Devertere via*. Ad statuas Domitiani: in quibus nobilis illa equestris, de qua Statius Silv. I, 1, verissimo specimine, quousque processerit tum adulatio. G.

LIII. 1. *Et alioquin*. Ĥ *Et* recte reponitur a clariss. Schwarzio. Sic. XLV, 4, 68, 7, 70, 8 et Ep. II, 9, 1. Si enim absit, plane alius sensus et contrarius exsistit. G. — Sed conf. Add. ad ep. II, 15, 2. S.

— *Parum grate.... laudatur*. Parum placet, parum efficit laudatio sine aliqua comparatione. Hæc enim laudes et illustrat, et auget. E.

4. *Vindicatus Nero*. Quum Domi-

permitteret, credo, famam vitamque ejus carpi, qui mortem ulciscebatur; nec ut in se dicta interpretaretur, quæ de simillimo dicerentur. Quare ego, Cæsar, mune- 5
ribus tuis omnibus comparo, multis antepono, quod licet nobis et in præteritum de malis Imperatoribus quotidie vindicari, et futuros sub exemplo præmonere, nullum locum, nullum esse tempus, quo funestorum principum manes a posterorum exsecrationibus conquiescant. Quo constantius, P. C., et dolores nostros et gaudia pro- 6
feramus: lætemur his, quibus fruimur; ingemiscamus illis, quæ patiebamur: simul utrumque faciendum est sub bono principe. Hoc secreta nostra, hoc sermones, hoc ipsæ gratiarum actiones agant; meminerintque, sic maxime laudari incolumem Imperatorem, si priores secus meriti reprehendantur; nam quum de malo principe posteri tacent, manifestum est, eadem facere præsentem.

LIV. Et quis jam locus miseræ adulationis manebat ignarus, quum laudes Imperatorum ludis etiam et com-

tianus Suetonio teste c. XIV. « Epaphroditum a libellis capitali pœna condemnaverit, quod, post destitutionem, Nero in adipiscenda morte manu ejus adjutus existimabatur. » G.—Ulciscuntur successores prædecessoris mortem *in sui*, ut Tacitus loquitur, *munimentum*. Ed.

5. *Ego, Cæsar*. Importunum *te*, quod editiones adhuc omnes prope fœdavit, moniti a cl. Schwarzio ejicimus. Originem ejus arcessendam cum Lipsio putamus e literis *Tr.* hoc est, *Trajane*. Alterum *omnibus* (legunt enim, *muneribus omnibus tuis omnibus comparo*) omitti Schwarzianus atque Guelferb. libri, ipsaque adeo sententia, jubent. Vulgatam sic interpretabar, *Te in muneribus omnibus tuis principibus omnibus comparo, multis tuis muneribus antepono, quod*, etc. Sed altera lectio haud dubie melior. G.

6. *Incolumem*. Vivum, mox *præsentem*. S.

LIV. 1. *Manebat ignarus*. Sic legimus hanc ῥῆσιν auctoribus, quos laudat Schwarzius, nisi quod *commissionibus* retinendum putamus, ea ratione, quod melius cum ludis junguntur, et quod rarior intellectus illius induxisse videtur aliquem correctorem, ut *comessationibus* substitutum iret. Eidem forte debentur *pocula*, de quibus statim. Utrumque, *comessationibus* et *pocula* acrius, quam solet, tuetur Schwarzius: pro hac lectione facere videtur hoc, quod statim additur *in senatu et in scena, ab histrione et a consule*, nulla conviviorum mentione facta. add. XXIII. 6. G. — *Commissionibus*.

missionibus celebrarentur, saltarentur, atque in omne ludibrium effeminatis vocibus, modis, gestibus, frangerentur? Sed illud indignum, quod eodem tempore in senatu et in scena, ab histrione et a consule laudabantur.
2 Tu procul a tui cultu ludicras artes removisti. Seria ergo te carmina, honorque æternus annalium, non hæc brevis et pudenda prædicatio colit: quin etiam tanto majore consensu in venerationem tui theatra ipsa consurgent,
3 quanto magis de te scenæ silebunt. Sed quid ego istud admiror, quum eos quoque honores, qui tibi a nobis offeruntur, aut delibare parcissime, aut omnino soleas recusare? Nihil ante tam vulgare, tam parvum in senatu agebatur, ut non laudibus principum immorarentur,
4 quibuscunque censendi necessitas accidisset. De ampliando numero gladiatorum, aut de instituendo collegio fabrorum consulebamur: et quasi prolatis imperii finibus nunc ingentes arcus, excessurosque templorum fastigium titu-

Certaminibus poetarum aut rhetorum. Eadem plane ratione Augustus apud Sueton. LXXXIX, « Admonebat Prætores, ne paterentur nomen suum commissionibus obsolefieri. » Vid. ibi Casaub. et add. Ep. VII, 24, 6, ubi etiam ad histriones ipsos et pantomimos refertur. G. — Vid. J. A. Ernestium ad h. l. qui jure tuetur *commissionibus*. S.

— *Ludis etiam et commissionibus*. Vera lectio hæc: sed non arbitror bene intelligi de certaminibus poetarum et oratorum. Immo sunt ipsi ludi, ut sequentia facile ostendunt, in quibus mox etiam sola scena commemoratur. Similiter ap. Cicer. ad Att. XVI, 5. Sueton. Aug. XLIII. Ernest.

2. *Tu procul*. Liber Schwarzii, *Tu pocula a tui cultu., tu ludicras artes:* ut respondeat *comessationibus* vel *comissationibus* potius, quas modo exclusimus. Nempe non puto removisse a sui cultu *pocula* Trajanum, qui non infensus esset *invitationibus*, vid. XLIX, 8: neque Augusto severior, ad quem Horatius Od. IV, 5 extr., *Longas ó utinam*... *dicimus* uvidi, *Quum Sol Oceano subest.* Plinius *Scenam, histrionem, ludicras artes* removet, non epularum hilaritatem. Nolim ego eripi mihi, meisque sodalibus, libertatem inter sobrias, hilares tamen, et vino non carentes, epulas usurpandi nomen Regis, in quo plurima Trajani, et quædam....sed hic nimis angustus locus est. G.

— *Theatra ipsa*. Ut supra Ep. III, 18, 9. *Theatra male musicos canere docuerunt*. G.

4. *Excessuros*..... *titulos*. Titulos adeo longos, quos vix capiant *fasti-*

los, nunc menses etiam, nec hos singulos, nomini Cæsarum dicabamus. Patiebantur illi, et, quasi meruissent,
lætabantur. At nunc quis nostrum, tanquam oblitus ejus, 5
de quo refertur, censendi officium principis honore consumit? Tuæ moderationis laus hæc constantia nostra: tibi obsequimur, quod in curiam, non ad certamen adulationum, sed ad usum munusque justitiæ convenimus, hanc simplicitati tuæ veritatique gratiam relaturi, ut te,
quæ vis, velle, quæ non vis, nolle credamus. Incipimus 6
inde, desinimus ibi, a quo incipi, in quo desini sub alio principe non posset. Nam plerosque ex decretis honoribus et alii non receperunt; nemo ante tantus fuit, ut crederetur noluisse decerni: quod ego titulis omnibus speciosius 7
reor, quando non trabibus aut saxis nomen tuum, sed monumentis æternæ laudis inciditur.

gia (frontispicia aut *frontones* hodie vocant) locus illis destinatus et proprius: exemplo est prima illa in Gruteriano corpore Panthei inscriptio. Quam opus fuerit hac adnotatione, ostendit Arntzenii longa deliratio, qui Perizonii brevem adnotationem ejusdem sententiæ non cepit. G. — *Menses.....nomini Cæsarum.* Quod in *Julio* et *Augusto* successerat, illud impari fortuna tentatum ab aliis. Caligula « in patris memoriam Septembrem Germanicum appellavit » Suet. XV. Nero eodem teste c. LV, « mensem Aprilem Neroneum appellavit. » Domitianus (Suet. XIII) « Septembrem mensem et Octobrem ex appellationibus suis Germanicum Domitianumque transnominavit. » Utitur his nominibus Martialis, IX, « Sed ubi infaustum vocabulum (audis Macrob. Sat. I, 12 extr.) ex omni ære vel saxo placuit eradi, menses quoque usurpatione tyrannicæ adpellationis exuti sunt. » G.

5. *Tuæ moderationis laus.* Quod jam non leves adulatores, sed constantes et graves senatores sumus, ad moderationis tuæ laudem pertinet, qua adulationis id genus respuis. Adhuc ita lectum, *tuæ moderationis hæc laus constantia nostra:* quæ quum sana lectio mihi non videretur, ausus sum ante hos tres annos medicinam nimis, ut nunc videtur, vehementem adhibere. Legebam, *tuæ moderationis hæc laus, an constantiæ nostræ?* quam juvabat, quod *constantiæ nostræ* jam legitur in quibusdam libris. Jam faciliorem longe, et, puto, veram rationem ingressus sum, transpositis modo duabus vocibus monosyllabis; quo quid potest esse blandius? G.

7. *Trabibus aut saxis* etc. Non distinguit, puto, materiam, quasi trabes tantum sint ligneæ; sed *trabes*, hoc est, epistylia tectorum, moles transversas columnis impositas, quæ excipiendis inscriptionibus ac titulis

LV. Ibit in sæcula, fuisse principem, cui florenti et
incolumi, nunquam nisi modici honores, sæpius nulli
2 decernerentur. Et sane, si velimus cum priorum tem-
porum necessitate certare, vincemur : ingeniosior est
enim ad excogitandum simulatio veritate, servitus liber-
3 tate, metus amore. Simul quum jampridem novitas om-
nis adulatione consumpta sit, non alius erga te novus
honor superest, quam si aliquando de te tacere audea-
4 mus. Age, si quando pietas nostra silentium rupit, et
verecundiam tuam vicit, quæ qualiaque decernimus nos,
tu non recusas ! ut appareat, non superbia et fastidio te
5 amplissimos honores repudiare, qui minores non dedigne-
ris. Pulchrius hoc, Cæsar, quam si recusares omnes : nam
recusare omnes, ambitionis ; moderationis est, eligere par-
cissimos. Quo temperamento et nobis et ærario consulis :
nobis quidem, quod omni liberas suspicione ; ærario autem,
quod sumptibus ejus adhibes modum, ut qui exhaustum
6 non sis innocentium bonis repleturus. Stant igitur effigies

præsertim aptæ sunt, ab alio genere saxorum, in basibus columnarum, altaribus, etc. distinguit. Sic Hor. Od. II, 18, 3. *Trabes Hymettiæ* sunt marmoreæ. *Argenteæ autem trabes Salamis* Colchorum regis sunt Plin. XXXIII, 3. s. 15. Et Claudianus de nupt. Honorii LXXXVIII, « trabibus smaragdis Supposuit cæsas hyacinthi rupe columnas. » G.—*Monumentis æternæ laudis. Monumenta æternæ laudis* sunt, quæ ingeniis debentur. Unde mox : *Ibit in sæcula*, etc. E.

LV. 4. *Age, si...recusas.* Locus varie sollicitatus et editus. Gierigius verba, *quæ qualiaque....non recusas*, parenthesi inclusit, et post ea asteriscos posuit, qui significent, hic excidisse sententiam aliquam, unde pendeat *ut appareat*. Gesneriana illa lectio idoneum sensum reddit. E.

5. *Omni liberas suspicione.* Intelligo præsertim *suspicionem* senatus de superbia Imperatoris, si is nullum plane honorem reciperet : (vid. mox LIX, 1.) neque tamen præfracte excluserim *suspicionem*, in quam incurrere senatus possit, rusticitatis cujusdam et rigidæ pervicaciæ, si plane nullum Imperatori honorem haberet. Sine dubitatione recipiendum puto supplementum e Schwarzianis copiis suppeditatum. Adhuc omnes sic dabant hunc locum : *Quo temperamento et nobis et ærario prodes, quod sumptibus.* Solet Plinius exsequi divisiones a se propositas. G.—*Sumptibus...modum.* Non sinis honoribus tuis, v. c. templis, statuis, arcubus tibi exstruendis, ma-

tuæ, quales olim ob egregia in rempublicam merita privatis dicabantur: visuntur eadem e materia Cæsaris statuæ, qua Brutorum, qua Camillorum; nec discrepat caussa: illi 7
enim reges hostemque victorem mœnibus depulerunt: hic regnum ipsum, quæque alia captivitas gignit, arcet ac submovet; sedemque obtinet principis, ne sit domino locus. Ac mihi, intuenti sapientiam tuam, minus mirum 8
videtur, quod mortales istos caducosque titulos, aut depreceris, aut temperes. Scis enim, ubi vera principis, ubi sempiterna sit gloria: ubi sint honores, in quos nihil flammis, nihil senectuti, nihil successoribus liceat. Arcus 9
enim et statuas, aras etiam templaque demolitur et obscurat oblivio, negligit carpitque posteritas: contra, contemptor ambitionis, et infinitæ potestatis domitor ac frenator animus ipsa vetustate florescit, nec ab ullis magis laudatur, quam quibus minime necesse est. Præterea, ut quisquis factus est princeps, extemplo fama ejus, incertum bona an mala, cæterum æterna est. Non ergo 10
perpetua principi fama quæ invitum manet, sed bona

gnos sumptus ex ærario impendi, quia tu id, quum exhaustum fuerit, non iterum esses innocentium bonis repleturus, ut cæteri imperatores ante fecerunt. E.

6. *Brutorum.* M. Junius Brutus qui reges ejecit, inter illos medios positus in Capitolio fuit, dextra gladium tenens. Plutarch. in Bruto. Ed.

7. *Quæ... captivitas gignit.* Servitutem, ereptiones bonorum, injusta supplicia. *Regnum* enim et *dominus* nunc invidiose, de tyrannide. E.

8. *Aut depreceris.... aut temperes.* Malim, si per libros liceret, *deprecaris, temperas;* in sententia definita ac certa. G.

— *Senectuti.* Exquisite pro *vetustati*, qua templa, statuæ, et similia honorum monumenta depravari ac deleri solent. E.

9. *Ut quisquis.* Sic omnes recentiores præter Schwarzium, qui edidit *quisque*, quod Patruo meo probabatur. *Cæterum* h. l. pro *tamen*. E. — *Quisque* etiam in Arntzeniana. An *ut quis?* S.

— *Præterea, ut quisquis factus est Princeps... æterna est.* Hæc particula, quam in nullo codice scripto reperit Schwarzius, etiam abest ab nostra vetere Germanica s. l. et a. ortaque est a codice Cuspiniani. Genuinam credo cum Schwarzio, quod sine ea ratio subjecta intelligi non potest, nec habet, quo referatur. Cæterum male editur a recentioribus *quisquis*, rescribendumque

concupiscenda est: ea porro non imaginibus et statuis,
11 sed virtute ac meritis prorogatur. Quin etiam leviora hæc, formam principis figuramque, non aurum melius, vel argentum, quam favor hominum exprimat teneatque. Quod quidem prolixe tibi cumulateque contingit, cujus lætissima facies et amabilis vultus in omnium civium ore, oculis, animo sedet.

LVI. Annotasse vos credo, Patres Conscripti, jamdudum me non eligere, quæ referam: propositum est enim mihi, Principem laudare, non Principis facta: nam laudabilia multa etiam mali faciunt; ipse laudari, nisi optimus, non potest. Quare non alia major, Imperator Auguste, gloria tua, quam quod agentibus tibi gratias
2 nihil velandum est, nihil omittendum est. Quid est enim in principatu tuo, quod cujusquam prædicatio vel transi-

quisque, ut dedit Schwarzius quamquam nihil de eo admonens. Ern.

10. *Imaginibus*; in clypeis ex auro, argento, ære: quos solebant celeberrimis locis suspendere. Ed.

11. *Favor hominum*. Ita fere omnes, quibus *Pulchrorum* quasi solemnis appellatio hæsit, hanc famam, hanc memoriam non imaginibus quibuscumque debent, sed benevola hominum prædicatione factum est, ut in cognomen abiret. G.

LVI. 1. *Eligere*. Præstantissima quæque excerpere ex factis Trajani: nam laudo principem, qui totus bonus est, cujus omnia facta laudabilia sunt. E. — *Propositum mihi est Principem laudare, non Principis facta*. Est sententia acuta, sed oratorie acuta, et supra captum vitæ communis, nam factis laudandis laudatur Princeps, et in iis laudandis oratio prope tota consumitur: quamquam et ea commemorantur, quæ proprie non sunt in factis, sed tamen demonstrantur per facta. Ernest.

2. *Cujusquam prædicatio*. Debeo libris melioribus, a cl. Schwarzio laudatis, hanc scripturam. Alioqui *cujusque*, quod habent alii, idem posse significare, et *quisque*, *quandoque*, poni pro *quiscunque*, *quandocunque*, tralaticium est. Vid. v. g. LXII, 8. Par fere est ratio ejus, quod mox pro, *Num omnia ejusmodi*, admisi *Nonne omnia*. Ipsum enim *num* pro *nonne* poni (ut LXXIV, 4, *Estne verum?* pro, *Nonne verum est*, ut LXXXVIII, 4, *Justisne de caussis?* ut sæpe apud alios *An* pro *Anne*) mihi non videtur inauditum; licet non statim ad manus sit exemplum. [Add. Gesneri ad J. A. Ernestium epistola.] Illi enim, quod ex Cic. pro Ligar. X, profertur *Igitur num tibi videor, Cæsar, in caussa Ligarii occupatus esse?* non multum tribuo: quum negationis vim habeat interrogatio. G.

lire, vel prætervehi debeat? quod momentum, quod immo temporis punctum, aut beneficio sterile, aut vacuum laude? nonne omnia ejusmodi, ut is optime te laudasse videatur, qui narraverit fidelissime? quo fit, ut prope in immensum diffundatur oratio mea: et necdum de
biennio loquor. Quam multa dixi de moderatione, et 3
quanto plura adhuc restant! ut illud, quod secundum consulatum recepisti, quia princeps et pater deferebat. At postquam ad te imperii summam, et quum omnium rerum, tum etiam tui potestatem dii transtulerunt, tertium consulatum recusasti, quum agere tam bonum con-
sulem posses. Magnum est, differre honorem; gloriam, 4
majus. Gestum consulatum mirer, an non receptum? gestum non in hoc urbis otio, et intimo sinu pacis; sed juxta barbaras gentes: ut illi solebant, quibus erat moris paludamento mutare prætextam, ignotasque terras vic-
toria sequi. Pulchrum imperio, gloriosum tibi, quum te 5
socii atque amici, sua in patria, suis in sedibus adierunt.
Decora facies consulis: multa post sæcula tribunal viridi 6

— *Nonne omnia.* Arntz. *non omnia.* Sed *ne* ante vocalem facile inter dictantem et scribentem periit. G.

— *De biennio.* Tempus vel hinc liquet consulatus Plinii et editæ orationis. Ed.

3. *Secundum.* Nam primum consulatum sub Domitiano gessit, collega M. Acilio Glabrione, anno urbis 843; et hunc secundum, adoptatus a Nerva, 850. Ed.

— *Quum agere....posses.* Nervus sententiæ, quæ sine eo valde langueret, est in illo *posses*, hoc est, quum jam in tua potestate et arbitrio esset, tertio consulatu consulem agere, tamen recusasti. Hoc enim summæ est moderationis, honorem et gloriam, qua frui possis, ultro recusare. Hoc statim Plinius addit: *Magnum est*, etc. F.

4. *Gestum non in hoc.* Sic invenit in bonis libris celeb. Schwarzius: alii *gestus*. G.

— *Paludamento mutare prætextam.* Statim post *prætextam* consularem sumptam induere *paludamentum*, Imperatoriam vestem. G.

— *Ignotas terras.* Germaniam Italiæ contiguam, diu ignotam. Ed.

6. *Decora facies*, etc. Al. *Decora facies! Consulis multa*, etc. Placebat id Ernestio. « Ita non dubitavi, inquit, cum Schwarzio et Gierigio refingere vulgatam lectionem quæ conjungebat hæc: *Decora facies consulis!* Caussas illius mutationis adferunt duas: 1° quia *facies*, forma

cespite exstructum, nec fascium tantum, sed pilorum signorumque honore circumdatum. Augebant majestatem præsidentis, diversi postulantium habitus, ac dissonæ voces,
7 raraque sine interprete oratio. Magnificum est civibus jura; quid hostibus reddere? speciosum certam fori partem; quid immanes campos sella curuli victorisque vestigio premere? imminere minacibus ripis tutum quietumque; quid spernere barbaros fremitus, hostilemque terrorem, non armorum magis, quam togarum ostentatione com-
8 pescere? Itaque non te apud imagines, sed ipsum præsentem audientemque consalutabant Imperatorem; nomenque, quod alii domitis hostibus, tu contemptis merebare.

LVII. Hæc laus acti consulatus; illa dilati, quod adhuc initio principatus, ut jam excusatus honoribus et

non consulis, sed totius loci describitur; 2° quia non credibile est, multa post sæcula nullum ducem Rom. e tribunali cespititio verba fecisse; sed *consulis* tribunal ex ea materia post multa sæcula nemo viderat. » S.

— *Tribunal viridi cespite.* Illustrat Lips. ad Tac. Ann. I, 18. G.

— *Raraque sine interprete oratio.* quodque raro sine interprete postulantium oratio intelligeretur. Aliter Gierigius, Mithridatica bonum Imperatorem πολυγλωττίᾳ beans. S.

7. *Certam fori partem.* Ne totum quidem forum: sic opponitur *campis immanibus*, id est, latissimis. Sed libri fere omnes *pacem:* sic opponetur *campis immanibus*, hoc est, infestis, et hoste oppletis. Et hoc prope malim. G. — Nempe Gesnerus recte vidit, *certam partem* male opponi *immanibus campis*, et illam sententiam valde languere. Ego puto vitium esse in *certam;* desidero *curtam*, vel similem vocem, quæ illi *immanitati* contraria sit. Nam et illud quæri potest, *immanes campos* utrum ingentes potius, an infestos interpretemur: si infestos, nec *certa* nec *curta* pars fori recte opponitur. E. — *Imminer...eripis.* Admovere castra ripis hostilibus, in quibus hostes prælia minantur. Quare *ripas* potissimum commemoret, e cap. XVI, 2, patebit, ubi *stare in Danubii ripa* Trajanus prædicatur. Mox *togarum ostentatio* est ejus, qui inter negotia civilia versatur. Nam sic *toga* sæpius dicitur. Laudant viri docti Liv. XXII, 26, Tac. Ann. XI, 7, et Plin. Epist. I, 22, ubi *in toga negotiisque versari* jungitur. E.

8. *Apud imagines.* In signis militaribus vulgo imagines Imperatorum: videatur Lipsius de militia Romana, IV, 5, sed etiam separatim *aurea statua in suggestu et sella collocata.* Videatur Tacitus ad Annales XV, 29, et H. I; 36, vid. supra X, 3. G.

expletus, consulatum recusasti: quem novi Imperatores
destinatum aliis, in se transferebant. Fuit etiam, qui in 2
principatus sui fine consulatum, quem dederat ipse,
magna ex parte jam gestum, extorqueret et raperet. Hoc
ergo honore, quem et incipientes principes, et desinentes
adeo concupiscunt, ut auferant, tu, otioso ac vacante,
privatis cessisti. Invidiosusne erat aut tibi tertius con- 3
sulatus, aut principi primus? nam secundum Imperator
quidem, sub Imperatore tamen, inisti: nihilque imputari
in eo vel honori potest, vel exemplo, nisi obsequium. Ita 4
verò, quæ civitas quinquies, atque etiam sexies, consules
vidit, non illos, qui exspirante jam libertate per vim ac
tumultum creabantur, sed quibus sepositis et absentibus,
in rura sua consulatus ferebantur, in hac civitate tertium
consulatum princeps generis humani, ut prægravem,
recusasti? tantone Papyriis etiam et Quinctiis modera-
tiòr, Augustus, et Cæsar, et Pater patriæ? At illos res-
publica ciebat: quid? te non eadem respublica? non

LVII, 1. *Excusatus*. Al. *exsatiatus*, quod præfert Oudend. ad Suet. pag. 221. S. — *Novi Imperatores*. Refert huc Lipsius Othonem, qui Tacito teste, H. I, 77, « Consul cum Titiano fratre in Kalendas Martias ipse... cæteri consulatus ex destinatione Neronis aut Galbæ manserunt. » G.

2. *Fuit etiam*. Neronem esse docuit idem Lipsius, de quo Sueton. XLIII, in ultimis ejus commemorandis, « Consules ante tempus privavit honore, atque in utriusque locum solus iniit Consulatum, quasi fatale esset, non posse Gallos debellari, nisi a Consule. » G.

— *Otioso ac vacante*. Qui nondum occupatus esset ab alio et vacaret, quia nullus alius Consul in istum annum designatus esset, hunc honorem tu privatis reliquisti. E.

3. *Tibi Tertius*. Quandoquidem ante adoptionem Consul fuerat, iterum adoptatus quidem, sed sub patre. G.

4. *Exspirante..... libertate*. Ut C. Marius, ut Julius Cæsar. G. — Mox *sepositos et absentes* dicit, qui secesserant in villas adeoque absentes erant, ut C. Attilius Regulus, quem, Plinio, H. N. XVIII, 3, referente, *serentem invenerunt honores dati*; et L. Quinct. Cincinnatus, de quo v. Cic. Senect. XVI. E. — *Ut prægravem*. Firmat hanc lectionem Schwarzius et Arntzen. Al. *pergravem*. G. — *Papyriis .... et Quinctiis*. Illum quinquies, hunc sexies Consulem fuisse, fasti ostendunt. G.

senatus? non consulatus ipse, qui sibi tuis humeris attolli et augescere videtur?

LVIII. Non te ad exemplar ejus voco, qui continuis consulatibus fecerat longum quemdam et sine discrimine annum: his te confero, quos certum est, quoties consules fuerunt, non sibi præstitisse. Erat in senatu ter
2 consul, quum tu tertium consulatum recusabas. Onerosum nescio quid verecundiæ tuæ consensus noster indixerat, ut princeps toties consul esses, quoties senator tuus: ni-
3 mia modestia istud, etiam privatus, recusasses. An consularis viri triumphalisque filius, quum tertio consul creatur, adscendit? non debitum hoc illi? non vel sola
4 generis claritate promeritum? Contigit ergo privatis aperire annum, fastosque reserare: et hoc quoque redditæ

LVIII, 1. *Continuis consulatibus.* Domitianus « Consulatus XVII cepit, quot ante eum nemo; ex quibus septem medios continuavit: omnes autem pæne titulo tenus gessit; nec quemquam ultra Kalendas Maii: plures ad Idus usque Januarias. » Vid. Auson. Paneg. c. XI, 4. G. — *Longum.* Nam anni per consules distingui soliti: quum autem ille unus semper, videbatur et unus annus. Ed. — *Sibi præstitisse.* Vid. XLVIII, 2. G.

— *Ter consul.* De C. Silio Italico suspicatur Lipsius: sed suspicatur, quia hæc pars fastorum tenebrosa: et non satis convenit cum Nostri ep. III, 7, nisi *in senatu* tamen fuisse dicamus, qui propter valetudinem *in curiam* non venerit. G.

2. *Onerosum.... tuus.* Hæc ἐρωτηματικῶς intelligenda esse pulchre monuit J. A. Ernestius. S. — *Onerosum nescio quid..... quoties senator tuus: nimia modestia istud etiam privatus recusasses.* In hac particula aliquid duri et scabri inesse videtur. Quidam molliendi caussa in altero membro addi volunt *cum;* nec id displicet Schwarzio: sed id libros auctores non habet. Nec profecto de Plinii more necessarium est. Sed etiam in primo membro soleo hærere. *Onerosum nescio quid*, extra contextum intelligo: nempe est illa formula rei minuendæ. Ea quomodo hic apta sit, non satis video. Quanto facilior esset oratio, si esset: *onerosum quid.... senator tuus? Nimia modestia*, etc. Si tamen *onerosum nescio quid* accipimus, *aliquid oneris*, quod ferri posse non omnino negaverim, tamen per interrogationem enuncianda est oratio. Ern.

3. *Adscendit.* Augetur dignitate et gloria. E.

4. *Aperire annum.* Kalendis Januariis consulatum gerere, annumque eo appellare: deponendo deinde, et mandando suffectis. Vid. ad s. I. Hinc intelligimus, quid sit s. V, *præcerptum et præfloratum decus.*

libertatis indicium fuit, quod consul alius, quam Cæsar,
esset. Sic exactis regibus cœpit liber annus: sic olim ser-
vitus pulsa, privata fastis nomina induxit. Miseros ambi- 5
tionis, qui ita consules semper, ut semper principes
erant! quamquam non ambitio magis, quam livor et
malignitas videri potest, omnes annos possidere, sum-
mumque illud purpuræ decus non nisi præcerptum præ-
floratumque transmittere. Tuam vero magnanimitatem, 6
an modestiam, an benignitatem prius mirer? magnani-
mitas fuit, expetito semper honore abstinere; modestia,
cedere; benignitas, per alios frui.

LIX. Sed jam tempus est, te ipsi consulatui præstare, ut majorem eum suscipiendo, gerendoque augustiorem facias: nam sæpius recusare, ambiguam ac potius illam interpretationem habet, tamquam minorem putes. Tu quidem ut maximum recusasti; sed hoc persuadere ne-

G. — Hoc sensu Domitianus omnes consulatus pæne titulo tenus gessit, nec quemquam ultra Kalendas Maii: plures ad Idus usque Januarias. Suet. XIII. v. sup. c. LVIII, n. 1. E.

5. *Consules semper*. Vitellius comitia in decem annos ordinavit, seque perpetuum consulem fecit. Domitianus decem continuos consulatus gessit. Ed. — *Purpuræ*. Quia consules toga prætexta, id est cui limbus purpureus adtextus esset, conspicui erant. Ed.

6. *Per alios frui*. Sic supra L, 6. *Habes per amicos. Fruitur* Imperator et gaudet honore amicorum. G.

LIX. 1. *Sed jam tempus*. Hæc jam ad LX, 3, non ex sua persona dicit, et præsenti tempore, Plinius: sed fingit, quid respubl. quid quisque senator dicere potuerit ante susceptum a Cæsare tertium Consulatum; quem hæc agente Plinio jam gesserat. G.

— *Te.....præstare* est, pati ut consulatus tibi injungatur, consulatum suscipere. E. — *Ipsi consulatui:* quum tibi nolis. vid. LVIII, 1. Al. *ipsum cons.* perperam. S. — *Augustiorem*. Possunt hæc duo distingui. *Major* fit consulatus, quem Imperator dignatur suscipere: *augustior* fit, et plus reverentiæ accipit, quem Trajanus sancte adeo gerit. Est unius tantum parisiensis codicis apud Schwarzium lectio: Plinio tamen digna. G. — Conf. J. A. Ernestius ad h. l. cujus tamen rationem equidem non sequar. S.

— *Ut majorem eum suscipiendo, gerendoque augustiorem facias*. Verbum *augustiorem* in uno libro repertum est; idque recepit Gesnerus: quod ego non imiter: estque ab interpolatore, quamquam non absurdo. Ern.

— *Nam sæpius recusare*. Videatur LV, 5. G.

2 mini poteris, nisi aliquando et non recusaveris. Quum arcus, quum tropæa, quum statuas deprecaris, tribuenda est verecundiæ tuæ venia; illa enim sane tibi dicantur: nunc vero postulamus, ut futuros principes doceas inertiæ renuntiare, paullisper delicias differre, paullisper et saltem ad brevissimum tempus, ex illo felicitatis somno velut excitatos, induere prætextam, quam quum dare possent, occuparint; adscendere curulem, quam detineant; esse denique, quod concupierunt, nec ideo tantum
3 velle consules fieri, ut fuerint. Gessisti alterum consulatum, scio: illum exercitibus, illum provinciis, illum etiam cæteris gentibus poteris imputare, non potes nobis. Au-

2. *Tibi dicantur*. Bene Livineius: « Id est, meritis tuis, non ad exemplum, quod in consulatu capiendo spectent atque imitentur futuri Principes, ut sequitur. » S. — *Nunc vero postulamus*. Recte obtemperatum Lipsio a posterioribus, qui monuit non *quum vero* hic legendum, sed *nunc vero*. Schwarzius supplet. *q. v. p.* [*ut suscipias gerasque consulatum; postulamus*] *ut*, etc. Sed blandior argutiorque medela Lipsiana. G.— Conf. J. A. Ernestius ad h. l. S. — *Nunc vero postulamus*. Quia libri antiquiores editi et scripti habent *quum*, Schwarzius supplementum de conjectura addidit: *q. v. p. ut suscipias gerasque consulatum, postulamus*, quod tamen uncis inclusit. Non lenius est, *quum* mutare in *nunc*, ut alii fecere? Et id supplementum orationem reddit languidam. Ern. — *Dare possent, occuparint*. Hæc tempora si servantur, legendum videtur, ut Gierigius volebat: *quam ut dare possent, occuparint*, ut sit in his verbis quædam objurgatio principum, qui aliquando consulatum rapuerint, non ut ipsi eo fungantur, sed ut aliis dare possint. Sed ne id quidem placet, et jam Schwarzius in illis temporibus hæsit. Totius orationis Plinianæ nexus postulat, ut legatur, *quam, quum dare possint, occupent*, hoc sensu: discant tuo exemplo futuri principes, consulatum, quem aliis dare, ad alios transmittere possint, ipsi occupare, hoc est, totum et integrum gerere. Hunc sensum jam variatis verbis et rebus repetit; discant *ascendere curulem, quam detineant*, hoc est, non post paucos dies, more superiorum Impp. deserant; *esse denique*, etc., quæ omnia unam eamdemque sententiam variant. E. — Vix hæc satisfaciunt. In aliis libris non *possent* legitur, sed *possint*. Suspicor igitur scribendum esse: *quam dare possint, quum occuparint*. Supra c. X, 2, *ille tantum....occupavit, primusque fecit*, etc. H. l. videtur esse priorem induere prætextam. S. — *Ascendere curulem, quam detineant*. *Quam detineant*, id est obtineant, nec ad alium pervenire sinant. Ern.

3. *Cæteris*. Al. *cæteris*, quod præstat. S.

divimus quidem, te omne munus consulis obiisse; sed audivimus: diceris justissimus, humanissimus, patientissimus fuisse; sed diceris. Æquum est aliquando nos 4
judicio nostro, nostris oculis, non famæ semper et rumoribus credere. Quousque absentes de absente gaudebimus? liceat experiri, an aliquid superbiæ tibi ille ipse secundus consulatus attulerit. Multum in commutandis moribus hominum medius annus valet, in principum plus. Didicimus quidem, cui virtus aliqua contingat, om- 5
nes inesse: cupimus tamen experiri, an nunc quoque una eademque res sit, bonus consul, et bonus princeps: nam 6
præter id, quod est arduum, duas easque summas simul capere potestates, tum inest utrique nonnulla diversitas, quum principem quam simillimum esse privato, consulem quam dissimillimum, deceat.

LX. Atque ego video, proximo anno consulatus recusandi hanc præcipuam fuisse rationem, quod eum absens gerere non poteras: sed jam urbi votisque publicis redditus, quid est, in quo magis sis approbaturus, quæ quantaque fuerint, quæ desiderabamus? Parum est, ut in curiam venias, nisi et convocas; ut intersis senatui, nisi et præsides; ut censentes audias, nisi et perrogas. Vis illud augustissimum consulum aliquando tribunal 2

4. *Liceat experiri.* Monebunt magistri tirones suos, quam inepte Plinius se in hoc loco gesserit. — *Medium annum* mox dicit medium tempus vitæ et imperii. E. — Non ausim Plinium h. l. ineptiarum arguere. Etsi enim consulatus sub Cæsaribus vere σκιᾶς ὄναρ erat, Trajano tamen non poterat non placere orator, qui temporum felicitate ad id quoque uteretur, ut sui sæculi consulem priscis consulibus certe tantisper comparare non dubitaret. S.

6. *Nam præter id, quod... tum...* Notanda constructio. Poterat ratione usitatiori: *Quum enim arduum sit... tum inest*, etc. S. — *Principem quam simillimum. Principem*, qui extra humilitatis metum positus est, *decet* comitate sua *quam simillimum esse privato:* contra *consulem*, vim et auctoritatem sui muneris intelligere, dignamque persona illa gravitatem præstare. Nimirum recipimus commendatam optimis auctoribus a Schwarzio lectionem. Vulg. *quum principem quam dissimillimum consuli deceat.* G. — Ipsa autem omnis sententia quam arguta, quam parum vera sit, in oculos incurrit. E.

majestati suæ reddere? adscende. Vis constare reverentiam magistratibus, legibus auctoritatem, modestiam
3 postulantibus? adi. Quod enim interesset reipublicæ, si privatus esses, consulem te haberet tantum, an et senatorem; hoc nunc scito interesse, principem te habeat
4 tantum an et consulem. His tot tantisque rationibus, quamquam multum reluctata verecundia Principis nostri, tandem tamen cessit. At quemadmodum cessit? non se ut privatis, sed ut privatos pares sibi faceret: recepit
5 enim tertium consulatum, ut daret. Noverat moderationem hominum, noverat pudorem, qui non sustinerent tertio consules esse, nisi cum ter consule. Bellorum istud sociis olim, periculorum consortibus, parce tamen tribuebatur; quod tu singularibus viris, ac de te quidem

LX. 2. *Postulantibus*. Juris sui obtinendi caussa ad consulare tribunal venientibus, LVI, 6. Hoc quum non observarent quidam, *petulantibus* temere reposuerunt. Pro *adi*, reponi vult Lipsius, *audi*, ut ad postulantes referatur. G.—Conf. J. A. Ernestius ad h. l. S.

— *Adi*. Quidquid dicatur hujus verbi defendendi caussa, vere judicavit Lipsius, esse frigidum et alienum. Quare adeat et quorsum, si jam sedet in tribunali? Tum illud *adi* ad proxime præcedens debet necessario referri, ut *ascende* ad præcedens tribunal. Quo igitur referemus? ad postulantes profecto inprimis et totum jurisdictionis actum, ut ejus exemplo discant alii bene jus dicere, et modeste petere ac postulare? Hoc fit, non adeundo, sed cognoscendo. Hoc commode exprimitur per *audi*, præsertim sæculo Pliniano, quo verbum audiendi, auditorii, in jure frequentari cœpit. In editione vetere Germanica s. l. et a. est *adire*. Si pro imperativo passivo accipiamus, id est, sine te adiri, pro tribunali sc. non opus esset correctione ista. Er.

3. *Quod enim interesset*, etc. Bene docuit ad h. l. Gierigius, hanc similitudinem valde claudicare. Nam 1°, consul unius anni comparatur cum principe perpetuo, et senator perpetuus cum consule unius anni: 2°, quamdiu senator consulatu fungebatur, non peculiaria senatoris munia obibat: at Trajanus princeps tempore consulatus sui duplicem sustinebat personam, suscipiebatque ea, quæ alio tempore consulibus relinqueret. E. —Duabus vocibus transpositis scribendum videtur: *senatorem te haberet tantum, an et consulem*. S.

4. *Pares sibi*. Al. *sibi pares*, qui verborum ordo præferendus. Cæterum Trajanus privatos sibi pares fecit, quod collegas adsumeret eos, qui et ipsi jam bis consules fuisseut: alioqui se privatis æquasset. S.

5. *Singularibus viris*. In fastis, ut ab Almeloveenio editi sunt, anno

bene ac fortiter meritis præstitisti, sed in toga meritis. Utriusque cura, utriusque vigilantia obstrictus es, Cæsar; 6
sed in principe rarum, ac prope insolitum est, ut se putet obligatum, aut, si putet, amet. Debes ergo, Cæsar, et solvis: sed quum ter consules facis, non tibi magnus princeps, sed non ingratus amicus videris. Quinetiam 7
perquam modica quædam civium merita fortunæ tuæ viribus in majus extollis. Efficis enim, ut tantum tibi quisque præstitisse videatur, quantum a te recepit. Quid isti benignitati precer? nisi ut semper obligeris, incertumque facias, utrum magis expediat civibus tuis debere tibi, an præstitisse.

U. C. 852, post N. C. 100, Consules hi adscripti: « Imp. Ulpius Trajanus III, M. Cornelius Fronto III. Suff. Ex Kal. Mart. Sextus Pomponius Collega III. Ex Kal. Sept. C. Plinius Secundus, Sp. Cornelius Tertullus. Ex Kal. Nov. Julius Ferox, Acatius Nerva. » Hæc esse satis accurata, ostendit cap. LXI, 6, unde colligas, Trajanum primis duobus mensibus cum Frontone, alteris duobus cum Collega consulem fuisse. G. — Conf. J. A. Ernestius ad h. l. S.

—*Singularibus viris*. Ad h. l. Gesnerus e Fastis Consul. Almeloveenianis ponit Consules a. C. 100: et in notula, quæ nunc accessit, addit, recte positos in Fastis illis consules esse, patere e cap. LXI, 6, unde colligi possit, Trajanum primis duobus mensibus cum Frontone, alteris cum Collega consulem fuisse. Id ambigue dictum: nam in illo capite nulla consulum nomina. Res sic habet: Almeloveenii in Fastis sunt Consules cum Trajano, primum *M. Cornelius Fronto* III. Ex Kal. Mart. *Sextus Pomponius Collega* III, etc. Sed in nominibus his nihil certi est. Nam pro *M. Corn. Frontone* accuratiores Fasti, *Norisius* et *Blanchinus* (T. II. Anastasii) dant *S. Julium Frontinum* III. *Frontonem* autem suffectum facit Stampa (in Fastis Sigon.) *S. Pomponius Collega* est e conjectura Panvinii, quem Almeloveenius sine judicio sequitur, incerta, immo falsa. Omnino illis Fastis ad Panvinianos factis fides haberi tuto non potest: quos ex omnibus recentiorum observatis, nummis, inscriptionibus, etc., correximus et locupletavimus, præsertim sæculis Cæsareis, per multos deinceps annos: sed absolvendi et edendi tempus nos habituros, vix audemus sperare. Ern.

6. *Si putet, amet*. Cui enim quis obligatum se sentit, illum ea parte majorem se agnoscit. Itaque beneficio vinci quidam adeo nolunt, ut etiam oderint bene de se meritum. Contra ea Cicero Fam. V, 7, *Facile patior apud me plus officii residere*, me officiosiorem fuisse. G.

7. *Civium merita fortunæ tuæ viribus in majus extollis* præmiis principalibus, quibus illorum merita ornas. E.

LXI. Equidem illum antiquum senatum contueri videbar, quum ter consule assidente, tertio consulem designatum
2 rogari sententiam cernerem. Quanti tunc illi, quantusque tu! Accidit quidem, ut corpora quamlibet ardua et excelsa, procerioribus admota, decrescant; item, ut altissimæ civium dignitates collatione fastigii tui quasi deprimantur, quantoque propius ad magnitudinem tuam ad-
3 scenderint, tantum etiam a sua descendisse videantur. Illos tamen tu, quamquam non potuisti tibi æquare, quum velles, adeo in edito collocasti, ut tantum super cæteros,
4 quantum infra te cernerentur. Si unius tertium consulatum eumdem in annum, in quem tuum, contulisses: ingentis animi specimen haberetur: ut enim felicitatis est, quantum velis, posse; sic magnitudinis, velle, quantum possis.
5 Laudandus quidem et ille, qui tertium consulatum meruit; sed magis, sub quo meruit: magnus memorandusque, qui tantum præmium cepit; sed major, qui capienti
6 dedit. Quid? quod duos pariter tertio consulatu collegas tui sanctitate decorasti? ut sit nemini dubium, hanc tibi

LXI. 2. *Accidit quidem, ut*, etc. Vid. Gesneri ad J. A. Ernestium epistola, ipseque J. A. Ernest. S. — *Ut corpora.... decrescant.* Gesnerus in ed. min. II, edidit *decrescunt*, et *decrescant* locum habere negavit. Recte. *Ut* in hoc membro est comparantis. Schwarzii defensio non placet. Librarii putavere, *ut* pendere ab *accidit*. Ern. — *Tantum.* Sic boni libri apud Schwarzium; sic sermonis ratio postulat. *Tanto* al. G.

4. *Ut enim felicitatis.* Avunculus Nostri in præfat. ad Titum, « Nec quidquam mutavit in te fortunæ amplitudo, nisi ut prodesse tantumdem posses ut (f. ac) velles. » G.

5. *Sub quo meruit.* Imperator, non invidens virtuti, non metuens sibi a virtute honorata, ut superiores, sed eam provehens. *Præmium capere* non est simpliciter accipere, sed accipere dignum et parem. Cic. Fam. II, 6: « Quum præsertim considerem, nullam esse gratiam, quam non vel *capere* animus meus in *accipiendo*, vel in remunerando cumulare atque illustrare posset. » G.

6. *Collegas tui sanctitate. Tui sanctitate* pro *tua*, ut LXXVI, 1, *sub exemplo tui*, id est, *tuo*. Forte *tui* positum tanto magis, ut sanctitatem intelligamus, qua aliis sanctus est Imperator et inviolatus. Hanc constantem librorum lectionem, quam servat etiam Arntzenius, utcunque explicari hoc modo posse, fateor. Sed non nego, magis mihi placere Lipsii conjecturam, quam in priore editione receperam, quod codicis

præcipuam caussam fuisse extendendi consulatus tui, ut duorum consulatus amplecteretur, et collegam te non uni daret. Uterque nuper consulatum alterum gesserat a 7
patre tuo, id est, quanto minus quam a te? datum: utriusque adhuc oculis paullo ante dimissi fasces oberrabant: utriusque solennis ille lictorum et prænuntius clamor auribus insederat; quum rursus curulis, rursusque purpura: ut olim, quum hostis in proximo, et in summum discrimen adducta respublica, expertum honoribus virum posceret, non consulatus hominibus iisdem,

etiam alicujus præsidio munitam putarem, *collegii tui sanctitate. Collegium* non modo pro ipsis collegis pluribus sumi, sed pro muneris societate, satis docet locus Tac. Ann. III, 31: « Sequitur Tiberii quartus, Drusi secundus consulatus, patris atque filii collegio insignis. » G. — Illam Lipsii conjecturam in textum recepit Gierigius, itaque edidit: « Quid? quod duos pariter tertio consulatu, duos collegii tui sanctitate decorasti? » laudavitque, ut doceret *collegium* illa ætate etiam pro muneris societate dictum, hæc loca, Vellei. II, 8, 2 et II, 90, 1. E. — *Non uni daret.* Illud *non*, quod male plerique omittunt, recte e pluribus MSS. revocandum ostendit Schwarzius, et probat Arntzenius. G.

7. *Quanto minus*, etc. Hoc est, fere perinde, quam a te ipso datum, sive, parum abest, quin consulatus ille a te ipso datus videatur. Nempe uterque (Fronto, et Pomponius, s. Acutius, de quibus cap. LX, 5.), secundum consulatum gesserant a Nerva ipsis delatum; itaque Trajanus, et filius et collega Nervæ, merito in societatem paternæ laudis veniebat. Hoc certe modo Plinius Trajani beneficium exaggerat. In loco sequenti usque ad § 9, oratorie, hoc est, nunc paullo argutius atque obscurius declarat, illos post alterum consulatum statim tertium consequutos esse. F. — De formula *quanto minus quam* vid. J. A. Ernestius ad h. l. S. — *Quanto minus quam a te datum.* Quia in hujus formæ sensu interpretes aberraverunt, brevi notula erat explicandus. *Quanto minus* in interrogando idem est, quod extra interrogationem, apud ejusdem ætatis scriptores, *paullo minus*, id est, propemodum. Sensus ergo est: pater quidem dedit, sed id non multo secus est, quam si tu ipse dedisses, quia scil. patri et filio communia sunt omnia. Schwarzius bene assequutus est, sed ejus verbositas implicet magis studiosos, quam explicet. Ernest. — *Prænuntius clamor (animadvertentium),* quod proprium ea in re verbum, et honorem haberi consuli jubentium. G. — *Non consulatus hominibus iisdem, sed iidem*, etc. Quam arguta hæc! Nempe quum *munus homini* datur, fit honoris caussa, ut ille honoretur; quum autem *homo* denuo *muneri* redditur et præficitur, ideo fit, quod salus publica hunc ipsum hominem flagitat, ut

8 sed iidem homines consulatibus reddebantur: tanta tibi benefaciendi vis, ut indulgentia tua necessitates æmuletur. Modo prætextas exuerant; resumant: modo lictores abire jusserant; revocent: modo gratulantes amici recesserant;
9 revertantur. Hominisne istud ingenium est? hominis potestas? renovare gaudia, redintegrare lætitiam, nullam requiem gratulationibus dare, neque alia repetendis con-
10 sulatibus intervalla permittere, nisi dum finiuntur? Facias ista semper, nec unquam in hoc opere aut animus tuus, aut fortuna lassetur: des quam plurimis tertios consulatus, et, quum plurimis tertios consulatus dederis, semper tamen plures, quibus debeas dare, supersint.

LXII. Omnium quidem beneficiorum, quæ merentibus tribuuntur, non ad ipsos gaudium magis, quam ad similes redundat: præcipue tamen ex horum consulatu, non ad partem aliquam senatus, sed ad totum senatum tanta lætitia pervenit, ut eumdem honorem omnes sibi et
2 dedisse et accepisse videantur: nempe enim hi sunt, quos senatus, quum publicis sumptibus minuendis optimum

qui solus opem ei ferre possit. E.

8. *Indulgentia tua necessitates.* Indulgentia tua, bene merendi de bene meritis cupiditas, ea præstat, quæ alias imperabant necessitates publicæ. Lectio e Parisiensi codice a Schwarzio restituta. Alii immutant sic, *indulgentiam tuam necessitas æmuletur*. G.

9. *Nullam requiem gratulationibus.* Sic ex MSS. Schwarzius. Al. *nullamque requiem gratulationis dare*, quos sequitur Arntzenius. G. — *Dum finiuntur.* Annum tamen, amplius, intercessisse, e fastis apparet. Observavit jam Lipsius, hæc oratorie magis, quam vere dici. G. — Nempe illæ exaggerationes, illi orationis luxuriantis fluxus et anfractus sine illo mendacio locum habere non potuissent. E.

LXII. 1. *Quam ad similes.* Quos alacres facit nimirum spes similia consequendi, quum videant, non hominibus honores, sed virtuti ac meritis, dari. G.

2. *Nempe enim.* Epist. III, 16, 8. *Nempe enim... daturi estis*, etc. S. — *Sumptibus minuendis.* Jam a Nerva hoc collegium institutum videtur, recreandæ, quæ a Domitiano exhausta fuerat, reipublicæ caussa. E Dione Xiphilinus L. 68. p. 770, B: Πολλὰς μὲν θυσίας, πολλὰς δὲ ἱπποδρομίας, ἄλλας τε τινὰς θέας, κατέλυσε, συστέλλων ὡς οἷόν τε τὰ δαπανήματα. *Quinque viros minuendis sumptibus judicio senatus constitutos vo-*

quemque præficeret, elegit, et quidem primos: hoc est igitur, hoc est, quod penitus illos animo Cæsaris insinuavit.
An parum sæpe experti sumus, hanc esse rerum 3
conditionem, ut senatus favor apud principem aut prosit, aut noceat? nonne paullo ante nihil magis exitiale erat, quam illa principis cogitatio? *Hunc senatus probat, hic senatui carus est.* Oderat, quos nos amaremus; sed et
nos, quos ille. Nunc inter principem senatumque dignis- 4
simi cujusque caritate certatur: demonstramus invicem, credimus invicem, quodque maximum amoris mutui si-
gnum est, eosdem amamus. Proinde, P. C., favete aperte, 5
diligite constanter: non jam dissimulandus est amor, ne noceat; non premendum odium, ne prosit: eadem Cæsar, quæ senatus, probat improbatque: vos ille præsentes, vos etiam absentes in consilio habet. Tertio consules fecit, quos vos elegeratis; et fecit hoc ordine, quo electi a vobis
erant. Magnus uterque honor vester, sive eosdem maxime 6
diligit, quos scit vobis esse carissimos; sive illis neminem
præfert, quamvis aliquem magis amet. Proposita sunt se- 7
nioribus præmia, juvenibus exempla: adeant, frequentent securas tandem ac patentes domos: quisquis probatos senatui viros suspicit, hic maxime principem promeretur:
sibi enim accrescere putat, quod cuique adstruatur: nul- 8
lamque in eo gloriam ponit, quod sit omnibus major,

cat ipse Noster Epist. II, 1. 9. G.

5. *Elegeratis*. Minuendis sumptibus publicis §. 2. S.

6. *Honor vester...vobis*. Alloquitur adhuc Patres Conscriptos, iisque ait honori esse hanc rationem Imperatoris, sive suo amore eosdem, qui illis cari essent, complectatur maxime, atque ideo ornet: sive alios habeat cariores, et tamen non præferat his, quos senatus probet, cujus adeo judicio plus quam suo tribuat. Lectionem hic alias fluctuantem damus, qualis e manuscriptis extra dubitationem a Schwarzio constituta est. G. — Mox tamen Schwarzius *suscipit*, quod et recepit Gierigius, multis ex locis docens, *suscipere hominem* dici, qui ejus existimationem tuetur et vindicat a malevolorum hominum calumniis. E.

7. *Suspicit*. Probo *suspicit*. Agitur de salutationibus et frequentationibus. Quæ officia qui alteri præstat, eum non suscipit, sed suspicit. S.

9 nisi maximi fuerint, quibus major est. Persta, Cæsar, in ista ratione propositi, talesque nos crede, qualis fama cujusque est: huic aures, huic oculos intende : ne respexeris clandestinas existimationes, nullisque magis quam audientibus insidiantes susurros. Melius omnibus, quam singulis creditur : singuli enim decipere et decipi possunt; nemo omnes, neminem omnes fefellerunt.

LXIII. Revertor jam ad consulatum tuum : etsi sunt quædam ad consulatum quidem pertinentia, ante consulatum tamen. In primis quod comitiis tuis interfuisti, candidatus, non consulatus tantum, sed immortalitatis, et gloriæ, et exempli, quod sequerentur boni principes,
2 mali mirarentur. Vidit te populus romanus in illa vetere potestatis suæ sede : perpessus es longum illud carmen comitiorum, nec jam irridendam moram : consulque es,
3 ut unus ex nobis, quos facis consules. Quotusquisque principum antecedentium honorem istum aut consulatui habuit, aut populo? Non alii marcidi somno hesternaque cœna redundantes, comitiorum suorum nuntios operiebantur? Alii sane pervigiles et insomnes, sed intra cu-

8. *Quibus major est.* Nempe quo quis majoribus præest, eo ipse major est. G.

9. *Fama cujusque.* Publici et constantes hominum sermones : quamquam definire hoc, et ostendere, ubi susurri desinant, ubi incipiat fama, difficile : et quoties fama a susurris oritur? Nimirum prudentia hic etiam opus est. G.

—*Neminem omnes.* Κρίνουσιν ἄμεινον οἱ πολλοί. Multitudo melius judicat: Aristot. Ed.

LXIII. 2. *In illa vetere.... sede.* in campo Martio. E. — *Carmen comitiorum.* Non preces modo intelligo et deos rogandi formulas, quas tangit deinde LXXII, 1, et de quibus copiose Brisson. de Form. I, 109 : sed quidquid est publicorum et solennium verborum, quibus constarent comitia. Quamquam enim tum nullæ populi partes in designandis consulibus, quod totum principes invaserant, tamen solennia quædam observata, vel ex hoc ipso loco discimus. G. — Mox *moram* dicit, quam priscarum ceremoniarum observatio faciebat. Hæc erat *irridenda* ante Trajanum, quum comitia tantum dicis caussa haberentur, et jam ante comitia constaret, neminem alium, nisi Principem, consulem fore : nunc autem, sub Trajano, hæc mora non erat irridenda aut inanis. E.

bilia sua illis ipsis consulibus, a quibus consules renun-
tiabantur, exsilia et cædem machinabantur. O prava et 4
inscia veræ majestatis ambitio, concupiscere honorem,
quem dedigneris, dedignari, quem concupieris; quumque
ex proximis hortis campum et comitia prospectes, sic ab
illis abesse, tanquam Danubio Rhenoque dirimare! Aver- 5
seris tu honori tuo sperata suffragia, renuntiarique te
consulem jussisse contentus, liberæ civitatis ne simula-
tionem quidem serves? Abstineas denique comitiis, abs-
trusus atque abditus, quasi illic tibi non consulatus detur,
sed abrogetur imperium? Hæc persuasio superbissimis 6
dominis erat, ut sibi viderentur principes esse desinere,
si quid facerent tanquam senatores: plerique tamen non
tam superbia, quam metu quodam submovebantur. An 7
stuprorum sibi incestarumque noctium conscii, auspicia
polluere, sacratumque campum nefario auderent conta-
minare vestigio? Non adeo deos hominesque contempse-
rant, ut in illa spatiosissima sede hominum deorumque con-

4. *Hortis*. Horti Agrippinæ, quos Caligula item coluit, vicini campo Martio. Ed.

5. *Averseris tu*. Pergit expostulare cum malo aliquo principe. G. — *Civitatis.... simulationem*. Hoc est, simulacrum, similitudinem. *Civitatis* pro *civitati* e MSS. restituit Schwarzius. G.

6. *Tanquam senatores*. Ut venirent ad comitia, iisque vel præsiderent tanquam consules, vel præsentes fieri de se solennia paterentur. G.

7. *Sacratumque campum*. Marti patri gentis Romuleæ, et templis pluribus aliorum quoque deorum ornatum. G.

—*Spatiosissima sede*. Ita nunc campum Martium dixit, ut multitudo deorum et hominum, quorum oculis et judiciis illi principes expositi essent, significaretur. Quare hanc lectionem præfero alteri *speciosissima*, quam Schwarzius et Arntzenius ediderunt, et ipse Gesnerus probaverat. Nam hoc epitheton nunc prorsus otiosum foret. Non enim species aut dignitas loci, sed multitudo testium *metum* illum facit, quo *submoveri* illos stuprorum conscios dixerat. E. — Bene Ernestius. Probaverat autem Gesnerus alteram illam lectionem in epistola ad J. A. Ernestium, cui et ipsi *speciosissima* placebat. S. — *In illa spatiosissima sede*, etc. Semper in voce *spatiosissima* hæsi; quam haud satis aptam sententiæ Plinianæ sentiebam. Melius est *speciosissima*, quod in Codd. repertum dedere Arntzenius et Schwarzius, per conjecturam viderat Gesnerus, vid. Epist. Sed ta-

8 jectos in se oculos ferre ac perpeti possent. Tibi contra et moderatio tua suasit, et sanctitas, ut te et religioni deorum et judiciis hominum exhiberes.

LXIV. Alii consulatum ante quam acciperent, tu et dum accipis, meruisti. Peracta erant solennia comitiorum, si principem cogitares, jamque se omnis turba commoverat, quum tu, mirantibus cunctis, accedis ad consulis sellam : adigendum te præbes in verba principibus ignota, nisi quum jurare cogerent alios. Vides, quam necessarium fuerit consulatum non recusare? non
2 putassemus istud facturum te fuisse, si recusasses. Stupeo, P. C., nec dum satis aut oculis meis aut auribus credo ; atque identidem me, an audierim, an viderim, interrogo. Imperator ergo, et Cæsar, et Augustus, Pontifex maximus, stetit ante gremium consulis? seditque consul principe ante se stante? et sedit inturbatus, inter-
3 ritus, et tanquam ita fieri soleret? quin etiam sedens stanti præivit jusjurandum, et ille juravit, expressit, explanavitque verba, quibus caput suum, domum suam, si

men nescio quid residet dubitationis. Ern.

8. *Religioni deorum.* Ut in illum te locum conferres, ubi dii religiose culti possunt aut amoris in te sui, aut aversationis, significationem luculentam edere.

LXIV. 1. *Comitiorum.* Comitia calata, centuriata, tributa, curiata. Quum ex generibus omnium suffragium fertur, *curiata*, id est, κατὰ φύλας. *Centuriata* quum ex censu et ætate ; quum ex regionibus et locis, tributa. Ed.—*Commoverat.* Ad discedendum, quæ putaret, quum essent transacta jam omnia. G.

2. *Pontifex maximus.* Al. *et Pontifex maximus*, bene. S.—*Sedit consul.* Mos Romæ sequentis anni consules designatos a cos. renuntiari. Ed.

3. *Stanti præivit jusjurand.* Solemne verbum tum aliis scriptoribus, tum nostro præsertim, quod Index docet. Scilicet adeo mihi liquidæ videbantur rationes J. F. Gronov. quibus Obs. IV, 16. p. 261, sqq. ita hunc locum, uti dedimus, constituit, ut dare locum illis quasi cogerer. Effecit tamen cl. Schwarzius, uti altera lectio, *sedens præbuit jusjurandum*, tolerabilis videatur. Nimirum *præbere jusjurandum* idem ait significare posse quod *præire :* quum Cic. Verr. V, 52, *exempla præbere* dixerit, et Ovid. Art. I, 112, de tibicine, *præbere modum saltantibus.* Cæterum *sedens præivit jusjurandum*, omissa voce *stanti*, dedit Arntzenius. G.

sciens fefellisset, deorum iræ consecraret. Ingens, Cæsar, et par gloria tua, sive fecerint istud postea principes, sive non fecerint. Ullane satis prædicatio digna est, idem tertio 4
consulem fecisse, quod primo? idem principem, quod privatum? idem Imperatorem, quod sub Imperatore? nescio jam, nescio, pulchriusne sit istud, quod præeunte nullo, an hoc, quod alio præeunte jurasti.

LXV. In rostris quoque simili religione ipse te legibus subjecisti : legibus, Cæsar, quas nemo principi scripsit : sed tu nihil amplius vis tibi licere, quam nobis : sic fit, ut nos tibi plus velimus. Quod ergo nunc primum audio, nunc primum disco, non est princeps supra leges, sed leges supra principem : idem Cæsari consuli, quod cæ-

— *Sciens fefellisset.* Solennis formula, *si sciens fallo*, nota omnibus vel ex Cic. Fam. VII, 1. Quare hic etiam positam a Plinio, *scienter*que illud, quod habent plerique libri, librario deberi, post viros summos arbitror. G. — Conf. J. A. Ernestius ad h. l. S.

— *Si sciens fefellisset.* Sic contra libros omnes rescripserat Gesnerus, quum crederet, ita in nonnullis reperiri. At in ed. II, min. restituit *scienter*, quod et *A*. et *S*. servassent, etsi exemplum verbi sic dicti apud veteres nullum exstet. Ego tamen certum puto, Plinium dixisse, *si sciens fefellisset. Scienter* est a scriba germanizante, qui *wissentlich* exprimeret. Et sunt plura talia in codicibus reperta, quæ ferri non debent. Ernest.

4. *Tertio consulem.... primo.* Non habuit ergo rationem Plinius Varroniani præcepti apud Gell. X, 1, ex quo *primum, tertium*, dicendum erat. Scilicet dubitabat, quod ibidem docet Gellius, jam Cicero. Forte Plinius eadem sapientia usus erat, quæ ibi commendatur, scripseratque *I*, vel *prim. III*, vel *tert.* ac debetur terminatio addita librariis. G.

— *Præeunte nullo.* Captare videtur, quod hoc sæculo primum in re seria fieri cœpit, acumen in verbo ambiguo : *præeunte nullo*, sine exemplo : nam Augusti nimis remotum est : *præeunte alio*, hoc est, dictante. Erudite Gronovius l. c. duplex significari jusjurandum putat, quorum alterum *præeunte alio* dedit, sub auspicia muneris, alterum *nullo præeunte*, quum deponeret. Sed ita priore loco, et obscuriuscule, commemoraret jusjurandum posterius, de quo deinde, cap. LXV, 2, Gronoviana placent Arntzenio. G.

LXV. 1. *In rostris.* In quibus forte denuo populo fidem suam solenniter adstringere solebant, adito magistratu. G.

— *Quod ergo.* Sic legendum pro *ego* docet e MSS. Schwarzius. G. — Schwarzius e MSS. edidit *Quid ergo nunc primum audio? nunc primum disco?* Gierigius *Quid ego*, etc. Vegetiorem sic esse orationem dicunt. E.

2 teris, non licet. Jurat in legem attendentibus diis; nam cui magis quam Cæsari attendant? jurat observantibus his, quibus idem jurandum est: non ignarus alioqui, nemini religiosius, quod juraverit, custodiendum, quam cujus maxime interest, non pejerari: itaque et abiturus consulatu jurasti, te nihil contra leges fecisse: magnum hoc erat, quum promitteres; majus, postquam præstitisti.
3 Jam toties procedere in rostra, inadscensumque illum superbiæ principum locum terere, hic suscipere, hic ponere magistratus, quam dignum te, quamque diversum consuetudine illorum, qui pauculis diebus gestum consu-
4 latum, immo non gestum, abjiciebant per edictum! Hoc pro concione, pro rostris, pro jurejurando: scilicet ut primis extrema congruerent; utque hoc solo intelligerentur ipsi consules fuisse, quod alii non fuissent.

LXVI. Non transilivi, Patres Conscripti, principis nostri consulatum; sed eumdem in locum contuli, quidquid de jurejurando dicendum erat: neque enim, ut in sterili jejunaque materia, eamdem speciem laudis diducere
2 ac spargere, atque identidem tractare debemus. Illuxerat primus consulatus tui dies, quo tu curiam ingressus, nunc singulos, nunc universos adhortatus es resumere libertatem, capessere quasi communis imperii curas, invigilare

2. *In legem*. Opinor legendum *in leges*. S.

— *Cujus maxime interest*. Comparare juvat hoc, *interest*, cum loco Taciti, quem laudavimus ad Annal. XI, 3. G.

3. *Immo non gestum*. Ut in quo nihil memorabile fecerant; *abjiciebant*, edicto declarabant, se abire consulatu; sed bene *abjecisse* illos magistratum dixit, quem contemnebant, quem non tanti habebant, ut diutius gererent. E.

4. *Hoc pro concione*. Hoc solum edictum vicem præstare debebat in illis Imperatoribus omnium reliquorum solemnium. G.

LXVI. 1. *Non transilivi*. Parat sibi auctor transitum, s. reditum potius ad acta tertii consulatus Trajani hoc modo. Dixi de jurejurando principis, quo consulatum deposuit, invitante me jurejurando, quo illum suscepit: sed *non* ideo silentio præterii et *transilivi* ipsum *consulatum*: quin nunc acta illius percensebo. G.

— *Speciem laudis diducere*. Laudes ejusdem generis diversis locis tra-

publicis utilitatibus et insurgere. Omnes ante te eadem 3 ista dixerunt, nemini tamen ante te creditum est. Erant sub oculis naufragia multorum, quos insidiosa tranquillitate provectos improvisus turbo perculerat: quod enim tam infidum mare, quam blanditiæ principum illorum, quibus tanta levitas, tanta fraus, ut facilius esset iratos, quam propitios habere? Te vero securi et alacres, quo 4 vocas, sequimur: jubes esse liberos; erimus: jubes, quæ sentimus, promere in medium; proferemus: neque enim adhuc ignavia quadam et insito torpore cessavimus; terror, et metus, et misera illa ex periculis facta prudentia

ctare, quum possint uno loco comprehendi. E.

2. *Insurgere*. Pulchre hic Lipsius, animis iterum erectis, quos servitus oppresserat. Puto autem junctum hoc verbum dativo, *publicis utilitatibus*, et sumi ea metaphora, quæ respondeat propriæ dictioni, ut illam posuit v. g. Virg. Æn. V, 189, *nunc nunc insurgite remis. Insurgere remis* est elato corpore impetum capere, ut eo fortius possis *incumbere*. G.

3. *Eadem ista dixerunt*. Verbi gratia Tiberius apud Tac. Ann. I, 11, sed *plus in oratione tali dignitatis quam fidei erat*. Quam pulchra Neronis oratio apud eumd. Annal. XIII, 4. Sed *nec defuit fides*: initio nimirum. G.

— *Insidiosa*. Incerta, fallaci; unde mox *infidum mare*, cui blanditias principum comparat. E.

— *Facilius esset*. Facilius, ad evitandum malum, ad ferendum. Domitiani præsertim nota perfidia. *Erat enim*, teste Suetonio, XI, *non solum magnæ, sed et callidæ inopinatæque sævitiæ*. Subjicit exempla. Non est opus *facilius* cum Lipsio mutare in *felicius*. G.

4. *Proferemus*. Gierigius e Rittershusii conjectura edidit *promemus*, ut concinnius respondeat antecedenti *promere*. Schwarzius conjecit pro hoc *proferre* legendum. Utrumque, si concinnitatem spectes, verum esse potest; sed tamen incertum, an Plinius ita concinnus nunc esse voluerit. E. — Noli dubitare, legendum esse aut, *promere in medium; promemus*, aut, *proferre in medium; proferemus*. Quis credet, Secundum, talis repetitionis omninoque concinnitatis κατακόρως studiosum, eam hic neglexisse, ubi ipsæ aures verbi iterationem poscere videntur. S.

— *Facta*. Glossatori acceptum refert J. A. Ernest., ut abhorrens a brevitate Plin. bonæque latinitati absonum. Non assentior. Quam enim dicat brevitatem vir egregius in Panegyrico Plinii, nescio. De latinitate autem, vide mihi Livium XXXV, 45, 4: « Adventum ejus et majestatem ad verecundiam faciendam Romanis vim majorem habituram, quam arma. » S. — *Misera illa ex periculis facta prudentia. Facta* sine dubio est a glossatore. Nec Pli-

monebat, ut a republica (erat autem omnino nulla respublica) oculos, aures, animos averteremus. At nunc tua dextera tuisque promissis freti et innixi, obsepta diutina servitute ora reseramus, frenatamque tot malis linguam resolvimus. Vis enim tales esse nos, quales jubes, nihilque exhortationibus tuis fucatum, nihil subdolum denique, quod credentem fallere paret, non sine periculo fallentis: neque enim unquam deceptus est princeps, nisi qui prius ipse decepit.

LXVII. Equidem hunc parentis publici sensum, quum ex oratione ejus, tum pronuntiatione ipsa perspexisse videor: quæ enim illa gravitas sententiarum! quam inaffectata veritas verborum! quæ asseveratio in voce! quæ

nianæ brevitati consentit, nec exemplum antiquitatis habet *prudentia facta ex periculis*. Ern.

5. *Obsepta*. Omnino clausa. Nihil, opinor, caussæ erat, cur hæc vox N. Heinsio et J. A. Ernestio corrupta videretur. S. — *Obsepta diutina servitute ora reseramus*. Nemo interpretum hic hæsit. Me offendit semper *obsepta*. Reperi deinde, etiam N. Heinsium offensum esse illo verbo. Sed correctio ejus *obsuta* (ad Virg. G. IV, 301, ubi verbum *obsuere* de ore bene restituit Virgilio), mihi non placuit. Nam quid commune habent ac simile *obsuere* et *reserare*? *Obsepta* bene dicuntur, quæ munita sunt; sed adversus vim externam, ut *obsepta pudicitia*, et similia. Lenissimum foret *obserata*. Ernest.

— *Non sine periculo fallentis*. Lacinia J. A. Ernestio videtur inepta manu adsuta, quam resectam velit. Voluit ergo resecta etiam quæ sequuntur, *Neque enim......decepit*. Id ego non imiter. Totus locus genuinus. Jam video, idem sensisse alterum Ernestium. « Patruus meus, inquit, hanc appendiculam, ut ineptam hoc loco resectam volebat. Quid enim opus erat, inquit, dicere Trajano, Principes, si fallant, non sine periculo suo fallere, et quam absurdum, ei obiter minari! Hæc ille. At enimvero ab illa appendicula sequens omnis sententia: *Neque enim unquam.....decepit*, pendet, neque hæc sine illa stare potest. » S. — *Non sine periculo fallentis*. Hæc appendicula sententiæ superioris semper mihi inepta visa est: adeo aliena a re præsenti est, adeo absona a concinnitate reliqua. Quid enim opus erat dicere Trajano, Principes, si fallant, non sine periculo suo fallere, et quam absurdum, ei obiter minari? Hic una laus Trajani agitur, quæ est h. l. in ejus fide et integritate. Ego hanc laciniam resectam velim. Ern.

LXVII. 1. *Ex oratione*. Sic pro *exhortatione* scribendum suaserat Lipsius: nunc firmatum est libro Schwarzii. G. — Mox malim, *tum e pronuntiatione ipsa*. S.

affirmatio in vultu! quanta in oculis, habitu, gestu, toto
denique corpore fides! Tenebit ergo semper, quod sua- 2
serit : scietque nos, quoties libertatem, quam dedit, ex-
periemur, sibi parere : nec verendum est, ne incautos 3
putet, si fidelitate temporum constanter utamur, quos
meminit sub malo principe aliter vixissse. Nuncupare
vota et pro æternitate imperii, et pro salute civium?
immo pro salute principum, ac propter illos pro æter-
nitate imperii solebamus. Hæc pro imperio nostro, in 4
quæ sint verba suscepta, operæ pretium est annotare :
SI BENE REMPUBLICAM ET EX UTILITATE OMNIUM REXERIS:
digna vota, quæ semper suscipiantur, semperque sol-
vantur. Egit cum diis, ipso te auctore, Cæsar, respublica, 5
ut te sospitem incolumemque præstarent, si tu cæteros
præstitisses : si contra, illi quoque a custodia tui capitis
oculos dimoverent, teque relinquerent votis, quæ non
palam susciperentur. Alii se superstites reipublicæ opta- 6
bant, faciebantque : tibi salus tua invisa est, si non sit
cum reipublicæ salute conjuncta : nihil pro te pateris
optari, nisi expediat optantibus : omnibusque annis in

2. *Quod suaserit.* Schwarzius edidit, *quid suaserit*, e MSS. Tum *tenebit* est, memoria tenebit, non obliviscetur. E.

3. *Nuncupare vota.* Dies solennis huic publicæ cerimoniæ dictus III Non. Januar. Vid. de tota re copiose Lipsium ad Tac. Ann. XVI, 22. s. Exc. B; et Casaubonium ad Spartian. Adr. cap. XXIV. pag. 205; Hack. de memoria eorum in nummis Spanh. diss. XIII. p. 525. G. — *Et pro salute civium?* Puto per interrogationem prolata hæc verba, quasi dicat *Solebamus vota nuncupare* primo *pro æternitate imperii*, an exspectas, qui legis, *et pro salute civium?* Sic non opus conjectura eorum, qui pro *civium* reponi volunt *principum*. Immo aliter se res habet : *pro salute principum, et propter illos* demum *pro æternitate imperii*, quasi non ipsi propter imperium essent, sed imperium propter ipsos. G.

4. *Pro imperio nostro.* Pro Trajani nostri imperio. Neque tamen dissimulo, me multo malle, *pro Imperatore nostro:* ad hunc enim pertinet formula, *Si bene...rexeris.* Et quam facilis hic error? Aliquis per compendium scripsit *Imp.* ultimas literas infeliciter alter supplevit. Vid. de ista confusione, quos laudat Arntzenius ad LXXXII, 3. G.

5. *Tui capitis.* Sic pro *corporis* MSS. plures apud Schwarz. G.

consilium de te deos mittis; exigisque, ut sententiam
7 suam mutent, si talis esse desieris, qualis electus es. Sed ingenti conscientia, Cæsar, pacisceris cum diis, ut te, si mereberis, servent: quum scias, an merearis, neminem
8 magis, quam deos scire. Nonne vobis, P. C., hæc diebus ac noctibus agitare secum videtur? ego quidem in me, si omnium utilitas ita posceret, etiam Præfecti manum armavi: sed ne deorum quidem aut iram, aut negligentiam deprecor: quæso immo et obtestor, ne unquam pro me vota respublica invita suscipiat; aut, si susceperit invita, ne debeat.

LXVIII. Capis ergo, Cæsar, salutis tuæ gloriosissimum fructum ex consensu deorum: nam quum excipias, ut ITA DEMUM TE DII SERVENT, SI BENE REMPUBLICAM ET EX

7. *Si mereberis.* Ex lege latinitatis debebat esse *si merearis*, et sic habent editt. Gryph. et Sichard. Aliæ *si mareris*. Sed vulg. omnes MSS. tenere Schwarzius affirmat. E. — Vid. J. A. Ernestius ad h. l. S.

— *Ut te, si mereberis, servent.* In oratione hac obliqua *mereberis* locum non habet, auresque latinæ *merearis* desiderant, quod Sicardus et Gryphius edidere: ex ingenio, ut opinor, sed recte. Sic mox cap. LXVIII, ubi non est, *si bene remp... reges*, sed *rexeris*. Ern.

— *An merearis.* Rob. Stephanus Thes. v. *mittere in consilium* ait, præpostere quosdam legere *ne merearis*. Quid si hæc vera est lectio pro *an merearis?* Sed nihil Arntzenius. G.

8. *Præfecti manum.* Dignissimum factum, quod proponamus ipsis verbis, quæ habet e Dione Xiphilin. p. 778, A. Ὅτε πρῶτον τῷ μέλλοντι τῶν δορυφόρων ἐπάρξειν τὸ ξίφος, ὃ παραζώννυσθαι αὐτὸν ἐχρῆν, ὤρεξεν, ἐγύμνωσέ τε αὐτὸ, καὶ ἀνατείνας ἔφη, Λαβὲ τοῦτο τὸ ξίφος, ἵνα, ἂν μὲν καλῶς ἄρχω, ὑπὲρ ἐμοῦ, ἂν δὲ κακῶς, κατ' ἐμοῦ χρήσῃ. *Præfectus* igitur, de quo hic sermo est, est *prætoriarum cohortium* s. *Prætorii*. G.

— *Ne debeat.* Videatur J. A. Ernestius. S.

— *Aut si susceperit invita, ne debeat.* Hoc *debeat* sic explicari debebat: si invita resp. suscepit, tum, quamvis læto eventu, liber esto a solvendi necessitate. Sed alias *debere vota* est, quum sit, quod erat in votis, cujus caussa vota facta sunt: quod est etiam *damnari voti*, etc. Hoc tamen optabit Trajanus, ne eveniant, quorum caussa vota facta sint: nec hoc sensit Plinius. Est ergo *ne debeat* h. l. nove dictum, et in eo aliquid acuminis quæsitum. Ern.

LXVIII. 1. *Quum excipias.* Huic verbo locum esse, quoties conditio ponitur, aut nominatim aliquid cavetur, alias ostendimus. Vid. avunculus Nostri, XXIX, 1. s. 8. *Quum*

UTILITATE OMNIUM REXERIS : certus es, te bene rempublicam gerere, quum servent. Itaque securus tibi et lætus 2
dies exit, qui principes alios cura et metu distinebat : quum suspensi et attoniti, parumque confisi patientia nostra, hinc atque inde publicæ servitutis nuntios exspectarent. Ac si forte aliquos flumina, nives, venti præpe- 3
dissent, statim hoc illud esse credebant, quod merebantur; nec erat discrimen ullum pavoris : propterea quod, quum a malo principe tanquam successor timeatur, quisquis est dignior, quum sit nemo non dignior, omnes timentur. Tuam securitatem non mora nuntiorum, non literarum 4
tarditas differt : scis tibi ubique jurari, quum ipse juraveris omnibus : nemo hoc sibi non præstat. Amamus qui- 5
dem te, in quantum mereris; istud tamen non tui facimus amore, sed nostri : nec unquam illucescat dies, quo pro

Græcos Italia pellerent, (Schwarzius putat excidisse *nec*) *excepisse medicos*, hoc est, nominatim illos inclusisse, et, ne quis eximios illos haberet, cavisse. G. — Hanc Gesneri interpretationem Gierigius confirmavit his exemplis, Plin. H. N. XIV, 1, 3 : « Ut vindemiator auctoratus rogum ac tumulum excipiat. » Senec. Ep. VI : « Si, cum hac exceptione, sapientia detur, ut eam inclusam teneam, rejiciam. » E. — *Te bene*. Scribendum cum al. *bene te*. Verbum gravius præcedere debet. Mox malim *regere*, ut hæc carmini ipsi melius respondeant. Sæpissime commutata a librariis *gerere* et *regere*, vid. Drakenb. ad Liv. XXVII, 40, 2, ubi de his ipsis formulis, *gerere rempublicam*, *regere remp.* S.

2. *Lætus dies*. Ipse dies votorum III Non. Jan. de quo ad LXVII, 3. G. — *Exit*. Juvat hic quasi expiare commissum superioris editionis, ubi *erit* irrepserat, quum dudum *exit* ex optimis libris restitutum et a cl. Schwarzio firmatum sit. G.

— *Servitutis nuntios*. Literas Præsidum de votis solutis et nuncupatis, quales ad ipsum Trajanum Plinii X, 44, quamquam non nuntiæ servitutis. G.

5. *Sibi non præstat*. Vid. XLVIII, 2. G. — *Nemo hoc sibi non præstat*. Recte monet Schwarzius, nimis hic argutari Plinium, idque ad totum reliquum locum pertinet : sunt enim ista contra sensum communem et παράδοξα. Imprimis durius est verbum *tutelæ*, cum tota illa sententia : unde et in ea interpretanda non consentiunt viri docti : Schwarzius etiam tentabat corrigere, rescripto pro *cui*, *Principi*. Quid si : *turpis tutela principi, cui potest imputari*. Sensus est : turpe est principi, si ei tutela, id est, fides civium, in qua est securitas ejus, pro beneficio præstetur et

te nuncupet vota non utilitas nostra, sed fides, Cæsar:
6 turpis tutela principis, cui potest imputari. Queri libet, quod in secreta nostra non inquirant principes, nisi quos
7 odimus: nam si eadem cura bonis, quæ malis esset, quam ubique admirationem tui, quod gaudium exsultationemque deprehenderes! quos omnium cum conjugibus ac liberis, quos etiam cum domesticis aris focisque sermones! Scires mollissimis illis auribus parci: et alioqui, quum sint odium amorque contraria, hoc perquam simile habent, quod ibi intemperantius amamus bonos principes, ubi liberius malos odimus.

LXIX. Cepisti tamen et affectus nostri et judicii experimentum, quantum maximum præsens capere potuisti, illo die, quo solicitudini pudorique candidatorum ita consuluisti, ne ullius gaudium alterius tristitia turbaret: alii cum lætitia, alii cum spe recesserunt: multis gratulandum,
2 nemo consolandus fuit. Nec ideo segnius juvenes nostros exhortatus es, senatum circumirent, senatui supplicarent,

propter utilitatem civium. Ernest. —*Sed fides*. Omnino etiam *fides*, verum non sola. Ita sæpe loquimur. G.

6. *Tutela principis*. Hoc est, tutela civium, qui amore et obedientia sua principem tuentur. Hæc ergo *turpis est, si principi imputari potest*, si cives principi illam tutelam tanquam beneficium collatum adscribere possunt. E.

7. *Scires....parci*. Quum audires in privatis nostris sermonibus te tantis laudibus prædicari, jam scires nos te præsente et audiente ab illis laudibus ideo abstinere, quod auribus tuis verecundis parcere velimus. Ex istis laudibus nostris secretis tu tibi silentium nostrum publicum interpretari possis. E. — Conf. J. A. Ernestius ad h. l. S. — *Scires mollissimis illis auribus parci*. Nimis hoc loco argutatur Schwarzius, et difficultates nectit. Mihi cum Gesnero omnia plana sunt: Si secreta nostra cerneres et audires, videres, illam parcimoniam laudum tuarum hanc habere caussam, quod tuis auribus parcimus. Nam *molles aures* sunt, quæ acrem sensum habent in utramque partem: sentiunt bona et mala, quæ aliæ non sentiunt. Ern.

LXIX. 1. *Solicitudini pudorique*. *Solicitudini* eorum, qui designationem consulatus exspectabant et sperabant; *pudori* eorum, qui repulsam tulissent. E.

2. *Senatum circumirent*. Rogandi et prensandi caussa, ut Cic. Att. XIV, 21: *Antonium circumire veteranos*. Sic Liv. I, 47, ubi *circumire*

atque ita a principe sperarent honores, si a senatu petissent. Quo quidem in loco, si quibus opus exemplo, adje- 3
cisti, ut te imitarentur. Arduum, Cæsar, exemplum, et quod imitari non magis quisque candidatorum, quam principum possit. Quis enim vel uno die reverentior senatus candidatus, quam tu, quum omni vita, tum illo ipso tempore, quo judicas de candidatis? An aliud a te, 4
quam senatus reverentia obtinuit, ut juvenibus clarissimæ gentis debitum generi honorem, sed antequam deberetur, offerres? Tandem ergo nobilitas non obscuratur, sed illu- 5
stratur a principe: tandem illos ingentium virorum nepotes, illos posteros libertatis, nec terret Cæsar, nec pavet: quin immo festinatis honoribus amplificat atque auget, et majoribus suis reddit. Si quid usquam stirpis antiquæ, si quid residuæ claritatis; hoc amplexatur, et refovet, et in usum reipublicæ promit. Sunt in honore 6
hominum, et in honore famæ magna nomina ex tenebris oblivionis, indulgentia Cæsaris, cujus est, ut nobiles et conservet, et efficiat.

et *prensare* conjunguntur. Magno MStorum consensu probata vox, et apprime ad h. l. conveniens recte restituta a Schwarzio pro *Consulatum*. G.

4. *Senatus reverentia obtinuit.* Sola reverentia senatus permotus es, ut juvenibus honorem offerres, et quidem *antequam deberetur*, hoc est, ante annum legibus annalibus constitutum. Quare eos paullo post *festinatos honores* dicit. E. — *Debitum generi honorem, sed ante, quam deberetur, offerres.* Acumen quærit in verbo debendi: et, ut magis acutum esset, *deberetur* posuit simpliciter, intelligendum est *ipsis*. Ern.

5. *Promit.* Ex obscuritate protrahit et ad honores promovet. E.

6. *In honore famæ.* Elegantius longe nobis quoque, ut jam Lipsio, ad Tac. Hist. III. 36, videtur, si esset, *in ore famæ*. Post verba *indulgentia Cæsaris* deesse *extracta*, vel simile quid, idem notat Lipsius. Sed potest tamen *ex tenebris* significare post tenebras; et ablativus *indulgentia* ad ipsum *sunt* referri. G. — *Cujus est, ut*, etc. Vid. J. A. Ernestius ad h. l. S. — *Cujus est, ut.* Schwarzius e vestigiis librorum addit *hoc: cujus hoc est;* quod sane est latinius, nam sine *hoc*, debebat esse, *nobiles efficere*. Sed ætas Plinii jam discesserat paullum a vera ratione: supra cap. LX, *parum est, ut in curiam venias*, pro, *in curiam venire*. Ern. — *Efficiat.* Jure annulorum dato, ingenuos facit; cumulatis honoribus, nobiles. Ed.

LXX. Præfuerat provinciæ quæstor unus ex candidatis, inque ea civitatis amplissimæ reditus egregia constitutione
2 fundaverat: hoc senatui allegandum putasti. Cur enim te principe, qui generis tui claritatem virtute superasti, deterior esset conditio eorum, qui posteros habere nobiles mererentur, quam eorum, qui parentes habuissent? O te dignum, qui de magistratibus nostris semper hæc nunties, nec pœnis malorum, sed bonorum præmiis bonos facias!
3 Accensa est juventus, erexitque animos ad æmulandum, quod laudari videbat: nec fuit quisquam, quem non hæc cogitatio subiret, quum sciret, quidquid a quoque in
4 provinciis bene fieret, omnia te scire. Utile est, Cæsar, et salutare præsidibus provinciarum, hanc habere fiduciam: paratum esse sanctitati, industriæ suæ maximum
5 præmium, judicium principis, suffragium principis. Adhuc autem quamlibet sincera rectaque ingenia, etsi non detor-
6 quebat, hebetabat tamen misera, sed vera reputatio: Vides enim; si quid bene fecero, nesciet Cæsar; aut si scie-

LXX. 1. *Provinciæ quæstor.* Fuerunt etiam *quæstoriæ provinciæ* s. procurationes per Italiam, de quibus laudati Schwarzio Lips. ad Tac. Ann. IV, 27, et Noril. ad Cenot. Pisan. I, 36. Nihil tamen impedit, quo minus potuerit etiam quæstorem Plinius intelligere Proconsularis vel alterius provinciæ, qui vel sub majore magistratu, vel, commendatam sibi ab eo absente, provinciam dum curat, *reditus amplissimæ civitatis fundarit*, id est, constituerit. G. — De provincia quæstoria sermonem esse, docent quæ postea s. 4. leguntur. Monuit item J. A. Ernestius. S.

— *Præfuerat provinciæ quæstor.* Bene Schwarzius docet e contextu, de provincia quæstoria intelligi debere, secus ac Gesnero visum, qui et de quæstore provinciæ consularis intelligi posse putabat. Ear.

4. *Præsidibus provinciarum.* Solisne *præsidibus?* quin vel maxime provinciis. Nimirum de his deinde, s. 8, *Provinciis quoque*, etc. Alias pronum fuerit cum cl. Schwarzio legere *præsides*. G. — Aut, quod lenius, corrigere *hanc hærere fiduciam*. « Solent autem *habere* et *hærese* in MStis confundi. » Drakenb. ad Liv. XXIX, 4, 8. Mox legendum cum aliis *sanctitati et industriæ*. S.

5. *Reputatio.* Cogitatio, deliberatio apud animum, cujus sententia statim sequitur: *Vides enim*, etc. E.

6. *Vides enim.* Incipit hic [illegible] magistratus alicujus provincialis, animum suum alloquentis, *Vides*

rit, testimonium non reddet. Ita eadem illa seu negligentia, 7
seu malignitas principum, quum male consultis impunitatem, recte factis nullum præmium polliceretur, nec illos
a crimine, et hos deterrebat a laude. At nunc, si bene 8
aliquis provinciam rexerit, huic quæsita virtute dignitas offertur : patet enim omnibus honoris et gloriæ campus : ex hoc quisque, quod cupit, petat, et assequutus, sibi debeat. Provinciis quoque in posterum, et injuriarum metum, et accusandi necessitatem remisisti : nam si profuerint, quibus gratias egerint, de nullo queri cogentur ; et alioqui liquet, nihil magis prodesse candidato ad sequentes

enim, etc. Sed fateor, me nondum concoquere illud *vides enim* posse, et suspicari, primo post nomen *reputatio* positum esse ab aliquo, quin ab ipso forte auctore, *videlicet :* illud deinde ita corruptum. Sed neque sic mihi satisfacio. G.— Add. Gesneri ad J. A. Ernestium epistola ipseque J. A. Ernestius ad h. l. S. — *Vides enim.* Torsere se in hoc viri docti. Putem rectum esse. *Enim* est dubitantis et objicientis aliquid vel sibi vel aliis. Inducitur veluti disputans juvenis cum alio, ad laudem hortante, et ei hoc objiciente, quod præmia a Principe sperare non possit. Cæterum sequentia ita incerta sunt in libris, ut nihil supra. Interea teneamus, quod est in hac editione ; nam id saltem intelligi potest, et aptum est rei. Schwarzius dedit : *si quid* bene fecero ; *scietne* Cæsar ? aut, si scierit, testimonium reddet ? Hæc magis consentiunt libris scriptis, et similiora acrius disputanti : illa quærenti et desperanti. Ernest. — Schwarzius ita edidit : « Vides enim ! si quid bene fecero, scietne Cæsar ? aut si scierit, testimonium reddet ? » Sic et Gierigius, nisi quod pro *scietne*, *sciet* reposuit.

Sensus idem est : nam et illæ interrogationes nunc negant. E.

8. *Si profuerint. Si* provinciæ his, *quibus* bene de se meritis *gratias egerint*, illo ipso suo testimonio apud Imperatorem *profuerint ;* incitabuntur ad similem gloriam alii, eaque caussa ita se gerent, ut *de nullo queri cogantur* in posterum provinciæ. Servavi igitur *profuerint*, quod habent antiquæ editiones. *Præfuerint* præfert ex manuscriptis cl. Schwarzius, quem alioquin in hoc loco constituendo libenter sequutus sum. G.

— *Nam si profuerint.* Probo hic Gesneri judicium, præferentis alteri, quod sequitur Schwarzius, *præfuerint.* Illud quidem, quod et veterrima mea Germ. ed. habet, contextui aptius : si laudes et gratiæ provincialium profuerint magistratibus apud Cæsarem, sicut profuere illi quæstori ; nemo post magistratus committet, ut querantur. Ernest. — Mox : « Efficacissimum pro candidato genus est rogandi, gratias agere. Prodesse candidato i. q. efficaciter pro candidato rogare ». S.

— *Liquet.* Verbum loco manco sanando insertum a Lipsio : cui

honores, quam peractos: optime magistratus magistratu,
9 honore honor petitur. Volo ego, qui provinciam rexerit, non tantum codicillos amicorum, nec urbana conjuratione eblanditas preces, sed decreta coloniarum, decreta civitatum alleget: bene suffragiis consularium virorum urbes, populi, gentes inseruntur: efficacissimum pro candidato genus est rogandi, gratias agere.

LXXI. Jam quo assensu senatus, quo gaudio exceptum est, quum candidatis, ut quemque nominaveras, osculo occurreres! devexus quidem in planum, et quasi unus ex
2 gratulantibus. Te mirer magis, an improbem illos, qui effecerunt, ut istud magnum videretur? quum velut affixi curulibus suis manum tantum, et hanc cunctanter et pigre,
3 et imputantibus similes, promerent. Contigit ergo oculis nostris insolita facies, principis æquati candidatis et simul stantis: contigit intueri parem accipientibus, honorem

substituere eodem jure licebit *debet*, quod sententiæ magis convenire videtur. Nihil audet Arntzenius, qui absurde huc refert infinitivum illum historici G. — Lipsius conjecerat *Liquebit*. Hoc expressit Gierigius: *et liquebit, nihil magis*, etc., quia Plinius de futuro tempore loquatur, et de vi, quam illud exemplum in posterum sit habiturum. E.

9. *Bene suffragiis*. Inter suffragia senatus, in quo principem locum habent viri consulares, bene et decore inseruntur urbes, populi, gentes, suum præsidem laudantes. Fuisse autem tum in magistratibus eligendis majores partes senatus, nullas, si a solemnibus quibusdam umbris discesseris, populi, vel ex hoc ipso libello satis constat. Hanc Lipsii conjecturam, comprobatam Schwarzio, præferendam ego quoque arbitror lectioni librorum, *Ne* (vel *Næ*)... *inserantur* (quam retinet, sed dubitanter, Arntzenius), etiamsi *Ne* illud vel *Næ* asseverandi sensu sumas. G.

LXXI. 1. *Devexus in planum*. Descendens e tribunali ad planum solum. Hic sensus huic loco aptissimus videtur: nam 1°, sic demum recte dici potest *osculo occurrere*; 2° sic demum memoranda comitas erat Trajani; 3° sic demum *unus e gratulantibus* dici poterat. E. — Omnem de sensu loci dubitationem tollit, quod sequitur, *principis æquati candidatis et simul stantis*. S.

3. *Principis æquati*. Nihil melius factu occurrebat, quam dare hunc locum, qualem ex libris, vitiosis quidem omnibus, sed tamen concinnavit commode cl. Schwarzius: a quo varietatem omnem, et rationes lectionis hujus licet repetere. G. — Gierigius ex illa varietate et vestigiis MSS. sic edidit; « Contigit ergo oculis nostris insolita ante fa-

qui dabat. Quod factum tuum a cuncto senatu quam vera 4
acclamatione celebratum est, TANTO MAJOR, TANTO AUGUSTIOR! nam cui nihil ad augendum fastigium superest, hic uno modo crescere potest, si se ipse submittat, securus magnitudinis suæ: neque enim ab ullo periculo 5
fortuna principum longius abest, quam ab humilitatis: mihi quidem non tam humanitas tua, quam intentio ejus admirabilis videbatur. Quippe quum orationi oculos, vo- 6
cem, manum commodares; ut si alii eadem ista mandasses, omnes comitatis numeros obibas: atque etiam, quum suffragatorum nomina honore, quo solent, exci-

cies: princeps et candidatus æquati, et simul stantes! » E. — Add. Gesneri ad J. A. Ernestium epistola. J. Fr. Gronovii conjecturam in diatribe ad Statium exprомptam, de qua Schwarzius p. 566. b., probat Cuningamius Animadv. in Horatium Bentl. cap. XIII. pag. 235, addens et *simul* ex interpretatione vocabuli *æquitus* in contextum irrepsisse sibi videri. De ἅπαξ λεγομένοις, quale illud amabile scilicet *æquitus*, plane assentior Schwarzio. S.

5. *Intentio ejus.* Gradus ille ingens diligentiæ, quem in ea adhibuisti; qui etiam inter agendum, occupatis, in oratione de candidatorum commendatione habenda, cum voce, etiam oculis et manibus, tamen omnes illas comitatis et humanitatis demonstrationes ederes; quasi, mandato alii dicendi officio, nihil aliud jam quam privati gratulatoris officio fungereris: idque usque eo, ut, quum nominatis a te, qui unumquemque candidatum commendassent, acclamationis solitæ honor a senatoribus reliquis haberetur, VIR OPTIMUS EST, etc., eoque interpellaretur tua actio, ipse quoque vocis tuæ eumdem honorem adderes, plaususque et assensum senatorium orationi tuæ intersereres. G. — Nescio quo modo hæc explicatio Gesneri mihi ad intelligendum hunc locum non satisfacit. Hæreo in illis verbis: *ut si alii eadem ista mandasses*, quæ etiamnum non satis emendata esse arbitror. E.

6. *Mandasses, omnes.* Post *mandasses* interpungit Schwarz. Ego puto cohærere. G. — *Quum suffragatorum*, etc. J. A. Ern. unice probat *quum suffragatores nomina.... exciperent.* Gierigiana habet *quum suffragatores candidatorum nomina.... exciperent.* Idem daturus erat noster Ernestius. « Sic, inquit, e Lipsii conjectura cum Schwarzio, quem et Gierigius sequutus est, edere non dubitavi. Gesnerus, nullam varietatis mentionem faciens, ediderat: *quum suffragatorum*, etc. Verum, ut Gierigius notavit, non suffragatorum nomina plausu excipiebantur, sed candidatorum. *Suffragatores* autem sunt senatores, qui candidatos illos Principi commendarant. » Quid si, duabus transpositis vocibus, refingamus: « quum nomina (scil. candidatorum) suffragatorum honore, quo solent, exciperentur. »

perentur, tu quoque inter excipientes eras, et ex ore
7 principis ille senatorius assensus audiebatur; quodque apud principem perhibere testimonium merentibus gaudebamus, perhibebatur a principe. Faciebas ergo, quum diceres, OPTIMOS: nec ipsorum modo vita a te, sed judicium senatus comprobabatur, ornarique se, non illos magis, quos laudabas, lætabatur.

LXXII. Nam quod precatus es, ut illa ipsa ordinatio comitiorum bene ac feliciter eveniret NOBIS, REI PUBLICÆ, TIBI; nonne tale est, ut nos hunc ordinem votorum convertere debeamus? deos denique obsecrare, ut omnia, quæ facis, quæque facies, prospere cedant TIBI, REI PUBLICÆ, NOBIS? vel, si brevius sit optandum, ut
2 UNI TIBI? in quo et res publica et nos sumus. Fuit tempus,

Suffragatorum honor, id est, honor a suffragatoribus habitus, neminem, opinor, offendet: hoc enim, ut multa alia id genus, utroqueversum dici potuit. S. — *Quum suffragatorum nomina.... exciperentur.* Bene Schwarzius *suffragatores* et *exciperent* correxit; sed quod *candidatorum* inseruit ante *nomina*, non probo. Nam intelligi potest, de candidatorum nominibus sermonem esse, ex contextu, et vero vel *suffragatorum* verbo. Ern.

7. *Optimos.* In senatu candidati producti dicebantur *boni* vel *optimi* viri. Ed.—*Ornarique se. Se* est ablativus casus pendens a *magis*. Senatus lætabatur, candidatos, quos laudabat Trajanus, *non magis se*, vel quam se, ornari: hoc est, se æque atque illos, illis laudibus, illa judicii sui comprobatione ornari. Itaque nihil ex recepta lectione jam muto, nec mutavit Arntzenius. Cl. Schwarzius malit, *qui ornari se*, *non illos magis*, *quos laudabas, lætabatur.* G. — Editurus erat Ernestius cum Gierigio *ornari qui se*, *non illos magis*, etc., inque locum notæ Gesneri suffecturus hanc; « Etiam ordo et constructio orationis flagitare videbatur, ut ita cum Schwarzio poneretur pro vulg. quod Gesnerus ediderat: *ornarique se*, etc., qui paullo contortius statuebat *se* esse ablativum casum pendentem a *magis*, hoc sensu: senatus lætabatur candidatos, quos laudabat Trajanus, *non magis se*, vel quam se, ornari. » S.

LXXII. 1. *Quod precatus es.* Precationis ejusmodi formulam s. *sollennem comitiorum precationem*, ut ibi vocatur, habemus in principio orationis pro Murena. G.—*Ordinatio comitiorum* est creatio magistratuum, et omnis celebratio comitiorum. Ita illam tempore Cæsarum dictam ostendit J. A. Ernesti ad Suet. Vesp. XXIII. E. — *Vel, si brevius sit optandum, ut uni tibi*, etc. Hærere soleo in *uni:* quod non aptum formulæ precandi; sed si hæc oratio narrantis est, *uni* locum jure tenet. Ern.

ac nimium diu fuit, quo alia adversa, alia secunda, principi et nobis : nunc communia tibi nobiscum tam læta quam tristia ; nec magis sine te nos esse felices, quam tu sine nobis potes. An, si posses, in fine votorum adje- 3
cisses, UT ITA PRECIBUS TUIS DII ANNUERENT, SI JUDICIUM NOSTRUM MERERI PERSEVERASSES? Adeo nihil tibi amore civium antiquius, ut ante a nobis, deinde a diis, atque ita ab illis amari velis, si à nobis ameris. Et sane priorum 4
principum exitus docuit, ne a diis quidem amari, nisi quos homines ament : arduum erat, has precationes tuas laudibus adæquare ; adæquavimus tamen. Qui amoris ardor, 5
qui stimuli, quæ faces illas nobis acclamationes subjecerunt! non nostri, Cæsar, ingenii, sed tuæ virtutis tuorumque meritorum voces fuerunt : quas nulla unquam adulatio invenit, nullus cujusquam terror expressit. Quem 6
sic timuimus, ut hæc fingeremus? quem sic amavimus, ut hæc fateremur? Nosti necessitatem servitutis : quando simile aliquid audisti, et quando dixisti? Multa quidem 7
excogitat metus, sed quæ appareat quæsita ab invitis; aliud solicitudinis, aliud securitatis ingenium est; alia tristium inventio, alia gaudentium; neutrum simulationes expresserint. Habent sua verba miseri, sua verba felices : utque maxime eadem ab utrisque dicantur, aliter dicuntur.

3. *Ita ab illis amari velis.* Refertur ad *diis;* debebatque esse *his*. Sed et de proximo illud pronomen interdum usurpatur. Ern.

4. *Exitus.* Caii, Claudii, Neronis, Galbæ, Vitellii, Domitiani. Ed.

6. *Ut hæc fateremur.* Exquisite pro *diceremus;* ut responderet magis τῷ *fingeremus* e contrario. Ern.

7. *Multa quidem excogitat metus. Non fidendum*, inquit Plutarchus in vita Demetrii, *honoribus istis qui decernuntur sic vulgo ;* τὰ γὰρ αὐτὰ καὶ δεδιότες ψηφίζονται, καὶ φιλοῦντες, hoc est, *eadem enim et timentes decernunt et amantes*. Ed. — *Utque maxime eadem ab utrisque*, etc. Licet eadem verba dicantur a felicibus, quæ a miseris; tamen *aliter*, alio vultu, sono, spiritu, dicuntur. Lipsii conjectura firmata a Schwarzio. Al. *utque jam maxime ab utrisque dicantur*, omissis reliquis : quæ si plane testimonio veteris libri careant (sed habet tamen Cuspinianus), legere forte ita præstiterit : *ut quum maxime eadem ab utrisque dicantur*. Sic in præcedenti membro in primis elevanda pronuntiaudo fuerit vox *sua*, id est, propria, diversa ab aliis. G.

LXXIII. Testis ipse es, quæ in omnium ore lætitia. Non amictus cuiquam, non habitus, quem modo extulerat: inde resultantia vocibus tecta, nihilque tantis clamoribus satis
2 clausum. Quis tunc non e vestigio suo exsiluit? quis exsiluisse sensit? Multa fecimus sponte, plura instinctu quodam et imperio; nam gaudio quoque cogendi vis inest.
3 Num ergo modum ei tua saltem modestia imposuit? nam quanto magis a te reprimebatur, exarsimus, non contumacia, Cæsar: sed ut in tua potestate est, an gaudeamus;
4 ita in quantum, nec in nostra. Comprobasti et ipse acclamationum nostrarum fidem lacrymarum tuarum veritate: vidimus humescentes oculos tuos, demissumque gaudio vultum, tantumque sanguinis in ore, quantum in animo

LXXIII. 1. *Non amictus.* Brachiis præ gaudio jactatis toga defluit. G. — Aliter Schwarzius, qui docet, Romanos ad affectus suos ostendendos togas jactare solitos esse, diversoque earum jactandarum modo diversos affectus indicasse. Magis tamen nunc illa Gesneri explicatio placet. Nam haud dubie major affectus est ejus, cui exsultanti toga defluit, quam ejus, qui hoc agit, ut toga jactanda affectum suum ostendat et commendet. Cæterum *habitus*, non necesse est, ut ab *amictu* subtiliter distinguatur. Inest universa notio ejus modi, quo quis togam vel amictum gestat, continet, tractat. E.

— *Resultantia vocibus tecta.* Hypallage, pro *resultantes tectis voces.* Sic Virg. Æn. V, 150; *Pulsati colles clamore resultant.* Proprie et ordinate avunculus Nostri XI, 19. s. 21: Apibus *inimica est et echo resultante sono.* G.

— *Tantis clamoribus.* Pone sexcentos una clamantes: et adde Actuarios, et Laticlavios, quibus jus veniendi in senatum. Ed.

2. *Quis.....sensit?* Nimis tenuia hæc J. A. Ernestio videntur: mihi non item.... *Quis exsiluisse sensit?* scil. *se:* quod si desideres, inserendum est, non post *exsiluisse*, sed ante. Sed abesse potest. S. — *Quis tunc non....sensit.* Hæc mihi nimis tenuia videntur: nec apta magnificentiæ orationis præcedentis. Nec vero placent ista: *tantumque sanguinis in ore, quantum in animo pudoris.* Ern.

— *Imperio.* Imperiosa quadam vi gaudii. Nempe *sponte* significat hic lene quiddam et blandum; *instinctus*, *imperium*, vehementiorem motum, et cui resisti non potest. Hinc statim *cogendi vim* tribuit gaudio. Itaque non est opus, quod aliquando putabam, legere *impetu:* ut *impetus* et *instinctus* copulantur Tac. Ann. XIV, 16. G.

4. *Demissumque gaudio vultum.* Habitus modestorum, qui gaudium suum demisso vultu celare student, ne videantur aperte laudibus suis delectari. E. — *Tantumque sanguinis in ore...pudoris.* Displicent J. A. Ernestio, quo jure quave de caussa,

pudoris. Atque hoc magis incensi sumus, ut precaremur, 5
ne quando tibi non eadem caussa lacrymarum, utque
nunquam frontem tuam abstergeres. Hoc ipsum templum, 6
has sedes nobis quasi responsuras interrogemus, viderintne unquam principis lacrymas; at senatus sæpe viderunt: onerasti futuros principes; sed et posteros nostros: nam et hi a principibus suis exigent, ut eadem audire mereantur: et illi, quod non audiant, indignabuntur.

LXXIV. Nihil magis possum proprie dicere, quam quod dictum est a cuncto senatu: O TE FELICEM! quod quum diceremus, non opes tuas, sed animum mirabamur:

quum ipse non dixerit, ignoro. S.

5. *Frontem tuam abstergeres*. Nunquam perfricares frontem, pudorem poneres. Dixit de lacrymis, dixit de pudore: infert de utroque. Sententia igitur satis commoda. Unde verbum *abstergeres*, quod per duo sæcula hic legitur, in MSS. autem non comparet, pedem intulerit, non dixerim. G. — Hæc est vulgata loci lectio, quæ unde profecta fuerit, dici non potest, quum verbum *abstergeres* nec in manuscriptis nec editis libris veteribus compareat. Gesnerus *frontem abstergere* censebat dictum pro *perfricare frontem*, pudorem ponere. Sed bene monuit Gierigius, hoc semper malo sensu dici de homine omnis pudoris experte, aut certe, etiamsi in bonam partem dicatur, ineptum esse optare, ut Trajanus per omnem vitam os tali pudore suffusum gereret. Itaque de suo inseruit *contraheres*, ut optet Plinius, ut Trajani gaudium nulla unquam calamitate interrumpatur. Sententia non absurda, sed universalior, quam ut huic loco apta esse possit, in quo aliquam sententiarum concinnitatem ex *lacrymarum* et *pudoris* mentione desidero, v. c. *utque nunquam frontem tuam alio sensu demittas (demitteres)*, scil. quam gaudii sensu. Nam prior sententia, *ne quando... caussa lacrymarum*, respondet illis: *vidimus humescentes oculos tuos;* hæc autem posterior illis: *demissumque gaudio vultum*. Sic omnia concinnius caderent. E.

6. *Viderintne unquam principis lacrymas*, etc. Bona J. A. Ernestii adnotatio ad hunc locum. Similiter de multis aliis locis statuendum, ne Plinium, ut sæpius fit, temere reprehendas. S. — *Viderintne unquam Principis lacrymas?* Viderat sane curia lacrymas Augusti, quum pater patriæ appellabatur, Sueton. Aug. LVIII; sed talia non ad veritatem historicam nimis severe exigenda sunt. Ern.

— *Onerasti*. Vid. ad XXIV, 1. G.
— *Posteros*. Non omnino *posteros*, sed *senatores temporum futurorum*. Vid. Perizon. Anim. Histor. p. 254. s. ubi de hoc ipso Plinii loco agit. S.

LXXIV. 1. *Diceremus*. Bene habet, nec opus cum J. A. Ernestio corrigere *dicebamus*. S. — *Quod quum diceremus*, etc. Debet esse *dicebamus*. Cætera elegantissima: *non opes tuas, sed animum mirabamur*, pro, non dicebamus propter opes tuas, etc. Ern. — *Animum mirabamur*. Felici-

est enim demum vera felicitas, felicitate dignum videri.
2 Sed quum multa illo die dicta sunt sapienter et graviter, tum vel imprimis hoc, CREDE NOBIS, CREDE TIBI. Magna hoc fiducia nostri, majore tamen tui diximus: alius enim fortasse alium, ipsum se nemo deceperit: introspiciat
3 modo vitam, seque, quid mereatur, interroget. Proinde dabat vocibus nostris fidem apud optimum principem, quod apud malos detrahebat: quamvis enim faceremus, quæ amantes solent, illi tamen, non amari se, credebant
4 sibi. Super hæc precati sumus, ut SIC TE AMARENT DII, QUEMADMODUM TU NOS. Quis hoc aut de se, aut principi diceret mediocriter amanti? pro nobis ipsis quidem hæc fuit summa votorum, ut NOS SIC AMARENT DII, QUOMODO TU: estne verum, quod inter ista clamavimus, O NOS FELICES! Quid enim felicius nobis, quibus non jam illud optandum est, ut nos diligat princeps, sed dii, quemad-
5 modum princeps? Civitas religionibus dedita, semperque deorum indulgentiam pietate merita, nihil felicitati suæ putat adstrui posse, nisi ut dii Cæsarem imitentur.

tate dignum, felicitatis capacem: huc referuntur proxima, *est enim... videri*. G.

3. *Dabat...fidem*. Id est, faciebat rara significatione: loquitur autem de conscientia principis. Divine Plutarchus de discr. adulat. n. 129. Ἡ οἴκοθεν κρίσις ἀντιμαρτυροῦσα, καὶ μὴ προσδεχομένη τὸν ἔπαινον, ἀπαθής ἐστι, καὶ ἄθικτος, καὶ ὑπὸ τοῦ κολακεύοντος ἀνάλωτος. G.

— *Credebant sibi*. Ita sibi suæ indignitatis conscii erant, ut intelligerent, se, quamvis nobis amorem nostrum iis offerentibus, tamen non amari. Sic conscientia *fidem vocibus nostris apud eos detrahebat*. E.

4. *Quis hoc...amanti?* Hoc membrum non loco positum tenebrarum aliquid orationi offudisse puto; reponendum post alteram formulam, *Nos sic amarent Dii, quomodo tu*, scil. nos amas. Nam sic demum recte infertur, *Quis hoc* posterius *de se, aut* utrumque hoc *principi diceret mediocriter amanti?* Dicas, quidni? Habeat sibi, si mediocriter amat: sciat ad se non pertinere vota nostra. At periculosum est ita agere cum principe, ut cum mustela in farina latente mus ille apud Phædrum IV, 1, retorridus, *Sic valeas, ut farina es, quæ jaces*. G.

— *Estne verum*. Nonne est verum? Vid. ad LVI, 2. G.

5. *Religionibus dedita*. Dicitur h. l. in partem meliorem, quod alias fere in deteriorem dicitur, ut apud Cicer. pro Domo, XLIX, *homo religionibus deditus*. Ern. — *Dii Cæsarem imitentur*. Hæc et similiter absurda quomodo idem Plinius, qui epistolas scripsit, in Panegyrico dicere potuerit, ego vix intelligo. E.

LXXV. Sed quid singula consector et colligo? quasi
vero aut oratione complecti, aut memoria consequi possim,
quæ vos, P. C., ne qua interciperet oblivio, et in
publica acta mittenda, et incidenda in ære censuistis. Ante, 2
orationes principum tantum ejusmodi genere monumentorum
mandari æternitati solebant: acclamationes quidem
nostræ parietibus curiæ claudebantur: erant enim, quibus
nec senatus gloriari, nec princeps possent. Has vero 3
et in vulgus exire, et posteris prodi, quum ex utilitate,
tum ex dignitate publica fuit; primum, ut orbis terrarum
pietatis nostræ adhiberetur testis et conscius; deinde, ut
manifestum esset, audere nos de bonis malisque princi-

— Bona verba quæso. Miserabiles deos Gierigius dicit, quibus hominum exempla proponenda. Recte; sed alios non norat pietas Romanorum, quibus hic liber scriptus. S.

LXXV. 1. *Oblivio:* hic fructus annalium, ne virtutes sileantur, utque pravis factis a posteritate metus sit. Historia vita memoriæ. Ed.

— *In publica acta mittenda.* Ab eo tempore non minima pars historiæ Augustæ illis in senatu acclamationibus continetur. Vid. v. g. Vopisci Tacitus cap. V, ubi inter illas acclamationes etiam interjectum, *dixerunt decies, dixerunt vicies, dixerunt tricies*. G.

2. *Orationes principum.* Adhuc superest, superfuit certe Brissonii ætate, qui eam retulit Form. II, 170, p. 250, Conr. tabulæ æneæ bona pars, in qua incisa oratio Claudii Cæsaris in senatu: habetur eadem Grut. p. 502. G.

— *Princeps possent.* Al. *principes;* al. *posset:* neutrum recte. Offendit usus verbi pluralis numeri cum duobus nominibus numeri singularis, quæ duplex *nec* dirimit. Is autem usus non magis vitiosus, quam verbi item pluralis, si duo nomina singularia particula *aut* disjungantur. Livius V, 8, 13: « Pauci reipublicæ, huic atque illi, ut quosque studium privatim aut gratia occupaverunt, adsunt »; ubi al. perperam *occupaverat*. Cicero de Orat. II, 4: « Itaque experiar equidem illud, ut ne Sulpicius..... aut Cotta plus quam ego apud te valere videantur. » Hæc enim lectio revocanda. Male Pearcius invexit *videatur*, quem temere sequutus est Ernestius. Sic et in Græca lingua. Euripides Alcest. 367. sq. Musgr. καί μ' οὔθ' ὁ Πλούτωνος κύων, Οὔθ' οὑπὶ κώπῃ ψυχοπομπὸς ἂν Χάρων Ἔσχον.... ubi cave ἔσχεν legendum suspiceris. Lucianus Ver. Hist. II, 19. t. II. p. 116. πολλάκις γοῦν ὁ μὲν Ὑάκινθος ἢ ὁ Νάρκισσος ὡμολογοῦν. Eustathius ad Hom. Od. K, 492. pag. 407, 26. Bas. τοῦτον (Τειρεσίαν) Ζεὺς καὶ Ἥρα διαφερόμενοι κριτὴν εἵλοντο, οἷα πεπειραμένον ἑκατέρας φύσεως, εἰ ἄρα μᾶλλον τὸ ἄῤῥεν ἢ τὸ θῆλυ ἐνεργοῦντα γέγηθεν. Fallitur Valckenarius ἐνεργοῦν corrigens ad Theocr. Decem Eidyllia

pibus, non tantum post ipsos judicare: postremo, ut experimento cognosceretur, et ante nos gratos, sed miseros fuisse; quibus esse nos gratos probare antea non
4 licuit. At qua contentione, quo nisu, quibus clamoribus expostulatum est, ne affectus nostros, ne tua merita supprimeres! denique, ut in posterum exemplo provideres!
5 Discant et principes acclamationes veras falsasque discernere, habeantque muneris tui, quod jam decipi non poterunt. Non instruendum illis iter ad bonam famam, sed non deserendum; non submovenda adulatio, sed non reducenda est: certum est, et quæ facere, et quæ debeant
6 audire, si faciant. Quid nunc ego super ea, quæ sum cum toto senatu precatus, pro senatu precer, nisi ut hæreat animo tuo gaudium, quod tunc oculis protulisti? ames illum diem, et tamen vincas: nova merearis, nova audias; eadem enim dici, nisi ob eadem facta, non possunt.

LXXVI. Jam quam antiquum, quam consulare, quod triduum totum senatus sub exemplo tui sedit, quum in-
2 terea nihil præter consulem ageres! Interrogavit quisque, quod placuit: dissentire, discedere, et copiam judicii sui reipublicæ facere, tutum fuit: consulti omnes, atque

p. 91. b. De Græcis vid. etiam Porson. ad Euripid. Hecub. LXXXVIII. ed. sec. S.

3. *Non tantum post ipsos.* Parum hoc validum: adhuc enim de solo Trajano acclamationes publicatæ, bono principe, et ad laudem ejus pertinentes. Parum postea quoque ausus est in hoc genere senatus, contra vivos quidem et florentes. G.

— *Gratos, sed miseros.* Hoc ad principes referri non potest, sed ad alios bene de senatu meritos. Sed tamen fortasse hoc vult: non habuimus occasionem ostendendi nos gratos. G.

5. *Habeantque muneris tui, quod jam*, etc. Tibi hoc debeant, tibi acceptum ferant. E.

6. *Oculis protulisti.* Ostendisti, declarasti lacrymis. E.

— *Ames....vincas.* Cum jucunditate recorderis honoris tibi habiti, et ampliores, si fieri possit, mereare: hoc enim est *vincere illum diem*, etc. G.

LXXVI. 1. *Triduum totum.* In caussa Marii Prisci. vid. Ep. II, 11, 18. G. — *Sub exemplo tui.* Al. *tuo*, quod prætulit Gierigius. Non imiter. S.

2. *Discedere.* Non quidem e curia: sed pedibus ire in hanc illamve sententiam. Cui libertati mox op-

etiam dinumerati sumus: vicitque sententia non prima, sed
melior. At quis antea loqui, quis hiscere audebat, præter 3
miseros illos, qui primi interrogabantur? cæteri quidem
defixi et attoniti ipsam illam mutam ac sedentariam assen-
tiendi necessitatem, quo cum dolore animi, quo cum to-
tius corporis horrore perpetiebantur! Unus solusque cen- 4
sebat, quod sequerentur omnes, et omnes improbarent,
in primis ipse, qui censuerat: adeo nulla magis omnibus
displicent, quam quæ sic fiunt, tanquam omnibus placeant!
Fortasse Imperator in senatu ad reverentiam ejus com- 5
ponebatur: cæterum egressus, statim se recipiebat in
principem, omniaque consularia officia abigere, negli-
gere, contemnere solebat. Ille vero ita consul, ut si tantum 6
consul foret; nihil infra se putabat, nisi quod infra con-
sulem esset. Ac primum, ita domo progrediebatur, ut 7
illum nullus apparatus arrogantiæ principalis, nullus præ-
cursorum tumultus detineret: una erat in limine mora,
consultare aves, revererique numinum monitus. Nemo pro- 8
turbabatur, nemo submovebatur: tanta viatoribus quies,
tantus pudor fascibus, ut plerumque aliena turba subsistere
et consulem et principem cogeret. Ipsius quidem officium 9
tam modicum, tam temperatum, ut antiquus aliquis ma-
gnusque consul sub bono principe incedere videretur: iter
illi sæpius in forum, frequenter tamen et in campum.

LXXVII. Nam comitia consulum obibat ipse; tantum
ex renuntiatione eorum voluptatis, quantum prius ex
destinatione capiebat. Stabant candidati ante curulem 2

ponit *sedentariam* assentiendi necessitatem. Ed.—*Dinumerati sumus*. Numerati, ut intelligeretur, non ad arbitrium Cæsaris, sed ex plurimorum sententia caussam judicari. E.

5. *Componebatur*. Se componebat, simulabat voce, vultu, corporisque habitu reverentiam quamdam. E.—*Abigere*. Immo *abicere*, id est, *abjicere*. Vidit jam Livineius, qui debebat audiri. *Negligere, contemnere*, post *abigere* misere frigent. S.

7. *Præcursorum*. Apparitorum, et anteambulonum. Ed.

9. *Officium tam modicum*. Turba comitantium omnis generis. Sueton. Claud. II: *Sine solemni officio lectica in Capitolium latus est*. G.

principis, ut ipse ante consulis steterat; adigebanturque in verba, in quæ paullo ante ipse juraverat princeps; qui tantum putat esse in jure jurando, ut illud et ab aliis
3 exigat. Reliqua pars diei tribunali dabatur: ibi vero quanta religio æquitatis! quanta legum reverentia! adibat aliquis
4 ut principem: respondebat, se consulem esse. Nullius ab eo magistratus jus, nullius auctoritas imminuta est; aucta etiam: siquidem pleraque ad prætores remittebat: atque ita, ut collegas vocaret; non quia populare gratumque
5 audientibus, sed quia ita sentiebat. Tantum dignationis in ipso honore ponebat, ut non amplius esse censeret, quod aliquis collega appellaretur a principe, quam quod prætor esset: ad hæc tam assiduus in tribunali, ut labore re-
6 fici ac reparari videretur. Quis nostrum idem curæ, idem sudoris sumit? quis adeo expetitis honoribus aut deservit,
7 aut sufficit? Et sane æquum est, tantum cæteris præstare consulibus ipsum, qui consules facit: quippe etiam Fortunæ videbatur indignum, si posset honores dare, qui
8 gerere non posset. Facturus consules doceat, accepturisque amplissimum honorem persuadeat, scire se, quid sit, quod daturus sit: sic fit, ut illi quoque sciant, quid acceperint.

LXXVIII. Quo justius senatus, ut susciperes quartum consulatum, et rogavit, et jussit: imperii hoc verbum, non adulationis esse, obsequio tuo crede: quod non alia in re magis aut senatus exigere a te, aut tu præstare se-

LXXVII. 4. *Collegas.* Sic enim antiquitus institutum, ut collegæ consulum essent vocarenturque prætores. Vid. Liv. VII, 1. Cic. Att. IX, 9. Locus classicus est Gell. XIII, 15. G.

7. *Fortunæ videbatur judicium.* Illi *Fortunæ Pop. Rom.* gubernatrici magnorum eventuum: verius Providentiæ divinæ. MS. Paris. apud Schwarzium, *fortuna videbatur indignus:* non male, si intelligas *aliquis.* G.

LXXVIII. 1. *Jussit: imperii.* Itaque *jubere* libera republica maxime dicebatur populus: senatus tantum *volebat*, *æquum censebat*, *arbitrabatur*, *existimabat*, *judicabat*; *senatui placebat*, *videbatur.* Vid. Brisson. Form. II, 73, p. 178, Conr. sqq. et add. supra 1, 2. G.

— *Obsequio tuo crede.* Arguta est

natui debes. Ut enim cæterorum hominum, ita princi- 2
pum, illorum etiam, qui dii sibi videntur, ævum omne
et breve et fragile est. Itaque optimum quemque niti et
contendere decet, ut post se quoque reipublicæ prosit,
moderationis scilicet justitiæque monumentis, quæ plu-
rima statuere consul potest. Hæc nempe intentio tua, ut 3
libertatem revoces ac reducas : quem ergo honorem magis
amare, quod nomen usurpare sæpius debes, quam quod
primum invenit recuperata libertas? Non est minus civile, 4
et principem esse pariter, et consulem, quam tantum
consulem. Habe etiam rationem verecundiæ collegarum 5
tuorum; collegarum inquam : ita enim et ipse loqueris,
et nos loqui vis. Onerosa erit modestiæ illorum tertii con- 6
sulatus sui recordatio, donec te consulem videant: neque
enim potest non nimium esse privatis, quod principi satis
est. Annuas, Cæsar, optantibus, quibusque apud deos
adesse consuesti, quorum potens es ipse, votorum com-
potes facias.

LXXIX. Fortasse sufficiat tibi tertius consulatus ; sed
nobis tanto minus sufficit: ille nos instituit et induxit, ut

propter brevitatem forma dicendi. Sensus est, nisi fallor : id credere te, ostende obsequio tuo, consulatum suscipias. E.

2. *Plurima*. Quidam *prima*, hoc est, præcipua. G. — Prætulit *prima* Gierigius. Non imiter. Unde natum sit, docet Drakenb. ad Livium, V. 37, 6. S.

4. *Minus civile*. Æque indicat animum æqualitatis illius inter cives studiosum et inimicum tyrannidis sive regni, si is, qui primum in republica locum habet, non dedignetur consulatum, quam si illum gerat quivis alius. G.

6. *Apud deos adesse*. Sic pro *esse* aliorum e MSS. restituit, et conjecturas aliorum firmavit Schwarzius. Idem etiam observat, esse in bonis libris pro *potens es* brevius *potes*: quod eamdem hic vim habet. G. — Adscivit hoc Gierigius. Vid. J. A. Ernestium ad h. l. S. — *Quorum potens es ipse, votorum compotes facias*. *Potes* e libris scr. et edd. dedit Schwarzius. Recte *potens es* plane alienum est, nec habet eumdem, quem *potes*, sensum. Sensus est, compotes redde votorum nos, quia est in tua potestate, nos compotes reddere. At *potens es ipse votorum*, significat, quorum votorum ipse compos factus es. Nam hoc est *potens voti*, nihil aliud. Vid. Ovid. Met. VIII, 80, 409. Ern. — Cæterum *alicui apud deos adesse* nunc dixit pro, alterius preces suis adjuvare. E.

2 te iterum iterumque consulem habere cupiamus. Remissius istud contenderemus, si adhuc non sciremus, qualis esses futurus: tolerabilius fuit, experimentum tui nobis, quam
3 usum negari. Dabiturne rursus videre consulem illum? audiet et reddet, quas proxime, voces? præstabitque gaudium, quantum ipse percipiet? præsidebit lætitiæ publicæ, auctor ejus et caussa? tentabitque affectus nostros,
4 ut solet, cohibere, nec poterit? Erit pietati senatus cum modestia principis felix speciosumque certamen, seu fuerit victa, seu vicerit? equidem incognitam quamdam, proximaque majorem præsumo lætitiam: quis enim est tam imbecilli ingenio, qui non tanto meliorem consulem spe-
5 ret, quanto sæpius fuerit? Alius labores, si non continuo se desidiæ ac voluptati dedisset, otio tamen et quiete recreasset: hic consularibus curis exsolutus, principales resumpsit; tam diligens temperamenti, ut nec consulis offi-
6 cium princeps, nec principis consul appeteret. Videmus, ut provinciarum desideriis, ut singularum etiam civitatum precibus occurrat. Nulla in audiendo difficultas, nulla in respondendo mora: adeunt statim, dimittuntur statim; tandemque principis fores exclusa legationum turba non obsidet.

LXXX. Quid? in omnibus cognitionibus, quam mitis severitas, quam non dissoluta clementia! non locupletando fisco sedes, nec aliud tibi sententiæ tuæ pretium,
2 quam bene judicasse. Stant ante te litigatores, non de fortunis suis, sed de tua existimatione soliciti; nec tam verentur, quid de caussa sua, quam quid de moribus
3 sentias. O vere principis, atque etiam consulis, reconciliare æmulas civitates, tumentesque populos non imperio

LXXIX. 6. *In audiendo*. Lipsius suspicatur *adeundo;* cui respondeat illud, *adeunt statim:* sed nec *audiendo* damnat. G.

—*Audiendo* unice verum arbitror: namque opponitur *in respondendo*. S.

LXXX. 2. *De tua existimatione*. Res ipsa loquitur, non quid alii de Cæsare, sed de se quid Cæsar existimet, hos litigatores solicitos esse. G.

magis, quam ratione compescere : intercedere iniquitatibus magistratuum, infectumque reddere, quidquid fieri non oportuerit : postremo, velocissimi sideris more, omnia invisere, omnia audire, et undecunque invocatum statim, velut numen, adesse et adsistere! Talia esse crediderim, quæ ipse mundi parens temperat nutu, si quando oculos demisit in terras et facta mortalium inter divina opera numerare dignatus est : qua nunc parte curarum liber solutusque, cælo tantum vacat, postquam te dedit, qui erga omne hominum genus vice sua fungereris : fungeris enim, sufficisque mandanti, quum tibi dies omnis summa cum utilitate nostra, cum tua laude, condatur.

(margin: 4 at "iniquita-", 5 at "crediderim,", 6 at "liber")

LXXXI. Quod si quando cum influentibus negotiis

4. *Infectum reddere*. Vid. ad XL, 3. Pro *oportuerit* legendum videtur *oportuerat*. G. — Non puto. Est epiphonema generale. S. — *Velocissimi sideris*. Solis, cujus celeritas sæpe celebrata scriptoribus. vid. Cic. Acad. IV, 26. Ad sequentia bene interpretes attulerunt Homer. Il. γ, 277. Sol, ὃς πάντ' ἐφορᾷς καὶ πάντ' ἐπακούεις. Plin. H. N. II, 6 : *Sol omnia intuens, omnia etiam exaudiens*. E.

— *Invocatum*. Difficile est hic statuere, utrum *invocatum* adjective sumere debeamus pro non vocato, an participii more, precibus advocatum. Utrumque pulchrum, et ad hunc locum aptum. G. — Miror Gesneri hæsitationem. Adjective sumi non posse, clarissime demonstrat additum *undecunque*. S.

5. *Facta mortalium*. Qualia sunt, quæ § III et IV, continentur. Nondum igitur necessarium puto, *fata*, quamquam e bonis libris, cum cl. Schwarzio reponere. G. — *Facta mortalium inter divina opera numerare*. Recte *facta* retinet et explicat Gesnerus : mirorque Schwarzium recepisse *fata*, quæ hic sensum commodum habere non possunt. Plinius dicit, Trajanum facere, quæ Deus, quum per curam rerum humanarum (*oculos demittens in terras*), id est, fatorum humanorum, faciat, quæ homines facere possunt ac debent : hæc sunt facta mortalium, quæ fiunt facta vel opera divina, quum ea Deus ipse peragit. Ern.

6. *Qua nunc parte*. Laudares, Secunde, Trajanum tuum, sine deorum injuria. Sed nimirum jam inoleverat Romæ hoc impietatis genus, e quo tempore placuit hominibus Virgilianum, modo verum est, carmen, *Divisum imperium cum Jove Cæsar habet*. Sed hic poeta fuit. conf. supra ad XL, 3, et mox Martialis votum ad LXXXXIV, 2. Recipimus hic lectionem a Schwarzio erutam e MSS. pro vulgato, *quibus nunc per te liber*, etc. *Per te* si posuisset Plinius, non subjunxisset, *postquam te dedit*. G.

— *Cum tua laude*. Al. *summa cum tua laude*. bene. S.

LXXXI. 1. *Cum influentibus nego-*

paria fecisti, instar refectionis existimas mutationem laboris: quæ enim remissio tibi, nisi lustrare saltus, excutere cubilibus feras, superare immensa montium juga, et horrentibus scopulis gradum inferre, nullius manu, nullius vestigio adjutum; atque inter hæc pia mente adire lucos,
2 et occursare numinibus? Olim hæc experientia juventutis, hæc voluptas erat, his artibus futuri duces imbuebantur: certare cum fugacibus feris cursu, cum audacibus robore, cum callidis astu: nec mediocre pacis decus habebatur, submota campis irruptio ferarum, et obsidione quadam
3 liberatus agrestium labor. Usurpabant gloriam istam illi quoque principes, qui obire non poterant: usurpabant autem, ut domitas fractasque claustris feras, ac deinde

tiis. Instar torrentis, ut Cic. Prov. consular. cap. XIII: *C. Marius.... influentes in Italiam Gallorum maximas copias repressit*. Non igitur opus est, ut de mutatione in *adfluentibus*, vel *instantibus*, cogitemus. G.

— *Paria fecisti*. Hoc est, negotiis satisfecisti, ut nullum non peractum relinqueretur. E. — Hoc venationis studium ab Hispanis suis traxit Trajanus. Ab eo Hadrianus, qui usque ad insaniam et periculum eo detentus scribitur. Sed et M. Antoninus, piscando et venando multum se oblectavit. Ed.

— *Occursare numinibus*. Non Dianæ modo et ejus Nymphis, quæ faciles deæ, vid. Ep. I, 6, 3, sed gravioribus etiam, ut *Matri Magnæ* deum, quam *accepimus*, ait Cicero de Harusp. resp. cap. XI, *agros et nemora cum quodam strepitu fremituque peragrare*. G.

2. *Experientia*. Exercitatio et præparatio quædam ad munera bellica. Hoc optimum videtur: alii aliter. E. — Est Græcorum μελέτη. S.

— *Obsidione*. *Obsidere* non ii modo dicuntur, qui castris circum positis urbem capere student: sed etiam qui insidiantur ex proximo, et nocendi occasionibus intenti sunt. Itaque jungo cum participio *liberatus*. G. — *Agrestium labor*. Sic Mysi legatos apud Herod. I, 36, ad Crœsum mittunt, contra ὑὸς μέγιστον χρῆμα, ὃς τὰ ἔργα διαφθείρει. De Persarum et Cyri venatu res e Cyropædia notissima. Verum Roma libera ea res fere pastoribus, id est servis, relinquebatur. Venationes amphitheatri etiam per servos fere aut damnatos exerceri solitæ, etc. G.

3. *Usurpabant... poterant. Usurpat gloriam*, qui fraude, malis artibus et simulatione illam sibi tribui affectat: *obit gloriam*, qui eam factis, virtute meretur. Huc ergo et *mentita sagacitas* pertinet. E. — *Ut*. Al. *ita, ut*. Bene. S. — *Claustris*. Arntzenii *clathris* præfert Gesnerus in epistola ad J. A. Ernestium. S.

— *Feras..... colligerent*. Sueton. XIX, *sagittis confectas* narrat a Domitiano: *collectas*, id est, captas *mentita sagacitate*, non narrat. G.—

in ipsorum quidem ludibrium emissas, mentita sagacitate colligerent: nunc par capiendi quærendique sudor, summusque et idem gratissimus labor, invenire. Enimvero, 4
si quando placuit idem corporis robur in maria proferre, non ille fluitantia vela, aut oculis sequitur, aut manibus: sed nunc gubernaculis assidet, nunc cum valentissimo quoque sodalium certat frangere fluctus, domitare ventos reluctantes, remisque transire obstantia freta.

LXXXII. Quantum dissimilis illi, qui non Albani lacus otium, Baianique torporem et silentium ferre, non pulsum saltem fragoremque remorum perpeti poterat, quin ad singulos ictus turpi formidine horresceret. Itaque procul ab 2
omni sono inconcussus ipse et immotus, religato revinctoque navigio, non secus ac piaculum aliquod, trahebatur.
Fœda facies, quum Pop. Rom. Imperator alienum cursum, 3

Vid. J. A. Ernestius ad h. locum. S. — *Mentita sagacitate colligerent.* Pronum est conjicere cum Gesnero et aliis *conficerent*, quod est verbum proprium rei venatoriæ, etiam in amphitheatro. Nec Suetonius et alii spectaculo *collectas*, sed *confectas* feras memorant. Nam in conficiendo nulla est sagacitas, sed artificium bene feriendi; at in colligendo et cogendo. Tum in sequentibus tantum sermo est de quærendo et inveniendo. Colligendi, saltem in unum locum cogendi in ludicris venationibus feras, exemplum habet Plinius H. N. de elephantis, in munere Pompeii VIII, 6. Ern.

— *Nunc.* In multis libris est *Huic*, scil. Trajano. E. — *Invenire.* Vestigia persequi, deprehendere in lustro, assequi fugientem et consistere. G.

4. *Aut manibus.* Quibus demonstret, quid agendum sit. Lipsius malit *navibus;* deligatis nempe ad aliam, velis vel remis actam, et modo fluitantem motu languido, ne turbet mollis vectoris somnum vel delicias ministerium nauticum, remorum pulsus, stridorque rudentum: qua de re statim. G. — Obscurius hæc dicta sunt ob argutam brevitatem. Describitur ignavia ejus, qui non ipse manus admovet operi, sed otiosus vel spectat aliorum labores, *oculis sequitur vela*, vel inani gesticulatione aliquid agere simulat, quum re ipsa nihil agat, *manibus sequitur*. E.

LXXXII. 1. *Dissimilis illi.* Domitiano, de quo vid. Sueton. cap. IV, et 19. E. — *Baiani.* Baiæ nomen sumpserunt a Baio Ulyssis socio. Ed.

2. *Piaculum aliquod.* Piacularis hostia, quam contingere nemo vult, quæ e longinquo proinde trahitur; et in mare denique, ubi potest, abjicitur, monstri instar vel prodigiosi partus. Sic XXXIV, 4, *delatores in navigia congesti piacularibus victimis* comparantur. G.

alienumque rectorem, velut capta nave, sequeretur. nec
4 deformitate ista saltem flumina carebant atque amnes. Da-
nubius ac Rhenus tantum illud nostri dedecoris vehere
gaudebant, non minore cum pudore imperii, quod hæc
Romanæ aquilæ, Romana signa, Romana denique ripa,
5 quam quod hostium prospectarent: hostium, quibus moris
est, eadem illa nunc rigentia gelu flumina, aut campis
superflua, nunc liquida ac deferentia, lustrare navigiis,
6 nandoque superare. Nec vero laudaverim per se magno-
pere duritiem corporis ac lacertorum: sed si his validior
toto corpore animus imperitet, quem non fortunæ in-
dulgentiæ molliant, non copiæ principales ad segnitiem lu-
xumque detorqueant; tunc ego, seu montibus, seu mari
exerceatur, et lætum opere corpus, et crescentia laboribus
7 membra mirabor. Video enim, jam inde antiquitus, mari-
tos dearum, ac deorum liberos, nec dignitate nuptiarum

4. *Gaudebant*. Inimici nempe amnes, dedecore nostro læti, poetica metonymia pro accolis. Contra puduit Romanos talia fieri in conspectu hinc hostium, hinc sui exercitus. Genitivus *hostium* retro spectat ad *signa* et *ripam*. Gudianus liber apud Schwarzium, qui supplet ita, *quod hostium exercitus prospectaret*, interpolatus videtur. G. — *Quam quod hostium prospectarent*. *Hostium*, etc. Corrigenda est interpunctio ed. Gesneri sic: *hostium prospectarent: hostium:* etc. Sic Schwarzius recte, ut edd. vett. Ern.

5. *Liquida ac deferentia*. *Liquida* opponuntur *rigentibus gelu; deferentia* his, quæ sunt *campis superflua*, nec ferendis apta navigiis. *Venti ferentes* sunt XXXI, 4. *Deserentia*, id est, campos, aut *deferventia*, conjecturæ non necessariæ. G. — *Campis superfusa* cum Schwarzio Gierigius edidit: ita plures libri scripti. E.

6. *Toto corpore*. Illud *toto* nescio quam vim, quam elegantiam hic habere possit: *tanta* si legamus, aliquid dixisse Plinium se dignum sentio. G. — *Indulgentiæ molliant*. *Indulgentia molliat* cum Schwarzio ex aliquot scriptis libris dedit Gierigius. E. — Fallitur Gierigius hujus nominis pluralem occurrere negans. Ex Capitolino et Ausonio Forcellinus enotavit. S.

7. *Maritos*. Peleus Achillis pater, Thetidis maritus; Cephalus Auroræ; Hippolytus Dianæ. Ed. — *Liberos*. Theseum, Castorem, Pollucem, aliosque plures. Ed.

— *Nuptiarum*. Hic deesse alterum membrum, respondens *deorum liberis*, v. g. *nec generis præstantia*, vel tale quiddam, recte suspicatur Lipsius, qui etiam observat, quod in pluribus libellis veterum videas, sub finem sæpius corruptum aliquid esse. Apparet etiam Schwarziana

magis quam his artibus inclaruisse. Simul cogito, quum 8
sint ista ludus et avocamentum hujus, quæ quantæque sint illæ seriæ et intentæ, et a quibus se in tale otium recipit, voluptates: sunt enim voluptates, quibus optime de cujusque gravitate, sanctitate, temperantia creditur. Nam 9
quis adeo dissolutus, cujus non occupationibus aliqua species severitatis incidat? otio prodimur. An non plerique principes hoc idem tempus in aleam, stupra, luxum conferebant? quum seriarum laxamenta curarum, vitiorum contentione supplerent.

LXXXIII. Habet hoc primum magna fortuna, quod nihil tectum, nihil occultum esse patitur: principum vero

observationes hinc esse paullo rariores, non puto quod viri diligentia defecerit, sed quod subsidia librorum. G.—Membrum illud non post *nuptiarum* est inserendum, sed post *liberos*, ut chiasmus sit, a Plinio sæpe usurpatus. Duplex *nec* oculos librariorum fefellit. S.

8. *Voluptates: sunt*, etc. *Voluptates seriæ et intentæ* sunt ipsæ occupationes Trajani, in quantum etiam has lubenter et cum προθυμίᾳ quadam obit. Interim nimis velim, ut inveniatur liber antiquus, in quo hic sint *occupationes*. Aliud remedium excogitavit Lipsius, si sic legamus: « quæ quantaque sint illa seria et intenta... recipit. Voluptates sunt enim, voluptates! quibus optime, etc.» G. — Præfero Lipsii rationem. Hanc etiam Gierigius ex parte sequitur, sed ordine alio verborum: *Voluptates enim sunt*. Perperam; vid. Add. ad I, 8, 2. S.

9. *Incidat? Otio*... Quid si *insit? At otio*, etc. Certe illud *incidat* mihi hic non satisfacit: sed mea forte culpa. G. — Schwarzius et Arntzenius ex aliquot MSS. et edd. dederunt *insideat*; et sic Gierigius quoque expressit. Tamen mihi *incidat* magis placet. Hoc verbum enim subindicat, in hominibus dissolutis *non semper*, sed *nonnunquam* et *casu quodam* accidere, ut in occupationibus graves et severi esse videantur. Itaque hominis gravitas non tum, quum occupatus est negotiis, sed potius in otio et in voluptatum usu æstimari debet: *otio prodimur*. Si præferas *insideat*, vel *insit*, illa *raritatis* notio tollitur, et sententia *dissolutis* minus apta est. E. — Conf. J. A. Ernestius ad h. l. S. — Alteram partem capitis parum integram esse, video. Nec sine melioribus libris restitui potest. n. 8, pro *voluptates* esse debere *occupationes*, facile largior Gesnero. n. 9, autem servanda est cum Schwarzio librorum veterum lectio, *insideat*, quod pro *insit* dixit, ut esset exquisitius verbum. *Incidat* esset, interdum et velut casu adhærescat et contingat; quod est h. l. alienum. Tum *otio prodimur*, ut abruptius, ita efficacius est, quam, *at otio pr.* Ernest.

non modo domos, sed cubicula ipsa intimosque secessus recludit, omniaque arcana noscenda famæ proponit atque explicat: sed tibi, Cæsar, nihil accommodatius fuerit ad
2 gloriam, quam penitus inspici. Sunt quidem præclara, quæ in publicum profers; sed non minora ea, quæ limine tenes: est magnificum, quod te ab omni contagione vitiorum re-
3 primis ac revocas, sed magnificentius, quod tuos. Quanto enim magis arduum est, alios præstare, quam se; tanto laudabilius, quod, quum ipse sis optimus, omnes circa
4 te similes tui effecisti. Multis illustribus dedecori fuit, aut inconsultius uxor assumpta, aut retenta patientius: ita foris claros domestica destruebat infamia; et ne maximi cives haberentur, hoc efficiebat, quod mariti minores erant.
5 Tibi uxor in decus et gloriam cedit: quid enim illa sanctius? quid antiquius? nonne, si Pontifici Maximo deligenda sit conjux, aut hanc, aut similem (ubi est autem similis?)
6 elegerit? Quam illa nihil sibi ex fortuna tua, nisi gaudium vindicat! quam constanter, non potentiam tuam, sed ipsum

LXXXIII. 4. *Dedecori.* Antonio philosopho, quum suos mores semper retineret, non abfuit gladiator filius, uxor infamis. Ed.

5. *Uxor.* Plotina. Vel uno facto integritas et modestia comprobetur. Nam primo palatium ingressura, convertit se ad populum, Καὶ τοιαύτη, inquit δεῦρο εἰσέρχομαι, οἵαπερ καὶ ἐξελθεῖν ἂν εὐχοίμην: *Talis huc ingredior, qualem et exire me optaverim.* Liberos non peperit. Ab Adriano consecrata est. Ed.

— *Pontifici Maximo.* Pontifici Maximo semel tantum uxorem ducere licebat, si credimus Tertull. exhortatio ad castitatem cap. VII, de monogamia cap. XVI, ad uxorem cap. I, 5. Sic de Diali Flamine Masurius Sabinus apud Gellium, X, 15: « Uxorem si amisit, flaminio decedit. Matrimonium Flaminis nisi morte dirimi non est jus. » His igitur, castam et virtutibus omnibus ornatam nancisci, optabile præter cæteros erat. G. — Videatur J. A. Ernestius ad hunc locum. S.

— *Si Pontifici Max. deligenda sit conjux.* Schwarzius hic, ut opinor, difficultates sibi ipse finxit, existimans, hæc non apta Trajano, qui tum Pontifex fuerit. Est sententia generalis, comparata ad exprimendam magnitudinem castitatis et modestiæ in uxore Trajani: si ei, ut Pontifici Maximo, nunc demum eligenda sit uxor nondum marito, hanc delegerit utique, sive similem, etc. Itaque *Flamini Maximo* Schwarzii non opus. Nec Flamen Maximus ausus sit Trajani uxorem sibi deligere. Ern.

te reveretur! idem estis invicem, quod fuistis : probatis ex æquo ; nihilque vobis felicitas addidit, nisi quod scire
cœpistis, quam bene uterque vestrum felicitatem ferat. Ea- 7
dem quam modica cultu! quam parca comitatu! quam civilis incessu! mariti hoc opus, qui ita imbuit, ita instituit:
nam uxori sufficit obsequii gloria. An, quum videat, quam 8
te nullus terror, nulla comitetur ambitio, non et ipsa cum silentio incedat? ingredientemque pedibus maritum, in quantum patitur sexus, imitetur? decuerit hoc illam, etiamsi diversa tu facias. Sub hac vero modestia viri, quantam debet verecundiam uxor marito! femina sibi!

LXXXIV. Soror autem tua, ut se sororem esse meminit! ut in illa tua simplicitas, tua veritas, tuus candor agnoscitur! ut, si quis eam uxori tuæ conferat, dubitare cogatur, utrum sit efficacius ad recte vivendum, bene institui, aut feliciter
nasci. Nihil est tam pronum ad simultates, quam æmulatio, 2
in feminis præsertim : ea porro maxime nascitur ex conjunctione, alitur æqualitate, exardescit invidia cujus finis
est odium. Quo quidem admirabilius existimandum est, 3
quod mulieribus duabus in una domo, parique fortuna,
nullum certamen, nulla contentio est. Suspiciunt invicem, 4
invicem cedunt : quumque te utraque effusissime diligat, nihil sua putant interesse, utram tu magis ames: idem utri-

6. *Probatis ex æquo*. Ante *probatis* Gierigius inseruit *idem*, quod contextus ei flagitare videbatur. E. — Sed sic *ex æquo* abundat languetque. Melius alii, *probati*. S. — *Probatis ex æquo*. Semper judicavi *probati* legendum esse, quod et Perizonio placuisse e Schwarzio didici ; qui recte in textum, etiam sine libris, quorum alias tenacissimus est, recepit. Ern.

8. *Nulla ambitio*. Est h. l. quæ σεμνότης Græcis dicitur, et φιλοτιμία, quæ est in magnificentia externa vitæ ad captandam admirationem, etc. Ern.

LXXXIV. 1. *Soror*. Martiana, a senatu consecrata ante sextum Trajani consulatum. Ed.

— *Bene institui*. Hoc ad uxorem Trajani refertur, ut *feliciter nasci* ad sororem. G. — *Aut feliciter nasci*. Peccavitne Noster adversus magistri sui, Fabii, præceptum? qui, I, 5, 49, *Nam et an et aut conjunctiones sunt*, inquit, *male tamen interroges*, Hic aut ille sit? Vid. ad X, 48, 2. Certe omnes libri *aut* hic habent,

que propositum, idem tenor vitæ, nihilque, ex quo sentias
5 duas esse : te enim imitari, te subsequi student. Ideo utra-
que mores eosdem, quia utraque tuos, habet : inde mo-
deratio, inde etiam perpetua securitas : neque enim unquam
6 periclitabuntur esse privatæ, quæ non desierunt. Obtulerat
illis senatus cognomen Augustarum, quod certatim depre-
catæ sunt, quam diu appellationem patris patriæ tu recu-
sasses : seu quod plus esse in eo judicabant, si uxor et soror
7 tua, quam si Augustæ dicerentur. Sed quæcunque illis ratio
tantam modestiam suasit, hoc magis dignæ sunt, quæ in
animis nostris et sint et habeantur Augustæ, quia non vo-
8 cantur. Quid enim laudabilius feminis, quam si verum ho-
norem non in splendore titulorum, sed in judiciis hominum
reponant, magnisque nominibus pares se faciant, etiam dum
recusant?

LXXXV. Jam etiam et in privatorum animis exoleverat
priscum mortalium bonum, amicitia, cujus in locum mi-
graverant assentationes, blanditiæ, et pejor odio amoris
2 simulatio. Etenim in principum domo nomen tantum ami-

quos inspexit Schwarzius. — Postea tamen *an* in uno Cod. Vatic. repertum edidit. E. — Idque a Plinio profectum puto. S.

4. *Duas esse.* Diceres in duabus animam unam vivere, μίαν ψυχὴν δυσὶ σώμασιν ἐνοικοῦσαν. Ed.

5. *Quæ non desierunt.* Nunquam modestiam privatarum feminarum exuerunt : itaque etsi redigantur ad privatam conditionem, nihil ipsis asperum accidat. G.

6. *Cognomen Augustarum.* Videntur tamen post recepisse, ut apparet ex inscr. apud Gruterum p. 247, 6; ubi in arcu Trajani, VI illius consulatu posito, hinc honor habetur PLOTINAE AVG. CONIVGI AVG. hinc DIVAE MARCIANAE AVG. SORORI AVG. Nimirum hic ipse etiam *pater patriæ* appellatur. De nummis videatur Spanh. diss. XI. p. 271 et 288. G. — *Seu.* Alterum *seu* in priore membro latet. vid. J. A. Ernestium. S. — *Seu quod plus esse.* Alterum *seu* intellige in præcedente membro, quamquam alius figuræ; quamdiu appellationem, patris patriæ, etc. In scriptoribus hujus ætatis frequens est, ex particulis talibus priorem omittere. Ern.

LXXXV. 1. *Jam etiam et.* Duæ particulæ ab negligente librario iteratæ : quod non vidisse viros doctos mireris. Scribe : *Jam et in privatorum*, etc. Hoc *et* respicit sententiam a Plinio non expressam : « In principum animis exolevisse non mirum ; etenim in principum domo, nomen tantum, etc. » S.

citiæ, inane scilicet irrisumque, manebat: nam quæ poterat
esse inter eos amicitia, quorum sibi alii domini, alii servi
videbantur? tu hanc pulsam et errantem reduxisti: habes
amicos, quia amicus ipse es. Neque enim, ut alia subjectis, 3
ita amor imperatur: neque est ullus affectus tam erectus,
et liber, et dominationis impatiens, nec qui magis vices
exigat. Potest fortasse princeps inique, potest tamen odio 4
esse nonnullis, etiamsi ipse non oderit: amari, nisi ipse amet,
non potest. Diligis ergo, quum diligaris, et in eo, quod 5
utrinque honestissimum est, tota gloria tua est; qui superior
factus, descendis in omnia familiaritatis officia, et in amicum
ex imperatore submitteris: immo tunc maxime Imperator,
quum amicum ex imperatore agis. Etenim quum plurimis 6
amicitiis fortuna principum indigeat, præcipuum est prin-
cipis opus, amicos parare. Placeat tibi semper hæc secta, 7
et quum alias virtutes tuas, tum hanc constantissime, teneas;
nec unquam persuadeatur, humile esse principi, nisi odisse:
jucundissimum est in rebus humanis amari, sed non minus
amare: quorum utroque ita frueris, ut, quum ipse arden-
tissime diligas, adhuc tamen ardentius diligaris. Primum, 8
quia facilius est, unum amare, quam multos: deinde, quia
tibi amicos tuos obligandi adest facultas tanta, ut nemo
possit te, nisi ingratus, non magis amare.

— *Manebat*. In aliis libris scriptis et editis legebatur *remanebat*, quod Gierigius recepit. E.

3 *Ullus*. Suspicor *ullus alius*. S.

5. *Utrinque*. Hinc amantibus te, hinc tibi, qui amaris. Sic rescripsimus pro *utrique*, bonis apud Schwarzium auctoribus. G.—*Familiaritatis officia*. Xiphilin. e Dion. l. LXVIII, pag. 772: C. Καὶ γὰρ θήρας καὶ συμποσίων, ἔργων τε καὶ βουλευμάτων, σκωμμάτων δὲ μετεῖχε σφίσι (τοῖς φίλοις) καὶ πολλάκις καὶ τέταρτος ὠχεῖτο (quartus ipse in eodem vehiculo comes vectus est) ἐς τε τὰς οἰκίας αὐτῶν καὶ ἄνευ γε φρουρᾶς ἔστιν ὧν εἰσιὼν εὐθυμεῖτο. Similia Eutrop. VIII, 4. G.

7. *Humile.... odisse*. Quum non oderimus fere nisi unde malum metuimus; metus autem humilem animum arguat, etc. G.—Immo sensus, opinor: amicitiam principem dedecere, decere odium. S.

— *Nec unquam persuadeatur, humile esse Principi, nisi odisse*. Ordinem et sensum faciunt hunc: nec credas aliquid tibi humile esse,

LXXXVI. Operæ pretium est referre, quod tormentum tibi injunxeris, ne quid amico negares: dimisisti optimum virum, tibi carissimum, invitus et tristis, et quasi retinere non posses: quantum amares eum, desiderio expertus es;
2 distractus separatusque, dum cedis et vinceris. Ita, quod fando inauditum, quum princeps et principis amicus diversa velletis, id potius factum est, quod amicus volebat. O rem memoriæ literisque mandandam! Præfectum prætorii non ex ingerentibus, sed ex subtrahentibus legere; eumdemque otio, quod pertinaciter amet, reddere: quumque sis ipse distentus imperii curis, non quietis gloriam
3 cuiquam invidere. Intelligimus, Cæsar, quantum tibi pro laboriosa ista statione et exercita debeamus, quum otium a te, tanquam res optima, et petatur, et detur. Quam ego audio confusionem tuam fuisse, quum digredientem prosequereris! prosequutus enim nec temperasti tibi, quomi-
4 nus exeunti in litore amplexus osculum ferres. Stetit Cæsar

præter unum odium. Sed potest etiam hic esse: noli credere iis, qui tibi dicunt, amicitias et familiaritates esse humiles et parum decoras Principi: odium esse generosum et regium. Id saltem melius est. Ern.

LXXXVI. 1. *Tibi carissimum.* Al. *tibique carissimum*, quod est præferendum. S.

2. *Ex Ingerentibus.* Addendum videtur *se*, quod ob sequens *sed* facile potuit excidere. S. — *Præfectum prætorii non ex ingerentibus, sed ex subtrahentibus legere.* Credo, post *ingerentibus* excidisse *se*, per occasionem sequentis particulæ *sed.* Id jam vidit Schwarzius. Ern. — *Ex subtrahentibus.* Vid. V, 5. G. — *Gloriam.* Al. *gloria*, quod vel solæ aures commendant; vid. ad Epist. I, 10, 12. Cæterum frustra tentarunt viri docti lectionem vulgatam, majus quiddam est, quiete gloriosa alicui non invidere, quam simpliciter quiete. S. — *Non quietis gloriam cuiquam invidere.* Schwarzius vellet in libris esse *gratiam*, quam, ait, esse aptiorem *gloria.* Ego autem legerim *copiam;* id arbitror esse et rei et sententiæ exadversum respondenti: *quum sis ipse distentus imperii curis*, id est, careas quiete, aptius. Ern.

3. *Laboriosa...... exercita.* Bene Heumannus componit cum Cic. pro Milon. II: *Quid nobis* laboriosius, *quid magis* exercitum *dici aut fingi potest?* G.

— *Otium res optima.* Σχολὴ κάλλιστον κτημάτων, *quies optima rerum*, inquit Socrates. Ed.

— *Prosequutus enim.* Baunius: *Prosequutus es enim.* Bene. S. — *Amplexus osculum.* Miras hic locus turbas dedit, quod viri docti *am-*

in illa amicitiæ specula, precatusque maria, celeremque (si tamen ipse voluisset) recursum, nec sustinuit rece-
dentem non etiam atque etiam votis, lacrymis, sequi. Nam 5
de liberalitate taceo: quibus enim muneribus æquari hæc cura principis, hæc patientia potest, qua meruisti, ut ille sibi nimium fortis, ac prope durus videretur? Nec dubito, quin agitaverit secum, an gubernacula retorqueret : et fecisset, nisi quod pæne ipso contubernio principis felicius
jucundiusque est, desiderare principem desiderantem. Et 6
ille quidem, ut maximo fructu suscepti, ita majore depositi officii gloria fruitur : tu autem facilitate ista consequutus es, ne quem retinere videaris invitum.

plexus pro substantivo haberent. Immo participium est, ad quod subaudi *eum*. Valet enim in Latinam linguam, quod de Græca pulchre monuit Porsonus ad Euripid. Med. 734. « Græci scilicet, inquit, quum verba duo, diversos casus regentia, ad idem nomen æque referuntur, ne nomen aut pronomen minus suaviter repetatur, in utrovis regimine semel ponunt, altero omisso. » S.

4. *Precatusque maria*. Vid. J. A. Ernestium ad h. l. S. — *Precatusque maria*. Hic desidero epitheton, ut placata, tranquilla; nam *maria precari* simpliciter, sensum definitum non habet; itaque non displicet conjectura Schwarzii, e vestigiis Cod. in quibus est *spectansque maria*, legentis : *spectans maria, precatusque c. r.* Ern.

5. *Desiderare*. Vide, an non ordinatius fluat oratio sic, *nisi, quod... est, desideraret principem desiderantem*. G. — Non tamen opus est quicquam mutare, si modo cum Schwarzio ita explices : *nisi*, hoc est verum ideo non fecit, *quod*, quia, *pæne ipso*, etc. E.

— *Desiderantem*. Hoc verbum e bonis libris revocavit Schwarzius, qui etiam sequentia restituit, sic tamen ut suspicetur legendum, *ut maxima suscepti, ita majore depositi officii gloria fruitur*. Offendit nempe virum formula *fructu fruitur :* licet non ignoret Incertum Auctorem Paneg. VIII, 7, 5 dixisse, « Quum duplici fructu fruebantur (matres et virgines), quum pulcherrimi imperatoris formam viderent, et licentiam non timerent ». G.

— *Nisi quod... jucundiusque est, desiderare principem desiderantem.* Sic locum dedit Schwarzius, restituto e MSS. *desiderantem*. Atque hanc lectionem tentant et explicant varie. Gesnerus conjicit *desideraret. Nisi, quod..... est, desideraret :* quæ est sane mollis correctio. Ego arbitror, vitium loci ortum esse ex *est*, quod irrepsit pro *esset :* ad id juvandum insertum « quod : nisi pæne ipso contubernio principis feliciusjucundiusque esset, desiderare principem desiderantem ». Schwarzii interpretatio durior est, nec apta sunt loca allata defendendi caussa, præter

LXXXVII. Civile hoc erat, et parenti publico convenientissimum, nihil cogere, semperque meminisse, nullam tantam potestatem cuiquam dari posse, ut non sit gratior
2 potestate libertas. Dignus es, Cæsar, qui officia mandes deponere optantibus; qui petentibus vacationem invitus quidem, sed tamen tribuas; qui ab amicis orantibus requiem non te relinqui putes; qui semper invenias, et quos
3 ex otio revoces, et quos otio reddas. Vos quoque, quos parens noster familiariter inspicere dignatur, fovete sancte judicium ejus, quod de vobis habet : hic vester labor est.
4 Princeps enim, quum in uno probavit amare se scire, vacat culpa, si alios minus amat. Ipsum quidem quis mediocriter diligat, quum leges amandi non det, sed accipiat? hic præsens, ille mavult absens amari : uterque ametur, ut mavult; nemo in tædium præsentia, nemo in oblivio-
5 nem absentia veniat. Tenet quisque locum, quem semel meruit; faciliusque est, ut oculis ejus vultus absentis, quam ut animo caritas excidat.

LXXXVIII. Plerique principes, quum essent civium domini, libertorum erant servi : horum consiliis, horum nutu regebantur : per hos audiebant, per hos loquebantur : per hos præturæ etiam, et sacerdotia et consulatus, immo
2 et ab his petebantur. Tu libertis tuis summum quidem ho-

unum fortasse locum Ovidii ex Her. XVIII, 11, « Ascensurus eram, nisi quod, quum vincula navis Solveret, in speculis omnis Abydos erat.» Ern.

LXXXVII. 4. *Veniat*. Al. *venit*. quod verum. Corrigendum item antea *amatur*. Docet Plinius, quid faciat Trajanus legibus amandi obsequium præstans. S.

— *Absentia veniat*. Recte Schwarzius e Codd. duobus recepit *venit* : quod et sequentibus aptius. Ern.

5. *Semel meruit*. *Meruit*, hoc est, consequutus est, non exclusa licet dignitate. Credo, ad hunc intellectum verbi, consuetum sane Plinio, non attendisse, qui *semper* substituerunt. *Semel* ex MSS. reponit Schwarzius. G.

LXXXVIII. 1. *Libertorum... servi*. Ut Claudius Narcissi, Pallantis, de cujus opibus, ne longe abeamus, vid. Ep. VII, 29, et VIII, 6. G.— Conf. Sueton. Claud. XXIX, et Galb. XIV. E.

2. *Summum quidem honorem*. *Summum*, si cogitemus te, qui habes; ut paullo post, *honor omnis* illis præstatur. Et tamen duriusculum est *summum* : itaque fere est, ut ma-

norem, sed tanquam libertis habes; abundeque sufficere his credis, si probi et frugi existimentur: scis enim, præcipuum esse indicium non magni principis magnos libertos.
Ac primum neminem in usu habes, nisi aut tibi, aut patri 3
tuo, aut optimo cuique dilectum; statimque hos ipsos quotidie deinde ita formas, ut se non tua fortuna, sed sua metiantur: et tanto magis digni, quibus honor omnis præstetur a nobis, quia non est necesse. Justisne de caussis 4
S. P. Q. R. OPTIMI tibi cognomen adjecit? paratum id quidem, et in medio positum, novum tamen. Scias neminem ante meruisse, quod non erat excogitandum, si quis meruisset. An satius fuit, FELICEM vocare? quod non mo- 5
ribus, sed fortunæ datum est: satius, MAGNUM? cui plus invidiæ, quam pulchritudinis inest. Adoptavit te optimus princeps in suum, senatus in OPTIMI nomen. Hoc tibi tam 6
proprium, quam paternum; nec magis definite distincteque designat, qui TRAJANUM, quam qui OPTIMUM appellat: ut olim frugalitate Pisones, sapientia Lælii, pietate Metelli monstrabantur. Quæ simul omnia uno isto nomine continentur: nec videri potest optimus, nisi qui est omnibus [optimis] in sua cujusque laude præstantior. Merito 7

lim cum Lipsio *suum*. Sed non addicunt libri. Vid. Schwarzius. G.— Vulgata non solicitanda. Summus autem ille honor, libertis habitus a Trajano, fuit, quod probi et frugi existimarentur. S.

3. *Optimo cuique dilectum*. Recte, nec sine suffragio MS. *Principum* post *cuique* omitti jubet Schwarzius. Pro *statimque*, quod incommodum sane est, quum *quotidie* ac *deinde* sequantur, Lipsius legendum suspicatur, *dilectum æstimatumque*. *Hos ipsos*. Cui eatenus subscribo, ut certe *statimque* correptum ex nomine ad *dilectum* adjuncto arbitrer: fuitne *spectatumque*? G.

4. *Justisne de caussis*. Videatur ad LVI, 2. G.—OPTIMI. Id cognomen maxime Trajanum oblectavit. Idem ad sæcula inter acclamationes principum mansit: sis *felicior Augusto*, *melior Trajano*. ED.

— *Non erat excogitandum*. Non opus erat, ut tanquam novum, quo te afficeremus, honorem excogitaremus. G.

6. *Omnibus* [*optimis*] Includendum curavi *optimis*, ut nimia luxurians, et forte imprudenter tantum hic relatum ex præcedentibus. G. — Omisit adeo Gierigius. Mihi satis commodum atque vere Plinianum videtur. Sensus: non potest optimus

tibi ergo post cæteras appellationes hæc est addita, ut major: minus est enim Imperatorem, et Cæsarem, et Augustum, quam omnibus Imperatoribus, et Cæsaribus, et Augustis
8 esse meliorem. Ideoque ille parens hominum deorumque OPTIMI prius, deinde MAXIMI nomine colitur: quo præclarior laus tua, quem non minus constat optimum esse,
9 quam maximum. Adsequutus es nomen, quod ad alium transire non possit, nisi ut appareat in bono principe alienum, in malo falsum: quod licet omnes postea usurpent,
10 semper tamen agnoscetur ut tuum. Etenim, ut nomine AUGUSTI admonemur ejus, cui primum dicatum est, ita hæc OPTIMI appellatio nunquam memoriæ hominum sine te recurret, quotiesque posteri nostri OPTIMUM aliquem vocare cogentur, toties recordabuntur, quis meruerit vocari.

LXXXIX. Quanto nunc, dive Nerva, gaudio frueris, quum vides et esse OPTIMUM, et dici, quem tamquam optimum elegisti! quam lætum tibi, quod comparatus filio tuo vinceris! neque enim alio magis approbatur animi tui magnitudo, quam quod optimus ipse non timuisti eligere
2 meliorem. Sed et tu, pater Trajane (nam tu quoque, si non sidera, proximam tamen sideribus obtines sedem),

videri, nisi qui vincit omnes, qui in sua quisque laude maxime excellunt. Cap. LXXXIX, 1, « optimus ipse non timuisti eligere meliorem ». Cap. XCII, 4, « meliorem optimo genuit ». Supra cap. LXII, 8, « nullamque in eo gloriam ponit, quod sit omnibus major, nisi maximi fuerint, quibus major est ». S.

9. *In bono principe alienum.* Quia alius jam occupavit, ut adeo non jam valeat ad distinctionem: nisi forte placeat *Optimum secundum*, et deinceps, vocare. G. — Gierigius explicat *alienum*, ad alium quasi per metaphoram modo translatum, quod in Trajano proprium nomen esset. E.

10. AUGUSTI. Quod cognomen Munatii Planci sententia assumpsit, quum alii Romulum vocandum censerent. ED.

LXXXIX. 1. *Non timuisti.* Contra quam Augustus fecisse accusatur apud Tac. Ann. I, 10: « Quoniam arrogantiam sævitiamque Tiberii introspexerit, comparatione deterrima sibi gloriam peperisse. » G.

2. *Si non sidera.* Nimirum *sidera* Deorum sedes. In his *quatuordecim* non licet sedere nisi consecratis Augustis. Conf. XI, 2. Sed, si Luca-

quantam percipis voluptatem, quum illum tribunum, illum
militem tuum, tantum imperatorem, tantum principem
cernis! cumque eo, qui adoptavit, amicissime contendis,
pulchrius fuisse genuisse talem, an elegisse! Macte uter- 3
que ingenti in rempublicam merito, cui hoc tantum boni
contulistis! licet alteri vestrum filii virtus triumphalia,
cælum alteri dederit, non minor tamen vestra laus, quod
ista per filium, quam si ipsi meruissetis.

XC. Scio, P. C., quum cæteros cives, tum præcipue con-
sules, oportere sic affici, ut se publice magis, quam pri-
vatim obligatos putent. Ut enim malos principes rectius 2
pulchriusque est ex communibus injuriis odisse, quam
propriis; ita boni speciosius amantur ob ea, quæ generi
humano, quam quæ hominibus præstant. Quia tamen in 3
consuetudinem venit, ut consules, publica gratiarum ac-

num audimus, IX, 6: « Quod patet terras inter, lunæque meatus, Semidei manes habitant. » Laudavit Lipsius: Cellarius autem Manil. I, 761 et 800. Cæterum non passus est Trajanus patrem suum semper exsulare cælo ipso. Exstat enim nummus sexto illius consulatu percussus, in quo DIVI NERVA ET TRAJANUS PAT. adversis vultibus proponuntur. vid. Spanh. diss. XI. p. 328. G. — *Tribunum... militem.* De tribunatu Trajani dictum cap. XV, 1. — Nonne melius erat sic, *illum militem*, *illum tribunum tuum?* G. — Immo Schwarzius alterum ordinem aptiorem consilio oratoris docet. Trajanus pater filium miratur e *tribuno*, et e gregario adeo *milite* ad imperatoriam dignitatem evectum. E. — *An elegisse!* Hæc constructio laborare videtur. Nam debebat ita connecti oratio, « pulchrius fuisse genuisse talem, quam elegisse »; vel ita, « pulchriusne fuerit, genuisse talem, an elegisse? » G. — *An elegisse.* Prius daturus erat Ernestius. « Ita, inquit, non dubitavi cum Gierigio ponere pro vulg. *an elegisse*, quæ constructio corrupta est: Gesnerus jam monuerat debere ita connecti orationem: *pulchrius fuisse, genuisse talem, quam elegisse*; vel ita, *pulchriusne fuerit, genuisse talem, an elegisse*. Hæc posterior constructio mihi etiam aptior videtur verbo *contendere*, quod sequentem comparationem aliquam postulare videtur. » Verissimum hoc. Vitium est, non in *an*, sed in *fuisse*: nisi quid excidisse dicamus. S.

3. *Triumphalia.* De illa Parthica lauro loquitur, quam declaratum ivimus ad XIV, 1. Sed sine dubio etiam *triumphalem statuam* patri posuit, vel positam instauravit: ornamentaque illi triumphalia conservavit. De *cælo Nervæ dato* vid. supra cap. XI. G.

XC. 3. *In consuetudinem venit.* In *consuetudinem vertit* MSS. impressi-

tione perlata, suo quoque nomine, quantum debeant principi, profiteantur: concedite, me non pro me magis munere isto, quam pro collega meo, Cornuto Tertullo, C. V., fungi.
4 Cur enim non pro illo quoque gratias agam, pro quo non minus debeo? præsertim quum indulgentissimus imperator in concordia nostra ea præstiterit ambobus, quæ si tantum in alterum contulisset, ambos tamen æqualiter obligasset.
5 Utrumque nostrum ille optimi cujusque spoliator et carnifex stragibus amicorum, et in proximum jacto fulmine afflaverat: iisdem enim amicis gloriabamur, eosdem amissos lugebamus: ac sicut nunc spes gaudiumque, ita nunc com-
6 munis nobis dolor et metus erat. Habuerat tunc honorem periculis nostris divus Nerva, ut nos, etsi minus notos, ut bonos tamen, promovere vellet: quia mutati sæculi signum et hoc esset, quod florerent, quorum præcipuum votum ante fuerat, ut memoriæ principis elaberentur.

que plures apud Schwarz. Hæret ipse: dubito ego quoque, nisi quod ad *vertit* propendet animus, quia hoc paullo abstrusius, quod proinde librariis minus placuit. G. — *Perlata*. Vid. J. A. Ern. ad h. l. S.

— *Gratiarum actione perlata*. Semper credidi hic legendum esse *peracta*, quod Schwarzius sibi aliquando in mentem venisse dicit. *Perlata* male ab eo defenditur formulis, « legationem perferre, perferre quod susceptum est, impositam personam perferre », scil. ad finem usque. Ernest.

— *C. V.* Hoc est, *clarissimo viro*, ne putes illas siglas *consularem virum* significare. Nam Tertullum antea non fuisse consulem, Schwarzius monuit. E.

5. *Amicorum*. *Helvidii*, *Rustici*, *Senecionis*, *Maurici*, *plurium*: quos in epistolis ipse nominat, cæsos aut pulsos a Domitiano. Ed.

— *Fulmine afflaverat*. Compara Ep. III, 11, 3: *Tot circa me jactis fulminibus quasi ambustus*. G.

6. *Minus notos*. *Notos* non habent, quos Schwarzius adhibuit, libri antiqui. Postulat autem, quod Lipsius monuit, vel hoc vel simile nomen sententia. Schwarzius servat lectionem vulgatam et interpretatur: *etsi minus* promoverit, morte præventus, *tamen promovere* ad præfecturam ærarii *vellet*. Syllepseos talis exempla Pliniana profert. G. — Vid. J. A. Ernestius ad h. l. S. — *Ut nos etsi minus notos, ut bonos tamen promovere vellet*. *Notos* e conjectura Lipsii addidit Gesnerus. Male et contorte vulgatum *etsi minus*, *ut bonos t.*, etc. defendunt Arntzenius et Schwarzius, alter ad *bonos*, alter ad *promovere* referens. Nam *minus bonos* non habet, quo vel quibus minus boni sint: nec magis *minus promovere*. Si esset, *etsi minus bonos*,

XCI. Nondum biennium compleramus in officio labo-
riosissimo et maximo, quum tu nobis, optime Principum,
fortissime Imperatorum, consulatum obtulisti, ut ad sum-
mum honorem gloria celeritatis accederet. Tantum inter 2
te et illos principes interest, qui beneficiis suis commen-
dationem ex difficultate captabant, gratioresque accipien-
tibus honores arbitrabantur, si prius illos desperatio, et
tædium, et similis repulsæ mora, in notam quamdam
pudoremque vertissent. Obstat verecundia, quominus per- 3
censeamus, quo utrumque nostrum testimonio ornaris:
ut amore recti, amore reipublicæ, priscis illis consulibus
æquaveris. Merito necne, neutram in partem decernere 4
audeamus; quia nec fas est, affirmationi tuæ derogare, et
onerosum confiteri, vera esse, quæ de nobis, præsertim
tam magnifica, dixisti. Tu tamen dignus es, qui eos con- 5
sules facias, de quibus possis ista prædicare. Tribuas ve-
niam, quod inter hæc beneficia tua gratissimum est nobis,
quod nos rursus collegas esse voluisti. Ita caritas mutua, 6
ita congruens tenor vitæ, ita una eademque ratio propositi
postulabat: cujus ea vis, ut morum similitudo concordiæ
nostræ gloriam minuat, ac perinde sit mirum, si alter
nostrum a collega, ac si a seipso dissentiat. Non ergo tem- 7
porarium et subitum est, quod uterque collegæ consulatu,

at bonos tamen; bene haberet: nisi quod ambiguitas esset in *bonos*. Er.

XCI. 1. *In officio laboriosissimo.* Præfectura ærarii. Vid. V, 15, 5, quæ tota epistola de hac necessitudine agit. Add. X, 20, 1. G.

2. *Si prius illos.* Intelligo *honores. Honores* nomen suum fere amittunt, in *notam* et contumeliam mutantur, si differantur per repulsas, etc. G.

4. *Onerosum.* Pudorem nostrum onerat. Sic LXXVIII, 6, *onerosa erit modestiæ*, etc. G. — *Vera esse, quæ de nobis, præsertim tam magnifica, dixisti.* Tentor legere *magnifice:* quod esset latinius. Ernest.

6. *Gloriam minuat.* Mirum enim non est, si homines simillimis moribus et consiliis inter se concordant. E.

7. *Temporarium et subitum.* Non casu quodam et fortuito factum est, uterque iterum collegæ essemus, sed scil. tuo, Trajane, consilio, et prævia deliberatione ita institutum. In sequentibus documenta sunt ætatis Plinianæ, qua ingenii laudem habebat, ex rebus utcunque miris aut repugnantibus acumina et argutias captare. E.

tamquam iterum suo gaudet; nisi quod tamen, qui rursus consules fiunt, bis quidem, sed temporibus diversis obligantur : nos duos consulatus accipimus simul, simul gerimus, alterque in altero consules, sed iterum et pariter sumus.

XCII. Illud vero quam insigne, quod nobis præfectis ærario consulatum ante, quam successorem dedisti! Aucta est dignitas dignitate : neque continuatus tantum, sed geminatus est honor, finemque potestatis alterius, tamquam
2 parum esset excipere, prævenit. Tanta tibi integritatis nostræ fiducia fuit, ut non dubitares, te salva diligentiæ tuæ ratione esse facturum, si nos post maximum officium privatos esse non sineres. Quid, quod eumdem in annum consulatum nostrum contulisti? ergo non alia nos pagina, quam quæ te consulem accipiet, et nostra quoque nomina
3 addentur fastis, quibus ipse præscriberis. Tu comitiis nostris præsidere, tu nobis sanctissimum illud carmen præire dignatus es, tuo judicio consules facti, tua voce renuntiati sumus : ut idem honoribus nostris suffragator in curia,
4 in campo declarator exsisteres. Nam quod eum potissimum mensem attribuisti, quem tuus natalis exornat, quam pulchrum nobis! quibus edicto, quibus spectaculo celebrare

XCII. 1. *Præfectis ærario*. Ii erant primo quæstores, deinde ædiles, tertio, prætores. Ed.

— *Potestatis alterius*. Suspicor *potestatis altera alterius*. Quam facile potuerit *altera* excidere, nemo non videt. S.

2. *Privatos esse*. Ut ad rationem reddendam superioris muneris vocari possemus. G.

— *Eumdem in annum*. Quo tu consulatum geris nimirum, quod ea, quæ sequuntur, satis declarant. Onuphrius Panvin. quod monet Schwarzius, in Fastis h. l. ita refert, « eumdem in annum consulatus tui consulatum nostrum contulisti. » Si e MSS. bene. G.

— *Quam quæ te*. Illud *quæ* e Cod. Paris. inserit Schwarzius. Abesse quidem poterat, sed auget claritatem. G.

3. *Carmen præire*. Vid. ad LXIV, 3. G. — *Renuntiati*. Primo vocantur tribus, deinde fertur suffragium, post describuntur, tandem renunciantur. Ed.

4. *Eum potissimum mensem*. Septembrem. Nam XIV. Octobr. interfectum Domitianum refert Sueton. XVII. G. — *Spectacula celebrare*. Antiquum hoc; itaque singulare

continget diem illum, triplici gaudio lætum : qui principem abstulit pessimum, dedit optimum, meliorem optimo genuit. Nos sub oculis tuis augustior solito currus accipiet: 5
nos inter secunda omina, et vota certantia, quæ præsenti tibi conferentur, vehemur alacres, et incerti, ex utra parte major auribus nostris accidat clamor.

XCIII. Super omnia tamen prædicandum videtur, quod pateris consules esse, quos fecisti : quippe nullum periculum, nullus ex principe metus consulares animos debilitat et frangit : nihil invitis audiendum, nihil coactis decernendum erit. Manet manebitque honori veneratio sua, nec securitatem auctoritate perdemus; ac si quid forte ex con- 2
sulatus fastigio fuerit diminutum, nostra hæc erit culpa, non sæculi : licet enim, quantum ad principem, licet tales consules agere, quales ante principes erant. Ullamne tibi 3
pro beneficiis referre gratiam parem possumus? nisi tantum illam, ut semper nos meminerimus consules fuisse, et consules tuos; ea sentiamus, ea censeamus, quæ consularibus digna sunt; ita versemur in republica, ut credamus esse rempublicam. Non consilium nostrum, non 4
operam subtrahamus, nec disjunctos nos et quasi dimissos consulatu, sed quasi adstrictos et devinctos putemus; eumdemque locum laboris et curæ, quem reverentiæ dignitatisque, teneamus.

illud Tiberii Sueton. XXVI, quod « natalem suum plebeiis incurrentem Circensibus vix unius bigæ adjectione honorari passus est. » G.

5. *Currus accipiet.* Quo per circum vehebantur. Jam laudatus Juven. X, 36. « Quid si vidisset Prætorem curribus altis Exstantem, et medio sublimem in pulvere circi, etc. » Add. XI, 191. sqq. G.

XCIII. 1. *Auctoritate.* Dum auctoritate nostra consulari utemur. E.

3. *Rempublicam.* Minus recte post hanc vocem plene interpungitur. Sequentia enim item a superiore *ut* pendent. S. — 4. *Nec disjunctos nos et quasi dimissos consulatu, sed quasi adstrictos et devinctos putemus.* Hæserunt quidam in *disjunctos.* Sed male facere tentarunt *defunctos*, quod non aptum cæteris est. Ego non dubito, Plinium dedisse *dijunctos;* quod verbum sæpe in libris mutatum est in *disjunctos.* Equus dicitur *dijungi* a jugo, curru. *Dijunctus ab exercitu* et similia sunt apud Livium. Sic hi *dijuncti consulatu:* idque adeo bene opponitur *adstricto.* Ern.

XCIV. In fine orationis præsides custodesque imperii
deos, ego consul pro rebus humanis, ac te præcipue,
Capitoline Jupiter, precor, ut beneficiis tuis faveas, tantis-
2 que muneribus addas perpetuitatem. Audisti, quæ malo
principi precabamur; exaudi, quæ pro dissimillimo opta-
mus. Non te distringimus votis; non enim pacem, non
concordiam, non securitatem, non opes oramus, non ho-
nores: simplex cunctaque ista complexum unum omnium
votum est, SALUS PRINCIPIS. Nec vero nova tibi injungi-
3 mus; tu enim jam tunc illum in tutelam recepisti, quum
prædonis avidissimi faucibus eripuisti: neque enim sine
auxilio tuo, quum altissima quæque quaterentur, hic, qui
omnibus excelsior, inconcussus stetit. Præteritus est a pes-
4 simo principe, qui præteriri ab optimo non potuit. Tu
clara judicii tui signa misisti, quum proficiscenti ad exer-
5 citum tuo nomine, tuo honore cessisti. Tu voce Impera-
toris quid sentires loquutus, filium illi, nobis parentem,
tibi Pontificem Maximum elegisti. Quo majore fiducia iis-
dem illis votis, quæ ipse pro se nuncupari jubet, oro et
obtestor, si bene rempublicam, si ex utilitate omnium re-
git, primum, ut illum nepotibus nostris ac pronepotibus

XCIV. 2. *Precabamur.* Hoc est imprecabamur. Sic in Græca lingua sæpissime ἀραὶ, ἀρᾶσθαι. S.

Non....distringimus. Non quasi fatigamus et obtundimus te votorum multitudine. E.

— *Simplex cunctaque ista complexum....votum.* Compara XXIII, 5. it. LXXII, 1. Lepidus est Martialis VII, 59. « Nil pro me mihi Juppiter, petenti Ne succensueris, velut superbo; Te pro Cæsare debeo rogare: Pro me debeo Cæsarem rogare. » Vid. ad LXXX, 6. G. — *Unum.* Alii omittunt; male: vim enim sententiæ auget. Quod autem Gierigius eo sublato minui cacophoniam opinatur, non meminit, huic vitio pronuntiationem per ecthlipsin mederi potuisse. S.

3. *Prædonis avidissimi.* Domitiani bonis omnibus insidiantis. Vid. Ep. IV, 24, 4. G. — *Altissima quæque.* Viri summi a Domitiano suppliciis affecti, exsilio mulctati. Itaque mox *præteritus* ab eodem Domitiano, hoc est, supplicio non affectus. E.

4. *Tuo nomine.* Imperatoris. Vid. V, 3. G.

5. *Tibi Pontificem Maximum.* Quod Pontificis Maximi dignitas imperio tum conjuncta, quod nummi omnes et inscriptiones loquuntur. G.
— *Si bene rempublicam.* Vid. LXVIII,

serves; deinde, ut quandoque successorem ei tribuas, quem genuerit, quem formaverit, similemque fecerit adoptato; aut, si hoc fato negatur, in consilio sis eligenti, monstresque aliquem, quem adoptari in Capitolio deceat.

XCV. Vobis, Patres Conscripti, quantum debeam, publicis etiam monumentis continetur. Vos mihi in tribunatu quietis, in prætura modestiæ; vos in istis officiis etiam, quæ e studiis nostris circa tuendos socios injunxeratis, cuncti constantiæ antiquissimum testimonium perhibuistis. Vos proxime destinationem consulatus mei his 2
acclamationibus approbavistis, ut intelligam, etiam atque
etiam enitendum mihi, ut hunc consensum vestrum com-
plectar, et teneam, et in dies augeam. Etenim memini 3
tunc verissime judicari, meruerit quis honorem, nec ne,
quum adeptus est. Vos modo favete huic proposito, et 4
credite, si cursu quodam provectus ab illo insidiosissimo
principe, antequam profiteretur odium bonorum, post-
quam professus est, substiti; quum viderem, quæ ad ho- 5
nores compendia paterent, longius iter malui; si malis
temporibus inter mœstos et paventes, bonis inter securos

1. G. — *Fato negatur.* Sterile, quod scitur, Trajani cum Plotina conjugium. G.

XCV. 1. *Publicis.... monumentis.* Credo, quæ senatus Plinio statuit: in actis certe senatus. G.

— *E studiis nostris.* Pro facultate dicendi: v. g. ut Bæticis adessem, de qua re Ep. III, 9, 1. G.

2. *His acclamationibus.* Malim *iis acclamationibus*. S. — *Complectar, et teneam.* Tuear omni modo, conservem. E.

3. *Adeptus est.* Veteri dicto, ἡ ἀρχὴ τὸν ἄνδρα δείκνυσι: magistratus virum probat. Ed.

4. *Et credite.* Intell. *proposito*: credite verum, constans, perpetuum illud fore, si, etc. G. — *Quodam.* Al. *quondam*, quod melius. Mox Gierigius pro *ab* probabiliter conjicit *sub*. S.

— *Insidiosissimo.* Scilicet Domitiano. Ed.

5. *Viderem.* Re iterum considerata non puto opus esse, ut contra libros omnes *si* præponamus: quod Plinius ad propositionem modo capitalem adjecit; hæc *quum viderem... malui*, incidens modo est, qua interpretatur illud *substiti*. G. — Ineptissime hic parenthesis interponeretur, ut quæ vim impetumque orationis misere sufflaminaret. Itaque nullus dubito *si* inserendum esse, quod cur exciderit, facile patet. S. — *Quæ ad honores compendia.* Per malas artes et delationes. Ed.

gaudentesque numeror; si denique in tantum diligo opti-
6 mum principem, in quantum invisus pessimo fui. Ego reverentiæ vestræ sic semper inserviam, non ut me consulem, et mox consularem, sed ut candidatum consulatus putem.

— *Diligo optimum.* Acuta et elegans oppositio. Duæ notæ boni civis, una, *diligere optimum principem;* altera, *invisum esse pessimo*. G.

6. *Candidatum.* «Quo quidem tempore omnia non modo, quæ reprehendi palam, sed etiam, quæ obscure cogitari possunt, timemus: rumorem, fabulam fictam, falsam perhorrescimus: ora omnium atque oculos intuemur, etc.» Cicero pro Milone XVI. G.

ANNOTATIONES
IN PLINII PANEGYRICUM.

Loca quædam, quæ clarissimus Panegyrici Pliniani editor, Christianus Gottl. *Schwarzius* majore medela opus habere, neque nisi ope vetustioris et integrioris Codicis, quam quibus ipse usus sit, luculentius explanari posse, sub finem præfationis suæ ad lectorem monet, sic restitui posse censet Georgius Christianus *Crollius*:

Cap. LII, *sect.* 1. Sic lege : *tibi maximus honor, excubare pro templis, postibusque prætexi. Sic fit ut Dei summum inter homines fastigium serves, otium Deorum nondum adeptus.* Præivit nobis Codex Patavinus optimus, si quis alius, cujus lectionem refert Schwarzius Obs. XLVI, p. 551, qui sic habet, sed fracte *cum,* ex quo reperimus* *ocium,* h. e. tranquillitatem Deorum s. beatitatem, cujus participes demum fiunt principes boni, curas mortalium supergressi. Nondum in cælum profecti, si quidem modesti sunt, excubias agant in vestibulo templi s. pro templo tanquam Dii mortales, serventque summum Dei inter homines fastigium, suaque simulacra non statuis Deorum in ipsis templis permisceri cupiant. Qui Codd. et edd. priscarum et ipsius lectionis pro erroribus editorum recentiorum vulgatæ varietatem noscere gestiunt, illi conferant Arntzenii, Lallemandii, Schwarzii et Gesneri editiones.

Cap. LVI, sect. 7. Turbata ex eo est lectio, quod vox *speciosum* in Codd. locum mutavit suum : quod sæpius accidit, si, quæ librariorum oscitantia forte prætermissa fuerant, manus correctoris in margine adscripsisset, indeque inscius librarius in alienum locum reposuisset. Itaque leges jam rectius : *Magnificum est, civibus jura; quid hostibus? reddere certam fori pacem; quid immanes campos sella curuli victorisque vestigio premere?* Speciosum, *imminere minacibus ripis tutum quietumque; quid? spernere*, etc. Jam vide, quam sint omnia plana, et quas turbas moverit *speciosum,* quod irrepserat inter verba *reddere* et *certam fori pacem*; ex qua conjectores fecere *partem.*

Cap. LXVIII, sect. 7. Argutari nimis Schwarzium in h. l. et difficultates nectere ex voce *mollissimis*, recte existimat Ernestius cum Gesnero in ep. illius ad hunc præmissa ed. 1770, p. XLIX. Recte jam locum istum explicaverat Cellarius.

Cap. LXXI, sect. 6, sed addimus etiam s. 5, ubi Puteolanus, ed. principis Panegg. auctor et Beroaldus haud inutiliter, quod Schwarzius ait, sed verissime dederant : *Neque enim ab ullo periculo fortuna principum longius abest, quam humilitas.* Scil. *humilitas* h. l. refertur non ad animum, sed ad fortunam et conditionem, et opponitur *fortunæ principum;* quæ quidem non longius, quam *humilitas* seu humilis conditio, abest ab ullo periculo. Scilicet securus est æque princeps humanus æque submittens, ut humilis fortuna ; et principum fortunam et humilitatem modestia regit ad securitatem. Caveamus igitur priscam lectionem mutare in illam *humilitatis*, quam corrupte habent membranæ plures, etiam Livineii, et receperat Lallemandius et Schwarzius, vel quam a Catanæo et Aldo invaluisse videmus *ab humilitate*, vel quam ex Plantiniana recepit Berneggerus seu Hackiana, indeque Gesnerus prætulit *ab humilitatis.*

Sect. 6. Vulgatam, quæ in omnibus scriptis et impressis bene se habebat, *quum suffragatorum nomina honore, quo solent, exciperentur; tu quoque inter excipientes eras : et ex.....* Schwarzius immutando et interpolando corrupit in hæc verba : *quum suffragatores* candidatorum *nomina, honore, quo solent, exciperent; tu quoque inter excipientes eras, et ex.....* Ergo etiam Trajanus, princeps, qui ipse Candidatos commendaverat, denuo post suffragatores, commendabat illos, quum Senatorium assensum significaret! Intelligo suffragatorum nomina, ut clarissima, s. ipsos suffragatores, qui ipsi suffragati erant primi, a cæteris Senatoribus honorifice assentientibus, tandem ab ipso Principe assensum Senatorium declarante exceptos esse. Sic probamus, Gesnerum a vulgata non descivisse. Ernestium, qui accedit inversis Schwarzii verbis, neque tamen vocem insertam *candidatorum*, quippe ex nexu sermonis intelligendam, admittit, ego quidem non assequor.

Cap. LXXIII, sect. 5. *Atque hoc magis incensi sumus, ut precaremur, ne quando tibi non eadem causa lacrimarum, utque nunquam* (al. *nonnunquam*) *frontem tuam abstergeres. Hoc ipsum,* etc. Lectionem hanc mire corruptam, et interpolatam ob MSS. dissensum et edd. varietatem, Arntzenius et Schwarzius expedire se non posse fassi sunt. Verbum quidem *abstergeres* neque in ullo MS. codice, neque in impressis sec. XV et XVI reperitur, sed Livineius G. (credo Gryphium) secutus margini adscripsit, unde in edd. Lipsii, Gruteri, P. Stephani, Elzevirii etc. textus ipse contaminatus est. At vox *nunquam* in MSS. et edd. variat; Cuspinianus dedit *nonnunquam*, alii scripti habent *non unquam*, et quæ præcedit vox *utque*, s. uti Codex Patav. habet, *ut quæ*, fracta nobis videtur. Si quidem abstergas insitivum verbum *abstergeres*, quod prorsus h. l. alie-

num dixit Lipsius, et voces *utque* s. *ut quæ* et *nunquam* l. *non unquam* per inscitos librarios et diversos errores, dein conjunctos ex uno verbo *æquet*, ortas putes ob notarum scribendi aliquam similitudinem : lectio prodit *ne quando tibi* (h. e. animo tuo, pudoris pleno) *non eadem causa lacrimarum æquet frontem tuam*. Accedit, quod demissus gaudio vultus facilius *æquet* frontem.

Hoc ipsum has sedes nos quasi responsuras interrogemus, viderintne unquam Principum lacrimas? At senatus sæpe viderunt. — Nodum hic in scirpo quærit Schwarzius, dum *nos*, quod scripti Codd. habent, superstitiose contra vulgatam inde ab Aldo, etiam Gesnero receptam *nobis*, defendit æque ut Lallemandius. Qui quidem notas scribendi τοῦ *nobis* et *nos* in Codd. vetustioribus vidit, is intelliget, quam facile rudes librarii iique transcriptores confuderint istas. Et sane iniquo loco *nos* ita poni, quis non sentit? *Hoc ipsum* tentaverat Lipsius ut corruptum; ipse tamen mox rectius explicat « *Hoc ipsum rogemus has sedes :* quid *hoc ipsum?* nempe quod dico de lacrimis. » Referas igitur nobiscum *hoc ipsum* ad interrogationem *viderintne* — uti *responsuras* ad illud, *at Senatus* s. v.

Cap. LXXVI, sect. 1 *et* 2. *Jam quam antiquum, quam consulare, quod triduum totum Senatus sub exemplo tui sedit! quum interea nihil præter consulem ageres. Interrogavit quisque, quod placuit : dissentire, discedere et copiam judicii reipublicæ facere,* tutum fuit. *Consulti omnes, atque etiam dinumerati sumus : vicitque sententia non prima, sed mitior.* Sic vulgata, quam reddidit Schwarzius, quamvis ipse testetur, verba *tutum fuit* ab omnibus, quos consuluit, Codicibus, et ab editt. Puteolani, Beroaldi et Rhenani abesse. Sed ea tamen retinuit, quod ad explendam sententiam necessaria videbantur, uti primo interpolatori in modum Plinii, cap. XVIII, 2, et LIII, 3, huc assuta et a sequentibus editoribus excepta. Nobis quidem prorsus aliena videntur, si quidem priora rectiori interpunctione mecum corrigas hunc in modum : *quum interea nihil præter consulem ageres. Interrogavit* (int. Consul s. ipse Princeps s. collega Fronto): *Quisque, quod placuit, dissentire, discedere* (int. in partes) *et copiam sui judicii reipublicæ facere. Consulti omnes* — Cf. Plinii ipsius Ep. XI, L. II, et Lipsium cum Berneggero ad verba *discedere* et *dinumerati*. Sic sanis verbis non opus fuit nova medicina, quam volebat Schwarzius, sed regimine.

Cap. LXXXII, sect. 5. Doctissimus Schwarzius nimie anxius videtur in tranandis fluminibus congelatis, credo quod Plinius sellas tractorias soleasve, quibus illa superentur, pro navigiis dare oblitus esset. Cur non potius grallatorio gradu superemus hunc locum, ne Aristarchi fiamus?

Cap. LXXXIII, sect. 5. Et h. l. Schwarzius, existimante Ernestio ad Gesnerum, p. LII, difficultates sibi fingit, quod Trajanum Pontificem Maximum jubeat esse flaminem Dialem, qui in uxore simili gaudeat. Atqne Trajanus castissimam sibi elegerat, antequam Princeps fieret et pontifex maximus, in cujus gloriam talis uxor cederet. Sic et Lipsius.

Cap. LXXXV, sect. 5. Et in eo...tota gloria Tua est, qui superior factus *descendis in omnia familiaritatis officia.* Sic vulgata, cujus quum justo retinentior sit Arntzenius, ab ea quoque discedere veritus est Schwarzius; quamvis ipso teste Codices melioris notæ, ut Parisiensis, uterque Venetus, quin et Patavinus, liber Vossianus legant *fatis*, et Vaticanus integerrimus ac Guelferbytanus *facis*, pro *fatis;* neque neget *factus* h. l. otiosum videri. Quidni igitur dubitemus obsequi *fatis*, haud quidem eo sensu, quem Schwarzius innuit, ut *fata* sint pro *casu*, *calamitate* et *periculo*, quibus superior sit Trajanus princeps optimus, sed quomodo Cicero in Verrem, I, cap. X, sect. 29, ait Verrem dixisse, Metellum non *fato*, ut cæteros ex ipsius familia, sed opera sua, consulem factum. *Fato* h. l. idem est ac *nutu divino et favore* s. *Diis sic volentibus.* Caveas igitur, ne cum Schwarzio velis *superiorem fatis* dictum pro *superiore* quam *fata*, h. e. *casum et pericula;* quod quam indignum Plinio fuisset dictu, quivis sentiat.

Cap. LXXXVIII, sect. 3. Ac primum neminem in usu habes, nisi aut Tibi, aut patri tuo, aut optimo cuique principum dilectum : statimque hos ipsos quotidie deinde ita formas, ut se non tua fortuna, sed sua metiantur, et tanto magis digni, quibus honor omnis præstetur a nobis. Vulgata hæc lectio nititur omnium Codicum consensu, nisi quod Vaticanus princeps et Guelferbytanus *statimque ut hos ipsos cotidie, deinde ita formas.* Sed nec sic emendatior fit textus. Displicuit primum illud *optimo cuique principum dilectum* M. *Gudio*, nulla credo auctoritate MS. munito : ejusque fide Schwarzio et Gesnero eliminanda vox *principum* videbatur, ita ut Schwarzius eam ut dubiam uncinis includeret, Gesnerus delere non dubitaret, quod cum Trajano, cognomine *optimo*, etiam alios optimos Principes, ut Vespasianum et Titum componere noluisset Plinius. At sic vox *principum* leniori mutatione emendari potuit in *præcipue*, quod et aptum est sequentibus *præcipue dilectum statimque.* Nimirum *statim*, priorem syllabam habens longam, *Nonio* L. IV, 423 et Donato ad Terentii Phorm. V, 3, 7, est *perpetuo, æqualiter et quasi uno statu.* Quam vim vocis *statim* etiam adhibuimus ad locum Taciti Annal. IV, 38, p. 216, ed. Bip. vindicandum, et subodoratus est Livineius ad h. l. Plinii, in cujus Paneg. c. XV extr. eamdem significationem admittit Schwarzius in Supplem. not. p. 593. Non vidit hæc Lipsius, qui ex *statimque* frigide fecit *sumptumque*, dein *æstimatumque*, quod Gruterus etiam hariolatus est. Dein Arntzenius ausus est conjicere *probatumque;* quasi æstimatio et probatio sequatur dilectionem. Mittamus igitur hos hariolos et legamus : *optimo cuique præcipue dilectum statimque.* Jam existimemus, *statim* a glossatore redditum esse per *quotidie* s. *cotidie :* quod cum in textum irrepserit, novam ex adverbiis cumulatis creavit difficultatem; adeoque in textu obliterandum venit. Quod autem Vaticanus Codex et Guelferbyt. habent *ut*, muto in *tum*, quod optimi scriptores etiam τῷ *primum* opponunt, et conjungunt τῷ *deinde;* ita Columella L. II, 18 et Celsus III, 6 construunt *primum...tum*,

deinde. Commodius quidem sic legi videntur verba : *optimo cuique præcipue dilectum statimque : tum hos ipsos deinde ita formas.* Verum si cui displicet h. l. illud *statim* pro *perseveranter* dici, omissumque *cotidie*, is videat, num melius legatur *præcipue dilectum : statimque ut hos ipsos* convenis, *deinde ita formas.* — Utravis certe lectio propius abest a ratione et ordine verborum in Codd. quem Schwarzius ita immutat : *aut optimo cuique* [principum] *dilectum : deinde statim hos ipsos quotidie ita formas.* Tandem accedimus Schwarzio, *et tanto* emendare cupienti in *at tanto*.

Cap. XC, sect. 6. Lege mecum : *ut nos, etsi* minores, *ut bonos tamen, promovere vellet.* Sic certe lenius τὸ *minus*, quod habet vulgata ex Codicum consensu, emendes, quam si cum Lipsio augeas *minus notos*, aut cum Arntzenio sensum verborum detorqueamus in alienum.

Brevis esse studui ob otii penuriam in exponendis his locis; si autem sunt, quos offendat mea lenociniorum parcitas, ii forte mihi irascentur. Neque tamen sic mihi iratos manes puto viri, cujus doctrinam et virtutem summam semper suspexi et suspiciam, ut quisque maxime. Is vero nunc immortalis mortalia hæc superavit. Nos etiamnum cum iis conflictamur, minime in otio viventes.

NOTITIA LITERARIA

DE

PLINIO JUNIORE

ET

DE IPSIUS PANEGYRICO

AD TRAJANUM IMPERATOREM,

QUOAD MAXIMAM PARTEM,

EX JO. ALB. FABRICII BIBLIOTHECA LATINA, A JO. AUG. ERNESTI AUCTIUS EDITA, TOM. II, CAP. 22.

I. *Plinii Junioris ætas.*

C. PLINIUS CÆCILIUS SECUNDUS [1] ex Novo Como Italiæ Transpadanæ oppido (IV, 30) Plinium Majorem avunculum, Quinctilianum (lib. 2. Ep. 14.) et Nicetam Sophistam præceptores habuit, disertissimus in foro causarum patronus : variis honoribus, iisque maximis [2] in

1. A Josepho Scaligero vocatur *C. Plinius Secundus Cæcilianus*, nempe e vetere more, quia nomen *Cæcilii* ante adoptionem fuerat. Vossius lib. I, de Analogia cap. 7, putat, illum morem tum abolitum fuisse, falso : sed tamen in libris antiquis *Cæcilius* dicitur. *Veronensem* appellat Beda, de sex Ætatibus, sive per errorem, sive propter avunculum Plinium, a quo fuit adoptatus : qui vulgo, sed male, Veronensis habitus est, ut supra demonstratum est.

2. Cum consulari potestate in Bi-

republ. gestis, Imperatori Trajano carissimus obiit, non certum est quo anno; sed tamen mortuo demum Trajano. Vitam Plinii post Catanæum, Lycosthenem, Rittershusium et Christophorum Cellarium, consignavit Sassius Gallicus interpres, et diligentissime Joannes Masson, a quo scripta Plinii Vita et per annos digesta editioni Oxoniensi Epistolarum et Panegyrici a. 1703, 8 præmittitur, locupletiorque prodiit deinde separatim Amstelod. 1709, 8. Castigantur in hac vita nonnulla tradita ab Antonio Pagi in Critica Baroniana, et ab H. Dodwello in Annalibus Statianis et Quinctilianeis, a quo et ipso viro præstantissimo Annales Plinianos exspectavimus. Ante *Joannem Massonum* scripsit etiam, ac per annos et Consules digessit *Jacobus De La Baune* S. J. præmisitque Plinii Panegyrico in usum Delphini illustrato (Paris. 1677, 4), tabellam, qua stemma Plinii et cognati ejus exponuntur, vide sis in *Thom. Reinesii* Epist. 54 ad Rupertum p. 503. Sed legendus est etiam inprimis illustris Comes Rezzonicus, Disquisit. Plin. tom. I, in princ. Alexandrum I papam sub Plinii junioris et Plutarchi disciplina instructum fuisse in literis, nullo fide digno auctore traditur in Prosperi Mandosii Bibliotheca Romana tom. II, p. 207.

II. *Epistolæ*.

Exstant ejus *Epistolarum libri decem*, quorum ultimus Epistolas Trajani et Plinii mutuas de rebus maxime pu-

thyniam missus est a Trajano. Cf. Gruteri inscript. p. 454, et A. Pagi ad a. C. 69, num. IX. Etiam Consulem fuisse constat ex ipsius Panegyrico, in quo Trajano pro consulatu gratias agit. Trajanus ei tertium suum consulatum a. C. 100 resignavit, ut præter alios notatum Jo. Lightfooto, p. 155 sqq. Opp. postumi. Videndus etiam Norisius in Epistola ad Antonium Pagium T. IV, Opp. p. 777 et 785. Nam quod a Dione et Cassiodoro non commemoratur, caussa est, quod suffectus modo Consul fuit. Vide supra Vitam Plinii, T. I, pag. LIV.

blicis in provincia scriptas complectitur. Ante sec. XII rarissima earum mentio. Unus *Sidonius Apollinaris* ejus epistolas commemorat, quas et imitari studuit : is vèro *novem* tantum libros commemorat IX, 1, unde quidam librum decimum Plinio abjudicarunt : etiam Jo. Mansionarius tantum *octo* memorat : sed Sidonius vel in Codice suo tantum novem libros habuit, ut qui exstant Codices scripti, tantum novem habent, vel eos libros tantum nominavit, quos ipse imitatus est ; nam et epistolas suas in libros novem partitus est. Plinius quidem ipse videtur librum decimum separatim edidisse, quod in iis non ingenii laudem spectarat, ut in cæteris. Symmachus quidem et decimum librum habuisse videtur : nam novem libros scripsit imitatione Plinianæ orationis, et ingenii causa, item ad privatos : Epistolas ad Imperatores libro proprio complexus est, eumque decimum fecit. — De inventis Epistolis Plinii v. Decembrium Polit. liter. p. 32. Is dicit inventas 124; nempe, ut opinor, super priores L. IX, easque adeo libri X, etsi in libris nostris sunt tantum 122. Verum in hoc libro variarunt MSS. ut post commemorabimus, quum de edd. dicemus. Vincentius Bellov. Spec. hist. dicit X, 67, epistolas Plinii ad Diversos trecentas reperiri. Hic quidem librum decimum non vidit. Sed opinionem de νοθείᾳ L. X. bene refellit Catanæus, ut alios taceamus. Rectius alii librum singularem, et reliquis præferendum putant. Joannes Savaro ad Sidonium pag. 534: *Non est, quod ingeniosi verba Sidonii captent, et argutentur decimum Epistolarum librum ad Trajanum spurium et supposititium esse. Plinio asserunt Justinus Martyr., Tertullianus, Eusebius, Orosius et reliqui. Verum ut longe diversi argumenti librum singularem reliquis annumerare frustra duxit : nam quod ait Catanæus, Sidonium sui seculi eruditione contentum fuisse, nec Plinii librum habuisse intra armaria bibliothecæ*

suæ, hoc ineptissimum est: passim enim Plinium imitatur, ut notatum est suis locis accurate. Vignolius Marvillius tom. 3 Misc. Hist. literar. pag. 197: *Le dixième livre des Épîtres du jeune Pline est le chef-d'œuvre de ce grand homme. Ses autres lettres ont de grandes beautés, et des agrémens singuliers pour les gens qui aiment les belles-lettres: mais celles-ci, qui regardent le ministère, sont incomparables, principalement quand elles se trouvent accompagnées des réponses de Trajan, qui leur apportent un grand lustre. Jamais rien ne m'a fait mieux concevoir ce que les Romains appellaient* Imperatoria brevitas, *que ces réponses si brèves et si sages. Si les purs esprits se mêlaient d'écrire, ils n'écriraient pas autrement. C'est là le plus haut point de la perfection.* Omnino aliter scribendum in causis publicis et ad principes, quam ad privatos, etiam quum ingenii causa scribitur; estque in illo genere nil perfectius exemplo Pliniano.

Codices scripti Epistolarum Plinii plures adhuc exstant in bibliothecis. Nicolaus de Clemangis Epist. 38 ad Guntherum, scribit de Codice, quem viderit apud Bibliothecarium Pontificis max. cujusque exemplum sibi fieri voluerit Pontifex. Sed illo tempore cœpit sæpius describi, ex eoque genere ac tempore sunt plerique, qui nunc reperiuntur. Florentinum Mediceum laudat Nic. Heinsius ad Valerium Flaccum pag. 316, et in Epist. ad Jo. Frid. Gronovium in Sylloge Burm. tom. III, pag. 358, seque ejus lectiones plures excerpsisse dicit ibid. pag. 536. Alius insignis commemoratur in Bibl. Hohendorf. P. III, pag. 235. Sed plures, ad duodeviginti, commemorat ill. Rezzonicus, quorum et testimoniis subinde utitur in Disquisit. Plin. tom. I; quem adeat, qui velit, aut cui opus sit de Codicibus talibus cognoscere. Addi possunt etiam, quæ tradit Longolius in præf. ad Plinianam Cortii edi-

tionem. Notandum etiam, MSS. Codices non omnes libros habere : unde factum puto, ut edd. primæ ne nonum quidem librum habeant. In Bibl. Bernensi est Codex, qui tantum libros quatuor habet et libri quinti priores : quem sec. XII assignat cl. Sinnerus in Catalogo.

Antequam progrediamur, quædam monenda sunt de edd. vetustioribus, sicuti de numero librorum paulatim aucto diximus. Illud primum addendum, in editionibus illis, etiam Catanæi, librum octavum noni, et nonum octavi locum occupare. Causa est, quod liber iste, qui nunc est octavus, post nonum inventus et additus est : nam in edd. quæ octo libros habent, octavus est is, qui nunc nonus est. Enimvero revera librum octavum serius quam nonum a Plinio editum fuisse, disputat *Joannes Masson* in vita Plinii pag. 164 seq. Eumdem ordinem probavit *Gaudentius Merula* [1] in suis commentariis. De hiatu porro, qui in editionibus antiquioribus et Codicibus MSS. post libri VIII Epist. 8 verba, *atque etiam navium patiens*, ita meminit Erasmus in censura Epistolæ S. Hieronymo adscriptæ ad Præsidium de cereo Paschali tom. V, edit. Jo. Marcianæi p. 146 : *Vidimus in Epistolis Plinianis tot jam seculis pro una lectam, et ab eruditis pro una expositam, quum in medio decem intercederent Epistolæ. Quod quidem ex uno dumtaxat exemplari deprehensum fuit, sed adeo vetusto, ut ætate Pliniana scriptum videri posset : nam quis hoc alioqui divinare valuisset?* Id videtur esse Aldinum vetus e Gallia : nam in Aldinis exemplis ille hiatus primum expletus est. Tertium est, quod Epistolæ Plinii et Trajani in primis edd. h. e. quæ primæ habent eum librum, non habent eumdem numerum : nam

1. Merulam in commentariis suis sequitur Catanæus, notante Curando Mutiano Rufo Epistola CXVII, ubi refert, Merulam Mediolani veteres scriptores enarrasse. *Interpretem accuratissimum* vocat Muretus XVI, 12, Var. Lect. ubi Epistolas a Plinio *accuratissime scriptas* celebrat.

in hodiernis exemplis numerantur 122, in Aldinis et aliis 124, et ordo non est idem.

Inter epistolas nobiles sunt inprimis primo, *de Plinio majori* duæ, quas e Codd. scr. egregie et constituit et illustravit illustr. *Rezzonicus* in Disquis. Plin. tom. I, L. IV, pag. 110 seqq. add. Harduin. in Plinii sui T. I pr. Post has eæ, quæ sunt *de Villis*, II, 17, V, 6. His recte intelligendis, quod plerisque sine figuris non datum est, non pauci operam suam attribuerunt. Ex eo genere commemorandus primum *Andr. Felibien*, qui illas epistolas fecit Gallicas, cum figuris villarum ex sua opinione, et notis ex arte architectonica; Paris. 1698, 4; Amst. 1706, 12; Trev. 1725, 8; etiam in ejus Historiam Artificum, Pictorum etc. illatas tom. VI, p. 118. Accessit et Itali *Scamozzi* talis descriptio, Italicæ architecturæ ita accommodata, ut illa Francicæ. Post hos consulendus *Jo. Maria Lancisius*, Archiater Pontif. M. in Diss. de Plinianæ villæ alterius ruderibus, Romæ 1714, fol. ad calcem *Lud. Ant.* Comitis *Marsilii* de generatione fungorum, et in Lancisii operibus Genevæ 1718, 4 editis: quo pertinet etiam *Hercul. Corazzi* Diss. Italice scripta super Lancisii animadversiones, Bonon. 1717, 4. Post hunc *Rob. Castellus* Architectus Britannicus in opere splendido, *the Villas of the ancients illustrated*, Lond. 1728, fol. Plinii epistolam utramque Anglice versam tum notis, tum figuris illustrat, usus inventis Felibianis, quibus facile fuit aliquid addere: sed meliora potuisset efficere, si ab Lancisio se exorari passus esset *Marcellus Sacchetus*, et illorum ruderum, quæ ipse magis ut physicus, quam architectus, tractarat, ichnographiam accurate confectam edidisset. Librum Gallicum recentiorem, *Délices de la maison de Toscane et de la maison de Laurentin*, par *Parfait*, 1736. 12; non vidimus. Sed apud nos, in Saxonia, ingenium suum his villis describendis et accuratius delineandis addixit, ante pau-

cos annos, Architectus clarus aulæ Dresdendis *Krubsazius*, edita primum Germanica illius epistolæ versione, deinde additis huic notis a. 1760, in Dario Gotschedjano *de rebus novis in literis humanioribus*, videturque ille nobis multo propius ad veritatem accessisse, etiam paulo diligentiori latinitatis conservatione. In toto hoc genere difficile est artificibus aliquid perfecti efficere, vel quia non facile latinitatis, præsertim Plinianæ, intelligentiam accuratam habent, vel si maxime habent, sique etiam auctor ipse architecturæ peritus fuerit, et accurate expresserit omnia, tamen impediuntur hac difficultate, quod nulla talis res ita describi verbis potest, ut ex ea descriptione sola res pingi, vel alio modo figuris exprimi possit, ut et in Varrone de Re R. et Vitruvio monuimus.

L. VII, Ep. 27, *de spectris* ad examen revocarunt Halenses in Bibl. nova Sect. 34, p. 176 s. ubi et responsio ad illam exhibetur sub *Gustavi Jansoni* nomine. Gemina narratio de Pythagorico Philosopho a Luciano ridetur, Philop. c. 11, v. et Falsteri Amœnit. philos. T. I, p. 139 s. et Huetiana, cap. 33.

Ad L. VIII, Epist. 8, commentarii vicem præbere potest *Alph. Cicarelli* opusculum de Clitumno fluvio Umbriæ, editum Patav. 1563, et tom. IX, Thes. Italiæ a Burmann. editi.

Sed inprimis a pluribus tractata est L. X, Ep. 997, de Christianis, cujus Tertullianus in Apologetico, Eusebius H. E. III, 13, Orosius, Paulus Diaconus, Syncellus, aliique meminerunt, in qua Plinius ex Imperatore rogat, quomodo cum Christianis agendum sit, in quibus præter inflexibilem obstinationem nihil supplicio dignum potuerit deprehendere. Epistola 98, respondet Trajanus, conquirendos non esse, delatos autem et convictos, nisi Christiano nomini renuntiaverint, puniri oportere. Has duas Epistolas seorsim cum commentariis suis ediderunt Gerh.

Jo. Vossius Amstelod. 1655, 12, D. Christianus Kortholtus Kiloni, 1674, 4. Easdem illustravit Franciscus Balduinus in commentariis ad edicta veterum principum Romanorum de Christianis, Basileæ ap. Oporin. 8, Conr. Rittershusius in Principe Trajano, Amberg. 1608, 8, Jo. Tesmarus, Marpurg. 1681, 4, Jo. Christophorus Artopœus in Philologia loci Pliniani de cognitione instituta adversus Christianos, etc. Sed imprimis legendæ *J. H. Bœhmeri* Dissertationes Juris eccles. antiqui in hanc epistolam, editæ Lips. 1711, 8; add. *Sam. Petiti* de jure Principum edictis Ecclesiæ quæsito, pag. 40. Similis argumenti Epistolam *Tiberiani*, Palæstinæ primæ Consularis, ad Trajanum refert Joannes Malala Chron. p. 356, et Joannes Antiochenus in Excerpt. Peiresc. p. 818. Ex iisdem, ut opinor, Epistolis ansa data fuit sutoribus fabularum, ut duo crassissima figmenta excogitarent et nobis proderent, quorum unum in Lucii Dextri, sive sinistri tenebrionis potius, commentitio Chronico legitur, Plinium a Tito in Creta insula conversum ad fidem Christianam, septima Sextilis ad Novocomum martyrium obiisse, quod leges in Adversariis Pseudo-Luitprandi, p. 512, et Bivarius, p. 273, alio figmento probat, auctoritate nempe ementitorum *Titi actorum*, quæ Zenas legis peritus, et Apostoli discipulus, cujus Paulus ad Tit. III, meminit, in literas miserit. Hanc fabulam præter alios explodunt Thom. Ittigius in diss. de Patribus Apostolicis, p. 101, seq. Marcus Zuerius Boxhornius in Hist. universali, p. 168, sq. cujus verba cum scholiis suis Jac. Thomasius suæ Plinii Epistolarum editioni præmisit; Guil. Caveus in Vita Titi anglice scripta num. 9, et ex ipsis Catholicis Petrus *Halloix* ad vitam Ignatii 1, tom. illustrium Ecclesiæ orientalis scriptorum, p. 423. Alterum commentum occurrit in Pseudo-Damasceni sermone de defunctis, pag. 424, in Pseudo-Luitprandi Adversariis, pag. 497, in Vita Gregorii M. a

Joanne Diacono scripta II, 44, in Glycæ Annalibus, pag. 240, in Legenda 46 Jacobi de Voragine, Jo. Sarisber. Policrat. V, 8, Vincentio Bellov. X, 68, et in Constantiensis Concilii reprobatione articulorum Jo. Wiclefi art. 19 (ut alios jam omittam); quo dicitur Trajanus Imperator in vitam revocatus precibus S. Gregorii I papæ, veniamque peccatorum suorum impetrasse. Hujus rei Apologiam scripserunt Alphonsus Ciacconius singulari diatriba, sæpissime excusa, versa etiam italice (vide Jac. Echardi Bibliothecam Dominicanor. tom. II, pag. 345.), Franciscus de Mendoza, lib. 2 de floribus sacris, Problemate 6, Alphonsus Salmero, tom. XIV, disp. 27, etc., sed eam fabulosam censent *Alphonsus Tostatus*, *Dionysius Carthusianus*; *Dominicus Soto*, *Franciscus Suarez*, *Rob. Bellarminus* et *Cæsar Baronius* apud Georgium Calixtum de Bono perfecte summo, pag. 66, quibus adde *Blasium de Viega* et *Jo. Becanum* apud Jo. Gerhardum loco de inferno § 63, Bernardum Bruscum Veronensem in redargutione historiæ de anima Trajani ex inferni suppliciis liberata, *Possevinum* et alios apud eumdem Confess. Cathol. pag. 246, edit. in fol. et apud Gisb. Voetium, tom. V, Disp. select. pag. 538 seq. *Gabrielem Naudæum*, pag. 14 Apologiæ pro viris doctis Magiæ postulatis, *Leonem Allatium*, pag. 123 seq. de libris Ecclesiasticis Græcorum, *Natalem Alex.* Sec. 2, part. 1, pag. 113, *Paschasium Quesnellum* ad Leonem M. Diss. 1, pag. 285, *Halloixium*, tom. I, de Vitis illustrium scriptorum Oriental. pag. 420 seq. *Dionysium Sammarthanum* in Hist. Gregorii M. et *Nic. Comnenum* in prænotionibus Mystagogicis e jure Canonico, *Jo. de Nicastro* in Descriptione italice edita arcus triumphalis Beneventani Trajano positi, capite IV, etc. Gemina narratio de Dinocrate defuncto Perpetuæ precibus ex pœnis inferorum liberato reperitur in actis Perpetuæ et Felicitatis a

Luca Holstenio vulgatis: sed quam Theodoricus Ruinartus in Actis selectis Martyrum, pag. 89, 90, tantum abest, ut in dubium vocet, ut contendat egregium illum esse locum ad probandum, mortuos posse a pœnis, quas patiuntur, per vivorum preces liberari.

III. *Panegyricus.*

Ex variis orationibus, quas in demonstrativo et judiciali genere Plinius composuit, solus exstat *Panegyricus Imp. Trajano dictus*, quum ab eo Consul designatus esset a. U. C. 856, a. C. 103. Hanc præstantissimam orationem, cujus ipse lib. 3, ep. 18 meminit, ad nos pervenisse bene est, vel propter historiæ cognitionem. Nam licet primores tantum duos Trajani annos attingit, tamen, Plinio si careremus, etiam illos cogeremur majorem partem ignorare, quum et *Suetonius* atque *Tacitus* quæ de illo sive scripsere sive moliti sunt, nusquam exstent, et quæ de Trajano prodiderat *Dio*, τὰ κατὰ Τραϊανὸν jam Xiphilini et Suidæ temporibus fuerint desiderata, sicut periere etiam *Marius Maximus*, *Fabius Marcellinus*, *Aurelius Venis* ac *Statius Valens*, a quibus traditam Trajani vitam testatur Lampridius in Alex. Severo, cap. 49. Periit etiam poema, quod de bello Trajani Dacico græcis versibus scripserat *Caninius Rufus* teste Plinio, VIII, 4 Epist. Est vero etiam ad eloquentiam admodum utilis. Nam etsi verum est, quod viri elegantes judicarunt, eum nimis indulgere ingenio, et captare acumina: tamen non habemus alium latinum oratorem, ex quo rectius disci possit modus laudandi viros magnos, delectu eventorum, actionum, etc., eorumque exornandorum per locos communes, sententias, etc.

Exempla scripta hujus Panegyrici quædam enarrat *Christianus Gottl. Schwarzius* ad calcem editionis suæ; item editiones ejus ex ordine temporis, tum eas, in qui-

bus junctus est Epistolis aut Panegyricis cæteris, tum, quæ eum separatim exhibent. Epistolarum quidem editio, quæ eum adjunctum habet antiquissima videtur Germanica illa epistolarum s. l. et a. quam inter edd. commemoravi: Panegyricorum autem ea, quæ Mediolani per Fr. Puteolanum facta est 1477, 4. Editiones utriusque generis, item eas, quæ solum Panegyricum habent, ex ordine temporis enumerat, additis etiam suis observationibus, idem *Schwarzius* l. c. pag. 733 seq. Jam hoc per se intelligitur, quicunque hunc Panegyricum epistolis junctum ediderint, si epistolas notis illustraverint, eos Panegyrico eamdem operam navasse, ut *Catanæum*, *Gruterum*, *Hearnium*, *Cellarium*, *Gesnerum*, etc.

IV. *Plinii scripta deperdita.*

Multa vero alia scripsit Plinius, ut libros *de Helvii ultione*, quorum mentio VII, 30, IX, 13; et *Orationes*, e quibus ipse laudat *Actionem pro Accia Variola* VI, 33, e qua Sidonius, VIII, 10 Epist. ait, eum plus gloriæ de centumvirali suggestu domum retulisse, quam cum M. Ulpio (Trajano) incomparabili Principi comparabilem panegyricum dixerit: *Orationem ad municipes suos*, quum bibliothecam dedicaret, I, 8 et II, 5. Varia itidem lusit carmine, tam græco, quam latino, de quibus vide VII, 4. Sed illa omnia pridem interciderunt.

Quanta cura et diligentia in scribendo usus fuerit, ipse auctor est, VII, 17, ad Celerem: *Nullum emendandi genus omitto, ac primum quæ scripsi, ipse pertracto, deinde duobus aut tribus lego, mox aliis trado annotanda, notasque eorum, si dubito, cum uno rursus aut altero pensito, ac si quid mihi credis, tunc acerrime emendo; nam tanto diligentius quanto sollicitius intendo...... Cogito quam sit magnum, dare aliquid in*

manus hominum, nec persuadere mihi possum, non et cum multis et sæpe tractandum, quod placere et semper et omnibus cupias.

V. *Liber de Viris illustribus, et Altercatio cum Hadriano Imp. male tributa Plinio.*

Sæpius quoque etiam in edd. antiquissimis sub Plinii nomine lucem vidit *liber de Viris illustribus*: sed ille auctorem habet Aurelium Victorem, ut infra libro tertio videbimus. Neque *Altercatio cum Hadriano Imp.* sive responsa ad interrogata Hadriani, sunt Plinii Secundi, uti in edit. Monasteriensi a. 1597 inscribuntur, sed *Secundi*, sophistæ Atheniensis, quem *Epithyrum* vocatum esse legitur apud Philostratum, lib. 1 de Vitis Sophistarum, p. 543, ubi ἐπίουρον, h. e. *subscudem* sive *clavum ligneum* scribendum, recte ex Suida monuit Holstenius et Bochartus. Apud eumdem Suidam perperam legas, hunc ipsum Secundum sophistam Plinium cognominatum esse. Sed utique scripserat Suidas, οὐχ ὃς ἐχρηµάτισε Πλίνιος. De hoc Secundo dictum, lib. II, Biblioth. Græcæ cap. 13, p. 502 sq. et lib. VI, c. 10, T. 13, p. 564, ubi ejus responsa sive sententiæ editæ. In Bibliotheca Bodleiana exstant anglosaxonica dialecto quæstiones et responsiones inter Hadrianum et Ritheum, sub quo monstro nominis Epictetus latere videtur. Memorat Catalogus MSS. Anglosax. in tomo 2 Thesauri linguarum septemtrionalium Hickesiani, p. 93.

Plinii hujus fere æqualis fuit *Julius Secundus* orator, cujus elegantiam celebrat Quinctilianus, XII, 10, et X, 1. De eodem consulendus auctor de Causis corruptæ eloquentiæ. Nescio an diversus *Secundus* orator, quem Othoni Imp. ab epistolis fuisse, narrat Plutarchus in Othone, p. 1070 E. Alius fuit *Carinus Secundus*, rhetor, quem Ca-

ligula in exsilium egit, quod exercitii causa in tyrannos declamasset, teste Dione, lib. LIX, pag. 656; *Saturninus Secundus*, de quo Valesius ad Sozemeni VI, 3. Alius item *Secundus Sallustius*, de quo Ammianus, XXII, 3. Cæterum admodum frequens priscis Romanis, a numeris nomina imponere. Sic *Prima*, Romuli filia. *Marcus Primus*, præfectus Macedoniæ, occurrit apud Xiphilinum Augusto, pag. 71, et Dionem, LIV, pag. 522. *Primus* episcopus Alexandrinus, et alius Corinthius ap. Eusebium, IV, 1, Hist. et 4, et 21. *T. Cæsius Primus* in voto ad Fortunam Prænestinam apud Petrum Pithœum, lib. IV veterum Epigrammatum. *M. Unicus* poeta elegiarum scriptor apud Martialem, XII, 43. *Primulus* martyr, T. II, Act. Sanctor. 10 Maii, p. 551. *Primus* presbyter, ibid. p. 497. *Prima* mater Maximi Pupieni Imp. *S. Prima* culta Carthagine, de qua Procopius, VI, 5, de ædificiis Justiniani. *Primanius*, ad quem rescriptum Gordiani Imp. *Primigenius*, ad quem rescriptum Carini et Numeriani. *Protus*, ad quem S. Damasi carmen XXVII. *Protogenes* Grammaticus, et alius pictor, de quibus in Bibl. Græca. *Tertii* amanuensis sui meminit S. Paullus Rom. XVI, 22. *Tertia* Bruti, Ciceronis joco notissima: altera Paulli Æmilii apud Plutarchum, p. 260, et Cic. I, 46. *Tertia* Verris, de qua Cicero Verrina V, c. 12. *Tertulli* etiam huc spectant, et *Tertulliani*, ac *Tetradii*, *Pentadii*que. De *Quarto* quodam consulenda Martyrologia, 3 Nov. et Bivarius ad Pseudo-Dextrum, p. 103. *Julii Quartilli* mentio in vetere inscriptione apud clariss. Valeriani *Mémoires de Trévoux* a. 1708, p. 1095. *Quartus* et *Quintus* martyres, T. 2, Act. Sanctor. Maii, p. 555. *Quinti*, *Quintilli*, *Quintillæ* passim occurrunt, uti *Sexti* quoque, de quibus Reinesius in syntagmate subscriptionum veterum, p. 847, et *Sextilii*, *Sextimii*, *Septimii*que, et *Sextus Annalis*, de quo jocus Tullii apud Macrobium, VI, 1; neque *Octaviorum*

obscurum nomen. *Septimæ* etiam cujusdam mentio apud Ciceronem, IX, 10, ad famil. ad quem locum Paullus Manutius annotat, filias haud raro ab ordine nascendi appellatas, *Primam*, *Secundam*, *Tertiam*, *Tertullam*, etc. De *Tertia Quartus* memorat Paullo Apostolo Rom. XVI, 23. *Quintus Septimius* philosophus, ad cujus sectam transiisse L. Crassitium refert Suetonius de Grammaticis, c. 18. *Quarta*, *Tertulla*, *Quinta*, *Decima* Ezechiel Spanhemius de usù numismatum, T. 2, p. 40 sq. Tertullianus quoque lib. de anima, c. 37, inter Deas puerperis cultas *Nonam* et *Decimam* cum Alemona et Lucina commemorat. De *Nono* medico dictum libro VI, Bibliothecæ Græcæ. *Decimi* magis etiam obvii, et pro undecies mille Martyribus [1], quas Ursulæ socias ferunt, nonnulli eruunt *Undecimillam* martyrem, pro qua *Ximillam* nescio quibus rationibus præferunt nonnulli. Δωδεκάτης meretricis nomine Comœdiam scripserat Philyllius, teste Suida. Sed missis hisce, institutum nostrum persequamur.

1. Similem traditionem de bis mille virginibus, Chosrois persecutionem veritis, quæ in flumen se præcipites dedere, ex Zachariæ Rhetoris historia ecclesiastica refert Assemanus tom. II, Bibl. Or. pag. 62.

INDEX EDITIONUM

C. PLINII

AUCTIOR FABRICIANO

ET IN QUINQUE ÆTATES DIGESTUS

HUNC RECENSUIT ET NONNULLIS ADDITIONIBUS AUXIT

ANT. ALEX. BARBIER

REGIARUM BIBLIOTHECARUM EX-ADMINISTER

AVERTISSEMENT.

Il m'a semblé qu'il y avait fort peu de changemens à faire dans la *Notice Littéraire* sur Pline le jeune, placée en tête de l'édition de cet auteur, que publia en 1789 la société de Deux-Ponts. Cependant l'article des traductions françaises y est aussi inexact que dans les travaux du même genre exécutés en pays étrangers. On trouvera donc quelques améliorations dans la réimpression que nous avons cru devoir faire de cette estimable Notice.

B.

INDEX EDITIONUM

C. PLINII

AUCTIOR FABRICIANO

ET IN QUINQUE ÆTATES DIGESTUS.

ÆTAS I. 1471 — 1508. Quam bipertitam facimus:

(1) *Corboniana* a Ludov. *CARBONE*, editionis principis Epistolarum s. Venetæ I an. 1471 curatore, quam excipiunt *Neapolitana* 1476, cura Juniani *Maii*, et quæ cum ea consentit *Germanica* s. l. et a. *Mediolanensis* epp. 1478; et *Tarvisina* 1483. (2) *Pomponio-Beroaldina* 1490—1506, in qua libris VII epistolarum succedere cœpit novus VIII, ita ut qui prius habebatur VIII, nunc esset *nonus*, primum in edit. *Romana Pomponii Læti* 1490, dein *Bononiensi* Jo. *Jucundi* Veronensis a *Beroaldo* recensita 1498 et *Tarvisina* ejusd. anni, tum in Beroaldina s. *Veneta* II, 1501, quæ jam adjunctas habet epp. Plinii ad Trajanum (sed et Hier. *Huantinus* allatas e Gallia industria Petri *Leandri* descriptas epp. ad Trajanum a se castigatas Veronæ publicaverat, et *Beroaldus* easdem, prout a Jo. *Jucundo* in Gallia descriptæ erant, denuo edidit, quæ edd. 1498 et 1501 superadderentur: unde ab an. certe 1502 auctior prodiit Plinius per ed. *Veronensem* s. Jo. *de Tridino*), et Mediolanensi an. 1506 Jo. Mariæ *Catanæi*, qui commentarios adjunxit suos, et

ex epp. ad Trajanum fecit *decimum*, una cum Panegyrico in Trajanum, atque sic præivit *Aldo Manutio*, ætatis II principi.

Panegyricus Plinii in Trajanum, primum editus a Franc. *Puteolano*, certe ante an. 1477 inter Panegyricos XII, mox accessit ad epistolarum editt. (1) Germanicam s. l. et a. Neapolitanæ filiam, (2) Beroaldinam an. 1501, (3) Jo. Mar. Catanæi 1506, an. 1510 repetitam, (4) Aldinam 1508.

1471. S. l. et typographo *(Venetiis)* fol. *Caii Plinii Secundi Novocomensis oratoris facundissimi epistolarum libri octo.* Cf. Maittarii Ann. typ. T. I, pag. 302, qui refert editorem in præfatione his usum verbis : *Ludovicus Carbo Sal. Plu. dicit Illustrissimo et Excellentissimo Principi Borsio, Duci Mutinæ ac Regii, Marchioni Estensi, Comitique Rodigii. Gratulari licet sæculo nostro, Dive Borsi, Dux præstantissime; in quo certe optimarum Artium studia maxime floreant; eloquentiæ et legitima illa eruditio suum tandem decus agnoscat; in pristinamque dignitatem restituta sit, adeo late pateat Romana et Græca facundia, ut jam et Galli et Britanni bonos Oratores, et Poëtas habere videantur : ad quam quidem rem commodissimum adjumentum præstiterunt nobilissima Germanorum ingenia, qui artificiosissimas imprimendorum librorum formas excogitarunt, ut sapientissimorum Auctorum plurima simul eodem temporis momento Volumina in promptu essent; omnesque utilissimi Codices et in magna copia et in leviore sumptu parari possent..... Imprimisque has Plinii Secundi Junioris Epistolas opera mea emendatas correctasque impressoribus misi, ut quod rarissimum esse solebat, jam commune omnibus fieri incipiat.* — Jam ille Lud. Carbo Venetiis fuit, et libros prelis typographorum accommodavit (ut Ciceronis Orationes Christoph. Valdarferi offi-

cinæ eodem anno 1471), unde, hanc editionem Venetiis et apud eumdem typographum factam esse, recte colligitur.

Circa 1474. *Romæ*, 4°. Plinii Sec. epist. per *Joan. Schurener de Bopardia* (B.)

1476. *Neapoli*, fol. *Plinii Epistolæ*. In fine: *Neapoli, millesimo quadringentesimo septuagesimo sexto, mense Julii. Impressit Matthias Moravus vir singulari ingenio et arte; recognovit* Junianus Maius *Parthenopæus rhetor publicus summa cura summaque diligentia.* Cf. Maittar. l. c. pag. 361. In omnibus conformis est editioni Germanicæ s. a et l. teste Ernestio. Excerptis ex ea usus est Longolius.

S. a et l. editionem in Germania factam, quum primum ars typographica inventa est, refert cl. Ernesti in bibl. Lat. auctiori tom. II, pag. 411, cujus ipse exemplum, aut saltem repetitionem habere se dicit, quamque omnium primam putat. Is liber habet tantum *libros octo* Epistolarum cum *Panegyrico* dicto Imp. *Nervæ,* ut ibi legitur. Nos eam conjicimus, quod ad epp. attinet, filiam Neapolitanæ, quippe quacum convenit, eamque Lipsiæ editam.

S. n. anni, loci, et typographi, sed haud dubie *Mediolanensis*, 4. Plinii Panegyricus, inter duodecim *Panegyricos veteres* a *Franc. Puteolano* editos. Quam quidem editionem Arntzenius et Schwarzius ad annum 1476 referunt, unde etiam hic annus exemplo in Catal. Bibl. Ernestianæ p. 182 n. 2737 adscriptus sit; sed argumentis probabilibus vindicat Saxius in Hist. lit. typ. Mediol. ad annum 1482. Certe Joannes Galeacius, cujus natales incidunt in annum 1469, Franc. Puteolano in præfatione ad Jac. Antiquarium dicitur *nunc primum pubescens;* quod minime quadrare videtur in annum 1476. Præter Panegyricos veteres hac editione etiam continetur Jul. Agricolæ vita per Corn. Tacitum, et Petronii Arbitri fragmentum. Usus est ea cl. Arntzenius.

S. a. et l. et typogr. nota, 4. *C. Plinii Secundi Novocomensis Panegyricus Trajano dictus, et cæteri XI Panegyrici Latini veteres* (qui in prima tabula designantur), *Franciscus Puteolanus diligentissime recognovit.* In fine: *Panegyrici XII finiunt, a variis auctoribus editi. Cum gratia et privilegio.* Vid. Cat. Bibl. Bun. tom. I, vol. I, pag. 255. Quamvis hæc editio neque præfationem Puteolani, neque cætera opuscula, superiori editioni adjecta, complectatur; contextum tamen Panegyrici Pliniani ad amussim refert. Cl. Schwarzius eam adhibuit in sua ed. Hambergero l. c. p. 253 videtur *Mediolani* facta.

1477. *Mediolani*, 4. *Panegyrici Latini veteres: Petronii Arbitri Satyricon; et Ephemeris Dictys Cretensis, cum epistola Maselli Beneventani ad Bartholomæum Chalcum, Ducalem Secretarium, ante Dictyn præmissa.* Sic legitur ap. Maittar. Ann. typ. tom. I, pag. 374. Refertur etiam in Cat. Bibl. Harleian. tom. IV, pag. 542. Præterea nemini memoratur hujus anni editio. Verosimile autem est, hanc ed. eamdem esse cum prima Puteolani; ita ut Maittarius confuderit Panegyricos cum Dicty, qui quamvis in idem volumen compactus, ab illis separandus erat, et ad quem solum referenda anni et loci subscriptio; vid. Hamberger l. c. pag. 252.

1478. *Mediolanensis* I, fol. Epistolarum. per *Phil. de Lavagnia*, Mediolanensem.

1483. *Tarvisii*, 4. Epistolarum. per *Jo. Vercellium.* In fronte titulus deest, sed in fine legitur: *C. Plinii Secundi Novocomensis oratoris facundissimi epistolarum liber octavus et ultimus explicit. Finis. Impressum quidem est hoc opus Tarvisii per Magistrum Joannem Vercellium. Anno salutis M. CCCC. LXXXIII.* Cimelium hoc servatur in Bibl. Archipalatina Manhemii, cujus præfectus, vir clarissimus *A. Lamey*, nobis hanc notitiam submisit.

1490. *Romæ*, 4. Epistolarum. per *Eucharium Silber*,

alias *Franck*, natione Alemannum, curante *Pomponio Læto*, qui in Epist. dedicatoria ad Varinum Gamberium, Innocentii VIII Pontificis ministrum a cubiculo, collatis a se et revolutis vetustis exemplaribus emendatas Plinii Epistolas testatur. Ea editio *libros novem* habet, forte prima. cl. Ernesti ejus exemplum habuit, cujus vetus possessor habuit librum scriptum; quod patet ex iis, quæ in fine adscripsit: *In Codice Cæcilii antiquo multæ dictiones erant scriptæ per* u, *quas moderniores exarant per* o, *ut* sorures, dolures, princupes *et* mancupes, *ad evitandam sequelam earundem vocalium; item* honus, cohopto, *haspirata (uti debent), erant et alia pleraque, quæ bonarum literarum cultores calluere, ut sunt*, sulla, subulla, adulescens, epistula, suboles, eidus, *etc*. Sub erratis typogr. monuit, non omnia notata esse, idque vult *pace Pomponii præceptoris sui dictum esse*. In margine ex eodem Codice quædam adscripta erant. Vid. Bibl. Lat. tom. II, p. 412. Hac editione non usi sunt editores. Lectiones ejus plures notavit Heusingerus.

1498. *Tarvisina* II Epistolarum: Fabricio memoratur.

1498. *Bononiæ*, 4. C. Plinii Epistolæ, a *Jucundo* Veronensi Ord. Præd. ad MS. Parisiensem emendatæ, et a *Beroaldo* recensitæ. Bonon. Per Benedictum Hectoris Bononiensem. Cf. Maittar. l. c. pag. 662.

1501. Huic ed. epistolarum annectendæ veniunt, postea inventæ et a *Beroaldo* separatim credo primum an. 1501 publicatæ Venetiis, et instar supplementi Bononiensis editionis repetitæ Plinii ad Trajanum et Trajani ad Plinium Epistolæ: Plinii Panegyricus, Benedictus Hectoris *Bononiensis impressit*, 4. Curatum enim esse hunc libellum singularem a Phil. Beroaldo, testis est *Catalogus bibl. Reg. Belles-Lettres* tom. II, p. 109. Neque igitur hanc accessionem separandam duximus a suo principali, quod alii adhuc fecere. Vid. *Maittaire* Ann. Typogr. tom. II, p. 157, et Hamberger tom. II, p. 51.

1501. *Veneta* II, 4. Quæ in isto continentur opusculo: *C. Plinii junioris Epistolæ per Philippum Beroaldum emendatæ; et unus est adjunctus liber* (scil. IX) *qui in aliis supp. impressis minime continebatur: etiam ejusdem auctoris Panegærycus in laudem Trajani Imperatoris dictus; et de viris illustribus libellus.* Sic in fronte libri. In fine: *Impressum Venetiis per Albertinum Vercellensem anno ab incarnatione Domini cIↃIↃI die XX Aprilis.* Præmittitur *ad clarissimum Joannem Wartimbergensem Scholasticum Boemum Philippi Beroaldi Bonon. Epistola.* Illi quidem Beroaldus imitationem styli Pliniani maximopere commendat; nihil autem in formula dedicationis affert neque indicat, unde textum hauserit. Servatur in bibl. Archipalatina Manh. Ad hanc ed. spectat tanquam supplementum seorsim editum, 4: *C. Plinii ad Trajanum Epistolæ XLVI nuper repertæ cum ejusdem responsis.* Sic est in Catal. bibl. Harleianæ vol. IV, p. 546 n. 10724.

1502. *Veronæ*, 4. Jo. de Tridino, qua usus est Cortius.

1502. Etiam ad hanc ed. accessere, quæ essent Liber X, Plinii junioris ad Trajanum epistolæ. *Hieronymus Huantinus*, cujus præfatio dedicatoria ad *Bernardum Bembum* (patrem P. Bembi Card.) prætorem Veronensem (et auctorem monumenti Alighero Danti Florentino Veronæ positi auctorem) in ed. Cortio Longoliana p. 1 præmissa legitur, profitetur, se Plinii junioris epp. ad Traj. Petri Leandri industria ex Gallia adlatas, licet mancas depravatasque, pro virili sua castigasse. Sed Longolius cursim literaria attingens, ne quidem annotat unde hanc præf. mutuatus sit s. Cortius s. ipse.

1502. *Lipsiæ*, 4. Plinii jun. epistolæ quædam breviores Liptzk. memorantur in Catal. bibl. clar. Ernesti 1782, divenditæ p. 182 n. 2735, recusæ ibid. 1519.

1503. *Aldina*, ad cujus marginem a Nic. Heinsio lectiones membranarum Medicearum una cum ipsius con-

jecturis adscriptas et a P. Burmanno transmissas Cortio refert Longolius, procul dubio ex mendo 3 pro 8 nata, adeoque nulla est.)

(1504. *Aldinam* quæ, pariter a mendo in editt. Fabricianæ Bibl. Lat. etiam in edit. ejus Ernestina redeunte, quasi per traducem ad sequiores literatores venit, sed nemini visa est, merito rejicimus, ut adeo Aldina I sit illa anni 1508, quam principem facimus ætatis II.) Cf. Freytagii Adp. liter. tom. III, ad n. CXXCII p. 1554.

1506. *Mediolan.* II, Catanæi I, fol. *C. Plinii Cæcilii Secundi Epistolæ et Panegyricus, Trajano Aug. dictus, cum commentariis Jo. Mariæ Catanæi, impress. Mediolani apud Alexandrum Minutianum, anno salutis MDVI, XV Calendis Februarii.* Priores novem libros Epistolarum Catanæus inscripsit *Præsidi Gratianopolis ac Mediolani, Jafredo Carolo, juris civilis et pontificii prudentissimo*; librum decimum Epp. ad Trajanum Imp. dedicavit *Ambrosio Mayno*; Panegyricum autem *Eminentissimo Principi, Jo. Jacobo Trivultio, militiæ Gallicæ moderatori.*

ÆTAS II, CATANÆO — ALDINA.

1508 — 1542 — 1581.

Quamvis enim Jo. Maria *Catanæus* præiverit Aldo an. 1506 in edendis X libris Epp. cum Panegyrico et Commentariis suis, ac pluries dein repetitus sit *Venetiis* 1510, 1519, Parisiis apud *Badium* 1533, denique correctior *Basil.* ex Frobeniana 1552; Aldus tamen Manutius ipsum mox vicit et in emendandis, et integrandis Plinii epistolis ex cod. antiquissimo: in quibus quid præstiterit, indicat tum editi primum a se an. 1508 Plinii titulus, tum ipse in præf. Filias peperit Aldina I, *Parisinam* forte 1510, et *Argentoratensem* I Schureri, cui præfatus est B. Rhe-

nanus, 1514, et *Juntinam* 1515, et *Lovaniensem* 1516. Ipse dein Aldus emendatiorem II fecit, 1518, quam imitantur et *Argentor.* II, 1521, *Cratandrina* I, 1521 et II 1526, cum filiabus *Lugdunensi* 1529, itemque *Parisina* Rob. *Stephani* 1529, et *Gryphianis* I, 1531 et II, 1539. Novam Aldinæ ad MS. Rud. Agricolæ recognitionem dedit Jo. *Sichardus* Jctus et Criticus quamvis in Aldum iniquior, MSto Agricolæ usus an. 1530, rec. Antverp. 1532 et Basil. 1542, et Seb. *Gryphius* a viris doctis adjutus 1542, 1547, 1551. Repetita s. potius restituta est illa Catanæi ap. Frobenium Basil. 1552. Vicit tandem H. Stephani cura, quæ novæ ætatis principium faciet.

Plinii Panegyricus, qui inter cæteros splendet, velut luna inter ignes minores, non tam ab Aldo illustrior factus est, quam cum sociis a Jo. *Cuspiniano*, subministrante ejus ex fratre nepote Georgio, Viennæ 1513. Sed editores Plinii totius l. Aldi, l. Catanæi lectionem secuti sunt. Juntina, cui præfuit Jo. Franc. *Zeffius* Aldinam correxit. Panegyricos ex *Rhenani* ingenio emendatiores edidit Jo. *Frobenius* typogr. Basil. 1520, quo anno Jac. *Locher* cogn. Philomusus unum Plinii Paneg. cum edd. Puteolani et Beroaldi denuo contulit *Norimbergæ* editum. Jo. *Sichardus*, Plinii editor laudatus 1542, in titulo Panegyricum quidem ad vetustissimum exemplar emendatum, sed scriptumne fuerit an excusum illud, haud indicat, pulchre tamen et modeste lectionem correxit; pariterque Gryphiana III sub idem tempus emendata est. P. *Navius* Panegyricorum editor in Gryphiana Veneta 1576 lectionem Puteolani et Aldinam corrigere studuit, nullius MS. auxilio præter impressos libros usus. Neque H. Stephanus, Plinii editor novus 1591, æque in Panegyrico, ut in epp. emendando versatus est. Quare demum 1599 Jo. *Livineius*, Belga, novæ ætatis auctor in edendis Panegyricis habeatur.

1508. *Veneta* III, 8. *Aldina* I. *Caii Plinii Secundi Novocomensis Epistolarum libri decem, in quibus multæ habentur epistolæ non ante impressæ. Tum Græca correcta, et suis locis restituta, atque rejectis adulterinis, vera reposita. Item fragmentatæ epistolæ, integræ factæ. In medio etiam epistolæ libri octavi de Clitumno fonte non solum vertici calx additus, et calci vertex, sed decem quoque epistolæ interpositæ, ac ex nono libro octavus factus, et ex octavo nonus, idque beneficio exemplaris correctissimi, et miræ, ac potius venerandæ vetustatis. Ejusdem Panegyricus Trajano Imp. dictus. Ejusdem de viris illustribus in re militari, et in administranda Rep. Suetonii Tranquilli de claris Grammaticis et Rhetoribus. Julii Obsequentis prodigiorum liber. Epistolæ decimi libri ad Trajanum probantur esse Plinii in sequenti epistola. Inibi etiam liber de viris illustribus, non Tranquilli, sed Plinii esse ostenditur. Venetiis in ædib. Aldi et Andreæ Asulani soceri, mense Novembri.* — De hac sua editione ipse Aldus testatur in epistola ad Aloisium Mocenicum, senatorem Venetum, præsto sibi fuisse membranas scriptas, *adeo diversis a nostris characteribus, ut nisi quis diu assueverit, non queat legere. . . . Est volumen ipsum non solum correctissimum, sed etiam ita antiquum, ut putem scriptum Plinii temporibus. . . . Tibi imprimis habenda est plurima gratia, inclyte Aloisi, qui exemplar ipsum epistolarum reportasti in Italiam, mihique dedisti, ut excusum publicarem. Deinde Jucundo Veronensi. . . quod easdem Secundi epistolas ab eo ipso exemplari a se descriptas in Gallia diligenter, ut facit omnia, et sex alia volumina epistolarum partim manu scripta, partim impressa quidem, sed cum antiquis collata exemplaribus, ad me ipse sua sponte. . . adportaverit, idque biennio ante, quam tu ipsum mihi exemplar publicandum tradidisses. . . . Li-*

bellos de viris illustribus, ut correctiores exirent in manus literatorum, Jo. Bapt. Egnatius, vir in utraque lingua eruditissimus... mecum accurate quidem, sed cursim, quod parum daretur otii, recognovit. Addito etiam Julii Obsequentis libro de prodigiis, quem mihi Jucundus... dono dedit, ut una cum aliis in hoc volumine imprimendum curarem.

1510. *Venetiis*, fol. Catanæi II. *C. Plinii Cæc. Sec. Epistolarum libri novem. Ejusdem Plinii libellus epistolarum ad Trajanum cum Rescriptis ejusdem Principis: Ejusdem Panegyricus Cæsari Trajano dictus, cum enarrationibus Jo. Mariæ Catanæi. Impress. Venetiis per Joannem et Bernardinum Fratres de Lisona Vercellenses. Anno Domini MCCCCCX, die decimo quarto Decembris.* — Convenit hæc editio Veneta cum antecedente Mediolanensi 1506, teste Schwarzio; nisi quod emendatio erratorum typographicorum, quæ calci primæ editionis erat adjecta, in ipsum contextum editionis secundæ, suis quæque locis, sit recepta.

1510. *Parisiis*, 8. Forte repetita ex Aldina.

1513. *Viennæ Pannoniæ*, 4. *Panegyrici variorum auctorum et declamationes nonnullæ perquam eruditæ, hactenus non impressæ* (ex recensione J. Cuspiniani). In calce libri: *Impressa sunt hæc Viennæ Pannoniæ, opera Hieronymi Philovallis et Joannis Singrenii, sodalium. Impensis vero Joannis Metzgker, Bibliopolæ. Georgio T. Collimitio Gymnasii moderatore, quarto Idus Martias. Anno MDXIII, imperante Maximiliano P. F. Aug.* Complectitur hæc editio Panegyricum Plinii, et XII alios veteres Panegyricos. Addita sunt his quædam ex *Livii* libro tricesimo quarto de Lege Oppia; et tres Declamationes incerti auctoris contra legem, qua mulieribus auri et argenti usus interdicebatur, ad Nic. Perottum, Pontif. Sypontinum, provinciæ præsidem. Quam ἔκδοσιν

prorsus eximiam, neque facile obviam, non ipse curavit J. Cuspinianus, sed ex ejus schedis nepos ex fratre Georg. Cuspinianus edidit. Usus est ea Christ. Gottl. Schwarzius.

1513. *Argentor.* 4. Epistolarum libri XII. Sic memoratur in Catal. librorum venalium in ædibus Matth. *Fontaine* bibliop. Manhemii 1779, pag. 222. Nescimus an eadem cum seq. Argentoratensi Schureri ad an. seq.

1514. *Argentorati*, 4. apud *Schurerum*, cum præfatione B. *Rhenani.* Repetitio mera Aldinæ, cujus etiam titulum præfert: unde error eorum natus sit, qui ex hoc Aldinæ imitamento novam Aldinam hujus anni fecere.

1515. *Florentiæ*, 8. *C. Plinii Cæcilii Secundi Novocomensis epistolæ, omnium, quæ hactenus prodiere, purgatissimæ; ejusdem Panegyricus Trajano dictus; ejusdem de viris illustribus in re militari et in administranda republica; Suetonii Tranquilli de claris Grammaticis et Rhetoribus; Julii Obsequentis prodigiorum liber. — Impressum Florentiæ opera et sumptu Philippi Juntæ. Anno a nativitate DXV supra mille, mense Octobri, Leone Decimo Pontifice.* — Hæc opuscula *Jo. Franc. Zeffus* inscripsit *Pr. Francisco Medici*, *viro clarissimo*, et, ubi commendat Plinii epistolas, professus est se librum hunc, *multis in unum collatis exemplaribus*, *qualem potuerit*, *reformasse.* Sed is potissimum secutus est textum Aldinum, si perpaucas varietates excipias. Vid. Schwarz. ad h. a.

1516. (*Lovanii*) 4. *C. Plinii Secundi epistolæ familiares cum* Barlandi *scholiis. Vendit* Theodricus Alustensis, *qui et impressit.*

1518. *Venetiis*, 8. Aldina II. *C. Plinii Secundi Novocomensis Epistolarum libri decem* (atque alia, quæ etiam in Aldi editione a. 1508 habentur) *Venetiis, in ædibus Aldi et Andr. Asulani soceri, mense Junio MDXVIII.* Hæc editio expressa est ad editionem 1508;

nisi quod nonnulla errata typographorum correcta habeat. Accesserunt Index rerum memorabilium et nominum propriorum, et Latina interpretatio dictionum et sententiarum Græcarum. Vid. *Cat. de Crevenna* vol. IV, p. 277.

1519. *Venetiis*, fol. Catanæi III. *C. Plinii Cæc. Jun. libri Epistolarum novem, addito nunc et decimo, cum Panegyrico, id est, Oratione de Laudibus Trajani Imperatoris: una cum luculentissima Jo. Mariæ Catanæi expositione his omnibus libris adjuncta. — Quam diligentissime nuper recogniti fideliterque impressi. Venetiis, per Joannem Rubeum Vercellensem, anno Domini MDXVIIII, die XV Decembris.* — Hæc editio textum in Epistolis habet cum prioribus Catanæi congruentem, nisi ubi Aldinus præstare visus est: in Panegyrico quidem in perpaucis recedit ab editione Veneta a. 1510. Verum etiam putamus eam esse, quam Catanæus inscripsit Jac. Sadoleto, et secutus sit Jod. Badius Ascensius an. 1533. Conf. infra ad h. a.

1519. *Lipsiæ*, 4. Plinii Epp. selectæ. vid. Catal. bibl. Ernesti p. 182, n. 2737.

1520. *Basileæ*, 4. *Panegyrici, quotquot ex vetustate conservati sunt. — Basileæ per Jo. Frobenium, mense Decembri, a. MDXX.* — Huic editioni præfatus est B. Rhenanus, cujus emendationes habet, non quidem ex MS. sed ex ingenio, et, ut solebat, inter legendum factas.

1520. *Noribergæ*, 4. *Panegyricus Caii Plinii Secundi Novocomensis, Trajano Augusto dictus. Epistola dedicatoria Philomusi* (ad J. Rudolphum, abbatem Campidonensem) *cum nonnullis annotamentis panegyristam plane declarantibus. — Impressum Nurnbergæ per Federicum Peypus. Anno virginei partus MDXX, mense Junio.* — Editor dicitur Jacobus *Locher* Philomusus, qui tunc vixit, juventutemque studiosam docuit Ingolstadii. Is in edendo Plinii Panegyrico videtur potissimum usus esse

Puteolani et Beroaldi editionibus; in margine identidem provocat ad alia quædam exemplaria; nusquam tamen diserte mentionem facit alicujus codicis MS. Annotamenta autem illa, quæ memorat in titulo, non sunt nisi notationes quædam figurarum rhetoricarum, et lectionum variantium, margini adjectæ.

1521. *Basileæ*, 8. *Cratandrina* I. Plinii Epp. cum Paneg. cætt. ut in Aldina.

1521. *Argentor.* 4. Plinii Epp. Libri X.

1526. *Basileæ*, 8. Cratandrina II. *Plinii Secundi Epistolarum libri X, Panegyricus Trajano Principi dictus* (item cætera, quæ in Aldi editione habentur). *Ex inclyta Germaniæ Basilea, per Andream Cratandrum, mense Martio, anno MDXXVI.* In præfatione ad lectorem hæc quidem scribit Cratander: *ad comendam linguam, Romanique sermonis puritatem parandam, damus non minus, ut spero, utilitatis adlaturum opusculum, nempe epistolas Plinii Secundi, in hoc scripti genere quasi Roscii; una cum politissimo Panegyrico, Trajano Imperatori dicto, et libello de viris illustribus, ad exemplar Aldinum quam fidelissime, quaque licuit diligentia, emendatas, plerisque etiam in locis aliorum collatione exemplarium castigatiores, etc.* — In Panegyrico tamen recensendo non nisi in tribus circiter locis ab Aldi recensione recedit, teste Schwarzio.

1529. *Lugduni.* Plinii Epp. excusæ in Ædibus Laurentii Hilarii, sumptu honesti viri Vincentii de Portonariis de Tridino, de Montferrato, MDXXIX. — Præfixæ leguntur Aldi Manutii et Andr. Cratandri præfationes. Cf. Th. Crenii Animadv. Philol. et hist. P. I, c. I, § V, p. 4 seq.

1529. *Parisiis*, 8. *C. Plinii secundi Epistolarum libri X, ejusdem Panegyricus, et de viris illustribus*, etc. *Excudebat Robertus Stephanus anno MDXXIX, prid. Cal. Jan.*

1530. *Basil.* 8. *Cratandrina* III, *Sichardi* I. Plinii Epp. et Paneg. a Jo. *Sichardo.* Nobis indicata a viro illustriss. Jo. Heideggero, reip. Turicensis tribuno, et rei literariæ tutore nobis benevolentissimo.

1531. *Lugduni*, 8. C. Plinii Epistolarum libri X, et Panegyricus Trajano dictus, etc. *Sebastianus Gryphius excudit a. MDXXXI.*—Eosdem libellos, quos Aldus conjunxerat, Aldique præfationem et textum, in hac editione exhibet Gryphius.

1532. *Antverpiæ*, 8. C. Plinii Secundi Novocomensis, viri consularis oratorisque disertissimi, Epistolarum libri X, ad exemplar MS. Rodolphi *Agricolæ* diligentissime recogniti. Panegyricus Trajano Cæsari dictus. Et is ad vetustissimum exemplar emendatus. De viris illustribus rei militaris et administrandæ reipublicæ. Accesserunt argumento non admodum abhorrentia; *Suetonii Tranquilli* de claris Grammaticis et Rhetoribus. Item, *Julii Obsequentis* Prodigiorum liber. Indices duo, quorum altero nomina referuntur eorum, ad quos Plinius scribit: altero quidquid memoratu dignum toto opere continetur. Latina interpretatio dictionum ac sententiarum Græcarum, quibus Plinius utitur. Antverpiæ apud Martinum Cæsarem. Anno MDXXXII. mense septem.—Est penes nos.

1533. *Parisiis*, fol. *C. Plinii Cæcilii Secundi Epistolarum libri X. Ejusdem Panegyricus, Trajano dictus, cum commentariis Jo. Mariæ Catanæi, viri doctissimi. Multis epistolis cum illarum interpretatione adjectis. Veneunt Jodoco Badio et Joanni Roigny.* — *Ex chalcographia Jod. Bad. Ascensii. Anno MDXXXIII.* Præfigitur huic operi Catanæi epistola ad D. Jacobum Sadoletum, Episcopum Carpentoratenum, a. 1518 Romæ scripta: in qua Catanæus primo commemorat, se, quum Romam venerit, a Dominico Mamiliano descriptas de vetustissimo codice Germânico plures ad Trajanum, et

insuper quasdam ejusdem Plinii ad amicos epistolas, accepisse, quæ de libro octavo exciderint; deinde idem invehitur in Jafredum Carolum, cui dedicarat primam editionem, propterea quod eum postea longe expertus sit alium, quam antehac putarit, ac de eo scripserit. Nihilominus tamen in hac Ascensiana editione recusa est prima dedicatio, quæ ante Epistolas Jafredo Carolo, et ante Panegyricum Jo. Jac. Trivultio, fuit inscripta. In contextu hujus editionis omnino quædam lectiones a prioribus Catanæi editionibus diversæ deprehenduntur. Mendose hæc editio in Bibl. Fabricio-Ernestina refertur ad annum 1523.

1539. *Lugduni*, 8. *C. Plinii Epistolarum libri decem; item Panegyricus, Trajano Cæsari dictus* (et cætera opuscula, quæ Aldi editione continentur), *Lugduni, apud Sebastianum Gryphium.*—Hæc Gryphiana fere convenit cum superiori, anno 1531 impressa.

1542. *Lugduni*, 8. Gryphiana III, *apud Sebastianum Gryphium.* In cujus quidem editionis tertiæ præfatione Gryphius profitetur, dici non posse, quanta, quam fœda, et quam multa, in hoc opere Epistolarum vulnera sanaverit, collatis non oscitanter codicibus satis multis, adhibitoque judicio, non suo solum, sed eorum quoque, quorum sibi ad eam rem fidelis semper præsto fuerit opera. De emendatione Panegyrici, nihil nominatim monet: Schwarzius tamen se animadvertisse scribit, in septuaginta et pluribus locis lectionem hujus editionis a lectione primæ 1531 differre.

1542. *Basileæ*, 8. Cratandrina. *C. Plinii Secundi Novocomensis, viri consularis, oratorisque disertissimi, Epistolarum libri X, ad exemplar manu scriptum Rodolphi Agricolæ diligentissime recogniti. Panegyricus, Trajano Cæsari dictus; et is ad vetustissimum exemplar emendatus. De viris illustribus rei militaris et admini-*

strandæ reipublicæ. Accesserunt argumento Suetonii Tranquilli liber de claris Grammaticis et Rhetoribus: item Julii Obsequentis Prodigiorum liber, etc. *Basileæ, apud heredes Andr. Cratandri.*—Hanc editionem curavit Jo. *Sichardus*, qui in præfatione sua valde contemptim loquitur de textu Aldi, eumque ait haud pro dignitate munus suum administrasse in his libris, seu judicii inopia, seu exemplaris vitio, quo usus erat: quod sane est iniquius judicium. Cæterum bonæ notæ est hæc Sichardi editio. Quale autem fuerit vetustissimum illud Panegyrici exemplar, quod in titulo laudat, haud licet conjicere, quum illud in præfatione sua non designaverit.

1545. *Paris.* 8. C. Plinii Sec. Epp. et Paneg. Suetonius Tranq. de claris Gramm. et Rhett. Julius Obsequens de prodigiis. Paris. ap. Colinæum. (Ex ed. Aldina 1518 et Antverp. 1532.)

1545. *Antverpiæ*, 8.

1547. *Lugduni*, 8. ap. Seb. *Gryphium*. Plinii Epp. cum Paneg. cæt. ut in ed. Aldina. Indicata nobis a viro illustriss. Jo. Heideggero.

1551. *Lugduni*, 8. *ap. Seb. Gryphium*. C. Plinii Cæcilii Secundi Novoc. Epistolarum libri decem, cum Panegyrico, etc. — Omissa Fabricio, quamvis consulta Cortio fuerit. Exstat quoque in Bibl. Petr. Ant. *Crevenna*. Vid. ejus Catal. vol. IV, pag. 277.

1552. *Basileæ*, fol. *C. Plinii Cæcilii Secundi Novocomensis (quem et Juniorem vocant) Epistolarum libri X, una cum ejusdem panegyrica oratione, Trajano Imperatori Aug. dicta: Mariæ Catanæi commentariis hucusque depravatissime editis, nunc autem integritati suæ restitutis, explicata sunt. Ejusdem de viris in re militari et administranda republica illustribus liber, Conradi Lycosthenis enarrationibus illustratus. Basileæ, per Hieronymum Frobenium et Nic. Episcopium.* — In quibusdam

locis diversa est hæc editio a priori anno 1533; sed textum exhibet correctiorem, teste Hambergero loco citato, pag. 249.

— s. a. *Parisiis*, 4. Pacati Panegyricus cum scholiis Fr. *Balduini*. — Vid. Catal. Bibl. Thuan. Hamb. 1704, Part. II, pag. 252, et Hamberger. tom. II, pag. 856.

1570. *Parisiis*, 4. Annotationes in Panegyricum Pacati ad Theodosium et Eumenii de Scholis.

1576. *Venetiis*, 8. *Panegyrici diversorum, nunc demum recogniti et in lucem editi per Paulum Navium. Quibus addita sunt argumenta, ut cuique facile sit, quæ voluerit, ea et in historiis, et in Chronicis, posse reperire. Venetiis, apud Gryphios.* — Navius, destitutus codicibus MSS. potissimum secutus est editionem Mediolanensem Franc. Puteolani, cujus utcunque correxit vitia.

ÆTAS III, 1581 l. potius 1591 — 1640 — 1669 Epp.

STEPHANO — CASAUBONIANA

dein *GRUTERIANA*.

Prima H. *Stephani* prodierat 1581; sed in II, an. 1591, certe quod ad epp. attinet cum varia lectione in margine excusa, se ipse superavit, aucta etiam generi Is. *Casauboni* notis, quas adjecit. Post cujus fatum (Lugduni 1598) filius et heres Paulus Stephanus Genevæ eam recudit 1599, 1604 et 1611. Sed et idem repetiit ibid. an. 1601 et 1625 edit. Catanæi (quam avi paterni socer Ascensius ex ed. 1519 dederat 1533), recusam denuo Genevæ 1643. Huic Stephanianæ cum Varr. in margine et Casauboni notis suas primum Claudius *Minos* (*Mignaut*) Jctus adjecit Parisiis 1598, quæ dein bis recusa est 1601 et 1608: Conr. *Rittershusius* epp. commentario peculiari illustravit 1609; dein Janus *Gruterus*,

MS. Pal. et vett. edd. usus, Francof. ad M. 1611, cui ed. accessere Panegg. veteres jam ante quadriennium a se editi. Editionem Stephano-Casaubonianam, ad ultimum 1620 et 1632 Genevæ repetitam, excipiunt Elzevirianæ accurate et eleganter expressæ, prima 1640, cujus ad calcem varr. lectt. rejectæ sunt, altera 1653, et tertia 1659, ex M. Z. *Boxhornii* ingenio emendatiores. Intervenerat etiam e Germanis Aug. *Buchnerus*, cujus Animadv. 1644 editas, dein 1650, Andr. *Rivinus* conjunxit lectt. varr. H. Stephani, notisque Casaub. et iis, quæ ex Casp. *Barthii* Adversariis collegerat ad Epp. et Paneg. XII. Repetita etiam est hæc editio an. 1665.

Panegyricus Plinii, vel cum choro cæterorum Panegyricorum, vel isto comitatu segregatus, profecit et subinde ad Plinii epistolas accessit. Henr. Stephanus quidem minus de illis emendandis sollicitus, quam de textu epistolarum, recensionem Panegg. XII reliquit Jo. *Livineio*, Belgæ, qui ex ea præcipuam laudem reperit in Plantiniana 1599. Et Justus *Lipsius* unum Plinii Paneg. perpetuo illustravit commentario an. 1600, recuso 1604, 1622, 1652 et 1671. Conr. *Rittershusius* reliquias conjecturarum in veteres Panegg. 1604 edidit. Sed Livineii curis in omnes Panegg. suas conjunxit religiosus editor Janus *Gruterus*, addiditque etiam Val. Acidalii et Rittershusii conjecturas (unde ætas hæc *Livineio-Gruteriana* appellanda est), an. 1607, repetita cum Epp. 1611. Gruterus in capita primus distinxit Panegyricum Plinii. Post eos recensuere M. Z. *Boxhornius* 1632, et *Berneggero* duce Jo. *Frischmannus*, qui etiam in sectiones distinxit, notasque Lipsii, Livineii, Gruteri, Rittershusii, Berneggeri addidit 1635. Amplior veterum Panegg. XIV editio cum notis Varr. est Parisina cl. *Puteani* posthuma, 1643, II vol. seu 1655. Riviniana editio Epp. Plinii et Panegg. veterum 1656 hos exhibet sine notis, et ex H. *Stephani*

vel *Elzeviriana* edd. variantes textui subjicit; Elzeviriana II *Boxhornii* varietatem calci annectit.

1581. *Parisiis*, 12. Henrici Stephani I.

1591. (*Genevæ*), 12. Henr. Stephani II, s. Casauboniana. *C. Plinii Cæcilii Secundi Epistolæ, ejusdem Plinii, et Pacati, Mamertini, Nazarii, Panegyrici. Item Claudiani Panegyrici. Præter multos locos in hac posteriori editione emendatos: adjunctæ sunt Isaaci Casauboni notæ in Epistolas. Excud. Henr. Stephanus an.* 1591. — Magis de epistolis, quam de Panegyrico, emendandis sollicitus fuisse videtur Henr. Stephanus; margini tamen varias aliorum lectiones addidit.

1595. *Duaci*, 8. ex officina Balthasaris Belleri: *Latino-Attici Oratores*, subjecta Julii Cæs. Scaligeri oratione in luctu Audecti Cæsaris filii.

1598. *Parisiis*, 12. *Minois* I. Plinii Epp. et Paneg. cum notis Claudii *Minois* et Is. *Casauboni*. Cf. Catal. Bibl. Bigot. P. III, pag. 190.

1599. Henr. *Stephani* II, 18. cf. ibid. recusa post obitum illius (1598) prodiit apud Paulum Stephanum, (Henrici filium heredem) qui Genevæ sedem typographiæ post patris obitum fixit; unde falso in Fabricii B. L. adscriptus est locus *Parisiis* editt. Pauli Stephani.

1599. *Antverpiæ*, 8. *XII Panegyrici veteres, ad antiquam qua editionem, qua scripturam, infinitis locis emendati, aucti. Joannes* Livineius, *Belga Gandensis, recensebat ac notis illustrabat. Antverpiæ, ex officina Plantiniana, apud Joannem Moretum.* — Ipse Livineius lectorem brevibus edocuit, quibus instructus subsidiis accesserit ad panegyricorum recensionem, quæ nunc quoque in optimis habetur:

Ad Lectorem.

In auctoribus his purgandis, amice Lector, pluribus usi, qua scriptis, qua vulgatis codicibus, brevitatis causa singulis quosque literis designamus. Est igitur V exemplaris signum, quod penes nos est in membrana exaratum, notæ admodum bonæ. B apographi Bertinensis, Francisci Modii *fide. L veterum schedarum, quas doctissimus Car.* Langius *ad Frobenianam lectionem contulerat. C editionis* Cuspiniani, *quæ Viennæ prodiit, MDXIII, quam humanissimus Justus* Lipsius *suppeditavit. R Beati* Rhenani, *quam Frobenius excudit. G Lugdunensis, non unius anni, et typographi. Prodierunt et alibi, sed quos operæ pretium non sit excutere. Hoc te scire volui, amice Lector; tu interea salve et fave!*

1600. *Antverpiæ*, ex officina Plantiniana. *Justi Lipsii* Dissertatiuncula apud Principes: item C. Plinii Panegyricus liber Trajano dictus, cum ejusdem Lipsii perpetuo commentario.

1600. (*Genevæ*) 4. ap. Paulum Stephanum. Plinii Epp. cum Panegyricis Latinis. — Sic est in Cat. Bibl. Thuanæ rec. Hamburg. pag. 252 et 255. Eadem credo cum seq.

1601. *(Genevæ) 4. C. Plinii Epistolarum libri X. Ejusdem Panegyricus Trajano dictus cum commentariis Jo. Mariæ Catanæi, viri doctissimi. Adjuncti sunt alii ad alios Cæsares Panegyrici, ad fidem vetusti exemplaris emendati. Excudebat Paulus Stephanus.* — Ita apud C. G. *Schwarzium* in Indice II varr. edd. in Paneg. Plinii pag. 744, ubi præf. P. Stephani fragmentum legitur. In perpaucis locis lectio hujus editionis recedit a lectione editionis Catanæi a. 1510; quam quidem et Ascensianam 1533, et Basiliensem 1552, contulerat maxime in Panegyrico.

1601. *Parisiis*, 12. Claudii *Minois* II.

1604. *Antverpiæ*, 4. *Justi Lipsii Dissertatiuncula apud Principes: item C. Plinii Panegyricus liber Trajano dictus, cum ejusdem Lipsii perpetuo commentario. Editio secunda, aucta et emendata. Antverpiæ, ex officina Plantiniana, apud Joannem Moretum.*

1604. *Insulæ*, 4. Conr. *Rittershusii* reliquiæ conjecturarum in Panegyricos veteres. Ad calcem paræneticorum veterum Goldasti.

1604. *Henr. Stephani*, 12. C. Plinii Sec. Epp. ejusd. et Trajani amœbeæ. Ejusd. Plinii et Pacati, Mamertini, Nazarii Panegg. it. Claudiani Paneg. Adj. Is. *Casauboni* notæ. Conf. Catal. Bibl. Uffenbach. tom. I, pag. 670.

1605. *Parisiis*, 4. Eumenii rhetoris oratio habita ad V. P. Præsidem Galliæ pro Menianis Flaviensium, sive Augustodunensium, scholis instaurandis. Paris. ap. Steph. *Prevosteau.* Vid. *Cat. de la Bibl. du R. Bell. Lettr.* tom. I, pag. 125, et Hamberger. tom. II, pag. 664.

1607. *Francofurti*, 12. *Panegyrici veteres, ad antiquam qua editionem, qua scripturam, infinitis locis emendati, aucti: nuper quidem ope Joh. Livineii; nunc vero opera Jani Gruteri: præter quorum Notas accedunt etiam conjecturæ Valentis Acidalii et Conradi Rittershusii. Francof.* — Hæc editio debetur Grutero, qui eam dedicavit Jo. Christoph. Grun in Weirsberg, Ser. Electoris Palatini ad Rhenum cancellario: in qua vero dedicatione non indicat, præter illa, quæ in titulo nominavit, subsidia, quibus usus sit. At in notis, et quidem statim ad cap. 1, et deinde aliquoties, laudat quasdam Jacobi Bongarsii annotationes et conjecturas. Nec videtur destitutus fuisse codicibus manuscriptis, quum ad cap. 44 et 69 ad tales provocet. Quam autem curate, quam religiose Gruterus versatus fuerit in edendis scriptoribus antiquis, ipse declarat in notis ad cap. 2 Paneg. Plinii. *Non ausus*

sum, inquit, *recipere in contextum*, *quod manarit a conjectura*, *quamvis certissima : ea enim usquequaque reverentia auctoribus classicis*, *ut nihil mutemus sine testium auctoritate certa*, *hoc est*, *librorum antiquorum*.

1608. *Parisiis*, Claudii Minois III, 8. *C. Plinii Epistolæ. Adjectæ notæ et emendationes, hac tertia editione factæ locupletiores*, *auctore Claud.* Minoe *Jct. Huic editioni accessere in eumdem Plinium Isaaci Casauboni notæ. Adjungitur ejusdem Panegyricus. Parisiis*, *apud Marcum Orry.* — Panegyricus etiam in hac editione sine notis et commentariis est, neque nisi contextum orationis ab Henr. Stephano expressum, variantesque lectiones in margine, refert. Claudius Minos diem obierat an. 1606.

1608. *Ambergæ*, 8. Optimus Princeps Trajanus, a Conr. *Rittershusio* in lucem productus. Cf. Th. Crenii Animadv. P. VII, pag. 25.

1609. *Ambergæ*, 8. ap. Joh. Schœnfeld. *Conradi Rittershusii* liber commentarius in epistolas Plinii et Trajani. Accessit *Francisci Balduini* commentarius in Plinii consultationem et Trajani rescriptum de Christianis. Vid. *Cat. de la B. du R. Bell. Lettr.* tom. II, pag. 110, et Hamberger l. c. pag. 251.

1609. *Amstelod.* 12.

1611. *Genevæ*, 12. apud Paulum Stephanum repetita editio Casaubono — Stephaniana exstat in Bibl. Sen. Francof. ad M.

1611. *Francof. ad M.* 12. Plinii Epp. Libri X. c. n. Gruteri, Casauboni et Henr. Stephani. Accedunt XII Panegyrici Imperatoribus dicti c. n. Livineii, Rittershusii, Acidalii, et *Gruteri*.

1620. *Genevæ*, 12. Epp. c. n. Isaaci Casauboni, item Claudiani Paneg. Accessere Lectiones marginales. Cf. Catal. bibl. Francof. ad M. 1728 editum, Libr. Philos. pag. 153.

1622. *Antverpiæ*, 8. Justi Lipsii Dissertatiunculæ apud Principes: item C. Plinii Panegyricus, etc. Editio tertia. vid. ad a. 1604.

1625. *Genevæ*, 4. C. Plinii Sec. Epp. Libri X. item Panegyricus Trajano dictus, cum Comment. Jo. Mar. *Catanæi.*

1632. *Genevæ*, 12. apud Jac. Chouet. Repetitio editionis a. 1591.

1622. *Lugd. Bat.* 16. Plinii Paneg. ex rec. *Boxhornii.*

1635. *Argentorati*, 4. *C. Plinii Secundi Panegyricus liber, quem Imp. Nervæ Trajano, optimo Principi, scripsit, sive dixit, denuo editus: nunc vero duce Deo, Præside viro doctissimo clarissimoque, Dn. Matthia* Berneggero, *Historiarum Professore ordinario, ad publicam dissertationem propositus a Joh. Jac. Stockher, Scaphusia-Helvetio.*—Hoc libro continentur, 1° vita Trajani a Boxhornio perscripta; 2° oratio Dominici Baudii in hunc librum; cujus notæ tunc adhuc desiderabantur; 3° contextus Plinii in capita a Jano Grutero, nunc et in sectiunculas, vulgo versiculos, distinctus; 4° notæ (non tamen ubique integræ) Lipsii, Gruteri, Livineii, Rittershusii et Berneggeri; 5° index rerum et verborum locupletissimus. Dedicavit vero Stockherus hunc libellum tribus Senatoribus reipublicæ Scaphusianæ, et in his parenti suo. Sequitur Epistola a Berneggero ad Franc. Stockherum, inclitæ reipublicæ Scaphusianæ Præfectum, perscripta. Deinde Jo. Henr. Bœcleri carmen de everso Germaniæ statu ad Jo. Jac. Stockherum, Plinii Panegyricum publicæ disquisitioni subjicientem; tum Jo. Frischmanni carmen Stockhero suo inscriptum. Cæterum præter auctorum supra memoratorum notas, novas etiam Jo. *Frischmanni* annotationes continet hæc editio.

1635. *Ibid.* 4. *C. Plinii Secundi Panegyricus liber, quem Imp. Nervæ Trajano, optimo Principi, scripsit,*

sive dixit, denuo editus, curante Jo. Frischmanno. — Hæc ed. eadem est cum superiori, iisdem chartis et typis excusa, nisi quod Jo. Frischmannus, qui tunc hospitio Berneggeri usus, et studia moresque Jo. Jac. Stockheri moderatus est, suum nomen titulo præfixit, et omissa Stockheri dedicatione, itemque Berneggeri epistola, rejectisque duobus carminibus, ipse suo nomine aliam dedicandi formulam, eamque Friderico, Marchioni Badensi, inscriptam, reposuit. Inde vero usu venit, ut eadem editio modo Berneggero, modo Frischmanno adscribatur. Interim hac editione haud ægre carere potest, cui licet uti ea, quæ a. 1675 prodiit Lugd. Bat. ex officina Hackiana, de qua infra.

1640. *Lugd. Bat.* Elseviriana I, 12. *C. Plinii Epistolarum libri X, et Panegyricus. Accedunt variantes lectiones. Ex officina Elseviriorum.* — Editio accurata. Variantes lectiones nonnisi præcipuas habet, easque ad calcem rejectas.

1643. *Genevæ*, 4. *C. Plinii Epistolarum libri X. Ejusdem Panegyricus Trajano dictus. cum commentariis Jo. Mariæ Catanæi, viri doctissimi. Adjuncti sunt alii ad alios Cæsares Panegyrici, ad fidem vetusti exemplaris emendati. Genevæ, apud Petrum et Jacobum Chouet.* — Refert hæc editio editionem Pauli Stephani a. 1600, cujus et præfationem præmittit.

1643. *Parisiis*, 12. *XIV Panegyrici veteres* (accessit Panegyricus Ausonii et Ennodii) *ad antiquam, qua editionem, qua scripturam, infinitis locis emendati, aucti, antea quidem ope Jo. Mar. Catanæi, Fr. Balduini, Herm. Rayani, Jo. Livineii, Justi Lipsii; nunc vero opera Jani Gruteri. Præter quorum commentarios et notas accedunt etiam conjecturæ Valentini Acidalii et Conr. Rittershusii ad duodecim Panegyricos priores. Ad duos autem posteriores Eliæ Vineti, Andreæ Schotti,*

Joseph. Scaligeri, et Jac. Sirmondi notæ et emendationes. Postremo accedunt notæ antea non editæ P. Fabri Sanioriani, Franc. Jureti, Claud. Puteani, *et Ant. Schonovii.* Partes II. *Parisiis, apud Claudium Le Beau.* Dedicata est hæc editio Principi Condæo a bibliopola Parisiensi Claudio *Le Beau.* Sed eadem etiam exstat Parisiis a. 1655, excusa apud Simonem *Piget;* in qua vero prorsus nihil mutatum est, nisi nomen bibliopolæ et dedicatio; quum hoc alterum exemplar inscriptum sit Ludovico *Phelypeaux*, regis Gall. a sanctioribus consiliis, etc. Schwarzius ea usus est.

1644. *Francofurti ad Viadrum*, 12. cum animadversionibus Augusti Buchneri.

1650. *Lipsiæ*, 8. *C. Plinii Secundi Epistolarum libri X, ut et ejusdem Plinii, nec non Eumenii, Pacati, Mamertini, Nazarii et aliorum Panegyrici XII, imperatoribus dicti; cum variis lectionibus et notis Henr. Stephani, Isaaci Casauboni, Caspari Barthii, et Aug. Buchneri. Cura D. A. R.* (Andr. Rivini) *P. P. in Acad. Lipsiensi. Sumtibus Melch. Klosmanni.* — Hæc solum textum Plinii, et cætt. Panegyricorum, sine notis exhibet; nisi quod variantes lectiones, ex Henr. Stephani, ut putat Schwarzius, editione repetitæ, inferiori singularum paginarum margini subjiciantur.

1650. *Jenæ*, 8. Eadem editio.

1650. *Francof. ad Viadrum*, 8. Plinii epp. et Paneg. cum XII aliorum Panegyricis c. varr. lectt. et notis Variorum.

1651. *Holmiæ*, 8. Lat. Pacati Drepanii Panegyricus, cum notis Jo. *Schefferi.*

1652. *Trajecti ad Rh.* 12. *C. Plinii Panegyricus — et ad eum Justi Lipsii commentarius perpetuus; cum ejusdem dissertatiuncula apud Principes, Albertum et*

Isabellam. Trajecti ad Rhenum, typis Gisberti a Züll, et Theodori ab Ackersdück — Hæc editio Trajectina nihil recedit ab Antverpiensi, quæ a. 1600 ex typographia Plantiniana prodiit.

1653. *Lugduni Bat.* 12. Elseviriana II, Boxhornii I. *C. Plinii Cæc. Sec. Epistolæ et Panegyricus. Editio nova. Marcus Zuerius* Boxhornius *recensuit et passim emendavit. Lugd. Batav. ap. Jo. et Dan. Elsevir. MDLIII.* Alia exempla habent *Amstelod.* — Ipse Boxhornius in Præf. de hac sua editione: *Exemplaria* MSS. *ad manum nobis nulla fuere. Plinium igitur ipsum consuluimus, et corruptarum lectionum apices, in quibus verarum fere sunt vestigia, diligenter excussimus; et, quum in interpunctionibus haud semel peccatum deprehenderemus, peccatumque ita, ut certam aliquam sententiam elicere non liceret, eas quoque mutavimus, ut, quantum quidem fieri poterat, nihil non Plinianum hic legeretur, etc.* Post Præfationem Boxhornius exponit suum de Plinio judicium, quo Christianum eum non fuisse, ut voluerunt alii, ostendit. Addidit præterea vitam Plinii, ex epistolis collectam. Calci libri subjecit Indiculum variantium aliquot lectionum, ex editis aliis congestum. Nullas vero notas Boxhornii hic invenies, utpote quas demum singulari Animadversionum libello a se expositum iri promisit, sed nunquam evulgavit.

1655. *Parisiis*, 12. II Vol. apud Simonem *Piget. Panegyrici veteres*, etc. Vid. ad ed. Parisinam 1643.

1656. *Lugduni*, 16. *C. Plinii Panegyricus Nervæ Trajano Augusto dictus. Lugduni, apud Antonium Molin.* — In hac editione solus contextus Panegyrici, nec is satis emendatus, exhibetur.

1659. *Amstelod.* 12. *Elseviriana* III, repetitio ed. *Boxhornii* mera. *C. Plinii Cæc. Secundi Epistolæ et Panegyricus. Editio nova. Marcus Zuerius Boxhornius*

recensuit, et passim emendavit. Amstelædami, ex officina Elseviriana.

1665. *Francofurti ad Viadrum*, 8. C. Plinii Epistolæ cum notis Henr. Stephani et Casp. Barthii, additis Plinii et aliorum Panegyricis.

1668. *Upsalæ*, 8. Lat. Pacati Drepanii Panegyricus, cum notis Jo. *Schefferi.* Editio auctior atque emendatior. Cf. a. 1651.

1671. *Genevæ*, 4. *C. Plinii Epistolarum libri X. Ejusdem Panegyricus Trajano dictus, cum commentariis Jo. Mariæ Catanæi. Adjuncti sunt alii ad alios Cæsares Panegyrici, etc. Genevæ, sumptibus Samuelis Chouet.* Hæc editio idem prorsus exemplar refert, quod a Paulo Stephano a. 1601 excusum est.

1671. *Salmurii*, 12. *C. Plinii Secundi Panegyricus Trajano dictus, cum commentariis Justi Lipsii, juxta optimam Jo. Moreti editionem; notulis et emendatione Tanaquilli Fabri. Salmurii, apud Jo. Lesnerium.* — Hæc editio nihil habet, nisi notas Lipsianas. Nomen Fabri a bibliopola per dolum additum.

ÆTAS IV VEENHUSIO — THOMASIANA

1669—1703.

inde CELLARIO—HEARNIANA 1703—1734.

In his, qui auctores cum notis varr. excerptis apud Batavos adornarunt, parem Plinii Epp. quam dein Statio, attulit operam accuratissimus editor Jo. *Veenhusius* Bremensis, novasque etiam notas J. Fr. Gronovii cæteris immiscuit: quæ editio 1669 etiam *Hackiana* ab officina Lugd. vocari solet. In Germania Jac. *Thomasius* similem ed. Lipsiensi 1675 curam adhibuit, eique erudita prole-

gomena de auctore et his, qui eum illustrarunt, præmisit: repetita est 1686, et cum Paneg. 1695. Thomasio successit Chph. *Cellarius*, qui Boxhornio—Elsevirianam Epp. et Paneg. recensuit, suosque studiosis profuturos Commentarios addidit, vitamque Plinii probabiliter scripsit 1693. Recusa est ed. hæc 1700, 1711 et 1721. Quartus editor Epp. et Paneg. Britannus Th. *Hearne*, isque novæ *Oxoniensis* auctor, lectionem Elsevirianam denuo cum tribus MSS. cætt. contulit, vitamque Plinii a Jo. Massono scriptam præmisit, quæ dein seorsim auctior edita est. Cæteri edd. ut J. F. *Weinrichius*, qui ad modum Minellii pueris notas scripsit, et Casp. *Gottschling*, notarum Germ. scriptor, aliique laudari non merentur.

Panegyricus Plinii c. n. Varr. ad exemplum *Frischmanni* s. *Berneggeri*, sed notis Dom. *Baudii* auctus, ex offic. *Hackiana* Lugdunensi 1675 prodiit, Veenhusianæ Epp. c. n. varr. jungenda. Lipsiana lectio etiam in edd. G. C. *Kirchmajeri* 1689, A. Ch. *Rothii* 1695, et Chph. *Behrii*, ad conjiciendum audacioris, regnat 1700 sqq. — Panegyricum Plinii cum cæteris Panegg. ad ed. Paris. 1643 expressos, cum apparatu multo dedicavit Delphino Jac. *de La Baune*, sed critica ratione destitutus; itaque ejus columnæ consuli non merentur. Redditi tamen inde sunt Panegyrici tam ab Anglis Oxonii 1677 et 1686, quam in Batavis Amstel. 1701, et in Italia Venetiis 1728; Plinii ille seorsim et notis varr. auctior Londini 1716. Universi ad exemplar Duacense 1595 recusi sunt Viennæ Austr. 1694. Superavit omnes has priorum curas *Cellarius* non solum emendator Elsevirianæ Boxhornianæ Plin. Paneg. 1693, quam sequerentur etiam J. F. *Weinrichius* et Casp. *Gottschling*, sed et princeps novæ recensionis cæterorum omnium Panegyricorum an. 1703; quo anno etiam in Anglia Th. *Hearne* editionem Elsevirianam Panegyrici Plin. et Epp. varietate trium MSS. auctio-

rem dedit Oxonii 1703. *Cellario* in edendis Panegg. oratt. successit Laur. *Patarol*, qui eas notis, numis et versione nova Italica illustratas edidit Venetiis 1708, iterumque 1719. *Turinensem* cum versione Gall. Paneg. Pliniani auctore comite *de Quart* 1724, et Venetam 1727 Th. de *Ceva* tacemus, splendidiorem ætatem appetentes.

1669. *Lugduni Bat.* 8. C. Plinii Cæcilii Secundi Epistolarum libri X, cum Notis Variorum, ex recensione Jo. *Veenhusii.* Lugd. Bat. et Roterod. ex officina *Hackiana.*

1675. *Lipsiæ*, 8. Epistolæ cum Jac. *Thomasii* eruditis, de auctore et qui eum illustrarunt, prolegomenis, accurateque selectis varr. et ineditis ante Casp. *Barthii* notis.

1675. *Lugduni Bat.* 8. *C. Plinii Panegyricus liber Trajano dictus, cum annotationibus antehac ineditis Dominici Baudii. Iis accedunt, Commentarius Justi Lipsii, integræ notæ Joannis Livineii, Jani Gruteri, Conradi Rittershusii, ac selectæ variorum. Ex officina Hackiana.* Queritur bibliopola in præfatione, Baudium paucissimis locis auctorum, quibus in illis concinnandis usus fuerit, adscripsisse nomina, quæ labore ærumnabili fuerint indaganda; et interdum complurium scriptorum sententias perpetua contextas serie, ac si ipsius Baudii essent, conglutinasse. Cæterum in hac editione fere reperitur Berneggeri, sive Frischmanni, exemplar supra recensitum; nisi quod jam primum Baudii notæ hic fuerint evulgatæ. Aliquando hæc ed. tribuitur *Grævio*, qui ejus excudendæ auctor suasorque fuisse perhibetur, quamvis nomen suum ei haud præscripserit.

1677. *Parisiis*, 4. *Panegyrici veteres: interpretatione et notis illustravit Jacobus de La Baune, Soc. Jesu, ad usum Serenissimi Delphini. Parisiis, apud Simonem Benard.* Editor secutus est editionem Parisiensem a. 1643.

Præter hanc, neque Codicem MS., neque vetustiorem editionem, laudat; quum primam, quam quidem ipse viderit, habuerit editionem Beati Rhenani, a Frobenio a. 1520 Basileæ excusam. Singulis Panegyricis Baunius vitam Imperatorum, quibus inscripti sunt, per annos a se digestam, item et numismata ex Huberto Golzio deprompta, præfixit; simul Panegyrici cujusque synopsin ad artem et seriem rerum proposuit; postremo vocabulorum omnium Indices subjecit.

1677. *Oxonii*, 8. C. Plinii Epistolæ et Panegyricus.

1682. *Norimbergæ*, fol. Marci *Velseri* operibus a Chph. *Arnoldo* in unum vol. collectis additus in calce est: Publilii *Optatiani Porphyrii* Panegyricus dictus Constantino Aug. ex Cod. MS. Pauli Velseri, Patritii Aug. Vind. Subjungitur Christ. Daumii Spicilegium criticum (ex Petri Pithœi editione inter veterum Epigr. et Poematia Lugduni 1596 procurata, p. 37 et Barthii Adverss. congestum).

1686. *Halæ Saxonum*, 8. Thomasiana II, ex edit. 1675 minus emendate repetita.

1686. *Oxonii*, 8. Plinii Epp. cum Paneg.

1688. *Wittembergæ*, 8. Pinii Paneg. illustr. a Georg. Casp. *Kirchmajero*.

1689. *Wittembergæ*, 8. *C. Plinii Cæc. Secundi Panegyricus, ad emendatissimos Codices recensitus, et commentario ad ductum Lipsii sufficiente illustratus a Georg. Casp. Kirchmajero. Editio altera locupletior*. Ita quidem titulus. Sed Kirchmajerus nullos Codices MSS. consuluit: textum Panegyrici parum emendatum exhibet; nec fere, nisi Lipsii notas, in compendium redegit. In præfatione narrat, Jo. Livineii exemplaris copiam sibi factam fuisse a Christiano Daumio, cui a Piccarto adscriptæ fuerint notæ marginales, et singularia quædam Barthiana: quo-

rum autem indicium vix nominatim deprehendes in ipso commentario.

1693. *Lipsiæ*, 12. *C. Plinii Cæc. Secundi Epistolæ et Panegyricus. Recensuit et novis commentariis illustravit Christophorus Cellarius.* — Videtur Cellarius in recensendo contextu Pliniano potissimum Boxhornianam editionem secutus esse. Vitam Plinii correctiorem præmisit, quam quæ Lycosthene auctore adhuc lecta fuit.

1694. *Viennæ Austriæ*, 12. Latino-Attici Oratores. Repetitio ed. 1595.

1695. *Halæ Sax.* 8. *C. Plinii Cæc. Secundi Epistolæ ex recensione Jac. Thomasii: ut et Panegyricus Plinii accurate resolutus, et notis necessariis instructus opera et studio Alb. Christ. Rothii.*—Notæ Rothii haud magni momenti sunt. In plerisque secutus est Kirchmajerum, cui inde et ea tribuit, quæ tribuere debuerat Lipsio.

1700—1703. *Controversiarum in C. Plinii Secundi Panegyricum, tum sententiis, tum historiis, formulisque per commissiones oratorias enodandis, tractandarum Agones VIII. præside et auctore Christoph.* Behr, *eloq. et poes. Prof. P. in Gymnasio Gedanensi*, 4. Hæ controversiæ in Athenæo Gedanensi juventuti studiosæ ad disputandum propositæ fuere. In his exhibentur : contextus totius Panegyrici; deinde Lipsii notæ, quibus identidem interspersæ sunt quædam Behrii annotationes; inferiori margini adjectæ sunt ab editore quædam emendationes. Nimis vero in emendando Plinio animosus fuisse videtur Behrius; eo tamen nomine laudandus, quod emendationes suas, quarum se rationes redditurum promisit, nondum ipsi orationi Plinianæ inserere ausus est.

1700. *Lipsiæ*, 12. Repetitio Cellarianæ a. 1693.

1700. *Schleusingæ*, 8. Plinii Panegyricus cum exercitatione Godofr. *Ludovici* ad eum.

1701. *Amstelodami*, 8. Panegyrici veteres, repetiti ex ed. Jacobi de La Baune a. 1677.

1703. *Oxonii*, 8. *C. Plinii Epistolæ et Panegyricus, cum variis lectionibus et annotationibus. Accedit Vita Plinii ordine chronologico digesta. Edidit Thomas Hearne. Oxonii e theatro Sheldoniano.* — Editor hic contextum Epistolarum et Panegyrici potissimum ad fidem ed. Elsevirianæ exhibuit. Epistolas quidem cum tribus Codd. MSS. contulit: at Panegyrici Codice MS. fuit destitutus. Interim usus est illis notis variisque lectionibus, quas in margine editionis Stephanianæ in bibliotheca Bodleiana invenerat scriptas manu Jos. Scaligeri; nec non aliis id genus lectionibus, quas ex ora editionis Aldinæ in dicta bibliotheca repositæ excerpsit. Ipsæ adeo notæ Th. *Hearne* sunt perbreves, et fere tantum complectuntur variantes istas Scaligeri lectiones, ex Cuspiniani potissimum editione collectas, quasque Aldi et Stephani exemplaria suppeditarunt. Vitam Plinii debet Jo. *Massono*. Sed hæc sexennio post auctior edita est Amstelod. ap. Jansson-Wæsbergios 1709, 8.

1703. *Halæ Magd.* 8. Duodecim Panegyrici veteres ex sæculo a Diocletiano ad Theodosium superstites, recensiti et adnotationibus illustrati a Christoph. *Cellario*, qui et Indices copiosiores rerum et verborum adjecit. Halæ Magdeb. sumtu Jo. Bielckii Bibliop. Jen. Typis Chr. Henckelii, Acad. typogr.

1708. *Venetiis*, 8. *Panegyricæ orationes veterum Oratorum. Notis ac numismatibus illustravit, et Italicam interpretationem adjecit Laur.* Patarol. *Venet. apud Nic. Pezzana*. vid. ad. a. 1719.

1711. *Lipsiæ*, 12. *C. Plinii Epistolæ et Panegyricus, ex recensione et cum commentariis Christoph. Cellarii. Quasdam notulas adjecit M. Jo. Christ. Herzog. Lipsiæ,*

apud Thomam Fritschium. — Hæc ed. ex typographi et correctoris negligentia, fere omnium est vitiosissima.

1712. *Lipsiæ*, 12. C. Plinii Epistolæ et Panegyricus: ad modum Johannis Minellii illustravit *J. F. Weinrichius (a).*

1716. *Londini*, 8. *C. Plinii Panegyricus Trajano dictus* etc. *interpretatione et notis illustravit Jac. de La Baune, ad usum Serenissimi Delphini. Huic editioni adduntur quædam notæ selectiores, Lipsii, Livineii, Catanæi, Rayani, Baudii, Rittershusii, et aliorum. In usum Scholæ Mercatorum Scissorum.*—Hanc editionem, quod ex dedicatione patet, curavit Th. *Parsell.* Selectiores variorum notæ, calci libri sine discrimine et nominibus auctorum adjiciuntur.

1716. *Altorfii*, 8. *Eumenii* Panegyricus Constantio Cæs. dictus. Acc. ejusdem Rhetoris vita.—Fuit in Bibl. Schwarziana cum notis MSS. Cf. Catal. p. 124. n. 2141 et 2143.

S. a. *Altorfii*, 8. Latini *Pacati* Drepanii Panegyricus cum notis MSS. ibidem memoratur ter.

1719. *Venetiis*, 8. *Panegyricæ orationes veterum Oratorum. Notis et numismatibus illustravit, et Italicam interpretationem adjecit Laurentius* Patarol, *Venetiis. Editio secunda, ab auctore castigata et aucta.*

1721. *Regiomonti*, 12. C. Plinii Epistolæ et Panegyricus, cum notis *Cellarii.* Regiomont. ap. Hartung.

1721. *Lips.* 12. cum Cellarii et Herzogii notis.

1721. *Halæ*, 12. Epp. c. n. Germ. Casp. *Gottschlingii.*

(a). 1714. *Parisiis.* Caii Plinii Cæcilii Secundi Novocomensis Panegyricus, Nervæ Trajano Augusto dictus, notis illustratus. Paris, Brocas, petit in-12.

Cette édition a été réimprimée plusieurs fois. B.

1722. *Lipsiæ*, 12. Plinii Epistolæ, cum notis Casp. *Gottschlingii.*

1723. *Lipsiæ*, 12. Plinii Panegyricus, quem suis variorumque selectis notis, et iis maximam partem Germanicis, illustratum edidit *Casp. Gottschling*, Silesius. — Hæc, et superior Weinrichii editio, maxime sequitur recensionem Cellarianam. Notæ sunt futiles.

1723. *Halæ*, 12. Epp. c. n. *Gottschlingii.*

1724. *Turini*, fol. Panegyricus cum versione Gallica Conradi Comitis *de Quart*, ejusdemque notis historicis, criticis et moralibus. Vid. infra inter verss. Gall.

1726.— 12. c. n. Germ.

1727. *Venetiis*, 12. *C. Plinii Panegyricus, cum notis P. Thomæ Cevæ, Soc. Jesu.* —Nec vero hæ notæ magni momenti sunt, utpote in usum scholasticæ pubis scriptæ.

1727. *Norimb.* 4. Christ. Gottl. *Schwarzii* observatt. criticæ ex Cod. MSto.

1727. *Lipsiæ*, 12. C. Plinii Cæc. Sec. Epistolæ et Panegyricus c. n. ad modum *Minelli.*

1727. *Halæ*, 8. eadem ed.

1728. *Venetiis*, 4. *Panegyrici veteres*, etc. Venetiis, ap. Barth. Javarinam. Repetitio editionis Parisiensis Jac. *de La Baune* a. 1677, nisi quod observationes criticas Christ. Gottl. *Schwarzii*, ad Panegyricum Latini Pacati, adjunctas habet.

ÆTAS V Epp. CORTIO-GESNERIANA

1734—1739—1770—1789.

PANEG. PLINIANI cett. SCHWARZIANA

1735—1789.

Principem hujus æt. editionem, eamque et exemplo Veenhusii cum notis selectis variorum, qui inde a Cata-

næo ad Cellarium usque Epp. Plinianis profuerunt, adornatam, et cum Lectionibus variis tam Codd. MSS. quam veterum edd. collatam, ex iisque emendatam, debemus Gottl. *Cortio*: qui cum Libri X tertiæ vix parti immortuus esset, reliquum operis absolvit novasque collationes addidit P. *Longolius* (Cortii discipulus, post Rector Gymn. Curiæ Regnitianæ), qui et præf. præmisit, satis cursim nec accurate scriptam, indicem vero vocabulorum ad modum illorum in edd. Delphinianis congessit. Atque uti hæc tantum eruditorum usibus inservit, ita non illis solum, sed et junioribus commodiorem minori apparatu, sed cura etiam majori, perpetua adnotatione et indicibus aptioribus instructam edidit Epp. cum Paneg. J. M. *Gesnerus* vir exemplaris, Lips. 1739. Quam secundis Gesneri curis et Jo. Aug. *Ernesti* epist. ad ipsum, qua plura loca libri X, Epp. et Paneg. vel corriguntur vel explicantur, auctiorem dedit Guil. Aug. Ernesti an. 1770. Sed et Gallia recensionem Epp. et Paneg. debet Jo. Nic. *Lallemandio* ab an. 1749 Parisiis, repetita 1755 et 1769, et Anglicum splendorem tuetur *Glasguensis* Foulisiana 1751 gemina in 4 et 12. Minores non curamus.

Panegyrici Pliniani lectio emendatior facta ex Cod. venerando Christiani Gottl. *Schwarzii*, Prof. Altorf. qui præterea usus priscarum edd. subsidiis Spicilegia V obss. in Paneg. Plinii ad modum disq. Acad. edidit 1729—1735, ex quibus et aliunde emendatus a Jo. Matth. *Gesnero*, Gottingæ 1735, prodiit textus, cum præf. qua receptas suo judicio lectiones tuetur. Supervenit dein ex Batavis Joannis *Arntzenius*, qui parem Cortio-Longolianæ industriæ in Epp. adhibitæ curam, an majorem etiam, posuit in Panegyrico Plin. c. n. Varr. Schwarzii quoque et suis adornando, cæterum vulgatæ lectionis recognitor, non sine superstitione aliqua modestus. Jam denuo recensuit *Gesnerus* textum in illa operum Plinia-

norum editione 1739. Interim *Schwarzius* cunctando auxit opes suas, antequam Panegyricum suum tanto apparatu critico ex XII Codd. Mss. et plerisque edd. vet. et rec. suæque doctrinæ elegantia instructum ederet an. 1746, quantum nulli alii antiquitatis monumento ab editoribus adhibitum vix invenias. Inde Gesnerus iterum Panegyrici textum Gœttingæ emendatum reddidit 1749, et post ejusmortem *Gesneriana* II operum etiam in Panegyrico profecit cura Guil. Aug. *Ernesti*, Lips. 1770 edita.

Recensionem Panegyricorum post Cellarium et Patarolium nemo, quod ad universos attinet, hac ætate instituere ausus est. Sed aliquos illustravit *Schwarzius* singularibus libellis, ut Eumenium 1716 et Lat. Pacatum Drepanium 1727, et Claudium Mamertinum 1746—1748. Obss. in Pacatum adjectæ etiam leguntur in Baunii Paneg. veterum editione recusa Venetiis 1728, et J. *Arntzenio*, qui Pacatum c. n. Varr. dedit Amstelod. 1753.

1734. *Amstelœdami*, 4. *C. Plinii Cæc. Secundi Epistolarum libros decem, cum notis selectis Jo. Mar. Catanæi, Jac. Schegkii, Jac. Sirmondi, Is. Casauboni, Henr. Stephani, Conr. Rittershusii, Cl. Minois, Casp. Barthii, Aug. Buchneri, Jo. Schefferi, Jo. Frid. Gronovii, Christoph. Cellarii, aliorumque, recensuerunt suisque animadversionibus illustrarunt* Gottlieb Cortius *et* Paullus Daniel Longolius; *qui etiam universum opus Indicibus locupletissimis instruxit. Amstel. apud Janssonio-Wæsbergios,*—Libro duobus nominibus, P. Burmanni et *J. P. d'Orville*, qui Cortio subsidia miserant, inscripto præfatur Longolius, quod utinam accuratius fecisset! Tum præff. variorum sequuntur 1, *Hieronymi Huantini* ad Bern. Bembum (P. Bembi purpurati patrem) Veronensi credo 1502 (neque enim Longolius indicat) præmissam; 2, *Aldi* Pii *Manutii* ep. *Aloisio* (Longolius omittit nomen *Mocenico*) *equiti et Sen. Veneto*

(mendose *Vereto*) inscriptæ fragmentum; 3, Jo. Fr. *Zeffi* dedicatoria Juntinæ; 4, Henr. *Stephani* præf. suæ an. 1591. Cæteris antiquioribus vel superioribus, quæ repetitione dignæ videri poterant, ut Cratandrina utraque, Boxhorniana, Veenhusiana, Thomasiana, etc. omissis substituitur notitia Fabriciana de Plinio ab ipso Fabricio auctior. Sequuntur Fr. *Brummeri* collationes cum 2 Codd. MSS. et ed. Neapol. 1476 serius Longolio transmissæ; tum Vita Plinii a Jo. *Massono* scripta ex ed. II auctior. Hæc omnia præmittuntur textui Epp. notis Varr. illustrato. Opus claudunt VI Indices verborum, quorum I verborum, stulta diligentia scriptus, æquat illos in usum Delphini.

1735. *Gottingæ*, 8. C. Plinii Cæc. Secundi Panegyricus, tum aliunde, tum ex observationibus Christ. Gottl. *Schwarzii* emendatus a Jo. Matth. *Gesnero*. — Præter præfationem, solus contextus Panegyrici exhibetur.

1735. *Halæ*, 8. Epistolæ selectæ, ex recensione *Kæcheri*.

1737. *Regiomonti*, 12. Epistolæ et Paneg. c. n. Christoph. Cellarii et Jo. Christ. Herzog. Repetita ex edd. 1711.

1737. *Gottingæ*, 8. Panegyricus, cum obss. C. G. Schwarzii.

1738. *Amstelædami*, 4. C. Plinii Cæc. Secundi Panegyricus, cum notis integris Franc. Jureti, Joan. Livineii, Justi Lipsii, Petr. Fabri, Conr. Rittershusii, Jani Gruteri, Christ. Gottl. Schwarzii, et selectis aliorum, curante Jo. *Arntzenio*, qui et suas annotationes adjecit. Accedit Joannis *Masson* Vita Plinii. Editio tertia auctior. — Hæc Arntzenii editio commendatur ab usu exceptorum e MSS. libris pluribus, conjecturis virorum doctorum, N. Heinsii et Perizonii: habetque notas et selectas ex edd. superioribus, et suas bene multas. Crisis est modesta, et ab

audacia prorsus aliena: cæterum interdum nimis pertinaciter lectiones vulgatas videtur defendisse.

1738. *Norimbergæ*, 8. Epp. c. n. Germ. Casp. *Gottschlingii*, Silesiaci.

1738. *Viennæ*, 8. Epistolæ et Panegyricus c. n. Germ. ap. Krausium.

1739. *Norimbergæ*, 8. Epistolæ cum notis Germ. Casp. *Gottschlingii.*

1739. *Lipsiæ*, C. Plinii Cæcilii Secundi Epistolarum libri decem. Ejusdem gratiarum actio sive Panegyricus, cum annotationibus perpetuis Jo. Matthiæ *Gesneri*, qui etiam Vitam Plinii et Indices auctiores emendatioresque dedit. Lipsiæ, sumptibus Caspari Fritschii. Editio exemplaris, maxime ex quo repetita et curis secundis aucta fuit an. 1770.

1746. *Norimbergæ*, 4. C. Plinii Cæcilii Secundi Panegyricus Cæsari Imp. Nervæ Trajano dictus. Quem ex XII Codicibus MSS. librisque collatis recensuit, ac notis observationibusque item et nummis ære exscriptis illustravit, simulque adjectis integris pariter atque excerptis virorum eruditorum commentationibus instruxit Christianus Gottl. *Schwarzius*, Sacr. Cæs. Majest. Com. Pal. Acad. Altorf. Prof. Publ. et Senior. Norimbergæ, sumptu Jo. Geórg. Lochneri. — Editio superioribus omnibus facile superior.

1746 — 1748. *Altorfii Noricorum*, 4. IV Part. Christ. Gottl. *Schwarzii* Observationes philologicæ ad Claudii Mamertini Panegyricum genethliacum Maximiano Aug. dictum.

1748. *Halæ*, 12. C. Plinii Cæc. Secundi Epistolæ et Panegyricus. Halæ, sumptibus Orphanotrophei. — Nullius pretii.

1748. *Berolini*, 8. C. Plinii Panegyricus, studio et opera F. *Muzelii.*

1749. *Parisiis*, 12. C. Plinii Cæc. Sec. Epistolæ et Panegyricus. Editio nova. Recensuit et notis illustravit Jo. Nic. *Lallemand*, in Marchiano Rhetoricæ Professor. Parisiis, apud Desaint et Saillant. — Editio nitida et accurata.

1749. *Gottingæ*, 8. C. Plinii Panegyricus, tum aliunde, tum ex observationibus Christ. Gottl. Schwarzii emendatus a Jo. Matth. *Gesnero*. Editio secunda. A. Vandenhœck.

1750. *Berolini*, 8. II. Tom. C. Plinii Epistolæ et Panegyricus, Lat. et Gall. curante Jo. Petr. *Millero*.

1751. *Glasguæ*, 4. C. Plinii Cæcilii Secundi Opera quæ supersunt omnia. Glasguæ, in ædibus Academicis excudebant Robertus et Andreas Foulis. — Editio splendida. Cf. Catal. de Crevenna, vol. IV, p. 278.

1752. Eadem *ibid.* 12. III voll.

1753. *Amstelædami*, 4. Latini Pacati Drepanii Panegyricus, cum notis variorum, curante Jo. *Arntzenio*. Amstel. apud viduam et filium S. Schuten. — Præter jam editas annotationes varr. in hac editione accesserunt ineditæ adhuc Thom. Wopkensii, quibus et suas addidit Arntzenius, usus etiam Excerptis Codicis MS. ab Gudio quondam collati cum exemplo edito. Profuisse etiam sibi dicit Christ. Gottl. Schwarzii observationes criticas ex Cod. MS. Norimbergæ 1727, 4.

1755. *Parisiis*, 12. Plinii Epp. et Paneg. cura *Lallemandii*. rep. ex illa 1749.[1]

1769. *Parisiis* ap. J. *Barbou*, 12. Plinii Epp. et Paneg.

1770. *Lipsiæ*, 8. C. Plinii Cæc. Sec. Epp. Libri X. Ejusd. gratiarum actio s. Paneg. Cum adnott. perpetuis Joannis Matthiæ *Gesneri*, qui etiam vitam Plinii (auct.

1. Cette indication est fausse, le professeur Lallemand n'ayant fait paraître qu'en 1769 sa seconde édition de Pline. B.

Christoph. Cellario) et Indd. auctiores emendatioresque edidit. Editio auctior et correctior. Lipsiæ, sumptibus Casp. Fritsch, MDCCLXX. —Aucta scil. est quibusdam ab ipso Gesnero adscriptis vivo, cura Guil. Aug. *Ernesti*, et accessit Jo. Aug. *Ernesti* epistola, qua loca plura lib. X et Paneg. vel corriguntur vel explicantur.

1772. *Viennæ*, 8. C. Plinius Cæc. Sec. c. n. Germ. Gottschlingii.

1773. *Halæ*, 12. C. Plinii Cæc. Secundi Epistolæ et Panegyricus.

1780. *Norimbergæ*, 8. C. Plinii Cæc. Sec. Epistolæ ex recensione *Longolii*. —Ridiculum; huic enim minima pars laudis in recensione Cortiana debetur. Sed Franci suos laudant.

1780. *Ibid.* 8. Panegyricus ex recensione C. G. *Schwarzii*.

1785. *Wirceburgi*, 8. C. Plinii Cæc. Sec. Epistolarum libri X; ejusdem gratiarum actio sive Panegyricus.

SUPPLÉMENT

A LA NOTICE LITTÉRAIRE SUR PLINE,

PAR M. BARBIER.

1788. *Parisiis*. C. Plinii Secundi Epistolæ et Panegyricus, recensuit J. N. *Lallemand*.[1]

Cette édition est conforme à celle de 1769, bien supérieure à la première, qui parut en 1749.

1789. *Biponti*. C. Plinii Cæcilii Secundi Epistolæ et Pa-

1. On regrette de ne trouver aucune notice sur J. N. Lallemand dans nos dictionnaires historiques, pas même dans la *Biographie Universelle*. On doit encore à cet estimable professeur de bonnes éditions de Cicéron, de Tite Live et de Tacite. Je réparerai cet oubli dans le second volume de mon *Examen critique des Dictionnaires historiques*. B.

negyricus; accedunt alii Panegyrici veteres: præmittitur notitia literaria studiis societatis Bipontinæ. Editio accurata. Biponti ex typographia societatis, 2 vol. in-8°.

1790. *Londini.* Plinii Epistolarum libri X (edente H. *Homer*) Londini, Ritchie, petit in-8.°

1796. *Parisiis.* C. Plinii Secundi Panegyricus Trajano dictus. Parisiis, Renouard, petit in-12.

1796. *Lipsiæ.* C. Plinii Panegyricus, recensuit notisque illustravit G. E. *Gierig.* Lipsiæ, in-8°.

1800. *Lipsiæ.* Plinii Epistolæ; recens. et notis illustravit G. E. *Gierig.* Lipsiæ, 2 vol. in-8.°

1805. *Lipsiæ.* C. Plinii Cæcilii Secundi Epistolarum libri decem et Panegyricus; ex recensione et cum adnotationibus perpetuis Jo. Matthiæ Gesneri quibus Jo. Michaelis Heusingeri, Jo. Christ. Theoph. Ernesti, suasque notas addidit Godofr. Henr. *Schæffer.* Lipsiæ, sumptibus Caspari Fritsch, in-8°.

1806. *Lipsiæ.* C. Plinii Epist. et Panegyricus, recensuit et illustravit G. E. *Gierig.* Lipsiæ, 2 vol. in-8°.

VERSIONES.

GERMANICÆ.

1515. *Landshut*, fol. Gay Pliny des andern Lobsagung zu Zeiten, do er zu Rome das Consulatampte eingetretten hatt vor offem Radt und zuhœrender Gemaind; vom hayligen Kaiser Trajano warhafftiglich on Schmaichlerey ganz zierlichen und wolgespræch ausgesagt. Darinn findt man nach der Leng : was einem yedem Rœmischen Kayser loblichen : ja einem yeden Regierer : geistlichen oder weltlichen in seiner Regierung zu thun : und herwiderumb was yeden alls nachredlich zu meyden und zu fliehen sey. Durch herrn Dietrichen vonn *Pleningen* zu Schaubegk und Eysenhofen, Ritter und Doctor, getheutscht. — Gedruckt zu Landshut von Johann Weyssenburger, im durch herrn Dietrichen von Pleningen zugelassen sub privilegio imperiali, mit grossen penen verbunden, das nymants dises Buch in acht Jaren nachtrucken soll. Anno tausent fünffhundert und im funffzechenden. Auf den XIII tag des Monats Decembris. — Opus hoc ab auctore dicatum est Maximiliano I Imperatori, et Wilhelmo Comiti Palatino ad Rhenum, et Duci utriusque Bavariæ.

1520. Repetitio antecedentis, facta *Monachii*, ut quidem videtur Hockero in Catal. Bibl. Heilbrun. pag. 385. Exemplum ejus servatur in Bibl. Heilbrunnensi. Sed et fuit in Bibl. Ludewig. in cujus Catal. P. IV, p. 1433 n.

12415 legitur : Caii Plinii des andern Lobsagung auf Trajanum, übersetzt durch Dietr. von *Pleining* 1520.

1712. *Leipzig*, 8. Des staatsklugen Plinii Hoff-und bürgerliche Brieffe in die teutsche Heldensprache übersetzt, auch mit nützlichen Anmerkungen und Registern versehen von Johann *Sartorio*, Eloq. et Poes. Prof. Publ. in Danzig.

1735. *Leipzig*, 8. Des Rœmisches Consuls Cajus Plinius Cæcilius Secundus Lob-Rede auff den Kayser Trajanus, übersezt, mit nœthigen Anmerkungen und Lebensbeschreibungen der Kaiser Domitianus, Nerva, und Trajanus, erlæutert von Christian Tobias *Damm*, Conrect. des Gymnasii zu Cœlln an der Spree in Berlin.

1759. Eadem emendatior, *Berolini*, 8.

1782. *Dessau*, 8. Plinius Briefe, nebst dessen Leben, übersezt mit Anmerkungen von E. A. *Schmidt.* In der Buchhandl. der Gelehrten.

1783. *Anspach*, 8. Plinius Lobrede auf den Kaiser Trajanus, aus dem Lateinischen übersezt, und mit Anmerkungen begleitet von M. Joh. Adam *Schæfer.* Anspach, bey Haueisen.

ITALICÆ.

1548. *Vinegia*, 8 maj. Le Epistole di Cajo Plinio, di Francesco Petrarca, di Pico della Mirandola, et d'altri; tradotte per Lod. *Dolce*, Vinegia, Giolito. — Vid. Catal. Bibl. Car. Henr. Comitis de Hoym, olim regis Poloniæ Augusti II ap. regem Christianissimum legati extraordinarii, Paris. 1738, p. 315, n. 3086.

1688. *Venetia*, 12. Panegirico di C. Plinio Secondo detto all' Imperatore Nerva Trajano, trasportato nuovamente alla favella Italiana da Genesio *Soderini*. Venetia, appresso Aluise Pavin.

1714. *Roma*, 4. Lettere di Plinio il giovane, tradotte in volgare dal Canonico Giovanni Antonio *Tedeschi*, e tra gli Arcadi *Orticolo Eleo*. Roma, Salvioni.

1717. Eadem ibidem, 4. teste Catal. Comitis de Hoym pag. 318, n. 3125.

1753. Eadem repetita II voll. 4.

GALLICÆ.

1631. *A Paris*, 8. Panégyrique de Trajan par Pline Second, traduit par Jacques *Bouchart*: quem et ante Sacium Epistolas transtulisse, post Sorellum in Bibliotheca Gallica annotat Fabricius.

Voici le titre de cette traduction qui n'a pu paraître qu'en 1632, puisque le privilège pour l'impression est du 6 novembre 1631 : Harangue panégyrique de Pline Second, récitée en plein sénat devant l'empereur Trajan, pièce d'éloquence la plus accomplie que nous ayons jamais vue. Paris, T. Quinet, 1633, in-8°, à la suite des Lettres de Pline, traduites par le même auteur.

Mon exemplaire porte la date de 1633, par l'habitude où sont les libraires de rafraîchir les dates des livres de leurs fonds.

B.

1633 et 1636. *A Paris*, 8. Panégyrique de Pline trad.

Ce fut en 1633 que parut la première édition de la traduction du Panégyrique de Pline, par Pilet de la Mesnardière, de l'académie Française.

B.

1638. *A Paris*, 4. Panégyrique de Trajan par Pline Cecile Second par Mr. *de La Menardière*. —Paraphrasin potius, quam versionem esse judicant, qui legerunt. Idem auctor

1643. *Parisiis*, 12. Tres primores libros Epistolarum Gallice versos edidit, teste Bibliotheca Fabriciana, tom. II, pag. 420.

1677. *A Paris*, 12. Panégyrique de Trajan, traduit du

Latin de Pline Second par Jacques *Esprit*, à Paris, chez le Petit.

1699. *Parisiis*, 12. Quatuor priores libri Epistolarum a Lud. *Sacio* versi prodiere.

1701. *A Paris*, 12. III voll. Les Lettres de Pline le jeune (par Mr. de *Sacy*, avocat au Conseil), vid. Fabricius l. l.

1701. *Ibid.* 12. Panégyrique de Trajan par Pline Second, de la traduction de Mr. l'abbé *Esprit*, à Paris, chez Nicolas le Clerc.

1704. *Ibid.* 12. Idem Panegyricus a Lud. *Sacio* versus primum prodiisse dicitur Fabricio.

Fabricius a été dans l'erreur. La première édition ne remonte qu'à 1709. B.

1709. *A Paris*, 8. Panégyrique de Trajan par Pline le jeune, traduit par Mr. de *Sacy*, de l'Académie Françoise, à Paris, chez Jean Moreau.

1711. *A Paris*, 12. III voll. Les Lettres de Pline le jeune, traduites par Louis de *Sacy*, troisième édition. Chez David.

1721. Eadem ibidem, 12. III voll. Nouvelle édition, revue et corrigée, à Paris, par la Compagnie des Libraires, de l'imprimerie de J. B. Christophe Ballard.

1722. *A Paris*, 4. OEuvres de Mr. de *Sacy*, de l'Académie Françoise; contenant les Lettres de Pline le jeune, le Panégyrique de Trajan par le même Pline, etc. Nouvelle édition, revue et corrigée par l'auteur; à Paris, par la Compagnie des Libraires.

1724. *A Turin*, fol. Panégyrique de Pline à Trajan, en Latin et en François, avec des Remarques historiques, critiques et morales, par le Comte *Coardi de Quart.*,

Réformateur dans l'Université de Turin, dédié à S. A. R. le Prince de Piémont, à Turin, J. Fr. Mairesse.

La traduction est celle de *Sacy*. B.

1745. *A Paris*, 8. Panégyrique traduit par M. de *Sacy*.

1750. *A Berlin*, 8. II voll. Epistolæ et Panegyricus per Lud. *Sacium*, cum textu Lat. vid. ed. h. a.

1760. *A Paris*, 12. II voll. Les Lettres de Pline le jeune (de la traduction de Mr. de *Sacy*), nouvelle édition revue.

Les Lettres de Pline et le Panégyrique de Trajan, par Pline le jeune, traduits par L. *de Sacy*, avec le texte latin et une Notice sur la vie et les ouvrages du traducteur, par J. F. *Adry*. Paris, Barbou, 1808. 3 vol. in-12. B.

ANGLICÆ.

1725. C. Plinii Sec. Opera Anglice versa variis auctoribus, Præmissa Plinii vita, edita sunt *Londini*. Vid. Mém. de Trévoux 1725, pag. 1141.

1726. *Londini*, 8. Epistolæ XXXV Anglice versæ a Jo. *Tolando*. Exstant in operibus ejus postumis, tom. II, pag. 48—60.

1751. *London*, 8. The Letters of Pliny the Younger with Observations on each Letter, and an Essay on Pliny's Life, addressed to Charles Lord Boyle, by John Earl of *Orrery*. II voll. London, P. Vaillant.

DANICA.

1704. *Hafniæ*, 8. Panegyricus Danice versus et notis illustratus a Petr. *Brinch* (vid. Fabricius l. l. pag. 423), h. tit. Fyrstellige Dyders Speil i Trajano.

INDICES QUINQUE

DE

C. PLINIO.

INDEX PRIMUS,

VEL

INDEX AUCTORUM A PLINIO JUNIORE

IN EPISTOLIS LAUDATORUM.

INDEX SECUNDUS,

VEL

INDEX EORUM
AD QUOS EPISTOLAS SCRIPSIT
PLINIUS JUNIOR.

E.

F.

G.

H.

J.

L.

M.

N.

O.

P.

INDEX TERTIUS,

VEL

HOMINUM ILLUSTRIUM

In quo ii, ad quos scribit Plinius, dativo casu, scriptores antiqui *Italicis*, qui, ubi ad eosdem scripsit Plinius, asterisco præfixo notantur.

A.

B.

C.

G.

H.

N.

O.

P.

Q.

X.

Z.

INDEX QUARTUS,

VEL

VERBORUM ET RERUM.

Quæ literis exprimuntur *Italicis*, non ipsius Plinii verba esse intelligentur.

A.

C.

D.

E.

G.

H.

I.

N.

O.

P.

34.

Q.

T.

X.

Z.

INDEX QUINTUS,

VEL

INDEX * VOCABULORUM GRÆCORUM.

* Loca majora ex libro IX, 26, huc referre omnia supervacuum visum est.

TABULA

RERUM QUÆ IN HOC POSTERIORI VOLUMINE CONTINENTUR.

FINIS POSTERIORIS VOLUMINIS.